

WYJĄTKI ZE ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH O NADZWYCZAJNYCH ZJAWISKACH HYDROLOGICZNYCH I METEOROLOGICZNYCH NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1601-1920

Ryszard Girguś

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej
Państwowy Instytut Badawczy

Warszawa 2022

SERIA PUBLIKACJI NAUKOWO-BADAWCZYCH IMGW-PIB

**WYJĄTKI ZE ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH O NADZWYCZAJNYCH
ZJAWISKACH HYDROLOGICZNYCH I METEOROLOGICZNYCH
NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1601-1920**

Autor

Ryszard Girguś

Recenzenci

prof. dr hab. Roman Cieśliński
dr hab. Piotr Oliński, prof. UMK

Redakcja naukowa

Urszula Kossowska-Cezak, Halina Lorenc, Jerzy Szkutnicki

Opracowanie redakcyjne, skład i łamanie

Rafał Stepnowski

Niniejsza monografia powstała z inicjatywy i pod patronatem Polskiego Towarzystwa Geofizycznego
we współpracy z Instytutem Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowym Instytutem Badawczym

ISBN: 978-83-64979-43-9

Wydawca

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy
01-673 Warszawa, ul. Podleśna 61, E. content@imgw.pl
Redaktor Wydawniczy/Publishing Editor
Rafał Stepnowski, E. rafal.stepnowski@imgw.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Przedmowa	7
Wprowadzenie	9
Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologicznych i meteorologicznych na ziemiach polskich w latach 1601-1920	13
Bibliografia	303
Indeks nazw geograficznych	339
For foreign language readers	351

WSTĘP

Przemysław Ligenza

Bieżący monitoring procesów atmosferycznych to jedno z podstawowych zadań Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowego Instytutu Badawczego. Ten ciągły i nieprzerwany proces służy zapewnieniu bezpieczeństwa ludzi, ich dobrostanu oraz ciągłości prowadzenia działalności gospodarczej. Naturalne zjawiska ekstremalne, których występowanie jest nieuniknione, wielokrotnie wyrządzają poważne szkody, są przyczyną utraty życia i strat społeczno-ekonomicznych. Z tego względu wczesne ostrzeżenie o możliwości wystąpienia procesów, które niosą zagrożenie lub mogą być powodem klęski żywiołowej, ma istotne znaczenie dla funkcjonowania nowoczesnego państwa, podejmującego decyzje oparte na wiedzy i doświadczeniu. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera możliwość odwołania się do zdarzeń, które wystąpiły w przeszłości. Działanie takie pozwala nie tylko poznać pewne charakterystyczne cechy występowania określonych zjawisk naturalnych powodujących zagrożenia czy klęski, ale przede wszystkim rozpoznać ich skutki. Wiedza o przeszłości staje się tym bardziej bezcenna, im coraz częściej przejawem współczesnego globalnego ocieplenia są naturalne zjawiska ekstremalne.

Odpowiedzią na te potrzeby jest monografia *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologicznych i meteorologicznych na ziemiach polskich w latach 1601-1920* autorstwa Ryszarda Girgusia, jednego ze współautorów wydanej w 1965 roku książki *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI*. Ukazanie się drugiej części *Wyjątków...* to efekt wieloletniej, bardzo żmudnej pracy R. Girgusia, a także wyjątkowego zaangażowania zespołu redaktorów naukowych, zmarłych niedawno prof. Haliny Lorenc i dr Urszuli Kosowskiej-Cezak oraz *żyjącego* dra inż. Jerzego Szkutnickiego. Redaktorzy naukowcy nie tylko wspierali powstanie niniejszej monografii swoją wiedzą, ale przede wszystkim usilnie zachęcali autora do kontynuowania prac nad *Wyjątkami...* Wszystko to nie byłoby możliwe bez patronatu Polskiego Towarzystwa Geofizycznego, stowarzyszenia naukowego skupiającego profesjonalistów geofizyków i sympatyków tej dziedziny wiedzy, bez względu na miejsce ich zatrudnienia czy posiadane stopnie i tytuły naukowe.

Jednakże efekt pracy autora i redaktorów naukowych nie zmaterializowałby się gdyby nie Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej PIB, który zdecydował się na wydanie *Wyjątków...* ze względu na ich wartości poznawcze oraz szacunek dla olbrzymiej pracy wykonanej przez byłych pracowników Instytutu. Obecną postać *Wyjątków...* zawdzięczamy wyjątkowemu zaangażowaniu się w proces wydawniczy Rafała Stepnowskiego, redaktora wydawniczego.

Oddajemy do rąk czytelników *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologicznych i meteorologicznych na ziemiach polskich w latach 1601-1920* przekonani o wysokiej wartości naukowej tego dzieła, co podkreślają pozytywne recenzje wydane przez specjalistów z zakresu nauk o Ziemi oraz historyków. Jestem przekonany, że opracowanie to przyczyni się do rozwoju wiedzy odnośnie występowania nadzwyczajnych zjawisk ekstremalnych na obszarze Polski i będzie asumptem do pogłębionych analiz w zakresie ich skutków. Dzięki temu będzie możliwe podjęcie skuteczniejszych działań adaptacyjnych.

PRZEDMOWA

Rajmund Przybylak, Piotr Oliński

Oddajemy Czytelnikom długo oczekiwaną przez środowisko naukowe drugą część wydawnictwa, niezwykle ważnego dla dalszego rozwoju klimatologii historycznej w Polsce (pierwsza część pt. *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI* ukazała się w 1965 r.), opracowanego tym razem samodzielnie przez Ryszarda Girgusia, pt. *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologicznych i meteorologicznych na ziemiach polskich w latach 1601-1920*. Warto podkreślić, że opublikowane w połowie lat 60. *Wyjątki ze źródeł historycznych...* [Girguś, Strupczewski 1965] na trwałe wpisały się do literatury geograficznej i historycznej, czego świadectwem jest częste wykorzystywanie tego zbioru zapisek pogodowych zarówno w badaniach klimatycznych (szczególnie zmian klimatu Polski i Europy), jak i w różnorodnych badaniach historycznych [Przybylak i in. 2010; Tyszkiewicz 2014]. Tym bardziej uzasadnione i celowe wydaje się opublikowanie kontynuacji tego zbioru obejmującego zapiski od początku XVII wieku. W ten sposób obydwie pozycje dostarczają niezwykle bogatego, chociaż z oczywistych względów nie w pełni kompletnego zbioru zapisek wyszukanych w różnych źródłach i publikacjach zarówno nowożytnych, jak i XIX i XX-wiecznych, w dawnej prasie, w starszych opracowaniach naukowych, w których wykorzystywano wcześniejsze źródła, często już dzisiaj nieistniejące, opisujących najczęściej ekstremalne zdarzenia meteorologiczne i hydrologiczne występujące na obszarze Polski, w tym w jej historycznych granicach. Zakres czasowy dostępnych notatek pogodowych obejmuje prawie 1000 lat, od zimy 940/941 (krótko przed powstaniem państwa polskiego) do 1920 r., kiedy zaczęła w pełni działać państwowa sieć stacji meteorologicznych, utworzona i zarządzana przez Państwowy Instytut Meteorologiczny powstały w 1919 r., czyli krótko po uzyskaniu przez Polskę niepodległości w dniu 11 listopada 1918 r. Właściwie można by zakończyć kronikę wraz z końcem XVIII wieku, ponieważ na początku XIX wieku istniało już kilka serii obserwacji meteorologicznych na obszarze Polski (w Wilnie ich początek rozpoczął się w 1770 r., w Warszawie w 1779 r., we Wrocławiu w 1791 r., a w Krakowie w 1792 r. [Przybylak 2010]), a w jego połowie utworzono profesjonalne państwowe sieci obserwacyjne.

W tym czasie aż do 1918 r., gdy ziemie polskie były pod zaborami, obserwacje meteorologiczne prowadzone były głównie w trzech sieciach obserwacyjnych: pruskiej (od 1847), rosyjskiej (1849) i austriackiej (1851). Ponadto w 1857 r. Komisja Balneologiczna Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (TNK) założyła tzw. sieć krakowską, która w późniejszych latach uległa rozszerzeniu o stacje meteorologiczne zorganizowane przez: Komisję Fizjograficzną TNK (1865), Polskie Towarzystwo Tatrzańskie (1876) i Biuro Hydrograficzne (1895). Z kolei na terenie zaboru rosyjskiego w 1885 r. zapoczątkowana została przez Biuro Meteorologiczne powstałe w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa niezależna sieć stacji meteorologicznych (tzw. sieć warszawska). Później do tej sieci zostały dołączone stacje meteorologiczne zorganizowane przez Centralne Towarzystwo Rolnicze. Ta mnogość sieci obserwacyjnych stosujących odmienne metodyki obserwacyjne i instrumentarium do chwili obecnej utrudnia badaczom uzyskanie jednolitych i w pełni porównywalnych serii danych meteorologicznych, o czym wspominają także redaktorzy niniejszej kroniki w swoim wprowadzeniu.

Wraz z autorem niniejszego opracowania, Ryszardem Girgusiem, Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geofizycznego zdecydowało, iż korzystne będzie włączenie do niniejszej kroniki także opisowych informacji o zjawiskach meteorologicznych i hy-

drologicznych z XIX i z początku XX wieku. Rozwiązanie takie wydaje się ponadto mieć kilka innych istotnych zalet. Pierwszą z nich jest możliwość wykonania kalibracji uzyskanych informacji ze źródeł historycznych z danymi obserwacyjnymi, co jest niezbędnym warunkiem pozwalającym na wykonanie wiarygodnych rekonstrukcji klimatu dla tzw. okresu przedinstrumentalnego. Do tej pory w niewielkim stopniu było to możliwe, ponieważ XIX wiek należał do słabo przebadanych przez historyków pod względem zawartych w źródłach informacji pogodowych. Inną zaletą wydaje się ukazanie, jak poszczególni ludzie, a także całe społeczności wsi i miast reagowały na warunki pogodowe w przeszłości. Zapiski uwypuklają bowiem te aspekty życia ludzkiego w przeszłości, które były zależne od warunków pogodowych, w tym szczególnie od ich stanów ekstremalnych, bądź też najbardziej pobudzały wyobraźnię kronikarzy.

Obecnie powszechnie i na szeroką skalę prowadzi się badania paleoklimatyczne dotyczące różnych epok i okresów geologicznych, jednak do oceny przyczyn współczesnych oraz przyszłych zmian klimatu, a także konstrukcji scenariuszy zmian klimatu w XXI wieku, najistotniejsze jest szczegółowe poznanie klimatu ostatniego tysiąclecia. Pozwala ono bowiem nam wyznaczyć z wymaganą dokładnością tzw. naturalną zmienność klimatu. Niemniej ważnym aspektem jest również możliwość wiarygodnej oceny przyczyn zmian klimatu w tym czasie. Kolejną ważną korzyścią poznania klimatu w ostatnich stuleciach jest także dostarczenie danych do walidacji modeli klimatycznych, które wykorzystuje się najczęściej do obliczania scenariuszy przyszłych zmian klimatu. Zakłada się bowiem, iż jeśli model będzie umożliwiał poprawne rekonstrukcje klimatu przeszłych okresów, to z dużym prawdopodobieństwem uznać można, iż jego symulacje przyszłego klimatu będą także realistyczne i wiarygodne.

Europa (w tym Polska) pod względem możliwości rekonstrukcji klimatu ostatniego tysiąclecia jest w uprzywilejowanej sytuacji w porównaniu do większości innych obszarów, ze względu na fakt istnienia źródeł pisanych z całości tego okresu, które w znaczący sposób uzupełniają informację klimatyczną możliwą do uzyskania z tzw. „archiwów naturalnych” (np. pierścienie drzew, laminowane osady jeziorne, rdzenie lodowcowe i inne). Z tego powodu obecnie dysponujemy wieloma rekonstrukcjami klimatycznymi różnych elementów klimatycznych (głównie temperatury powietrza, opadów atmosferycznych i ciśnienia atmosferycznego) oraz elementów cyrkulacji atmosferycznej.

Aktualna wiedza na temat zmian klimatu w Polsce w ostatnim tysiącleciu jest zróżnicowana. Ze zrozumiałych względów najlepsza jest z okresu obserwacji instrumentalnych. W ostatnich kilkudziesięciu latach wyraźnie wzrosła jednak także wiedza o klimacie Polski m. in. dotycząca tzw. okresu przedinstrumentalnego, nie wykraczającego jednak poza początek minionego tysiąclecia (stan wiedzy został przedstawiony m.in. w opublikowanej monografii pod redakcją Przybylaka i in. [2010] oraz w artykułach Przybylaka [2016] i Opała-Owczarek i in. [2021]).

Mimo wspomnianej wyraźnej poprawy wiedzy dotyczącej klimatu ostatniego tysiąclecia w Polsce jest ona wciąż w dużym stopniu niepełna i niedoskonała. Dlatego nie ulega wątpliwości, iż dostarczenie w uporządkowanej formie znanych, a także wielu nowych, informacji o ekstremalnych zdarzeniach meteorologicznych i hydrologicznych w Polsce w okresie 1601-1920 w postaci jednej monografii przyczyni się w znaczącym stopniu do rozwoju wiedzy o klimacie tego okresu w Polsce. Sądzymy, że da ona istotny impuls i zmotywuje wielu badaczy do podjęcia szczegółowych badań z zakresu klimatologii historycznej. Jesteśmy przekonani, iż obecna kronika prezentująca spis dostępnych w źródłach historycznych informacji o warunkach pogodowych i hydrologicznych na obszarze Polski w okresie 1601-1920, spotka się z podobnie pozytywnym przyjęciem jak jej pierwsza część i będzie szeroko wykorzystana nie tylko przez badaczy polskich, ale także zagranicznych.

WPROWADZENIE

Urszula Kossowska-Cezak, Jerzy Szkutnicki

Gdy w 1965 r. ukazała się książka zatytułowana *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI*, była ona bardzo ważną pozycją z zakresu historii meteorologii i hydrologii, przynosząca wiedzę o tego rodzaju zjawiskach, jakie pojawiły się w okresie przed podjęciem obserwacji i pomiarów meteorologicznych i hydrologicznych. Fragmenty zaczerpnięte z wielu różnych źródeł historycznych stanowiły zatem jedyną informację o ich wystąpieniu, ta zaś jest bezcenna z punktu widzenia badań nad zmianami i wahaniami klimatu.

Podjęcie poszukiwań tego rodzaju informacji zostało zalecone już ponad 100 lat temu przez ówczesną Międzynarodową Organizację Meteorologiczną [Rojecki 1965]. W Polsce inicjatorem przygotowania wymienionego opracowania był profesor Julian Lambor, przewodniczący Komitetu Geofizyki PAN, znakomity hydrolog, a redaktorem Ananiasz Rojecki, geofizyk i erudyta, m.in. historyk meteorologii, i doświadczony redaktor. Kwerendy i tłumaczenia wyjątków z języków obcych dokonali Ryszard Girguś i Witold Strupczewski. Redaktor opracowania w obszernym wstępie przedstawił zarys historyczny pomiarów meteorologicznych i hydrologicznych, poczynając od jednostkowych, wykonywanych jeszcze w czasach starożytnych i ukazał na tym tle znaczenie informacji opisowych dotyczących zjawisk zachodzących w atmosferze i hydrosferze. Poznanie tych zjawisk w czasach historycznych na dawnych ziemiach polskich miało ogromne znaczenie poznawcze, tym bardziej że większość tych zjawisk miała istotny wpływ na życie, gospodarkę, a nawet inne wydarzenia historyczne na tych ziemiach. Była to praca o wielkiej wartości poznawczej. Opracowanie zostało wykonane pod patronatem ówczesnego Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego i opublikowane przez Wydawnictwa Komunikacji i Łączności.

Publikacja ta wzbudziła duże zainteresowanie, a opisy niektórych zjawisk, jak np. niezwykle mroźnych zim, czy groźnych powodzi, były cytowane przez licznych autorów. Towarzyszyło temu jednak poczucie niedosytu, że opracowanie obejmuje czas jedynie do końca XVI wieku, a więc tylko część okresu przedinstrumentalnego, termin stosowany powszechnie w meteorologii i hydrologii. Co prawda, jak wspomniano, najdawniejsze próby pomiarów z tego zakresu były podejmowane wcześniej, ale regularne pomiary i obserwacje można datować dopiero na drugą połowę XVII wieku: w roku 1654 uruchomiono tak zwaną sieć florenetyńską, która jednak objęła niewiele stacji (jedna z nich w Warszawie) i działała bardzo krótko [Słownik Meteorologiczny 2003], a w roku 1669 utworzono Obserwatorium Paryskie na wniosek Królewskiej Akademii Nauk [Khodri i in. 2015/2017]. Dopiero w roku 1780 powstała manheimska sieć meteorologiczna, obejmująca 39 stacji w Europie i Ameryce Północnej [Słownik Meteorologiczny 2003]. W tym też okresie były podjęte pierwsze regularne pomiary i obserwacje na ziemiach polskich: w 1770 r. w Wilnie (ks. Marcin Poczobutt-Odlanicki), w 1779 r. w Warszawie (ks. Jowin Bończa-Bystrzycki), w 1792 r. w Krakowie (Jan Śniadecki) [Kossowska-Cezak i in. 2009] Można zatem przyznać, że z punktu widzenia potrzeb badaczy historii klimatu w opracowaniu z 1965 r. „zabrakło” przynajmniej dwóch stuleci, a brak ten dotyczył bardzo ważnego okresu w historii klimatu Europy, jakim była mała epoka lodowa.

Według informacji jednego z autorów zbioru *Wyjątków...*, R. Girgusia, była przewidywana kontynuacja opracowania, obejmująca kolejne stulecia. Nie doczekała się jednak realizacji. Powody były różne, w tym zmiany organizacyjne ówczesnego PIHM i powołanie istniejącego do dzisiaj Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Drugi ze współautorów,

W. Strupczewski zaangażował się z powodzeniem w pracę naukową z zakresu hydrologii (zmarł w roku 2017).

Tymczasem R. Girguś prowadził dalszą kwerendę w różnych bibliotekach i archiwach – kościelnych, klasztornych i prywatnych, skrzętnie gromadząc wypisy na temat nie tylko niezwykłych zjawisk meteorologicznych i hydrologicznych, ale również wszelkich innych notatek dotyczących stanu czy przebiegu pogody po roku 1600. Liczne opisy zjawisk uzyskano w językach obcych, głównie niemieckim i łacinie; tłumaczenia tych tekstów dokonał również R. Girguś. Kiedy zatem jesienią 2017 r. do Polskiego Towarzystwa Geofizycznego dotarła wiadomość, że autor ma zebrane w znacznej części materiały do początku XX wieku, Zarząd Główny Towarzystwa podjął bez wahania decyzję o gotowości opublikowania tych materiałów.

Ponieważ wydanie tak poważnej pozycji przekraczało możliwości (przede wszystkim finansowe) Towarzystwa, profesor Rajmund Przybylak w imieniu Zarządu Głównego zwrócił się do Dyrektora IMGW-PIB z prośbą o pomoc i współpracę, dotychczas stale życzliwie świadczony Towarzystwu. I tym razem otrzymaliśmy obietnicę wspólnego wydania, sfinansowania druku i zapewnienie współpracy pracownika Instytutu Rafała Stepnowskiego. Podjął się on zadania opracowania do publikacji źródeł wykorzystanych wyjątków i przygotowania książki do druku. Za tę pomoc, która umożliwi realizację planów sprzed pół wieku, składamy Dyrektorowi Instytutu dr Przemysławowi Ligenzie wyrazy głębokiej wdzięczności i dedykujemy tę pracę Instytutowi, który w 2019 r. obchodził 100-lecie swojej działalności. Poczynając od aktu powołania Instytutu (wówczas Państwowy Instytut Meteorologiczny) sprzed stu laty, można przyjąć, że rozpoczął się w Polsce nowy okres badań meteorologicznych i hydrologicznych. Dlatego też nasze opracowanie doprowadziliśmy do roku 1920.

Praca nad kontynuacją *Wyjątków...* okazała się trudna i to z wielu względów. Przede wszystkim zabrakło wytrawnego redaktora jakim pół wieku wcześniej był A. Rojecki. Inną, zasadniczą trudnością był brak dofinansowania, o które PTGeof. zwracało się do odpowiedniego resortu; uniemożliwiło to zatrudnienie osób spoza Towarzystwa. Cała praca, obejmująca analizę roboczych tekstów, ich sprawdzanie, układ chronologiczny, redakcję i korektę ostatecznej wersji oraz zestawienie indeksu nazw geograficznych, które pochłonęły setki godzin, została wykonana społecznie. R. Girguś, który poświęcił wiele lat na zbieranie materiałów, nie otrzymał żadnego honorarium, jemu więc należą się szczególne słowa uznania i wdzięczności. Również społecznie zweryfikował pracę historyk profesor Piotr Oliński z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, któremu składamy serdeczne podziękowania.

Niniejszy tom *Wyjątków...* stanowi kontynuację pracy z roku 1965, różni się jednak od niej pod wieloma względami. Na początku należy wskazać na drobną różnicę w tytule: zjawiska hydrologiczno-meteorologiczne rozdzielono na odrębne zjawiska meteorologiczne i hydrologiczne, gdyż w istocie są to zjawiska odrębne, choć często ze sobą powiązane przyczynowo. Po drugie, w tytule jest mowa o zjawiskach nadzwyczajnych, gdy w rzeczywistości wiele wyjątków dotyczy zjawisk, które może nie zasługują na miano nadzwyczajnych. W odległych wiekach w kronikach i innych zapiskach znajdowały upamiętnienie zjawiska rzeczywiście nadzwyczajne, niezwykle, przykuwające powszechną uwagę, przede wszystkim ze względu na negatywne, a nawet groźne skutki. W miarę upływu lat, gdy informacje o pogodzie coraz częściej pochodzą z różnych prywatnych notatek i z prasy (wiek XIX), w istocie okazują się one zwykłym opisem pogody, ilustrującym powszechnie znany fakt, że pogoda ulega ciągłym zmianom. Tym niemniej nawet z tych notatek można zauważyć pewne okresy częstszego pojawiania się czy to wezbrań, czy susz, czy też gwałtownych burz.

Korzystanie z notatek prasowych sprawiło też, że w zbiorze znalazły się doniesienia z obszarów odległych nawet od historycznych ziem polskich. Są informacje dotyczące nie tylko oddalonych krajów Europy, jak na przykład Włochy, Hiszpania czy Islandia, ale też innych kontynentów – Ameryki Północnej czy Australii. Czy te doniesienia powinny znaleźć się w tym zbiorze, może budzić wątpliwości u niejednego czytelnika. Należy jednak przyznać, że świadczą one o poszerzaniu się zakresu geograficznego zainteresowań ówczesnego społeczeństwa.

Zbiór zamieszczony w publikacji obejmuje wyjątki dotyczące zjawisk do roku 1920, to znaczy do rozpoczęcia regularnych, według jednakowych zasad, pomiarów na sieci stacji w Polsce Niepodległej. Wprawdzie, jak już wspomniano, na ziemiach polskich w miarę upływu czasu powstawały sieci stacji meteorologicznych państw zaborczych, ale działały one według różnych zasad, a zatem wyniki obserwacji nie były w pełni porównywalne. Zamieszczone wyjątki z kronik, z prasy, z archiwów są uzupełnieniem tej wiedzy, interesującej zwłaszcza wówczas, gdy dotyczą zjawisk zachodzących poza zasięgiem stacji meteorologicznych, a przynoszących informacje o gwałtownych burzach, powodziach, opadach gradu czy wichurach.

Układ pracy zachowano podobny do tego, jaki jest w opracowaniu obejmującym okres X-XVI wieku. Każdy cytat (wyjątek) opatrzony jest tytułem, w którym podano czas i miejsce wystąpienia zjawiska oraz jego rodzaj. Cytaty są podane w formie oryginalnej; jeśli oryginał jest w języku obcym, to podano jego tłumaczenie na język polski. Liczne takie cytaty pochodzą z wieku XVII, później ustępują one miejsca cytatom w języku polskim. W tych wyjątkach zachowano język oryginalny – anachroniczny, obarczony gwarą, a nawet błędami językowymi. Cytaty w języku ukraińskim czy białoruskim podano w brzmieniu oryginalnym, przyjmując, że są one zrozumiałe dla polskiego czytelnika. Od pracy z 1965 r. różni się tylko sposób powołania na źródła, zgodny ze współczesnymi wymogami edytorskimi. Kolejne pozycje zjawisk są ponumerowane; te numery podano w indeksie nazw geograficznych.

W indeksie tym uwzględniono większość nazw geograficznych występujących w tytułach cytatów i przytoczonych w tych cytatach. Ponieważ większość wypisów dotyczy zjawisk wielkoobszarowych (wezbrania, susze, upały, mrozy...), zwrócono uwagę przede wszystkim na wskazanie głównego obszaru, łatwego do zidentyfikowania. Pominięto natomiast część nazw wsi, zwłaszcza z obszarów poza współczesnymi granicami Polski, niemożliwymi do identyfikacji. Nazwy miejscowości i rzek na dawnych kresach wschodnich podano w brzmieniu współczesnym. W indeksie znalazły się natomiast wszystkie przytoczone w tekstach nazwy obiektów wodnych, w tym nawet niewielkich cieków, określanych jako potoki.

W tytułach wypisów wielokrotnie lokalizacja jest określana nazwą jednostki administracyjnej lub innym złożonym określeniem, jak np. „województwo lubelskie” albo „ziemia radomska”. Pozycje z tak określoną lokalizacją przypisano w indeksie nazw geograficznych do głównej miejscowości, której dotyczy nazwa, odpowiednio „Lublin” i „Radom”.

Przekazujemy do rąk czytelników opracowanie na pewno dalekie od doskonałości, może nawet obciążone błędami, których w istniejących okolicznościach trudno było uniknąć. Mamy jednak nadzieję, że mimo wszystkich jego słabości może stać się zarówno interesującą lekturą, jak i – na co liczymy – cennym materiałem do poznania niezwykłych zjawisk meteorologicznych i hydrologicznych na ziemiach polskich od XVII do początków XX wieku.

**WYJĄTKI ZE ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH O NADZWYCZAJNYCH
ZJAWISKACH HYDROLOGICZNYCH I METEOROLOGICZNYCH
NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1601-1920**

1601

1. STYCZEŃ – ODRA I BÓBR – RUSZENIE LODU
Oder und Bober: Bei dem grossen Eisgange wurden alle Brücken stark, beschädigt namentlich die Oderbrücke.
[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 2]

Kra na Odrze i Bobrze bardzo uszkodziła wszystkie mosty, a zwłaszcza most na Odrze.

2. NYSA KŁODZKA, BYSTRZYCA – WYLEW
Ein grosses Wasser riss die Waltersdorfer Brücke fort.
[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 4]

Wielki wylew zrywa prusznowski most.

1602

3. 3 STYCZANIA – BOLESŁAWIEC – WYLEW
Die Bäche und Teiche traten aus, infolge anhaltenden Regens und Schneefalles.
[Wernicke 1884, za: Weikinn 1961; 7]

Z powodu utrzymujących się opadów deszczu i śniegu wylały potoki i stawy.

4. 3 STYCZANIA – KAMIENNA, CIEPLICE – WYLEW
Es ergoss sich wegen schnellem Thauwetter der Zacken über ganz Warmbrunn.
[Bergemann 1830, za: Weikinn 1961; 7]

Na skutek szybkiej odwilży rzeka Kamienna rozlała się na całe Cieplice.

5. 4-6 STYCZANIA – NYSA ŁUŻYCKA – WYLEW
Neisse. Starke Überschwemmung mit Eisgang.
[Schneider 1846, za: Weikinn 1961; 7]

Wielki wylew ze spływającą krą.

6. 11 STYCZANIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW
Bober-Überschwemmung mit Schaden an Wiesen u. Äckern.
[Wernicke 1884, za: Weikinn 1961; 7]

Wylew wyrządza szkody na łąkach i polach.

1603

7. 7 SIERPNIA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – POWÓDŹ ULEWOWA
Gewitter mit vielen Regen, und hat sich der Bach gewaltig ergossen und grossen Schaden
gethan.
[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 14]

Burza z ulewnym deszczem spowodowała gwałtowny wylew rzeki i wyrządziła duże szkody.

1604

8. 23 KWIETNIA – GRYFÓW – WYLEW
Ein grosses Wasser führte den Rechen sammt dem meisten Flössholtz fort.
[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 16]

Wielka woda uniosła większą część drewna tratwowego.

9. 23 KWIETNIA – KACZAWA, LEGNICA – WYLEW
Die Katzbach-Ergiessung reisst das Goldberg-Thor nebst 1 Thurm ein.
[Kraffert 1871, za: Weikinn 1961; 16]

Wylew Kaczawy porwał złotoryjską bramę wraz z jedną wieżą.

10. 2 WRZEŚNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW
Der Bober schwoll zum 3. Male in diesem Jahre bedeutend an.
[Wernicke 1884, za: Weikinn 1961; 18]

W tym roku było trzykrotne znaczne wezbranie Bobru.

11. NYSA KŁODZKA – WYLEW
Ungewöhnlich hohes Steigen des Wassers.
[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1961; 18]

Nadzwyczajnie wysoki przybór wody.

1605

12. 12 CZERWCA – NYSA KŁODZKA, BYSTRZYCA – WYLEW
Grosses Wasser mit viel Schaden. Teichbrücke und 1 Steg weggerissen.
[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 19]

Duży wylew, liczne szkody. Zerwany most na stawie i jedna kładka.

13. 14 SIERPNIĄ – ODRA, WROCLĄW – POWÓDŹ ULEWOWA

Auf etlicher Tage starken Regen und (wie etliche wollten) gefallenen Wolkenbruch und Ausreissung etlicher Teiche, hat sich des Oderwasser in wenig Stunden mächtig sehr ergossen. Denn es in Breslau die Brücken und Steige über der Olau erreicht, auch über etliche (...) weit und breit sehr grossen Schaden gethan, welches bei 8 Tage gewähret.

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 20]

Kilkudniowe ulewne deszcze, czy jak kto woli, oberwanie chmury, spowodowało, że w przeciągu niewielu godzin Odra bardzo silnie wylała tak, że we Wrocławiu sięgała mostów i kładek (na Oławie), a nawet trochę wyżej (...) jak okiem sięgnąć bardzo duże spowodowała szkody. Trwało to przez 8 dni.

1606**14. 23 LIPCA – NYSA KŁODZKA, BYSTRZYCA – WYLEW**

Grosse Wasserflut nach heftigem Regen. Viel Schaden an Getreide und Wiesen.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 23]

Wielki wylew spowodowany ulewnymi deszczami liczne szkody w zbożach i na łąkach.

15. 26. LIPCA – WROCLĄW – POWÓDŹ ULEWOWA

Es sind schwere Regen etliche Tage aneinander gefallen, und ist das Wasser mächtig sehr angelaufen, welches in die 14 Tage also bestanden. Es gieng bis an die Brücke über der Olau ... Es that zu Breslau in den Vorstädten und anderswo allenthalben grossen Schaden an Brücken, Aeckern, Wiesen, Gärten, Gebäuden (...).

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 23]

Z powodu kilkudniowej ulewy woda gwałtownie przybrała i ten stan utrzymywał się przez 14 dni. Doszła aż do mostu na Oławie, ... Na przedmieściach Wrocławia i gdzie indziej wszędzie spowodowała wielkie szkody w mostach, budynkach, ogrodach oraz na polach i łąkach.

1607**16. 3 MAJA – KWISA, ŚWIERADÓW – WEZBRANIE**

Queis: angeschwollen.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1961; 25]

Kwisa: wezbranie.

17. 16 LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Grosse Wasserfluth.

[Carpzov 1716, Pescheck 1834-1837, Behm 1886, za: Weikinn 1961; 26]

Wielki wylew.

1608

18. ZIMA 1607/1608 – W CAŁEJ EUROPIE – SILNE MROZY

Es ist diesen Winter allenthalben in Teutschland ein so vngewöhnlich grosse Kälte eingefallen / darduch alle Wasser vberfrozen / dass man vber den Rhein / Elb / Mayn vnnd etliche andere Wasser / mit Lastwägen fahren können.

[Sleidanus 1625, za: Weikinn 1961; 29]

Tej zimy wszędzie w Niemczech chwyciły tak niezwykle wielkie mrozy, że wszystkie rzeki zamarzyły i można było po zamarzniętym Renie, Menie, Łabie i kilku innych rzekach jeździć załadowanymi wozami.

19. ANGLIA – OSTRA ZIMA

A grate froste and snowe, the which begane the fyfte day of Dec, and so continued untill the fouretenth daye of February, 1608, all which time all our rivers weare frozen (...) The Thames frozen over, and the people crossed from Southwark to Lambeth. At York the river Ouse frozen over, and horses crossed the ice.

[Lowe 1870; 25]

Wielkie mrozy i śniegi, które się zaczęły 5 grudnia i bezustannie utrzymywały się do 14 lutego 1608 roku. W tym czasie zamarzyły wszystkie nasze rzeki (...) Tamiza zamarzała i ludzie z Soutwark do Lambet przechodzili po lodzie. Podobnie w Jorku rzeka Usa zamarzała, po której przemieszczano się konno.

20. FRANCJA – WSZYSTKIE RZEKI ZAMARZNIĘTE

En France, toutes les rivières furent prises par les glaces.

[Champion 1858-1865, za: Weikinn 1961; 27]

We Francji wszystkie rzeki zostały skute lodem.

21. BAŁTYK – POKRYWA LODOWA

Man fuhr mit belasteten Wagen nach den Dänischen Inseln

[Prahl 1856, za: Weikinn 1961; 29]

Jeżdżono załadowanymi wozami na duńskie wyspy.

22. ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

So starker Frost an 3 Monate lang, dass man von Danzig nach Hela fahren konnte. Die Kinder liefen auf dem Stadtgraben [von Danzig] bis nach Pfingsten Schlittschuh.

[Strehlke, Strehlke 1873, za: Weikinn 1961; 30]

Przez 3 miesiące utrzymuje się tak ostry mróz, że z Gdańska na Hel można byłojechać po lodzie. Dzieci na łyżwach w miejskich rowach jeździły do Zielonych Świąt.

23. POCZĄTEK CZERWCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Starke Überschwemmung, gewaltiger als 1567.

[Wernicke 1884, za: Weikinn 1961; 35]

Wielki wylew – jeszcze bardziej gwałtowny niż w 1567 r.

24. 2 CZERWCA – KACZAWA, ŻŁOTORYJA – POWÓDŹ

Katzbach: Grossartige Überschwemmung, die das ganze Katzbachthal verwüstete.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 35]

Ogromna powódź, która całą dolinę Kaczawy zdewastowała.

25. 2 CZERWCA – KWISA, GRYFÓW – POWÓDŹ

Es ist eine so grosse und geschwinde Wasserfluth gekommen, dass die Stadt ausserordentlichen Schaden erlitten hat.

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 35]

Tak wielka i szybka przyszła powódź, że miasto poniosło ogromne szkody.

26. 2 CZERWCA – KACZAWA – WIELKA POWÓDŹ

Keine Ergiessung diesses Wassers aber ist grösser und erschrocklicher gewesen, ..., und musten 123 Menschen, etliche 100 Stücke Vieh, 16 Wohnhäuser und 10 Scheuren sich von dem Wüttendem Wasser fort reissen lassen.

[Thebesius 1732-1733, za: Weikinn 1961; 39]

Większej i straszliwszej powodzi od tej nie było. Utonęło 123 ludzi, około 100 szt. bydła, rozszalały żywioł zniszczył 16 domów i 10 stodół.

27. 2 CZERWCA – KAMIENNA, JELENIA GÓRA – POWÓDŹ

(...) um 12 Uhr zu Mittage hat es biss zu 6 Uhr, so gewaltig geregnet, dass sich das Wasser sehr ergossen hat. Es ist über Zacks-Brücke ein Viertel der Ellen hoch gegangen, dass man von der Brücke nichts gesehen, und ist die ganze Nacht so stehen blieben.

[Zeller 1726, za: Weikinn 1961; 40]

(...) od godz. 12 w południe aż do godz. 6 (po południu) tak gwałtowny padał deszcz, że rzeka wylała. Mostu na rzece Kamiennej nie było widać, gdyż poziom wody o ćwierć łokcia był wyższy i stan taki utrzymywał się przez całą noc.

28. 2 CZERWCA – KAMIENNA, CIEPLICE – POWÓDŹ

12 Uhr mittags-gegen 6 Uhr abends so gewaltiger Regen, dass der Zacken fast ganz Warmbrunn überschwemmte, an Wiesen, Häusern und Äckern grossen Schaden tat.

[Bergemann 1830, za: Weikinn 1961; 40]

Od godz. 12 w południe do godz. 6 wieczorem tak wielka była ulewa, że rzeka Kamienna zalała prawie całe Cieplice, wyrządzając wielkie szkody na polach, łąkach i w budynkach.

- 29. 2 CZERWCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC, WLEŃ – POWÓDŹ**
Bober: Starke Überschwemmung mit starken Schaden. Es hat das Wasser 1 Elle hoch über dem Altare in der Pfarrkirche gestanden.
[Hensel 1797, Müller 1852, za: Weikinn 1961; 40]
- Furchtbare Überschwemmung. Häuser und Bäume wurden umgerissen. Viele Menschen und Vieh fanden in den Fluthen ihren Tod.
[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 41]
- Silna powódź z wielkimi szkodami. W kościele farnym woda stała na wysokość 1 łokcia. Straszna powódź powywracała domy, drzewa oraz potopila ludzi i zwierzęta.

1609

- 30. STYCZEŃ – ODRA, DEBNO – WYLEW**
Besonders verheerende Überschwemmung.
[Ehrich 1896, za: Weikinn 1961; 43]
- Wyjątkowo niszczycielski wylew.
- 31. WIOSNA, LATO – SAKSONIA – WYLEW RZEK**
Es sind viel grosse und langwierige Regen gefallen / davon sich heftige Wasserfluthen ergossen.
[Fiedler 1709, za: Weikinn 1961; 44]
- Długotrwałe i ulewne deszcze spowodowały gwałtowny wylew rzek.
- 32. 31 LIPCA – NYSA – WYLEW**
Nissi ... immane ac insanum detrimentum intulit agris, desectis frugibus, ...
[Mylius, za: Weikinn 1961; 47]
- Nysa wyrządziła na polach ogromne i niezmierzone szkody, zniszczyła plony.
- 33. KONIEC LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, GUBIN – WYLEW**
Sehr grosse Wassersnot. Viele Dämme eingerissen, viel Schaden.
[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 47]
- Bardzo wielki wylew. Dużo grobli przerwanych, liczne szkody.
- 34. KONIEC LIPCA – KWISA – WYLEW**
Der Queis trat Ende Juli weit über seine Ufer aus und richtete unsäglichen Schaden an. Alle Brücken und Stege wurden weggeschwemmt und viele Menschen und Vieh fanden den Tod in den Fluthen.
[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 48]

Pod koniec lipca Kwisa szeroko wylała ze swoich brzegów i wyrządziła niewypowiedziane szkody. Zerwała wszystkie mosty i kładki, a wiele ludzi i zwierząt znalazło śmierć w jej falach.

1610

35. 20 STYCZNIA – ZGORZELEC – POWÓDŹ
Inundationes quoque vehementi eluvione saevientes plurima damna urbi, finitimisque locis intulerunt.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 51]

Rozszalałe i gwałtowne powodzie wyrządziły miastu i otaczającej okolicy bardzo wielkie szkody.

1611

36. LUTY – WISŁA, TORUŃ – WYLEW
Das Wasser fing an zu wachsen und wächst bis 27. Februar, überschwemmt die ganze Niederung und that der Brücke grossen Schaden. Beim Eisgange wurde die Brücke völlig vernichtet.

[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1961; 55]

Woda zaczęła się podnosić aż do 27 lutego i zalała całą nizinę, bardzo uszkadzając most, który następnie został całkowicie zniszczony przez spływający lód.

37. 15 SIERPNIĄ – NYSA KŁODZKA – WEZBRANIE
Grosses Wasser.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 56]

Wielka woda.

1612

38. STYCZEŃ – KWISA, MIRSK – WEZBRANIE
Queis: Es entstand ein grosses Wasser.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 56]

Kwisa bardzo wezbrała.

39. WIOSNA – ODRA, SZCZECIN – WYLEW
Oder: bei Tauwetter grosse Wasserfluth. Das Wasser erreicht fast die Brückenhöhe.
[Thiede 1849, za: Weikinn 1961; 57]

W czasie odwilży na Odrze wielki przybór. Woda podniosła się prawie na wysokość mostów.

40. 4 MARCA – ODRA, WROCŁAW – POKRYWA LODOWA

Noch Eisdecke.

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 57]

Jeszcze utrzymuje się pokrywa lodowa.

41. 26 MARCA – ODRA – WYLEW

Oder. Grosse Wasserfluth.

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 57]

Wielki wylew.

42. KONIEC MARCA – WISŁA – POWÓDŹ

Circa finem huius mensis maxima fuit inundatio aquarum ex Wistula. Wistula enim rupit aggerem versus Neringam, Nogat ad Marienwerder, ubique magnum damnum Wistula incolis, maxime in pecoribus, intulit.

[Czaplewski 1912, za: Weikinn 1961; 57]

Pod koniec tego miesiąca Wisła bardzo wylała, bowiem przerwała wał naprzeciwko mierzei, a Nogat pod Żuławami malborskimi i wszędzie tam mieszkańcom zostały wyrządzone wielkie szkody, a najbardziej zwierzętom domowym.

43. KONIEC MAJA – KŁODZKO – OBERWANIE CHMURY

Wolkenbruch. Überschwemmung. Grosser Schaden.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 58]

Oberwanie chmury. Powódź. Duża szkoda.

44. 11 LIPCA – NYSA, ZGORZELEC – POWÓDŹ ULEWOWA

Nissi fuit exundatio ex assiduis pluviis tanta, ut molendinis, aedificiis, in pratis et campis juxta ripas ingens damnum attulerit.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 58]

W następstwie długotrwałych ulewnych deszczów, Nysa tak bardzo wylała, że leżące w pobliżu brzegów młyny, budynki, łąki i pola poniosły bardzo duże szkody.

1613**45. 11 LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA – WYLEW**

Neisse: grosse Wasserflut.

[Pötsch 1786, za: Weikinn 1961; 77]

Nysa: wielki wylew.

- 46. KONIEC LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, GUBIN – POWÓDŹ**
Grosses Wasser, noch grösser als 1609. Viel Schaden. Man konnte mit Kähnen über den Steinweg fahren.

[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 79]

Jeszcze większa woda niż w 1609 r. Liczne szkody. Można było po ulicy pływać łodziami.

1614

- 47. ZIMA – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WEZBRANIE**
Neisse: Grosses Wasser.

[Pescheck 1834-1837, za: Weikinn 1961; 81]

Nysa: Wielka woda.

- 48. ZIMA – BÓBR – WYLEW**
Der Bober riss mehrere Joche der Rehfelder Brücke weg. Darauf eine 2. Überschwemmung.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 81]

Bóbr zerwał większość przęseł z mostu sułowieckiego. Później nastąpił drugi wylew.

- 49. 30 KWIETNIA – ODRA I OŁAWA – WYLEW**
Die Oder war sehr gross, bis in die 8. Woche, sonderlich 30. April trat aus die Olau in die Stadt hin und her. etc.

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 82]

Przez 8 tygodni utrzymywał się na Odrze bardzo wysoki poziom wody, szczególnie 30 kwietnia wszędzie w mieście wylała Oława.

1615

- 50. 11 MARCA – WISŁA, TORUŃ – SPŁYW LODU**
Das Eis auf der Weichsel rückt und nimmt die ganze Brücke fort, ausser 2 Jochen.

[Zernecke 1711, 1727, Wernicke 1842b, za: Weikinn 1961; 83]

Lód na Wiśle ruszył i zabrał cały most oprócz 2 przęseł.

- 51. GRUDZIEŃ – ŚRODKOWE NIEMCY – ZAMARZNIĘTE RZEKI**
Heftigste Kälte bedeckte die Gewässer mit ellendickem Eise.

[Bernhardi 1838, za: Weikinn 1961; 87]

Bardzo silne mrozy pokryły rzeki lodem na grubość łokcia.

1616**52. POCZĄTEK STYCZNIA – ODRA – WYLEW**

Oder: Überschwemmung.

[Schröder 1904, za: Weikinn 1961; 93]

Odra: wylew.

53. POCZĄTEK STYCZNIA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEE – WYLEW

Circa initium anni liquefactae nives satis grandem provocarunt Nissi eluvionem sine singulari tamen damno.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 94]

Na początku roku topniejące śniegi wywołały dość duży wylew Nysy, który jednak nie wyrządził większej szkody.

54. SUCHE LATO

Sehr trocken. Man kann durch die Elbe reiten, fahren und waten.

[Bertram 1865, za: Weikinn 1961; 95]

Bardzo sucho. Łabę można było przebyć konno, wozem lub w bród.

1617**55. 24 CZERWCA – BYSTRZYCA – PRZYBÓR**

Weistritz: hoch angeschwollen.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikin 1961; 99]

Bystrzyca: przybór.

1618**56. ZIMA – NYSA ŁUŻYCKA – POKRYWA LODOWA**

Glacies, qua Nissus concretus erat, sensim a Sole concocta et devorta est, ideoque nec ponti, nec aggeri, nec moletrinis aliquid damni dedit.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 99]

Lód, który zaskrzepił Nysę słońce powoli rozmiękczyło, toteż nie wyrządził on szkód mostom, wałom ani młynom.

1619**57. 30 LIPCA – POMORZE – SZTORM**

Es wüttete ein heftiger Sturm mit Hagel und Regen 3 oder 4 Tage lang und brachte eine grosse Wasserflut aus NO. Teiche und Gräben traten über die Ufer.

[Bülow 1922, za: Weikinn 1961, 109]

Szalejąca 3 lub 4 dni silna wichura z gradem i deszczem z północnego wschodu spowodowała wielki wylew. Wylały stawy i rowy.

1620

58. 5 SIERPNIĄ – ZIEMIA KŁODZKA – OBERWANIE CHMURY

Wolkenbruch, besonders in Alt-Waltersdorf grosser Schaden.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 112]

Oberwanie chmury, szczególnie w Starym Waliszowie. Duża szkoda.

1621

59. ZACHODNIE NIEMCY – OSTRA ZIMA

Da ist ein so kalter Winter gewesen, dass der Rhein dahier 3 Wochen lang gestanden (...)

[Eckertz 1876, za: Weikinn 1961; 112]

Wtedy była bardzo mroźna zima, że pokrywa lodowa tutaj na Renie utrzymywała się przez 3 tygodnie.

60. 11 KWIETNIA – PREGOŁA, KRÓLEWIEC – LÓD PIĘTRZY WODĘ

Um Ostern Pregel hoch über die Ufer getreten, weil das Haff noch mit Eis belegt war und dardurch der Zufluss des oberen Wassers aufgehalten wurde.

[Bock 1782, za: Weikinn 1961; 113]

Okolo Wielkanocy Pregoła wysoko przekroczyła swoje brzegi, ponieważ Zalew był jeszcze zamrożony, co powodowało piętrzenie wody.

61. SIERPIEŃ – WISŁA, TORUŃ – WEZBRANIE

Umb diese Zeit hat ein grosser Strom in der Weichsel 8 Joch von der Brücken umgeworffen.

[Zernecke 1727, za: Weikinn 1961; 114]

Okolo tego czasu wielki przybór na Wiśle. 8 przęseł uszkodzonych.

62. 23 SIERPNIĄ – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

War gross Wasser, als in 14 Jahren nicht gewesen.

[Jahrbücher der Stadt Breslau 1824, za: Weikinn 1961; 114]

Tak wielkiej wody nie było od 14 lat.

1622

63. ZIMA – WISŁA, TORUŃ – RUSZENIE LODU

Es fiel ein harter Frost ein, so dass das Eiss nicht nur die Pohlnische Brücke, sondern auch die fordersten Pfähle an der deutschen Brücken ziemlich ruiniert.

[Zernecke 1711, 1727, za: Weikinn 1961; 115]

Nastał ostry mróz; kra nie tylko polskie, ale również i niemieckie mosty znacznie uszkodziła.

64. POLSKA, WĘGRY, SIEDMIOGRÓD – POWODZIE

Ihn diessem Jahr seyn grosse Wasserflutten ihn Pollen, Vngern vndt Sübenbürgen, thun grossen Schaden, ...

[Kraus 1862, za: Weikinn 1961; 115]

W tym roku w Polsce, na Węgrzech i Siedmiogrodzie wystąpiły wielkie powodzie i wyrządziły duże szkody.

65. 24 LUTEGO – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW

Maxima fuit Nissi inundatio...

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961, 116]

Bardzo wielki wylew Nysy.

66. 11 MAJA – ODRA, FRANKFURT – OBERWANIE CHMURY

Tantopere saeviit ex nubibus ruptis imber, ut non solum hortos montibus aequaret, foecundum solum sterilibus arenis operiret, magna saxa moveret, sepes et casas everteret, molas disjiceret, ... sed urbi quoque tantum aquarum vim intulit, ut in fore jumenta ventre tenuis undis instarent. Inundabatur etiam templum Cathedrale, conturbabantur sepulchra et aperiebantur.

[Heinsius 1641, za: Weikinn 1961; 117]

Tak silna i gwałtowna powstała ulewa z powodu oberwania chmur, że nie tylko zrównała ogrody na stokach górskich i urodzajną glebę zamieniła w jałowy piasek oraz naniosiła wielkie głazy i przewracała ogrodzenia i chaty oraz unosiła młyny, ale również do miasta wtargnęła tak ogromna masa wody, że na rynku jucznym zwierzętom sięgała po brzuchy. Zalała również katedralny kościół, a także na cmentarzu dokonała zniszczeń i odkryła groby.

67. 8 CZERWCA DO 25 LIPCA – KAMIENNA, CIEPLICE – WYLEW

8. Juni begann es zu regnen und regnete bis auf den Christophori-Tag, also fast 50 Tage lang, wodurch mehrere grosse Überschwemmungen entstanden, die an Häusern, Gärten, Wiesen und Äckern grossen Schaden thaten.

[Bergemann 1929, za: Weikinn 1961; 118]

Gdy 8 czerwca zaczął padać deszcz, to padał aż do św. Krzysztofa, prawie 50 dni, co spowodowało wielkie wylewy, które w budynkach, ogrodach, łąkach i na polach wyrządziły duże szkody.

- 68.** 28 CZERWCA – KWISA, GRYFÓW – WYLEW
Der Queis richtete grossen Schaden (...)

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 119]

Kwisa wyrządziła duże szkody.

- 69.** 2 LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW
Subsecuta est Nissi inundatio priori par vel etiam major.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961, 120]

Nastąpił wylew Nysy równy, lub nawet większy od poprzedniego.

1623

- 70.** POCZĄTEK CZERWCA – WARTA – WYLEW
Nach Pfingsten [Pfingsten = 1./2. Juni] Überschwemmung.

[Becmann, Becmann 1753, za: Weikinn 1961; 122]

Po Zielonych Świątach – wylew.

1624

- 71.** POŁOWA LUTEGO – WARTA, GORZÓW – WYLEW

Ist die Worthe so gross gewachsen, dass der Tham gar sehr ausgerissen (...) vnd gar lange also geblieben.

[Eckert 1893, za: Weikinn 1961; 127]

Przybór Warty był tak wielki, że wały bardzo uszkodziła (...) i dość długo pozostawała.

- 72.** ZIMA – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Es wuchs das Oderwasser so gross, dass es zu 11/M. Jungfrauen in der Kirche über 3/4 Ellen hoch war, (...) bei der Probstein (...) riss es den Thamm ein, schwemmte viel Häuser und Gebäude ein. Bei Rosenthal riss es den Steinthamm in die 100 Ellen ein.

[Prittwitz 1876, za: Weikinn 1961; 130]

Odra tak bardzo wylała, że w kościele 11 tys. Dziewic wody było na 3/4 łokcia (...) koło Probstowa (...) przerwała wał oraz zalała wiele domów i budynków. Przy Dolinie Róż przerwała kamienną tamę na długości 100 łokci.

- 73.** 20 LUTEGO – BAŁTYK – SZTORM

Durch einen Nord-Ostenwind ergossen, dass dadurch nicht allein Greyffswald, Stralsund und Wollin, sondern auch Wissmar, Lübeck und andere Oerter, die langst am Meer liegen, grossen Schaden an Häusern, Dämmen und Brücken erlitten haben, ...

[Micraelius 1723, za: Weikinn 1961; 132]

Przez gwałtowny atak północno-wschodniego wiatru, nie tylko same Gryfice, Stralsund i Wolin, ale również Wismar, Lubeka i inne miejscowości leżące wzdłuż morza poniosły duże straty w domach, wałach i mostach.

74. 20 LUTEGO – DZIWNÓW – POWÓDŹ MORSKA

(...) im Monat Februar ist eine erschreckliche innundatis maris gewesen, dass die ganze Dievenow unterm Wasser gestanden und auch ins Brückenthor das Wasser eingetrieben ist.
[Kücken 1880, za: Weikinn 1961; 135]

W lutym była tak straszna morska powódź, że cały Dziwnów znalazł się pod wodą, która również wtargnęła do bramy mostowej.

75. WIOSNA – NYSA ŁUŻYCKA, GUBIN – WYLEW

Grosses Wasser, so dass man 6 Tage lang mit Kähnen über den Steinweg vor dem Werdetor fahren konnte.

[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 135]

Była tak wielka woda, że przez 6 dni ulicą przed bramą ostrowską można było pływać łodziami.

76. 14 KWIEŃNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Durch anhaltenden Regen furchtbare Bober-Überschwemmung (...)

[Bergemann 1829-1931, za: Weikinn 1961; 141]

Długo utrzymujące się deszcze wywołały bardzo groźny wylew Bobru.

77. 22 CZERWCA – OKOLICE KŁODZKA – WYLEW WÓD

Es war ein grosses Wasser, hin und wieder ertranken Menschen und Tiere.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 141]

Była bardzo wielka woda, tu i ówdzie doszło do utonięcia ludzi i zwierząt.

78. OKRES ŻNIW – ODRĄ, ZIELONĄ GÓRĄ – WEZBRANIE

Hochwasser u. grosse Nässe.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1961; 142]

Wysoka woda i bardzo mokro.

1626

79. 11 LIPCA – GRYFÓW, KWISA – WEZBRANIE

Der angeschwollene Queis führte eine grosse Menge Flössholz fort.

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 145]

Wezbrana Kwisa uniosła dużą ilość splawianego drewna.

1628**80. LIPIEC – ODRA – WYLEW**

Quibus diebus Viadrus Silesiae fluvius, ex diuturnitate aurae pluviae prodigiose restagnavit.

[Kepler 1858, za: Weikinn 1961; 151]

Z powodu długo utrzymującej się deszczowej pogody śląska rzeka Odra nadzwyczajnie wystąpiła z brzegów.

81. LATO – WISŁA I INNE RZEKI – POWODZIE

Ungewitter, Wolkenbrüche und Überschwemmungen, so dass man um Johanni und in den Hundstagen, da sich der Pregel, Weichsel, Memel und andere Flüsse ergossen, weder Äcker und Wiesen, noch Dämme und Brücken sehen konnte.

[Bock 1782, za: Weikinn 1961; 151]

Burze, oberwanie chmur i powódzie w okresie od Jana do Kanikuly spowodowały, że Pregola, Wisła, Memel i inne rzeki tak wylały, że nie można było widzieć ani pól, ani łąk, ani wałów i mostów.

82. POŁOWA LIPCA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW

Bay heurigem nassen Sommer ist das Wasser in Weichsel so hoch aufgeschwollen / dass dadurch im Julio die hiesige Brücke und Niedrigungs- Dorffschafften gar einen grossen Schaden empfinden / ...

[Zernecke 1711, 1727, za: Weikinn 1961; 152]

Z powodu tegorocznego mokrego lata woda w Wiśle była tak wysoka, że w lipcu miejscowy most oraz niżej położone wiejskie gospodarstwa poniosły duże szkody.

1629**83. 30 LIPCA – DOLINA KŁODZKA – POWÓDŹ ULEWOWA**

Es kam plötzlich ein schweres Unwetter, fast wie ein Wolkehbruch (...)

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 156]

Nadciągnęła gwałtowna i silna burza, prawie jak oberwanie chmury.

84. 30 WRZEŚNIA – NYSA, ZGORZELEC – WYLEW

Nissus alveo se extulit.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 157]

Nysa wystąpiła ze swojego brzegu.

1630**85. STYCZEŃ – ODRA, KROSNO – WIELKA WODA**

Oder: Grosses Wasser.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 159]

Odra: wielka woda.

86. STYCZEŃ – BYDGOSZCZ – WYLEW

Es tratt der Fluss [= Brahe] über das Ufer. Seine Wassermassen rissen einen grossen Teil des Erdreichs von den anliegenden Gärten mit fort etc.

[Schmidt 1900, za: Weikinn 1961; 159]

Rzeka Brda wystąpiła z brzegów. Jej wody zabrały dużą część gleby z leżących obok ogrodów.

1631**87. 18 SIERPNIA – NYSA KŁODZKA, DŁUGOPOLE – WEZBRANIE**

Neisse: so hoher Wasserstand, dass der mittlere Brücken-Pfeiler weggerissen wurde.

[Skalitzky 1887-1888, za: Weikinn 1961; 161]

Nysa: tak wysoki stan wody, że środkowy filar mostu został zerwany.

1633**88. STYCZEŃ – ODRA, KROSNO – PRZYBÓR**

Oder: Hochwasser.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 163]

Odra: wysoka woda.

89. 21 STYCZNIA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WEZBRANIE

Nissus aquis pluvialibus auctus valde excrevit.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 164]

Z powodu ulewnych deszczów Nysa bardzo wezbrała.

1634**90. 17 MARCA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – PRZYBÓR**

Katzbach: Ziemlich angeschwollen.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 167]

Kaczawa: znaczny przybór.

91. 3 SIERPNIA – NYSA, ZGORZELEC – PRZYBÓR

Nissus in ingentem altitudinem auctus est.

[Schmidt-Reder 1882, za: Weikinn 1961; 168]

Nysa wzrosła do nadzwyczajnej wysokości.

92. 21 PAŹDZIENIKA – MORZE PÓŁNOCNE – KATASTROFALNY SZTORM

Schleswig von Riepen bis Lundenberg 2140, Nordstrand 6408, Eiderstadt 2107, Dithmarschen 383, insgesamt 11038 Menschen ertrunken. Nordstrand und Hellingen 1366, Eiderstedt 664, Dithmarschen 163 Gebäude zerstört.

[Arends 1833, za: Weikinn 1961; 171]

W wymienionych miejscowościach, leżących na wybrzeżu Morza Północnego, łącznie utonęło 11038 osób oraz zostały zniszczone 2193 budynki.

1635

93. MROŹNA I DŁUGOTRWAŁA ZIMA

Seen und Flüsse gefroren, ca. 5 Wochen lang.

[Boyve 1854-1858, za: Weikinn 1961; 177]

Jeziora i rzeki były zamrożone przez około pięciu tygodni.

94. ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

Eodem anno hiems horrida et aspera, mare usque ad Helam congelatum, nives copiosissimae, ...

[Czaplewski 1916, za: Weikinn 1961; 177]

W tym samym roku zima była okropna i ostra, morze zamarzło aż do Helu oraz spadły bardzo obfite śniegi.

95. 13 CZERWCA – WARSZAWA I OKOLICE – POWÓDŹ

(...) a multis retro non viso exemplo tantopere Vistula inundarat, ut Praga tectis tantum domum appareret quattuorque milliaribus versus Radziminum pagos ac semina terrae aquis involveret, vestigia damni unique relinquendo (...)

[Radziwiłł 1970; 104]

(...) od bardzo dawna nie widziano przykładu tak silnego wylewu Wisły, że nie tylko na Pradze woda wtargnęła do bardzo wielu domów, ale również na przestrzeni czterech mil w kierunku Radzimina zalala wioski i pola uprawne, pozostawiając wszędzie obraz zniszczeń (...)

1636

96. 14 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – POWÓDŹ ULEWOWA
Wolkenbruch mit 4 Pfund schweren Hagelstücken. Die Ernte wurde vernichtet. Grosse Bober-Überschwemmung, die einige Häuser wegriss.
[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 184]

Oberwanie chmury z czterofuntowym gradem, który całkowicie zniszczył zboża. Powódź porwała kilka domów.

1637

97. 5 KWIETNIA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA
Quae fuit dies Palmarum, gelu intensissimum fuit cum tanta decimentium nivium copia, ut carpento pateret iter per mare usque Helam.
[Czaplewski 1916, za: Weikinn 1961; 186]

W Niedzielę Palmową był jeszcze bardzo silny mróz z tak wielką ilością śniegu, że przez morze można było jechać wozem aż na Hel.

1638

98. 16 LUTEGO – GUBIN – KRA LODOWA NA NYSIE I WYLEW
Grosses Wasser nimmt kurz vor Mitternacht beim Eisgang die Neissebrücke von der Zugbrücke bis zur gegenüberliegende Schneidemühle mit fort.
[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 188]

Krótko przed północą spływający lód na Nysie spiętrzył wodę, która uniosła znajdujący się na rzece most na odległość od mostu zwodzonego aż do tartaku leżącego naprzeciwko.

1639

99. 7 SIERPNIĄ – KACZAWA – ZŁOTORYJA – POWÓDŹ ULEWOWA
Es fiel ein grosser Platzregen, davon die Katzbach dermassen anschwell, dass sie ringsumher alles mit der grössten Schnelligkeit überschwemmte und mit Wut in die Häuser eindrang, diese wohl auch zerris und zerstörte.
[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 190]

Wielka ulewa spowodowała gwałtowne wezbranie Kaczawy, która bardzo szybko wszystko dookoła zalała wraz z domami, do których z impetem wtargnęła i je zniszczyła.

1640

100. WRZESIEN – POWODZIE W AUSTRII, NIEMCZECH I WE WŁOSZECH

Was es in diesem Monat für grosses Gewässer an der Donaw / am Inn / wie auch für ein vngedenklich RegenWetter zu Dressden / zumal eine mächtige Wassergiessung in Italien am Ticin / dem Po / vund Lago di Como, im Monat Septembri gegeben (...)

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 195]

W tym miesiącu wystąpiły niesamowite wprost wylewy rzek Dunaju i Innu, jak również niepamiętne ulewy w Dreźnie, a zwłaszcza wielkie powodzie we Włoszech, jakie zdarzyły się we wrześniu na skutek wylewu rzek Ticino, Padu i jeziora Lago di Como.

In Italien war dis Jahr ein so erschröckliche Ergiessung des Po Fluses, dass 5700 Menschen ersoffen.

[Tschamser 1864, za: Weikinn 1961; 195]

W tym roku we Włoszech był tak straszny wylew Padu, że 5700 osób utonęło.

101. 5 PAŹDZIERNIKA – DREZNO – BURZA Z GRADEM

Hat es zwischen 3 vnd 4 Vhren zu Dresden ein grosses Regenwetter gegeben / so bey 3 oder 4 Stunde gewehret / dass man im Wasser auff den Gassen fast biss an die Knye zu waten gehabt / dabey es auch Schlossen grösser als gewöhnliche Haselnüss geworffen / dergleichen Wetter 70jährige Personen nit gedacht.

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 195]

Nad Dreznem między godziną 3 i 4 przez trzy lub cztery godziny tak silna była ulewa, że na ulicach prawie po kolana brodzono w wodzie, a przy tym jeszcze padał grad większy od laskowych orzechów. Takiej burzy nawet 70-letni ludzie nie pamiętali.

1641

102. ZACHODNIE NIEMCY – MROŻNA ZIMA

1641. Der Eingang dieses Jahre war mit solcher Kälte, Frost, Eyss und Schnee eingangen, dass alle Flüß, Bäch und Ströme überfrozen waren (...)

[Tschamser 1864, za: Weikinn 1961; 196]

1641. Nadejście tego roku odbyło się z takim mrozem, lodem i śniegiem, że zamarzyły wszystkie rzeki, potoki i strumienie.

103. LUTY – FRANCJA – WIELKIE POWODZIE

Es haben sich auch die Wasser in diesem Königreich vmb diese Zeit so mächtig ergossen / dass man den Schaden davon auff viele Millionen Schatzen wollen.

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 197]

Około tego czasu w tym Królestwie również tak rzeki wylały, że szkody powstałe z tego powodu mogą iść w miliony.

104. GRUDZIEŃ – WŁOCHY (APULIA) – WIELKA POWÓDŹ

Dass sich die Wasser in Puglia ... so mächtig ergossen / dass sie gantze Dörffer hinweg geschwemmet / darüber viel Menschen / vnd wol in 20 000 stück Viehes ersoffen / auch fast alle Früchten des Feldes verdorben.

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 198]

Rzeki w Apulii tak bardzo wylały, że całe wioski zostały zalane i dużo ludzi utonęło, a bydła nawet 20 000; również prawie wszystkie plony na polach zostały zniszczone.

1642

105. 15 LUTEGO – MORZE PÓLNOCNE – SZTORM

Bei heftig. NW Sturm starke Fluth, die südlich vom Hamburg auf 16 Meilen alles unter Wasser setzte. Viele Menschen und Vieh ertrunken.

[Gallois 1861-1862, za: Weikinn 1961; 200]

Przy gwałtownej półn.-zach. wichurze, powstała tak silna fala powodziowa, która na południe od Hamburga, na przestrzeni 16 mil wszystko zalała. Utonęło dużo ludzi i zwierząt.

Hat es zu Hamburg so vngewöhnlich Wasser gegeben / dass man in etlichen Orthen der Statt / mit Kahnen gefahren.

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 200]

W Hamburgu tak niezwykle wielka była woda, że w mieście w kilku miejscach można było pływać łodziami.

106. 20 KWIETNIA – WŁOCHY – ULEWNE DESZCZE I POWODZIE

..., dass in Italien ein solche Wassergüß umb Osteren gewesen, dergleichen man in selbigen Landen wenig gesehn und unbeschreiblichen Schaden verursacht.

[Tschamser 1864, za: Weikinn 1961; 200]

..., we Włoszech, około Wielkanocy, takie powstały powodzie, jakie w tym kraju rzadko się widzi. i wyrządziły nie do opisania szkody.

1643

107. POŁOWA STYCZNIA – TURYNIA – WYLEW RZEK

In Thüringen haben sich selbige Wasser vmb ersterwähnte Zeit ergossen / als von 30 Jahren hero nicht geschehen.

[Theatrum Europaeum 1648, za: Weikinn 1961; 205]

W Turynii około tego wcześniej wymienionego czasu taki był wylew rzek, jaki nie zdarzył się tu od 30 lat.

108. 28 CZERWCA – ŚRODKOWE NIEMCY – WYLEW RZEK

Es regnete auch so sehr, dass sich die Wasser ungewöhnlich ergossen.

[Meyer 1895-1896, za: Weikinn 1961; 208]

Również tak bardzo padał deszcz, że rzeki nadzwyczajnie wylały.

109. 1 DEKADA LISTOPADA – ODRA – POKRYWA LODOWA

Oder: Durch starken Frost setzt sich die Oder.

[Kehrberg 1724, za: Weikinn 1961; 210]

Z powodu silnego mrozu na Odrze pojawił się lód.

110. 4 LISTOPADA – PREGOŁA, KRÓLEWIEC – POKRYWA LODOWA

Pregel bei der Honigbrücke schon mit Eis belegt, dass man darüber gehen kann.

[Bock 1782, za: Weikinn 1961; 210]

Pregoła koło Honigbrücke (Miodowego mostu) była już pokryta lodem, po którym można było chodzić.

1644

111. STYCZEŃ – ODRA, KROSNO – WEZBRANIE

Oder: Grosses Wasser

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 211]

Odra – wielka woda.

1645

112. 19 WRZEŚNIA – BÓBR I KWISA – WYLEW

Grosse Überschwemmung des Bobers und Queis. Viel Schaden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 213]

Wielki wylew Bobru i Kwisy. Liczne szkody.

1646

113. MARZEC – WISŁA, ŻUŁAWY GDAŃSKIE – WYLEW

Es hatte sich das Wasser weit und breit starck ergossen / dass unterschiedliche Dämme durchgebrochen / und viele Dörffer ins Wasser gesetzt worden. Dannen-hero viele

Menschen und Vieh ersoffen: Auch in besagter Stadt Dantzig die meisten Keller und Pack-Häuser voller Wasser angelauffen.

[Theatrum Europaeum 1707, za: Weikinn 1961; 215]

Tak wielki był wylew, że gdzie okiem sięgnąć była woda, bowiem różne tamy zostały zniszczone, wiele też wsi znalazło się pod wodą, oprócz tego utonęło dużo ludzi i bydła. Także we wspomnianym Gdańsku w większości piwnic i pakowni było pełno wody.

114. 29 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Grosse Bober-Überschwemmung und Schaden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 215]

Wielki wylew Bobru, wyrządzone szkody.

115. 27 SIERPANIA – NYSA KŁODZKA – WYLEW

Grosse Überschwemmung. Wasserstand so hoch, dass die Bänke in der Minoritenkirche herumschwammen. Mehrfach Menschen ertrunken. Glatzer Wehr zerstört.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1961; 245]

Wielki wylew. Stan wody był tak wysoki, że w kościele Minorytek ławki pływały i wielokrotnie tonęli ludzie. Kłodzka tama zerwana.

1647

116. MAJ – WISŁA, WARSZAWA I TORUŃ – WYLEW

in deme die Weixel / ... / zu Warschau und Thoren an Häusern und Brücken grosses Unglück verursacht / und auff einer Seiten gedachten Flusses zu Prage die Häuser über die Helffte beschwemmt.

[Theatrum Europaeum 1658, za: Weikinn 1961; 217]

Wisła w Warszawie i Toruniu wiele nieszczęść wyrządziła w domach i mostach oraz wspomniana rzeka po stronie Pragi ponad połowę domów zalała.

117. 15 LIPCA – KWISA, ŚWIERADÓW – WYLEW

Der Queis war so gross, dass er in Flinsberg und Ullersdorf 10 Häuser fortriss.

[Bergemann 1830, za: Weikinn 1961; 217]

Kwisa była tak wielka, że w Świeradowie i Oldrzychowie 10 domów uniosła.

1648

118. STYCZEŃ – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WEZBRANIE

Grosses Wasser von grossen Regen.

[Pescheck 1834-1837, za: Weikinn 1961; 219]

Wielka woda z powodu ulewnego deszczu.

119. STYCZEŃ – ODRA, KROSNO – WYLEW

Oder: grosses Wasser

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 219]

Odra – wielka woda.

120. 25 LUTEGO – PÓŁNOCNE NIEMCY – HURAGANOWA BURZA

Es ist in der Nacht, aus dem Nord-Westen mit einer Spring-Fluth ein heftiger Sturm-Wind entstanden, so bis 6 Uhr folgenden Morgens gedauert, und grossen Schaden an Häusern, Thürmen, Mühlen und Teichen durch ganz Teutschland verursachte, viele Schleusen durchgerissen, viele tausend Bäume in den Wäldern und Gärten mit vollen Wurzeln aus der Erde gerissen.

[Viethen 1733, za: Weikinn 1961; 221]

Nocą z północnego zachodu wraz z falą sztormową zerwał się gwałtowny huragan i trwał do godz. 6 dnia następnego, wyrządzając w całych Niemczech ogromne szkody w domach, wieżach, młynach i stawach; dużo też zostało zniszczonych śluz. Wichura ta również w lasach i ogrodach wyrwała z korzeniami tysiące drzew.

121. WIELKOPOLSKA – WICHURA

W Jarogniewicach r. 1648 wicher odarł szepę u gumna, poobrywał łąty z poszyciem na mielcuchu, oborze i owczarni i obalił w niwecz wszystkie wrota oraz płoty około podwórza i u ogrodów; również domy u kmieci i zagrodników wiatr wszędy poodzierał i powywracał.

[Cieplucha 1929; 55-56]

Th. Europ., VI, 630, jest wiadomość o strasznej wichurze, która szalała w Warszawie i okolicy 15 stycznia.

Th. Europ., VI, 636, podaje wiadomość o strasznej wichurze, jaka szalała w m. Wrocławiu 25 lutego. Burza wyrządziła dotkliwe straty.

[Namaczyńska 1937; 4]

122. 11 CZERWCA – LEGNICA – ULEWNE DESZCZE, WYLEW KACZAWY

Nach 2tägigem Regen grössere Katzbach-Überschwemmung. Auch Schwarzwasser-Überschwemmung. Erst am 18. Juni wieder normaler Wasserstand.

[Kraffert 1871, za: Weikinn 1961; 221]

Po dwudniowych deszczach większy wylew Kaczawy. Również wylał potok Czarna Woda. Dopiero około 18 czerwca poziom wody wrócił do normalnego stanu.

1649

123. 23 PAŹDZIERNIKA – BAŁTYK – SZTORM

Es ist auf der Cüsten an der Ost See / als Rostock / Wismar / Lübeck und biss in Holstein / ein solcher Nord-Ost-Sturmwind gewesen / welcher das Wasser eine Elle höher aufgetrieben / weder es anno 1625 gestanden / vnd alle Brücken und Dämme gerissen (...)

[Theatrum Europaeum 1658, za: Weikinn 1961; 228]

Na wybrzeżu Morza Bałtyckiego (jak Rostok, Wismar, Lubeka aż po Holsztajn) taki nadciągnął z północnego wschodu sztorm, że woda spiętrzyła się o jeden łokieć wyżej od tej, jaka była w r. 1625. Wszystkie mosty i tamy zostały zerwane.

124. OSTRA ZIMA W POLSCE I NA LITWIE

W czasie od 19. I. do 13. II. sejm koronacyjny w Krakowie: ...Zima tak była potężna w Polsce i Litwie, że ledwo pamięć znosiła tak ostrych mrozów w Krakowie.

[Namaczyńska 1937 II; 6]

125. CZERWIEC – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Grosse Bober-Überschwemmung. Viel Schaden an Häusern, Gärten und Feldern.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 226]

Wielki wylew Bobru. Liczne szkody w budynkach, ogrodach i na polach.

126. CZERWIEC – KWISA, MIRSK – OBERWANIE CHMURY, WYLEW

Wolkenbruch. Queis ergiesst sich dermassen, dass er in Egelsdorf 2 Häuser wegreisst.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 226]

Oberwanie chmury, na skutek tego Kwisa bardzo wylała i w Mroczkowicach dwa domy zabrała.

127. MOKRY ROK, CZĘSTE POWODZIE

Roku 1649 wyljanja wod było barzo weliko, że sęła, dwory, zamki łoniło.

[Namaczyńska 1937 II; 6]

128. POCZĄTEK KWIETNIA – INFLANTY – POWODZIE

Vom 1. biss auff sen 4. Aprilis, war zu Riga der Haupt-Stadt in Lieffland, eine so hohe Wasserflut, dergleichen man bey Menschen Gedencken nicht erhöret; finfftemal fast die gantze Vorstadt mit Wasser überschwemmt gewesen, und dadurch nicht allein viel Häuser und Gärten zu Grund verdorben, sondern auch der Kupfferberg ingerissen, und halb hinweggangen, also dass viel Leute hin und wieder umbkommen, und ersäuffen müssen (...). Der Damm über der Duna, nebenst noch einem andern, giengen ein: Schiffe suncken, etliche andere aber seynd ohne Ancker und Steuer zur See eingegangen. Alle Häuser und Gebäuden, so über der Duna gestanden, wurden hinweg genommen, und schreibet man auss Riga selbsten für gewiss, dass der ertruncken und tode gefunder Menschen über 400 gewesen.

[Theatrum Europaeum 1658, za: Namaczyńska 1937 II; 9-10]

W dniach 1-4 kwietnia Rygę, stolicę Inflant, tak wielka nawiedziła powódź, jakiej za pamięci ludzkiej nie było; aż pięciokrotnie było zalewane prawie całe przedmieście, a woda nie tylko zniszczyła doszczętnie wiele domów i ogrodów, ale również rozerwała górę miedzianą i połowę uniosła, toteż

wiele ludzi mogło zginąć i utonąć (...) Pokonała tamę na Dźwinie i jeszcze obok inną. Zatopiła statek, a kilka innych stojących bez kotwicy i steru zepchnęła na morze. Wszystkie domy i budynki stojące nad Dźwiną zostały uniesione. Z Rygi pisano, że nawet ponad 400 osób śmierć znalazło i utonęło.

129. 14 LIPCA – OKOLICE ŚWIERADOWA – OBERWANIE CHMURY, POWÓDŹ

Durch einen ausserordentlichen Wolkenbruch trat eine Überschwemmung mit grossem Schaden ein.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1961; 227]

Z powodu nadzwyczajnego oberwania chmury, nastąpiła powódź, która wyrządziła duże szkody.

130. CZERWIEC – PODOLE, KAMIENIEC, SMOTRYCZE – WYLEW

Wyprawiającemu się do obrony królowi, w dniu 24.VI. „oddano listy z poczty, w których o oblężeniu wojska pod Zbarażem donoszono, oraz że Smotrycz rzeka tak barzo wylała, iż w Kamieńcu brame Ladzka nazwaną wywrociła y forteca w strachu wielkim zostaie”.

[Namaczyńska 1937 II; 8-9]

131. 13 SIERPNIĄ – STRYPA POD ZBOROWEM – WYLEW RZEKI

(Wojska król. podążające z odsieczą oblężonym pod Zbaraż, na przeprawie pod Zborowem, 15. VIII. zostają otoczone przez wojska nieprzyjacielskie). ...Zborovium oppidum, fluvius Stripa praeterlabitur, mediocris ille, sed (...) et tum vi imbrum auctus, gemino ponte constratus errat (...)

[Kochowski 1683-1698, za: Namaczyńska 1937; 7]

Rzeka Strypa, płynąca obok Zborowa, stosunkowo mierna, lecz pod wpływem ulewnych deszczów bardzo wezbrała i zerwała dwa mosty.

132. SIERPIEŃ – DIARIUSZ OBLĘŻENIA ZBARAŻA

... 4 Augusti. ...Noc spokojna, z wieczora trochę dżdżysta.

... 9 Augusti. Wilia ś-go Wawrzyńca, przykro zimna, ze dżdżem spokojna.

... 10, 11 i 12 Augusti, dżdże ustawiczne bardzo gwałtowne i zimne.

... 13 Augusti ... pogoda... Ku wieczorowi deszcz spory...

... 15 Augusti ... deszcz gwałtowny, który mało co przestając, trwał przez trzy godziny.

... 16 Augusti, pogoda. ... Dzień ten był pogodny cały, ale bardzo wietrzny.

... 17 Augusti. Na świtaniu deszcz spory; ... Z godzinę na dzień wypogodziło się.

... 21 Augusti. W wieczór deszcz i zimno przykre, noc... bardzo dżdżysta (...)

... 22 Augusti: ...rano deszcz... Ku południowi pogoda;

[Diariusz Oblężenia Zbaraża 1649, za: Namaczyńska 1937 II; 7-8]

1650

133. WIOSNA – WARTA, POZNAŃ – WYLEW

Tegoż roku na wiosnę wylała Warta z brzegów; nie zrządziła atoli w Poznaniu wielkiej szkody.

[Łukaszewicz 1838; II, 325]

- 134.** 25 LUTEGO – ODRA, RACIBÓRZ – WYLEW
 ...błota srogie, mosty złe i przeprawy i bagna są ex inundatione rzeki Odry, która tu idzie pod samo miasto Racibórz...
 [Stanisłai Oświęcim Diarium 1907, za: Namaczyńska 1937 II; 12]
- 135.** WISŁOKA – WYLEW
 W roku 1650 ucierpiała ona [wieś Krempna, woj. krak.] bardzo wiele od powodzi rzeki Wisłoki, której wylewem chaty zostały zabrane, a pola kamieniami zasypane, czego jeszcze w roku 1702 można było poznać ślady.
 [Sarna 1908; 503]
- 136.** SAN, PRZEMYŚL – WYLEW
 Również i wylewy Sanu zatapiały często mienie przedmieszczan przemyskich, których zagrody były położone na nizinie; głównie w XVII i XVIII wieku znajdujemy notowane takie powodzie, jak naprzykład w latach 1650, 1663, 1735 i.t.d.
 [Hauser 1883; 125]
- 137.** WRZESIEŃ – WISŁA, WARSZAWA – POWÓDŹ
 Anno 1650 wrzesień... Inundationes aquarum a multis Saeculis non visae, Vistula mirum in modum excrevit, et setetes et gramina vel consumpsit, vel secum rapuit (...)
 [Radziwiłł 1970; 163]

Od wielu stuleci nie widziane powodzie. Wisła w nadzwyczajny sposób wezbrała i zniszczyła lub uniosła zasiewy i zbiory (...)

- 138.** 4 i 5 WRZEŚNIA – WISŁA, BUG, DUNAJEC, RABA, SAN – WYLEW
 4, 5 (Septembris): deszcze poczęły yszc srogie w gorach i u nas (w Krakowie). Zebrała Wisła, y rzeki srodze Raba, Donaiec, Bug, San y inne rzeki ze brzegow wiliały, sieła potopieło pol, zboża bidła na poliah pasące, ludzi, wszi, gumna pozaliewała, domy, drzewa sobą brała, ze wielkie skody na dolie poczyniela, gdzie sie sobą rzeki zhodzieły, ludzi iadac z Jaroslawia na przewozie utonęło kielkanascie takze zwierz w liasah wilki i ine potopieło ze to z wodą plinęło, gadzina z ziemi powilaziela i potonęła, zabi, węże, iascorki, kreti plinęły z wodą y wodę trucizną zarażali, ze ludzie od tego puhli, gdi sie iey kto napiel plisko tey gadziny. Węże na drzewa powłazieli w liasah a potim spadały z drzewa y tonęły, także bydła, konie, wieprze plinęły z wodą. Wielką skodę woda poczyniła y głód ucziniła, że zadawno ludzie pamiętają taką powódź.
 [Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 10]

1651

- 139.** OSTRA I DŁUGOTRWAŁA ZIMA
 Tego roku była zima ciężka nie tak w zimno, jak śnieg długo trwający. – Po ś. Wojciechu na saniach jeżdżono.
 [Wierzbowski 1858; 79]

140. WYLEW WISŁY, KOMETA

(...) tum formidolosa illa portenta; cometam, rubentem quasi sanguine, toto semestri mortales territantem; proluviem Vistulae, Varsaviae proximisque oppidis damnosiore[m] quam unquam alias (...)

[Rostowski 1768; 636]

(...) wtedy pojawiła się o przeraźliwym krwawym blasku kometa, ów złowieszczy znak i przez pół roku budziła wśród ludzi swoim widokiem wielką trwogę; wylew Wisły wyrządził Warszawie i okolicznym miastom duże szkody, jak innym razem (...)

141. MARZEC – POZNAŃ – WYLEW WARTY

W miesiącu marcu wystąpiła znowu, podobnie jak w roku przeszłym, Warta z swoich brzegów nie zrządziwszy w mieście wielkiej szkody. Jednakże zalała część Garbar, Piaski, Gąski, Rybaki. Zakonnice od ś. Klary musiały przez kilka niedziel mieszkać częścią u swoich krewnych, częścią też u Benedyktynek na wodnej ulicy, albowiem woda stała na dwa łokcie wysoko w ich klasztorze i kościele.

[Łukaszewicz 1838 II; 325]

142. WISŁA, ŻUŁAWY – WYLEW

Roku 1651 tak wielki był wylew Wisły, że poniżej Grudziądza cały kray oraz wielkie Żuławy Malborskie Gros Werder zalane zostały, wiele osób życie utraciło, a wieś niektóre całkiem niszczały.

[Święcki 1816 I; 390]

143. 22 MARCA – WISŁA, ŻUŁAWY – POWÓDŹ

Gewaltige und schleunig Ergiessung der Weichsel, so dass bei Graudenz 500 und bei Marienburg und Elbing einige 1000 Menschen im Wasser umkamen. Mehr als 40 Dörfer im Elbingschen und Marienburgischen waren unter Wasser.

[Bock 1782, za Weikinn 1961; 248]

Tak silny i szybki był wylew Wisły, że koło Grudziądza 500, a koło Malboga i Elbląga 1000 ludzi w wodzie zginęło; ponad 40 wsi na tym terenie znalazło się pod wodą.

144. 27 MARCA – NOGAT, ŻUŁAWY – WYLEW

1651 am Abend des 27 März riss nämlich die Nogat unterhalb Sommerort ins Kleine Werder aus wodurch die ganze Niederung bis Elbing ein grosser See wurde und man von vielen Häusern nur die Dächer aus den Fluthen hervorragten sah. (...) An 1500 Stück Vieh schwammen ertrunken umher und noch nie war eine Ueberschwemmung so furchtbar gewesen.

[Dormann 1862, za: Namaczyńska 1937 II; 14]

27 marca w 1651 roku Nogat przerwał wał poniżej Zębrowka na Żuławach Gdańskich (Małe Żuławy) i cała nizina aż do Elbląga była jednym wielkim jeziorem. Z wielu domów z wody wystawały tylko dachy. Utonęło wówczas ok. 1500 szt. bydła. Tak strasznej powodzi jeszcze nigdy nie było.

145. KWIECIEŃ – ŚNIEG I MRÓZ

(...) 21 Aprilis. Byliśmy w Kolbuszowej. Trzeciego dnia spadł taki śnieg i mróz tak potężny uderzył, że trwał dwa dni, jako wśród zimy.

[Stanisłai Oświęcim Diarium 1907, za: Namaczyńska 1937 II; 15]

146. 9 SIERPNIA – KWISA, MIRSK – POWÓDŹ ULEWOWA

Es fiel ein Wolkenbruch. Der Queis wurde so gross, dass er Mühlwehr und die halbe Schlossgasse wegriss.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 252]

Oberwanie chmury spowodowało wielki wylew Kwisy, który zniszczył jaz we młynie i pół zamkowej ulicy.

147. 10 SIERPNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Der Bober trat aus seinen Ufern, infolge eines am 9. August im Gebirge gefallenem furchtbarem Wolkenbruchs.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 252]

Bóbr wystąpił ze swoich brzegów na skutek wielkiej ulewy spowodowanej okropnym oberwaniem chmury w górach w dniu 9 sierpnia.

1652**148. LUTY – WIOSENNY WYLEW WISŁY NA ŻUŁAWACH**

Zu Dantzig (...) hat eben zu der Zeit der Weichsel-Fluss die Dämme im Elbinger Werder durchgebrochen / und also das Land mit nicht geringen Schaden unter Wasser gesetzt.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Weikinn 1961; 261]

W Gdańsku (...) właśnie w tym czasie (luty) Wisła na Żuławach elbląskich przerwała wały i tam też pod wodą niemałe powstały szkody.

149. WIOSNA – MAŁOPOLSKA – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POGODY

Mgły, wichry, deszcze i zimna. Przymrozki i grady niszczą warzywa i kwiaty drzew owocowych (...) Ulewnie deszcze i powódź w Krakowie (24/VII). Zboże i siano oraz wieś całe pod wodą. Wylew Wisły i jej dopływów wyrządza ponadto straty w komorach solnych oraz spławie drzewa. Mosty zniesione. Ofiary w ludziach. Burza z gradem. Zniszczenie zbóż.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Namaczyńska 1937 II; 20]

Mgły więcej niż tydzień bywały zawsze zrana śmierzdzące plugawe ciemne, które nad ziemią upadały, a trwały i 3 godziny na dzień po wielkiej nocy (31.III.) w kwietniu.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 20]

Wiatry srogie, wihry, z descem, spliutą srogą, zimnem panowały długo prawie do Ś. Stanisława (8.V.) i po Ś. Stanisławie przymrozki były. W dzień Ś. Stanisława deszcz zimny

beł, grad ze na ogrodach potłuk rosadi i sałaty drobne rzeczi wschodzące y strącił na sadach kwiaty. Grzmiało srodze.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 20]

Woda w Wiśle panowała równo z brzegami tak na święta [31.III – 1.IV] iako i na Ś. Stanisława (...)

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 20]

150. POŁOWA KWIETNIA – NOWY SĄCZ – BURZE

W połowie kwietnia 1652 r. szalały ogromne burze (...)

[Sygański 1901 I; 83]

151. MAJ – WILNO – ŚNIEG

Den 17. May, hat es in der Stadt Wilda [Wilno] (...) 4. Finger hoch geschrien, so aber nur 2 Stunden gelegen (...)

[Theatrum Europaeum 1685; 319]

17 maja w Wilnie spadł śnieg na grubość 4 palców i po 2 godzinach zginął.

152. WYLEW RZEK SOŁY I KOSZORAWY

Rok 1652. Także (obok epidemii) deszcze panowały, że srogie zebranie i wylanie rzeki Soły i Koszorawy było, pod który czas stodół miejskich trzynaście zabrało i wiele gruntów woda popsowała.

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 22]

153. LIPIEC, ŻNIWA – KWISA, MIRSK – POWÓDŹ ULEWOWA

In der. 1 Ernte kamen viele und schwere Gewitter, die wieder grosse Überschwemmungen verursachten.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 262]

W okresie pierwszych żniw nastąpiły liczne i groźne burze, które znowu spowodowały wielkie powodzie.

154. LIPIEC – ŚLĄSK – POWODZIE

Die erschrecklichen Wetter haben hin un wieder sonderlich in der ersten Erndte grosse Gewässer verursacht davon in Ober-Schlesien viel Menschen und Vieh ertruncken und gante Dörffer weggeschwemmet also dass der Thumdamm zu Bresslau an drey Orthen durchgebrochen. Die nechstgelegenen Dörffer und Gärten überschwemmt.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Weikinn 1961; 262]

Okropne burze, występujące tu i ówdzie, zwłaszcza na początku żniw, wywołały na Górnym Śląsku wielkie powodzie, które pochłonęły wielu ludzi i zwierząt oraz uniosły całe wioski, a we Wrocławiu została w trzech miejscach przerwana tumska tama i najbliższe wioski i ogrody znalazły się pod wodą.

Grausam zu hören ist, es was das Gewässer eben in diesem Monat hin und wieder in Ober-Schlesien durch unauffhörlichen Regen und starcke Wolkenbrüche für Schaden

gethan, so dass derselbe auff etliche Tonne Goldes hoch angeschlagen wird, und innerhalb 30 Jahren dergleichen plötzliche Wasserflut keinen Menschen gedencket, indeme es Teiche, Dämme, Dörffer, Felder, Früchte, Vieh und Menschen elendiger Weise betroffen
[Theatrum Europaeum 1685; 318]

Z przerażeniem słucha się o tym, co zdarzyło się na Górnym Śląsku w tym miesiącu z powodu katastrofalnej powodzi, wywołanej niesłychanymi ulewami i oberwaniem chmur i ogromnych stratach mogących sięgać kilku beczek złota. Od 30 lat nikt z ludzi nie przypominał sobie tak gwałtownej fali powodziowej, która pochłonęła ludzi, zwierzęta oraz niszczyła tamy, stawy, pola, ogrody i w tak nieszczęśliwy sposób dotknęła ludzi i zwierzęta.

155. LIPIEC – CZECHY – BURZE GRADOWE I POWODZIE

Gdziekolwiek w Czechach burze gradowe w czerwcu czynią spustoszenia. Lecz szczególnie dotkliwie ucierpiały w tym roku Morawy, które przez znaczne deszcze w dn. od 18-22.VII. poniosły ogromne straty. Wylew jaki nastąpił 23.VII. spowodował zalew znacznej przestrzeni kraju, zwłaszcza okolic Ołomuńca (Olmütz). Wsie całe znalazły się po wodę, a posiew śmierci ludzkiej i bydłowej był przerażający.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Namaczyńska 1937 II; 18]

156. LIPIEC – WISŁA, KRAKÓW – POWÓDŹ

Deszcze walne opuszcili się przez dwa dni i trzeciemu dostało się zktoryh 24 Iulij ze wtorku na srodę wnoczy... sroga powodz przyszła ze tak naglie Wisła wylała ze potopieła seroko polia, zboza, łąki z sianami iuz y drugie w kopach posieczone, ogrody, sol ze stodoł kazimierzskich kroliewską iako y kupiecką, ze wielką skodą podięli ubodzi ludzie, drzewa, siela pobrała ze Zwierzince, y nad Wisłą liezące kupcom na biki (nieczytelne) gotowane, tak ze statki: wsi Zabłocie i Płasow [Płaszów] zatopieła z ogrodami y z poliami dokoła (...) łąki potopieła, ze na łąkach w berscu była woda po pazuchy chłopu. Brzegi bardzo porwała w okopie koło folwarku siela gruntu zginęło, ze sie y kamienicza rysować y ustępować pocęła, most Skawiński wzięła, pod same Krzemionki woda wylała, brzeg sobie ucziniwszy z Krzemionek.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 21]

157. LATO – KRAKÓW I OKOLICE – ULEWNE DESZCZE I POWÓDŹ

Nec minus pepercit fluminum exundatio, aucta diluvii in speciem ex continuis imbribus Vistula; qua parte Casimiriam a Cracovia interscindit, evolutis aquarum incursu sublicibus pontis, ut eluvies adusque Monasterium Bernardinorum, cubito tenus terram, inundaret: Idem, altera parte Casimiriae suetum alveum supergressus, ex continenti fretum ingens efficiebat, grandi accolarum periculo, quorum nonnulli subito malo praeventi interiere; alii verticoso gurgite cum aedibus abrepti, multi item, quibus benignior fors trabes aut ligna praehendere permisit, a naviculariis extrahebantur. Non illepidum visu, defluenti faeni acervo, lupus simul cum capra insedissee, mira in praesentissimo periculo sympathia: casa quoque lignea, cum fundamentis abrepta, ripae adnatavit, in qua trium puerorum mater, famelicæ proli subcinericios pararet.

[Kochowski 1683, za: Namaczyńska 1937 II; 21]

Również wylewy rzek nie oszczędzały ludzi (wcześniej była mowa o zarazie), Wisła bowiem z powodu ciągłych deszczów gwałtownie wystąpiła z brzegów i w części Kazimierza w Krakowie uszkodziła most i dotarła aż do Klasztoru Bernardynów, w którym woda sięgała na wysokość łokcia; podobnie w drugiej części Kazimierza, na skutek wyrwania w ziemi ogromnego rowu, stworzyła dla okolicznych mieszkańców wielkie niebezpieczeństwo. Jedni z nich, przewidując zagrożenie, w porę przenieśli się w bezpieczne miejsce, inni zaś wraz z domami zostali porwani przez wirującą otchłań wodną, a dla wielu innych los okazał się łaskawszy, bo na uchwyconych kłodach i drzewach wydostali się z niebezpieczeństwa. Niestety nie ominęło drewnianej chaty, którą powódź zniosła z fundamentów wraz z trójką wygłodniałych dzieci, którym matka przygotowywała podpłomyki. Ale był również i przyjemniejszy widok, bo oto na kopie siana, niesionego falą powodziową, siedzieli razem wilk i koza. Podziwu godna ta wzajemna przyjaźń w obliczu grożącego niebezpieczeństwa.

158. 29 LIPCA – MAŁOPOLSKA – BURZA GRADOWA

Grad z nawałniczy w oktawę Marię Magdaleni. 29 Julji poniedziałek srogi grad spadł jak liaskowe orzechy z nawałnicą że ziemię przikreł na niektórych miejscach potłukł zboża, trzaskania, grzmoty srogie były i z błyskaniem sedł z godzinę.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 22]

159. WRZESIEŃ – ODRA, OŁAWA – WYLEW

Starke Überschwemmung. Dämme zerriessen.

[Görlich 1841, za: Weikinn 1961; 264]

Silny wylew. Przerwane wały.

160. GRUDZIEŃ – TORUŃ – KOMETA

Im Dezember 1652 zeigte sich wiederum ein ungemein grosser Komet, der über 20 Tage lang sichtbar war.

[Wernicke 1842b; 274]

W grudniu 1652 r. znowu pojawiła się niezwykle duża kometa i ponad 20 dni była widoczna.

1653

161. MAJ – SIERPIEŃ – ŚLĄSK – SUSZA

Anno 1653 in Monath Marii, fiel ein dürres Wetter ein, und dauerte biss Ende August. Die alle Bäche vertrockneten, auch Flachs und Gerste verdurrete.

[Gomolcke 1736, za: Namaczyńska 1937 II; 23]

W maju 1653 roku na Śląsku chwyciła susza i trwała aż do końca sierpnia. Wyschły wszystkie potoki oraz uschły len i jęczmień.

162. WIELKOPOLSKA – SUSZA

(...) znaczny nieurodzaj jarych zbóż w włości pabiańskiej przez suchość i spalenie słoneczne (...)

[Baruch 1903; 38]

163. WIOSNA – ŚRODKOWA EUROPA – BURZE

Th. Europ. (...) podaje szereg wiadomości o zawiejach śnieżnych w Stralsundzie (20. II.) oraz o burzach wiosennych w kwietniu (11 i 12/IV) w okol. Szczecina i Gdańska. Podobny stan rzeczy jak na Pomorzu zanotowano w miesiącu tym (kwiecień) i w Czechach, a także w Austrii i Węgrzech.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Namaczyńska 1937 II; 22]

164. PODOLE – JESIENNE DESZCZE I WCZESNA ZIMA

Do obozu król. pod Żwańcem, w grudniu tegoż roku naciągają Chmielnicki i Tatarzy. „Interim appetens hyems, iniqua obsidiis, imbribus continuis limosa humus, aquae tota late planitie restagnantes monebant regem, ut pacis potius, quam belli, amplecteretur consilia.

[Rudawski 1755, za: Namaczyńska 1937 II; 24]

(...) Tymczasem zbliżająca się zima pogarszała sytuację oblężonym, a ponadto ziemia na całej równinie od ciągłych deszczów zamieniła się w grzęzawisko, toteż król zaczął się zastanawiać raczej nad zawarciem pokoju niż prowadzeniem wojny.

1654**165. MAJ-SIERPIEŃ – ŚLĄSK – WICHURY I HURAGANY**

Im Mayen (...) erhube sich zu und umb Bresslau in Schlesien ein erschröckliches Sturmgewitter, welches hin und wieder grossen Schaden gethan (...)

[Theatrum Europaeum 1685; 701]

W maju (...) we Wrocławiu i okolicy szalał straszny huragan, który tu i ówdzie wyrządził wiele szkód.

Den 24 Augusti, war der Tag S. Bartholomaei, begab sich zu Glogau in Schlesien, so ein grausamer Sturm und Ungewitter, dass dadurch die neuerbaute Evangelische Kirche gantz übern Hauffen geworffen worden.

[Theatrum Europaeum 1685; 701]

W dniu 24 sierpnia, w dzień św. Bartłomieja nad Głogowem przeszła tak okropna huraganowa burza, że nowo wybudowany ewangelicki kościół został zamieniony w rumowisko. Podobnemu losowi uległo również wiele innych budynków i kościołów.

1655**166. OSTRA ZIMA, ZAMARZNIĘTE RZEKI**

(...) 8 Tage vor Martini frohren die Wasser zu und blieben also drey gantzer Monat lang stehen (...)

[Vogel 1714, za: Weikinn 1961; 272]

(...) osiem dni przed Marcinem (11.XI) zamarzyły rzeki i stały przez całe trzy miesiące (...)

167. BAŁTYK – POKRYWA LODOWA

Nach Wissmar kam über See von 5 biss in 6 Meilen mit 4 Pferden bespannte Wägen, dessgleichen in 30 Jahren nicht gesehen.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Weikinn 1961; 272]

Na Wizmar po zamrażniętym morzu, na odległość od 5 do 6 mil, jeżdżono czterokonnymi wozami. Czegoś podobnego nie widziano od 30 lat.

168. UKRAINA – SILNE MROZY

Silne mrozy na Ukrainie, która była terenem działań wojennych z Kozakami (z Chmielnickim) przyczyniły się do śmierci dużej liczby wojska. W bitwie z Kozakami pod Ochmatowem, trwającej od 30 stycznia do 2 listopada 1655 r. zginęło więcej od siarczystych mrozów niż od miecza.

[Kochowski 1683; 455]

...Kozacy i Moskwa na Ukrainę poszła, których zimno i słońca zaskoczyła w polach, od którego zimna i niepogody wielu poginęło, wszystkie armaty i ryszunki swoje po polach różnych porzucali, ze 40.000... zaledwie 8.000 zaliczono.

[Wojcicki 1853, za: Namaczyńska 1937 II; 28]

169. MAZOWSZE – DŁUGA ZIMA

List pokojowego kancl. koronn. do ImP. Strzempkowskiego, pisany z Warszawy, pod datą 23/ IV.: Zima u nas panuje, mrozi i śnieg spad wcora znaczny.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 27]

170. LUTY – BÓBR I KWISA – KRA LODOWA

Ausserordentlich starke Eisflut, durch die alle Brücken weggerissen wurden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 275]

Nadzwyczajnie silny spływ kry lodowej niszczy wszystkie mosty.

171. 26 LUTEGO – 6 MARCA – ODRA, FRANKFURT – WYLEW

Sehr starke Überschwemmung mit starken Eisscholen, 3 Joch der Brücke, weggerissen.

[Jobst 1706, za: Weikinn 1961; 287]

Bardzo silna powódź spowodowana krą lodową. Trzy przęsła mostu zerwane.

172. POŁOWA MARCA – ODRA – WYLEW

Anfang des Jahres ergoss sich der Oderstrom dermassen gewaltig und lief so hoch an, dass das ganze Gefilde überschwemmt ward, und stand das Gewässer von Oculi (18. März) bis aufs Osterfest (15. April).

[Splittgerber 1927, za: Weikinn 1961; 289]

Na początku roku tak gwałtowny i wysoki był przybór Odry, że wylała na niwy tworząc jezioro

na okres od trzeciej niedzieli Wielkiego Postu (Oculi) (18 marca) aż do Niedzieli Wielkanocnej (15 kwietnia).

173. 11 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Es trat der Bober wiederum aus seinen Ufern und zerstörte abermals die Brücke bei Tillendorf.

[Bergeman 1829-1831, za: Weikinn 1961; 292]

Bóbr znowu wystąpił ze swoich brzegów i ponownie zerwał most koło Tułowic.

1656

174. KWIECIEŃ – WYLEW RZEK W POŁUDNIOWEJ POLSCE

Był natenczas król szwedzki tak zawarty wodami na rozcieczach pod Sandomierzem, iż z jednej strony Wisła, z drugiej Czarna, z trzeciej San rzeki oblały go były (...)

[Łoś 1858; 11]

175. LIPIEC – WISŁA, KRAKÓW – POWÓDŹ

1656, In Julio – Powódź wielka była pod Krakowem, z Wisły wilianie wód z brzegów wielkie tak, że było wilianie po wszystkim Stradomju aż do grodzkiej bramy, y błonie wszystkie za Kazimierzem aż pod Krzemionki, i łąki wszystkie plasowskie, Biezanowskie zalała aż pod sam Biezanów... y w Krakowie nawidziła bramę wisną, y Pobocną: Skodi wielkie poczyniela, w naszym wojsku i obozowi była prziskoda.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 31]

176. LATO – ŚRODKOWA EUROPA – DŁUGOTRWAŁE DESZCZE I POWODZIE

Rzeki Dunaj i Inn w skutek długotrwałych deszczów, szczególnie w czerwcu i lipcu, wystąpiły z brzegów, wyrządzając samemu Wiedniowi, jak i okolicach nieobliczalne szkody (...) W Pradze, w dzień św. Wawrzyńca (10.VIII.), na skutek gwałtownego huraganu oraz oberwania chmury wynika powódź. Całe miasto stanęło pod wodą.

[Theatrum Europaeum 1685, za: Namaczyńska 1937 II; 30]

177. WCZESNE MROZY

Wziąwszy Chojnice przyszliliśmy w dzień ś. Marcina (11.XI.) pode Gdańsk, i stanęliśmy obozem o ćwierć mili dobre Szotlandu w takie mrozy, iż armata wszystka po lodzie szła.

[Łoś 1858, za: Namaczyńska 1937 II; 30]

178. WIOSENNY WYLEW PILICY

Margrabia badeński spieszy z odsieczą królowi szwedzkiemu pod Sandomierz. Zabiega mu drogę pod Warką Czarniecki: ...Dirimebat acies Pilca fluuius, ex liquefactis vernante caelo niuibus affatim exundans, et quamvis ponte stratus.

[Kochowski 1683, za: Namaczyńska 1937 II; 30]

Rzeka Pilica utrudnia pochód wojsku, bowiem z powodu wiosennych roztopów pokaźnie wylała i uszkodziła most.

1657

179. WISŁA, ŻUŁAWY – POWÓDŹ WIOSENNA

Exundauerat verno tempore auctus Vistula, solitum alueum supergressus (...) fertiles illos Żuławae Gedanensis territorii agros repentino diluvio superfudit. Pascua, sata, domos, palatia, amaenasque hortorum delicias, et quidquid ea plaga manu factum, inundante elemento obrutum est (...)

[Kochowski 1683, za: Namaczyńska 1937 II; 32]

Wiosenną porą wezbrana Wisła przewyższyła swoje naturalne koryto i nagle zalała owe żyzne grunty Żuław Gdańskich: pastwiska, zasiew, domy, pałace, uroczce ogrody i wszystko co tu trudem rąk stworzono – żywioł powodzi zniweczył.

180. SZWEDZI PRZERYWAJĄ WAŁ NA WIŚLE, ŻUŁAWY POD WODĄ

...Karl Gustav... durchbrach den Weichseldamm bei Käsemark und Letschkau, so dass der Dantziger Werder unter Wasser gesetzt wurde und viel Menschen und Vieh ertranken.

[Dormann 1862, za: Namaczyńska 1937 II; 33]

...Karol Gustaw... przerwał wał na Wiśle pod Kieżmarkiem i Leszkowy i Żuławy Gdańskie znalazły się pod wodę. Utonęło dużo ludzi i bydła.

(...) etliche Dörffer im Dantziger-Werder fast Manns hoch überschwemmt worden, so dass sich die Leute mit Bötten und Kähnen kümmerlich salviren können.

[Theatrum Europaeum 1667, za: Namaczyńska 1937 II; 33]

(...) kilka wsi na Gdańskich Żuławach zostało zalanych prawie na wysokość człowieka tak, że ludzie musieli się ratować z tego nieszczęścia na beczkach i łodziach.

1658

181. OSTRA ZIMA W CAŁEJ EUROPIE

(Grosse Schnee und Frost.) Nicht nur Deutschland, sondern gantz Europa (...) Hierzu kam noch eine unerträgliche Kälte, dass man auch über die grösten Flüsse, als Donau, Rhein, Elbe, Ems, Weser, Mayn, Oder, Weichsel, Nieper und andere, auff dem Eyss gleich wie über eine Brücke wandeln konnte.

[Theatrum Europaeum 1667, za: Namaczyńska 1937 II; 34]

(Wielkie śniegi i mrozy) nie tylko w Niemczech, ale również w całej Europie (...) Nadto przyszedł jeszcze jeden nie do zniesienia mróz, że zamarzły nawet największe rzeki, jak: Dunaj, Ren, Łaba, Ems, Wezera, Men, Odra, Wisła, Dniepr i inne. Po lodzie na tych rzekach można było chodzić jak po moście.

182. SILNE MROZY – BAŁTYK ZAMARZNIĘTY

In diesem 1658 Jahr war so grausamer harter Winter dergleichen bey Menschen Gedennen nicht gewesen. In Seeland war der Beld dermassen erhärtet, dass die Schweden Regimentsweise mit den grössesten Canonen und Feuer-Mörsern darüber giengen: Auch war den 17 Martii die Elbe noch feste zugefrohren so dass Wagen und Pferde darüber giengen.

[Happellius, 1690; 137, za: Namaczyńska 1937, 35]

W tym 1658 r. była tak okrutnie ostra zima, jakiej za pamięci ludzkiej nie było. W Zelandii Beld tak zamarł, że Szwedzi przechodzili po nim ze swoimi pułkami z najcięższymi armatami i moździerzami ognia. Również jeszcze 17 marca Łaba była bardzo zamarznęta, że jeżdżono po niej konno i wozami.

Der König von Schweden geht mit seiner Armee aus Schonen über den Sund auf dem Eise nach Fünen und Seeland.

[Schroeder 1843, za: Weikinn 1961; 303]

Król ze Szwecji wyrusza ze swoją armią ze Skanii przez Sund na lodzie do Fionii i Zelandii.

183. KONIEC LUTEGO – KATASTROFALNY WYLEW RENU

Do wielkich rozmiarów doszły powodzie wskutek wylewów Dunaju, Menu, Renu i Sali w miejscowościach położonych nad tymi rzekami. Poza tym słyszy się o powodziach i szkodach przez nie wyrządzonych w Holandii, w Niderlandach hiszpańskich, we Francji, Hiszpanii i wielu innych krajach (...) W Hiszpanii rzeka Duero unosiła ze sobą całe domy oraz pochłonęła setki ofiar ludzkich w miastach Sewilli, Salamance i Granadzie.

[Theatrum Europaeum 1667, za: Namaczyńska 1937 II; 35]

(...) Der Rhein lieff diese Zeit (...) so hoch auff, dergleichen in einem Paar hundert Jahren nicht gesehen worden, dass allein in Cöllen über 2.000 Häuser im Wasser stunden.

[Theatrum Europaeum, 1018, 1667, za: Namaczyńska 1937 II; 35]

(...) W tym samym czasie Ren tak bardzo wylał, że podobnej powodzi przez kilka stuleci nie widziano. W samej tylko Kolonii ponad 2000 domów stało w wodzie.

184. WISŁA – ŻUŁAWY GDAŃSKIE – WYLEW

Die Weixel lieff durch starcken Eissgang dergestalt an, der das Dantziger-Werder, durch den von den Schwedischen, im verschinen Jahre, gemachten Durchschnitt am Thamm, biss an die Vorstadt, der Langgarten und Kniphoof genannt, gantz im Wasser stund, und die in den niedrigen Dörffern mit den ihrigen, auff Kähnen und Böthen, schwerlich entkommen konnten (...)

[Theatrum Europaeum 1667, za: Namaczyńska 1937 II; 36]

Z powodu wielkiej kry wiosennej, Wisła wylała wyrwą zrobioną przez Szwedów w wale i całe Gdańskie Żuławy stanęły w wodzie, która wtargnęła aż do przedmieścia, a mieszkańcy niżej położonych wsi, wraz z dobytkiem i najbliższymi na czółnych i baliach z trudem ratowali się ucieczką (...)

Swedzi w Prusiech wodę na Wiśle y Zuławie wsparli wysoko chcąc Gdańsk zatopicz gdzie woda była iuz wpuł murów mieyskich i w piwnicach we Gdansk, aż gdanszczanie wypadzi Swedow odgromieli y wodę przekopawsy odwrocieli.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 36]

185. GRUDZIEŃ – WISŁA, KRAKÓW – WYLEW

W Boże Narodzenie i w S. Scepan (25 i 26/XII) deszcz był. Wisła pusciała z brzegu wiliąła. Lody sie puscili. Skodi w drzewach naczinieli niemało czo pod Krakowem na Zwierzynczu poliała i porozbiiała 300 tafli tratw.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 37]

1659

186. MAJ – WISŁA, ŻUŁAWY – WYLEW

Einige Tage darnach ergoss sich das Wasser bey Dantzig dermassen hoch, dass man von den niedrigen Häusern kaum die Dächer, und von den Bäumen die obere Zweige sehen konnte, wodurch unsäglicher Schade geschahe.

[Happelio 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 38]

Kilka dni potem koło Gdańska była tak wielka powódź, że zaledwie można było widzieć dachy niżej położonych domów i górne gałęzie drzew. Zostały wyrządzone niewypowiedziane szkody.

187. 27 KWIETNIA – WISŁA, MAŁOPOLSKA – WYLEW

27 Aprilis. Z descow woda zebrała ze Wisła zbrzegow wiliąła.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 38]

188. 12 LIPCA – TORUŃ – BURZA

Den 12 Jul. zwischen 11 und 12 Uhr zu Mitternacht ist ein erschrocklich und fast bey Menschen Gedencken unerhörtes Blitzen und Donner allhier entstanden, welches nebst einem überaus grossen Regen fast ganzer drey Stunden unauffhörlich gewähret...

[Zernecke 1711, za: Namaczyńska 1937 II; 38]

12 lipca, między godz. 11 a 12 w nocy, zaczęły się tak straszne błyskawice i grzmoty o jakich nie słyszano prawie za pamięci ludzkiej, a przy tym trwała nieprzerwanie prawie przez 3 godziny nadzwyczaj wielka ulewa.

189. 8 WRZEŚNIA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – WYLEW

Es ergoss sich die Katzbach wieder schnell und überschwemmte die umliegende Gegend.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 325]

Kaczawa znowu szybko przybrała i zalała okolicę.

1660

190. ŻUŁAWY GDAŃSKIE – POWÓDŹ

Indem die Wörder abermals mit Wasser überschwemmt wurden.

[Theatrum Europaeum 1672, za: Weikinn 1961; 327]

Tymczasem Żuławy ponownie zostały zalane.

191. LISTOPAD-GRUDZIEŃ – EUROPA – HURAGANY

W listopadzie i grudniu szaleją huraganowe burze w Niemczech, Holszynie, Holandii oraz Pomorzu (...) i Śląsku. Burze te sprowadzają w następstwie powodzie oraz wyrządzają spustoszenia w całej Europie.

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 40]

1661

192. ŚRODKOWE NIEMCY – BRAK ZIMY, WCZESNA WIOSNA

Dieses Jahr (1661) hatte man fast keinen Winter, im Februario hatte man allerhand Blumen, die Bäume blühten, und das Korn stund als sonst im Majo, es folgte aber ein durer Sommer (...)

[Happelius 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 41]

W tym roku (1661) prawie nie było zimy, w lutym kwitły wszelakie kwiaty i drzewa, a żyto wyglądało jak w maju, lecz przyszło suche lato (...)

193. MAŁOPOLSKA – DESZCZOWA ZIMA, WCZESNE PRACE POLOWE

Anno 1661. die 22 Decembris hyems adeo inconstans erat, ut toto tempore pluviae loco nivium caderent et nives nec apparuerint ita ut circa Festum Circumcisionis (1.I.) Plebs universim araret et seminaret.

[Kronika klasztoru bernardynów w Alwerni, za: Namaczyńska 1937 II; 43]

Rok 1661. Dnia 22 grudnia zima była bardzo zmienna, przez cały czas zamiast śniegu padały deszcze, a śnieg się nie pojawiał, toteż lud około Święta Obrzezania (1.I.) powszechnie przystąpił do orania i siewów.

194. 2 STYCZNIA – WISŁA, KRAKÓW – WYLEW

2 Januarii... desc poraził, błoto beło, Wisła [w Krakowie] puszciała, iak na wiosnę takie ciepło beło.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 43]

195. STYCZEŃ – ŻYWIEC – WICHURA

Rok 1661. Po święcie Trzech Królów wiatr wiele szkód poczynił (w Żywcu).

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 43]

196. 15 STYCZNIA – WIELKOPOSKA – HURAGAN

Na dniu 15 stycznia roku 1661 niesłychany orkan niezmiernie poczynił spustoszenia w budynkach i lasach dóbr opackich i klasztornych.

[Korytkowski 1883, za: Namaczyńska 1937 II; 76]

197. ODRA, SZCZECIN – WYLEW

(...) schwollete auch zu Stettin die Oder so hoch auff, dass seint dem 1625 Jahre allhie grösseres Gewässer nicht gesehen worden (...)

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 42]

(...) Odra pod Szczecinem tak weszła, że od 1625 r. większej wody tu nie widziano (...)

198. 11-16 STYCZNIA – GDAŃSK – WICHURY I WYLEW WISŁY

...durch dieses gewaltige Sturmwetter die Weichsel dess Nachts vor dem 16. Jan. lossgieng (...) und das gantze Werder, wie auch Nahrung bey der Heybude gantzlich überschwemmte, wodurch dann viel Vieh... einige Menschen...

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 41]

(...) w następstwie tych wichur, Wisła wylała nocą przed 16 stycznia i całe Żuławy zalała wraz z Mierzeją, koło Heybude. Wówczas utonęło kilka osób i wiele bydła.

Na przestrzeni między Gdańskiem a Oliwą zerwała się ok. 11. I. straszna burza, która przez 3 dni trwając, wyrządziła ogromne szkody. Woda wtargnęła aż do murów miejskich, grożąc zalaniem miasta. Również duże szkody na Żuławach Elbląskich wyrządził wylew Nogatu.

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 41]

199. KRAKÓW – LETNIE WYLEWY WISŁY

20 Augusti. Wielka woda biała (w Krakowie) y ludzi dway utonęli (...) 26 Augusti. Woda wielka przypadła, promy z przewozu zniosła, z brzegów wiliała, trwała dni 5 az sostego dnia pocęła opadać (...) 16 Septembris w piątek rano woda wielka przypadła, prom zniosła, z brzegów wiliała ieno w łodziach przewozono.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 43]

200. CZERWIEC – ŻYWIEC – ULEWA Z GRADEM

A w czerwcu miesiącu grad wielki mało mniejszy od orzecha włoskiego.

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 43]

1662

201. ŁAGODNA ZIMA – ŚNIEG W MAJU

Zima tego roku tak lekką była, że na Wiśle lodu najmniejszego odrobimy nie było całą zimę, żeby miała zamarznąć (...) Tegoż roku po tej zimie we środę przed Bożem Wstąpieniem (17.V.) i na samo święto (18.V.) mróz tak wielki był, że żyta już w kwiecie zostające do szczytu poraził tak dalece, że bielusieńkie i w kłosie i w słomie zostały.

[Łoś 1858, za: Namaczyńska 1937 II; 43]

202. OKOLICE RAWY MAZOWIECKIEJ – PIERWSZA POŁOWA MAJA GORĄCA, PÓŹNIEJ ŚNIEG I MRÓZ

(...) Wybraliśmy się do Częstochowy tak, żeby na Boże Wniebowstąpienie tam stanąć
 (...) Gorąca były srogie. Nazad powracając, spadły śniegi i szkody poczyniły, bo żyta już natenczas kwitnęły. Śniegi upadły po kolana koniowi, kwiat powarzyły, sady i inne drzewa owocowe popsowały, bo leżały tydzień (...)

[Pasek 1840; 160]

203. 6 STYCZNIA – WISŁA, KRAKÓW – WYLEW

6 Januarii desc beł niemali (w Krakowie), Wisła wylała z brzegow, drzewo zesło na Wiśle (...)

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 45]

204. CZERWIEC – POWÓDŹ ULEWOWA W SZCZECINIE

Im Junio erhub sich zu Stettin in Pommern ein grosses Ungewitter, mit einem Starcken Platz-Regen, der viel Schlossen mit sich führte.

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 45]

W czerwcu Szczecin na Pomorzu nawiedziła bardzo wielka burza z silną ulewą, która ze sobą zniosła wiele zamków.

205. W LETNICH MIESIĄCACH POWODZIE W POŁUDNIOWEJ POLSCE

22 i 23 Juni desc seł wielki pocawsi we czwartek po obiedzie w noczi i w piątek woda wielka y z brzegów wylała, a przedtem tez woda beła descow, ze w Lipnicy posli na doł statkami: mówieli, iakoby to czarownice czynieli, desce, grady, śniegi, zimna, ktorih tracono niemało, iako kat sam powieđał, co ih tracił.

2 Julii w niedzielę w dzien naswiętsi Panni Mariej Nawiedzenia desc beł wielki y w poniedziałek i wtorek, we środę trochę pogodi, Wisła wezbrała i wylała znow z brzegów.

5 Augusti soboti na niedzielę w noczi desc seł wielki i przez niedzielę w noczi y poniedziałek z wihrem wielkim. Powodz Wisli pod Krakowem sprawiała, sieła potopieła, domy brała, zboza w kopah, y bidła potopieła (...)

1662. powodz beła wielka z Wisły i most nowy budowany na Wislie Kazimierzskiej za wielicką bramą zniosła, zabrała i wozy.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 45-46]

206. POCZĄTEK SIERPNI – MAŁOPOLSKA – WYLEW RZEK GÓRSKICH

Wskutek silnej ulewy w dniach 6 i 7. VIII. 1662, wezbrały i wylały rzeki górskie na terenie Małopolski. Prócz Dunajca, Popradu, Białej, Kamienicy i Łubinki (Olbinki) cały szereg innych (bocznych dopływów Dunajca), niszcząc na swej drodze, zwłaszcza przy dolinach, cały sprzęt z pól oraz ogrody i sady (...) Poza tym domy, młyny, bydło, a nawet ludzie padali ofiarą niszczącego żywiołu. Miejscowości, położone w dolinach Dunajca oraz jego dopływów, w sumie 45 uległy zniszczeniu przez powódź. [Ostatnia podobna powódź miała miejsce w 1621 r.]

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 46]

207. ŻYWIEC – ULEWA Z GRADEM

Rok 1662. Woda z nagłego deszcza, który ledwo przez kwadrans godziny był, bardzo rozlała, że przez miasto Żywiec niepodobna była drugimi (!) ulicami przejść. Tegoż dnia upadł i grad, że drugiego dnia był na niektórych miejscach.

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 50]

208. KAMIENICA KOŁO ŁACKA – OBERWANIE CHMURY

Niedługo potem (po burzy w r. 1646) spadła nowa klęska na tutejszą parafię i sąsiednie wioski, klęska gwałtownej powodzi, wskutek oberwania się chmury, potoki stały się rzekami, a złączone razem podniosły stan rzeki Kamienica do tak wysokiego stanu, że woda zmieniła jej koryto, a jej gwałtowne fale uniosły nowo zbudowany Kościół parafialny, wraz z zabudowaniami gospodarczymi probostwa, z ogrodem probostwa i cmentarzem grzebalnym (...) Na pamiątkę tego gwałtownego zdarzenia, ówczesna ludność zbudowała kaplicę św. Jana Nepomucena, przy obecnym moście, która po dziś dzień utrzymuje się... Stało się to w roku 1662.

[Kronika parafialna w Kamienicy, za: Namaczyńska 1937 II; 51]

1663**209. 11 MARCA – ŻUŁAWY – KRA SPIĘTRZA WODĘ, WYWOŁUJĄC WYLEWY I ZNISZCZENIE**

Den 11. Martii (...) ward auch die Marienwerderische Niedrigung vom Wasser gantz überschmemmt, indem die Thämme (...) durch die Gewalt des über Ehlen dicken Eyses zerrisen wurden: denn unter Neuenburg staute sich das Eyss, und trieb das Wasser so hoch herauf zurück (...) vom Eyse weggerissen (...) Brücken und mitgenommen, und viel Vich, Pferde und Schweine vom Wasser ersäufft und weggeschwemmt.

[Theatrum Europaeum 1672, za: Namaczyńska 1937 II; 51-52]

11 marca (...) cała dolina malborska została zalana, ponieważ tamy przerwała gwałtownym naporem kra lodowa o grubości ponad jednego łokcia, a ponadto pod Nowym Dworem (Gdańskim) spiętrzył się lód i wodę z powrotem cofnął w górę. Kra rozrywała i unosiła mosty, dużo też zatopiła i uniosła domowych zwierząt.

210. MOKRE LATO – MAŁOPOLSKA – WYLEW RZEK

In Julio descze iak pocęły od święta Nawiedzenia najświętszi Panny Mariey [2.VII.] tak panowały często a gęsto niemal kazdi dzień, woda wielka zabrała brzeg, Wisła wiliła z brzegow po trzy razi (...) Ta czwarta woda była skodliwa i trzy promy nam zabrała az do Bersca (Beszcza, pow. krakowski) zaniała (...) 12 Juli we czwartek wilia s. Małgorzaty z descow wielkich stanęła powodz wiliła woda z brzegow i Wisła wielie poczyniła skodi (...) trwała az do niedzieli 15 Juli, a potym liedwo ta opadła, udezeli desce, nastąpiła woda druga, alie nie tak wiliła iak piersa. Nastąpiła trzecia woda die 1 Augusti nagła, seł desc dzień i noc, porwali sie stawy... (utoneło wiele osób na Zwierzyńcu i na Kazimierzu) ...a naciekła woda przypadła die 3 Augusti w piątek przed S. Dominikiem az bela u Wielicki bramy i na Skawinski uliczi i pliacu drzewo pliało.

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 52-53]

211. POŁOWA LIPCA – ODRA, RACIBÓRZ – WYLEW
Oder-Überschwemmung mit Schaden.

[Weltzel 1861, za: Weikinn 1961; 351]

Wylew Odry wyrządza pewne szkody.

212. 17 WRZEŚNIA – POMORZE – SILNY SZTORM
Starke Sturmflut.

[Bülow 1922, za: Weikinn 1961 II; 352]

Silny sztorm.

213. SIERPIEŃ – WARTA – WYLEW

Tegoż roku w miesiącu Sierpniu wylała Warta w skutek nieustannych deszczów; nie zrządziła atoli w mieście szkód wielkich.

[Łukaszewicz 1838, za: Namaczyńska 1937 II; 52]

1664

214. OSTRA ZIMA W NIEMCZECH

Sonsten ereignete sich in diesem Jahr ein greulicher Nach-Winter, dadurch nicht allein unserer Orthen in Sachsen, sondern in gantz Teutschlanid alle Ströhme starck beeisert blieben und man sicher über dieselben mit Wagen und Pferdte reisen können.

[Ziessler 1719, za: Weikinn 1961; 356]

Ponadto w tym roku nastąpiła potworna zima i nie tylko w samej naszej Saksonii, ale również w całych Niemczech zamarzły wszystkie rzeki, po których bezpiecznie można było jeździć konno i wozami.

215. UKRAINA – SILNE MROZY

Principio huius anni saeviebat frigoribus non suetis hyems militique polono, adstrictis gelu omnibus lacunis, velut stratis ubique pontibus, imperviam Ukrainam facile commebilem reddebat, quinimo aperta et praeperate itinera etiam in ipsam Moschoviam pendebant.

[Józefowicz 1888, za: Namaczyńska 1937 II; 55]

Na początku tego roku zima srożyła się ostrymi chłódami do jakich nie przywykły był polski żołnierz; skute lodami wszystkie wody i bagna stawały się twardymi drogami lub mostami, ułatwiając przemarsz przez nie do przebycia rozległą Ukrainę, a także czyniąc drogę otwartą do samej Moskwy.

216. LITWA – SILNE MROZY

W 1664 h. ukazany „neobyczajnyje mrozy i zestokie pożary w Mohilewe...”.

[Bogoljepow 1908, za: Namaczyńska 1937 II; 55]

1665

217. RZKA WIAR, PRZEMYŚL – WYLEW

Most na rzece Wiarze, który był nowo postawiony na błoniu pod miastem Przemysłem... teraz przez powódź jest zniesiony.

[Akta Grodzkie i Ziemskie 1911, za: Namaczyńska 1937 II; 57]

218. WIELKOPOLSKA – CIĄGŁE DESZCZE, WYLEWY RZEK

(...) sed magis continua tempestate, ac depluentibus jugiter imbribus, quales veterrimi mortalium suo aevo non meminissent (...)

[Kochowski 1698, za: Namaczyńska 1937 II; 56]

(...) lecz bardziej z powodu ciągłych burz i ustawicznie padających deszczów jakich za swojegożycia nawet najstarsi ludzie nie pamiętali (...)

219. SZADEK (OKOLICE) – GROŻNE BURZE I WICHURY

Eodem anno insolitae tempestates ventique graves, multa damna ex inundante aqua.

[Parczewski 1870, za: Namaczyńsk 1937 II; 56]

W tym samym roku nadzwyczajne burze i groźne wichury oraz liczne szkody z powodu powodzi.

220. SIERPIEŃ – WISŁA, KRAKÓW – WYLEW

18, 19, 20, 21, 22 Augusti od wtorku do soboty sed deszcz we dnie i w noczi. Wysła pod Krakowem z brzegów wiliała, powódź wielką sprawiała, skodi liudziom nacziniela, potopiwi zboza na poliu (...) i iarziny w ogrodach (...) y inse rzeki zebrali i wiliali bardzo z brzegow (...)

[Goliński (b), za: Namaczyńska 1937 II; 57]

221. SIERPIEŃ – ODRA – POWÓDŹ

Nicht weniger hat sich im August-Monat der Oder-Strom dergestalt ergossen... und ist nicht zu beschreiben was dieses grosse Wasser hin und wieder auff den Feldern in Wäldern und Gärten für Schaden gethan hat.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Weikinn 1961; 361]

Nie mniejszy w sierpniu był wylew Odry i nie do opisania jest to, co ta powódź tu i owdzie na polach, w lasach i ogrodach wyrządziła.

222. POMORZE – UPALNE LATO I SUSZA

Der Sommer des Jahres 1665 wird als ungemain heiss angegehen, und soll es die ganzen Hundstage hindurch auch nicht einmal geregnet haben.

[Wernicke 1842b, za: Namaczyńska 1937 II; 56]

Lato 1665 roku będzie uchodzić za nadzwyczaj gorące, a ponadto przez całą Kanikulę (10.VII – 20.VIII) ani razu nie padał deszcz.

223. GRUDZIEŃ – WYBRZEŻE HOLANDII – SZTORM I BURZE

Mense Decembri, ... per tota Hollandiae litora talis undarum elevatio facta est, ... Hanc sequebatur horrenda tempestas, et aquarum exundatio, qualis per plurima secula non erat visa.

[Cluver 1668, za: Weikinn 1961; 362]

W miesiącu grudniu, ... na całym wybrzeżu Holandii wystąpił tak wysoki wzrost fal, ... a temu towarzyszyła straszliwa burza i wylew wód, jakich od wielu stuleci tu nie widziano.

224. WOŁYŃ – TRZĘSIENIE ZIEMI

Miesiąca Augusta 10 dnia... Ziemia się trzęsła...

[Jerlicz 1853b, za: Namaczyńska 1937 II; 57]

1666**225. OKOLICE STRYJA – ŚNIEG I MRÓZ W MAJU**

Oporzec (...) W cierkiewnej księdze „Triod” znajduje się zapiska, według której w r. 1666 spadł tu w miesiącu maju tak wielki śnieg, iż leżał 4 tygodnie, a mróz był tak silny, że żona pewnego szwedzkiego oficera (...) zamarzyła w polu (...) panował w tym roku tak wielki głód, iż ludność musiała opuścić swe siedziby i przesiedlić się przeważnie do Węgier.

[Słownik Geograficzny... 1886, za: Namaczyńska 1937 II; 60]

226. POCZĄTEK CZERWCA – NYSA ŁUŻYCKA, KWISA – POWÓDŹ ULEWOWA

Pfingsten. Sehr stark. Gewitter mit furchtbarem Wollkenbruch. Dadurch Spree, Neisse, Queiss starke Überschwemmung und Schaden an Feldern, Wiesen und Gebäuden (...) Ganze Häuser weggetrieben, Menschen und Vieh ertrunken.

[Poetzch 1784, za: Weikinn 1961; 364]

Zielone święta. Bardzo silna burza ze straszonym oberwaniem chmury, co spowodowało bardzo wielki wylew Sprewy, Nysy i Kwisy. Powódź wyrządziła na polach, łąkach i w budynkach duże szkody, unosząc całe domy i topiąc ludzi oraz bydło.

227. UPALNE I SUCHE LATO – WISŁA, GDAŃSK – NISKI STAN WODY

Sonsten war wegen grosser und übermässiger Hitze und Dürre die Weixel umb Dantzig und durch Preussen so klein, dass kein Kann weder auff- noch abfahren konnte, dergleichen bey Menschen Gedenck nicht geschehen.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Weikinn 1961; 363]

Poza tym z powodu wielkiego i niezmiernego upału i suszy, Wisła w dolnym swoim biegu pod Gdańskiem i w Prusach była tak mała, że ruch po niej jakkolwiek łodzią był niemożliwy, co za pamięci ludzkiej się nie zdarzyło.

228. 13 LIPCA – WISŁA – NISKI STAN WODY

Wojska królewskie pod Montwami (...) z rokoszami spieszą do walki (...) z taborem w bród przez Wisłę przeszły osi u wozów niezamaczawszy pod Bobrownikami (...)

[Łoś 1858, za: Namaczyńska 1937 II; 60]

229. DŁUGOTRWAŁA SUSZA, GWAŁTOWNNA ULEWA

(13.VII rozegrała się bitwa wojsk król. z rokoszami pod wsią Małtwami). Memorabile est per eos dies, ut fere ad ortum Procyonis fervida aestate solet, nullas semestri intervallo decidisse pluvias, unde ardentissimi solis caloribus perusta tellus, non impeditis modo ex semente frugibus ob humorum defectum injuria esset, sed et hominibus immodico caeli aestu affectis molestissima. Cum ecce dum reconditur vagina ferrum, et tristi spectaculo caesorum cadavera inspiciuntur, sereno admodum sole, proximus horizon subito nubium velo inhorruit absconditaque clarissimi sideris luce, primo tonitruis immugire caelum, dein vehementior imber effundi caepit tanta copia et impetu (...)

[Kochowski 1698, za: Weikinn 1937 II; 59-60]

Pamiętne są te dni z powodu letnich upałów, które, jak zwykle, zaczęły się około wschodu Procyonis (główna gwiazda z gwiazdozbioru Antecanis) i w półrocznym okresie ich trwania ani razu nie spadł deszcz i ziemia została spalona przez gwałtowny żar słońca. Nie tylko z powodu braku wilgoci zmarniały zasiewy i plony, ale również ten niesamowity skwar był bardzo uciążliwy i męczący dla ludzi. I oto, gdy (po bitwie) miecz wracał do pochwy, a przed oczami roztaczał się smutny widok krwawego pobojuwiska, Słońce będące w pełni swojego blasku, stojące blisko nad horyzontem, nagle zaczęło się przeoblekać w welon chmur i blask najjaśniejszej gwiazdy zniknął. Na początku grzmoty rozległy się po niebie, a następnie zaczął padać bardzo gwałtowny i ulewny deszcz.

230. OKOLICE WEJHEROWA – POWÓDŹ

R. 1666 niespodziana powódź wielkie ... (osadnikom) szkody poczyniła, wody nie z morza, tylko strugą karwieńską z łądu tak wiele się wylało, że od strony morza włók 25, od strony łądu 12 i pół włóki pod wodą się znajdowało; łodziami wtedy jeździli po swoich polach i łągach, niemało ludzi, zboża, bydła – zmarniało... aż do ostrowskiego jeziora woda dotarła, a jednak morzem nie odpłynęła.

[Słownik Geograficzny... 1882, za: Namaczyńska 1937 II; 59]

231. SIERPIEŃ – NOCNE PRZYMROZKI

Miesiąca Augusta 3 d. – tak też 4 i 5, po trzynocy był mróz potężny, który, jarzyny to jest hreczki, owsy, miejscami i żyta, pszenice, grochy, prosa, ogrodowizny, a najbardziej przy dolinach, i niskich miejscach, na górach i wysokich miejscach nie tak zarażało.

[Jerlich 1853b, za: Namaczyńska 1937 II; 57-58]

232. 8 WRZEŚNIA – ZAĆMIENIE SŁOŃCA

W tym roku Pan Bóg też nieurodzajem i innymi plagami Polskę karał, czego było prognostykiem zaćmienie słoneczne w dzień narodzenia N. Panny (8. IX) przed południem wielce straszne (...)

[Pamiętniki 1850, za: Namaczyńska 1937 II; 58]

233. KLĘSKA SUSZY I UPAŁÓW W AUSTRII, CZECHACH I NA WĘGRZECH

In Oesterreich, Böhmen und Hungarn hielte diesen Sommer die Hitze dermassen starck an, dass sie nicht allein alle Wiesen aussgedört und verbrannt, sondern auch an vielen Orten die kleinen Flüsse und Brunnen aussgetrocknet, dass man für Menschen und Viehe

das Wasser auf sechs und sieben Meilen weit zuführen müssen, wovon viel für Durst verschmachtet, und an etlichen Orten Wälder und Dörffer zu Aschen worden.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Namaczyńska 1937 II; 58]

W Austrii, Czechach i na Węgrzech tego lata tak wielkie utrzymywały się upały, że nie tylko wszystkie łąki wysuszyły i wypalały, ale również w wielu miejscach powysychały małe rzeki i studnie, że wodę dla ludności i bydła musiano sprowadzać z odległości 6 i 7 mil, wiele zginęło z pragnienia. W kilku miejscach paliły się lasy i wioski.

234. MRÓZ W PAŹDZIERNIKU, WCZESNA ZIMA

Tegoż miesiąca (October) 30 d. – mróz potężny okazał się, od którego i zima nic nie odpuszczając, stanęła potężna i sroga.

[Jerlicz 1853b, za: Namaczyńska 1937 II; 58]

1667

235. OSTRA I DŁUGA ZIMA

Theatr. Europ., X, na str. 753, zapisuje wiadomość o niezwykle ostrej zimie w Niemczech, a zwłaszcza mroźnym marcu, podczas którego zamarzyły Łaba, Sund, a nawet Bałtyk, tworząc zwały lodowe, po których odbywała się komunikacja.

[Namaczyńska 1937 II; 61]

Die Elbe und grösten Ströme waren dermassen mit Eis geharnischt dass Menschen und Viehe sicher drüber reisen konten.

[Ziessler 1719, za: Weikinn 1961; 366]

Łaba i największe potoki zostały lodem tak opancerzone, że ludzie i zwierzęta mogli bezpiecznie chodzić.

236. 9 LUTEGO – NYSA, GUBIN – WYLEW

Neisse so hohes Wasser, dass es oberhalb der Mühle den östlichen Damm überspülte und über die Stadtwiese zur Lubst floss. Neissebrücke zerstört.

[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 366]

Woda na Nysie tak wysoka, że zalała górną część wschodniej tamy młyńskiej i popłynęła na miejskie łąki oraz zniszczyła most.

237. 22 MARCA – POKRYWA LODOWA NA BAŁTYKU

Zwischen Stralsund und Rügen hat die zugefrorene Ostsee Wagen getragen.

[Dreyhaupt 1773, za: Weikinn 1961; 368]

Między Stralsundem i Rugią zamrożone morze dźwigało wozy.

238. PODOLE – SROGA ZIMA

Für dieses mal war der rauhe Winter und sehr grosse Schnee der Podolischen Lande (...)
[Theatrum Europaeum 1677, za: Namaczyńska II; 62]

Tym razem była sroga zima z bardzo dużym śniegiem.

239. 8 LIPCA – ODRA, WROCŁAW – POWÓDŹ

Es kam ein grosses Gewässer die Oder herab welche davon dermassen aufflieh, dass sie sich in ihren Ufern nicht mehr behalten konte, und oberhalb und unterhalb der Stadt Bresslau an Menschen, Viehe, Getraide u. eingesamleten Heu unaussprechlichen Schaden that. Dieses Wasser kam so schnell, dass in niedrigen Orten fast niemand ihm entfliehen konte. Zu Freyburg schwemmte es 117 Häuser mit weg. Zu Ratibor musten die Leute so in den Gärten waren sich auff die Bäume retten (...)

[Theatrum Europaeum 1677, za: Weikinn 1961; 368]

Tak wielki był przybór wody w Odrze, że nie mogła się w swoich brzegach utrzymać i zarówno powyżej jak i poniżej Wrocławia wyrządziła w ludziach, zwierzętach, zbożu i w zebranych sianie ogromne szkody. Woda przyszła tak szybko, że w niżej położonych miejscach prawie nikt przed nią nie zdążył uciec. We Freiburgu woda uniosła 117 domów, a w Raciborzu ludzie, którzy byli w ogrodach, musieli się ratować ucieczką na drzewa.

1668**240. 26 LUTEGO – NOGAT – WYLEW**

26./27. nachts. Die Nogat durchbricht den Damm auf 2 Stellen (...) und überschwemmt das kleine Werder und die daran stossenden Niederungen, selbst einen Teil der Stadt Elbing. Auch bei Halbstadt ins grosse Werder riss der Damm.

[Dormann 1847, za: Weikinn 1961; 371]

W nocy z 26 na 27 lutego (wg starego stylu) Nogat przerwał wał w dwóch miejscach i zalał Małe Żuławy, a przy tym przyległą nizinę i nawet część Elbląga. Również w Wielkich Żuławach (Żuławy Malborskie) przerwał wał.

241. CIEPŁY LUTY I MARZEC, ŚNIEG I MRÓZ W KWIETNIU

(...) w tęż środę (4.IV.) począł śnieg iść gwałtowny, aż do nowiu Maja szedł przez tydzień, co bardzo było na gospodarzów ciężko i trudno, że nie mieli czem koni ani bydeł karmić, bo się ubezpieczyli byli, że luty i marzec zszedł ciepło i pogodno, to wszystko już w polu chodziło bydło. Ptastwo dzikie do chałup i do budynków lazło, że się nie mogło wyżywić dla śniegów.

... Tegoż miesiąca (Aprilis) różnych dni, mrozy bardzo panowali, począwszy od zimy przez cały miesiąc Kwiecień, Maj aż do Junii, noc po nocy nie przestając panowały, a gdy Junii nastał, tedy dzień podle dnia deszcze panowali aż do Septembra.

[Jerlicz 1853b, za: Namaczyńska 1937 II; 63]

242. MAŁOPOLSKA – WYLEW RZEK

W 1668 r. w okresie wiosennym i letnim nawiedziły województwo krakowskie powodzie wskutek wylewów rzek Ropy, Dunajca, Popradu, Kamienicy, Łubinki, Skotnicy i Wisłoki.

[Namaczyńska 1937 II; 64]

243. MAJ – WARSZAWA – BURZA GRADOWA

Im May fiel zu Warschau ein grausamer Hagel, welcher den Dächern, Bäumen und Gärten-Früchten grossen Schaden zufügte.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Namaczyńska 1937 II; 64]

W maju w Warszawie spadł okropny grad, który niszczył dachy, drzewa i owoce.

1669**244. LATO – FRANKFURT NAD ODRĄ – OBERWANIE CHMURY**

Abends umb 6 Uhr ergoss sich abermahl (...) ein grosser Platzregen oder auch Wolkenbruch wodurch ein so grosses Gewässer entstanden (...)

[Jobst 1706, za: Weikinn 1961; 374]

Okolo 6 wieczorem była wielka ulewa, a nawet oberwanie chmury, co wywołało groźną powódź.

245. LITWA – DESZCZOWY LIPIEC, W SIERPNIU MRÓZ

Anno 1669 – Julius 30 (...) Z rania chmurno, po południu sroga burza y deždź, który w tym kraiu od 4-ch niedziel ustawicznie pada.

[Dyaryusz 1845, za: Namaczyńska 1937 II; 67]

Dnia 24 praesentis, (Augusta) w dzień Świętego Bartłomieja, zboża wszystkie późniejsze mróz tęgi popsował.

[Pamiętnik 1877, za: Namaczyńska 1937 II; 67]

246. LATO – INFLANTY – ULEWNE DESZCZE I POWODZIE

In Lieffland und in der Moscau, hat es etliche Wochen (podczas lata) so starc geregnet, dass durch das heftig anlauffende Gewässer fast alle Brücken eingerissen und weggeführt worden, und hat man bey Neugart (Nowogród) in Reussland an etlichen Orten mit Kahnen und Böthen über Wiesen, Aecker und Büsche fahren müssen.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Namaczyńska 1937 II; 67]

W Inflantach i w Rosji przez kilka tygodni (podczas lata) tak ulewne padały deszcze, że wywołały gwałtowną powódź, która zerwała i uniosła wszystkie mosty, a na Rusi koło Nowogrodu w kilku miejscach musiano po łąkach, polach i zaroślach jeździć łodziami i czołnami.

247. ŚRODKOWA EUROPA – WCZESNA I OSTRA ZIMA

Już pod koniec 1669 roku zanotowano niezwykle mrozy, podczas których zamarzły

w Niemczech Ren i Łaba, a ludzie z największymi ładunkami mogli przez nie przejeżdżać. Wielki i mały Bełt zamarzł zupełnie.

[Namaczyńska 1937 II; 66]

1670

248. W CAŁEJ EUROPIE BARDZO OSTRA ZIMA

Tego roku była zima tak ciężka, że drzewa pomarzły, bydłu i koniom kopyta złożyły – Ptaki nawet marzli.

[Wierzbowski 1858; 134]

(...) tego roku tak sroga była zima że ludzie nigdy niepomnią takiej. Nawet we Francycy rzeka Sequana tak zamarzła iż po niej ludzie jeździli wozami, a w Wenecyi kanały tak pomarzły iż obywatele po lodzie chodzili z wielkim tamtych narodów podziwieniem.

[Dyaryusz 1845, za: Namaczyńska 1937 II; 68]

Już pod koniec 1669 r. zanotowano niezwykle mrozy w Niemczech, a szczególnie krajach półn-wschodnich, jak Dania, Szwecja, Finlandia, Inflanty i Moskwa. W Niemczech w grudniu zamarzły Ren i Łaba, a na Bałtyku Wielki i Mały Bełt. W Finlandii zamarzło wiele ludzi, a zgłodniałe wilki stały się straszną plagą. W Wilnie ustać miał nawet wszelki ruch, pieszy i kołowy. Silne mrozy, przypadające zwłaszcza na początek roku 1670, pochłonęły wiele ofiar ludzkich. W Holandii zamarzali ludzie we własnych domach. Wszystkie zatoki Morza Bałtyckiego zamarzły i z największymi ciężarami można było przez nie przejeżdżać. Jeszcze do dnia 17 marca Bełt był zamarznięty. Tak srożej zimy w Niemczech nie pamiętano od 1621 roku – Danii od 125 lat. Na Rusi dalszej, na Budziaku i Krymie morze Czarne zamarzło i niemasz pamiętnika, w tych krajach, żeby takie zimy były.

[opracowanie własne na podstawie Namaczyńska 1937 II; 68-71]

249. LITWA – ŚNIEG I MRÓZ W MAJU

Anno 1670 – Majus

3. d. W nocy śnieg wielki wypadł y przez dzień leżał.

4.e. Dzień zimny wilgotny.

5. f.... Z rania po południu chmurno y śnieg zginął.

12. f. W nocy mróz spory że lód był. W dzień pogoda, ciepło.

[Dyaryusz 1845, za: Namaczyńska 1937 II; 70]

250. LIPIEC – WISŁA – WYSOKI PRZYBÓR

So hat auch diesen Monat unfern Landsberg in Preussen ein Wolckenbruch, wodurch die Weixel hoch angelauffen, grossen Schaden gethan.

[Theatrum Europaeum 1677, za: Weikinn 1961; 384]

Także w tym miesiącu niedaleko Landsbergu w Prusach nastąpiło oberwanie chmury, co spowodowało wylew Wisły i powstanie dużych szkód.

- 251.** 18 LISTOPADA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW
Dnia 18 listopada, z powodu zniszczenia mostu na Wiśle pod Toruniem, „gdzie most woda zabrała... przeprowiać się było trzeba na promie przez sośniny do Nieszawy 3 mile”.
[Ulryk Werdum 1876, za: Namaczyńska 1937 II; 69]
- 252.** JESIENNE WYLEWY DUNAJCA
(10. IX i 7 XI. 1670 r.) We wsiach Stadły i Chełmiec (star. sądeckie) poczyniły tegoroczne wylewy Dunajca spustoszenia: we Wsi Stadłach ubyło przez podmycie gruntu ornego ćwierć w Chełmcu zaś „półtrzecia łana gruntów y rol ornych”..
[Castrensia Sandecensia 131, za: Namaczyńska 1937 II; 69]

1671

- 253.** MAŁOPOLSKA – ŁAGODNA ZIMA, MOKRE LATO
Roku tego zima bardzo słaba (była) że i śniegów nic niebyło; a mokość wielka, od żniw począwszy – aż do jesieniej. Zkąd sprzątanie wszystkiego bardzo niewygodne – wylanie wód z powodzi jesiennych wielkie po kilkakroć – role do siewów bardzo niewygodne (...)
[Wierzbowski 1858; 135]

Rok 1671. Zima ledajaka była i mrozu żadnego nie było, tylko po Trzech Królach i to niewielki, aż dopiero w marcu zimno dobre nastąpiło.

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 72]

- 254.** 15 SIERPNIĄ – BOLESŁAWIEC – OBERWANIE CHMURY
Ein Wolkenbruch richtet ausserordentlichen Schaden an.
[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 387]

Oberwanie chmury wyrządziło nadzwyczajne szkody.

- 255.** 25 SIERPNIĄ – KRAKÓW – WYLEW WISŁY
Sierpień 25. 1671. Wielki Wisły wylew.
[Mączyński 1834, za: Namaczyńska 1937 II; 73]

- 256.** LISTOPAD – WISŁA, GDAŃSK – WYLEW
Im November entstande in Preussen ein grosses Gewässer, welches nicht allein das ganze Werder (Żuławy) vor Dantzig überschwemmet, viel Menschen und Viehe ersäuffet, und viel Hauffen Heu und Geträide weggetrieben (...) sondern auch den Lang-Garten von beyden Seiten überschwemmet, und hierdurch alle Gärten und Wiesen (...) unter Wasser gesetzt.
[Theatrum Europaeum 1977, za: Namaczyńska 1937 II; 72]

W listopadzie w Prusach wystąpiła wielka powódź, która zalała całe Żuławy przed Gdańskiem oraz pochłonęła dużo ludzi i bydła, zabrała też stojące w stogach siano i zboże...następnie podtopiła z obu stron Długi Ogród oraz znalazły się pod wodą wszystkie ogrody i łąki.

1672

- 257. MAŁOPOLSKA – ŁAGODNA ZIMA, MOKRE ŻNIWA**
Tego roku taka zima była słaba bez mrozów i śniegów: tylko pełna wielkich niepogód. Osobliwie żniwa i jesień wszystka (mokre były). Siana wszystkie zatonęły – żyta urodzaj słaby.
[Wierzbowski 1858; 136]
- 258. 31 MARCA – NOGAT – WYLEW**
Sie reisst bei Hoppenau in die Elbing. Niederung durch.
[Dormann 1847, za: Weikinn 1961; 390]
- Nogat przerwał koło Kopanki w elbląskich Żuławach.
- 259. POŁOWA KWIETNIA – ODRA, FRANKFURT – WYLEW**
Oder: Wasser-Ergiessung.
[Jobst 1706, za: Weikinn 1961; 390]
- Odra wylew.
- 260. STYCZEŃ – MAJ – ŻUŁAWY MALBORSKIE – WYLEW**
Zwischen dem 6 Januar und 20 Mai 1672 erlitt die Niederung durch Ausbrüche bei Grabow (Grabowo) un Wolz (Wałęcz, Wałcz) zweimalige grosse Wassersnoth.
[Toeppen 1837, za: Namaczyńska 1937 II; 73]
- Między 6 stycznia, a 20 maja, nizina malborska dwukrotnie poniosła szkodę przez powódź.
- 261. 1 MARCA – MAZOWSZE – OSTRY MRÓZ**
We wtorek zapustny...(1. III) potężne mrozy...
[Pisma 1880-1881, za: Namaczyńska 1937 II; 74]
- 262. 12 CZERWCA, ROZTOCZE – BURZA GRADOWA**
...tego dnia rano, kiedyśmy wyjechali z Krasnobrodu, była pogoda bardzo piękna i spokojna, około godziny dziewiątej zaś... powstała tak gwałtowna burza, wiatr, grad i deszcz, jakiej nikt tutaj w lecie nie zapamiętał...
[Ulryk Werdum 1876, za: Namaczyńska 1937 II; 74]
- 263. PAŹDZIERNIK – PODOLE, DNIESTR – WYLEW**
...Spieszno tedy idąc stanąłem u Dniestru, który zastałem nieprzebyty bo na dwie prawie wylał był mile, a most wposrodku zrzucony.
[Pisma 1880-1881, za: Namaczyńska 1937 II; 75]

1673

- 264. 20 MARCA – OKOLICE MALBORKA, NOGAT – WYLEW**
Die Nogat durchbricht den Damm gegen Langenhorst.

[Dormann 1847, za: Weikinn 1961; 393]

Nogat przerwał tamę naprzeciwko Długiej Kępy.

265. 10 MARCA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW

Im Monath Martio ist das Wasser in der Weichsel sehr groß gewesen (...) dass Eiss hiedurch die Brücke gänzlich gehoben (...) ins Brücken-Thor geflossen, so dass man mit Kahnen dorten in die Stadt fahren müssen, ...

[Zernecke 1711, 1727, za: Weikinn 1961; 392-393]

W marcu na Wiśle była bardzo wysoka woda, że łód całkowicie podniósł most, a także woda wpłynęła do bramy mostowej, że stamtąd do miasta musiano jeździć łodziami.

266. 18 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Bober: Große Überschwemmung. Viel Schaden an Häusern, Gärten und Äckern.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 396]

Bóbr duży wylew; liczne szkody w budynkach, ogrodach i na polach.

267. 21 LIPCA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Queis: Grosse Wasserfluthen und Schaden.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 396]

Kwisa – duży wylew i szkody.

268. PAŹDZIERNIK – WOŁOCHY – DESZCZE ULEWNE, WOJSKO GINIE Z GŁODU

Sobieski w liście do podkanclerzego na przeprawie dniestrowej spod miejsc. Łuki, 21. X. donosi: „...Deszcze nas poczęły bardzo straszyć, osobliwie piechotę i chude podjezdki, których na szlaku siła padła pod wieczorem...”

[Grabowski 1845, za: Namaczyńska 1937 II; 78]

1674

269. STYCZEŃ – POMORZE GDAŃSKIE – OSTRA ZIMA

(...) den 24 Januar um 9 Uhr nach Mittage, fing es erst an zu frieren, darauf folgete continuirlich ein starcker und sehr kalter Winter alhier bis an den 25 Martii, dannenhero erfrohren sehr viel Bäume sowohl in den Gärten als in denen Wäldern!

[Toeppen 1893, za: Namaczyńska 1937 II; 79]

(...) 24 stycznia, o godzinie 9 po południu, zaczął chwytać mróz, który stale wzmacniając się sprowadził bardzo ostrą zimę, trwającą aż do 25 marca. Wymarzło wówczas bardzo dużo drzew, zarówno w sadach jak i w lasach.

270. POCZĄTEK LUTEGO do 4 KWIETNIA – BAŁTYK POKRYWA LODOWA

So stark gefroren, dass man mit Schlitten auf dem Eise nach Hela fahren kann.

[Boll 1847, za: Weikinn 1961; 399]

Tak bardzo zamarzło (morze), że można było saniami jechać na Hel.

271. KWIECIEŃ – GDAŃSK – POWÓDŹ

Im April sahe es zu Dantzig wegen einer enstandenen grossen Wassers-Noth jämmerlich auss, indem die Dämme mit solcher Geschwindigkeit durchgebrochen, dass viel Menschen und Viehe umbkommen. Zu Grodens (Grudziądz) brach das Wasser an fünff Orten ein, wovon vier Häuser mit Viehe und Menschen zugleich weggespület worden.

[Theatrum Europeanum 1682, za: Namaczyńska 1937 II; 79-80]

W kwietniu widziało się w Gdańsku nieszczęście, z powodu wielkiej powodzi, która z taką gwałtownością przerwała wały, że utonęło dużo bydła i ludzi. W Grudziądzu natomiast Wisła przerwała (wał) w pięciu miejscach, unosząc cztery domy z ludźmi i bydłem.

272. ŚWIECIE – POWÓDŹ

1674 stand bei der Ueberschwemmung das Wasser in der Schwetzer Kirche drei Ellen hoch und vernichtete die Kirchenbücher.

[Maercker 1886, za: Namaczyńska 1937 II; 80]

W 1674 r. w czasie powodzi w Świeciu w kościele woda stała na 3 łokcie i zniszczyła kościelne księgi.

273. KWIECIEŃ – WARTA – WYLEW

Rzeka Warta przybierając od 1. Kwietnia, wystąpiła z brzegów swoich w środku tego miesiąca. Zalała Chwaliszew, Garbary, Gaski, Piaski, Rybaki i pozrywała niektóre mosty w mieście.

[Łukaszewicz 1838 II; 343]

„...Austrete der Wartha, wenn gleich häufig, waren nicht so verderblich; am stärksten waren die in den Jahren 1674, 1675, 1693, 1694, 1698 in denen sie Brücke wegriss ...“

[Wuttke 1864, za: Namaczyńska 1937 II; 80]

Występowała Warta aczkolwiek często, to jednak bez większych zniszczeń. Największe wylewy Warty, w których były zrywane mosty, występowały w latach 1674, 1675, 1693, 1694, 1698.

274. 27 CZERWCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Bober. Sehr grosse Wasserflut. Grosser Schaden an Brücken und Häusern.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 403]

Bóbr – bardzo duży wylew; poważne szkody w mostach i budynkach.

275. 27 CZERWCA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Sehr große Wasserflut, die (...) mehrere Häuser wegriss.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 403]

Bardzo duży wylew. Kilka domów zostało zniszczonych.

276. 30 LIPCA – KWISA – WYLEW

Wieder sehr starke Überschwemmung, die von Flinsberg bis Greiffenberg 13 Häuser wegreisst und viel Schaden anrichtet, besondern in Marklissa.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 403]

Znowu bardzo wielki wylew, który od Świeradowa po Gryfów, zburzył 13 domów, szczególnie dużo szkód wyrządził we wsi Leśna.

277. WYLEW RZEKI BABY POD OLKUSZEM

(...) rzeczka Baba (...) tak bardzo inundavit (wylała), że przez 3 dni i 3 nocy gwałtem wszystkim, miasto, grobel górnych broniąc, utrzymać nie mogło nagłego tak straszney wody impetu, która przerwawszy wszystkie obstacula (umocnienia) swoje, góry te zatopiła, ziemią zasypała, zawaliła, popsowała. Sztolnię Pilecką ziemią y piaskiem zamuliła y meat (ujście) zacieśniła tak, że ledwo w niey cokolwiek ma odchodu woda.

[Baliński, Lipiński 1885-1886, za: Namaczyńska 1937 II; 81]

1675**278. MOKRY ROK – POWODZIE**

Wiele złego tego roku Polskę trapiło, bo oprócz ustawicznych trwóg od Odry i Turczyna, nieurodzaj wielki i codzienne prawie słoty i deszcze, osobliwie w jesieni panowały, zkąd drogość wielka zbóż i rzek rozlanie nastąpiło.

[Pamiętnik Mikołaja Jemiołowskiego 1850, za: Namaczyńska 1967 II; 81]

279. 1 KWIETNIA – NOGAT – WYLEW

Die Nogat durchbricht den Damm.

[Dormann 1847, za: Weikinn 1961; 406]

Nogat przerwał tamę.

280. KWIECIEŃ – WARTA, POZNAŃ – WYLEW

W miesiącu Kwietniu wylała Warta, nie zrządziła atoli wielkich szkód.

[Łukaszewicz 1838 II; 345]

281. 24 CZERWCA – KWISA, GRYFÓW – WYLEW

Quesis ... das Wasser auch schon so groß war, dass am Johannisfeste Niemand aus der Stadt nach Wiesa ... gehen konnte.

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 408]

Kwisa ... już również woda była tak wielka, że na św. Jana nikt z miasta nie mógł iść do Łączna.

282. LIPIEC – ODRA, FRANKFURT – WYLEW

(...) Ebenmässig hat auch die Oder um Franckfurt an der Oder liegend, und an andern Orten mehr überaus grossen Schaden gethan, indem wegen ihrer Grösse und Aufschwel-

lung, gantze Dörffer überschwemmt gestanden.

[Theatrum Europaeum 1682, za: Weikinn 1961; 410]

Podobnie i Odra we Frankfurcie i innych miejscach o wiele więcej szkód wyrządziła, bowiem ogromem swego wylewu załaziła całe wioski.

283. 2 LIPCA – KWISA, GRYFÓW – WYLEW

Es riss der durch Tage lange Regen angeschwellene Queis die grosse Brücke vor dem Zittauer Thor weg und nahm sie fort, ...

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 411]

Z powodu długo trwającego deszczu wezbrała Kwisa i duży most przed żytawską bramą zerwała i uniosła.

284. 2 LIPCA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – WYLEW

Die Katzbach wächst mit unglaublicher Schnelligkeit und steigt so hoch, dass sie alles überschwemmt. Sie zerstört Häuser und Brücken. Allenthalben viel Schaden.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 411]

Kaczawa wzrastała nieprawdopodobnie szybko i osiągnęła taką wysokość, że wszystko załaziła, niszcząc domy i mosty, wyrządzając wszędzie dużo szkód.

285. LIPIEC – NIEMCY – WYLEWY RZEK I WIELKIE POWODZIE

W lipcu nawiedziły Niemcy straszne powodzie wskutek wylewów rzek. Prócz Sprewy, Odry i Łaby wylał cały szereg znaczniejszych i mniejszych rzek wskutek czego, zwłaszcza w okolicach nizinnych, poniesione nieobliczalne straty. Również i miasta poniosły dotkliwie szkody. Znaczne też były straty w ludziach i bydłe potopionym.

[Theatrum Europaeum 1682, za: Namaczyńska 1937 II; 81]

286. 7 LIPCA – ODRA, BRZEG – WYLEW

Oder: Sehr starke Überschwemmung.

[Schönwälder 1846-1847, za: Weikinn 1961; 411]

Odra: Bardzo wielki wylew.

287. 15 LIPCA – NYSA, GUBIN – WYLEW

Neisse u. Lubst: (Lubsis) Grosse Überschwemmung. Das Wasser läuft durch die Strassen. Die Bastei am Crossener Tor stürzt ein.

[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 413]

Wielki wylew. Woda płynęła ulicami, baszta przy bramie krośnieńskiej została obalona.

288. 4 SIERPANIA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – PRZYBÓR

Die Katzbach wächst noch stärker, und das Wasser steht noch $\frac{3}{4}$ Ellen höher als am 2. Juli.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 414]

Kaczawa jeszcze bardziej przybrała niż 2 lipca, bowiem woda była wyższa o $\frac{3}{4}$ łokcia.

289. 24 SIERPŃ – OKOLICE LWOWA – ŚNIEG

Epistola XXXII, De bello Turcico: (W czasie oblężenia Lwowa przez Turków). Visa tum etiam nova in aestate prodigia, quibus barbaros primus oppugnavit aether, cum vasta camporum, quae hostiles oppleverant manipuli, aestas nivibus operiret. Nec arva tantum intempestiva hyeme canuere, sed grandine etiam concussa, quae infesti hostibus coeli argumentum fuit, coelo tum alibi, tum Leopoli sereno.

[Załuski 1709, za: Namaczyńska 1937 II; 84]

24 sierpnia, w dniu, w którym stoczono bitwę z Turkami, pod murami Lwowa, pojawiły się niezwykle w czasie upałów letnich cudowne znaki, którymi niebiosa pierwsze pokonały wrogów, bo oto rozległe obozowisko wrogich zastępów znalazło się pod pokrywą śniegu. I nie tylko ta zima, w czasie żniw, ale również padający wówczas straszny grad były, dla wrogów widowym dowodem gniewu niebios, zwłaszcza, że w tym samym czasie gdzie indziej, a także we Lwowie, była słoneczna pogoda.

290. WRZESIEŃ – WISŁA I SKAWA – POWÓDŹ

Anno 1675 Hoc anno Ver, Aestas et Autumnus tum rigiditate frigoris tum continuis pluviiis transierunt, duabus tantummodo Septimanis intra spatium totius anni calores splendescente sole durarunt, mense Septembri autem tam vehementes diu noctuque cadebant de coelo pluviae, ut Skawa fluvius in Vistulam decurrens totam planitiem versus Zator et Spytkowice cooperirent, unde ambo fluvii suo tam celerimo impetu domos, horrea, quercus sublimes everterent ac secum versus Cracoviam et ultra portarent, aliquot villas, possessiones, campos cum frumentis submerserunt, ita ut homines ex plantiebus ad montes fugere vel arbores sive aedificia excelsiora ascendere cogerebantur, multa damna passi sunt pauperuli homines per hanc aquae inundationem, nam vix fuit aliquis qui ex oleribus saltem fructum capere posset. Similiter etiam Cracoviae in Stradom pleni inferiores ambitus fuerunt aqua (...)

[Kronika klasztoru bernardynów w Alwernii, za: Namaczyńska 1937 II; 83]

W roku 1675 wiosna, lato i jesień mijały bądź przy nieznośnych chłodach, bądź przy ustawicznych deszczach, ciepły zaś blask słońca, w ciągu całego roku trwał tylko w okresie dwutygodniowym, we wrześniu natomiast dniem i nocą, tak gwałtowne padały deszcze, że rzeka Skawa łącznie z Wisłą, do której wpływa, z takim gwałtownym impetem zalały równinę, w kierunku Zatora i Spytkowic, niszcząc domy, stodoły i przewracając wyniosłe dęby oraz unosząc je w stronę Krakowa i dalej. Kilka wsi, nieruchomości i pola z uprawami, taka nawiedziła powódź, że ludzie z nizin, byli zmuszeni ratować się ucieczką w góry, lub wdrapywać się na drzewa i na wyższe budynki. Wiele szkód, z powodu tej powodzi, doznali ubodzy ludzie, tylko bowiem nieliczni zdołali cokolwiek ze swoich pólnow schwytać. Podobnie również w Krakowie na Stradomiu, niższe miejsca były pełne wody (...)

291. 17 LISTOPADA – ZATOKA GDAŃSKA – WICHURA MORSKA

November. Den 17 gegen Abend enstund zu Dantzig und Königsberg ein solch greulicher Sturmwind, wodurch zu Dantzig 13, und zu Königsberg 11 Holländische Schiffe und 1 Convoyer, wie auch ein Hamburgisches zu Ottorff, gestrandet, die meisten versunken mit ihrer sämblichen Landung und Mannschafft (...)

[Happelio 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 82-83]

17 listopada, wieczorem w Gdańsku i Królewcu, tak okropna rozszalała się sztormowa wichura, że w Gdańsku 13, a w Królewcu 11 statków holenderskich i 1 statek konwojowy, jak również 1 z Hamburga, uległo zniszczeniu i większość z nich, wraz z całym ładunkiem i załogą poszła na dno (...)

1676

292. GRUDZIEŃ – EUROPA – OSTRA ZIMA

Dezember. Umb diese Zeit war allenthalben in Europa eine solche grauliche Kälte, dass viel Soldaten auff die Schildwachen und einige arme Kinder auff den Gassen erfroren...

[Happelio 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 84]

Grudzień. Około tego czasu, wszędzie w Europie były tak przerażające mrozy, że wielu żołnierzy zamarzło na warcie, oraz kilkoro biednych dzieci, znaleziono zamrzniętych na ulicach.

293. KONIEC KWIETNIA – MAŁOPOLSKA – BURZA

Aprilis. Bey Endung dieses Monaths als am 30 dieses, kahmen zu Cracau in Pohlen unterschiedliche betrübte Zeitungen von großen Wetter Schaden ein: Im Dorffe Parzyn bey Prozzewyca, hat das Wetter eingeschlagen und 23 Personen getödtet. Eine halbe Meile weiter in Sabiniewski Hofe hat dieses Wetter im Pferde Stall 3 Knechte, 15 Pferde, 3 Windspiel und etliche Hunde getödtet: Eine Meile weiter hat dieses Witter 3 Ungarische Fracht – Wagen betroffen, 7 Menschen, 12 Pferde, und 3 Hunde erschlagen, auch sonst großen Schaden gethan.

[Happelio 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 84]

W końcu kwietnia, nastąpiły dla okolic Krakowa (pod wieloma względami) smutne czasy, z powodu wielkich szkód wyrządzonych przez burzę: we wsi Parzyna, koło Proszowic od pioruna zginęły 23 osoby; pół mili dalej, w Sobieniowskim Dworze, w czasie tej burzy, w stajni zginęło 3 parobków, 15 koni, 3 charty i kilka psów. Jedną milę dalej, burza ta uszkodziła 3 węgierskie wozy transportowe i zabiła 7 mężczyzn, 12 koni i 3 psy oraz wiele innych wyrządziła szkód.

1677

294. ŚRODKOWA EUROPA – OSTRA ZIMA

Januarius. Der Winter war um diese Zeit so strenge, dass man dergleichen nicht erlebt zu haben vermmeynet; Nach der Gelährten Meynung, war es zwey Grad strenger, als der so genandte Schwedische Winter, Anno 1658.

[Happelio 1690, za: Namaczyńska 1937 II; 85]

Styczeń. Zima około tego czasu była tak ostra, że podobnej nikt z żyjących sobie nie wyobrażał. Według opinii uczonych, była ona o 2 stopnie ostrzejsza, niż tak zwana „zima szwedzka”, w roku 1658.

295. RUŚ – DALSKA, OSTRA I DŁUGA ZIMA

Zima barzo welikaja była tak snehami, jak też i morozami i mało kotoryj den był bez wetru, i triwała snehami i morozami welikimi blisko do swjatoho Georgija (23. IV) że juże ljudam na Seweru ne tilko sena, ale i sołomu na chatach ne stawało.

[Letopis Samowidca 1846, za: Namaczyńska 1937 II; 86]

296. 23 MARCA – NOGAT – WYLEW

Die Nogat durchreisst Damm an der Marienburg.

[Dormann 1847, za: Weikinn 1961; 422]

Nogat przerwał tamę pod Malborkiem.

297. 3 MAJA – OKOLICE ŻYWCA – HURAGAN

Rok 1677. W dzień Nawiedzenia świętego Krzyża, dnia 3 maja wiatr nadzwyczaj wielki i gwałtowny cały dzień panował i wiele szkód wszędzie poczynił i drzewa siłę w lasach połamał z korzeniami, iż ludzie w bojaźni wielkiej byli, by domów nie powywracał, albo wierzchu wieży nie zrzucił.

[Komoniecki, za: Namaczyńska 1937 II; 85]

298. 18 GRUDNIA – WISŁA – RUSZENIE LODU

Den 18. Decemb. ruckete das Eiss auff der Weichsel, und nahm ein Stück von der Brücken hinweg, ...

[Zernecke 1711, 1727, za: Weikinn 1961; 424]

18 grudnia ruszył lód na Wiśle, i zabrał jedną sztukę (część) z mostu.

1678**299. ROK SUCHY I URODZAJNY**

Annus 1678 fuit fructiferus, siccus (...)

[Zapiski, za: Namaczyńska 1937 II; 86]

Rok 1678 był urodzajny i suchy...

...Eben wie in dem Jahre 1678 welches gleichffals ein heisses Jahr war (...)

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 86]

...właśnie, jak w 1678 r. który był również gorący (...)

300. 19 i 21 MAJA – NYSA ŁUŻYCKA – WYLEW

Himmelfahrt [19. Mai neu. Stil] ist allhier durch ein Gewitter, des gleichen den 21. Mai durch starcken Regen das Wasser dermassen ausgetreten, dass es über die Bleich-Pläne, Gärten und Zäune gegangen ... auch sonst allenthalben grossen Schaden erfolget.

[Carpzov 1716, Pescheck 1834-1837, za: Weikinn 1961; 424]

W dniu Wniebowstąpienia (19 maja, wg. Nowego stylu), z powodu burzy, podobnie 21 maja, z powodu ulewnego deszczu, nastąpił taki wylew rzeki, że woda zalała bielarnię, ogrody i ogrodzenia... oraz wszędzie wyrządziła duże szkody.

1679

301. ZIMA – ODRA – POKRYWA LODOWA

... dass vor Weihnachten, da man zu Eise schon über die Oder gehen können, ...

[Senckel 1898, za: Weikinn 1961; 427]

... że tu przed Bożym Narodzeniem, już można było po lodzie na Odrze chodzić.

302. ZIMA – BÓBR, WLEŃ – WYLEW

Bober: Bedeutende Übeschwemmung.

[Heinze 1825, za: Weikinn 1961; 427]

Bóbr: znaczny wylew.

303. ZIMA – ODRA, KROSNO – WYLEW

Oder: Ausserordentl. Hochwasser. Das Schiesshaus wird durch die Wellen zertrümmert.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 427]

Odra: Nadzwyczajnie wysoka woda, fala obaliła strzelnicę.

304. UKRAINA – DUŻE ŚNIEGI I MROZY NA WIOSNĘ

1679 roku na wiosnę spadły ogromne śniegi. nastąpiły niezwykle w tych stronach mrozy.

[Rulikowski 1913, za: Namaczyńska 1937 II; 87]

Tohdaż za velikimi snehami mnoho Tatar i konej ich propało, poneże zdradyła ich fortuna; perwo snehi małye byli, posle wseednoj prewelikie snehi wypali.

[Letopis, za: Namaczyńska 1937 II; 87]

305. SIERPIEŃ – ŚCINAWKA, KŁODZKO – WYLEW

Starke Wasserflut. Schwere Verwüstung.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1961; 431]

Silny wylew. Poważne zniszczenie.

306. 6 SIERPNIA – OKOLICE TORUNIA – NAWALNY WIATR

Den 6 August Nachmittages is ein unerhörter zweystündiger Sturm-Wind, welcher viele Bohlen von der Weichsel-Brücke abgeworffen, und an Giebeln und Gärten grossn Schaden gethan...

[Zernecke 1711, za: Namaczyńska 1937 II; 87]

6 sierpnia po południu, rozszalała się przez dwie godziny okropna sztormowa wichura, która z mostu na Wiśle, obaliła dużo balów, oraz w budynkach i ogrodach wyrządziła duże szkody.

1680

307. ZIMA – ODRA, KROSNO – WYLEW

Wasserflut. Die rehfeldische Brücke wurde durch die Fluten weggerissen.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 432]

Wylew. Fale zniosły susłowski most.

308. MAŁOPOLSKA – KRÓTKA ZIMA, WCZESNA I CIEPŁA WIOSNA

Zacząłem ten rok... w Olszówce (woj. krak.). Zaraz na początku tego roku doczekaliśmy się nowych rzeczy, bo zima, która już była gruntownie stanęła, zginęła, i stało się tak ciepło, tak pogodnie, że bydło poszło w pole, puściły się kwiatki i trawę ziemia wydawała, orano i siano. Jam jednak długo namyślał się z siewem, ale widząc, że ludzie już wpół pozasiewali jarzyny, ja też natenczas począłem siać. Gdym jeździł w zapusty (niedź. zap. 3. III.) z ludźmi po komendach, po weselach, to takie były gorąca, że trudno było zażyć sukni futrzanej (...) tylko deszczyki przechodziły. Owe tedy zboża w styczniu siane, wyrosły tak przed wielkanocą (21.IV.), że aż na nich bydło pasano, a tak tej zimy było mało co słomy zażyło, mając bardzo dobre pożywienie w polu.

[Pasek 1840, za: Namaczyńska 1937 II; 88]

309. 28 KWIETNIA – WARSZAWA – HURAGAN

(...) szalał (...) huragan z taką siłą, iż najgrubsze drzewa wyrwał z korzeniami, a domy, wszelkie zabudowania oraz dzwonnice z dzwonami roznosił w promieniu 500 kroków.

[Dalairac 1700, za: Namaczyńska 1937 II; 88]

310. LATO, JESIEŃ – UKRAINA – SUSZA

W toż że roku susza i horaczost słońca welikaja była, ot kotoryj powysychali i trawy posochli, s ktoroj suchoty robactwo umnażyłos (...) a jako leto, tak i osen suchaja była, że bołota powyhorowali i wody w nich nie było.

[Letopis Samowidca 1846, za: Namaczyńska 1937 II; 88-89]

1681

311. MAŁOPOLSKA – ROK SUCHY I UPALNY

Annus 1681 fuit siccus alibi sterilis

[Zapiski, za: Namaczynska 1937 II; 89]

Rok był suchy i miejscami nieurodzajny.

312. ODRA – BARDZO NISKI STAN WODY

Die Oder ist so klein gewesen, dass ausser dem rechten Strom alle anderen Arme und

Überflüsse derselben ausgetrocknet.

[Heller 1896, za: Weikinn 1961; 434]

Odra była tak mała, ponieważ oprócz prawego strumienia wszystkie inne odnogi i dopływy wyschły.

313. ZAOBSERWOWANO POJAWIENIE SIĘ KOMETY

Tego roku pokazał się kometa ku zachodowi.

[Pasek 1840; 246]

1682

314. CIEPŁA ZIMA, ŚNIEG I MRÓZ W KWIETNIU

Zima tego roku była właśnie włoska, bo wcale bez śniegu i mrozu, na saniach nic nie jeżdżono, rzeki nie stawały, trawy były zielone, listki na drzewie i kwiatki przez całą zimę, ludzie orali i siali wtenczas, kiedy najcięższe bywają mrozy; nawet Marzec był tak ciepły, suchy i wesoły, że prawie przeciwko swojej naturze. Dopiero w kwietniu nastały śniegi i mrozy, a na same święta wielkanocne [29. III.] spadł śnieg, i miejscami jarzyny, osobliwie grochy powarzył, które już były poschodziły.

W przewodni tydzień (5-12. IV.) był mróz i śnieg tak wielki, że mógł saniami jechać...

[Pasek 1840, za: Namaczyńska 1937 II; 89-90]

315. 24 CZERWCA – KROSNO – PRZYMROZKI

(...) o szarańczy, która podczas kilku lat ciepłych (1678-1682) była plagą krajów europejskich (...) przymrozki ok. św. Jana (24.VI.) ją wygubiły.

[Namaczyńska 1937 II; 89]

316. KONIEC CZERWCA – LWÓW – HURAGAN

Zu Lemberg (Lwów) in Polen entstunde fast zu Ende des Junii, ein so seltzames, grosses und verwunderlich gewaltsames Gewitter, dass von den meisten Häusern in der Stadt die Dächer, ingleichem auch das Dach von dem Dominicaner-Closter allda abgeworffen worden. So war auch der Glocken-Thurm hiervon nicht befreyet, den es gantz abgedeckt, und sonsten noch an vielen Häusern die Fenster zerschmettert. Allein dieses war nicht so erschrecklich gegen dem, was es in selbiger Vorstadt vorüber, woselbst viel Häuser auss dem Grund niedergissen, auch vier Kirchen, und unterschiedliche Clöster sehr übel zugerichtet, und einige vortreffliche schöne Altäre von Grund auss verdorben, auch viel Leute und Viehe erschlagen worden.

[Theatrum Europaeum 1691, za: Namaczyńska 1937 II; 90]

We Lwowie, prawie pod koniec czerwca, tak niezwykle silna i niesamowicie gwałtowna szalała burza, że w mieście z większości domów zrywała dachy, wraz z dachem klasztoru Dominikanów. Nawet nie ostała się wieża dzwonnicy, którą całkiem pozbawiła pokrycia, a poza tym w wielu domach powyrywała okna. Również obok, na przedmieściach przerażające działy się rzeczy, gdzie wiele domów zostało do szczytu zniszczonych oraz cztery kościoły i różne klasztory bardzo uszkodzone, a ponadto burza ta zniszczyła bezpowrotnie kilka niezwykle pięknych ołtarzy; zginęło też wówczas dużo ludzi i bydła.

1683**317. MAZURY – SUSZA I NIEURODZAJ**

Im Jahre 1683 entstand durch die grosse Dürre und den Misswachs eine starke Theuerung und ein fast gänzlicher Mangel an Getreyde.

[Pisański 1902, za: Namaczyńska 1937 II; 90]

W roku 1683, z powodu wielkiej suszy i nieurodzaju, była duża drożyzna i prawie całkowity niedostatek zboża.

318. RUŚ CZERWONA – CIEPŁA JESIEŃ, POWTÓRNY ZBIÓR OWOCÓW I JAGÓD

Tohoż roku u Polskoj zemle uw oseni, po swjatom Simeone (14. IX.) około Jarosławlja, znowu owoszcz i jahody w poljach porodilisja, kotorych własne jak sered leta obfitost' velikaja była.

[Letopis Samowidca 1846, za: Namaczyńska 1937 II; 90]

1684**319. KRAJE EUROPY – OSTRA ZIMA**

Damalen war ein so harter Winter, dass man in langer Zeit keine so grosse Kälte, welche von Weyhnachten (24. XII.) über acht Wochen angehalten, erlebt, in welcher hin un weder viel Leute erfroren und viel auff der Strassen todt gefunden worden sind, dergleichen Kälte bey Menschen Gedencken nicht gewesen.

[Theatrum Europaeum 1691, za: Namaczyńska 1937 II; 91]

Wówczas była tak mroźna zima, jakiej już od długiego czasu nie było, zaczęła się bowiem od świąt Bożego Narodzenia i trwała ponad 8 tygodni. Dużo wówczas w wielu miejscach zamarzło ludzi, często zamarzniętych znajdowano na ulicach. Podobnych mrozów ludzie nie pamiętali.

320. POLSKA PÓŁNOCNA – OSTRA ZIMA

1684 war der Winter so kalt wie seit 100 Jahren nicht.

[Teoppen 1893, za: Namaczyńska 1937 II; 91]

W 1684 r. nadeszła tak mroźna zima, jakiej od 100 lat nie było.

321. EUROPA – OSTRA ZIMA, ZAMARZNIĘTE RZEKI, JEZIORA I MORZE

Es wehrete der Winter fein lange denn er fieng an 1683 am Eingange des November und verzog sich biss zum Anfange des Aprilis ... denn man ist ausgegangen und gefahren mit Schlitten und Pferden über Eiss zu Fuss (...) von Malmö nach Coppehagen, von dar über den Belt nach Sambrig, von Lübeck nach Wismar, Rostock und andern an der Ost-See gelegenen Oertern (...)

[Höppfner 1696, za: Weikinn 1961; 448]

Zima znakomicie bronila się dość długo, zaczęła się bowiem z nadejściem listopada i utrzymywała się aż do początku kwietnia... Wtedy po lodzie jeżdżono saniami, konno, lub chodzono pieszo

(...) z Melmo do Kopenhagi, z Bełtu do Sambrig, z Lubeki do Wismaru, Rostoku i do innych miejscowości leżących nad Bałtykiem.

322. POMORZE – ZAMARZNIĘTE JEZIORA

So starke Kälte, dass das Eis auf dem Vilm- und Streitzig-See 2 Ellen stark gefroren.

[Wilcke 1862, za: Weikinn 1961; 450]

Tak silny mróz, że grubość lodu na jeziorach Wilm i Trzesieka wynosiła 2 łokcie.

323. ŚRODKOWA EUROPA – UPALNE I SUCHE LATO

Auff diessen so grimmig kalten Winter folgete ein sehr heisser und dürrer Sommer, so dass von allen Orten von dennen Landleuthen ein grosses Wehklagen darüber gehöret wurde, indem das Erdreich so dürre worden, dass das Sommer-Getraide gantz zurück geblieben, und die Hitze das Winter-Korn so sehr getrieben und übereyfet hat, dass es nicht gehöriger massen Aehren gewinnen können. Ja an manchen Ort hat die Hitze, bey zumal in langer Zeit nicht erfolgten Regen, den Erdboden dermassen aussgetröcknet, dass es auch dem Viehe an Wasser mangeln wollen, und viel, so wohl für Durst, als von ungesunder verbrennter Weyde, dahin sterben müssen...

[Theatrum Europaeum 1691, za: Namaczyńska 1937 II; 91]

Po tak okropnie mroźnej zimie, nastąpiło bardzo upalne i suche lato, że we wszystkich miejscach z tego powodu dało się słyszeć wielkie narzekanie wieśniaków, ponieważ ziemia była tak wysuszona, że zboża jare całkowicie zmarniały, a oziminy przyspieszyły dojrzewanie, przez co kłosa nie wydały należytego plonu. Ponieważ przez długi czas nie padał deszcz, to w niektórych miejscach zabrakło nawet wody dla bydła, którego wiele ginęło zarówno z pragnienia, jak i ze szkodliwego żaru panującego na pastwiskach.

324. PODOLE – WYLEW DNIESTRU

W czerwcu podjęto wyprawę z Polski na Turków na Podole. „...a gdy się wszystkie skupiły wojska (na Podolu, pod Zwańcem), król jak najprędzej most na Dniestrze stawiać kazał, ale że przez ustawiczne dżdże i słoty, przez wezbranie wód, rzeki zerwały mosty (...)”.

[Rubinowski 1842, za: Namaczyńska 1937 II; 92]

1685

325. LIPIEC – DOLNY ŚLĄSK – GRAD I POWÓDŹ

Anno 1685, in Julio, magna damna propter aquarum exundationem passus fuit. Eodem mense in Cathern Gröblowitz, Mertzdorff, Neuhoff, Kunau nobis et rusticis pulcherrima frumenta, quae messis uberrimae spem fecerat grandine ita contrita fuerunt, ut nullum segetis signum postea apparuerit.

[Fibiger 1839, za: Namaczyńska 1937 II; 94]

W lipcu 1685 r. powódź wyrządziła dużo szkód. W tym samym miesiącu w Grobłowicach, Marcinkowicach, w Nowym Dworze i Kunowie nam i wieśniakom bardzo piękne plony robiły nadzieję, na wyjątkowo obfite zbiory, ale grad do tego stopnia je zniszczył, że po uprawach i ślad nie pozostał.

326. 30 LIPCA – OKOLICE LWOWA – BURZA GRADOWA

Dnia 30. lipca 1685, wielka burza z deszczem ogromnym około Janowa pole okrzyła. Tylko miasteczko minąwszy, Stradecz, Wielkopole, Porzecze, Karaczynów, Domażyń, Jaślika aż do Lwowa burza z błotem do szczytu wygubiła. Grad taki wielki leciał, że sztuki po ziemi jako gdyby na stawie kto łód porąbał zostawały przez dni dwa (...) a strach iako na Sodomie między nami zostawał, między ludźmi płacz, zgrzetanie zębów, że multa mennis była, a nie było co zbierać.

[Udziela 1896, za: Namaczyńska 1937 II; 95]

327. POŁOWA WRZEŚNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

14. Sept. fing sich ein Regenwetter an, das 8 Tage lang anhielt, wodurch der Bober und andere Gewässer so anschwellen, dass mehrere Häuser weggerissen wurden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 458]

14 września zaczęła się deszczowa pogoda, która trwała 8 dni, co wywołało wylew Bobru i innych potoków, większość domów wówczas została uszkodzona.

328. 21 WRZEŚNIA – MAŁOPOLSKA – MRÓZ

Stanęliśmy tedy w Leniwce dopiero dnia 23. Września, bo wiatry częste nam przeszkadzały (...) że już były wiatru owe, co przeszkadzały skutom (...) bo wychodziły 21 Września (...) to jest w dzień świętego Mateusza, w który dzień mróz był potężny i lody po (Wisły) nadzwyczajnej.

[Pasek 1840; 270]

1686**329. BRAK ZIMY – MAŁOPOLSKA**

Zimy tego roku nie było nic, ani śniegu, ani mrozów, rzeka żadna nie stawała, w Lutym role uprawiano na jarzynę, kwiatki i trawy były, żyta jare siano, bydłę trawy się najadło; zaraz w post wstąpiwszy (27. II, środa popielcowa) jęczmiony i owsy siano, luboby je był mógł siać i dawniej; przed Wielkanocą (14. IV) wszystko pozasiewano, i już nie było zimy i urodzaje były dość dobre, co niezwykajna w Polsce.

[Pasek 1840; 272]

330. STYCZEŃ – KWISA, MIRSK – PRZYPÓR

Nachmittags kam ein sehr starkes Gewitter und wurde zugleich (...) ein grosses Wasser.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 459]

Po południu nadciągnęła bardzo silna burza, a wraz z nią wielka woda.

331. 14 MARCA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

Man fährt auf dem Eise nach Hela.

[Dann 1835, za: Weikinn 1961; 459]

Jeżdżono po lodzie na Hel.

332. 3 LIPCA – GDAŃSK I OKOLICE – HURAGANOWA BURZA

Nad Gdańskiem i okolicą przeszła 3 lipca huraganowa burza. W mieście nie zanotowano większych szkód. Natomiast nad okolicą wyrządził orkan olbrzymie szkody w budynkach, zabudowaniach gospodarskich a zwłaszcza w lasach, w których gdzieniegdzie do kilkuset sztuk drzew padło ofiarą tej burzy. Orkan szalał w promieniu dwóch mil od miasta.

[Theatrum Europaeum 1691, za: Namaczyńska 1937 II; 96]

333. ŚWIDNICA – BURZA GRADOWA

Anno 1686 haben in dem Schweidnischen (Świdnica) die wie Hünner-Eyer grosse Schlossen, drey Meilen breit, bis in das Briegische (Brzeg) das Getreyde auf denen Feldern in Grund verderbet (...) die Sturmwinde haben auch Thürme, Häusser, nebst Pferd und Wagen umgestürzt, den 22 Juli.

[Gomolcke 1736, za: Namaczyńska 1937 II; 96-97]

W roku 1686 w Świdnicy padał grad wielkości kurzych jaj, w pasie szerokości 3 mil, aż do Brzegu, niszcząc do szczętu zboża na polach. 22 lipca gwałtowna wichura wywracała wieże, domy oraz przewróciła konia z wozem.

334. WOŁOSZCZYŻNA (BESARABIA) – UPALNE LATO I SUSZA

(Sobieski, odbywając kampanię budziacką przeciw Tatarom, w pochodzie przez Wołochy): ...„i znowu Bóg tego nie chce; co powodzie zesłał pod Żwańcem to teraz posuchę tak ciężką, że iey ludzie nie pamiętają. Rzeki powysychały, ziemia się pokrajała na sężni, a że tam szuwały, trawy, trzciny iak lasy. Tatarowie nas opalili tak żeśmy iak ożogi byli” (...)

[Wójcicki 1843-1844, za: Namaczyńska 1937 II; 97]

(...) pochod przez Bessarabię dał się okrutnie wojsku polskiemu we znaki; rzeki powysychały, trzeba zatem było „szukać wody kopiąc w piaskach studnie (...)” Ognie słońca i broni palnej nie były tylko jedyne... pochodnia tatarska zapaliła wszystkie trzciny wysuszonych rzek... Pożar rozwiął się z jednego końca horyzontu na drugi, a trzeba było deptać po tym wszystko niszczącym żywiole... Skoro upały lata przeszły, ... wiatr się zrywał niosąc światami... wszystko pożerający proch.

[Namaczyńska 1937 II; 97]

335. 23 LISTOPADA – WYBRZEŻE HOLANDII – SILNY SZTORM

W wyniku tego katastrofalnego sztormu zginęło 1558 osób, 9248 krów i koni oraz 631 domów zostało zburzonych (fragment ze źródła oryginalnego).

[Arends 1833, za: Weikinn 1961; 462]

1687**336. OKOLICE SAMBORA – MROZY W MAJU**

W r. 1687 po Bożym Ciele (29.V.) były mrozy tak wielkie, że aż sady pomarzęły.

[Budzynowski 1891, za: Namaczyńska 1937 II; 98]

- 337.** 12 CZERWCA – UKRAINA – WIELKA SUSZA, POŻAR STEP
IJunja 12, w pochodje u Konskich wod widimo było, czto wsja step horeła i welikimi ohniami była pokrowenna.

[Bogoljepow 1908, za: Namaczyńska 1937 II; 100]

- 338.** 25 LIPCA – JAWORÓW (WOJ. LWOWSKIE) – GRAD
...Ingleichem ist in Pohlen an S. Jacobus Abend, (25.VII.) zu Jaworow (Jaworów, m. pow. w woj. lwowskim) Hagel gefallen, und an viel Orten dem Geträide, und Baumgewächsen grossen Schaden gethan.

[Theatrum Europaeum 1698, za: Namaczyńska 1937 II; 98]

Podobnie w Polsce na św. Jakuba, w Jaworowie padał grad i w wielu miejscach wyrządził duże szkody w zbożach i drzewach owocowych.

- 339.** WISŁA, KRAKÓW – WYLEW
...wylewy w r. (1570 i 1687) zwróciły Wisłę od Zwierzyńca przez Dębnyki ku Skalce, oddalając ją od zamku...

[Bąkowski 1911, za: Namaczyńska 1937 II; 98]

- 340.** 19 SIERPNIĄ – ŚLĄSK – SILNA BURZA Z GRADEM
Die 19. Augusti gravissima tempestas, in qua... grando in Tschechnitz, Gröblowitz, Mertzdorff frumenta aestivalia contrivit.

[Fibiger 1839, za: Namaczyńska 1937 II; 98]

19 sierpnia w czasie silnej burzy, w miejscowościach Siecnice, Groblowice i Marcinkowice, grad zniszczył doszczętnie jare zboża.

- 341.** KONIEC SIERPNIĄ, POCZĄTEK WRZEŚNIA – PODOLE – DESZCZE
Roku 1687 królewicz (Jakób) obłął Kamieniec, ...ale, że straszne dżdże przeskadzały, obłąlenie ustać musiało. (Obłąlenie to rozpoczęło się 30.VIII. i trwało kilka dni).

[Radecki 1842, za: Namaczyńska 1937 II; 99-100]

- 342.** 13 WRZEŚNIA – ODRA, WROCLAW – WYLEW
Grosses Wasser, so dass man das Ziegelthor mit Schiffen aufschliessen musste.

[Prittwitz 1876, za: Weikinn 1961; 465]

Woda była tak wielka, że bramę cegielni musiano otwierać na łodzi.

1688

- 343.** 17 MARCA – WARTA – POKRYWA LODOWA
Die Warthe ist bis den 17. Marty mit Eyss belegt gewesen.

[Eckert 1893, za: Weikinn 1961; 466]

Warta do 17 marca była pokryta lodem.

344. 22 CZERWCA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Es ergoss sich der Queis so sehr, dass er die... Wehre wieder wegriss, und sonst an Häusern, Gärten, Wiesen und Äckern großen Schaden verursachte.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 468]

Kwisa tak bardzo wylała, że znowu przerwała tamę i wyrządziła duże szkody w budynkach, ogrodach, na łąkach i polach.

345. 29 CZERWCA – DNIESTR – WYLEW

W r. 1688 wylał Dniestr dnia 29 czerwca tak szeroko, że zalał pola wszystkie, a zboże błotem się stało.

[Budzynowski 1891, za: Namaczyńska 1937 II; 101]

346. LIPIEC – BURZA GRADOWA W WARSZAWIE

Im Heumonat (lipiec) fiel zu Warschau (Warszawa) ein Faust-grosser spitzig und länglicher Hagel...

[Theatrum Europaeum 1698, za: Namaczyńska 1937 II; 100]

W lipcu, w Warszawie padał ostry (spiczasty) i podłużny grad wielkości pięści.

347. 29 CZERWCA – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Es trat die Neisse wiederum starck aus, dass auch etliche Teiche ausgerissen sind und empfindlicher Schaden an Heu und Getreide verursacht worden.

[Carpzov 1716, za: Weikinn 1961; 469]

Nysa znowu bardzo wylała i uszkodziła kilka stawów oraz wyrządziła znaczne szkody w sianie i zbożu.

348. 20 SIERPNIĄ – KWISA, MIRSK – WYLEW

Es kam abermals eine ungeheure Wasserfluth, und riss die Wehre sammt dem Grunde (...)

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 469]

Ponownie ogromnie wylała woda i przerwała wały.

349. 20 SIERPNIĄ – ŚCINAWKA, NOWA RUDA – POWÓDŹ

Vor der Wasserflut hatte es stark geregnet. Ein grausiger Sturmwind hatte sich erhoben. Schon in den Gebirgsdörfern zerris das Wasser Äcker, Wiesen, Gärten, Wege und Strassen, überfiel aber dann zusammenströmend mit unerhörter Wucht die niederen Stadtteile von Neurode. Bald Stürzten viele Häuser ein etc. In Neurode wurden alle Mühlen, alle Wehre, Wasserläufe und Brücken, aber auch 14 Häuser zerrissen. Das Wasser war bis morgens gegen 9 Uhr nach Pischkowitz gekommen.

[Wittig 1937, za: Weikinn 1961; 469]

Przed powodzią bardzo padało, a następnie zerwała się straszna wichura. Już w górskich wioskach woda niszczyła pola, łąki, ogrody, drogi i ulice, a wkrótce ten ogrom wody z niesłychanym impetem uderzył na niżej położone części miasta przed Nową Rudą. W Nowej Rudzie zaś woda wyrządziła

wielkie zniszczenia, w młynach, jazach, przepustach wodnych, i mostach, a także zburzyła 14 domów. Woda utrzymywała się do rana i około godziny 9 odpłynęła w kierunku Kozieńca.

350. 13 PAŹDZIERNIKA – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Es kommt ein grosses Wasser, dass es ein Loch in den Stadtgraben gemacht.

[Prittwitz 1876, za: Weikinn 1961; 470]

Przyszła wielka woda i w miejskim wale zrobiła otwór.

1689

351. KWISA – MIRSK – WYLEW

In diesem Jahre wurde Friedeberg und die nahe Umgebung dreimal mit Wasserfluthen heimgesucht, wodurch die Röhrsdorfer Wehre weggerissen wurden.

[Bergemann 1830, za: Weikinn 1961; 471]

W tym roku Mirsk i bliską okolicę trzy razy nawiedziła powódź. Jazy w Rędzinach zostały zerwane.

352. KWIECIEŃ – WARTA, POZNAŃ – WYLEW

W pierwszych dniach Kwietnia Warta wystąpiwszy z swoich brzegów, zalała Ostrówek, Chwaliszewo, Garbary, Piaski, Gaski, Nową Groblę i przedarła się aż w same mury miasta.

[Łukaszewicz 1838 II; 350]

353. 11 LIPCA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – WYLEW

Es stieg die Katzbach noch höher als 1675 (...) Sie zerris wiederum Brücken und Stege, zertrümmerte die Häuser und begrub sie in ihren Fluten, überschwemmte die Felder und Auen mit Steinen und Sand, zersörte die Obstgärten, zerbrach Bäume etc.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 473]

Kaczawa podniosła się jeszcze wyżej niż w r. 1675 (...) Znowu zrywała mosty i kładki, burzyła domy i je zatapiała, a na pola i niwy naniósł kamienie i piasek, w ogrodach zaś niszczyła owoce i łamała drzewa.

354. 4 SIERPANIA – NYSA KŁODZKA – POWÓDŹ ULEWOWA

Eine der grössten Überschwemmungen des 17. Jahrhunderts. Bei einem heftigen Wolkenbruch bricht aus dem Ochsenberge hinter Mittelwalde ein ungeheure Menge Wassers aus 4 Öffnungen hervor, wodurch die Neisse eine enorme Höhe erlangte und unbeschreiblichen Schaden anrichtete, der für die Mittelwalder Herrschaft auf 50.000 Floren geschätzt wurde, im Ganzen aber über die doppelte Summe betrug. In Ober- und Niederlangenau 9 Menschen ertrunken. In Habelschwerdt wurde die starke steinerne Neissebrücke völlig fortgerissen.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1961; 473]

Jedna z największych powodzi w 17 stuleciu. W czasie gwałtownego oberwania chmury tak okropne masy wody 4-ma strumieniami runęły z Wołowych Gór spoza Międzylesia, że Nysa osiągnęła niezwykłą wysokość i wyrządziła nie do opisania szkody, które w dobrach Międzylesia zostały oszacowane na 50000 florenów, w całości natomiast szkody te wyniosły ponad dwa razy więcej. W górnych i dolnych Łęgach utonęło dziewięciu ludzi, a w Bystrzycy na Nysie został zerwany mocny kamienny most.

355. 18 SIERPANIA – KWISA, ŚWIERARDÓW – WYLEW

Grosse Wassersnoth. Es wurden Häuser weggerissen.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1961; 473]

Wielka woda – zniszczone domy.

1690

356. 21 STYCZNIA – MAZOWSZE – HURAGAN

(...) w dniach 21. i 22. I. w odległości 2-ch mil od Warszawy (huragan) wyrządził dotkliwe szkody, wywracając na Wiśle prom z 30 ludźmi, zatapiając towary oraz wyrządzając inne szkody.

[Namaczyńska 1937 II; 104]

357. POMORZE – CZĘSTE BURZE

1690 war ein an Gewittern reiches Jahr, in welchem viele Menschen durch Blitz erschlagen wurden.

[Wernicke 1842b, za: Namaczyńska 1937 II; 104]

Rok 1690 słynął częstymi burzami, w czasie których wielu ludzi od piorunów poniosło śmierć.

358. POLSKA – SZARAŃCZA I GWAŁTOWNA BURZA

Roku 1690... nawiedzenie Boskie na Polskę padło, albowiem straszna moc szarańczy, ... nie tylko zboża, słomę, trawę, ale i wszystko co się znajdowało w polu, do szczytu pożarła (...) Ledwie ta kara Boska swój koniec wzięła, aliści straszna nadeszła chmura z walnym deszczem, z którym wraz spadały gadziny różne, węże, żmije niezwyčajne. Ale Polska, błagając majestat Boski za rozkazem króla, we wrześniu to złe nabożeństwem odwróciła.

[Radecki 1842, II; za: Namaczyńska 1937 II; 102-103]

359. WYLEW DUNAJCA I GÓRSKICH POTOKÓW

W r. 1690 na terenie woj. krak. we wsiach Woli, Cieniawie, Boguszy oraz miasteczkach Czchowie i Piwnicznej wezbrały i wylały potoki górskie oraz Dunajec, zalewając okoliczne pola i podmywając grunty orne, w skutek czego poddani tych miejscowości nie mogą płacić podatków, a nawet zmuszeni są częstokroć opuszczać wsie...

[Castrensia Sandecensia 140, za: Namaczyńska 1937 II; 105]

360. 24 WRZEŚNIA – PODOLE, DESZCZE I SZARAŃCZA

Dnia 24. Na Podolu y około Kiiowa, tak wielka szarańcza spadła, że iey na 2 łokcie zwyż było po drogach, po roznych mieyscach węże żywe, iaszczurki z dyszczem z chmur padały.

[Namaczyńska 1937 II; 106]

1691**361. MAJ – POLSKA PÓLNOĆNA – ŚNIEG I MRÓZ**

Den 10 May ist ein ungemeiner grosser Schnee bey einem harten Frost gefallen, und hat solch Wetter drey gantzer Tage angehalten, auch einen grossen Schaden an denen Gärten-Bäumen verursacht.

[Zernecke 1711, za: Namaczyńska 1937 II; 107]

10 maja spadł nadzwyczajnie duży śnieg i chwycił ostry mróz i taka pogoda utrzymywała się przez 3 dni, wyrządzają dużą szkodę w drzewach owocowych.

362. 27 CZERWCA – KOWARY – POWÓDŹ

27. Junii ist zu Schmiedeberg in Schlesien von eingefallenen Regen-Wetter ein grosses Gewässer entstanden, welches allda... auch nebst anderm fast unbeschreiblichem Schaden noch alle Brücken und Stege weggerissen, dass kein Nachbar dem andern könnte zu Hülffe kommen: Worauff noch ein dermassen dicker Nebel eingefallen, und so abscheulichen Stanck von sich gegeben, dass jederman besorget, er müsse ersticken.

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 107]

27 czerwca, w Kowarach na Śląsku, nadsięgnęły takie deszcze, że wywołały wielką powódź tu i w innych miejscach, która wyrządziła wprost, nie do opisania szkody; zostały zerwane wszystkie mosty i kładki, co uniemożliwiło sąsiadom niesienie sobie pomocy, a oprócz tego pojawiła się gęsta mgła; z tak smrodliwym odorem, iż każdy obawiał się groźby uduszenia.

363. SIERPIEŃ – BURZE W KRAJACH EUROPEJSKICH

Sierpień zaznaczył się licznymi burzami gromo i grado-bitnymi na znacznej przestrzeni krajów europejskich, nie omijając i Polski oraz sąsiadującej z nią Moskwy. Burze nawiedziły w pocz. sierpnia Niemcy na znacznej przestrzeni kraju, szczególnie okolice nad Renem – poza tym Francję, Anglię, Irlandię, Flandrię (7.VIII.), częściowo Włochy (12.VIII) i ponownie Niemcy (31.VIII oko. Berlina i nad Wezerą).

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 107]

1692**364. MROŹNA I ŚNIEŻNA ZIMA W EUROPIE**

Den Anfang hierin giebet uns die ungemeine Kälte und grosser schnee, welche man diesen Winter durch in unterschiedenen Theilen von Europa empfunden.

(...) die Kälte in der Stadt Moscau so empfindlich gewesen, dass bey 500. Menschen

dadurch umbgekommen; Auch das Wild, was sich nicht in Hölen verbergen können, häufig darnieder gefallen.

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 108]

Początek tej zimy dał nam tu i w różnych częściach Europy niezwykle mrozy i wielkie opady śniegu.

(...) mrozy były szczególnie dotkliwe w Moskwie, gdzie zginęło około 500 osób; dużo też padało dzikich zwierząt, które nie zdołały ukryć się w norach.

Straszne mrozy panują w Szwecji (okol. Sztokholmu), Anglii, Holandii, Alpach. Oprócz mrozów nawiedzają te kraje ogromne zasy śnieżne.

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 108]

365. ZIMA – ODRA, KROSNO – POKRYWA LODOWA

Oder 3 Monate lang mit dickem Eise bedeckt.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 483]

Przez 3 miesiące na Odrze utrzymywała się gruba pokrywa lodowa.

366. MOKRE LATO – WYLEW ODRY I NYSY

Es ist ein Nasser Sommer gewesen, ..., daher viel und gross wasser entsatnden, welches grossen schaden gethan, ...

[Senckel 1898, za: Weikinn 1961; 486]

Było mokre lato i z tego powodu powstały wylewy rzek, które wyrządzały duże szkody.

367. LATO – ODRA, KOSTRZYŃ – WYLEW

Ausserordentliche und lang anhaltende Überschwemmung.

[Ehrhardt 1769, za: Weikinn 1961; 485]

Nadzwyczajny i długo utrzymujący się wylew.

368. 15-18 SIERPNIA – KWISA – PRZYBÓR

Es trat solch hohes Hochwasser ein, dass die beiden Brücken zwischen hier [= Bunzlau] und Bertelsdorf weggerissen wurden.

[Weikinn 1961; 488]

Tak wysoki był przybór wody, że oba mosty między Bolesławcem a Barcinkiem zostały zerwane.

369. LATO – KWISA, GRYFÓW – WYLEW

Es riss der sehr angeschwollene Queis wieder alles um die Stadt hinweg, desgleichen die Ölsenbach und beide Wässer machten an den Äckern grossen Schaden.

[Luge 1861, za: Weikinn 1961; 485]

Wezbrana Kwisa znowu wszystko dookoła miasta niszczyła, podobnie potok Oleśnica i obie rzeki na polach wyrządziły duże szkody.

370. 18 SIERPNIA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Es ergoss sich der Queis auf eine schreckliche Weise (...) machte das Wasser ebenfalls entsetzlichen Schaden.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 489]

Kwisa wezbrała w przerażający sposób (...) i dokonała okropnych szkód.

371. 20 SIERPNIA – ODRA I NYSA – WYLEW

Wie das umb den Tag Marie Himmelfarth, welcher den 15. August an einem Freitag einfühl, ein solch regen wetter eingefallen, welches gantze 5 tag Continuirt (...) Worauf sich die wasser haben am 5ten Tage, welches der 20. August (an einen Mittwoche wahr)... ergossen, Undt so wohl die Oder auf einer seiten als auch die Neisse von der andern seiten Übergegangen (...) Das wasser ist so gross gewesen, das man Ueber die Pfarrwiese mit Kähnen Hat fahren können.

[Senckel 1898, za: Weikinn 1961; 489]

Jak na święto Wniebowzięcia Marii, które wypadło w piątek, 15 sierpnia, zaczęła się deszczowa pogoda, to trwała bez przerwy przez 5 dni do 20 sierpnia, to jest do środy. Deszcze te spowodowały taki przybór wody, że Odra z jednej strony, a Nysa – z drugiej, wystąpiły z brzegów, że po parafialnej łące pływano łodziami.

372. 12 LISTOPADA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Der Queis machte durch seine überaus grosse Überschwemmung sehr viel Schaden.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1961; 490]

Kwisa przez swój nadmiernie wielki wylew wyrządziła bardzo dużo szkód.

1693**373. 20 STYCZNIA – BAŁTYK – SZTORM**

Ostsee: Besonders starke Sturmflut.

[Bülow 1922, za: Weikinn 1961; 491]

Bałtyk: Szczególnie silny sztorm.

374. KWIECIEŃ – WARTA, POZNAŃ – WYLEW

W miesiącu Kwietniu wystąpiła Warta z brzegów i większą część miasta zalała.

[Łukaszewicz 1838 II; 352]

375. 10 MAJA – BÓBR, KARKONOSZE – WYLEW

Um Pfinngsten [Pfinngstsonntag = 10. Mai] kam plötzliches Thauwetter und da im Gebirge eine ungeheure Masse Schnee lag, so erfolgten mehrere Überschwemmungen des Bobers. 11 Wochen behielt dieser volle Ufer.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1961; 491]

Około Zielonych Świąt (10 maja) nastąpiła gwałtowna odwilż i spowodowała topnienie nagromadzonych w górach olbrzymich mas śniegu, co wywołało kilka wylewów Bobru. Przez 11 tygodni utrzymywał się w rzece wysoki stan wody.

376. 13 CZERWCA – NYSA KŁODZKA – WYLEW

Neisse: Hochflut. Bei Habeischwerdt ausserordentlich grosse Verwüstungen, 11 Menschen ertrunken.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1961; 491]

Nysa: wysoki przybór. Koło Bystrzycy nadzwyczajnie duże zniszczenie, utonęło 11 ludzi.

377. 17 SIERPANIA – PISZ – HURAGAN

Im Jahr 1693 den 17. August war ein erschreckliche Ungewitter, mit einem grausamen Sturmwinde, welcher in der Stadt (Jańsbork) die Ziegel fast von allen Dächern abwarf und im Walde Tausend Bäume mit der Wurzel ausriss.

[Pisański 1902, za: Namaczyńska 1937 II; 110]

17 sierpnia 1693 r. szalała straszna burza, z okropnym huraganowym wiatrem, która w mieście prawie ze wszystkich dachów pozrywała dachówkę, a w lesie tysiące drzew powyrywała z korzeniami.

378. 25 PAŹDZIERNIKA – KAMIENÍ POMORSKI – SZTORM

25 Oktober alt. Stil enstund ein erschrecklicher Sturmwind und Schneetritt aus Norden, welches den 26. und 27. grosses Schrecken und Schaden verursacht.

[Kücken 1880, za: Weikinn 1961; 495]

25 października (starego stylu), nadciągnął z północy potworny sztorm z zamiecią śnieżną, który w dniach 26 i 27 wywołał wielką trwogę i wyrządził dużo zniszczeń.

379. 17 GRUNDNIA – GDAŃSK – SZTORM

Es hat der Nord sehr gewehet und hat das Wasser vor der [Weichsel]-Münde sehr überhand genommen und an dem Wasserbollwerk bei der Schleuse gross Schaden gethan.

[Strehlke, Strehlke 1873, za: Weikinn 1961; 495]

Silny północny wiatr spiętrzył przy ujściu Wisły wodę i w ochronnym wale przy śluzie wyrządził dużą szkodę.

1694

380. POŁOWA ZIMY – WIOSNA – ODRA – WYLEW

Das Wasser stand mannshoch in den tiefer liegenden Häusern, und auch das Dorf Tornow stand nach dem Felde zu ganz unter Wasser. Dieser hohe Wasserstand soll von Fastnacht bis Pfinngsten gedauert haben.

[Heller 1896, za: Weikinn 1961; 497]

W niżej położonych domach woda stała na wysokość mężczyzny, również wieś Tarnowo oraz pola całkowicie stały w wodzie. Ten wysoki stan wody utrzymywał się podobno od zapust aż do Zielonych Świąt.

381. 20 LUTEGO – BAŁTYK – SZTORM

Ostsee: Zwischen 10. u. 11. Febr. [alt. Stil] bei starkem und anhaltendem Ostwinde ein sehr hohes Wasser. Nicht nur die ganze Stadt Eckernförde stand unter Wasser, sondern das Wasser stieg auch in der Kirche bis zur Höhe von 1 Elle.

[Kuss 1826, za: Weikinn 1961; 497]

Bałtyk: Między 10 a 11 dniem lutego (starego stylu), przy silnym i długo utrzymującym się wschodnim wietrze, powstała bardzo wysoka woda, która nie tylko zalała całe miasto Eckernförde, ale również w kościele podniosła się na wysokość 1 łokcia.

382. STYCZEŃ – NYSA, GUBIN – WYLEW

Grosse Wasserflut. Grosser Schaden. Zugbrücke am Klostertor durch die Neisse fortgerissen.

[Gander 1925, za: Weikinn 1961; 497]

Wielka fala powodziowa wyrządza duże szkody. Zwodzony most, przy bramie klasztornej został przez Nysę zerwany.

383. 10-11 LUTEGO – LUBEKA – SZTORM

10./11. nachts. Durch NO Wind war die Trave so hoch angeschwollen wie 1625. Die Ländereien der Stadt nach der holstein. Seite standen gröstenteils unter Wasser. Auf den Strassen, die nach der Trave laufen, musste man mit Kähnen fahren.

[Becker 1782-1805, za: Weikinn 1961; 498]

Między 10, a 11 godz. nocą, przez północno-wschodni wiatr Trawe tak wysoko wezbrała, jak w 1625 r. Posiadłości miejskie, leżące po stronie holsztyńskiej, w największej części stały pod wodą, a po ulicach biegnących w kierunku Trave, musiano jeździć łodziami.

384. LUTY – WYLEW ODRY I INNYCH RZEK W EUROPIE

Im Monat Febr. enstunden an vielen Orten in Teutschland von der Oder, Elbe, Weser und andern Flüssen grosse Wasser-Ergiessungen, der viele Aecker, Dörffer, Häuser und Brücken ruinirten, auch viele Menschen hinweg nehmen. Nicht weniger Schaden geschahe in Franckreich durch Ergiessung der Seine, Rhone und anderer Flüsse, dergleichen auch in vielen Jahren nicht geschehen war.

[Theatrum Europaeum 1702, za: Weikinn 1961; 499]

W lutym w wielu miejscach w Niemczech, liczne rzeki, takie jak Odra, Łaba, Wezera i inne, bardzo wylały i na wielu polach, wioskach, oraz w domach i mostach dokonały zniszczeń, a także wielu ludzi zabrało. Również we Francji nie mniejsze szkody wyrządziły wylewy Sekwany, Rodanu i innych rzek, jakie od wielu lat się nie zdarzyły.

- 385. MARZEC – WARTA, POZNAŃ – WYLEW**
W miesiącu Marcu wylała Warta i pozrywała niektóre mosty.
[Łukaszewicz 1838 II; 352]
- 386. GDAŃSK – ŚNIEG W KWIETNIU**
Im April haben wir (w Gdańsku) weisse Ostern gehabt und hat es ziemlich Schnee gesetzt.
[Strehlke, Strehlke 1873, za: Namaczyńska 1937 II; 111]
- W kwietniu mieliśmy białe święta Wielkanocne (11 kwietnia) ze znacznym śniegiem.
- 387. 10 SIERPNIA – POMORZE – GRADOBICIE**
Den 10. Augusti in der Nacht that der Hagel bey Stralsund (Pomorze szczecińskie) überaus grossen Schaden, indem bey 6. Meilen lang, und eine Meile in der Breite... der Gersten, Hafer und andere Gewächse lagen so dicke auf dem Felde, als wann sie aussgedroschen wären gewesen... und fand man viele Vögel und Thiere auf dem Felde todt geschlagen.
[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 111]
- 10 sierpnia w nocy, koło Stralsundu, w pasie 6 mil wzdłuż i milę wszerz, grad poczynił ogromne szkody – jęczmień, owies i inne plony leżały na polu tak gęsto, jak gdyby były wymłócone. Wiele również ptaków i zwierząt znajdowano martwych na polu.
- 388. WIOSNA – ODRA, NOWA SÓL – WYLEW**
Es durchbrach ein Hochwasser den sogenannten Lippener Damm am linken Oderufer.
[Schulz 1926-1930, za: Weikinn 1961; 501]
- Wielka woda przerwała tak zwaną wargatą groblę po lewej stronie brzegu rzeki (Odry).
- 389. 21 SIERPNIA – SAMBOR – GRAD**
W r. 1694 dnia 21 sierpnia niewidzianej wielkości grad „jako topka soli”, zniszczył owoce i zboża, wyrządzając mieszkańcom znaczne szkody.
[Budzynowski 1891, za: Namaczyńska 1937 II; 112]
- 390. ŻYDACZÓW – WYLEW RZEKI STRYJ**
Miasto Żydaczów, ponieważ przez powódź w tym roku znaczną w gruntach swoich poniosło ruinę (...)
[Akta Grodzkie i Ziemskie 1914, za: Namaczyńska 1937 II; 112]

1695

- 391. EUROPA – MROŻNA I DŁUGA ZIMA ORAZ LETNIE POWODZIE**
Stan pogody w ciągu całego roku, na przestrzeni krajów całej niemal Europy przedstawiał się fatalnie i wywarł niszący wpływ na stan urodzajów. (...) Ówczesni kronikarze zapisując wiadomość o zimie, nazywają ją długą i srogą, jakiej nie pamiętano już długo (ostatnia równie ciężka była w 1658 r.). Pozamarzały wówczas wszystkie rzeki, nie wyłączając większych (...) że przejeżdżano po nich jak po mostach z największymi ciężarami. Cza-

sokres zimy ciężki i długi (od października po koniec marca) (...) Gdzienięgdzie jeszcze w kwietniu spadły obfite śniegi, a we Lwowie nawet jeszcze w czerwcu pojawił się śnieg. Z kolei nowa klęska nawiedza Europę – fala powodzi, wynikała zarówno na skutek śniegów długo w górach leżących, szczególnie zaś deszczów przypadających w czerwcu (...) Wylały wówczas Drawa, Sawa (Slawonia), Odra, Łaba, Sala (Niemcy) i inne, zalewając pola, łąki, ogrody. W okolicy Bremy wylała Wezera, zatapiając wszystko. Wiele bydła leżało pokotem, a robactwo, które wówczas masowo wylęgło, stało się plagą ogrodów i sadów. Toteż owoce uległy całkowitemu zniszczeniu. (Podobnie i Pad wyrządził szkody we Włoszech). Następswem tak strasznej powodzi był głód (...) Zboże bowiem przeważnie wygniło, z innych zaś płodów rolnych nawet śladu nie było.

[Theatrum Europaeum 1702, za: Namaczyńska 1937 II; 112-113]

392. 3 KWIETNIA – ODRA – POKRYWA LODOWA

Man fährt noch über die gefrorene Oder.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1961; 511]

Jeżdżono jeszcze po zamrożonej Odrze.

393. ŻYWIEC I OKOLICE – PÓŻNA I ZIMNA WIOSNA, MOKRE LATO, POWÓDŹ

Rok 1695. Tegoż roku w dzień świętej Małgorzaty (13. VII) wielka powódź nagle była z deszcza tylko dzień i noc idącego, która wielkie szkody w gruntach i brzegach porobiła. Przytym żniwo aż o świętym Michale (29. IX) było i wielkość myszy w polu, a roślących gdzieś się nabrało. Dlaczego ludzie w górach powiadali, że ich Pan Bóg siedmią plagą skarał tegoż roku: 1) wiosna nierychła, 2) mrozy na wiosnę, 3) niepogodne lato, 4) powódź wielka, 5) zbieranie z pola morke, 6) śniegi i mrozy, że owsy na polach przypadły śniegiem, 7) myszy wielkość, przez co drogość i głód na ludzi był.

[Komonicki, za: Namaczyńska 1937 II; 113]

394. POLSKA PÓŁNOCNA – CZĘSTE DESZCZE OPÓŹNIAJĄ ŻNIWA

Anno 1695 messis propter ferme continuas pluvias, protracta fuit usque circa festum SS. Simonis et Judae apostolorum (28. X.).

[Monumenta 1889, za: Namaczyńska 1937 II; 113]

W roku 1695, z powodu prawie wciąż padających deszczów, żniwa ciągnęły się aż do św. Apostołów Szymona i Judy (28 października).

395. LITWA – ZIMNA WIOSNA I LATO

Ten rok (1695) był wcale nieurodzajny, gdyż od samej wiosny prawie przez całe lato było zimno i śniegi padały, a nawet i w dzień Bożego Ciała (2. VI). Ztąd powstała wielka drożyna osobliwie w mińskim województwie...

[Berhof, za: Namaczyńska 1937 II; 114]

(...) von St. Johannis (24. VI.) bis St. Michaelis-Feste (29. IX.) fast immer anhaltenden kalten Regenwetter (...)

[Kelch 1875, za: Namaczyńska 1937 II; 114]

(...) od św. Jana do św. Michała prawie stale utrzymywała się zimna deszczowa pogoda (...)

1696

396. LITWA – ŁAGODNA ZIMA

Roku 1696. Jak się nowy rok zaczął, drogi sanney nie było, Dźwina cały rok nie zamarzała, towarów żadnych nie było, bo w przeszłym roku 1695 mróz zboże wszystkie pobił.
[Witebskaja letopis 1888, za: Namaczyńska 1937 II; 116]

397. OKOLICE KRAKOWA I WARSZAWY – ŁAGODNA ZIMA, WCZESNA WIOSNA

Nieszczęśliwy rok, gdyż po Trzech Królach, śniegi topnieć zaczęły i mieliśmy wiosnę w drugiej połowie stycznia. Czasem bywały dni jak w maju, czasami znowu padały takie mgły, iż na kilka kroków jeden drugiego widzieć nie mógł. Koło Krakowa i Warszawy ludzie orali i było pasło się na polach

[Berhof, za: Namaczyńska 1937 II; 115]

398. POCZĄTEK STYCZNIA – ODRA, DĘBNO – WYLEW

Oder: besonders verheerende Überschwemmung.

[Ehrich 1896, za: Weikinn 1961; 513]

Odra: wyjątkowo niszczycielski wylew.

399. RUŚ – ROZTOPY W ZIMIE, GWAŁTOWNE OZIĘBIENIE

„W 7204 (1696 r.) Genwarja 6. (16. I.) w Bohojawlenew den’... był na wodu wychod... i toho czista było welmi ciepło, włąžno tak, kak w welikij post, rastajało i łyży byli, także i kapeli i była mołnija i nebo rozzewałos”.

W perechodè stepmi ot welikoho chłoda do 3 tysiacz wojska carskich weliczestw pomeřło (...) „wojsko było w mundurè lètnem”.

[Bogoljepowe 1908, za: Namaczyńska 1937 II; 117]

400. LUTY – INFLANTY – HURAGAN NA MORZU, ROZBICIE OKRĘTÓW

Auch verursachten zu dieser Zeit (Februar) grosse und ungewöhnliche Sturmwinde grossen Schaden und Verlust in der See, worunter denn insonderheit gross und beklagenswürdig war ein erbärmlicher Schiffbruch, welcher sich im Hafen vor der Stadt Reval zutruge...

[Kelch 1875, za: Namaczyńska 1937 II; 117]

Również w lutym niezwykle silny huragan wyrządził na morzu wielkie szkody i straty, zwłaszcza kiedy doszło do tego wielkiego, pożalowania i ubolewania godnego rozbicia okrętów, jakie zdarzyło się w porcie przed miastem Reval.

401. 26 MARCA – GDAŃSK, WISŁA ZAMARZŁA

Den 26 März fiel in der Nacht ein harter Frost ein, dass die Weichsel wieder stand.

[Strehlke, Strehlke 1873, za: Namaczyńska 1937 II; 115]

W nocy, 26 marca, wtargnął ostry mróz i Wisła ponownie stanęła.

402. RZĘKA STRYJ – WYLEWY I ZNISZCZENIA

(...) „miasto nie może płacić podatków, gdyż prawie z gruntu zrujnowane przez rzekę Stryj, która ogrody, sady, gumna, grunta miejskie zalewa, monaster od rzeki całe zniosła i dalej ku całemu miastu, kościołom, cerkwiom co dzień to gorzej zbliża się, zajmując miasto”.

[Bostel 1886, za: Namaczyńska 1937 II; 115]

403. 15 CZERWCA – NYSA KŁODZKA – WYLEW

Sehr starke Wasserflut. Frankensteiner Brücke wird völlig fortgerissen.

[Wedekind 1857, za: Weikinn 1961; 545]

Bardzo wielki wylew. Most ząbkowiecki został całkowicie zniesiony.

1697

404. 30 MARCA – WISŁA, GDAŃSK – POKRYWA LODOWA

Es war die Weichsel noch zu.

[Strehlke, Strehlke 1873, za: Weikinn 1961; 517]

Wisła jeszcze była zamrznięta.

405. MARZEC, KWIECIEŃ – ODRA, ZIELONA GÓRA – WEZBRANIE

Sehr starkes Hochwasser.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1961; 516]

Bardzo silne wezbranie.

406. LIPIEC – SIĘDMIOGRÓD – CZĘSTE DESZCZE I POWODZIE

Mense Julio aliquoties pluviae fuerunt copiosissimae, et aquarum inundationes, praecipue vero inter 16 et 17 nocte...

[Tausch 1848, za: Weikinn 1961; 519]

W lipcu często występowały bardzo ulewne deszcze i powodzie, a zwłaszcza nocą między 16 a 17 lipca.

1698

407. EUROPA – DESZCZE I POWODZIE

Europa ist nicht weniger mit oftmahligen Ergiessungen der Flüsse, vielfältigen Regen, grosse Nässe, auch hier und dort entstanden Ungewittern angefüllet gewesen.

[Theatrum Europaeum 1707, za: Weikinn 1961; 522]

Europę nawiedzały częste wylewy rzek, wielokrotne deszcze oraz wielka wilgotność, ale również tu i ówdzie powstające burze.

Ea fuit hoc anno aquarum exundatio, cuius nec viri octogenarii meminerunt. Ingens ex ea damnum in agros et prata derivatum.

[Geny 1895-1896, za: Weikinn 1961; 522]

W tym roku była taka powódź, jakiej nie pamiętają osiemdziesięcioletni ludzie i wyrządziła ona ogromną szkodę na polach i łąkach.

408. POCZĄTEK STYCZNIA – ODRA, KROSNO – WYLEW

Oder: Eines der grössten Wasser. Es strömte durch alle Strassen, bedeckte alle Plätze und überflutete die Brücken.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1961; 523]

Odra – jeden z największych wylewów; woda płynęła przez wszystkie ulice, stała na wszystkich placach i zalała mosty.

409. POCZĄTEK STYCZNIA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – POWÓDŹ

Gross Wasserflut, die aber schnell vorüberging.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1961; 523]

Wielka powódź, ale szybko minęła.

410. WIOSNA – WARTA, POZNAŃ – WYLEW

Es ist die Warte dergestalt übergetreten, dass sie auf Kähnen um das Rathaus haben fahren können.

[Zachert 1883, za: Weikinn 1961; 525]

Warta tak bardzo wylała, że koło ratusza można było jeździć łodziami.

411. MARZEC – ODRA – WYLEW

In Martio magnae sunt Viadri exundationes, non sine damno multiplici in bonis, sylvis et molendinis nostris, ...

[Fibiger 1839, za: Weikinn 1961; 525]

W marcu wystąpiły duże wylewy Odry, nie bez wielorakich szkód w naszych dobrach, lasach i młynach.

412. 27 MARCA – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Es kommt grosses Wasser, welches die Oder Schantze so geschädigt, ... Bei der St. Michaels Kirche reisst es ein 60 Ellen langes Loch in den Damm.

[Prittwitz 1876, za: Weikinn 1961; 525]

Przyszła wielka woda, która uszkodziła odrzański szaniec, a przy kościele św. Michała wyrwała otwór o długości 60 łokci.

413. KWIECIEŃ – ODRA – WYLEW

Noch viel grösser aber [als 1694] und der von 1565 ganz gleich ist die gewesen, welche 1698 im monat April sich eräuet; da die Oder allenthalben ganz ausserordentlich ausgetreten, die daran gelegene gegenden unter Wasser gesetzt, und hin und wieder grossen Schaden gethan.

[Becmann, Becmann 1753, za: Weikinn 1961; 526]

Jeszcze o wiele większy był ten kwietniowy wylew, od tego z 1694 r. i podobnego w 1565 r., tu Odra wszędzie nadzwyczajnie wylała i okolica znalazła się pod wodą, wyrządzając tu i ówdzie duże szkody.

414. MOKRE LATO – ŚRODKOWE NIEMCY – POWODZIE

Langwierige Sommer-Nässe, dass dannenhero öftters grosse Wasserfluthen entstunden...

[Vulpus 1702, za: Weikinn 1961; 527]

Z powodu długo utrzymującego się mokrego lata, częściej występowały wielkie powodzie...

415. 17 CZERWCA – KACZAWA, LEGNICA – WYLEW

Es war ein entsetzlich grosses Wasser.

[Thebesius 1732-1733, za: Weikinn 1961; 529]

To był okropnie wielki wylew.

416. 22 LIPCA – CZECHY – POWODZIE

erat magna Aquarum exundatio in Bohemia in qua multi homines sunt submersi, et multorum millium damna causavit.

[Hammerschmid 1723, za: Weikinn 1961; 531]

W Czechach miała miejsce wielka powódź, w której utonęło dużo ludzi; wyrządziła wielkie szkody.

417. 27 WRZESNIA – OKOLICE ŻYTAWY – OBERWANIE CHMURY

Durch einen (...) gefallenen Wolkenbruch beträchtlihen Schaden an Feldern, Gärten und Wiesen.

[Korschelt 1871, za: Weikinn 1961; 531]

Ulewa spowodowała powódź, która na polach, łąkach i w ogrodach wyrządziła znaczne szkody.

1699**418. WIOSNA – ODRA, GŁOGÓW – WYLEW**

Oderdurchbruch bei Wilkau.

[Blaschke 1913, za: Weikinn 1961; 533]

Odra przerwała wał koło Wilkowic.

- 419.** 16 CZERWCA – NYSA KŁODZKA – WYLEW
Überschwemmung verursachte grossen Schaden.

[Volkmer 1897, za: Weikinn 1961; 533]

Wylew wyrządza duże szkody.

1700

- 420.** 24 STYCZANIA – ŻYTAWA, NYSA ŁUŻYCKA – WYLEW
Mandau und Neisse Überschwemmung.

[Behms 1886, za: Weikinn 1961; 534]

Rzeki Mandawa i Nysa wylały.

1701

- 421.** 11 STYCZANIA – OKOLICE ŻYTAWY, MANDAWA – WYLEW
Mandau: Wasser-Fluth.

[Eckarth 1737, za: Weikinn 1963; 1]

Mandau: wylew

- 422.** FRANCJA, SEKWANA – WYLEW

...que l'humidité extraordinaire de l'hiver dernier, ayant conflué et grossi la Rivière.

[Champion 1858-1865, za: Weikinn 1963; 1]

...z powodu niezwykle wilgotnej, ostatniej zimy, rzeka wezbrała i wzrosło jej natężenie przepływu.

...que la rivière avait débordé.

[Champion 1858-1865, za: Weikinn 1963; 1]

...że rzeka wylała

1702

- 423.** STYCZEŃ – BOLKÓW – OBERWANIE CHMURY

Wolkenbruch. Das Wasser riss alle Brücken unterwärts des Schlosses fort, in Wolmsdorf und Kauder sogar Auenhäuser (...) In Wederau kamen 18 Personen in den Fluthen um.

[Teichmann 1880; 105]

W okolicach Bolkowa (pow. jaworski) nastąpiło oberwanie chmury, co spowodowało gwałtowną powódź, która w miejscowościach położonych poniżej zamku uniosła wszystkie mosty. We wsi Wiadrów utonęło 18 osób.

424. 28 LUTEGO – PREGOŁA – PRZYBÓR

Pregel: Hohes Stauwasser.

[Gottsched, za: Weikinn 1963; 3]

Pregoła: wysokie spiętrzenie wody.

425. 10 KWIETNIA – GRYFÓW ŚLĄSKI – OBERWANIE CHMURY

(...) nachmittags 4 Uhr, als, bei noch anhaltender Kälte und Schnee, über Greifenberg ein furchtbares Gewitter heraufgezogen kam dessen 1. Schlag den Knopf auf dem Kirchturm traf ... Der, dieses so schreckliche Gewitter begleitende Wolkenbruch, machte entsetzlichen Schaden.

[Bergemann 1829; 299-300]

O godz. 4 po południu, przy jeszcze utrzymujących się chłodach i śniegu, nad Gryfów nadszła straszna burza połączona z oberwaniem chmury; piorun uderzył w głowicę wieży na kościele. Szkody wyrządzone przez powódź były ogromne.

426. 28 CZERWCA – KWISA, MROCZKOWICE – WYLEW

(...) richtete ein grosses Wasser (...) unendlichen Schaden an, riss zwei Häuser weg, und suchte sich der Queis ein neues Bett.

[Luge 1861; 75]

Wielka woda wyrządziła niezliczone szkody, 2 domy zniosła oraz Kwisa znalazła sobie nowe koryto.

427. 7 LIPCA – KWISA, OLEŚNICA, GRYFÓW – WYLEW

Es wütete von Mittag bis Abends 7 Uhr ein heftiges Gewitter, wobei ein Wolkenbruch fiel, dass die Olsbach und der Queis in 1/4 Stunde so anliefen, dass das Wasser über die grosse Brücke ging, welche es auch wegriss.

[Luge 1861; 75]

Od południa do godziny 7 wieczorem, szalała gwałtowna burza, połączona z oberwaniem chmury; w przeciągu 15 minut Oleśnica i Kwisa tak wezbrały, że woda weszła na duży most oraz go zniosła.

428. 7 LIPCA – KWISA, MIRSK – WYLEW

Es riss das Wasser etliche Häuser ein. 1 Mensch ertrunken.

[Luge 1861, za: Weikinn 1963; 4]

Woda zniszczyła kilka domów, jeden człowiek utonął.

429. 7 LIPCA – NOWA KAMIENNA – POWÓDŹ

Überschwemmung. Das Wasser riss die Kirche und mehrere Häuser ein. Auch ertrunken Menschen.

[Luge 1861, za: Weikinn 1963; 5]

Powódź. Woda uszkodziła kościół i kilka domów. Utonęli również ludzie.

430. 7 LIPCA – STARA KAMIENNA – POWÓDŹ

Überschwemmung. Es riss das Wasser 22 Häuser weg und ertranken 18 Personen.

[Luge 1861, za: Weikinn 1963; 5]

Powódź. Woda zburzyła 22 domy, utonęło 18 osób.

431. 14 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – POWÓDŹ ULEWOWA

Früh als ein ungewöhnlich starker Nebel alles überzog und so verfinsterte ... Gegen Mittag fiel der Nebel und die Sonne wurde sichtbar; bald aber thürmten sich auf allen Seiten schwarze Gewitterwolken. Um 1 Uhr wurde Donner und Blitz so furchtbar, ... Durch einen Wolkenbruch, welche die Gewitter begleitete, wurden die Brücken in und um Bunzlau weggerissen, Mühlen ruinirt, etc.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 5-6]

Z rana wszystko ogarnęła niezwykle gęsta mgła i zrobiło się ciemno... Około południa mgła opadła i pokazało się słońce, lecz wkrótce ze wszystkich stron zaczęły się piętrzyć czarne burzowe chmury. Około godz. 1 strasznie grzmiało i błyskało się ... Silna ulewa, jaka towarzyszyła tej burzy, w Bolesławcu i okolicy zrywała mosty i niszczyła młyny, etc.

432. 14 LIPCA – OKOLICE ŚWIDNICY, JAWORA, LEGNICY, ZŁOTORYI – WYLEW RZEK

(...) zerstöten heftige und in ihren Wirkungen fürchterliche Wolkenbrüche, die Gebirgsbäche und Flüsse zu Strömen anschwellten, grosse fruchtbare Strecken Landes der Fürstentümer Schweidnitz, Jauer und Liegnitz und besonders auch Goldberg durch die Überströmung der Katzbach.

[Sturm 1888; 306]

Na skutek gwałtownego i strasznego oberwania chmur górskie potoki i rzeki stały się strumieniami spływającymi z gwałtownym prądem, czyniąc spustoszenie rozległych urodzajnych ziem Świdnicy, Jawora i Legnicy, a zwłaszcza Złotoryi z powodu wylania Kaczawy.

433. 14 LIPCA – KWISA, MIRSK – OBERWANIE CHMURY

(...) zu Mittage, kam wieder ein Gewitter, das bis Abends in die siebente Stunde anhielt (...) Zugleich wurde es von einem so schrecklichen Wollkenbruches begleitet, dass eine allgemeine Wasserfluth entstand, die man hernach mit dem Namen: die grosse schlesische Wasserfluth belegte. Von dieser furchtbaren Uberschwemmung wurden in Friedeberg auf der Obergasse 4 Häuser, so wie unter der Stadt 1 Haus weggerissen (...) so wie auch alle Brücken, Stege, das Mühlwehr (...) Ausser diesem wurden 15 Häuser so beschädigt (...)

[Bergemann 1829; 300]

W południe znowu nadsięgnęła burza, która trwała aż do godz. 7 wieczorem, jednocześnie wraz z nią nastąpiło strasliwe oberwanie chmury, które powszechnie wywołało powódź, nazywaną później Wielkim Śląskim Potopem. Na skutek tej okropnej powodzi w Mirsku na Górnej ulicy 4 domy oraz na przedmieściu 1 dom został zniesiony, a także wszystkie mosty, kładki i tama we młynie, ponadto jeszcze 15 domów zostało uszkodzonych.

In Röhrsdorf grosse Überschwemmung. 2 Bleichen, 1 Gemeinhaus, Mühlwehr weggerissen.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1963; 7]

We wsi Ostrowiec wielka powódź niszczy 2 wybielarnie, 1 dom gminy i tamę we młynie.

- 434.** 14 LIPCA – KAMIENNA, KARKONOSZE – OBERWANIE CHMURY
Bald nach 12 Uhr nachmittags entstand heftiges Ungewitter, das ca. 5 Stunden anhielt ... Im hohen Gebirge dazu Wolkenbruch, daher gegen 6 Uhr abends das Wasser des Zacken plötzlich in einer solchen Höhe, dass es in kurzer Zeit alles überschwemmt, von Petersdorf bis Hirschberg alle Brücken fortriss, durch Warmbrunn wie ein Strom ging. Grosser Schaden (...) Viele Menschen u. Vieh ertrunken.

[Hensel 1979, za: Weikinn 1963; 8]

Wkrótce po godz. 12 w południe nadciągnęła gwałtowna burza, która trwała ok. 5 godzin. Do tego w wysokich górach nastąpiło oberwanie chmury, toteż ok. godz. 6 wieczorem rzeka Kamienna nagle osiągnęła taką wysokość, że w krótkim czasie wszystko zalała i od Piotrowic do Jeleniej Góry wszystkie mosty zostały zerwane, a przez Cieplice płynęła szerokim prądem, wyrządzając wielkie szkody. Utonęło dużo ludzi i bydła.

- 435.** 14-15 LIPCA – KŁODZKO - WYLEW RZEK
14. Überall ungewöhnlich starker Nebel. Gegen Mittag drückt die Sonne den Nebel ziemlich nieder, und man erblickt an den Bergen rings herum schwere Gewitterwolken, die sich mehr und mehr aufürmen und den ganzen Himmel überzogen, so dass es fast Nacht wurde. Darauf furchtbares Gewitter, das von 14. Nachmittag bis 15. früh dauerte mit stärksten Regengüssen. 15. Darauf grosse allgemeine Überschwemmung. Das ganze Bielethal unter Wasser, viele Häuser unterspült, einige völlig vernichtet.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1963; 9]

14-go niezwykle gęsta mgła. Około południa słońce znacznie obniżyło mgłę i nad górami wszędzie pojawiły się ciężkie burzowe chmury, które wciąż się gromadziły i zrobiła się prawie noc. Wkrótce nastąpiła okropna burza, która trwała aż do rana następnego dnia z bardzo silną ulewą, wywołująca powszechnie wielką powódź. Cała dolina rzeki Białej znalazła się pod wodą, liczne domy zostały podmyte, a niektóre całkowicie zniszczone.

- 436.** 15 LIPCA – KACZAWA, LEGNICA – WYLEW
Grosses Wasser (...) zerriess vielmahl alle Dämme hier bey Liegnitz, schwämmete hin und her umb die Stadt viel Häuser hinweg, und schweifte die Stadt-Mauren von der Pulver-Mühle biss an das Bresslauische Thor in dem Wall, welches auch beim Glogauischen Thore geschach, schwemmete die Brücken von dem Bresslauischen Thore bis vors Glogauische Thor (...) viel Menschen und Vieh ersoffen. Im Gebürge hat es entsetzlichen Schaden gethan.

[Thebesius 1732-1733, za: Weikinn 1963; 9]

Wielka woda (...) wielokrotne przerwanie koło Legnicy wszystkich tam oraz zalanie wokół miasta wiele domów i podmycie miejskich murów od prochowni aż do wału przy wrocławskiej bramie,

podobnie stało się przy bramie głogowskiej, a na przestrzeni między tymi bramami zostały zalane mosty (...) utonęło wielu ludzi i bydła, a w górach powstało bardzo dużo szkód.

437. POŁOWA LIPCA – ŚLĄSK – WYLEW RZEK

Propter magnas fluviorum exundationes in Silesiae historia scriptas, multum damni in agris, pratis, sylvis et molendinis patitur.

[Fibiger 1839; 373]

Na skutek wielkiego wylewu rzek na Śląsku, o których mówią pisane źródła, na polach, łąkach, w lasach i we młynach zostały wyrządzone liczne szkody.

438. 6 SIERPNIĄ – NYSA SZALONA, JAWOR – WYLEW

Wütende Neisse: Grosse Überschwemmung.

[Fischer 1803-1804, za: Weikinn 1963; 10]

Nysa Szalona: Wielki wylew.

439. 31 PAŹDZIERNIKA – PREGOŁA, KRÓLEWIEC – WYLEW

31. Oktob./1. Nov. nachts. Das aufgetriebene Pregelwasser verursachte in der Stadt und den Niederungen grossen Schaden.

[Bock 1782, Gottsched, za: Weikinn 1963; 10]

Nocą z 31 paźdz. na 1 listopada wezbrana Pregoła wyrządziła w mieście i na nizinie wielką szkodę.

1703

440. POCZĄTEK ROKU – NYSA ŁUŻYCKA, GUBIN – WYLEW

Grosse Wassernot. Alle Brücken fortgerissen, am Werdertor muss man mit Kähnen in die Stadt fahren.

[Gander 1925, za: Weikinn 1963; 11]

Wielki wylew. Wszystkie mosty zerwane, od bramy na Żuławie do miasta jeżdżono łodziami.

441. POCZĄTEK ROKU – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW

(...) thaten 5 grosse Wasserfluthen vielen Schaden, besonders an der unteren Walkmüle.

[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963, 12]

Pięć dużych wylewów rzeki wyrządziło wiele szkód, zwłaszcza poniżej zakładu foluszniczego.

442. POCZĄTEK ROKU – KWISA, ŚWIERADÓW – WEZBRANIE

Queis so angeschwollen, dass er 4 Häuser wegriss and 3 Menschen ertranken.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1963; 12]

Kwisa tak wezbrała, że 4 domy obaliła oraz 3 ludzi pochłonęła.

443. 26 CZERWCA – OKOLICE ŻYTAWY – POWÓDŹ ULEWOWA

Es war anfangs ein erschreckliches Donnerwetter, so eine Wasserfluth verursachte.

[Eckarth 1737; 126]

Na początku była straszna burza i ona spowodowała powódź.

444. 29 CZERWCA – KOWARY, KARKONOSZE – POWÓDŹ ULEWOWA

(Es) ist allhier in Schmeideberg des Morgens bald nach Mittemacht um 1 Uhr plötzlich eine Wasserfluth entstanden, welche bei währendem Regenwetter ziemlich gewachsen und bis um 8 oder 9 Uhr am heftigsten gewesen und grossen Schaden gethan an Häusern, Archen, Wegen und Stegen (...)

[Eisenmänger 1900; 90]

W Kowarach, wczesnym rankiem, zaraz po północy, około godz. 1, nagle powstała powódź, którą jeszcze bardziej potęgował ulewny deszcz, tak że około godz. 8 lub 9 osiągnęła największą gwałtowność, wyrządzając w domach, budynkach, drogach i kładkach duże szkody.

445. KONIEC CZERWCA – POCZĄTEK LIPCA – WYLEW NYSY ŁUŻYCKIEJ I MANDAWY

Zu Ende des Monats Juni Wasserfluth und Anfang Juli, da sich von dem starcken Regenwetter die Wasser sehr egossen, dass es an Bleich - Gärten und Heu grossen Schaden gethan.

[Carpzov 1716, za: Weikinn 1963; 14]

W końcu czerwca i na początku lipca w okolicy Żytawy ulewne deszcze wywołały wylew rzek, które w ogrodach i na łąkach wyrządziły duże szkody.

446. 31 LIPCA – 2 SIERPNIA – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Es ist wegen unaufhörlichen Regenwetters das Wasser so hoch angewachsen, dass es in 15 Jahren nicht so gross gewesen. Was dadurch an Häusern, Gärten, Bäumen etc. vor ungläublicher Schade geschehen (...)

[Carpzov 1716, za: Weikinn 1963; 15]

Z powodu ciągle padających deszczów woda w rzece tak się podniosła jakiej od 15 lat tak wysokiej nie było, co spowodowało w domach, ogrodach, drzewach etc. nie do uwierzenia wprost szkody.

447. 2 SIERPNIA – MIRSK, KWISA – WYLEW

Es wurde hiesige Gegend schon wieder mit einer grossen Wasserfluth heimgesucht, welche hier und in der Nachbarschaft ungeheuren Schaden an Häusern, Äcker und Wiesen verursachte... In Egelsdorf wurde die... Papiermühle nebst dem neuen Wehre wiederum gänzlich zerstört, noch 6 Häuser zerrissen...

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1963; 15]

Znowu tutejsza okolica została dotknięta powodzią, która tu, jak i w sąsiedztwie, wyrządziła w domach, polach i łąkach okropne szkody... W Mroczkowicach została całkowicie zniszczona papiernia wraz z nową tamą i jeszcze 6 domów... Podobne zniszczenia zostały wyrządzone w Cieplicach i sąsiedniej okolicy.

448. 31 LIPCA – 1 SIERPNIA – KOWARY – WYLEW

In der Nacht zwischen dem 31. Juli und 1. August ist wieder ein grosses Wasser entstanden, das ebenso gross ist gewesen als das den 29. Juni; doch hat es diesmal allhier keinen sonderlichen Schaden gethan.

[Eisenmänger 1900 ; 90]

W nocy z 31 lipca na 1 sierpnia rzeka ponownie wylała i chociaż wylew był podobny do tego z dnia 29 czerwca, to tym razem nie wyrządził szczególnych szkód.

449. SIERPIEŃ – KACZAWA, LEGNICA – WYLEW

Es kam wieder ein grausames grosses Wasser so nicht viel niedriger als das vorm Jahre [1702. 15. Juli] war, welches alle reparirte Dämme wieder einriss.

[Thebesius 1732-1733, za: Weikinn 1963; 16]

Znowu nastąpił okropnie wielki wylew, niewiele niższy od tego sprzed (15 lipca 1702 roku) i zniszczył wszystkie naprawione tamy.

450. 2 SIERPNIA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW

Neisse: Grosse Wasserfluth, die 11 Zoll kleiner war als die von 1595.

[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963, 17]

Nysa: Duży wylew, ale o 11 cali mniejszy od tego z 1595 roku.

451. 3 SIERPNIA – BÓBR – WYLEW

Bober sehr starkes Hochwasser. Wasserstand: bis 16 Fuss. Häuser weggerissen. Sehr grosser Schaden.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1963; 17]

Bóbr bardzo silnie wylał. Stan wody do 16 stóp. Zniszczone domy, bardzo duże szkody.

1705

- 452. POCZĄTEK LISTOPADA – PÓŁNOCNE WŁOCHY – KATASTROFALNA POWÓDŹ**
 (...) Bald mit Eintritt dieses Monats erhuben sich starcke Platz- (...) Regen, wodurch anfänglich die Wege unbrauchbar gemacht, und bald darauf der Po, die Adda, der Serio, der Mincio (...) und andere Flüsse, aus ihren Ufern gerissen, und die gantze Ebene im Mantuanischen, Ferrarischen, Bolognesischen und Venetianischen Gebiete, totaliter überschwemmt worden. Cremona stund biss auf 15 Italiänische Meilen unter Wasser (...) Die Dämme kriegten an allen Orten gewaltige Löcher, viele Meilen Landes sahen einem offenen See ähnlich. Die Häuser versunken, unzehlbare Bäume und Weinstöcke wurden weggeführt, und viele 1000 Menschen kamen um ihr Leben. In Mantua konte man auff den Gassen mit Schiffen fahren. Zu Turin riss der Po ein grosses Stücke von der steinern Brücke mit sich fort. Dergleichen Risse an den niedrigliegenden Fortifications-Wercken fast durch gantz Piemont und der Lombardie geschehen. Das Saltz-Magazin zu Cremona gieng völlig zu schanden.

[Theatrum Europaeum 1718, za: Weikinn 1963; 23]

(...) Z początkiem tego miesiąca nastąpiły ulewne deszcze, które od razu uczyniły drogi niezdatne do użytku, a rychło potem Pad, Adyga, Serio, Mincio i inne rzeki gwałtownie wystąpiły ze swoich koryt i całą równinę w okolicach Mantui, Ferrary, Bolonii oraz Wenecji całkowicie zalały. Wokół Cremony woda stała na obszarze 15 włoskich mil. W obronnych murach we wszystkich miejscach powstały ogromne wyrwy, a wielomilowe obszary wyglądem przypominały istne jeziora. Woda zatapiała domy i unosiła niezliczona ilość drzew i winorośli, a wiele tysięcy ludzi straciło życie. W Mantui można było na ulicach pływać statkami. W Turynie Pad zerwał i uniósł dużą część kamiennego mostu. Podobnie zostały zniszczone niżej położone fortyfikacje w całym Piemontie i Lombardii. W Cremonie został zniszczony całkowicie magazyn soli.

1706

- 453. POCZĄTEK MAJA – ODRA – WYLEW**
Überschwemmung. Grosser Schaden bei Tillendorf.

[Wernicke 1884, za: Weikinn 1963; 26]

Wylew – duża szkoda we wsi Tułowice.

- 454. SIERPIEŃ – SAKSONIA – SUSZA I UPAŁY**
Sonst drückte eine starck anhaltende Hitze und dürres Wetter um diese Zeit dieses Land so dass fast alles Wasser vertrocknet... und man an unterschiedenen Orten durch die Mulde und Elbe ungehindert kommen kunte.

[Vogel 1714, za: Weikinn 1963; 28]

Ponadto utrzymujące się w tym czasie uciążliwe upały i susza doprowadziły do tego, że w tym regionie wyschły prawie wszystkie wody tak, że Łabę i Muldę można było bez przeszkód przejść.

1708

- 455. STYCZEŃ – HISZPANIA – DESZCZE I POWODZIE**
immassen denn auch der lengwierige Regen verursacht, dass diese Flüsse ausgetreten und auff dem Landes alles, was sie angetroffen, verwüestet. Unter andern überschwemmete der Guadalquivir das platte Land ober- und unterhalb Seviliens; die Brücke zu Merida über der Guadiana wurde gänzlich ruiniert, wie auch ein ziemlicher Theil an der zu Alcantara über den Tajo. In der Gegend Truxillo wurde ein grosses Stück Landes durch die Überschwemmung des Flusses Almonte unter Wasser gesetzt und viele Dörffer nebst allem, was sich deselbst befand, durch herbeystömende Fluth hinweggeführt. etc. etc. auch rechnet man, dass durch diese Wassers-Noth in allen 600 Häuser bis auff den Grund verwüestet, eine grosse Anzahl anderer beschädiget worden, und viele Menschen nebst mehr als 20.000 Stücken grossen und kleinen Viehes ums Leben.

[Theatrum Europaeum 1720, za: Weikinn 1963; 32-33]

Intensywne i ciągle deszcze wywołały niszczycielski wylew rzek. Między innymi Gwadalkiwir zalała równinę powyżej i niżej Sewilli, a rzeka Guadina całkowicie zniszczyła most w Merida, podobnie Tag zniszczył znaczną część w Alcantara. W okolicy Trujillo na dużym obszarze rzeka Almonte zalała wiele wsi, powodując wielkie zniszczenia – oblicza się, że ta powódź zniszczyła łącznie 600 domów, a dużą liczbę uszkodziła, wiele też ludzi utraciło życie oraz utonęło ponad 20000 dużych i małych zwierząt.

456. KONIEC KWIETNIA – ODRA, KROSNO – WEZBRANIE

Hoher Wasserstand des Flusses.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1963; 33]

W rzece wysoki poziom wody.

457. POCZĄTEK ROKU – WISŁA, TORUŃ – POKRYWA LODOWA

Sobald mit dem Anfange dieses Jahres das Weichsel-Eiss allhier sich gesetzet hatte (...)

[Zernecke 1727; 419]

Wkrótce z początkiem tego roku wszędzie na Wiśle pojawił się lód.

458. LISTOPAD – PREGOŁA, KRÓLEWIEC – WYLEW

Nie erlebte Stürme und Überschwemmungen in Königsberg besonders am Licent und den Vorstädten starke Verwüstungen durch das Wasser.

[Hennig 1803, za: Weikinn 1963; 34]

Jeszcze nigdy w Królewcu nie zaznano takich nawałnic i takich ogromnych zniszczeń wyrządzonych przez wodę.

1709

459. ZIMA – PODLASIE – SILNE MROZY

Za nastąpieniem ciężkich mrozów ustała zaraza morowego powietrza, które mrozy przez całą zimę trwały. (...) A gdy się wiosnowa pora po ciężkiej zimie i wielkich śniegach otworzyła, nie znać było oziminy, żeby się zielenić miała, ale całe zginęła, zatem niektórzy żyta na jarzyny poorali. Drzewa tak w lasach, jako w sadach poschły.

[Kuczyński, za: Maroszek 1999; 39]

460. STYCZEŃ – NIEMCY – POZAMARZAŁY NAJWIĘKSZE RZEKI

Von dem 6. Januar biss 18. Januar gefroren die gröste Flüsse Deutschlands gäntzlich zu. Die Donau, der Rhein, die Weichsel, und andere, ..., trugen die schwersten Läten.

[Doederlein 1740, za: Weikinn 1963; 36]

Od 6 do 18 stycznia w Niemczech pozamarzały całkowicie największe rzeki. Dunaj, Ren, Wisła i inne... (lód był tak silny), że mógł utrzymać największe ciężary.

461. ZIMA – ODRA, KROSNO – POKRYWA LODOWA

Oder: Sehr stark zugefroren.

[Matthias 1849, za: Weikinn 1963; 37]

Odra: bardzo silne zamarznięcie.

462. ZIMA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

...die Ostsee 9 Meilen wiet mit Eis bedeckt war (...) und vor dem 11. März kein Schiff in den Hafen einlaufen konnte.

[Dann 1835; 69]

Bałtyk był pokryty lodem na szer. 9 mil (...) i przed 11 marca żaden statek nie mógł wejść do portu.

463. ZIMA – WENECJA – ZAMARZŁY WSZYSTKIE KANAŁY

...alle Kanale mit harten Eyss belegt.

[Dreyhaupt 1773, za: Weikinn 1963; 38]

Zu Venedig mochte man, (auf dem Eise) nicht anderst, als auf den festen Lande,... reiten, fahren und spazieren gehen.

[Doederlein 1740, za: Weikinn 1963; 38]

W Wenecji zamarzły wszystkie kanały i po lodzie można się było poruszać jak po twardym gruncie; konno, pojazdami i pieszo.

464. STYCZEŃ – WARTA, GORZÓW – WYLEW

Grosse Warthe – Überschwemmung mit starkem Schaden

[Engelien, Hennig 1857, za: Weikinn 1963; 40]

Duży wylew ze znaczną szkodą.

465. POCZĄTEK ZIMY – WISŁA, GRABÓWEK (OKOLCE MALBORKA) – WYLEW
7 Weichsel – Dammbrüche bei Klein-Grabau. Die ganze Niederung überschwemmt. Sehr grosser Schaden.

[Jahn 1844, za: Weikinn 1963; 40]

Koło Grabówka Wisła przerwała wał w 7 miejscach i cała nizina została zalana; powstała duża szkoda.

466. ZIMA – ŚLĄSK – GRUBY LÓD NA RZEKACH

..., so dass das Eis an manchen Orten 1 auch 1 1/2 Elle dick war.

[von Prittwitz 1876; 223]

... tak że lód w niektórych miejscach miał grubość jednego, a nawet półtora łokcia.

467. 7 LUTEGO – WYLEW ODRY Z POWODU ROZTOPÓW

Als nun am 7 Februar gedachte Kälte nachliess, zerging auch der sehr grosse Schnee.

Davon ergoss sich ein gross wasser, das Teiche ausrissen, die Oder und andere Wässer übergingen und Dörfer und Städte unter Wasser gesetzt wurden.

[von Prittwitz 1876; 223]

Gdy około 7 lutego pamiętny mróz zelżał i zaczęła topnieć bardzo duża masa spadłego śniegu, wówczas rozpoczęły się wylewy rzek i stawów, wśród nich Odry, co spowodowało, iż wiele wsi i miast znalazło się pod wodą.

468. 14 LUTEGO – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – KRA LODOWA

Es war das Eis auf der Neisse 12-16 Zoll stark und machte beim Thauen grossen Schaden am 14. Februar.

[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963; 47]

Lód na Nysie o grubości 12-16 cali wyrządził 14 lutego dużą szkodę.

469. 22 LUTEGO – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Es kam das Wasser von dem Ohlauischen Thor durch die Galgengasse über den kleinen Anger (...) über die Strasse auf den grossen Anger... Vor dem 22. ging der Stadtgraben an St. Nicolaus über, setzte die Häuser alle in Wasser.

[von Prittwitz 1876, za: Weikinn 1963; 50]

Woda wtargnęła od oleśnickiej bramy przez ulicę Szubniczą do małego i dużego Łęgu. Przed 22 lutego pokonała miejskie rowy przy św. Mikołaju i wszystkie domy stanęły w wodzie.

470. 24-25 LUTEGO – ODRA, WROCŁAW – POKRYWA LODOWA

Den 23, frohr er des Nachts wieder so hart, dass man den 24. auf dem Anger über das Eis gehen konnte (...) fuhren geladene Wagen darüber, schneite wieder heftig dazu, und ward grosse Kälte.

[von Prittwitz 1876; 223]

W nocy 23 lutego mróz znowu chwycił tak silny, że 24 można było po lodzie chodzić i jeździć załadowanym wozem (...) a przy tym znowu padał obficie śnieg i był wielki mróz.

471. MARZEC – POMORZE – ROZTOPOWE WYLEWY RZEK

..., als endlich Tauwetter eintrat, mit viel Regen wegtauete, so das überall eine hohe Wasserflut viel Schaden anrichtete.

[Kücken 1880; 157]

..., gdy wreszcie przysza odwilż i obfite deszcze powodujące roztopy, to wszędzie wylewały rzeki i wyrządzały wiele szkód.

472. MARZEC – ŁYNA, WARMIA – WYLEW

Alle: Bei Tauwetter und Eisgang wurde die starke lange Brücke fortgerissen und die kleine Vorstadt ganz unter wasser gesetzt.

[Hennig 1803, za: Weikinn 1963; 51]

Lyna: W czasie odwilży i spływu kry został zniesiony mocny długi most i małe przedmieście całkowicie zalała woda.

473. MARZEC – ODRA – WYLEW W CZASIE ROZTOPÓW

Es fiel nach dem langen winter im März ein schleuniges und anhaltendes Thauwetter ein, welches den häufig gefallenen Schnee und eis in eine plötzliche Wasserfluth verwandelt, und das noch starke und an manchen Orten wohl etliche mahl übereinander gefrohrne flusseis auflösete, wodurch ebenfalls hin und wieder viel Schaden angerichtet, unter andern auch alle Oderdämme vom Entenfang bis an die Krohnmühle bei Külstrin weggerissen (...).

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 52]

Po długiej zimie szybko w marcu nastąpiła długo utrzymująca się odwilż, która często padający śnieg i lód gwałtownie zamieniała w potoki wody, a ponadto topniały lody na rzekach, co tu i ówdzie wyrządzało liczne szkody, między innymi wszystkie wały na Odrze od Kaczyczych Łęgów do Królewskiego Młyna, koło Kostrzyna, zostały zniszczone.

474. MARZEC – AUSTRIA I WĘGRY – WYLEW RZEK, DUŻE SZKODY

Es that das Gewässer der Donau und anderer Flüsse in Nieder-Österreich und Ungarn grossen Schaden, und sollen allein in der Rabau über 400 Menschen, samt einer grossen Anzahl Viehe ertrunken seyn.

[Theatrum Europaeum 1720, za: Weikinn 1963; 52]

Wylew Dunaju i innych rzek w Dolnej Austrii i na Węgrzech wyrządził duże szkody, w samym tylko Rabau mogło utonąć ponad 400 osób oraz duża liczba bydła.

475. 31 MARCA – 1 KWIETNIA – ODRA, GŁOGÓW – WYLEW

Ostern: Maximum der sehr grossen Wasserfluth (grösser als 1514). Einige Brücken ganz oder teilweise fortgerissen.

[Wedekind 1839, za: Weikinn 1963; 56]

Wielkanoc. Największy z bardzo wielkich wylewów (większy niż w 1514 roku). Kilka mostów zostało całkowicie lub częściowo zniszczonych.

In der Glogauischen Vorstadt ist das Wasser zu den Fenstern eingebrochen, und die fluth 2 Mauersteine höher, als die von 1698, und diese 6 Mauerstein höher als die von 1665 gewesen.

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 56]

Na przedmieściu w Głogowie woda sięgała do okien i była wyższa o 2 cegły niż w 1698 roku i o 6 cegieł wyższa od tej z roku 1665.

476. KONIEC MARCA – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Als der in Februar gefallene grosse Schnee bis in die Marterwoche gestenden, zergien er, und ward dadurch eine solche Wasserfluth, dass alle Länderein, so den Oderstrom benachbart sind ganz und gar überschwemmet wurden. Die Brücke vor der Stadt waren gänzlich ruinirt von den grossen Eisschollen (...).

[von Prittwitz 1876; 223]

Gdy w lutym spadł wielki śnieg to zalegał aż do Wielkiego Tygodnia (24-30 III) i wówczas przyszły roztopy, które spowodowały wylew Odry i zalanie wszystkich gruntów leżących w jej sąsiedztwie. Przed miastem kra całkowicie zniszczyła mosty...

477. 8 KWIETNIA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

Soweit das Auge mit Fernrohr reicht noch mit Eis bedeckt.

[Arago 1854-1960, za: Weikinn 1963; 57]

Jak daleko przez lunetę sięgnąć okiem jeszcze morze pokrywa lód.

478. 6 KWIETNIA – DŻWINA, RYGA – WYLEW

Es war eine grausame Eissart und Wasser-Fluth wodurch an Häusern, Schiffen, Menschen und Vieh sehr grossen Schaden geschah. Es entstand dieselbe Abends gegen 3 Uhr, da das vom geschmolzenen Schnee angelauffene Wasser in den Düna-Strohm sich dermassen ergossen, dass es das über 1 1/2 Ellen dicke Eiss mit grausamer Gewalt und Krachen zerbrochen, weil aber die Rhede und Mündung noch sehr feste befrohren gewesen, und daher das Wasser und Eiss keinen Ausgang in die See finden können, so hat es in der Nacht zwischen 2 und 3 Uhr auf der Seite Auswege genommen, dabey aber etliche 100 Häuser von der Vorstadt mit Menschen und Vieh hinweg getrieben.

[Theatrum Europaeum 1720, za: Weikinn 1963; 58]

Z powodu okropnej kry i wylewu powstały bardzo duże szkody w domach, statkach, ludziach i zwierzętach. Około godz. 3 tego samego wieczoru, topniejący śnieg tak podniósł wodę w Dźwinie, że rozerwała ona z przerażającą siłą i hukiem lód o grubości ponad półtora łokcia, a ponieważ Reda i ujście były jeszcze bardzo zamrożone, toteż woda i kra nie mając swobodnego odpływu do morza, wyrwały nocą, między 2 a 3 godz. ujście z boku, na skutek czego woda uniosła około 100 domów wraz z ludźmi i bydłem.

479. POCZĄTEK MAJA – KAMIEN POMORSKI – WYLEW

In der funften Woche nach Ostern, als endlich Thauwetter eintrat, mit viel Regen (...) so dass überall eine hohe Wasserfluth viel Schaden anrichtete.

[Kücken 1880; 157]

W piątym tygodniu po Wielkanocy [31.III – 1.IV] przyszła wreszcie odwilż z częstym deszczem (...) że wszędzie na skutek wysokiej fali powodziowej powstawały liczne szkody.

480. CZERWIEC – PRZEMSZA, MYSŁOWICE – WYLEW

Starke Überschwemmung. Starker Schaden.

[Lustig 1867, za: Weikinn 1963; 59]

Silny wylew. Z dużą szkodą.

1710

481. WIOSNA – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Grosses Wasser, Überschwemmung.

[Pescheck 183-1837, za: Weikinn 1963; 61]

Wielka woda, wylew.

482. 19 SIERPNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Furchtbare Bober-Überschwemmung.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 62]

Okropny wylew Bobru.

483. 20 GRUDNIA – NEWA, PETERSBURG – WYLEW

Es erregte sich ein hefftiger Sturmwind, welcher den Newastrohm dergestalt aus SW herauff trieb, dass such das Wasser über beyde Ufer ergosse, und die Stadt nebst allen Insuln überschwemmete.

[Theatrum Europaeum 1723, za: Weikinn 1963; 63]

Zerwał się gwałtowny wichur, który prąd Newy w ten sposób z południowego zachodu spiętrzył, że woda wystąpiła z obu brzegów i zalała miasto wraz ze wszystkimi wyspami.

1711

484. 13 MAJA – OKOLICE ŻYTAWY – WYLEW RZEK

13. May Abends entstund ein Gewitter, und regnete Nachts grausam, verursachte den 14. May eine grosse Wasserfluth.

[Eckart 1737 ; 127]

13 maja wieczorem nadciągnęła burza z okropnym deszczem, co następnego dnia wywołało wielką powódź.

1712

485. POCZĄTEK ROKU – WARTA, GORZÓW – WYLEW

Warthe: Grosse Überschwemmung.

[Engelien, Hennig 1857, za: Weikinn 1963; 75]

Warta: duży wylew.

486. NYSA KŁODZKA – WYLEW

Neisse: Schädliche Ergiessung.

[Kahlo 1757, za: Weikinn 1963; 75]

Nysa: wylew wyrządzający szkody.

487. 8 LUTEGO – OKOLICE ŻYTAWY – WYLEW RZEK

Mandau und Neisse: Überschwemmung.

[Behms 1886, za: Weikinn 1963; 75]

Mandawa i Nysa: wylew.

488. KWIECIEŃ – ODRA, OKOLICE ZIELONEJ GÓRY – WEZBRANIE

Zwischen Ostern (27. März) und Pfingsten (15. Mai) Oder: Grosses Hochwasser (...).

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 75]

Między Wielkanocą (27 marca) a Zielonymi Świątami (15 maja) Odra bardzo wezbrała.

1713

489. EUROPA – WYLEW RZEK

Auch hörte man dieses Jahr von starcken Ergiessungen der Ströme und Wässer.

[Theatrum Europaeum 1734, za: Weikinn 1963; 79]

Również słyszało się w tym roku o wielkich wylewach potoków i rzek.

490. PODLASIE – CZĘSTE DESZCZE, WYLEW RZEK

Ten rok był w deszcz obfity, że łąki nie koszone, osobliwie nad rzekami, defluitacja do Gdańska przez całe lato być mogła. Szkody wielkie nad rzekami, z tąd nieurodzaj, bo się tylko chwasty porodziły.

[Kuczyński, za: Maroszek 1999; 44]

491. STYCZEŃ – ODRA, OPOLE – WYLEW

Oder-Überschwemmung richtet furchtbare Verwüstungen an.

[Idzikowski 1863, za: Weikinn 1963; 80]

Wylew Odry dokonał strasznych zniszczeń.

492. STYCZEŃ – ODRA, OKOLICE ZIELONEJ GÓRY – WEZBRANIE

Andauerndes Hochwasser und grosse Nässe. Das Hochwasser war so stark, dass sich die ältesten Leute eines gleich grossen nicht erinnern konnten.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 80]

Długo utrzymujący się przybór i duża wilgotność. Podobnie tak wielkiej wody nawet najstarsi ludzie sobie nie przypominali.

493. 24 STYCZNIA – OKOLICE ŻYTAWY – POWÓDŹ ULEWOWA

Zu Mittage kam ein grausam Gewitter, mit so grossen Regen, ... Das Wasser zerriss die Aecker, Wege und Strassen, ..., und that viel Schaden.

[Eckarth 1737, za: Weikinn 1963; 80]

W południe nadciągnęła okropna burza z ulewnym deszczem, ... woda zniszczyła pola, drogi i ulice, ..., oraz wyrządziła wiele szkód.

494. 30 LIPCA – RUDAWKA, RYBNIK – WYLEW

Der Damm der Ruda bricht infolge anhaltenden Regenwetters durch. Plözliche Ueberschwemmung.

[Potthast 1858, za: Weikinn 1963; 81]

Na skutek długo utrzymującej się pogody deszczowej Rudawka przerwała wał i nagle wylała.

495. SIERPIEŃ – NYSA I BIAŁA, KŁODZKO – WYLEW

Bei Anschwellung der Neisse und Biele wird die Feldflur mit Wasser bedeckt und unbeschreiblicher Schaden angerichtet.

[Kögler 1884-1885, za: Weikinn 1963; 82]

Nysa i Biała tak wezbrały, że zalały pola i wyrządziły nie do opisanego szkody.

496. POŁOWA SIERPNIA – WISŁA – POWÓDŹ ULEWOWA

(...) in Polen 3 Wolkenbrüche stattgefunden haben, kam von dort so viel Wasser herunter, dass die Nehrung überschwemmt (...) wurde.

[Violet 1864; 27]

W Polsce wystąpiło trzykrotne oberwanie chmur, spłynęło stamtąd tyle wody, że zalało Mierzeję.

1714

497. 20-23 LIPCA – KWISA, OKOLICE MIRSKA – WYLEW

Es entstand wegen des vom 20.-23. Juli anhaltenden Regenwetters, eine sehr grosse Wassersfluth, die in der ganzen hiesigen Gegend vielen Schaden verursachte.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1963; 86]

Z powodu bezustannie padających deszczów w dniach 20-23 lipca rzeka bardzo wylała i w tutejszej okolicy wyrządziła dużo szkód.

498. 31 LIPCA – CZECHY – POWÓDŹ Z POWODU OBERWANIA CHMURY

Circa mediam quintam pomeridianam in Districta Czaslaviensi, ingens exorta est tempestas (...) Qua durante horribili tempestate, secutum est nubifragium circa Polnam, et Zaram, et propter nimiam aquarum potentiam, monasterii Zarensis magnas octo piscinas perripit, papyraceam molam, et alias tres domos et ferreas Officinas ruinavit, sex homines submersit. Tevto-Brodae in Suburbio 39 domos Hospitale, Pontem cum multis hominibus abstulit, Civitatem penetravit, multas domos ruinavit (...), et per fluvium Sazavae ad ripam fluminis omnia aedificia cum hominibus, pecoribus, feris, rapuit et abstulit.

[Hammerschmid 1723; 700]

Około godz. 5 po południu w okolicy Czasłowic powstała bardzo groźna burza (...) W czasie trwania tej strasznej burzy nastąpiło koło miejscowości Polna i Zara oberwanie chmury, które spowodowało wielki napór wody, wyrządzający wiele zniszczeń, jak przerwanie 8 wielkich stawów rybnych należących do klasztoru, zniszczenie papierni i 3 innych domów oraz kuźni, a także utonęło 6 osób. Na przedmieściu w Tevto-Brode woda zabrała 39 domów, szpital, most i wielu ludzi oraz wtargnęła do miasta, niszcząc dużo domów (...), rzeka Sazawa wszystkie budynki leżące nad jej brzegami, wraz z ludźmi, bydłem i innymi zwierzętami, swoją niszczycielską falą porywała i unosiła.

1715

499. STYCZEŃ – WISŁA, ŻUŁAWY MALBORSKIE – PRZERWANIE WAŁU

Weichsel: schwere Damnbrüche.

[Zeitschrift des Historischen... 1897, za: Weikinn 1963; 89]

Wisła: poważne przerwanie wałów.

500. KONIEC MAJA – ODRA, OPOLE I BRZEG – WYLEW

Es ist die Oder dermassen ausgetreten...

[Theatrum Europaeum 1734, za: Weikinn 1963; 92]

Odra w taki sposób wylała.

501. 1 CZERWCA – ODRA, WROCŁAW – WEZBRANIE

Oder in 17 Stunden 3 Ehlen hoch angewachsen, dergleichen Höhe keinem Menschen gedenckt.

[Theatrum Europaeum 1734, za: Weikinn 1963; 92]

Odra w przeciągu 17 godz. wzrosła o 3 łokcie; podobnie wysokiej wody nikt z ludzi nie pamiętał.

1716

502. ZIMA – EUROPA – WIELKIE MROZY, POZAMARZAŁY RZEKI

Themsee gefroren, auf mehrere Meilen. Auf dem Eise viele Buden.

[Arago 1854-1960, za: Weikinn 1963; 93]

Tamiza zamarznięta na kilka mil, na lodzie stawiano stragany.

The frost lasted till February 9, 1716, during the whole of which time the river Thames was frozen over, and in January strongly frozen.

[Lowe 1870; 42]

Mróz utrzymywał się do 9 lutego, przez cały ten czas Tamiza była zamarznięta, a w styczniu bardzo zamarznięta.

503. NIEMCY – ŁABA, REN I MEN POKRYTE LODEM

..., da dann die Elbe, Rein und Maynstrohm dermassen mit Eys bebrucket, dass man darüber reiten und fahren können.

[Saucke 1886, za: Weikinn 1963; 94]

..., wtedy rzeki Łaba, Ren i Men tak bardzo zamarzyły, że po lodzie można było jeździć konno i pojazdami.

504. STYCZEŃ – WISŁA I NOGAT, GDAŃSK – WYLEW

In der Weichsel (...) als in der Nogat bedeutende Eisstopfungen gebildet, dass die Weichsel hoch anschwoh und das Eis gleich den Dämmen stand (...) so durchbrach die Weichsel doch die Dämme und ergoss sich in die Nehrung.

[Violet 1864; 27]

Na Wiśle i Nogacie utworzył się duży zator lodowy, który spiętrzył wodę i lód (...) Wisła przerwała wały i zalała Mierzeję.

505. STYCZEŃ – ODRA, WROCLAW – POKRYWA LODOWA

(...) das Oder-Eis hatte anderthhalb Ellen Dicke.

[Pfaff 1809; 62]

Lód na Odrze miał półtora łokcia grubości.

506. 13 LIPCA – URWISTA (MASYW ŚNIEŻNIKA) – OBERWANIE CHMURY

(...) und am 13 Juli 1716 fiel auf den Gläserberg ein Wolkenbruch auf, der vielen Schaden anrichtete.

[Hochberg 1869; 67]

13 lipca 1716 roku na Gläserberg spadła ulewa, która spowodowała wiele zniszczeń.

1717**507. 27 MARCA – MIERZEJA GDAŃSKA – PRZERWANIE WAŁÓW, POWÓDŹ**

(...) erfolgten 14 Brüche in der Nehrung, so dass die meisten Höfe bis an's Dach im Wasser standen.

[Violet 1864; 27]

Woda wtargnęła do mierzei przez 14 wyrw zrobionych w wałach i w większości zagrody stały w wodzie aż po dachy.

508. 27. CZERWCA – KOWARY – POWÓDŹ NA SKUTEK OBERWANIA CHMURY

(...) ist allhier zu Schmiedeberg an einem Sonntage ein schweres Gewitter entstanden und ist unter währendem Gewitter auch ein Wolkenbruch gefallen, als auf das Grenzgebirge zwischen Böhmen und Schlesien, da sich denn das Wasser allhier so heftig ergossen, dass es fast bei Menschengedenken nicht grösser gewesen. Es hat an Wegen und Stegen,

Archen und Gärten entsetzlichen Schaden gethan, der nicht zu beschreiben ist (...).

[Eisenmänger 1900; 90-91]

W niedzielę w Kowarach miała miejsce groźna burza, a w czasie jej trwania na granicznej górze, między Czechami i Śląskiem, nastąpiło oberwanie chmury, na skutek czego powstała gwałtowna powódź, jakiej prawie za pamięci ludzkiej nie było. Szkody wyrządzone na drogach, kładkach, polach i ogrodach były nie do opisania.

509. 28 SIERPNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Bober: Grosse Überschwemmung.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 102]

Bóbr: duży wylew.

510. 25 GRUDNIA – ANGLIA – SZTORM

The highest Tide of 35 Years past, doing great Damage, but the Night Tide was worse than the Day. (...) The Reason of the hight Tide was the W.N.W. Wind (...).

[Short 1749; 490-491]

Najwyższy sztorm w minionym 35-leciu wyrządza dużą szkodę. Nocą był większy przyływ niż w dzień, a przyczyną tej wysokiej fali był WNW wiatr.

511. JESIEŃ – KWISA, GRYFÓW – WEZBRANIE

Nach der Kirmes mehrere hochwasser mit schaden.

[Luge 1861, za: Weikinn 1963; 102]

Po targach kilka wezbrań ze zniszczeniami.

512. 24-25 GRUDNIA – WYBRZEŻE MORZA PÓŁNOCNEGO – KATASTROFALNY SZTORM

W czasie sztormu, który nawiedził całe półn. wybrzeże, śmierć poniosło 10828 osób oraz niezliczona liczba różnych zwierząt, a ponadto całkowicie zostało zniszczonych 4913 domów, a 3 375 uszkodzonych. Stan zniszczeń wałów, tam i nadmorskich umocnień był nie do opisania. W dwa miesiące później, to jest w lutym, znowu to wybrzeże pustoszył szorm, ale o mniejszej sile zniszczeń, aczkolwiek również były znaczne ofiary w ludziach i duże szkody materialne.

[Arends 1833, za: Weikinn 1963; 122]

1718

513. STYCZEŃ – ODRA – WEZBRANIE

(...) stand das Wasser noch höher, als 1709, so dass man wie 1675 mit beladenen Oderkähnen nach (...) Gusow fahren konnte.

[Christiani 1855; 22]

Stan wody był jeszcze wyższy niż w 1709 r., tak że podobnie jak w 1675 r. można było do Gąsewa pływać łodziami obciążonymi ładunkiem.

514. STYCZEŃ – WISŁA, MIERZEJA GDAŃSKA – WEZBRANIE

Sehr hohes Wasser in der Weichsel gewesen und haben in der Nehrung 2 Damnbrüche stattgefunden.

[Violet 1864; 28]

Bardzo wysoki stan wody w Wiśle, na mierzei w dwóch miejscach doszło do przerwania wałów.

515. 23 LUTEGO – NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Überschwemmung der Mandau und Neisse.

[Behms 1886, za: Weikinn 1963; 126]

Wylew Mandawy i Nysy.

516. 13 MARCA – ODRA, KOSTRZYN – WYLEW

Es tritt Hochwasser ein, noch grösser als 1709 mit gewaltigen Sturm...

[Berg 1910, za: Weikinn 1963; 130]

Nastąpiło wezbranie jeszcze większe niż w 1709 r. wraz z gwałtowną burzą.

517. 16-18 MARCA – PREGOŁA, KRÓLEWIEC – WYLEW

W- und SW Sturm, der das Seewasser und Eis aus dem Haff auftrieb und den Ausfluss des von der Angerapp herabkommenden Wassers durch den Pregel hemmete, dass in Königsberg die Altstadt und zum Theil der Kneiphof unter Wasser gesetzt und die Fluth noch über 2 Zoll höher gestiegen war, als im Jahr 1660.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 131]

Z zachodu i południowego zachodu sztormowa wichura spiętrzyła na zalewie wodę morską i lód, co spowodowało zatamowanie odpływu wód Pregoły i zalanie w Królewcu starego miasta i części zajazdu; poziom wody był wyższy niż w 1669 r.

518. 18 MARCA – MOTŁAWA, GDAŃSK – WYLEW

Vormittags gegen 10 Uhr (...) worauf unter Hagel, Schnee, Regen und Blitzen ein gewaltiger Donnerschlag erfolgte. Das bey dem Sturm eingetriebene Wasser durchbrach die alte Motlau und überschwemmte das Land bis an das Lägenthor.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 131]

Przed południem, około godz. 10 (...) zaczął padać grad, śnieg i deszcz wraz z gwałtownymi błyskawicami i piorunami. Ulewowa powódź przerwała starą Motławę i zalała teren aż do bramy Długiej.

519. LIPIEC – ŚLĄSK – WYLEW RZEK

Es regnete mehrere Wochen hintereinander fort, woduroh grosse Überschwemmungen erfolgten.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 132]

Ciągle deszcze padały przez kilka tygodni i spowodowały duże wylewy rzek.

520. 3 SIERPNIA – LWÓW – DŁUGOTRWAŁE DESZCZE

Tu deszcze ustawiczne iusz od sześciu Niedziel panują i wielkie poczynili szkody, nad to spadł tu w tych dniach tu y ówdzie wielki grad, że się równał gęsiemu iaiu, tylko że ten był troy graniasty, który gdzie kolwiek upadł niezmierney wszędzie naczyniał szkody.

[Poczta Krolewiecka 1718-1720; (1718/4) 31]

521. 5 SIERPNIA – KWISA, MIRSK – WYLEW

(...) war eine sehr grosse Wassersfluth (...)

[Bergemann 1829; 323]

Nastąpił bardzo duży wylew wód.

522. 5 SIERPNIA – KAMIENNA, CIEPLICE – OBERWANIE CHMURY

(...) entstand durch ein Gewitter, und den dasselbe begleitende Wolkenbruch, eine grosse Wasser-Ueberschwemmung, die alle Stege und Brücken wegriss.

[Bergemann 1830; 105]

Na skutek burzy z oberwaniem chmury rzeka bardzo wylała i zniszczyła wszystkie kładki i mosty.

523. LATO – PODOLE – SUSZA

Ten rok był wielce suchy, dlaczego na Podolu i dalej urodzaje zginęły.

[Wiktoryn Kuczyński, za: Maroszek 1999; 48]

1719

524. 31 STYCZNIA – WISŁA, TORUŃ – WEZBRANIE

(...) hat sich das Weichsel-Eiss bey sehr grossem Wasser, und hartem Frost an der grossen Brücken bis in den Grund gestopffet.

[Zernecke 1727; 439]

Lód na Wiśle, przy bardzo dużej wodzie i ostrym mrozie, przed dużym mostem zalegał aż do dna.

525. 20 LUTEGO – NOGAT, ELBLĄG – WYLEW

Es sind bei dem sogenannte Brandsloch an der Nogat 3 Ausbrüche auf diessert geschehen und war das Wasser erstaunend hoch, doch aber fehlete es eine Elle an der Höhe als 1651.

[Michael Kelch's Tagebuch, za: Weikinn 1963; 135]

Nogat przerwał w 3 miejscach i od strony tak zwanego pogorzelska, woda osiągnęła zdumiewającą wysokość, jednak była o jeden łokieć niższa niż w roku 1651.

- 526.** 17 MARCA – WISŁA, TORUŃ – KRA LODOWA I WEZBRANIE
 Glaciei fractae juncta aquarum vehementia ad demolitionem aedificiorum muris Thoru-
 niensibus vicinorum, pontis totius, domorum aliquot in insula, vulgo Kempa, suffecerat:
 Portam Mostowka occupaverat, fregerat sylvae atque rapuerat.
 [Zernecke 1727; 439]

Kra lodowa z gwałtownym prądem wody uszkodziła budynki w sąsiedztwie murów Torunia, oraz zniszczyła cały most i kilka domów na wyspie, zwanej Kępa Bazarowa. Wtargnęła też do Bramy Mostowej oraz obalała drzewa w lesie i je unosiła.

- 527.** 20 MARCA – WARTA, POZNAŃ – WYLEW
 die Warta sehr aufgelaufen, davon die Brücken weg- und die Mühlen überschwemmt
 worden...
 [Sicul 1721, za: Weikinn 1963; 135]

Warta tak bardzo wezbrała, że zrywała mosty i zalewała młyny.

- 528.** LATO – EUROPA – SUSZA I UPAŁY
 Ganz Europa unbeschreibliche Dürre und Hitze. Einige Flüsse und Bäche vertrocknet.
 [Sicul 1721, za: Weikinn 1963; 135]

W całej Europie nie do opisanego susza i upały; wyschły niektóre rzeki i potoki.

- 529.** LIPIEC – POZNAŃSKIE – DŁUGOTRWAŁA SUSZA
 Po niezmierny suszy, która nas tu długo trapiła upadł y tu z łaski Bożej pożądaný
 deszcz, który aż do tąd upragnioną czerstwień nieco ziemie.
 [Poczta Krolewiecka 1719 (27); 216]

- 530.** 18 LIPCA – WILNO I OKOLICE – SUSZA I UPAŁY
 Od nie małego czasu cała tutejsza okolica dla suszy y gorąca w niemałym była drogości
 niebezpieczeństwie, ponieważ iusz była beczka żyta asz do 17 złotych Polskich w gore
 postąpiła, teraz zaś ponieważ w tych dniach dawno pożądaný deszcz przepadał iusz
 nikt więcej 17 zł dawać za beczkę zboża niechce.
 Z Podola nam piszą, że tam w tych dniach spory deszcz przepadał, a za tym się spodzie-
 wają wszyscy tym daleko więcej żniwa obfitego.
 [Poczta Krolewiecka 1719 (28); 224]

1720

- 531.** 21 CZERWCA – ZAMOŚĆ I OKOLICE – GRADOBICIE
 Wszystkie gazety ztego Krolestwa twierdzą, że grad na wielu miejscach zboże cale po-
 tłukł, a osobliwie cały przeciąg od Sokala (...), gdzie wielkie breły lodu z obłoków pada-
 ły, tak ci ubodzy ludzie na pomienionych miejscach tego roku nie będą mogli żniwować.
 [Poczta Krolewiecka 1718-1720; (1720/28) 224]

532. SIERPIEŃ – WILNO – CIĄGŁE OPADY DESZCZU

Już tu 8 dni ustawicznie deszcz pada, tak że zboża nie mogą być należycie zgromadzone.
[Pocztą Krolewiecka 1718-1720; (1720/38) 304]

1721**533. STYCZEŃ – PODLASIE – POGODA ZMIENNA; LUTY I MARZEC – ZIMA NORMALNA**

Po nowym roku, anno 1721 jachałem do Piotrkowa, lubo resolucja była znaczna zimy i wody niemałe, ale potym w lutym i w marcu statkowała zima.

[Kuczyński, za: Maroszek 1999; 50]

534. 5 LUTEGO – NOGAT – PRZERWANIE WAŁU

Es geschehe wiederum ein Ausbruch in der Nogat 20 Ruthen lang.

[Michael Kelchs' Tagebuch, za: Weikinn 1963; 148]

Nogat znowu przerwał wał na długości 20 prętów.

535. 22 CZERWCA – KRÓLEWIEC – POWÓDŹ ULEWOWA

Nachmittage gegen 3 Uhr stieg ein Gewitter auf mit hefftigen Donner und Blitzen und lang-anhaltendem Platz-Regen, so eine halbe Meile von hier zu Grabo und Nahausen wie ein Wolckenbruch gefallen und viel Schaden an Acker und Guthen gethan, und war das Wasser über niedrige Zäune gewaltsam fortgerauschet.

[Kehrberg 1724, za: Weikinn 1963; 150]

Okolo godz. 3 po południu nadsięgnęła burza z grzmotem i piorunami oraz z długotrważącą ulewą, połączoną z oberwaniem chmury, która w okolicy na pół mili na polach i posiadłościach wyrządziła wiele szkód, a nad niższymi parkanami woda płynęła z gwałtownym szumem.

1723**536. 27 STYCZNIA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WEZBRANIE**

Bober: Hoher Wasserstand.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 153]

Bóbr: wysoki stan wody.

537. 13 MAJA – KWISA, MIRSK – POWÓDŹ ULEWOWA

(...) bey Nachts, viel im böhmischen Gebirge ein Wolckenbruch, wodurch auch der Queis ubervoll ward und grossen Schaden verursachte.

[Bergemann 1829; 326-327]

W nocy, w górach na terenie Czech była ulewa, tak że Kwisa wylała i wyrządziła wielkie szkody.

- 538.** 26 CZERWCA – OKOLICE ŻYTAWY – POWÓDŹ NA SKUTEK ULEWY
(...) in Folge von wolkenbruchartigen Regengüssen grosses Wasser. In manchen Häusern erreichte es die Höhe der Stubenfenster und überschwemmte daher die Wohnungen.
[Korschelt 1871; 277]

Na skutek ulewy, podobnej do oberwania chmury, powstała wielka powódź, która w niektórych domach sięgała okien i podtopiała mieszkańców.

- 539.** 20-30 GRUDNIA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WEZBRANIE
Neisse: Grosses Wasser. Wasserstand höher, als seit 300 Jahren in dieser Jahreszeit.
[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963, 157]

Nysa: wysokie wezbranie. Stan wody wyższy od 300 lat o tej porze roku.

1724

- 540.** PODLASIE – CIEPŁA BEZŚNIEŻNA ZIMA
Nastąpił rok 1724, którego zima dziwna była, bo ciepła nad to była, śniegu nie było, aż w końcu marca kilka dni. Woda mała, aż 1 maja deszcz wielki spadł, który uczynił wylew rzek.
[Wiktoryn Kuczyński, za: Maroszek 1999; 52]

- 541.** 14 MAJA – NYSA, KŁODZKO -WYLEW
Wasserflut. (...) schwerer Schaden an den Aeckern.
[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1963; 157]

Wylew. Na polach poważne szkody.

1725

- 542.** 16 CZERWCA – OKOLICE ŻYTAWY – BURZA Z ULEWĄ
(...) bei einem furchtbaren Gewitter, welches (...) von argen Regengütsen begleitet war, richtete das Wasser grossen Schaden an Wiesen, Wegen und Aeckern an.
[Korschelt 1871; 277]

Straszna burza, której towarzyszyła okropna ulewa, wyrządziła na łąkach, polach i na drogach ogromne szkody.

- 543.** LATO – WARTA, GORZÓW – WYLEW
Die Warthe schwoll so schnell an, und überschwemmt das Bruch so plötzlich, dass alles Heu (...) weggeschwemmt wurde.
[Engelien, Hennig 1857; 174]

Warta wezbrała tak szybko i tak nagle zalała trzęsawisko, że całe siano uniosła.

544. SIERPIEŃ – NYSA KŁODZKA – WYLEW

Es war grosses Wasser, so dass man nicht über den Rossmarkt kommen konnte.

[Hohaus 1883-1884, za: Weikinn 1963; 160]

Była wielka woda, że przez Koński Rynek nie można było przejść.

1726**545. STYCZEŃ – ODRA, OKOLICE KOSTRZYNA – WYLEW**

Das Wasser brach durch den Damm (...) und überschwemmte die daran gelegene Gegend.

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 162]

Woda przerwała wał i zalała okolicę.

546. 14-17 LISTOPADA – NEWA, PETERSBURG – WYLEW

Schädl. Überschwemmung. 14.-17. Nov. ungewöhnlicher Sturm aus SW, das Wasser so hoch angelauffen, dass viele Strassen überschwemmt worden.

[Kehrberg 1724, za: Weikinn 1963; 166]

Wylew ze szkodami. W dniach 14-17 listopada niezwykła burza z kierunku SW spowodowała, że woda tak wysoko wezbrała, że wiele ulic zostało zalane.

1728**547. ZIMA 1728/29 – ODRA – POKRYWA ŁODOWA**

Oder v. 30. Nov. bis 25. März fest zugefroren.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 170]

Od 30 listopada do 25 marca Odra mocno zamarzała.

548. SUCHY ROK

(...) rok był suchy, dlatego jęczmień zesechł.

[Wiktor Kuczyński, za: Maroszek 1999; 57]

1729**549. PODLASIE – ŚNIEŻNA ZIMA, MOKRA JESIEŃ**

Nastąpił rok 1729, którego roku zima w śniegi obfita (...) Na wiosnę z wielkości śniegów wielka woda na Bugu przystąpiła i śpichlerze ze zbożem nad Bugiem pozabierała (...) Ta jesień była zbyt wilgotna, począwszy ab X 7bris ad 20 Xbris [od 10 IX do 20 XII 1729] tak dalece, że ludzie na dołach nie mogli siać.

[Wiktor Kuczyński, za: Maroszek 1999; 57-58]

550. POŁOWA MARCA – BAŁTYK – POKRYWA LODOWA

Noch ganz mit Eis bedeckt.

[HZB 1908, za: Weikinn 1963; 175]

Jeszcze cały (Bałtyk) pokryty lodem.

551. 9-12 KWIETNIA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW

Weichsel: Das Wasser steigt so stark, dass es die Niederungsdörfer überschwemmte (...).

[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1963; 176]

Wisła tak bardzo wezbrała, że zalała wioski na nizinie.

552. MAJ – ODRA – PRZERWANIE WAŁU, WYLEW

Un demfelben Orte riss das Wasser (...) von Damme 60 Ruthen fort (...) und durchlöchert den Damm in einer Länge von 100 Ruthen.

[Christiani 1855; 22]

W tym samym miejscu woda zrobiła wyrwę na długości 60 prętów i uszkodziła tamę na długości 100 prętów.

553. 2-4 MAJA – ŚLĄSK – WYLEW RZEK, POWÓDŹ

Sehr starke Überschwemmung. Der 3. Tell von Schlesien war überschwemmt. Viele Menschen ertrunken, Häuser wurden fortgerissen. Sehr großer Schaden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 176]

Bardzo silna powódź; trzecia część Śląska znalazła się pod wodą, wiele ludzi utonęło oraz wiele domów zostało zniszczonych. Bardzo duże szkody.

554. LATO – ODRA, ZIELONA GÓRA – POWÓDŹ ULEWOWA

Grosse Regengüsse rissen mehrere Brücken weg. Starkes Hochwasser im Oberwald bei Grünberg.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 177]

Duża ulewa zerwała kilka mostów. Silna powódź koło Zielonej Góry.

555. 24 LIPCA – KOWARY – WYLEW POTOKU JEDLICA

(...) an einem Sonntagmorgen ist allhier ein grausaraes Wasser gefallen und hat unendlichen Schaden gethan in der Obergemeinde.

[Eisenmänger 1900; 91]

Rankiem w niedzielę wszędzie nastąpiła okropna woda i w górnej gminie wyrządziła duże szkody.

1730**556. PODLASIE – ŁAGODNA ZIMA**

Zima niezbyt była śnieżna, jednak wody dosyć dla defluitacji (...).

[Wiktor Kuczyński za: Maroszek 1999; 59]

557. 9 LUTEGO – ZAMOŚĆ – MROŻNA ZIMA

Ztąd donoszą, że pogody piękne przy dobrych mrozach, y sanna dobra.

[Kuryer Polski 1730 (12)]

558. 25 MARCA – WISŁA, GDAŃSK – POKRYWA LODOWA

Lubo Wisła o kilka mil ztąd już iest otwarta, w bliskości iednak miasta kanały, któremi statki do miasta przystępować zwykły, ieszcze pod lodem zostają.

[Kuryer Polski 1730 (14)]

559. KONIEC MARCA – ZAMOŚĆ – CIĘŻKIE MROZY

Tu u nas od kilku dni mrozy ciężkie continubantur, ale teraz wiosenne pogody redeunt.

[Kuryer Polski 1730 (15); 55]

560. 29 MARCA – SAN, JAROSŁAW – NISKI STAN WODY

Tu u nas na Sonie wodę bardzo małą littora continent, tak dalece, że niezaraz defluitacyi spodziewać się potrzeba.

[Kuryer Polski 1730 (15); 55]

561. 14 KWIETNIA – ZAMOŚĆ – NOCNE PRZYMROZKI

Tu u nas od Tygodnia mrozy znaczne persewerat w nocy, ale dni pogodne y ciepłem attemperowane są.

[Kuryer Polski 1730 (17); 63]

562. 5 CZERWCA – DNIESTR, KAMIENIEC – KATASTROFALNA POWÓDŹ

Tu u nas z ustawicznych deszczów taka powódź powatała, że pod Śniatynem na Wołoskim Kraiu d. 5 Junii o samey północy zatopiła Wieś na 120. Osady w sobie mającą, tak nagle że żaden z niey nie uszedł, toż się stało z przyległemi siedmią wsiami, z kąd żadna dusza nie wyszła, ani bydłę nie wypłynęło. Dniestr także tak przybrał, że y góry pozalewał, a nade wszystko że od kilku czasów woda bynaynmiey nie spada, lecz w jednej mierze stoi (...) z Wołynia mamy, że tam deszcze ustawicznie padaią a często i grady intermiscitur, które znacznie zboża powytłukały.

[Kuryer Polski 1730 (27); 103]

563. 21 LIPCA – 12 SIERPNIĄ – ODRA – UTRZYMUJĄCY SIĘ WYLEW

Anhaltende Überschwemraung.

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 180]

Utrzymujący się wylew.

564. 11 SIERPNIĄ – ZAMOŚĆ – BURZE Z GRADEM

Zamość, dn. 11 sierpnia – tu okoliczne deszcze z piorunami i gradem panują.

[Kuryer Polski 1730 (34)]

- 565.** 5 WRZEŚNIA – WOŁYŃ – ZIMNY I DESZCZOWY POCZĄTEK MIESIĄCA
(...) zimna y deszcze od tygodnia dokuczają, co taka jesienna aerya nie bardzo kontentuje Gospodarzów.
[Kuryer Polski 1730 (39); 151]
- 566.** 6 WRZEŚNIA – JAROSŁAW – CIĄGŁE DESZCZE
Dla codziennych kontynuujących deszczów tak woda na Sanie bardzo jest wielka, że statki stąd ładowane z Gdańska idą y tu powracają.
[Kuryer Polski 1730 (38); 147]
- 567.** 22 WRZEŚNIA – ZAMOŚĆ – ULEWNE DESZCZE Z PIORUNAMI
(...) teraznieyszy czas jesienny przy wielkich deszczach y grzmotach z piorunami odwilża ziemię, iakoż w pewney wsi o mil dwie z tąd w przeszłą środę iadącego na wozie chłopa y woły Piorun zabił, wóz zaś na kawalki połamał.
[Kuryer Polski 1730 (40); 155]
- 568.** 12 PAŹDZIERNIKA – KAMIENIEC – WCZESNA ZIMA.
Zima się tu wcześniej zacząwszy, więcej niż 5 dni trwała ze śniegiem, ac tandem P. Bóg nas pogodą y deszczem pocieszył.
[Kuryer Polski 1730 (44); 175]
- 569.** 20 PAŹDZIERNIKA – POZNAŃ – OSTRE MROZY
Mrozy iusz circiter od dwóch Niedziel tu tak tęgie panują, iakie ledwie koło Bożego Narodzenia bywać zwykły. W sobotę y Niedzielę przeszłą nawet y śniegi iusz padały (...).
[Kuryer Polski 1730 (44); 175].
- 570.** 3 LISTOPADA – POZNAŃ – OCIEPLENIE
(...) mrozy, które przez wiele niedziel trwały, odmieniły się w ciepło, a że czasem y deszcze przepadają, tedy Gospodarze radują się, że ieszcze będą mogli zasiać (...)
[Kuryer Polski 1730 (46); 183]
- 571.** 30 LISTOPADA – KAMIENIEC – OSTRE MROZY
Lubo się tu nad zamiar ciężkie pokazują mrozy.
[Kuryer Polski 1730 (51)]
- 572.** 17 GRUDNIA – KAMIEN POMORSKI I WOLIN – SZTORM
Starker Sturm und Flut. Die Brücke wurde fortgerissen. Grosser Schaden.
[Kummrow 1742, za: Weikinn 1963; 180]

Silny sztorm, zerwane mosty, duże szkody.
- 573.** 17 GRUDNIA – KOŁOBRZEG – SZTORM
Sturmflut. Der Hafen wurde gänzlich ruiniert.
[Kummrow 1742, za: Weikinn 1963; 180]

Sztorm. Port został całkowicie zniszczony.

- 574.** 23 GRUDNIA – BAŁTYK, GDAŃSK – SZTORM
Przeszłego tygodnia taka na Morzu powstała nawałność, że się różne Kupieckie Okręty urwawszy, na Morze poszły y na piasek (...).
[Kuryer Polski 1730 (53); 229]

1731

- 575.** ZIMA 1730/31 – WISŁA, TORUŃ – RUSZENIE LODU
Weichsel: Eisstärke 1 Elle. Bei Eisgang werden 5 Felder der deutschen Brücke zerstört.
[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1963; 190]

Lód na Wiśle o grubości 1 łokcia, w czasie spływu kra zerwała pięć części niemieckiego mostu.

- 576.** 7 LUTEGO – WITEBSK – ZAMIEĆ ŚNIEŻNA
W przeszłą sobotę (4.II.) znaczne tu z wiatrem spadły śniegi, które przez zawianie dróg retardarunt pospiech deklarowany różnych Panów na solenny Wiazd na Woiewódzwo Witebskie (...).
[Kuryer Polski 1731 (62); 265]

- 577.** WIOSNA – ODRA, OKOLICE ZIELONEJ GÓRY – WEZBRANIE
Oderwald: Starkes Hochwasser.
[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 182]

Wielkie wezbranie.

- 578.** WIOSNA – BRDA, BYDGOSZCZ – WYLEW
Im Jahre 1731 war der Winter sehr streng und im Frühjahr tratt die Brahe über.
[Kühnast 1873; 142]

W 1731 roku zima była ostra i wiosną Brda wylała.

- 579.** WIOSNA – POLSKA – WYLEW RZEK
Gewaltige Überschwemmung, wie man sie seit vielen Jahren nicht erlebt hatte. Viele grosse Schäden wurden in Bromberg, Posen, Kalisch und anderen Städten Gross-Polens und Preussen, besonders auch in Danzig, Thorn und in der Weichselniederung angerichtet.
[Schmidt 1900, za: Weikinn 1963; 183]

Gwałtowna powódź, jakiej od wielu lat nie przeżywano. Wiele dużych szkód zostało wyrządzonych w Bydgoszczy, Poznaniu, Kaliszu i innych miastach Wielkopolski oraz Prus, szczególnie w Gdańsku, Toruniu i na Nizinie Wiślanej.

- 580.** 31 MARCA – GDAŃSK, WISŁA – WYLEW
Wisła zaś tamy zalawszy, całe prawie Żuławy zatopiła... Po spichlerzach tamecznych dla wody w cukrze, soli y innych rzeczach, iest wielka szkoda.
[Kuryer Polski 1731 (67)]

- 581.** 6 KWIETNIA – POZNAŃ – WIOSENNA POWÓDŹ
Inundacja wody, która ad usque [jeszcze] trwa, nie mała tu poczyniła szkody tak w ogrodach, iako y budynkach, iednak z łaski P. Boga od kilku dni iuż opada. Sądy Grodzkie, które pro d. 3 praes. [które, miały się odbyć w dniu 3 bm] były przywołane (...) aż po S. Woyciechu odłożone.
[Kuryer Polski 1731 (68); 293]
- 582.** POCZĄTEK KWIETNIA – KAMIENIEC – MROZY, ŚNIEGI I GRAD
Dnia 5 kwietnia z Kamieńca piszą, że tam do tych czas mrozy, śniegi y grady panują.
[Kuryer Polski 1731 (69)]
- 583.** 8 MAJA – LWÓW – BURZA Z SILNYMI PIORUNAMI
Około Stanisławowa [8 V] grzmoty y pioruny straszne były, ktore po różnych mieyscach ludzi pozabijały (...)
[Kuryer Polski 1731 (82); 353]
- 584.** 24 MAJA – GDAŃSK I OKOLICE – GRZMOTY Z PIORUNAMI
Dziś tydzień [17 V] wielkie tu były grzmoty, jakich z dawna nie pamiętano, o miłę ztąd we dwóch mieyscach zapaliły okręt także na morzu płynący w wielkim był strachu, kiedy piorun naprzód maszt od samego wierzchu aż na-dół rozrysował. Proporce popalił, dwóch ludzi zagłuszył, a trzeciemu koszulę pod suknią, sukni nie naruszywszy, spalił.
[Kuryer Polski 1731 (75)]
- 585.** 4 CZERWCA – WARSZAWA – NAWAŁNICA Z GRADEM I PIORUNAMI
W noc przeszło-poniedziałkową wicher tak gwałtowny z grzmotami piorunami nieustannie biiącemi, z deszczem y gradem nawalnym nastał, że nie mała po Kościołach, Pałacach y innych mieyscach szkody poczynił, kiedy uderzeniem bez zapalenia piorun wiele rzeczy potrzaskał.
[Kuryer Polski 1731 (80); 346]
- 586.** 21 CZERWCA – KAMIENIEC – ZIMNE NOCE
Tu nocy tak zimne bywaią, iako w iesieni, przez co krescencya w polu, także warzywo w ogrodach niszczeie, a cena zboża w gorę idzie. Dnia onegdayszego [19.VI] padał tu duży grad, który stronami niemałą w zbożu narobił szkodę.
[Kuryer Polski 1731 (80); 345]
- 587.** 2 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW
2. Juli. Gegen Morgen zieht sich ein starkes Gewitter zusammen. Darauf Gewitter. Der Regen aber dauert noch 8 Tage fort, so dass der Bober aus seinen Ufern tritt und viel Schaden macht.
[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 184]
- Rankiem 2 lipca naddięgnęła silna burza, po której deszcz jeszcze trwał przez 8 dni, co spowodowało wylew Bobru, który wyrządził wiele szkód.

- 588.** 3 LIPCA – WIEDEN I CZECHY – GRZMOTY Z PIORUNAMI
Tu zewsząd o wielkich szkodach słyhać, które niezwyuczayne grzmoty y pioruny poczyniły, iakoż w Czechach 3. ciężarne Niewiasty zabiły y różne mieysca zapaliły, około Pragi zaś na 10. mil wszytkie zboża zniszczyły.
[Kuryer Polski 1731 (85); 368-369]
- 589.** 5 LIPCA – OKOLICE KAMIEŃCA – GRAD
Dnia wczorayszego [4 VII] w Kadyiowcach grad duży iak orzech laskowy, a w Czarney Wsi nie równie większy padał, który w oziminach y jarzynach osobliwie ięczmionach wielką poczynił szkodę. Zimna nie zwuczayne tu także trwaią.
[Kuryer Polski 1731 (82); 353]
- 590.** 11 LIPCA – ZAMOŚĆ – WICHURA
Dnia onegdayszego wielki tu powstał był wicher, który szkody niemało poczyniwszy, między innemi z Ruskiej Cerkwi banie zrzucił.
[Kuryer Polski 1731 (82); 353]
- 591.** PIERWSZA POŁOWA LIPCA – JAROSŁAW – CZĘSTE DESZCZE
Z Jarosławia donoszą, że lubo tam częste bywaią deszcze, iednakże na Sonie [Sanie] bardzo iest mała woda, że ludzie konno przeieżdżają.
[Kuryer Polski 1731 (83); 357]
- 592.** 15 LIPCA – WILNO – WICHER Z DESZCZEM
Po krotkiej pogodzie nastąpił tu nawalny wicher przez trzy dni trwaiący z deszczem, który gospodarzom do koszenia y zbierania siana zabieraiącym się wielką uczynił przeszkodę.
[Kuryer Polski 1731 (83); 357]
- 593.** 8 SIERPŃIA – JAROSŁAW – CIĄGŁE DESZCZE
Ustawiczne a przez cały tydzień trwaiące deszcze wielką w urodzaiach poczyniły szkodę (...) Na Sonie [Sanie] z nieustannych deszczów woda znacznie przybrała.
[Kuryer Polski 1731 (86); 370]
- 594.** SIERPIEŃ – ŁUCK I OKOLICE – DESZCZOWA POGODA
Z Łucka donoszą, że w kraju tamecznym ustawiczne niepogody y deszcze panuią, które gospodarzom wielką czynią przeszkodę.
[Kuryer Polski 1731 (93); 398]
- 595.** 10 PAŹDZIERNIKA – GRODNO – KOMETA
Pokazała się tu na niebie kometa ku południowi przez dwie nocy trwaiąca, która pierwszey nocy strasznieysza niżeli drugiey, wszytka niby ognista widziana była (...).
[Kuryer Polski 1731 (99); 407]
- 596.** 17 LISTOPADA – JAROSŁAW – WICHER
(...) niezwyuczayny wicher tu był, który wiele szkody w kilkunastu kamienicach narobił, podzierawszy dachy. Toż y okolicznie po wsiach narobił, powywracawszy budynki i obory.
[Kuryer Polski 1731 (101)]

- 597.** 12 GRUDNIA – JAROSŁAW – MROZY
Mrozy tu trwają, przez co na Sanie gęsta kra idzie y przewoz trudny z wielką niewygodą ludzi podróżnych y domowych, kiedy żadne victualia do Miasta dowozić nie mogą (...).
[Kuryer Polski 1731 (104); 444]

1732

- 598.** 6 STYCZNIA – BYDGOSZCZ – POKRYWA LODOWA
Es machte sich eine so strenge Kälte geltend, dass der Fluss, da wo er beim Kloster vorbeifliesst, fast ganz zugefroren war.
[Schmidt 1900, za: Weikinn 1963; 186]

Tak silne przyszło ochłodzenie, że rzeka płynąca koło klasztoru prawie całkowicie zamarza.

- 599.** 10 STYCZNIA, OKOLICE BOLESŁAWCA – WEZBRANIE RZEK
Seit nachts schwoll starker Regen die Flüsse an.
[Wernicke 1884, za: Weikinn 1963; 186]

Padający silny deszcz od nocy spowodował wezbranie rzek.

- 600.** 23 LUTEGO – OKOLICE ŻYTAWY – POWÓDŹ ULEWOWA
Diese Regen verursachte eine grosse Fluth, so viel Schaden an Stegen und Brücken that.
[Eckarth 1737; 128]

Deszcz ten spowodował wielką powódź, która wyrządziła wiele szkód w kładkach i mostach.

- 601.** 5 LIPCA – GRYFÓW – OBERWANIE CHMURY
Nach der Sandhöhe zu Wolkenbruch. Überschwemmung in den Strassen. Die kleine Brücke wird fortgerissen.
[Luge 1861, za: Weikinn 1963; 187]

Po oberwaniu chmury zalane ulice i zerwane małe mosty.

- 602.** 6 LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW
Neisse: Überschwemmung. Es gieng das Wasser bis ins Schiesshaus.
[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963; 187]

Nysa wylała, woda doszła aż do strzelnicy.

- 603.** GRUDZIEŃ – PODLASIE – OSTRA ZIMA
(...) zima mię zaskoczyła (...) Śniegi i mrozy wielkie trwały do dnia 1 stycznia 1733 r.
[Kuczyński, za: Maroszek 1999; 60]

1733**604. STYCZEŃ – PODLASIE – DESZCZE I ROZTOPY**

Od dnia 1 stycznia 1733 resolucja i deszcz nastąpił, śniegi zginęły.

[Kuczyński, za: Maroszek 1999; 60]

1734**605. STYCZEŃ – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW**

Durch mehrere Bober-Überschwemmungen grosser Schaden.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 201]

Kilka wylewów Bobru wyrządziło dużą szkodę.

606. 21-22 CZERWCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Sehr starke Wasserflut. Viel Schaden, besonders an der grossen Brücke und Niedermühle (...). In den Auen von Löwenberg-Sprottau sehr starker Schaden am Getreide etc.

[Wernicke 1884, za: Weikinn 1963; 201]

Bardzo silny wylew, wiele szkód zwłaszcza w dużym moście i dolnym młynie. Na niwach pod Lwówkiem bardzo wielkie straty w zbożu.

607. 18 SIERPANIA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – WEZBRANIE

Katzbach: Durch heftige Regengüsse etwas angeschwollen.

[Sturm 1888, za: Weikinn 1963; 203]

Kaczawa z powodu gwałtownej ulewy trochę wezbrała.

1735**608. 16 MAJA – ŁĄDEK – ULEWA**

Wolkenbruch. (...) dadurch grosse Verheerungen.

[Volkmer 1884-1885, za: Weikinn 1963; 204]

Oberwanie chmury spowodowało wielkie zniszczenia

609. 3 CZERWCA – MANDAWA I NYSA ŁUŻYCKA, ŻYTAWA – WYLEW

Mandau und Neisse: Überschwemmung.

[Behms 1886, za: Weikinn 1963; 205]

Rzeki Mandawa i Nysa wylały.

- 610.** 9 CZERWCA – KACZAWA, ZŁOTORYJA – WYLEW
(...) ergoss sich die Katzbach wieder so stark (...)

[Sturm 1888; 308]

Kaczawa bardzo silnie wylewa.

- 611.** 21 CZERWCA – KOSTRZYN – ULEWA Z GRADEM
Es kam ein so grosses Gewitter mit Hagel und Platzregen, dass man an niedrigen Orten mit Kähnen fahren konnte.

[Berg 1910, za: Weikinn 1963; 206]

Nadciągnęła tak wielka burza z gradem i ulewą, że w niższych miejscach można było pływać łodziami.

- 612.** 5 LIPCA – NYSA ŁUŻYCKA, ZGORZELEC – WYLEW
Neisse: Es wuchs das Wasser vom starken Gewitter-Regen sehr hoch, dass alle Mühlen stehen mussten und schadete an Äckern, Feldfrüchten etc. sehr.

[Neue Lausizische Monatsschrift 1804, za: Weikinn 1963; 207]

Z powodu silnej ulewy w czasie burzy, Nysa tak bardzo wezbrała, że musiały stanąć wszystkie młyny i na polach zostały zniszczone uprawy.

- 613.** 15 LIPCA – PRZEMSA, MYSŁOWICE – OBERWANIE CHMURY
Starker Wolkenbruch. Alle Teiche durchgerissen, Krakauer Brücke fortgerissen und anderer Schaden.

[Lustig 1867, za: Weikinn 1963; 207]

Silne oberwanie chmury, wszystkie stawy przerwane, krakowski most zniesiony i inne szkody.

- 614.** 18 LIPCA – FRANKFURT NAD ODRĄ – OBERWANIE CHMURY
(...) eines durch einen hefftigen West-Sturm-Wind ausgeschütteten grossen Wolken-Bruchs, dergestalt besprenget, dass keine einzige Waare, kein einziges Zimmer in der gantzen Stadt trocken bleiben. Der Sturm-Wind hatte überdem von Grund aus auff's festete gemauerten Häuser zitternd oder wanckend gemacht etc.

[Physikalische... 1743, za: Weikinn 1963; 207]

(...) gwałtowna zachodnia huraganowa wichura spowodowała wielkie rozerwanie chmury i uwolnienie ogromu wody i oraz takie jej rozpylenie, że w całym mieście nie pozostał żaden suchy przedmiot, żadne suche pomieszczenie, a ponadto wichura ta zatrzęsała lub zachwiała, domy osadzone na bardzo mocnym murowanym fundamencie.

- 615.** 23 WRZEŚNIA – OKOLICE ŻYTAWY – WYLEW RZEK Z POWODU ULEWY
Nach grosser Hitze nachts unaufhörliches Blitzen und heftiges Donnern mit Wolkenbruch. (...) grosse Überschwemmung.

[Pescheck 1834-1837, za: Weikinn 1963; 208]

Po wielkim upale, nocą nastąpiły bezustanne błyskawice i gwałtowne grzmoty z oberwaniem chmury, wielki wylew.

1736

616. 22 MARCA – ODRA, FRANKFURT – SPŁYW LODU I WYLEW
Überschwemmung. Eisgang reißt 5 Joche der Brücke ab.

[Hausen 1800, za: Weikinn 1963; 209]

Wylew, płynący lód zrywa 5 przęseł mostu.

617. LATO – ŚRODKOWA EUROPA – WYLEW RZEK

Sehr beständiges Vorherrschen des NW Windes... Durch die vorläufige fortgesetzte Frühlings-Regen mitten im Sommer und Anfange der Erndte allgemeine Austretungen der Flüsse durch ganz Europa verursachte, so hat er mit Überschwemmung der Vieh-Weyden, der Wiesen Felder, Gärten und Aecker, sambt Bäumen, Feld- und Garten-Früchten, nicht weniger mit Verwüstung derer Häuser, Mühlen, Vorwercker, Scheunen und Ställe, ...

[Physikalische... 1743, za: Weikinn 1963; 210]

Przewaga bardzo stałych wiatrów północno-zachodnich... Na skutek, czasowego, przedłużania się wiosennych deszczów, od środka lata i początku żniw w całej Europie powszechnie wystąpiły z brzegów rzeki i zalały pastwiska, łąki, pola i ogrody wraz z drzewami oraz z polnymi i ogrodowymi plonami. Nie mniejsze też były zniszczenia domów, młynów, folwarków, stodół i stajni.

618. LATO – ŚLĄSK – WYLEW RZEK

tantae fuerunt exundationes aquarum per totam Silesiam, quales nulla hominum recolit memoria, quae non tantum segetes messi proximas ex asse destruxerunt, sed etiam in aedificiis et aliis inexplicabilia damna causerunt...

[Wattenbach 1826, za: Weikinn 1963; 210]

Cały Śląsk nawiedziły tak wielkie wylewy wód, jakich za pamięci ludzkiej nie było, które nie tylko najbliższe zbiory całkowicie zniszczyły, lecz również w budynkach i gdzieindziej wyrządziły niepojęte szkody.

619. POŁOWA MAJA – KONIEC CZERWCA – ŚLĄSK – WYLEW RZEK

Bald darauf, im Mai, stellten sich ungeheure und fast unaufhörliche Regengüsse bis in die zweite Hälfte des Juli ein, welche eine Ueberschwemmung von ungewöhnlicher Höhe veranlaßten und einen unermesslichen Schaden antrichteten.

[Görlich 1841; 158]

Niedługo potem, w maju, do drugiej połowy lipca doszło do ogromnych i prawie nieustających ulew, z niezwykle wysokimi wylewami rzek, co wyrządziło niezmiernie szkody.

- 620.** CZERWIEC, LIPIEC – ŚLĄSK, ODRA – WYLEW
 Oder: Durch andauernde tägliche Regengüsse sehr starke Überschwemmung.
 [Scheibel 1781, za: Weikinn 1963; 211]
- Odra: bardzo silnie wylała z powodu codziennie nieustających ulewnych deszczów.
- 621.** CZERWIEC/LIPIEC – KARKONOSZE, BÓBR, KWISA, KAMENNA – WYLEW
 8. Juni. Von heute an 6 Wochen lang ununterbrochen Regen. Dadurch allgemeine Überschwemmungen..Viel Schaden an Häusern, Gärten und Feldern.
 [Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 211]
- 8 czerwca. Od dziś przez 6 tygodni bezustannie długo trwające deszcze wywołały powszechnie wylew rzek. Liczne szkody w domach, ogrodach i na polach.
- 622.** CZERWIEC – WARTA, ODRA, BÓBR – WYLEW
 Im Monat Juni ist die Warthe, Oder und Bober mit einer unvermutlichen Flut überflüssig angefüllt worden, welches sogar schleunig geschehen, dass die hiesigen und Stettiner Kaufleute...
 [Kreis-Kalender 1931; 105]
- W czerwcu Warta, Odra i Bóbr niespodziewanie bardzo wylały i to nastąpiło nawet tak szybko, że tutejsi i szczecińscy kupcy...
- 623.** CZERWIEC/ LIPIEC – ODRA, DOLNY ŚLĄSK – WEZBRANIE
 Oder: Es war das Gewässer seit 1702. 1709. ja seit 100. Jahren nicht so gross geworden.
 [Förster 1751 ; 146]
- Tak wysokiej wody na Odrze nie było od roku 1702 i 1709, a nawet od 100 lat.
- 624.** CZERWIEC/LIPIEC – ODRA I BÓBR – WEZBRANIE
 In Folge der gewaltigen Regengüsse waren Oder und Bober (...) hoch gestiegen,...
 [Matthias 1849; 329]
- Na skutek gwałtonych ulew Odra i Bóbr bardzo wezbrały.
- 625.** CZERWIEC – WISŁA, MIERZEJA GDAŃSKA – PRZERWANIE WAŁU
 Im Sommer, riss der Damm bei Einlage durch, und waren alle Ländereien in der Nehrung überschwemmt.
 [Violet 1864; 28]
- Latem Wisła przerwała wał i wszystkie ziemie na mierzei zostały zalane.
- 626.** 14 CZERWCA – ODRA I WARTA, KOSTRZYŃ – WYLEW
 (...) Es hat auch das Wasser in Zeit von einer halben Stunde also die Vorstadt Küstrin überschwemmt, dass die Bewohner sich auf die obersten Böden ihrer Wohnhäuser haben retirieren müssen. (...) auch hat man zu Schiff bis an den Markt fahren können. Nachdem sich nun das Wasser aus gebreitet, so sind die Dörfer bei Küstrin, Landsberg, Schwedt und

alles, was bei den Strömen herum gelegen, in Wasser gesetzt worden, (...)

[Kreis-Kalender 1931; 105]

Również w pół godziny zostało zalane przedmieście Kostrzyna, tak iż mieszkańcy musieli wycofywać się na najwyższe strychy w swoich domach. (...) a także statkiem można było płynąć aż na rynek. Gdy woda zaczęła się rozprzestrzeniać, zostały zalane wioski w okolicach Kostrzyna, Gorzowa i Schwed oraz wszystko stanęło w wodzie, co znajdowało się w pobliżu rzek.

627. 24 CZERWCA – ODRA, BRZEG – WYLEW

Grosses Wasser. Bedeutender Schaden. Alle Dämme durchbrochen. Das Wasser Steht 4 Wochen.

[Schönwälder 1846-1847, za: Weikinn 1963; 213]

Wielka woda, znaczne szkody i wszystkie tamy przerwane. Woda utrzymwała się przez 4 tygodnie.

628. KONIEC CZERWCA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW

Die Weichsel durch anhaltende Regen so sehr, dass sie die Niederung überschwemmte, die Felder zerstörte, (...) das Häuser fortriss und bei der Stadt so hoch stand, dass sie die Schiffbrücke überströmte (...)

[Wernicke 1842b; 501]

Długo utrzymujące się deszcze spowodowały tak duże wezbranie Wisły, że zalała nizinę, zniszczyła pola i obalała domy, a koło miasta tak wysoki osiągnęła poziom, że przepływała nad mostem łyżwowym.

629. 24 CZERWCA – ŁYNA, LIDZBARK – WYLEW

Post festum S. Joannis Baptistae coepit cadere pluvia et circiter tribus septimanis ferme incessanter continuavit, fuitque inundatio in agris, pratis et aedificiis tam magna et memorabilis, quod a saeculis similem fuisse non proditur literis. Rumpabantur ex pluviis aggeres fluminum lacuum et stagnorum, et pontes juncti fluiis amocbantur. Heilsbergae pons canalis, per quem ex coemeterio itur ad arcem, aqua superfluenta coopertus erat, omnes domunculae penes fluvium Allam sitae plenae aquis.

[Archivum vetus... 1889; 669-670]

Po św. Janie Chrzcicielu zaczęły padać prawie bezustannie przez 3 tygodnie deszcze, które spowodowały na polach, łąkach i w budynkach tak wielką i godną pamięci powódź, że o podobnej od stuleci nie przekazują żadne pisane źródła. Woda przerwała wały na rzekach, jeziorach i stawach oraz pozrywała mosty. W Lidzbarku znalazł się całkowicie pod wodą most na kanale, przez który przechodzi się z cmentarza do zamku, zostały zalane wszystkie domy leżące nad Łyną.

630. LIPIEC – ODRA, SZCZECIN – WYLEW

Eine sehr hohe Wasserfluth überschwemmte (...) die Oder-Niederung un einige Theile der Unterstadt (...)

[Thiede 1849; 828]

Bardzo duża powódź zalała dolinę Odry i częściowo dolną część miasta.

631. LIPIEC – ODRA – KOSTRZYŃ – WYLEW

Sehr starkes Hochwasser, dergleichen nicht in 100 Jahren gewesen. Alle Gegenden der Langen Vorstadt werden überschwemmt, über viele Ellen hoch (...) Alle Brücken standen 1-2 Ellen hoch unter Wasser und waren zum Teil fortgerissen. Das Wasser drang bis zum Rennplatz. Auch der kurze Damm stark beschädigt. Viele Häuser wurden unbrauchbar.

[Berg 1910, za: Weikinn 1963; 216]

Bardzo silny wylew, jakiego nie było od stu lat; cała przedmiejska okolica znalazła się pod wodą. o głębokości kilku łokci, a wszystkie mosty stały w wodzie, dochodzącej do 2 łokci wysokości i część z nich została zerwana. Woda doszła aż do placu wyścigowego oraz bardzo uszkodziła krótką tamę i zniszczyła wiele domów.

632. 3 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Das Wasser steht weit höher als im Jahre 1709 und 1729. Alle Brücken und Stege um Bunzlau wurden weggerissen. Unermesslicher Schaden an Häusern, Gärten und Feldern.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 217]

Woda stoi o wiele wyżej niż w roku 1709 i w 1729. Wszystkie mosty i kładki w Bolesławcu zostały zerwane. Niezmierne szkody w domach ogrodach i na polach.

633. 4 LIPCA – SIERPIEŃ – WYLEW RZEK W ZACHODNIEJ POLSCE

Warthe, Oder, Bober und viele andere Flüsse starke Überschwemmungen und Verherungen.

[Hellman, Elsner 1911, za: Weikinn 1963; 217]

Warta, Odra, Bóbr i wiele innych rzek silnie wylały i wyrządziły zniszczenia.

634. 4 LIPCA – ODRA, WROCŁAW – WYLEW

Maximum der starken Überschwemmungen; sehr starke Verwüstung.

[Kundmann 1742, za: Weikinn 1963; 217]

Bardzo silny wylew; bardzo duże zniszczenia.

Das Wasser reißt in dem Damme bei der weissen Hirschgasse ein Loch von 180 Ellen; eine Stunde später in dem Damm hinter dem Neuscheitniger Kretschan ein neues Loch von 100 Ellen. Viele Dürfer, z. B. Rosenthal, wurden gänzlich ruiniert, in dem Vorstädten mehrere Häuser zum Einsturz gebracht. Grosser Schaden. Erst sehr allmählich verläuft sich die Flut.

[Bürkner, Stein 1851-1852, za: Weikinn 1963; 217]

Woda wyrwała w wale koło ulicy Białego Jelenia otwór o wielkości 180 łokci, a w pół godziny później stułokciowy otwór za nowoszczytnicką karczmą, na skutek czego wiele wsi, jak na przykład Mirosławiczki, zostało całkowicie spustoszonych, a także na przedmieściach kilka domów uległo zniszczeniu. Dopiero bardzo stopniowo wody zaczęło ubywać.

635. 7 LIPCA – ODRA, OKOLICE ZIELONEJ GÓRY – WEZBRANIE

Oderwald: Plötzlich starkes Hochwasser beginnt, das erst im August zurückging.

Das Wasser stand in der Oderniederung bis nach Krampe hin. Viel Schaden.

[Schmidt 1922, za: Weikinn 1963; 2018]

Laski Odrzańskie: Zaczął się gwałtowny przybór wody, który ustąpił dopiero w sierpniu. Cała dolina stała w wodzie aż po Krepę. Wiele szkód.

636. 15-25 LIPCA – WARTA, GORZÓW – WYLEW

(...) Die ganze gegend der Stadt ist bei 2 meilen breit unter wasser gesetzt, und vielen in den niedrigungen gelegenen örten, als Borkow (...) Kernin, Eulam etc. serh grossen schaden zugefüget worden. Dergleichen unglük hat die Warte auch oberhalb, in und bei Posen angerichtet, da das wasser 5 ellen hoch auf dem markte gestanden, etc. (...)

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 220]

Cała okolica miasta, na szerokość dwóch mil znalazła się pod wodą, a niżej położone miejscowości, jak Borek, Karmin, Ulim etc. poniosły bardzo duże szkody. Podobne szkody spowodowała Warta również powyżej, w Poznaniu i okolicy woda dochodziła do wysokości 5 łokci.

637. 16 LIPCA – ANGLIA – POWÓDŹ

All the low meadows in the kingsdom floated, ... The damage done almost incredible. In Oxfordshire the meadows were floated for many miles.

[Lowe 1870; 48]

Wszystkie niskie łąki w królestwie zalane, ... Wyrządzone szkody są wprost niewiarygodne. W hrabstwie Oksford łąki zostały zalane na wiele mil.

638. 17 LIPCA – ODRA, OKOLICE KASTRZYNA – WYLEW

Das Wasser bahnt sish beim Amte Neuendorf einen Weg durch den Damm, wältzt sich durch einen Riss von 80-90 Ruten Länge in das Oderbruch und in wenigen Stunden war dasselbe eine einzige grosse Wasserfläche, aus der nur hier und da die höchsten Punkte trocken blieben. Sehr grosser Schaden (...)

[Ehrich 1896, za: Weikinn 1963; 222]

Woda przecina tamę w pobliżu dzielnicy Neuendorf, utorowała sobie drogę przez wyrwę w wale o długości 80-90 prętów i w kilka godzin wszystko stało się jedną wielką wodną płaszczyzną, w której tylko najwyższe punkty pozostawały suche. Bardzo duże szkody.

639. 17 LIPCA – BÓBR, JELENIA GÓRA – POWÓDŹ ULEWOWA

Morgens 2 Uhr gross der Bober, der durch unablässigen Regen in diesem Sommer überhaupt angeschwollen blieb, eine solche Wassermasse über seine Ufer, dass um 6 Uhr schon die ganze Gegend um Hirschberg unter Wasser stand. Ein Wolkenbruch war die Ursache dieser äusserst hohen Ueberschwemmung.

[Herbst 1849; 177]

Na skutek utrzymujących się tego lata deszczów Bóbr stale wzrastał i o godz. 2 rano wystąpił ze swoich brzegów taką masą wody, że o godz. 6 już cała okolica Jeleniej Góry znalazła się pod wodą. Przyczyną tego niezwykle wysokiego wylewu było oberwanie chmury w górach.

640. 18 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Der Bober ergoss sich in 2 Stunden so schnell, dass binnen 2 Stunden alles unter Wasser stand. Durch die reissenden Fluthen wurden 4 Häuser weggerissen; 3 Einwohner ertranken.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 224]

Bóbr tak szybko wylał, że w przeciągu 2 godzin wszystko stanęło pod wodą. Rwąca fala zniszczyła 4 domy oraz utonęło 3 mieszkańców.

641. 20 LIPCA – NYSA, KŁODZKO – WYLEW

Sehr starke Wasserflut reisst die Frankensteiner Brücke völlig fort.

[Wedekind 1857, za: Weikinn 1963; 226]

Bardzo silny wylew całkowicie zerwał ząbkowicki most.

642. 24 LIPCA – ODRA, OKOLICE KOSTRZYNA – WYLEW

Das Wasser steht fast so hoch wie die Dämme. Darauf geht das Wasser über die Dämme; diese wurden durchbrochen, und das Wasser dringt in die bisher geschützte Ebene ein. Bei Frankfurt a/O. fast am selben Tage 2 gewaltige Durchbrüche, der eine 40 Ruthen lang, und 8-10 F. tief. (...) Bei Küstrin Damm an 3 Stellen durchbrochen.

[Christiani 1855, za: Weikinn 1963; 228]

Woda stoi na wysokości równej wałom, przez które się przelewa i które są przerywane, nie chroniąc przed zalaniem, zabezpieczanej dotychczas równiny. Koło Frankfurtu tego samego dnia nastąpiły 2 gwałtowne przerwania wałów, z których jeden o długości 40 prętów i głębokości 8 -10 stóp. Koło Kostrzyna tama została przerwana w 3 miejscach.

643. 25 LIPCA – WISŁA, WARSZAWA – WYLEW

Z okazji tak znacznych inondacyi wód i codziennych deszczów, dla których ludzie od głodu prawie po niektórych miejscach umierać muszą.

[Kuryer Polski 1736 z dn. 18. IX]

644. 8 GRUDNIA – ODRA, OKOLICE ZIELONEJ GÓRY – WYLEW

Anfang Dezember trat noch einmal Hochwasser (...) dass „es wieder bis an der Sawade gewesen“.

[Schmidt 1922; 60]

Na początku grudnia jeszcze raz wystąpił tak silny wylew, że sięgał aż do Zawadki.

645. 29 GRUDNIA – ODRA, WROCŁAW – POKRYWA LODOWA

29. Dez. Die Oder friert zu, geht aber in 3 Tagen wegen Regen wieder auf.

[Kundmann 1742, za: Weikinn 1963; 231]

29 grudnia Odra zamarzła, lecz po 3 dniach z powodu deszczów znowu ruszyła.

1737**646.** 18 STYCZNIA – ODRA, OKOLICE KOSTRZYNA – WYLEW

Aber im Januar 1737 nahm das Wasser wieder so gewaltig zu, dass es am 18. Januar bei Lebus 3 ellen hoch gewachsen war, und man (...) mit Kahnen überweg fahren konnte, die Dämme bei Küstrin nur noch 1 fuss an bord hatten, und nur noch 21/2 fuss fehlten, um nicht so hoch zusein, als die fluht gewesen.

[Becmann, Becmann 1751-1753, za: Weikinn 1963; 233]

Lecz w styczniu w 1737 nastąpił tak gwałtowny przybór, że już 18 stycznia woda osiągnęła wysokość 3 łokci i można było (...) pływać łodziami, a koło Kostrzyna tylko 1 stopę woda była niższa od wysokości wału, a tylko dwóch i pół stóp brakowało by powtórzył się widok poprzedniej powodzi.

647. 25 STYCZNIA – WISŁA, ŻUŁAWY MALBORSKIE – WYLEW

Anno hoc die 25. januarii Vistula rupta, quae non minus damnum fecit in hominibus, pecoribus, aedificiis; submersa aquis Zulavia Mariaeburgensis. Numerus non exigus hominum hoc diluvio absorptus et cum tot villarum inundatio iacturam annonee effect (...)

[Czaplewski 1916; 467]

W tym dniu Wisła przerwała i zalała malborskie Żuławy, wyrządzając duże szkody w ludziach, zwierzętach domowych oraz w budynkach. Powódź ta pochłonęła niemałą liczbę ludzi, a posiadłości wiejskie poniosły straty w uprawie zbóż.

1738**648.** STYCZEŃ – OBRA, MIĘDZYRZECZ – WYLEW

Es war wieder der Ober so gross, dass auch die Gärte hinter der Kirche den ganzen Winter über wie ein See waren.

[Zachert 1883, za: Weikinn 1963; 236]

Obra znówu tak barzo wezbrała, że ogrody za kościołem przez całą zimę wyglądały jak jezioro.

649. STYCZEŃ – WISŁA, MIERZEJA GDAŃSKA – WYLEW

Enstand während des Eisganges so hohes Wasser, das es in Eilnage über die Dämme und in die Häuser lief

[Violet 1864; 28]

Kra lodowa tak spiętrzyła wodę, że w Przegalinie płynęła nad wałami i dostawała się do domów.

1739**650.** 15 STYCZNIA – LONDYN – NAWAŁNICA Z GRZMOTAMI I GRADEM

Tamże w Londynie d. 15 ejusdem (stycznia) wszczęła się straszliwa nawałność z grzmo-

tem, gradem, deszczem y gwałtownym wichrem, ztąd wielka na rzece Themse (Tamiza) stała się szkoda.

[Kuryer Polski 1739 (103)]

651. 20 CZERWCA – DREZNO – DŁUGOTRWAŁA SUSZA

Supplikacye dla uproszenia u Pana Boga deszczu pod czas tegoroczney suszy d. 14 praesentis odprawować zaczęto.

[Kuryer Polski 1739 (129)]

652. 30 CZERWCA – POLSKA ŚRODKOWA – DŁUGOTRWAŁA SUSZA

Tu iako y po całym Królestwie nie zwyczajna do tąd panowała susza, iakiey y naystarsi ludzie nie pamiętają, przez co iarzyna cale iest wypalona y zniszczona, że ledwie na niektórych mieyscach nasienie wrócić się może.

[Kuryer Polski 1739 (133)]

1740

653. POCZĄTEK STYCZNIA – ODRA – POKRYWA LODOWA

Denn das Neue Jahr ist die Oder stehen geblieben und hat angehalten bis nach Maria Verkündigung [25. März].

[Senckel 1898, za: Weikinn 1963; 253]

Gdy na Nowy Rok Odra stanęła to trwała tak aż do Zwiastowania N.P. Marii (25 marca).

654. 11 STYCZNIA – WISŁA – POKRYWA LODOWA

Weichsel-Mündung völlig zugefroren.

[Kundmann 1742, za: Weikinn 1963; 255]

Ujście Wisły całkowicie zamrożone.

655. POŁOWA MARCA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

Es gingen 5 Mann von Münde über die beeiste See nach Hela.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 260]

Od ujścia Wisły po zamrożonym morzu 5 ludzi przeszło na Hel.

656. 4 KWIETNIA – WISŁA, TORUŃ – POKRYWA LODOWA

Wechsel: Eis bis heute fest.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 264]

Wisła: lód do dziś mocny.

657. 5 KWIETNIA – ZATOKA GDAŃSKA – POKRYWA LODOWA

Glacies in mari a Minda usque versus villam Soppot obstat nostris piscatoribus (...)

[Czaplewski 1916; 572]

Lód na morzu, od ujścia Wisły aż do wsi Sopot, stoi na przeszkodzie naszym rybakom.

658. 26 KWIETNIA – NEWA, ST. PETERSBURG – WOLNA OD LODU

Die Newa geht auf, nach 126 Tagen Eisdecke.

[HZB 1908, za: Weikinn 1963; 266]

Po 126 dniach Newa odkrywa się spod pokrywy lodowej .

659. 29 KWIETNIA – WISŁA – WEZBRANIE

Weichsel: Das Wasser steigt sehr hoch, bis auf 6 Fuss u. 8 Zoll (...)

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 266]

Wisła: woda podnosi się bardzo wysoko, aż do 6 stóp i 8 cali.

660. 20 GRUDNIA – NYSA, KŁODZKO – WIELKI PRZYBÓR

Grosses Wasser; neue Brücke vor dem Frankensteiner Tor beschädigt und anderer Schaden.

[Hohaus 1883-1884, za: Weikinn 1963; 280]

Duży przybór, nowy most przed Ząbkowicką Bramą uszkodzony, są również inne szkody.

661. 24 GRUDNIA – WIELKA POWÓDŹ W BELGII I FRANCJI

Magna erat aquarum exundatio in imperio, Belgio et Parisiis.

[Weikinn 1963; 284]

Wielka była powódź w królestwie Belgii i w Paryżu.

662. 25 GRUDNIA – PARYŻ – POWÓDŹ

Actuellement, jour de Noël, Paris est entièrement inondé.

[Champion 1858-1865, za: Weikinn 1963; 286]

Obecnie, w dniu Bożego Narodzenia, Paryż całkowicie znajduje się pod wodą...

1741

663. STYCZEŃ – WISŁA, TORUŃ – POKRYWA LODOWA

Weichsel: Eisstärke fast genau so stark wie 1740, aber Eisgang ohne Schaden.

[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1963; 289]

Wisła: lód jest prawie dokładnie tak mocny, jak w 1740 r., ale przy spływie nie wyrządził szkód.

1742

664. 25 LIPCA – BÓBR, LWÓWEK – WYLEW

Den 25. Und 29. Jul. ergossen sich der Bober und unsre Bäche.

[Sutorius 1784; 293]

25 i 29 lipca wylał Bóbr i potoki.

665. 19 GRUDNIA – NOGAT, OKOLICE MALBORKA – WYLEW

Die Nogat reisst an 4 Stellen gegen Krebsfelde durch.

[Dormann 1847, za: Weikinn 1963; 297]

Nogat przerwał wał w 4 miejscach koło Rakowa.

1743

666. 3 SIERPNIA – KWISA, ŚWIERADÓW – WEZBRANIE

(...) etrank das Kind des Gottfried Sender in dem angeschwollenen Queis.

[Bergemann 1827; 22]

W wezbranej Kwisie utonęło dziecko Gottfrieda Sendera.

667. 18 SIERPNIA – ZIELONA GÓRA – POWÓDŹ ULEWOWA

(...) riss ein sehr starker Regenguss die gemauerte Brücke über den Maugschtbach an der Strasse nach Kühnau weg.

[Schmidt 1922; 585]

Bardzo silna ulewa zniszczyła kamienny most nad potokiem na Chynowskiej ulicy.

1744

668. POŁOWA LIPCA – WISŁA, TORUŃ – WYLEW

(...) fing das Wasser bei ganz trockener Jahreszeit mense Juli an zu machen und überschwemmte die ganze Niederung (...)

[Wernicke 1842b; 501]

Woda zaczęła się pojawiać w bardzo suchej porze w lipcu i zalała całą dolinę.

669. OKRES ŻNIW – OKOLICE GDAŃSKA – WYLEWY RZEK

Starke Überschwemmungen, die viele Wochen zum grössten Schaden anhielten.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 306]

Silne wylewy utrzymujące się przez kilka tygodni z bardzo dużymi szkodami.

670. 25 SIERPNIA – NOGAT, OKOLICE MALBORKA – WYLEW

Nach langanhaltendem Regen bricht die Nogat an 3 Stellen des Grossen Werderschen Dammes unterhalb Halbstadt durch, so dass die Dörfer Horst, Stubbe, Zeier und die ganze Einlage unter Wasser kommen.

[Dorrman 1862, za: Weikinn 1963; 307]

Po długo padających deszczach Nogat przerwał wał w 3 miejscach na Żuławach Malborskich, niżej Pólmieścia, że wsie Krzewiny, Stobna, Zeier i cała Przegalina znalazły się pod wodą.

1745

- 671.** WIOSNA – WOGRA, POŁCZYN – POWÓDŹ ROZTOPOWA
Schneesmelze zerstört in der Niederung und bei der Kleinen Mühle die Hauptbrücken über die Wugger.

[Maske 1937, za: Weikinn 1963; 309]

Topniejący śnieg zniszczył główne mosty nad Wogrą w dolinie i koło Skrzypów.

- 672.** MARZEC – WISŁA, TORUŃ – WYLEW
Weichsel-Eisgang. Das Wasser wächst so stark, dass es bis zu den Schoppen der Fischer drang, beide Brücken (...) völlig vernichtete. Dambruch bei Gurske. Land und Häuser unter Wasser.

[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1963; 309]

Spływ lodu na Wiśle. Woda tak bardzo wzrosła, że doszła aż do szopy rybaka i zniszczyła całkowicie oba mosty. Koło Górek przerwanie wału i podtopienie pól i domów.

- 673.** 21 CZERWCA – BÓBR, LWÓWEK – WYLEW
(...) ergossen sich der Bober und beide Bäche auf einmal so heftig, das zowohl bei uns, als besonders auf den vorliegenden Dörfern grosser Schaden geschabe.

[Sutorius 1784; 296]

Bóbr wraz z dwoma potokami bardzo gwałtownie wylał, tak że powstały duże szkody, zarówno u nas, jak i w przylegających wsiach.

1747

- 674.** STYCZEŃ – WISŁA – NISKI STAN WODY
Weichsel sehr niedriger Wasserstand.

[Wernicke 1842b, za: Weikinn 1963; 315]

Wisła bardzo niski stan wody.

- 675.** JESIEŃ – PREGOŁA – WYLEW
Der Pregel ist über die Ufer getreten.

[Bock 1782, za: Weikinn 1963; 318]

Rzeka Pregoła wystąpiła z brzegów.

1748

- 676. KWIECIEŃ – WISŁA, TORUŃ – WYLEW**
 (...) durch hohen Wasserstand die Niederungen überschwemmt, und stieg das Wasser bis zur Schiffbrücke.

[Wernicke 1842b; 501]

Na skutek wysokiego stanu wody, niziny są zalewane i woda podnosi się aż do mostu łyżwowego.

- 677. 9 MAJA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – POWÓDŹ ULEWOWA**
 Gegen Abend sehr heftiges Gewitter, begleitet von einem Wolkenbruch und Schlossen (bis 1½ Pfund schwer). Sehr starke Überschwemung, die an Häusern, Mühlen, Brücken, Gärten und Feldern grossen Schaden anrichtet.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 324]

Okolo wieczora nadciągnęła bardzo gwałtowna burza, połączona z oberwaniem chmury i silnym gradem (o ciężarze gradzin do 1½ funta), która w domach, młynach, mostach, ogrodach i na polach wyrządziła duże szkody.

- 678. 9 MAJA – KWISA, MIRSK I OKOLICE – POWÓDŹ ULEWOWA**
 Um 5 Uhr stürzte vom Hasenberge eine grosse Wasserflut, die im Dorfe Ullersdorf grosse Verwüstung anrichtet. Der Giehrener Bach wurde ebenfalls sehr gross und verursachte viel Schaden. In Querbach noch grösserer Schaden. Auch der Queis wird entsetzlich gross und verursacht sehr viel Schaden.

[Bergemann 1829, za: Weikinn 1963; 324]

Okolo godziny 5 runęła od strony Leszczówki wielka fala powodziowa, która we wsi Oldrzychów spowodowała duże zniszczenia; podobnie bardzo duże szkody wyrządził potok Gierczyński. Jeszcze większe szkody powstały w Przecznicy. Również okropny był widok Kwisy, która podobnie dokonała bardzo wiele szkód.

- 679. 8 LIPCA – UKRAINA I PODOLE – SUSZA WIELKI NIEURODZAJ**
 Z partykularnych listów z Ukrainy y Podola często przychodzących constat o wielkim w tym kraiu nieurodzaju, którego przyczyną jest przez dopuszczenie Boskie ustawiczna od wiosny susza, tak dalece, że zboża przez deszcz nie znając najmniejszego ożywienia, z gruntu wyginęły, y prawie żadnego żniwa obiecować nie można sobie (...)

[Kuryer Polski 1748 (608); 93]

- 680. 27 LIPCA – OPATÓW – NAWAŁNICA Z GRADEM**
 Die 27. Iuli wielka powstała nawałnica z grzmotami y gradem wielkim prawie iak gęsie iaie, który potłukł z kretesem zboże po polach, y warzywa po ogrodach, okna powybił y dachy, miejscami ludzi pokaleczył, cieleta, gęsi pozabiał, wiatr porozrywał niektóre folwarki, karczmy y stodoły. Pioruny bydło y ludzi pozabijały, wielki gemitus między ludźmi, Gospodarze nie mając co zbierać z pola, poodprawiają czeladź.

[Kuryer Polski 1748 (612); 110]

681. 5 SIERPNIA – OKOLICE ŚWIERADOWA – OBERWANIE CHMURY

Durch Wolkenbruch Überschwemmung mit grossem Schaden.

[Bergemann 1827, za: Weikinn 1963; 326]

Na skutek oberwania chmury powódź wyrządza dużą szkodę.

682. 6 GRUDNIA – KWISA, LUBAŃ – WYLEW

Grosse Wasserfluten und Stürme.

[Gründer 1846, za: Weikinn 1963; 328]

Duża powódź i burze.

1749**683. STYCZEŃ – OBRA, MIĘDZYRZECZ – WYLEW**

Flüsse Ober una Packlitz. Da das Wasser den Brücken gleich gestanden haben soll. Gärten und Wiesen sehr überschwemmt.

[Zachert 1883, za: Weikinn 1963; 329]

Na rzekach Obra i Paklica woda była równa mostom i wylała na ogrody i łąki.

684. STYCZEŃ – ŻUŁAWY GDAŃSKIE – WISŁA PRZERZYWA WAŁY

Riss die Weichsel wederum auf mehreren Stellen den Damm durch, wobei viel Menschen und Vieh um's Leben (...)

[Violet 1864; 28]

Wisła przerwała wał w kilku miejscach i utonęło wiele ludzi oraz bydła.

685. 19 STYCZNIA – ODRĄ, GUBIN – PRZERWANIE WAŁÓW

Die Dämme oberhalb der Stadt brechen, wodurch die ganze Werdervorstadt unter Wasser gesetzt wurde.

[Gander 1925; 188]

Na skutek przerwania wałów powyżej miasta całe przedmieście Gubin Ostrów znalazł się pod wodą.

1750**686. 11 CZERWCA – KAMIENNA, CIEPLICE – WYLEW**

Es war wieder eine sehr grosse Zacken-Uberschwemmung, die an Häusern, Gärten, Aeckern und Wiesen vielen Schaden machte.

[Bergemann 1830; 114]

Znowu był bardzo wielki wylew Kamiennej, który wyrządził wiele szkód w domach, ogrodach oraz na polach i łąkach.

687. 11 CZERWCA – KWISA, MIRSK – WYLEW

War wieder eine sehr grosse Ueberschwemmung, die an Gärten, Aekern, Wiesen und Häusern vielen Schaden machte.

[Bergemann 1829; 378]

Znowu nastąpiła bardzo duża powódź, która spowodowała wiele szkód w ogrodach, polach, łąkach i domach.

688. 12 LIPCA – BÓBR, BOLESŁAWIEC – WYLEW

Der Bober tritt aus seinen Ufern.

[Bergemann 1829-1831, za: Weikinn 1963; 338]

Bóbr wystąpił ze swoich brzegów.

1751**689. 13 MARCA – OKOLICE WARSZAWY – BURZA**

W przeszłą środę [13 III] wieczorem, piorun uderzył w stodołę chłopca jednego we wsi Walendowie, o 3 mile od Warszawy, którą z oborą i mieszkaniem w perzynę obrócił oraz 16 sztuk bydła, tudzież świnie spalił.

[Kuryer Polski 1751 (756)]

690. 19 MARCA – ODRA, WROCŁAW – WIOSENNA POWÓDŹ

Nagłe puszczenie rzeki Odry i zagęszczona kra, różne mosty zrujnowawszy, woda tak weszła, iż ludzie na przedmieściach na drugie piętro rejterować się musieli, a około Opola wiele stawów wyrwała, przez co niemało wsi zatopila.

[Kuryer Polski 1751 (759)]

691. 26 CZERWCA – LITWA – DESZCZE I CHŁODY

Wielce się trwożą w tutejszym kraju, kiedy więcey iako od dwóch miesięcy incessanter deszcze dzień y noc panują. Zimna nad zwyczajne y słoty ciężkie na ludzi grasują (...) dla nieustających słot żyto kwitnąć nie może, a na niskich gruntach Jarzyna powymakała.

(Kuryer Polski 1751 (772))

692. 6 SIERPANIA – MALBORK – DESZCZE I POWODZIE

Lubo ustawiczne deszcze i wielkie powodzie robocie przy Motławskiej Tamie przeszkadzały, jednakże najprzedniejsze opus dzielące Wisłę od Nogatu, już prawie skończone, bo pal który królewskim nazywają die 20 curren bić mają.

[Kuryer Polski 1751 (772)]

693. 7 LIPCA – SIEDMIOGRÓD – NAWAŁNICA GRADOWA

Podług listów z Transylwanii, lub Ziemi Siedmiogrodzkiej, donoszą, że srodze oplakany stan obywatelów tamecznych, kiedy straszliwa nawalność gradowa z Haczate dn.7 Julii szerząc się aż do Gór Haromszeckich z okropnym widowiskiem się wszczęła, która territorium Hendorfen do szczytu wyniszczyła, wszelkie zboże i winnice wybiła tak dalece, że

ani śladu nie masz, jakiego by rodzaju zboże na tej roli było. Drzewa największe częścią z korzeniami obalone, częścią połamane, lub też niby siekierą połupane i porąbane leżą. Dachy z budynków zerwane i zrzucone, inne zaś, które natarczywość wichru wytrzymały, tak są nadwyreżone, iż do przetaków niż do dachu są podobne.

[Kuryer Polski 1751 (787)]

1752

694. 22 LUTEGO – WISŁA, WARSZAWA – POWÓDŹ

Niepomyślne tu z różnych miejsc dochodzą wiadomości o wielkich szkodach z okazji powodzi y wylania wod, ktore osobliwie wsie y miejsca nad Wisłą leżące niższy nieco sytuacji będące poniosły z zalaniem domow, zatopieniem bydła różnego y nie mniejszym zboża w stodołach zniszczeniem.

[Kurier Polski 1751 (805); 1]

695. 5 SIERPANIA – GRODNO I OKOLICE – NAWAŁNICA Z ULEWĄ I PIORUNAMI

Po godzinie 9 wieczorem straszliwa od zachodu z grzmotami, piorunami i deszczem powstała nawałnica, która wiele w tym mieście i po stronach szkody uczyniła. Największa ruina w kościele XX Jezuitów (...) Wichry dachy nad kaplicami i zakrystią poznosił. Kopuły kapliczne z blachy pozdzierał, okna zaś skąd impet był szturm, wszystkie wyłukł; trwała ta burza do godziny dziesiątej i srodze ludzi natrwożyła, że wiele ludzi z domów swych uciekać musieli, bojąc się zawalenia...

[Kuryer Polski 1752 (834)]

696. 10 WRZEŚNIA – DREZNO – NAWAŁNICA Z ULEWĄ I GRADEM

Po kilkudniowych pogodach i upałach, tegoż wieczoru o piątej godzinie bardzo wielka powstała nawałnica z gwałtownym wichrem, straszliwymi grzmotami i błyskawicami nieustannymi, tudzież z nader rzęśistym laniem deszczu i gęstym gradem, wielkości włoskiego orzecha, który w oknach szkodę poczynił (...) Deszcz nader gwałtowny góry winne niejako rozrył, sady przez wichry i grad w owocach wielkie szkody poniosły oraz drzewa z korzeniami powyrywane.

[Kuryer Polski 1751 (835)]

697. 24 GRUDNIA – BERLIN – WICHURA

Z Berlina referunt, że w nocy dn. 24 XII tak gwałtowny wichry powstał, który w mieście tamecznym w wielu dachach, oknach, budach, drzewach wielką, poczynił szkodę.

[Kuryer Polski 1753 (850)]

1753

698. SIERPIEŃ – POZNAŃ – USTAWICZNE DESZCZE I BURZE

Ustawicznie tu padające deszcze przeszkadzają żniwom naszym. W przeszłą niedzielę [17 VIII] wielkie tu były grzmoty z gwałtownym deszczem.

[Kuryer Polski 1753 (6)]

1754

699. 7 CZERWCA – FRANKFURT – BURZA Z GRADEM

Powstała tu dnia 7. tegoż miesiąca w okolicy miasta straszliwa y niesłychana burza. Grad albowiem nie zwyczajney wielkości spadłszy, wszystkie urodzaje ziemi w niwecz obrocił, wiatr zaś który wiał w ten czas srodze, nie tylko połamał drzewa urodzajne, ale też ono z korzeniami wyrwał (...)

[Kuryer Polski 1754 (51); 3]

700. 15 CZERWCA – PŁOCK I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

Taka burza była po stronach od Torunia, iż w Ziemi Dobrzyńskiej na Zaskrzu iak pięść wielki a troygraniasty grad wypadł po różnych mieyscach, tak dalece, że w ziemię powbijał zboże y wniwecz obrocił. Szła ta nawalna ciemna z okrutnym wichrem burza na Płock directe, ale iak zaczęto we wszystkie dzwony dzwonić, y w Loterańskie brząkać dzwonki, tedy pod samym Płockiem prawie się zastanowiwszy, stała przez kwadrans na mieyscu (...). Dopiero po kwadransie w Płocku niebywszy, bez wszelkiej szkody obrociła się na Zaskrze, gdzie w polu owce gradem potężnym zabiiała, budynki wywracała, dachy zrywała, a w Sierpcu facyatę Kościoła Panien Benedyktynek zruinowała, kawał dachu z Klasztoru zniosła; grad zaś y nazaiutrz w całości znydowano, pobite dzikie ptastwo z pola do Dworo przynoszono. Trudno opisać szkody dla co raz nowych relacyi, iakie ta burza uczyniła.

[Kuryer Polski 1754 (51); 2]

701. 9 LIPCA – NOTEĆ – WYLEW

Rzeka Noteć pod Czarnkowem, Piłą, Wieluniem y Uyściami tak wystąpiła, że in viciniis wszystkie pola y łąki zalała y dla tego wiele szkody w zbożach, sianie y innych rzeczach poczyniła, domy y sklepy powywracała y zabrała.

Kuryer Polski 1754 (52); 2]

1755

702. 22 LUTEGO – DREZNO – MROZY I ŚNIEŻNA ZIMA

Mrozy tęgie wprawdzie tu ustały z tym wszystkim, odwilży jeszcze nie znać; często też przy tym śnieg padał.

[Kuryer Polski 1755 (85)]

703. 8 MARCA – ŁABA, DREZNO – RUSZENIE LODU

Dnia 8 tego miesiąca rzeka Elba znowu puściła, blisko 10 tygodni tej zimy stała.

[Kuryer Polski 1755 (88)]

704. 11 CZERWCA – WIERUSZÓW – BURZA

Z Wieruszowa donoszą, iż tam dnia 11 czerwca, przy wielkiej burzy, grzmotach, błyskawicach, piorun jeden w dom uderzywszy, troje ludzi w nim będących na mieyscu zabił, niewiastę blisko stojącą opalił i ogłuszył, drugi zaś piorun w tenże sam dom, już znacznie palący się, uderzył i ogień ugasił.

[Kuryer Polski 1755 (100)]

705. 21 CZERWCA – POZNAŃ – BURZA Z ULEWĄ

Dnia 21 czerwca wielka tu była susza i upał wielki przed południem, aż ku 11 godzinie. O godzinie 12 na kilku miejscach grzmot słychać było i gwałtowny deszcz z wichrem nastąpił z nieustannym grzmotem, które aż do drugiej godziny po południu trwały. Po tym się niebo wypogodziło (...) o godzinie trzeciej wraz z gwałtownym deszczem i grad jak kurze jaja nastąpił, który pola na dziesięć mil przykrył, albowiem właśnie kawały lodu o 4, 5 i 6, 7 [cm] końcach z obłoków spadały, dla czego zboża w spomnianej dystancyi potłukły, ludzi na polu będących mocno zraniły, owce, gęsi, kury i inne domowe zwierzęta zabiły, okna po wsiach wybił, stodoły wiatr obalił i wszędzie niewypowiedzianym strachem ludzi nappełnił, (...) Nie było nic więcej słychać i widzieć jak grzmoty i błyskawice, woda zaś hurmem z miejsc wysokich lała się i kilka razy piorun uderzył, jednak nie słychać, żeby gdzie zapalił.

[Kurier Polski 1755 (104); 3]

1756**706. 5 STYCZNIA – FRANCJA – WYLEW RZEKI RODAN**

Z miasta Arles o niewypowiedzianych szkodach przez wezbranie rzeki Rhone wiadomość mamy. Niższa Prowancya na siedm millionow z okładem szkodzie, zacząwszy od Liony aż do wpadnienia tey rzeki w morze, wszystkie Miasta y cokolwiek iey przyległego było wielką ruinę ponieśli (...)

[Kurier Polski 1756 (132); 3]

1757**707. POŁOWA MARCA – DNIESTR, MOHYLÓW – WIOSENNY WYLEW**

Z Mohylowa doszła też nas wiadomość, że tam wezbrany Dniestr, przez zatamowaną o kilka mil krą, głęboko obsiadłą z rzeką Derłą za Miastem idącą złączył się, y miasto zalał, znaczne w towarach poczyniwszy szkody; teraz iak na kępie też miasto stoi (...)

[Kuryer Polski 1757 (15); 2]

708. 29 MAJA – SZAMOTUŁY I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

Z Szamotuł o 4. mile z tąd donoszą, że dnia 29. Maia w okolicy tameczney o 6. mil w Okrągu straszny wicher z gradem, deszczem y piorunami, nie tylko Zboża wszystkie zniszczył, lecz y w Ostrorogu wieżę z Dzwonami zrzucił y wraz z Kościołem obalił. W Szamotułach także nowo wystawioną wieżę zrzucił y ze dwoch stron dach Klasztorny zniósł. Parkan około ogrodu dosyć mocny obalił, a drzewa w ogrodzie częścią połamał, częścią z korzeniami z ziemi wyrwał (...) W gaju obalił owczarnią z 500 owcami, a w Grabowcu z 100, które, owczarnie obalając się zabiły, nie rachując wiele Domostw y Stodoł.

[Kuryer Polski 1757 (24); 3]

1759**709. 6 LUTEGO – HAMBURG, ANGLIA I SZWECJA – ŁAGODNA ZIMA**

Altona, dn. 6 lutego. Niepamiętamy żebyśmy tu tak lekką mieli zimę iak tego roku. W nocy z przeszłej Niedzieli [4 II] mieliśmy tu wicher z grzmotem y błyskawicą; dziś znowu mamy wielki wicher, grad i grzmoty rzeki z brzegów swoich powylewały, dla czego Poczty się późnią. Z Anglii y z Szwecyi donoszą, iż tam także niezwyuczayne o tey porze są ciepła, że drzewo pączki puszcza, y że od pułnocy różnego rodzaju ptastwo pokazuje się, które prędzey bywać nie zwykło chyba na wiosnę.

[Kuryer Polski 1759 (8)]

710. 11 LUTEGO – WITEBSK – ZMIENNA ZIMA

Niestateczna zima dwakroć lodami pokryła, po dwakroć zdarła rzeki tuteysze, a iako się odmieni, to wichrami, to deszczami naprzykrzyła (...)

[Kuryer Polski 1759 (9)]

711. 7 CZERWCA – TYKOCIN – GWAŁTOWNA BURZA Z ULEWĄ

Na dniu 7 Junii o godzinie 4 z południa w mieście Tykocinie (...) gwałtowna i ledwie słyszana, iak supponitur z rozerwanego obłoku spadła burza i nawałnica z szumem i hukiem ogromnym ulewa, z której we 2 minutach 7 łokci wyżey nad Narew rzekę, z drugiey strony miasto oblewającą, przybrawszy, załała miasto żydowskie, zniosła domostwa dwa i dwa mosty murowane (...) Mieszkańcy tamteysi w domach obecni oknami wypływają; ledwie mieli sposób ratowania się (...) Czterech ludzi utonęło, ieden Katolik i 3 żydów. Powódź ta przez godzin 2 cicer trwała ze znaczną po domach, sklepach i w bożnicy murowaney szkodą (...).

[Gazeta Warszawska 1813 (75); 1052]

712. 13-15 GRUDNIA – WARSZAWA – SILNE MROZY

Dnia 13, 14 y 15 tak wielkie tu mrozy były, że Merkuryusz na Termometrze Paryskim spadł w sobotę [15 XII] o godz,8 na gradus 16.

[Kuryer Polski 1759 (51)]

1760

713. 9 GRUDNIA – MADRYT – SZTORM

Nawałności ustawicznie trwające na morzu śródziemnym wielką liczbę różnego rodzaju statków y okrętów pograżyły (...)

[Kuryer Warszawski 1761 (3); 2]

714. 14 GRUDNIA – ARNHEM, REN I INNE RZEKI – WYLEW

Rhen co raz bardziej wzbiera, to samo i Moza rzeka, tak dalece, że na niektórych mieyscach woda przewyższając groble większą część kraiu załała. Ostatnia z namienionych rzek o puł mili od Grave tak się wysoko w krótkim czasie bardzo wzniosła, iż znaczną część powiatu de Bois-le-Duc załała.

[Kuryer Warszawski 1761 (3); 7]

1761**715. 9-10 WRZEŚNIA – MADRYT I OKOLICE – BURZE Z ULEWĄ I GRADEM**

Dwie straszne nawałnice d. 9 i 10 tego miesiąca przypadłe, niedaleko ztąd na szesnaście mil do koła Kraiu w niwecz obróciły. Winnice wszystkie grad do szczytu wybił, a wiele z nich bystre z deszczu potoki częścią z korzeniami powyrywały, częścią ziemią lub piaskiem przywaliły. OO Franciszkanom w miasteczku Pastrana znaczną część Klasztoru powódź wywróciła, tak, iż ustąpić z niego musieli.

[Wiadomości Uprzywilejowane Warszawskie 1761 (45); 1]

1762**716. 14 CZERWCA – CZERSK I OKOLICE – BURZA Z GRADEM**

W Dobrach Dziedzicznych Imci Pana Staniszewskiego Sędziego Ziemskiego Warszawskiego w Ziemi Czerskiej leżących ze dwóch białych chmur z sobą się ścierających naprzód piorun uderzył potem spadł grad nawałny, wielki trzygraniasty na dwie piędzi w wyż, który zboża Dworne i Poddanych prawie z ziemią porównał, owce w polu i przy owczarni pozabiał, drób wszelkiego rodzaju zgubił, na Kościele dachówkę i okna, tudzież w Dworze pogruchołał. Po gradzie tak nawałnym deszcz równie gwałtowny nastąpił tak, iż woda ludzi w polu naydujących się ledwo nie zalała, drzewa na polu złożone z lasów wywiezione i wszystkie Krescencyą przez grad wybitą z pola z miejsc swych zniosła. Ta nawałność na kilkanaście tysięcy szkody uczyniła, i Poddanych ogłodziła, a przed tym przypadkiem na kilka niedziel dobytki wszystkie powietrzem odeszły.

[Kuryer Warszawski 1762 (52)]

1763**717. 30 CZERWCA – MONACHIUM I OKOLICE – NAWAŁNICA Z GRADEM**

Dnia 30 Czerwca wieczorem powstała tu wielka z grzmotem i piorunami złączona nawałność, która nie tylko okoliczne pola i ogrody zmyła ale też cały Krai 28 godzin iazdy w dłużej a 7 w szerz maiący, do szczytku zburzony w ziemnych owocach został; ten przypadek tym dziwniejszy jest, iż ledwie kiedy słyszano aby pułgodzinna nawałność tyle szkody uczyniła.

[Kuryer Warszawski 1763 (62)]

718. 9 LIPCA – POLSKA – UPAŁY

W tych dniach tak wielkie tu upały mieliśmy, iż likwor w Thermometrum podług sposobu Imci Pana Reamur zrobionym, aż do trzydziestego Stopnia doszedł. Tak wielkie ciepło nie tylko w Polsce, ale też i we Francyi rzadkie jest, i iako niezwyuczajne od Fizyków w Paryżu R. 1753 i 1757 jest obserwowane.

[Kuryer Warszawski 1763 (57); 1]

719. 20 LISTOPADA – NEAPOL – SZTORM

Dnia 20. tego miesiąca straszliwą tu nawałność mieliśmy, wiatr tak gwałtowny był, iż

ludzie po ulicach ledwie się od upadku wstrzymać mogli. Dnia następującego dosyć przyjemna była cisza. Lecz w nocy z dnia 21. na 22. straszliwsza jeszcze niż dnia 20. powstała nawałność, która przez całą noc i część dnia następującego trwała i nie mało szkody uczyniła. Wiele okrętów w porcie naszym skołatała (...) wiele też na morzu okrętów zatoneło. Zimno przez ten czas tak przeraźliwe tu było, iż lód po ulicach widziano.

[Kuryer Warszawski 1764 (6); 5]

1764

720. POCZĄTEK STYCZNIA – ŚRODKOWA EUROPA – WYLEW RZEK

Rozlanie rzek tak innym Kraiom szkodliwe w naszych też okolicach nie iaką szkodę uczyniło. W Dreźnie Elba rzeka dnia 5. tego miesiąca 5. łokciami zwyczajną przewyższała wysokość. Wieczorem zaś przy gwałtownej nawałności w mieście Pirna [n/Łabą] ziemia się nieco zatrzęsała.

(Kuryer Warszawski 1764 (10); 8]

721. 14 STYCZNIA – LONDYN – NAWAŁNICA

Dnia 14. tego miesiąca między 2. i 3. godziną poranną straszną tu nawałność mieliśmy, której od R. 1703. żadna równa się nie przytrafiła. Wszystkie statki i okręty na rzece Tamizie z kotwic zerwane z niemalą szkodą były. Wiatr wiele drzew z korzeniami wyrwał, wiele dachów pozrywał, wiele kominów obalił, przez co ludzie niektórzy o utratę życia przyprawieni byli.

[Kurjer Warszawski 1764 (14); 3]

722. 28 GRUDNIA – POJEZIERZE POMORSKIE – WIELKIE OPADY ŚNIEGU

Tak wielkie miejscami w tych czasach wypadły śniegi, iż dla nich poczta Pruska z Corlin [Karlina] 28 Grudnia wyszedłszy ledwie za godzin 22 o 4 tylko mile w Pinnowie stanęła. Pocztylionowie przez całą noc w śniegu stać musieli, aż ich nazajutrz Wieśniacy z onego wyratowali.

[Wiadomości Warszawskie 1765 (8); 8]

1765

723. 21 SIERPNIĄ – WŁOCHY – GWAŁTOWNE DESZCZE I WYLEW RZEK

Dnia 21 przeszłego miesiąca tak gwałtowny deszcz spadł w Sinigaglia iż nadzwyczajnie rzeki z brzegów wylały; y tegoż czasu powstała na morzu nawałność, która przeskodziła wodom wyścia w kanale tutejszym dla czego w wielkie jezioro z obustron rozlały się, y zerwały swą bystrością dwa mosty, które niesione porozbijały statki (...) wielu w tey okoliczności ich zginęło. Wielka liczba ludzi znajdujących się w ten czas na moście utonęła (...).

[Wiadomości Warszawskie 1765 (68); 10]

1766**724. 9 GRUDNIA – PETERSBURG – CIEPŁA JESIEŃ**

Czasy pogodne, któreśmy mieli w tych północnych Kraiach osobiwie przez całą ieszien, tak są pamiętne iak były miłe i łagodne. Naystarszego wieku ludzie nie mogą pamiętać tak ciepłej i suchej iesieni. Od kilku tylko dni zima być zaczęła: na Newie kra się ukazała dnia 3, a czwartego stanęła o południu, w wieczór zaś po niey iuz chodzono. Południowe Rossyiskie Kraie nie równie większe ciepło mieć musiały gdyż przy końcu Września dostatkem znaleziono na polach koło drogi do Jarosławia idącej dojrzałych poziomek, których dla osobiwość kilka koszy przywieziono do tuteyszego Miasta.

[Wiadomości Warszawskie 1767 (7)]

1767**725. 14 STYCZNIA – REN, KOBLENCJA – GRUBA POKRYWA LODOWA**

Nigdy prawie Ren nie stawał tam, gdzie głębokim i bystrym idzie korytem, tego iednak roku tak mocno zamarł, iż ciężkie wozy bez żadnego niebezpieczeństwa przezeń prowadzą. Obywatele tuteysi chcąc znacznym na ten przypadek uczynić, iarmark na lodach założyli. Przedaią na rzece chleb, wino; wystawione są kuchnie i izby stołowe (...) W rocznych Dzieiach tuteyszego Miasta znayduiemy, iż w r. 1670 podobnie Ren był zamarł od 11 aż do 17 dnia Stycznia.

[Wiadomości Warszawskie 1767 (11); 5-6]

726. 14 LUTEGO – WIEDEN I OKOLICE – DŁUGIE I TĘGIE MROZY

Długie i tęgie mrozy zastanowiły wszystkie tuteysze wodne młyny, co też pod czas suszy letniej bywać zwykło (...) Lód na Dunaiu, który przez długi nad zwyczaj czas pokrywał rzekę, łamiąc się wczora po południu z takim zapędem natarł na most wielki drewniany, iż dziesięć arkad złamał i uniósł.

[Wiadomości Warszawskie 1767 (17); 5]

727. 25 LUTEGO – WARSZAWA, WISŁA – WYLEW

Wielkie na Wiśle po icy z lodów uprzątzeniu wzbieranie wody zatopiło niziny tuteysze, przez co znaczne niektórym są poczynione szkody.

[Wiadomości Warszawski 1767 (16); 6]

728. 20 SIERPNIĄ – RZYM – UPAŁY

Straszne tu od nieiakiego czasu panuią upały, które gwałtownych chorób stają się przyczyną.

[Wiadomości Warszawski 1767 (76)]

729. 16 PAŹDZIERNIKA – HOLANDIA – BURZE Z ULEWĄ, GRADEM I SZTORMEM

W okolicach tuteyszych przez całe 10 dni gwałtowne burze z rześitym deszczem i gradem mieliśmy. Wiatr częścią z zachodu, częścią z północy na zachód trochę spuściwszy się, szturmował. Morze tak wzruszone było, iż upłynieniu rzek przeszkadziąc wielkiey

powodzi przyczyną stało się (...) Część Miasta Rotterdamu i część Kraiu Amsterdamowi przyległego od powodzi wiele tey ucierpiała.

[Wiadomości Warszawskie 1767 (92); 3]

730. DRUGA POŁOWA LISTOPADA – GÓRNA AUSTRIA – KATASTROFALNA POWÓDŹ

Po deszczu obfitym, który od dnia 16 do 19 Listopada trwał, wszystkie rzeki i ruczaje szeroko z brzegów wylały. Strumienie potokiem z gór spadające z największym zapędem, toczyły ogromnej wielkości kamienie na dół i zburzyły mosty, Kościoły i domy. Wielkie sztuki gór zawaliły się. Adige rzeka tak z brzegów wylała, iż od góry iedney do drugiey wodą zalane były doliny (...) Obywatele na góry uciekać musieli, i ztamtąd w ostatniey rozpaczy patrzeć na zniszczone swoje winnice i mieszkania. Wieś Neumarck (...) nieszczęścia doznała, Kościół S. Antoniego od wody z kretesem zburzony był, i w nim 37 ludzi schronienia dla siebie szukających zginęło. Rzeczka Lavis nazwana zerwała kamienną tamę i zalała pola nader piękne Trydentowi przyległe.

[Wiadomości Warszawskie 1767 (102); 8]

1768

731. 27 LUTEGO – WIEDEŃ – RUSZENIE LODU NA DUNAIU, WYLEW

Po nieustających deszczach lód na Dunaiu z taką gwałtownością ruszył się, iż wszystkie trzy na nim tu postawione mosty zniósł. Część większa przedmieścia Leopoldstadt także przyległe wsie Dunaiowi i Miasteczko Stein zalane są.

[Wiadomości Warszawskie 1768 (23)]

732. 15 MARCA – KOPENHAGA – ŚNIEŻYCA Z GRADEM I PIORUNAMI

Powietrza tu codzienne prawie odmiany miewamy. Dnia 13 tego miesiąca dzień był pogodny i dosyć ciepły. Wieczorem gęste chmury dżdżyste i śnieżne niebo okryły. Około godziny iedenastej powstała gwałtowna nawałność z błyskawicami i grzmotem, która rzecz w tutejszym Kraiu o tym czasie cale jest niesłychana. Przy grzmotach tych śnieg z gradem zmieszany padał, po tym wszystkim mróz ciężki nastąpił.

[Wiadomości Warszawskie 1768 (30); 5]

733. 18 MARCA – SŁUPSK – WICHURA

Dnia 18 tego miesiąca Miasto Słupsk wielką przez gwałtowny wicher szkodę poniosło, ponieważ nie tylko domów kilka zburzonych było, ale też wszystkie prawie dachy zerwane zostały.

[Wiadomości Warszawskie 1768 (33)]

734. LISTOPAD – ZACHODNIA EUROPA – SZTORMY I NAWAŁNICE

Z Lipska, d. 24 Grudnia. Dochodzą nas ze wszech stron niepomyślnie nowiny o niezwyuczaynych w Miesiącu przeszłym po rozmaitych mieyscach panujących burzach i nawałnościach. W Neapolu przez całą pierwszą połowę Listopada nieustanne trwały deszcze; dnia 22 powstał burzący wicher z zimnem ostrym złączony, co o tym czasie w onym kraiu rzecz jest niezwyuczayna. Tegoż dnia wielka w Hollenderskich portach była burza. W Bordeaux Rochefort i w całej odnodze morskiej Biscaja od 21 przez

trzy dni nieźnośne zawieruchy nie tylko w portach wszystko zburzyły, ale też na lądzie wielkie szkody poczyniły. Równie nawałne wiatry w Wenecyi i Treist innych miejscach morze klóciły i wzbijały. W Triest podniosła się woda aż do pierwszego piętra domów. Toż w portach Norwegii, Szwecyi, Anglii, Fracyi postrzeżono. W Szwedzkich przytym portach wiele się statków porozbijało. W Kaen w Normandyi tak straszliwy był szturm, iż większą część domów na ulicy S. Jana powywracał, niziny wszystkie całe od wód zatopione zostały, tak iż w Kaen tylko i bliższych okolicach nad 100 ludzi utonęło. Dnia 25 w Housteur i Morlaix straszliwa nawałnica przez 36 godzin przy niezwyuczaynych piorunach, wiatrach i deszczach niebo i ziemię wywracać zdawała się.

[Wiadomości Warszawskie 1769 (1); 4]

735. GRUDZIEŃ – ANGLIA – SZTORMY I POWODZIE

Z Londynu d. 9 Grudnia. Ze wszech stron słyhać o straszliwych szkodach w tych dniach przez gwałtowne nawałnice na morzu, i przez niespodziane równie iak niezwyuczayne wód wylewy na lądzie poczynionych. Wylewy z deszczów i śniegów powstały, kiedy śnieg przeszłego tygodnia przez 30 godzin w niektórych Okolicach nieustannie padał (...).

[Wiadomości Warszawskie 1769 (1); 7]

736. 27 GRUDNIA – PETERSBURG I OKOLICE – ŁAGODNY POCZĄTEK ZIMY

U nas i po wszystkich w koło nas Okolicach tak niezwyuczynie łagodnego w tych czasiech zimy powietrza używamy, iakie ledwo gdzie w Niemczech o tej porze bywać zwykło. Rzeki, które u nas o tym czasie zawsze lodami okryte bywają ieszcze do tąd do stawania nie zabierają się, i ledwo gdzie niedzie krę zoczyć można.

[Wiadomości Warszawskie 1769 (10); 4]

1769

737. 27 SIERPNIĄ – WARSZAWA – KOMETA

W nocy ze dnia 26. na 27. Sierp: także z 27. na 28. była widziana po północy Kometa ku wschodowi niżey Plejadów.

[Wiadomości Warszawskie 1769 (70); 1]

738. 4 GRUDNIA – HAGA – BURZA SZTORMOWA

Straszna temi dniami w przyległym Kraiu była burza, gwałtownym wiatrem tak wzburzone było morze, iż woda do wsi Scheivening wpadła, i 14 stop brzegu w szerz zabrała.

(Supl. Nr 2 do wiad. war. z dn. 6 styczn. R.1770.)

1770

739. 23 MAJA – WILNO – KOMETA

W nocy ze dnia 25 na 26 przeszłego miesiąca, postrzeżona iest przez X. Poczobuta Jezuitę Astronoma Królewskiego nowa Kometa w Konstelacyi Scutum Sobiescianum nazwaney. Znayduie się ona między dwoma gwiazdami teyże Konstelacyi B. i F. od Doppelmayera

mianowanemi, i nudo oculo widziana, wielkością swoją zdawała się dochodzić pomienioney gwiazdy B, która iest czwartej wielkości (...) Wszakże obłoki ustawicznie przechodzące, nie dopuściły uczynić żadney obserwacyi z należytą precyzą. Nocy zaś następujących zgoła iey widzieć nie można było, dla wielkiej niepogody.

[Wiadomości Warszawskie 1770 (54); 1-2]

740. 11 CZERWCA – AMSTERDAM – BURZA Z ULEWĄ I GRADEM

Dnia 11 tego miesiąca około południa, straszliwa powstała w Amsterdamie burza z deszczem, gradem i grzmotami złączona. Okręty blisko miasta stojące nieciaką szkodę poniosły. Drzewa niektóre ogromne z korzenia wrywane i obalone były.

[Wiadomości Warszawskie 1770 (55); 4]

741. 24 LIPCA – GRENOBLE – ULEWA Z GRADEM

Dnia wczorayszego około w pół do trzeciej godziny z południa, spadł tu tak gwałtowny deszcz, iż całemu miastu zalaniem onego groził. Po nim nastąpił grad tak buyny i obfity, że najmnieysze onego sztuki, były wielkości orzecha laskowego, a niektóre wielkości iaiia równały. Ten grad, więcey godziny potrwawszy, wszystkie miasta ulice do całej stopy w wyż był napełnił. Okna i inne szkła po całym mieście, i mało nie wszystkie dachy na południową i zachodnią stronę położone, potłuczone były. Zbóża na polach, z kłosow swoich pozbiiane, drzewa z owocow otłuczone, i teraz smutnym obywatelom są widokiem (...).

[Wiadomości Warszawskie 1770 (70); 2-3]

742. 28 PAŹDZIERNIKA – RZYM – LATEM UPAŁY, PÓŹNIEJ ULEWNE DESZCZE I WICHER

Tak wielkie tu panowały przez te czasy upały, że trudno było najmnieyszego spodziewać się urodzaju; dla czego publiczne nakazane było nabożeństwo dla uproszenia z Nieba tak potrzebnego deszczu. Lecz od iedenastu iuż dni tak obfity począł deszcz nam spadać, że znowy chcielibyśmy piwersze pogodnie widzieć czasy; złączony iest z straszliwemi wichrami, które wszystkich obywatelów trwożą.

[Wiadomości Warszawskie 1770 (98); 5]

743. 20 GRUDNIA – WIEDENŃ – GWAŁTOWNA BURZA

We środę przeszła o godzinie 4 po południu, straszliwa powstała burza, która z nieustającym powietrza wzburzeniem trwała aż do północy. Wielką moc dachówek z domow i Pałacow zerwała, które padając szkła w karetach tłukły, i inne obywatelom poczyniły szkody.

[Wiadomości Warszawskie 1771 (5); 5]

1771

744. WILNO – PÓŹNA ZIMA

Od dawnych czasow, ktorych pamięć naystarszych ludzi zasięgnąć może, nie doświadczono tu tak spóźnionej, a potym tak upornie i długo trwającej zimy, iakeśmy tego roku doświadczyli. Nie rychley zaczęła się ona, iako dnia 7 Stycznia, do ktorego czasu pola

śniegiem nie pokryte utrzymywały zieloność ieseinną. Dnia tego, przy wietrze między Zachodem i północą wiejącym, wypadł śnieg obfity, a Thermometrum Reaumura spadło na półtrzecia gradusa niżej Kongelacyi, które pierwszych dni Stycznia podniosło się więcej niż do pięciu gradusów ciepła. Codziennie potym pomnażało się zimno, tak, iż dnia 30 Stycznia było na 20 gradusach przy wietrze między zachodnim i północnym. Dnia 8 Lutego zrana na 23 przy wietrze północnym, a mglistym powietrzu. Dnia 3 Marca zrana na 25 1/2 przy wietrze wschodnim, i wielkiej pogodzie. Dnia 1 Kwietnia zrana na 13 1/3 przy wietrze północnym dobrze pogodnym. Dnia 8 tegoż miesiąca zrana na 14 przy wietrze zachodnim i pogodnym niebie. Dni następujących, lubo nocy i poranki dość mroźne były, pogodne jednak słońce koło południa dobrze dogrzewało: tak, iż dnia 15 zrana rzeka Wilia połamała i ruszyły lody, po których dotych czas bezpiecznie jeżdżono (...) Między wysokościami Barometru tego roku obserwowanemi, największa była dnia 18 Lutego zrana, przy wietrze między północnym i zachodnim dobrze pogodnym. Merkuryusz znajdował się na 28 calach, 4 liniach i 8 liniakach, a Thermometrum niżej Kongelacyi na 14 1/2 gradusach.

[Wiadomości Warszawskie 1771 (39); 6-7]

745. 20 LISTOPADA – PETERSBURG – BAŁTYK SZTORM

Smutne nowiny, jedną po drugiej odbieramy o wielu okrętach, które tych czasow burzliwych na morzu Bałtyckim rozbijają się. Z Sundu, z Gothenburga, z Rewla, Rygi, Gdańska, Cronhnstadu, innych nowin nie mamy, iak tylko o tych nieszczęśliwych przypadkach, które dotąd, iuż od kilku niedziel, nie ustaią.

[Wiadomości Warszawski 1772 (2); 5]

1772

746. CZERWIEC I LIPIEC – ZIEMIA KRAKOWSKA – ULEWY I POWODZIE

Rok ten 1772 (...) dał się we znaki okolicom nadwiślańskim, przez niepamiętne od wielu lat powodzie. Patrzyłem własnymi oczami na te zniszczenia. Ogromne tamy i wały przy ujściu Dunajca i Wisły (...) poznoszone i porozrywane zostały. Woda rozlała się na nieobejrzanem okiem przestrzenie, zatapiając włości i łany. W Siedliszewicach przyszła aż na podwórze obaliwszy mur ogrodowy; wdarła się do oficyn, a my dzieci siedzieliśmy na strychu przez trzy dni. Żywności dowożono nam na tratwach.

Wisła niosła domy, stodoły; bydło rycząc pasowało się z prądem, i tonęło. Wielu ludzi ratowało się na kopach siana lub zboża, którym dawano ratunek i dowożono żywność (...) Przypadło to jakoś koło S. Jakuba [25 VII]. W czerwcu zaś pamiętam, w wilię Sw. Jana [23 VI], taki mroź zchwycił w nocy, że powynoszone na dwór z oranżeryi drzewa cytrynowe i pomarańczowe potraciły wszystkie liście.

[Wodzicki 1873; 74-75]

747. LIPIEC – FRANCJA – KATASTROFALNE NAWAŁNICE

Niepamiętają tu tak wielkiej burzy, i tak gwałtownej, iakiej na wielu mieyscach odległych od siebie, a w jednym prawie czasie doznano (...) ale zwiększą gwałtownością dało się widzieć w Cosne nad rzeką Loire (...) Wszystkie dachy w części tego miasta zachodniej były zniszczone, i niektóre domy upadły. Drzewa wielkie, któremi to miasto jest otoczone,

z korzenia są wyrwane, potłuczone, i pogruchotane. Miasteczko de Mayenne o milę ztamtąd leżące, większy ieszcze gwałtowności doznało.

[Wiadomości Warszawskie 1772 (65); 2]

- 748.** 22 LIPCA – DUNAJEC, JASIOŁKA, ROPA, WISŁOKA, BIAŁA – WYLEW
D. 20. VII. ... uliwa wielka nastąpiła, przed wieczorem deszcz ustał. Koło północy... uliwa nastąpiła y trwała nieprzestannie, naprzemian z pomorszczyzną, przez cały dzień 22 i 23 dopołudnia, wody tak wielkie wezbrały, że koło rzek iak Jasiołki, Dębowki, Ropy, Wisłoki, Biały, zboża żęte pozabierała woda także łąki pomuliła, błotem płoty poobwalała, drogi nieprzebyte poczyniła i iak od dwudziestu trzech lat ludzie niepamiętają tak szeroko rozlały się wody. Dunajec zaś prawie na trzy mile mieyscami wylał; karczmy, młyny, chałupy zabierała woda y niosła wielkie nawet świeżo obrobioną przycięs a daleko od wody porywając (...)
D. 28 y 29 deszcz prawie cały czas padał y woda znowu zebrała raptowna.

(Opisanie..., za: Szewczuk 1939; 4]

- 749.** WRZESIEŃ – WOJEWÓDZTWO BEŁZKIE – UPAŁY I BURZE
Rik 1772... W miesiaci weresni buła wełyka spekota a pisle neji tuczi z łyskawyciamy i czastymy hromamy.

(Czernecki 1890, za: Szewczuk 1939; 5]

- 750.** LIPIEC – ZIEMIA HALICKA – DESZCZE, GRADOBICIA
Wir haben zu gleicher Zeit in allen diesen Gegenden beständigen Regen. In einigen Gegenden ist der Hagel so stark gefallen, wie z. B. in Chortków [Czortków] am 7 dieses Monats [VII], dass eine halbe Meile weit nicht zu sehen wo Getreide gestanden, alles Federvieh, so nicht unterkommen könnte, todt geschlagen, und sogar die Schindeln auf den Häusern und Kirchen zerschmissen worden.

[Geret 1772-1795, za: Szewczuk 1939; 5]

Jednocześnie mamy w wszystkich tych okolicach ciągle deszcze, a w niektórych, jak na przykład w Czortkowie, w dniu 7 tego miesiąca [VII] spadł tak silny grad, że na szerokość pół mili nie widziało się stojącego zboża, a ptactwo domowe, które nie zdołało się schronić, padało martwe; dachy na domach i kościołach kryte gontem zostały zniszczone.

1773

- 751.** 19 CZERWCA – OBWÓD BEŁZKI – BURZA
Rik 1773... Dnia 19 czerwca buła neczuwana w Krystynopoli burja.
(Czernecki 1890, za: Szewczuk 1939; 5]

Rok 1773... Dnia 19 czerwca w Krystynopolu niespodziewanie wystąpiła burza.

1774

- 752.** 27 STYCZNIA – RACIBÓRZ – TRZĘSIENIE ZIEMI

W Ratiborzu w górnym Śląsku Wieża Kościelna stojąca od lat 500. obalona jest dnia 27. Stycznia przez niespodziane trzęsienie ziemi; upadek iey Kościół sam zepsował zgruntu, i w pobliskich domach wiele poczynił szkody.

[Gazeta Warszawska 1774 (27); 5]

753. 21-25 LIPCA – KRAKOWSKIE – POWÓDŹ

1774 a die 21 ad 25 Julii powódź na Wiśle bardzo wielka była, tak dalece, że ludzi z domami pozabierała.

[Prokesch 1900; 20]

754. LIPIEC – OBWÓD SAMBORSKI – POWODZIE

Mjesjaca Ijułija dnia 6. z subboty na nedelju [17. VII] Sjan i Wjar wyłżał, i powodzie welykoe było, że aż chałupy, bydło, derewinu i zboże nesło, w kostełje Pansjanskom Zasjanskom łokot zwysz była woda i szkody ne mało narobiła (...).

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 6]

755. 22 LIPCA – SAN I WISŁA, ROZWADÓW – POWÓDŹ ULEWOWA

Hoc anno [1774] ante festum S. Mariae Magdalenae [22 VII], diebus horrendae pluviae ceciderunt unde magna inundatio fuit, hic Rozvadoviae fluvius San tam procul usque post nostrum murum ad coemeterium ludeorum, Vistula vero ad duo miliaria multa damna in campis fecit, aedificia natabant in Vistula, homines submersi, in uno loco, ut ferebatur 80 corpora, infantes, animalia, rheda cum 6 equis, infantes in cunis... Secunda postea fuit, sed multum minor

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie nad Sanem, za: Szewczuk 1939; 6-7]

Tego roku [1774] przed świętem Marii Magdaleny [22 VII] dniami padały okropne deszcze, które spowodowały wielką powódź, że tu w Rozwadowie San tak dalece wylał, że woda doszła za nasze mury aż do cmentarza żydowskiego; Wisła zaś wyrządziła na polach na przestrzeni dwóch mil wiele szkód, unosiła budynki, topiła ludzi, a w jednym miejscu, jak mówią było 80 ofiar dzieci w kołyskach, zwierząt, powóz z 6 końmi. Później była druga powódź, ale znacznie mniejsza.

756. 23 LIPCA – WARSZAWA – POWÓDŹ

W tych dniach wielkiej powodzi doznaliśmy, iakiey od trzydziesty prawie lat niewidziano. Wisła pod samą gnoiową górę w sobotę przeszlą podeszła (...) tamy i domy nadwiślane zalała: towary różne, inne zatopiła, inne zaś, mianowicie wielkie składy drzewa, z niezmierną wielu szkodą z sobą zarwała.

[Gazeta Warszawska 1813 (75); 1052]

757. LIPIEC/SIERPIEŃ – OBWÓD PILZNEŃSKI – POWODZIE

Powódź wód Dunajca i Wisły z r. 1774, które to wody, rozdarłszy wały i brzegi między Bieniaszowicami i Pałuszycami zalały naokół leżące wsi i pola a to po trzykroć. Najpierw około św. Małgorzaty panny i męcz. [13. VII] ze znaczną szkodą, po raz drugi około święta M. B. Szkaplerznej [16. VII]. Wylew ten był tak ogromny, że zalał pola nawet wyżej położone, że ledwo gdzieniegdzie końce ździebeł widać było, a w Gremboszowie doszła woda do progu cmentarza, bo zrównała najwyższy stopień statuy stojącej pod kościołem. Wszystkie zboża ta powódź z ziemią zrównała, a związane snopki uniosła.

Trzecia powódź na św. Bartłomieja [24. VIII] nie mniej szkody zrobiła, tak, że mało co zboża, czy innych ziemiopłodów zebrano.

[Zapiski metr. par. Gręboszów, za: Szewczuk 1939; 6]

W r. 1774 na św. Jakób [25. VII.] taki wylew wody był, iż prócz Gorzyc wszystkie pola ze zbożem, łąki z trawami zatopione zostały. Na Pączku [przysiółek Gorzyc] miejsca nie było, gdzieby suchą nogą przy bezpieczeństwie bydłę stanąć mogło.

[Zapiski metr. par. Gorzyce, za: Szewczyk 1939; 6]

758. LIPIEC/SIERPIEŃ – SAMBOR I OKOLICE – POWÓDŹ

W r. 1774 była powódź w samborskiem. Ludzie myśleli, że to nowy potop świata. Ławrowska kronika wspomina, że powódź trwała tylko 6 godzin, ale w lipcu w tym samym roku jeszcze większe były ulewki, trwające przez trzy dni. „Nietylko w Gwozdeckiej krainie, ale w całych górach powódź ta strachem napęliła ludzi; sądzili że woda zrówna się z górami i pozrywa je całkiem”. W sierpniu była trzecia taka powódź. (Coś jak w r. 1893).

[Strzetelska-Grynbergowa 1899; 320]

759. 25 SIERPNIA – WARSZAWA I OKOLICE, WISŁA – WYLEW

Dnia onegdajszego, koło północy, na Bielinie przy ulicy Iasney, wszczął się pożar i Dworek ieden w popiół obrócił. Około tegoż prawie czasu znowu Wisła przybierać znacznie i zalaniem miejsc nabrzegowych grozić zaczęła: ale już tej nocy znacznie woda opadła, i rzeka do swego się wraca koryta.

[Gazeta Warszawska 1774 (69); 1]

1775

760. STYCZEŃ – WISŁA, KRAKOWSKIE – POWÓDŹ

In Januario gdy Wisła zrzuciła, taka powódź była, że pod Krakowem wody okiem nie przejrzał, która krami wtenczas idącemi, wiele szkody narobiła.

D. 21 Februarii. W tym miesiącu, gdy most wielicki był zerwany i na promach przewożono, pełny prom ludzi, na samej głębi w pół złamał się i ludzi przeszło 80 utonęło.

[Prokesch 1900; 21]

761. 25 STYCZNIA – WARSZAWA – WCZESNA, MROŹNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Już od dawnego czasu niepamiętamy tak prędkiej i tak statecznej, przy obfitych śniegach, u nas zimy. Wisła od dwóch miesięcy i dalej nieprzerwanie stoi i coraz bardziej się wzmacnia (...) Mróz, który podług Thermometrum de Reamur (...) do stopniów 12. innych dni podczas dochodził; dnia wczorajszego i dziś przed wschodem słońca, na stopni 16. Postąpił (...) Dzisiejszy dzień (Nawrócenia S Pawła) jest piękny i pogodny (...).

[Gazeta Warszawska 1775 (7); 1]

762. POCZĄTEK LUTEGO – WILNO – OSTRE MROZY

Mrozy nad zwyczaj wielkie przeszłych dni tu panowały (...) w Poniedziałek [6 II.] do

22; we Wtorek [7 II] do 22 i poł; we Środę zaś do stopnia 23. doszedł. Tegoż ostatniego dnia, w Obserwatorium (...) Thermometrum spirytysem nalane pękło, sam zaś spirytus zmarł wcale.

[Gazeta Warszawska 1775 (11); 2]

763. WIOSNA – OBWÓD TARNOWSKI – POWÓDŹ

Powódź miała miejsce z końcem zimy w r. 1775. Kiedy pękły lody na Dunajcu i Wiśle, była prawie powódź podobna do zeszłorocznej, bo nagle przypadła w nocy i ludziom zdjętym nagłym przestraszeniem groziła straszną zgubą. Wiele bydła w stajni utopiła woda a inne wśród lodu od zimna zginęły.

[Zapiski metr. par. Gręboszów, za: Szewczuk 1939; 7]

764. OBWÓD DROHOBYCKI – BURZA

W r. 1775 burza zwała w Ławrowie budynki gospodarskie.

[Strzetelska-Grynbergowa 1899; 321]

1776

765. ZIMA – EUROPA – DŁUGIE I OSTRE ZIMY

1776... Była bolszaja zima, takija byli 1788, 1789, 1794-5 hodach.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 7]

9 Januar bis 2 Februar: aeusserst strenger Frost in ganz Europa...

[Hennig 1904, za: Szewczuk 1939; 118]

...9 stycznia do 2 lutego nadzwyczajnie silny mróz w całej Europie.

766. ZIMA – OBWÓD SOKALSKI – DŁUGA I MROŹNA ZIMA NISZCZY SADY

Rok 1776... w misiaci cwtniu pokazało sia, szczo po pryczyni dowhoji i ostroji zymy powymierzało duże bohato derewyny po sadach, a dekudy i cili sady wyhynuły [Krystynopol].

[Czernecki 1890, za: Szewczuk 1939; 8]

Rok 1776... w kwietniu ukazało się, że z powodu długiej i ostrej zimy w sadach wymarzło bardzo dużo drzew owocowych, a miejscami wyginęły nawet całe sady [Krystynopol].

1777

767. OBWÓD DROHOBYCKI – PÓŹNE ŚNIEGI

1777... Martii die 29. V.S. [9. IV.] wetyky snih wpaw w kolino.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 8]

768. 1 WRZEŚNIA – KRAKÓW – GWAŁTOWNA WICHURA

D. 1 Septembris. Wiatr w Krakowie gwałtowny był i wiele szkody porobił; na ratuszu

kazimierskim sztybr z tyką złamał, w ten dzień podczas tak gwałtownego wichru, który ludzi obalał o godz. 7 wieczór Skała miasteczko P. P. św. Andrzeja zgorzało, tylko kilka domów zostało.

[Prokesch 1900; 23]

1778

769. ZIMA – OBWÓD HALICKI – WIELKIE DESZCZE

A. D. 1778 wielkie błota były o Bożym Narodzeniu i deszcze.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 8]

1779

770. OBWÓD LWOWSKI – PRZEBIEG POGODY

Roku 1779 zima zginęła miesiąca Januaria die 30, y ciepło było; pszenice y jarycze sieli w masnice [14. II.] ogrody od śródopościa [21. III.]; wirba rozwinułaśia na Błahowjeszczenie [5. IV.] kwit był; w święta wielkinocne [11. IV.], aż w niedziele przewodne [18. IV.] mrozy byli y kwiat obmarzł. Dyscu niebyło ani śniegu niedziel 12.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 8]

771. LATO – OBWÓD TARNOPOLSKI – GRADOBICIA

(...) Inne wszelkie zboże ozime i jare, tudzież konopie, groch, sianożęci etc. grad do szczętu wybił.

[Liber crescentiarum... 1771-1804, za: Szewczuk 1939; 9]

1780

772. OBWÓD DROHOBYCKI, SUKIEL, BOLECHÓW – WYLEW NISZCZY BUDYNKI I DROGI

Der Fluss Sukiel dringet so stark an die Stadt [Bolechów], dass selber in anno 1780 bey einem Anlauf 18 Häuser von Grund weggeschwemmet habe, dass Wasser hat dergestalt die Weege gegen der Stadt genohmen, dass der grössten Gefahr unterliegt...

[Szewczuk 1939; 9]

Rzeka Sukiel tak silnie wtargnęła do miasta Bolechów, że w r. 1780 fala zniosła z gruntu 18 domów, a woda tak dalece koło miasta zabrała drogi, że stanowiły największe niebezpieczeństwo.

773. SIERPIEŃ – PRUT I DNIESTR, KAMIENIEC PODOLSKI – WYLEW

Naystarsi tu ludzie nie pamiętają tak strasznych powodzi, iakie były w przeszłym Miesiącu na Rzekach Prucie y Dniestrze, które gwałtownie wezbrawszy, na cokolwiek w biegu swym napadły, wszystko częścią zalały, częścią z sobą porwały, y przeto wiele wsi, ludzi, y dobytku zginęło.

[Gazeta Warszawska 1780 (75); 3]

1781**774. MAJ – ŚRODKOWA EUROPA – MROZY**

23. und 24. V.: „Starke Nachtfröste in ganz Mitteleuropa“.

[Hennig 1904, za: Szewczuk 1939; 10]

W dniach 23 i 24 maja wystąpiły silne nocne mrozy w całej środkowej Europie.

1782**775. 6 MARCA – WARSZAWA, WISŁA – RUSZENIE LODU, WYLEW**

W przeszłą szrodę (6 Marca) Wisła tu puściła, gdy nagle wezbrana woda lody połamała i niższe nadwiślane budowy po części załaza, oraz niektóre składy drew zerwała.

[Gazeta Warszawska 1813 (75); 1052]

1783**776. EUROPA – ROK GORĄCY, SUCHY I BURZLIWY, MGŁY**

(...) behielt die Witterung in Europa im allgemeinen den feuchten Charakter. Um so mehr machten sich die Jahrgänge 1782... 1783, am meisten 1788, durch Hitze und Trockenheit bemerklich. Das Jahr 1783 war ausserdem ausgezeichnet durch... furchtbare Stürme, zahlreiche und heftige Gewitter und im Juli, bei grosser Hitze, sich über ganz Europa verbreitenden anhaltenden Höhenrauch.

[Haeser 1882, za: Szewczuk 1939; 11]

(...) w Europie utrzymywała się na ogół pogoda wilgotna, natomiast z nastaniem lat 1782... 1783, a zwłaszcza 1788 r., przez upały pogoda charakteryzowała się suszą. Ponadto rok 1783 wyróżniał się okropnymi wichurami, licznymi i gwałtownymi burzami, a w lipcu, z powodu wielkiego upału, nad całą Europą rozpościerała się długo utrzymująca się sucha mgła.

Ungewöhnlich dichte und lange andauernde Höhennebel seit dem 24. V. bis gegen Mitte August in ganz Europa;... gleichzeitig grosse Wärme in Europa.

[Hennig 1904, za: Szewczuk 1939; 11]

Od 24 maja aż do połowy sierpnia utrzymywała się w całej Europie niezwykle gęsta wysoka mgła... przy jednocześnie wielkich upałach.

1784**777. MAŁOPOLSKA – DŁUGA, OSTRA I ŚNIEŻNA ZIMA**

1784/85. Sehr schneereicher, äusserst strenger und langer Winter...

[Hennig 1904, za: Szewczuk 1939; 12]

Zima roku 1784-5 była bardzo śnieżna, nadzwyczaj mroźna i długa.

1785

778. LUTY/MARZEC – KRAKOWSKIE – MROZY

D. 28. Februari. Nadzwyczajny mróz był rano (...) D. 1 Martii nazajutrz był jeszcze większy mróz (...) D. 28 Martii. W poniedziałek Wielkanocny jeździliśmy sanna po Wiśle (...).

[Prokesch 1900; 28-29]

779. OBWÓD TARNOWSKI – DŁUGA ZIMA, GRADOBICIE

6. VIII. 1785 rano grad spadł ogromny, nadzwyczajnej wielkości. Zboża były jeszcze rozciągnięte na powrósłach z powodu spóźnionej wiosny, gdyż zima w tym roku przeciągnęła się aż do maja. Grad powybił wszystkie okna od północy w kościele.

[Zapiski metr. par. Gręboszów, za: Szewczuk 1939; 13]

780. POWIAT PRZEMYSKI – ULEWY I POWODZIE

Bachorze (...) Wylewy rzeki Sanu i wpadających do niej potoków w r. 1785 (...) narobiły tu wiele szkody (...) Ulewy w roku 1785 dnia 1 i 2 września, zniszczyły budujący się podówczas trakt duklański.

[Schneider 1874; 212, 214]

1786

781. SIERPIEŃ – OBWÓD STANISŁAWOWSKI – GRADOBICIE

W r. 1786 w sierpniu, nadzwyczajny grad wytłukł wszystkie okna tak w kościołach, jako też i w mieście.

[Barącz 1855; 248]

782. OBWÓD BRZEŻAŃSKI – SŁOTNY ROK

Cały rok, równie iak dawniejszy t. i. 1785 był niepomyślny, przeto, że słoty nieustanne, tak przez wiosne, iako też lato y iesień, panujące, ani zboża rość, ani też ich, jakoteż siana, bez szkody zebrać niedopuszcili. Chibiły też i w tym roku ogrodziny. Pasięka wcale bezużyteczna była y z gruntu przez częste zimna y słoty niszczała.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 18-19]

1787

783. MARZEC – WOŁYŃ – ŚNIEGI I MROZY

...dla większych co raz śniegów, droga była trudna, a wiatr pod ów czas tak był srogi i mroźny, że jednym twarzę, a drugim nogi podmrażał (...)

[Lwowskie Tygodniowe Wiadomości 1787 (14)]

1788

784. GRUDZIEŃ – OBWÓD LWOWSKI – POCZĄTEK MROŻNEJ ZIMY

Lemberg den 20. XII. [1788] ...Hier, in unserm Galizien, wird die Kälte von Tag zu Tag empfindlicher (...).

[Geret 1772-1795, za: Szewczuk 1939; 24]

Lwów, 20 grudnia 1788... Tu w naszej Galicji z dnia na dzień chłód staje się dokuczliwszy (...).

1789

785. ZIMA – KRAKOWSKIE – OSTRE MROZY

W r. 1788 na 1789 zima bardzo tęga była, zaczęła się mediis Novembris 1788 trwała aż do primas dies Aprilis. Mrozy tak tęgie były, że na 24 gradusy ludzie marzli, bydło, zwierzęta i ptaki (...).

[Prokesch 1900; 36]

786. OBWÓD LWOWSKI – SILNE MROZY, ZAMARZNIĘCIA

W tom hodu była bolszaja zima, s 1788 na 1789 hod bliz horoda Lwowa zamerzło 37 czelowjek.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 26]

787. MAŁOPOLSKA – MOKRY ROK, WYLEWY

...im J. 1789... hatten wir ein nasses Jahr und viele Ueberschwemmungen.

[Intelligenz-Blatt 1796-1811, za: Szewczuk 1939; 25]

...w r. 1789 mieliśmy mokry rok i liczne wylewy.

1790

788. CZERWIEC – OBWÓD TARNOWSKI – SUSZA

Terrae siquidem aridae, nulla pluvia mensibus quatuor desuper cadente, facile ignem conceperunt.

[Leniek 1897; 349]

Wysuszona ziemia, na którą od czterech miesięcy nie pada deszcz, stała się łatwa dla ognia.

789. OBWÓD ŻÓŁKIEWSKI – SUCHA WIOSNA, MOKRA JESIEŃ

W tym roku [1790] przez całą wiosnę y aż do św. Jana Krzyciela podług star. kalend. [5. VII.] zbyteczne były posuchi, przez co omal nie było siana (...) Jesień cała słotą była przeplatana. Zimy do nowego roku stały nie mieliśmy, ale tylko czasem przemrozki częściey zaś deszcze, śnieg lubo kiedy wypadł niedługo iednak, dla niechłodnego powietrza, zabawił się.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 27]

790. LWÓW I OKOLICE – WIOSENNA SUSZA

Dn. 20.VI. powstaje we Lwowie pożar, którego ugaszenie jest trudne z powodu braku wody, spowodowanego trwającą posuchą.

[Geret 1772-1795, za: Szewczuk 1939; 28]

(...) Hiebei geniessen wir einer Witterung, die für Lemberg wahrhaft selten ist, ausserordentlich gelinde, aber feucht, ein wahres Herbstwetter, erst nach dem neuen Jahre [1790] brach einige Kälte ein, über deren Heftigkeit aber auch nicht zu Klagen haben.

[Geret 1772-1795, za: Szewczuk 1939; 27]

Przy tym cieszymy się pogodą, która we Lwowie jest wyjątkowa, niezwykle łagodna, lecz wilgotna, prawdziwie jesienna, dopiero po nowym roku wtargnęło gwałtownie trochę mrozu, nie ma powodu do narzekania.

1791**791. CZERWIEC – OBWÓD TARNOWSKI – LICZNE PIORUNY**

Eodem quoque mense frequentiora solito fulmina hic aequae in vicinia multum terrent homines, tactis partim domibus, non tamen incensis, partim etiam pecoribus exanimates.

[Leniek 1897; 356]

Także w tym samym miesiącu [czerwcu] tu [w Tarnowie], jak również w okolicy, częściej niż zwykle, pioruny bardzo niepokoiły ludność ponieważ wywoływały one nie tylko pożary budynków, ale też zabijały bydło.

792. OBWÓD ZŁOCZOWSKI – WCZESNA ORKA

To zapisuję na pamięć, że w r. 1791 po Bohojawłeniju czwartego dnia w czwartek [20. I.] orali w Horodyłowie (...).

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 29]

1792**793. 20 GRUDNIA – TARNÓW – SILNA WICHURA**

Vigesima die mensis Decembris vespere insolitus ventus etiam terruit incolas, adeo enim turbo vehemens erat, ut tecta aliquot lapideis detraheret (...) Non minor quoque ventus 10 Junii 1792 bacchatus, triginta domos paganas in villa Bobrowniki solo aequavit.

[Leniek 1897; 371]

Dwudziestego grudnia wieczorem niezwykła wichura przeraziła mieszkańców [Tarnowa], ponieważ był to tak gwałtowny huragan, że zerwał kilka kamiennych dachów (...) Niemniejszy wicher szalał również 10 VI 1792, który wieśniakom we wsi Bobrowniki zrównał z ziemią 30 domów.

1794**794. MAŁOPOLSKA -WIELKA I CIĘŻKA ZIMA**

W tom roku s 1794 na 1795 h. była wielkaja i tiazkaja zima.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 30]

795. LATO – OBWÓD TARNOPOLSKI – WIELKA SUSZA, WCZESNE ŻNIWA

Roku tego tak wielka posucha była, iż zboże, wzrostu nie mając, częścią przez połowę wyschło, częścią mimo przyzwoitego czasu dościgoło gwałtownie tak, że 7. VII. zaczęły się żniwa, a te nie długo bawiły, bo mało co do sierpa było (...).

[Liber crescentiarum... 1771-1804, za: Szewczuk 1939; 30]

1796**796. KWIECIEŃ – OBWÓD SAMBORSKI – OSTRA ZIMA**

Roku boż. 1796 dwa mjesjacy teplyi buli: anuarij i februarij, iż łjude orali... a mjesjaca marta o seredopostju [3. IV.] takaja zima buła iż mnohi s ptastwa pomierzło, bidło ot welikoho zimna pozdichało.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 32]

797. OBWÓD ZŁOCZOWSKI – PÓŹNA ZIMA

1796 roku snjehu ne buło, bo jak w zimje swjatiłi wodu [12. I.], to djeti buli na Iordanje bos; snjeh upadł pred Strjeteniem [13. II.].

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 32-33]

1798**798. MAJ – OBWÓD LWOWSKI – ULEWNE DESZCZE**

(...) następnego roku (...) w maju (...) padały wielkie deszcze, a splukany piasek z Góry Zamkowej stoczył się na mur, okalający klasztor i tak go uszkodził, że złodziejom otworzył się wolny wstęp.

[Chotkowski 1905; 329-330]

799. MAJ – OBWÓD STANISŁAWOWSKI – GRZMOTY W MAJU

W roku 1798 mjesjaca maja 11, 13 [22 i 24. V.] hromy buli wielikii w noczi.

[Petruszewicz 1889, za: Szewczuk 1939; 33]

1799**800. MAŁOPOLSKA – ZIMNY I DESZCZOWY ROK**

1799. Sehr kaltes, regnerisches Jahr.

[Hennig 1904, za: Szewczuk 1939; 33]

Bardzo zimny i deszczowy rok.

- 801. KRAKOWSKIE – OSTRA ZIMA**
(...) to jest z roku 1798 na 1799, kiedy Styczeń był także miesiącem najzimniejszym, mającym w Krakowie temperaturę średnią $-9,95$ (...).
[Śniadecki 1809; 428]
- 802. OBWÓD ZALESZCZYCKI – DUŻE OPADY ŚNIEGU**
8. I. 1799: ...przez niemałą ilość śniegu drogi teraz tak są nieużyte, że w pilnych nawet interesach ekspedycje tamować się muszą...
[Zbiór cyrkularzy... 1789-1803, za: Szewczuk 1939; 34]

1800

- 803. GALICJA – OSTRA I ŚNIEŻNA ZIMA**
...der Winter [1799/1800] streng und der Schnee häufig, die kleine Nebenwege grössten Theils unbefahren und nur die Haupt- und Poststrassen gängig waren;...
[Hildenbrand 1800, za: Szewczuk 1939; 34]

... zima roku 1799-1800 była mroźna z częstymi opadami śniegu, tak że małe boczne drogi po największej części stawały się nie do przebycia, a tylko główne i pocztowe trasy nadawały się do ruchu.

- 804. 1799/1800 – KRAKOWSKIE – OSTRA ZIMA**
(...) i zimy z roku 1799 na 1800, w której najzimniejszym miesiącem był Marzec R. 1800go, mający temperaturę średnią $-8,76$.
[Śniadecki 1809; 428]
- 805. 1800/1801 – OBWÓD PRZEMYSKI – MROŻNA ZIMA, SZKODY W SADACH**
Okolice Jarosławia obfita jest w drzewa orzechów włoskich. Zima mocna z r. 1800 na 1801 bardzo ich wiele wymroziła i znaczne przez to szkody mieszkańcom przyniosła.
[Siarczyński 1826; 132]

1801

- 806. KONIEC STYCZNIA – LWÓW – GWAŁTOWNY WICHER**
(...) że w nocy z 28 na 29 stycznia okradli złodzieje Dom sierót (...), a w domiar złego, gwałtowny wicher zerwał blachę z dachu kościelnego i powybił dużo okien w zakładzie.
[Chotkowski 1905; 330]
- 807. 1 LUTEGO – ŚRODKOWE KARPATY – ORKAN**
Zu den gewaltigsten Orcanen, welche die Central-Karpathen heimsuchten (...) im Jahre 1801, in der Nacht zum 1.II (...) seine Gewalt so gross gewesen sein, dass er allein im

Dorfe Gross-Lomnitz 150 Gebäude zertrümmerte oder beschädigte, und die Bewohner in dem Wahne, der Untergang der Welt sei gekommen, bestärkte.

[Sydow 1830, za: Szewczuk 1939; 36]

W roku 1801, 1 lutego w nocy, Środkowe Karpaty nawiedził najgwałtowniejszy orkan, a jego siła była tak wielka, że w samej tylko wsi Łomnica Wielka, zburzyła lub uszkodziła 150 budynków, a mieszkańcom wydawało się, że już nastąpił koniec świata.

808. STYCZEŃ – LWÓW – ZMIENNA POGODA

Lemberg. Als am Neujahrstage der Wind Nordwest wehte, so folgte sehr gelinder Frost darauf, so zwar, dass wir vom 3 bis. 9. I. sogar Thauwetter am Tage hatten. Am 11. und 12. fiel etwas Schnee und die Fröste wurden stärker. Am 28. in der Nacht erhob sich ein erschrecklicher Westwind mit Schneegestörber, und dauerte bis am 29. (...) Den grössten Schaden richtete dieser Wind in der Nacht vom 30. bis auf den 31. I. an, da er sehr viele Dächer stark beschädigte...

[Intelligenz-Blatt 1796-1811, za: Szewczuk 1939; 36]

Lwów. Po noworocznym wietrze północno-zachodnim, przyszedł bardzo łagodny mróz, a nawet od 3 do 9 stycznia mieliśmy w dzień odwilż. W dniach 11 i 12 lutego spadło trochę śniegu i robiło się mroźniej. W nocy 28 zerwała się straszna północno-zachodnia wichura z zamiecią śnieżną i trwała do 29 (...) Największe szkody wyrządził wiatr w nocy z 30 na 31 stycznia, niszcząc bardzo dużo dachów.

1802

809. KRAKOWSKIE – PRZEBIEG POGODY

Przytoczę tu przykład ostatniej nadzwyczaj ostrej zimy z roku 1802 na rok 1803, która nie tylko w prowincjach Polskich, ale i w wielkiej części Europy czuć się dała przeciwko (...) zwyczajnemu rzeczy porządkowi. Całe lato 1802go było suche, pogodne i gorące. Czerwiec, Lipiec, najszczególniej Sierpień znakomite były wielkimi upałami aż do 29ciu stopni w Krakowie termometr podnoszącemi. Wrzesień i Październik były także miesiące pogodne i nadzwyczajnie ciepłe, kiedy w Październiku jeszcze były dni skazujące 20 stopni ciepła (...) wiatry (...) od środka Października i przez część Listopada ciągle wiejąc, ostudziły znacznie ziemię jeszcze śniegiem nie okrytą: potem przerwane w Grudniu wiatrem ciepłym zachodnim, wróciły znowu na koniec tego miesiąca, i wciąż przez cały Styczeń Roku 1803go panując, sprowadziły zimę najostrzejszą i mrozy –24,3 stopni; tak dalece, że temperatura średnia dniowa (...) dała na temperaturę średnią Stycznia 1803go -12 stopni zimna w Krakowie (...) Przez wszystkie te sławne tęgiemi mrozami zimy [odnosi się również do zim 1798/9 i 1799/1800] panowały w Krakowie wiatry wschodnie, północy często zarywające, które studząc nagle ziemię śniegami nieprzykrytą (...) sprowadzać zwykły zimy tęgie, mimo suszy i upałów lata, które poprzedziło.

[Śniadecki 1809; 427- 428]

810. OKOLICE OŚWIĘCIMIA – WYLEWY

Wisła wzmocniona dopływem Przemszy od strony północnej, pomimo wyniosłych brzegów (...) występuje często w czasie powodzi, i zalewa przyległe pola i błonia Babic, jakoteż i sąsiedniej wsi Brzoskovic, urywając rok rocznie po kawałku ziemi (...) Powodzie w ostatnich latach najsrozsze były z tego względu w r. 1802, 1805, 1813, 1814, 1826 (...) Koryto rzeki Soły odgarnia w niewielkiej rozciągłości od wschodniej strony, Babice od miasta Oświęcimia (...) Rwiąca jej woda w czasie często zdarzających się wylewów, nanosi na nadbrzeże gruntu wiele szutru i namułu, a często nawet, jak to się w r. 1813 stało, zawała nawet całe koryto, przez co woda tworzy sobie rozmaite odnogi po polach lub błoniach, dopiero co upranych.

[Schneider 1874; 66-67]

811. OBWÓD LWOWSKI – SUSZA

Lemberg. ... Wir haben seit 4. VIII. bis 13. d. M. [IX] unaufhörlich trockene Witterung gehabt, und der am 17. und 27. VIII. gefallene Regen hat kaum die Erde benetzt. Baumfrüchte sind unserer Gegend sehr wenig, und zwar Pflaumen gar keine, Apfel und Birnen fallen enwender unzeitig vom Aste, oder verfaulen am selben, oder sind vom Würmern durchfressen.

[Intelligenz-Blatt 1796-1811, za: Szewczuk 1939; 38]

Lwów. ... Mieliliśmy długo trwającą suszę, od 4 sierpnia do 13 września, i tylko 17 i 27 sierpnia deszcz zaledwie pokropił ziemię. W naszej okolicy jest bardzo mało owoców, śliwek prawie wcale nie ma, a jabłka i gruszki spadają niedojrzałe z gałęzi, bądź same gniją, lub są żerane przez robaki.

812. JAZŁOWIEC – TRZĘSIENIE ZIEMI

W m. Jazłowiec... d. 26. X. 1802. o pierwszej godz. pop. było tak silne trzęsienie ziemi, że ludzie uciekali z domów;... najsilniej odczuło to trzęsienie ziemi na ulicy Ormiańskiej i na zamku.

[Zapiski metrykalne parafii Jazłowiec, za: Szewczuk 1939; 39]

1803**813. ZIMA – POLSKA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA – OSTRY MRÓZ**

Największe zimno mieliśmy w powyższym przeciągu czasu [...23 lat...] d. 18, 20 i 26 I r. 1803. Ciepłomierz spadał na 23 gradusów niżej 0. Rośliny niezmiernie przez to ucierpiały, sama tak trwała śliwina, tu i ówdzie wymarła...

[Hibl 1811, za: Szewczuk 1939; 40]

Lemberg den 13. Janner 1803 ... der heurige, sehr harte Winter (...) wie es in den meisten Zeitungen gestanden hat, dass einzig im Lemberger-Kreis 32 Meenschen Erfroren (...).

[Rohrer 1804; 159-160]

Lwów 13 stycznia 1803 ... bardzo mroźna tegoroczna zima (...) i jak podaje większość gazet, tylko w jednym obwodzie lwowskim zamrzły 32 osoby (...).

Die seit 26 Jahren täglich gemachten Witterungsbeobachtungen geben zu erkennen, dass wir durch diesen Zeitraum keinen so starken, so anhaltenden Frost nicht gehabt haben.

[Intelligenz-Blatt 1796-1811, za: Szewczuk 1939; 40]

Od 26 lat prowadzone codziennie obserwacje pogody pokazują, że w ciągu tego okresu nie mieliśmy tak silnych i tak długo trwających mrozów.

Seit dem 4-ten d. M. [III] haben wir am Tage Thauwetter, in der Nacht aber bis nach 8 Uhr Früh sehr starke Fröste. Alle Landwege und grösstentheils die Chausseen liessen sich bis den 23. d. M. noch sehr gut mit Schlitten befahren.

[Intelligenz-Blatt 1796-1811, za: Szewczuk 1939; 40]

Od 4 marca mamy w dzień odwilż, w nocy zaś, aż do godziny 8 rano, bardzo silne mrozy. Wszystkie drogi krajowe i w największej części szosy, nadają się do 23 tego miesiąca, jeszcze do bardzo dobrej sanny.

1804

814. MAJ – KRAKOWSKIE – OPAD ŚNIEGU

D. 14, 15 i 16 maj było mrozu 6 gradusów według termometru Reaumura, dnia 14 często grad i śnieg padał, a dnia 15 śnieg spadł i okrył pola.

[Prokesch 1900; 47]

1805

815. 1 SIERPANIA – BESKIDY ZACHODNIE, TATRY – BURZA Z GRADEM

O osmej godzinie w wieczor, od wschodu na gorach Poręba, Lubnia, wzniosła się chmura szarobiaława (...) W krotce zbiły się, i nagle zniżyły ku ziemi, w tej dolinie, gdzie się wsczyna Raba, a ktory wondoł, na kilka mil rozległy, robi tu niejako kotlisko między gorami Lubnia, Poręba, Rabun, Babiagora (...) W pięciu wsiach na około piorun zapalił w jednych gumna, w drugich chałupy, a w tym samym momencie zaczął lecieć grad, powszechnie na wielkość kurzego jaja, lecz między nim, spadały różnego kształtu sztukami lody. Te padały naigęścici między wsią Spitkowice i Rokicin. Przy Spitkowicach spadała z powietrza sztuka lodu, która połtory stopy w długość, a stopę i trzy cale w szerokość, i tyleż na grubość miała. Ja w cztery godziny po jej spadnieniu widziałem ią. To jeszcze 52 funtow ważyła (...) Grad po tei całej okolicy na połtory mili w szerz wszystkie zboża wybił (...) że chmura czarna, od gor Żywieckich ciągnąca, deszczową tylko była, i nigdzie, ktorędy przechodziła grad z niei nie spadał, tylko deszcz i to średni (...) Chmura zaś szarobiaława, co przez Lubnię i Poręby przyszła, nigdzie także żadnei szkody nie porobiła; ani grad, ani deszcz z niei niepadał. Wicher tylko wszędzie z nią straszny ciągnął, szum i huk także wszędzie w niei słyszano. Lecz gdy się te dwie chmury z sobą zbiły (...) z dwóch przeciwnych wiatrow, powstał wiatr jednostały wielki od zachodu, i też połączone chmury z rozwalaniem domow, z łamaniem lasow, nioś na wschod przez Nowy Targ, Białkę, Jaworzynę ku Tatrom. Ale nie mogąc tych gor wyniosłego strychu

przenieść, z straszną nawałą, koło trzech wierzchow, cała ta burza otarła się, i niejako przewaliła przez Magorę, i Koperszady Bielskie, na wieś Sławiańską, na Wielką, Białę, Kiesmark etc: (...).

[Staszic 1815; 83-85]

- 816.** OBWÓD SANOCKI – ZIMNA WIOSNA, MOKRE LATO, STRATY W ZBIORACH (...) przez nadzwyczajne często zapadłe śniegi, przez długotrwałe wilgotne chwile, połowa żniwa upadła tak dalece, iż niektórzy poddani nadto mało, inni może żadney żywności do przyszłego żniwa nie zatrzymają a zatem wysiewy zupełnie uskutecznione byź nie mogły.

[Zbiór cyrkularzy... 1794-1807, za: Szewczuk 1939; 44]

1806

- 817.** STYCZEŃ – KRAKÓW – CIĘŻKIE MROZY
Powrót wojsk rosyjskich z pod Austerlitz przez Kraków odbywa się „... w styczniu w r. 1806 wśród ciężkich mrozów...”.

[Grabowski 1909, za: Szewczuk 1939; 45]

- 818.** GRUDZIEŃ – MAZOWSZE – USTAWICZNE DESZCZE
Bitwa pod Pułtuskim toczyła się od 23 XII 1806 r. przez kilka dni bez większych rezultatów. Zima stanęła na przeszkodzie wszelkiej akcji, drogi tak rozmiękły od ustawicznych deszczów, że działa grzęzły unieruchomione – wielu żołnierzy znalazło śmierć w trzęsawiskach. Napoleon zmuszony był do odwrotu. No cóż – powiedział – wasze bagna ocaliły Rosjan, trzeba czekać mrozów.

[Marbot 1891]

1807

- 819.** 19 i 20 KWIETNIA – KRAKÓW – ŚNIEG
D. 19 i 20 Aprilis spadły śniegi na stopę i 20 po Krakowie sankami jeździli (...) D. 16 maja. Taki był wicher po południu, że w Krakowie w niektórych miejscach dachy popsuł, po przedmieściach drzewa wielkie, parkany z murowanymi słupami (...) i domy poobalał. Od dnia 19 lipca do 16 sierpnia wielkie były upały, gorąco przechodziło 29 gradusów, a deszczu nie było, tylko 14 Augusti nawałnica (...) przypadła.

[Prokesch 1900; 52]

- 820.** LATO I JESIEŃ – POLSKA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA – UPAŁY I SUSZA
(...) w przeciągu lat 23 największy upał był 10 i 22 sierpnia 1807. Ciepłomierz Reamura, o północy postawiony, doszedł nad 0 do 24 stopni, ... 2 grudnia, 10 stopni [ciepła].

[Hibl 1811, za: Szewczuk 1939; 46-47]

Lato 1807 r. było bardzo gorące.

[Prokesch 1900; 53]

In hoc mense inceptit pluere circa 20-simam, nam a Iulio et Augusto sperabatur pluvia unde vernalia semina varii frumenti ac olera in hortis prae aestu combusta perierunt. Mane circa nonam vehemens ventus in praxatorio totum eripuit tecta ac plures tegulas eripuit, durabat usque ad meridiem haec procella.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie nad Sanem; za: Szewczuk 1939; 47]

20 września zaczął padać deszcz, natomiast w lipcu i sierpniu utrzymywała się susza, która wygubiła wiosenne zasiewy, różne owoce i warzywa w ogrodach. Rankiem, około godz. dziewiętej, gwałtowny wiatr zrywał dachy i dachówki, a wichura ta trwała do południa.

- 821. OBWÓD ZŁOCZOWSKI – UPALNE LATO, JESIEŃ Z DESZCZAMI I WIATRAMI**
 Hac aestate maximi calores fuerunt, ita ut vix homines subsistere potuerint, ac ultra 6 septimas nulla fuit pluvia, ac proinde frumentorum messis fuerat optima, attamen post modum incipiendo ab 8. IX. ad ultimam Octobris continuata fuerrunt pluviae, cum ventis validis ac frigore, nihilominus frumenta leviori vendebantur pretio, quam anno praeterito.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 47-48]

Tego roku lato było bardzo gorące, że ludzie z trudem to znosili i ponad 6 tygodni nie padał deszcz, lecz mimo to zbiory były bardzo dobre: wszelako po tym okresie, począwszy od 8 września aż do końca października, zaczęły się ciągle deszcze z gwałtownymi wiatrami i chłodem, niemniej zboże sprzedawano po niższej cenie niż w roku poprzednim.

1808

- 822. OBWÓD ZŁOCZOWSKI – PRZEBIEG POGODY**

A. 1808. Ad initium huius anni primique Ianuarii, optima illuxerunt tempora etenim hyems moderata inceptit, duravique in eodem frigidatis suae statu usque ad medium mensem Februarium, deinde inceperunt intensiora frigora cum maxima nivium abundantia, ita ut viatoribus omnem praeccluderent atque impedirent viam... Finito mense Februario, ac inchoato Martio ferme immutabiliter continuata sunt frigora et nives usque ad mensem Aprilem, in quo aliqualis facta fuit frigorum diminutio... Iulius: hoc mense per continuos quatuor dies ac noctes incessantes fuerunt pluviae, qua propter maxima successit fluviorum inundatio consequenter in campis et in pratis proxime adiacentibus maxima fuere damna, postmodum advenit serenissimum ac commodissimum tempus... In Septembris mense, pro colligendis segetibus, pro arandis, excolendisque agris, optimum fuerat tempus. In mense Octobris circa festum SS. Simonis et Iudae [28. X.] per aliquot dies validissimi erant venti, qui etiam pluribus in locis in tectis ac fenestris magna fecerunt damna (...) November hoc et sequenti mense [XII] maxima fuere gelua atque intensissima frigora, ita ut volucres coeli hac de causa passim perierint.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 49]

Z nastaniem pierwszych dni stycznia, tego zaczynającego się roku, zaświtała bardzo pomyślna pora, albowiem nastąpiła umiarkowana zima i w tym stanie trwała do połowy lutego, po czym chłód zaczął się wzmacniać, a wraz z nim przyszedł bardzo obfite opady śniegu, że dla podróżnych wszystkie drogi stały się nie do przebycia. Od końca lutego, przez marzec, aż do kwietnia, pogoda prawie

się nie zmieniała i dopiero w tym miesiącu mróz osłabł. Lipiec rozpoczął się od intensywnych deszczów, które dniem i nocą padając bez przerwy przez cztery dni, wywołały bardzo duże wylewy rzek, wyrządzające na polach i łąkach w pobliżu leżących, ogromne szkody, po czym nastąpiła bardzo piękna i bardzo przyjemna pogoda. Podobnie we wrześniu panowały dogodne warunki dla zbiorów, orki i uprawy pól. Pod koniec października, w dniu świętych – Szymona i Judy [28 X] rozszalała się bardzo silna wichura, trwająca przez kilka dni, która w wielu miejscach pozrywała dachy i powyrywała okna. W listopadzie i w grudniu przyszły tak siarczyste mrozy, że w okolicy z zimna ginęły ptaki.

823. OKOLICE ROZWADOWA – OSTRA ZIMA

Hoc mense (December 1808) circa oras nostras intensum quotidie erat gelu et nives, ita ut usque sextam dicem Februarii anni subsequentis [1809] veheremur trabis.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie nad Sanem, za: Szewczuk 1939; 49]

W tym miesiącu (grudzień 1808) mieliśmy w naszych stronach co dzień mróz i śniegi, które utrzymywały się aż do 6 lutego następnego roku [1809].

824. WARSZAWA – WIOSNA – LÓD ZRYWA MOST NA WIŚLE

Pamiętną jest scena łamania się lodów na Wiśle w r. 1808. Z rozkazu cesarza (Napoleona) wystawiony był most kosztowny i nader ozdobnej postaci: masy drzewa i żelaza zdawały się zapewniać bezpieczną trwałość. Pewny był tego marszałek Davoust, ale Ks. Józef Poniatowski o tym wątpił. Stąd między nimi zakład – mówiono o stu dukatach. Marszałek Davoust pozostał z korpusem swoim, uposażony Księstwem Łowickim, był on niejako gubernatorem kraju. Gdy przedsięwziął pobudowanie stałego mostu drewnianego, przedstawiano nieużyteczność pracy i kosztów, że pierwsze ruszenie lodów zniszczy dzieło... Budowano więc nader starannie i kosztownie. Dobór objętości i ilości drzewa użytego, wzmocnionego silnymi żelazami, znakomita ilość bitych ogromnych pali, wiązań pomostu i arkad nad pomostem – zrobiło dzieło wspaniałe i nader mocne. Gdy nadeszła chwila pęknięcia lodów, sam marszałek atentował. W chwili nastąpić mających ruchów Davoust używał wszelkich środków możebnych dla uratowania: wojsko, sapersy, sam z Poniatowskim zachęcający. Nadaremnie! Masy lodów i kłoców drzew pędem wody niesione wszystko niszczyły. Ogromne izbice, zasłaniające most i połowa jego od brzołów Warszawy – zniesione z taką gwałtownością, że zaledwie sam marszałek i pracujący ująć zdołali. Widzieć tylko można było długo ogromnej długości pale, zrąbane, ścięte na wióry, sterczące z wody.

[Lelewel 1966]

1809

825. LIPIEC – WEZBRANIE SKAWY

12. VII. 1809 wody Skawy wezbrały, że nikt z Makowa do Osieleca jechać nie mógł i wojska austriackie, w wojnie z Napoleonem, maszerować musiały z armatami po najgorszej drodze przez Żarnówkę i Wieprzec.

[Kroniki parafialne Osielec, za: Szewczuk 1939; 50]

826. ZIMA – LWÓW – OSTRY MRÓZ

(...) należą do osobliwszych zdarzeń tu [Lwów] rzadko przypadających, gdyż tak wielki stopień zimna od roku (1809), kiedy zmiono d. 7. I. o g. 2 rano -26° R. osiągnęło, tutaj nie zdarzył się.

[Rozmaitości 1829 (10), za: Szewczuk 1939; 84]

827. OBWÓD ZŁOCZOWSKI – MROŻNA ZIMA

(...) pari acerbitate frigidissima continuabatur hyems [1808/09], una cum copiosissimis nivibus.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 50]

(...) zarówno bardzo ostre mrozy, jak i bardzo obfite opady śniegu stale utrzymywały się tej zimy w r. 1808/09.

828. OBWÓD SANOCKI – PLAGA WILKÓW

Od r. 1809 – 1837 plaga wilków w parafij, które porywają nawet dzieci ze wsi. Z pożarcia przez wilki (1809 – 1837) 29 ludzi w parafji straciło życie.

[Kroniki parafialne Grabownica, za: Szewczuk 1939; 50]

1810**829. OBWÓD STANISŁAWOWSKI – WCZESNA ZIMA**

W Cyrkule Stanisławowskim gdzie kukurydza najgłówniejszą część pożywienia rolników stanowi, zbyt wczesne zimna (iaki się to w roku 1810 wydarzyło) niszczą częstokroć całą ich nadzieję; (...)

[Hütner 1822; 44]

1811**830. POLSKA – KOMETA I UPAŁY**

Rok to kometowy ten 1811. Kometa nic dobrego nam nie wróży, upały doskwierające, pożary lasów, które w atmosferze dusznej nas trzymały (...)

(Lelewel 1966; 137)

831. POLSKA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA, SUSZA I UPAŁY

Nasi górnicy, którzy co rok idą do Węgier w czasie żniw na zarobek, opowiadają, że (...) zboże tak od posuchy wypalone, że go ani sierpem rzną, ani koszą, lecz rękami z korzeniem wrywają, jak to u nas było w posuszonym roku 1811.

[Gazeta Lwowska 1841 (104); 670]

... r. ...1811 był niezmiernie upalnym zatem posusza była wielka. Zboża i jarzyny mało wydały plonu, łąki wypalone, mało karmy...

[Grabowski 1809, za: Szewczuk 1939; 51]

832. MAJ – OBWÓD JASIELSKI – GRADOBICIE

z Dukli dnia 2. Czerwca. Po ciepłe przez cały May trwającym i niezwyčajnym w tey porze roku, mieliśmy od 23. Maia prawie co dnia straszne grzmoty i deszcz z gradem zmieszany, który iednak zbożom nie był szkodliwy. Wczoray o 10 godzinie w nocy powstał straszliwy wichur z deszczem i gradem (...) tak wielkim jak kurze iaie (...) Owoce, szczepy i inne rośliny zostały do szcżętu zniszczone, i w wielu domach okna powybijane. Lecz tylko na ćwierć mili w około miasta srożyły się zburzone żywioły.

[Gazeta Lwowska 1811 (22); 537]

833. LATO – OKOLICE ROZWADOWA – UPAŁY NISZCZĄ UPRAWY I ŁĄKI

...elapso anno [1811] nimius dominabatur aestus, adeo, ut agricolae praecipue in campis arenosis vix aliquid ad horrea congregaverint ex segetibus. Exinde ob penuriam foeni et straminis tecta straminea dilaceraverunt pro annona pecudum et plebei famem patiebantur in pagis et oppidis ob defectum pecuniae (...)

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie, za: Szewczuk 1939; 52]

...w mijającym roku (1811) tak niesamowite panowały upały, że wieśniacy, zwłaszcza mający grunty piaszczyste, z trudem mogli cokolwiek ze swoich upraw do stodoł zebrać, co stało się przyczyną pojawienia się u nich wielkiego niedoboru słomy i siana, toteż, by mieć karmę dla bydła, byli zmuszeni zdejmować słomę z dachów, którą były kryte. Ludzie na wsiach i w miastach cierpieli głód z powodu braku pieniędzy.

834. 4 CZERWCA – LWÓW – BURZA Z GRADEM

Dnia 4. w wieczor mieliśmy strasznie nawalną burzę, która wielkie poczyniła szkody. Zaraz po 7 godzinie (...) lunął strumieniami deszcz zmieszany z wichrem i gradem tak wielkim iak orzech włoski. W domach na zachod leżących zostały wszystkie okna powybijane. Kilka ulic było całkiem wodą zalanych. Pełtew nadzwyczajnie wezbrana iedne znacznie nadwerżyła, drugie całkiem pozrywała śluzy, a z iedną pochłonęła i cieślę stojącego na niey i chwytającego deski, które woda niesła.

[Gazeta Lwowska 1811 (20), 489]

1812**835. ZALESZCZYKI – MROŻNA ZIMA**

A. 1812 hieme [1811/12] frigus enorme errat...

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 55]

Była mroźna bardzo zima w roku 1811/12.

836. CZERWIEC – UPAŁY – NIEMEN, NISKI STAN WODY

(...) my w wieczór ruszamy, bo upały dnia każą korzystać z chłodu nocnego (...) Wypałoś przejść Niemen, nieprzyjaciel most spalil(...) woda niska.

[Lelewel 1966; 150]

- 837. CZERWIEC – OBWÓD SĄDECKI – ULEWY, GRADOBICIA, POWÓDŹ**
Dnia 18. t. m. była w Cyrkule Sandeckim straszna nawałnica z gradem. Około dwadzieścia pomniejszych Dominiów postradało przez to całe swoje żniwa. Moc tej nawałnicy była tak wielka, iż powódź wiele domów i mostów pozrywała, a grad zabił kilkoro bydła i dwóch ludzi, oraz wszystko wytłukł zboże. W kilku okolicach tak bardzo powodzią ziemia wymuloną została, iż nieprędko będzie zdatną do uprawy.
[Gazeta Lwowska 1812 (53); 437]
- 838. 23 CZERWCA – NIEMEN, OKOLICE KOWNA – SILNA BURZA**
Silna burza utrudnia przeprawę wojsk Napoleona przez Niemen. Głuchy huk wstrząsnął nagle powietrzem (...) Niebawem ściemniło się; zerwała się zwykła wichura, a z nią złowróżbne pomruki gromów. Otaczająca nas pustka i brzemiennie czarnymi chmurami niebo posępny wytwarzały nastrój. Zdawało się, że te rozdierane błyskawicami chmury, co gromadzą się nad naszymi głowami, opadną na ziemię, aby bronić jej przed naszym najazdem. Burza ta dorównywała wielkościom naszemu przedsięwzięciu. W ciągu wielu godzin, na przestrzeni 50 mil nadciągały zewsząd czarne i gęste chmury. Niebo prażyło ogniem, a chlustało ulewą. Woda pozalewała drogi i pola, straszliwy upał przemienił się nagle w przejmujący chłód. Padło wtedy dziesięć tysięcy koni, częściowo podczas marszu, lecz głównie na postojach. Wzdłuż piaszczystego wybrzeża porzucono mnóstwo wozów. Dzień ten wielu ludzi przeplaciło zdrowiem, a nawet i życiem.
[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 32]
- 839. 6 SIERPNIĄ – MYŚLENICE – DESZCZE I WYLEWY**
Około 8.VIII. r. 1812 zaczęły się wielkie śloty i prawie do końca tego miesiąca przetrwały, skąd wylew wody niemały pozabierał dużo żyta, stojącego w kropkach. Oprócz tego bardzo wiele pozraślało aż się zazieleniło, i nie można go było zebrać.
[Czepiel 1852, za: Szewczuk 1939; 53]
- 840. 9 SIERPNIĄ – NOWY SĄCZ – ULEWNE DESZCZE I WYLEWY RZEK**
Deszcz, który od 14tu dni lał prawie bez przestanku, poczynił wielkie spustoszenie w Cyrkule Sandeckim. Rzeki wystąpiły z koryt swoich; spustoszyły bardzo wiele pól uprawnych, uniosły z sobą dojrzałe i po części w snopkach już stojące zboże, popsuły domy, i przeszło 50 zerwały mostów; gościńce są po większej części do gruntu zniszczone, i ile dotychczas wiadomo, 4 ludzi utraciło życie.
[Gazeta Lwowska 1812 (66); 549]
- 841. 6 WRZEŚNIA – BORODINO – ZWIASTUN ZŁEJ POGODY DLA WIELKIEJ ARMII FRANCUSKIEJ**
Tejże nocy przy wtórce gwałtownej wichury jął padać drobny i zimny deszcz. Zbliżała się jesień nowy i groźny wróg (...) wiadomo zaś jaki potężny wpływ wywierają pory roku na odnośne fazy ludzkich istnień.
[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 107]
- 842. 15 WRZEŚNIA – MOSKWA – POŻAR, SILNA WICHURA**
W owej właśnie chwili pożar najbliższym był Kremla, a podsycala go coraz bardziej szalejąca wichura. Życie cesarza i elity wojsk naszych przez wiele godzin wisiało na

włosku. Wobec nagromadzonej wielkiej ilości prochu, każda głównia, każda nieledwie iskra groziła śmiercią... Ostry, gryzący popiół zasypywał nam oczy i tamował oddech. Coraz gwałtowniej huczała przychylna Rosjanom wichura (...)

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 161]

843. 28 PAŹDZIERNIKA – WIAŻMA, (ODWRÓT WOJSK NAPOLEONA) – MROŻNA WICHURA

Nie wzięto w rachubę straszliwego klimatu Północy, który jak gdyby postanowił się za to zemścić. Nowy ten, a nieubłagany wróg chyżymi zbliżał się krokami: na polach i rozłogach huczała mroźna wichura, szczelny puch coraz szczelniej otulał zmarzniętą ziemię. Poczuliśmy, że w tym kraju zimy jesteśmy obcy i niepotrzebni.

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 222]

844. PAŹDZIERNIK – LWÓW – WYSOKA TEMPERATURA

W powietrzu zaszła tu powtórnie uwagi godna odmiana. W pierwszych dniach b. m. Października stał merkurysz w cieplomierzu o wschodzie słońca zwyczajnie cokolwiek wyżej punktu mrozu, d. 5go zaś nawet niżej punktu mrozu; przytem było powietrze w tych dniach dotkliwie ostre, wszystko zdawało się zapowiadać czasy ieszienne. Raptownie odmieniło się powietrze tak znacznie, że iuż d. 9 o 2giey godzinie po południu pokazywał + 16°. Odtąd spadał cieplomierz nawet zrana zaledwie kilka dziesiątych części niżej 10ciu stopni, powietrze stało się bardzo przyjemnem i letniem, na koniec przeszła temperatura iego w prawdziwe ciepło letnie, gdyż d. 11. b. m. o 2giey godzinie pokazywał cieplomierz w cieniu, + 20°, 6. na słońcu zaś, + 31°. Tego stopnia ciepła nie było w całym miesiącu Wrześniu, a w całym miesiącu Sierpniu było tylko 3 dni, w których cieplomierz większy stopień ciepła pokazywał.

[Gazeta Lwowska 1812 (82); 687]

845. 6 LISTOPADA – MARSZ DO SMOLEŃSKA – ŚNIEŻNA WICHURA

Lecz 6 listopada rankiem błękit zasnuwa się mgłą; od północy nadsciągają szare ciężkie chmury; grubymi płatami zaczyna padać śnieg. Sam Bóg żąda snadź ostatecznej zguby naszej! (...) Wśród śnieżnej zamieci, która zapowiadała jeszcze większe mrozy, bez względu na godność i rangę, a zależnie od usposobienia, wieku i temperamentu, każdy, zarówno oficer, jak i prosty żołnierz, zachowywał lub tracił wewnętrzną równowagę, moc ducha, spokój i energię.

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 235]

846. NOC 25/26 LISTOPADA – BEREZYNA – NAGŁY PRZYBÓR WÓD (UTRUDNIONA PRZEPRAWA WOJSK NAPOLEONA)

Pod koniec długiej niezapomnianej nocy Generał Eble wbić kazał pierwsze przęsło w błotniste łóżysko rzeki. Lecz na domiar niedoli nagły przybór wód zatarał wszelki ślad brodu. Nieszczęśni pontonierzy po szyję w wodzie, objani i kaleczeni co chwila przez płynącą krę, walczyć musieli jednocześnie z wszystkimi trudnościami budowy z zimnem, z wichrem i z wrogim nieokiełznanym żywiołem. Toteż najsilniejsi tylko wyszli zwycięsko z tej straszliwej próby.

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 322]

847. LISTOPAD-GRUDZIEŃ – ROSJA – SILNE MROZY

(...) po kilku dniach pogodnych i ciepłych w nocy z 12 na 13 października błyskawice, grzmoty, pioruny z ulewnym deszczem, niesłychane to tutaj w tej porze roku, po czym powietrze wilgotne przy mgłach; wkrótce nastąpiły mrozy, a do 15 listopada rzeki Dniepr, Druć i inne lodem stanęły i zimno przykre dokuczało (...) Po kilku dniach mroźnych raptowna odwilż.

Srożyły się mrozy w Mołodecznie, Smorgonii – one to sprowadziły nie do opisanego okropności. Jednej nocy, gdy pochód nasz spoczywał, a nieopodal stanął ambulans francuski, podszedłem aby się dowiedzieć o stopień mrozu na wywieszonym termometrze, a ten pokazywał więcej niż 30 stopni Reaumura (...) Jeden z historyków epoki pisał: Dnia 7 grudnia pierwsze zwiastuny klęski zaczęły nadciągać do Wilna. Mróz zwiększał się stale, dochodził do 28 stopni Reaumura = 35 stopni w skali Celsjusza.

[Lelewel 1966; 378]

848. 6 GRUDNIA – MOŁODECZNO – SILNE MROZY – ODWRÓT WIELKIEJ ARMII

Nazajutrz po odejście Napoleona, mróz zwiększył się jeszcze; unosili się w powietrzu połyskliwe lodowe igiełki, zamrożone ptaki padały co chwila. Głucha cisza zaległa ziemię; zdawało się, że ustał wszelki ruch, wszelkie zamarło życie, że nawet wiatr ujęty został w straszliwe okowy. Milczeli również i ludzie. Nikt nie przemówił nikt nie odezwał się. Tylko oczy szklili się łzami rozpaczy.

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 364]

849. GRUDZIEŃ – KRÓLEWIEC – GWAŁTOWNA ODWILŻ

Sroga dotychczas zima uległa nagłej zmianie; w ciągu jednej nocy termometr wznosił się o dwadzieścia stopni. Skutki odwilży były dla nas fatalne. Wielu żołnierzy i generałów, których mróz dotąd utrzymywał w stanie podniecenia, zmianę tę przeplaciło życiem. Odmrożone członki jęły rozpadać się, okropne tworząc rany. Zginął w ten sposób La Riboisiere, głównodowodzący artylerii; po nim zaś Elbe, duma i chluba armii. Co dnia, co godzina niemal coraz to nowe oplakiwaliśmy straty (...) A jednak nawet ten genialny wódz, takimi rozporządzający środkami, nie mógł pokonać przyrody!

[Pamiętniki Filipa Pawła de Segura 1961; 385]

1813**850. POLSKA POŁUDNIOWA – POWODZIE STULECIA**

Przez zaoranie łąk i pastwisk, spuszczenie stawów i nieogłędne przecięcie lasów, zmieniła się w znacznej części postać i natura kraju; bo pozbawiono (...) ziemię koniecznej wilgoci, rzeki średniego stanu wód, a otworzono drogę dla nieznanych dotąd powodzi. Powódź r. 1813 była niejako pierwszą odpowiedzią natury na tego rodzaju gospodarstwo i od owego już czasu poczęły powtarzać się wylewy wód tam, gdzie dawniej zupełnie były nieznanne, dopóki stawy i lasy powstrzymywały nagłe topnienie śniegów i opadanie wód.

[Zathey 1962; 8]

(...) notowane są letnie wylewy Wisły: w r. 1813, 1833 (na Śląsku), 1837, 1839, 1844 (największa woda w Warszawie, + 6,55 m. w dn. 27. VII. 1845, 1847 (...))

[Kędzior 1928-1932, za: Szewczuk 1939; 56]

(...) Największa znana powódź letnia w całym dorzeczu Wisły wydarzyła się z końcem sierpnia i początkiem września 1813 r. a stan kulminacyjny wynosił w Krakowie 26. VII.I + 4,95 m., w Warszawie 30. VIII. + 6,05 m., w Toruniu 1. IX. + 6,09 m., w Tczewie 4. IX. + 6,43 m.

[Kędzior 1928-1932, za: Szewczuk 1939; 56]

Nadzwyczajne wezbranie Wisły r. 1813. Okropna ta... katastrofa przypadła... d. 23. VIII. i trwała przez 3 dni, ...r. 1813 m. sierpień – a podobnie i całe lato – był dżdżysty a kilka dni przed wezbraniem padał ciągle i nieprzestannie drobny deszcz, który ani na chwilę nie ustawał. W górach deszcze były ulewne, a na koniec i przyrwanie chmur, skąd na ziemię spadła taka masa wód, że jej najobszerniejsze koryta objąć nie mogły (...) Domy przedmieścia Zwierzyniec wszystkie aż powyżej okien zalane były (...) a tylko same szczyty dachów z wody widać było; ...pęd wody, do nadzwyczajnej wysokości wzniesiony, niósł drzewa, pomniejszych budynki np.. chlewy, całe chaty, tysiące snopów zboża, kopy, stogi siana itp. (...) Największą atoli szkodą był... most, na wielkim korycie Wisły między Krakowem i Podgórzem stojący, który w tym czasie w nocy zerwała woda (...)

[Grabowski 1909, za: Szewczuk 1939; 57]

Pamiętam, byłem małym chłopcem (...) jak mi stary dziaduś opowiadał, jak to ongi było (...) Powodzie nie tak często nawiedzały. Mówił mój tatuś, że tylko jedną większą w 1813 r. zapamiętał. Stał wtedy ksiądz proboszcz na pagórku w Kossowcy i dawał ostatnią absoliucję tonącym ludziom w Chrząstkowicach [Chrząstowice].

[Wybranowski 1893; 102]

List z Białej pod d. 29. Sierpnia, donosi co następuje: Od Niedzieli d. 22go b. m. mieliśmy ciągły deszcz (...) przez co nieznaną rzeka Biała tak dalece wezbrała, iż (...) w nocy z dnia 25go na 26ty (...) dom murowany (...) stojący blisko mostu, zapadł się oderwany od fundamentów, a fale go popchnęły (...) teyże samey nocy, uległ także (...) nowy przed dwoma miesiącami zbudowany most, i stał się pastwą powodzi. Takież sam los spotkał 6 domów na naszej stronie (...) Na obu brzegach powymuła woda całe ogrody a koryto rzeki Białej jest teraz daleko szersze, iak przed tem (...) główny strumień inny wziął kierunek (...) Najstarsi ludzie nie przypominają sobie tak pustoszącej powodzi. Słychać tu u nas także, iż niesłychane ulewy w górach, wszędzie wielkie spustoszenia poczyniły, przyczem mnóstwo ludzi życie postradać miało (...) Pod Oświęcimiem przy zbiegu Soły z Wisłą, jest wszystko pod wodą.

[Gazeta Lwowska 1813 (74); 611-612]

24. VIII. 1813 powódź domy z gruntami brała, dużą karczmę kameralną wzięła i drogę ku Makowu, że ciężko jechać i piechotą iść było; od 100 lat nie pamiętano takiej powodzi.

[Kroniki parafialne Osielec, za: Szewczuk 1939; 59]

W r. 1813 [Myślenice] daleko większe panowały ciągle ulewy [niż w r. 1812], które się rozpoczęły od 15. VI., a trwały do połowy września. Raba wylała, wyrządzając wielkie szkody. Całe Porabie wodą opłynęło a i rzeka Bystrka [Bystra] wystąpiła ze swego koryta. Cały Stradom był zalany.

[Czepiel 1852, za: Szewczuk 1939; 59]

Przez ciągle od dni kilku deszczowe ulewy (...) Przedmieście Groble, liczące 120 domów, zostało całkiem, a wielkie, półtóry mili długie przedmieście, mające 590 domów, po największej części wodą zalane. Wczesnemu iedyńie ostrzeżeniu i przedsięwziętym według możności przygotowaniom do ratunku podziękować należy, że kilka tysięcy ludzi wybawiono od śmierci. Ieszcze cała okolica równa się jezioru, i zatrudniaią się ciągle ratowaniem ludzi, którzy się na drzewa, lub też na niedostępne wodzie mieysca schronili. Także i pod Radymnem (...) miał wylać San i zburzyć cały most łyżwowy. Z wielu mieysc przychodzą ciągle doniesienia o powodzi i spustoszeniach.

[Gazeta Lwowska 1813 (70); 579]

A. D. 1813 in diebus Augusti, circa festum S. Bartholomei [24. VIII.] non tantum in his montium jugis, in decursu fluvii Poprad a principiis sui originis monte Carpatho usque ad decursum fluvii Donaici... ubique locorum in toto Regno pagorum fluviiis et rivulis adjacentium enormis inundatio aquarum insperato tempore nocturno subsequuta est. Occasione huius inundationis in loco Piwniczna 52 homines utriusque sexus, diversae aetatis et conditionis, cath. rel., sine provisione sacramentorum et religiosa sepultura, infeliciter submersi aquis, misere hinc inde perierunt domus inhabitantes cum aedibus oeconomicis, hortis, agris ararilibus, pratis et pascuis, pecudibus et volatilibus omnis generis animalibus (...)

[Kroniki parafialne Piwniczna, za: Szewczuk 1939; 59-60]

W sierpniu 1813 r. około dnia św. Bartłomieja [24. VIII.] nie tylko w łańcuchu gór Karpaty, w których bierze początek u swoich źródeł rzeka Poprad, płynąca do Dunajca, ale wszystkie rzeki i potoki, występujące w miejscach całego regionu, niespodziewanie w nocnej porze niezwykle wylały. W wyniku tej gwałtownej powodzi, w Piwnicznej 52 osoby, obojga płci, różnego wieku i stanu, wyznania katolickiego, bez opatrzenia św. Sakramentem i religijnego pogrzebu, znalazły nieszczęśliwą śmierć w głębinach wody, a tych, którzy utracili mieszkalne domy z budynkami gospodarczymi, ogrody, orne grunty, łąki i pastwiska, bydło oraz wszelkiego rodzaju ptactwo, czeka odtąd nędza.

Po tej powodzi (...) ogarnęły całą rozległą atmosferę tak niecznośne, niezdrowe i cuchnące wyziewy błot, zgnilizny zbóż po gumnach, trupów ludzi, koni, bydła po polach, że trzeba było jak z zapowietrzonego miejsca uciekać.

[Koźmian 1858, za: Szewczuk 1939; 61-62]

851. KACZAWA, ZŁOTORYJA – WYLEW

1813 r. W rzece Kaczawa, w czasie powodzi utonęło dużo francuskiego wojska, w czasie bitwy w okolicy Złotoryi i Lwówka.

[Zathey 1962]

852. CZERWIEC/SIERPIEŃ – WARSZAWA, WISŁA – WEZBRANIA I WYLEW

W roku terażniejszy 1813 Wisła kilka razy cokolwiek wzbierała, iako to w Czerwcu do łokci 3 cali 11, w Lipcu do łok. 4 cali 12, w Sierpniu zaś woda, która była w dniu 28 zrana na ł. 3. c. 18, w wieczor wezbrała do ł. 4. c. 5. Nazajutrz zrana do łokci 7 cali 11, a w wieczór do łokci 9 cali 19 czyli stóp 18, cala 1. Opadanie zaś iey było tak wolne, iż przez prawie tydzień ledwo na 3 łokcie od pierwszej wysokości odstąpiła. Nagły ten wielki wylew wody, (który za Pragę więcey iak na milę, gdyż aż za Białolekę rozciągał się, na półtora łokcia przewyższał pamiętny w roku 1774, iako zapewnić się mogłem z dokładnego opisanja miary, która przy moście w roku 1798 była postawioną z oznaczonemi wysokościami wód (...)) Deszcz nieustanny, zacząwszy przed południem w dniu 25, trwał przez godzin 24, którego wysokość wody spadley do cali 2 i 1 linii wynosiła.

[Gazeta Warszawska 1813 (75); 1052-1053]

1814**853. DESZCZE – WYLEW SANU**

In hoc anno (1814) multae pluviae maximas causabant aquas; inundatio Sani innumerata fecit damna incolis trans illum habitantibus; segetem omnem oblimavit, fenum frumentumque in campis stercoravit.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie, za: Szewczuk 1939; 63]

W tym roku częste deszcze spowodowały bardzo duży przybór wód – wylał San i wyrządził osiadłym z tamtej strony mieszkańcom wiele szkód i zniszczeń: zamulił cały zasiew oraz siano i zboże na polach zamienił w nawóz.

854. 3 MAJA – WARSZAWA – OCIEPLENIE W KWIETNIU, A POCZĄTEK MAJA Z PRZYMROZKAMI

W przeszłym miesiącu trwały znaczne ciepła, które do 20 stopni dnia 22 dochodziły, nastąpiło później nagłe zimno, tak dalece, iż dnia 29 [kwietnia] było stopni zimna 3, 30 [kwietnia] 1, 1 Maia 2, 2 [Maia] 4, 3 [Maia] 0. Od roku 1782, w którym dnia 1 Maia 2 stopnie było zimna, podobnych mrozów w Maiu nie było. Magier.

[Gazeta Warszawska 1814 (36); 623]

855. ZIELONE ŚWIĘTA – LWÓW – MRÓZ I ŚNIEG

W samym nawet Lwowie zdarzyło się w roku 1814, iż w nocach zielonych świątek śnieg padał, a jatki i kanały zamarzły.

[Hüttner 1822; 44]

1815**856. WRZESIEŃ – OBWÓD MYŚLENICKI – DESZCZE I POWODZIE**

Już zaraz po żniwie zeszłorocznem, z którego właśnie nie mogliśmy bydz kontenci, ponieważ bardzo wiele ucierpieliśmy przez powodzie i nawałnice, nastaly po nich słoty z początkiem Września 1815go, a pomimo naygorliwszego usiłowania, ażeby (...) ugor

pod zasiew ozimy należyce uprawić, przeszkadzały w tem nieustannie zapadłe tymczasem deszcze (...)

[Gazeta Lwowska 1816 (169); 827]

1816

857. CZERWIEC – KRAKÓW I OKOLICE – DESZCZE, GRADOBICIE I POWODZIE

Przez nadzwyczajne ulewy w różnych okolicach d 17 Czerwca, przeplatane piorunami i gradem, w niektórych miejscach do wielkości iaia kurzego dochodzącego, i następne deszcze d 18 i 19, wystąpiła z brzegów swoich Rudawa pod Krakowem do Wisły wpadająca, zalała okolice i od wszczenia swego aż pod Krakow, wszędzie pozrywała tamy, pobalała i pozabierała młyny i papiernice, zmuliała łąki i zboża. Zaledwo Rudawa zaczynała z mniejszym pędem płynąć, gdy znowu d 19 Wisła pomnożona wodami z gor Galicyjskich, przebrała brzegi i zalała równiny. Wisła od d 19 aż do d 22 rano ciągle rosła i dopiero dnia tego zaczęła opadać. Wysokość wody była wyższa od zwyczajnych powodzi. Szczęściem atoli dla okolic Krakowa, że wody Rudawy poprzedziły wody z gor Galicyjskich, bo gdyby się razem były zbiegły, okolice nasze doznałyby klęsk jak w roku 1813.

[Gazeta Krakowska 1816 (51); 623]

858. 17 CZERWCA – KRZESZOWICE – ULEWY, GRAD, POWODZIE

Dnie 17 18 i 19 r. b. stały się dla okolicy tutejszej okropnymi. Nadzwyczajne Ulewy, Wody impetem z gór spadające nagle przebrały Rzeki, które w Krzeszowicach na dwa łokcie w równinie wygórowały, i wszystkie Domy zalały, Mosty, Groble i Młyny pozrywały, łąki zamuliły, ziemio płody i kopalnie węgla zalały (...) Osobliwie druga powódź o 17 cali większa od pierwszej, zniszczyła zupełnie Krzeszowice (...) nadto dnia 17go grad wielkości blisko kurzego jaia zniszczył Urodzaie, i zostawił mieszkańców w najsmutniejszym położeniu, do czego nakoniec przyczynił się i wylew Wisły dla gruntów w pobliskości iey leżących.

[Gazeta Krakowska 1816 (51); 632]

859. OBWÓD WADOWICKI – MOKRY ROK

Od lat przeszło 30stu nie pamiętamy takiej słoty, iaką w okolicy tutejszej, poniżej gór Karpackich, mieliśmy od przeszłoroczney iesieni, prawie nieustannie aż do dnia dzisiejszego (wyiąwszy kilka dni pogody od końca Sierpnia do połowy Września).

[Gazeta Lwowska 1816 (169), 827]

860. PAŹDZIERNIK – MYŚLENICE – PIERWSZY ŚNIEG

Pierwszy śnieg, który tu spadł ku końcowi zeszłego Października [1816], był największy; odtąd mało co padał; gory wysokie nie są nim okryte [dnia 15 II 1817], i tylko na szczytach gór najwyższych dostrzedz go można. Zdaie się, że przyredzenie chce wynagrodzić za iesień, w której nader trudną była uprawa pola na sieybę ozimą.

[Gazeta Lwowska 1817 (27); 113]

1817

861. MYŚLENICE – CIEPŁA ZIMA

Obecna pora zimowa jest osobliwszą (...) Od dnia 17go z. m. [styczeń] nastąpiła u nas bardzo ciepła pogoda wiosenna; do dnia 25go wyschły prawie zupełnie błota na gościńcach (...) Pączki drzew zaczęły pęcznieć, rolnik wziął się do pługa (...) We wszystkich stronach więcej płaskiej okolicy, sięją jeszcze ozime zboże, a dnia 7go, właśnie iak gdyby zimy nie było, grzmot nawet zahuczał (...) powstała burza, w czasie której padać zaczął grad mocny; iednakże przemienił się po dwóch minutach w zawieruchę śniegową, ale śnieg topniał zaraz.

[Gazeta Lwowska 1817 (27); 113]

Doniesienie z Lipnika k/Białej z d. 13. X. (...) Spadłe w m. IV i leżące przez 14 dni śniegi wpłynęły niekorzystnie na zasiewy jare. W maju przez 4 tygodni deszczu niebyło, dopiero aż później. Lato i jesień były ciepłe.

[Rozmaitości 1819, za: Szewczuk 1939; 67-68]

862. OKOLICE ROZWADOWA – DESZCZOWA ZIMA, WICHURA

(1817, 1. I.) Hiems sicut in Decembri (1816) et in hoc mense fuit nimis lutosa, nam pluviae in aestate ortae totam mensem tunc durantes, fecerunt vias valde graves ad equitandum viatoribus. (Februarius) – Per totam hanc mensem pluviae magnae [fuerunt]... (31 Martii) pluviae continua durantes et venti validi magna undique tulerunt damna, ut etiam in nostro conventu, nam sepem ligneam circa braxatorium hortum obducentem cum omnibus fulcris ac columnis subverterunt et in terram prostaveverunt.

[Kroniki klasztoru Kapucynów w Rozwadowie, za: Szewczuk 1939; 68]

1 stycznia 1817. Zima, podobnie jak w grudniu (1816), i w tym miesiącu była nadmiernie błotnista, wszędzie mamy błoto, bowiem deszcze padające jeszcze od lata spowodowały, że drogi stały się ciężkie dla podróżujących konno. Podobnie w lutym i marca ciągle padały deszcze, a 31 marca zerwała się silna wichura, która wszędzie wyrządziła szkody, łącznie z naszym klasztorem, w którym drewniane ogrodzenie okalające ogród, ze wszystkimi podporami i filarami obaliła na ziemię.

863. 16 LIPCA – OKOLICE ZŁOCZOWA – BURZA Z GRADEM

Doznaliśmy tu nadzwyczajnej odmiany powietrza (...) Wtem powstała nagle niepodobna do opisanego burza, tak gwałtowna i mocna, srożąc się na linię od Halicza i Bursztyna ku Złoczowu, z gradem i ulewą nadzwyczajną, iż chaty, stodoły, sterty siana, dachy z domów, ogromne drzewa po lasach, owocowe po sadach w mgnieniu oka powywracała, pozrywała, i pounosiła. Grad spadł rześisty iak laskowy orzech, a gdzie nigdzie i większy, ale rzadszy, i leżał od południa aż nazajutrz po łokieć, a gdzie nigdzie i na półtora łokcia wysoko, wytłukłszy (...) zboża i ogrodowiny, pozabijawszy gęsi i cielęta po pastwiskach, tudzież inne ptactwo, a ludzi uciekających z pola zraniwszy i skrwawiwszy. Wezbrane potem wód potoki poruynowały młyny, młynki i łotoki, a cała ta klęska, której pamięć długo potrwa – była dziełem pół godziny.

[Gazeta Lwowska 1817 (119); 465]

1818**864. OKOLICE LWOWA – ŁAGODNA ZIMA**

Zima terazniejsza [1817/18] należy w ogólności do łagodnych, a dotąd [styczeń] nie spadła jeszcze znakomita masa śniegu.

[Rozmaitości 1818, za: Szewczuk 1939; 69]

865. LIPIEC – NOWY TARG – BURZA

Dnia 30. Lipca o godzinie 10tej z rana powstała straszna burza w Kameralnym Państwie Nowotargkiem. Ta nadciągnęła od strony południowej i rozlała się na błoniach Odrowążskich, gdzie za iednem uderzeniem piorunu padło 11 sztuk bydła rogatego, 12 sztuk gęsi i pasterka 12 lat mającām, która jednakże po danym iey ratunku do życia powróciła.

[Gazeta Lwowska 1818 (125), 501]

866. 11 SIERPNIA – CZORTKÓW I OKOLICE – GRAD

(...) dzień 11 Sierpnia (...) o godzinie 12stey zaczęła sypać grad wielkości iay wróbllich i gołęblich, gdzieniegdzie nawet większe (...) tak mocno, że na trzy mile w około wybił do szczytu wszystko zboże stojące w polu. Nie tak mocny grad padał w mieście, jednakże mało gdzie zostały okna całe. Uważano, że padał przez minut 27, ale narobił wiele nieszczęścia. Chmura nadeszła od Połowiec, i ciągnęła przez pola Białobożnickie, Czerkaskie i Bialskie (...) dalej przez Czortków ku Jezierzanom (...) uderzył piorón kilkanaście razy; na polu Bialskiem ubił 2 konie i 7 sztuk bydła rogatego, i zagłuszył dwóch pasterzy; inny piorón uderzywszy w iabłoń, zabił chłopca stojącego pod nią i psa (...) W tem samem miejycy ocalało 5 innych chłopców, ale grad pokaleczył ich niezmiernie (...) do iedney pasieki wpadły dwa zaiące, kilku zaś znaleziono w polu ubitych. (...) Grad pokaleczył wielu ludzi, którzy nie mieli sposobności schronienia się, a iedną kobietę przyniesiono do wsi Czerkazczyzny śmiertelnie słabą od gradobicia.

[Gazeta Lwowska 1818 (125) 501]

1819**867. CZERWIEC – LIPIEC – KRAKÓW I OKOLICE – ULEWY I POWÓDŹ**

(...) gdy 12go Niebo zostało mocno zachmurzone przy wietrze od wschodu ciągnącym, a o 3 kwadransie na 4tą zaczęły błyskania, grzmoty i ulewa, iakiey rzadkie widzieć można przykłady. Ulice zdały się bydź korytami rzek, a woda tey ulewy wiele pomniejszych domków i młynów w okolicach Krakowa zniosła lub zamuliła (...)

[Gazeta Krakowska 1819 (49); 581]

Po deszczach w zeszłym tygodniu na przemiany z ulewami wezbrały nagle d. 19 Sierpnia Rudawa i Wisła; do d. 20 podnosiła się ciągle woda, i zaczęto się lękać, aby nie wyrównała powodzi r. 1813 (...) przy zwolnieniu deszczu, stała woda w d. 20 i 21 w iednakowej wysokości, to iest do sześciu łokci wyżey od zwyczajney, i dopiero d. 22 zaczęła opadać. Nagłe to wzniesienie wody pozabierało na Wiśle pod Krakowem mnóstwo drzewa w tafalach i innego, galarów i t. d.

[Gazeta Krakowska 1819 (68); 809]

868. LATO – OBWÓD SAMBORSKI – WEZBRANIE DNIESTRU

...Rzeka Dniestr, krętem płynąc korytem, nie tylko utrudniała dotąd spław drzewa, okolice cyrkułu samborskiego często zalewała, ale nawet drogę... do Koniuszek tak dalece okrywała wodą, że podróżni zaledwo ratować się mogli i wiele nieszczęsnych było wypadków. Zalewy te zmieniły znaczną część kraju w niepożyteczne moczary, których smrodliwe wyziewy choroby sprawiały... Po zrobieniu przekopu ...pomyślny skutek okazał się już przy nowym wezbraniu wód w r. 1819, które nie zrządziwszy jak dawniej powodzi przekopem spłynęły...

[Rozmaitości 1819, za: Szewczyk 1939; 70-71]

1820**869. OBWÓD SADECKI – TRWAŁA I OSTRA ZIMA**

(...) Mocne podniesienie się podczas zeszłej [1819/20] zimy w wielu miejscach barometru i u nas uważano; ...u nas trwała i ostra panowała zima.

[Rozmaitości 1822, za: Szewczuk 1939; 71]

1821**870. OBWÓD WADOWICKI – PRZEBIEG POGODY**

(...) charakteryzuje r. 1821 jako zimny i dla rolnictwa nieprzyjazny. Wiosna mokra i zimna, z końcem maja palące wiatry, w żniwa 3. VII – 11. VIII deszcz, od 16. VIII do 10. IX dorywcza pogoda, od 10. IX do końca października deszcz (...) jesień piękna i długotrwała.

[Rozmaitości 1822, za: Szewczuk 1939; 72]

871. OBWÓD SADECKI – PRZEBIEG POGODY, W CZERWCU ŚNIEG

Tegoroczne [1821] lato było zimne, niepogodne i nie urodzajne, w ostatnich dniach czerwca, właśnie przed S. Janem [24. VI.] w okolicy naszej, upadł śnieg tak mocny, że niziny blisko na pół łokcia przysypał. ...Śnieg tak był wielki a zimno tak mocne, że na wyższych górach wiele wymarło owiec, a w Karpatach nawet rogacizna i konie. Nie wspominamy tu nic o nader smutnych żniwach, które oprócz tego przez nieustanne deszcze zupełnie zniszczały; kiedy znowu ieseinną porą mocne wylewy po całej okolicy srogość swą wywierały. Reszta ieseini była nader piękną, pogodną i ciepłą; ... początek nawet zimy, aż dotychczas był bardzo łagodny, niejakię wyjąwszy przymrozki. ...30. XI. wieczorem mieliśmy straszną burzę i zawieruchę, z mocnymi zmieszana błyskawicami i grzmotami. ...Następne dnie aż dotąd są mocno burzliwe, a 25. XII. ...tak straszliwy powstał wicher, że kilka zerwał dachów; a ponieważ sypał piaskiem z brzegów rzeki Dunajec i Poprut [Poprad], że cała prawie dolina nad rzekami temi położona, jakby czarną była chmurą.

[Rozmaitości 1822, za: Szewczuk 1939; 72]

872. 11 CZERWCA – LWÓW I OKOLICE – GRADOBICIE

1821 r. 11. VI. ...grad wielkości orzecha włoskiego, w niektórych miejscach jaja gęsiego, przez 17 minut bez deszczu nagle upadły, zrządza wielką szkodę.

[Kroniki parafialne Czyszki, za: Szewczuk 1937; 73]

- 873. POŁOWA LIPCA, – DNIESTR, ZALESZCZYKI – PRZYBÓR**
Diebus 12, 13, 14, 15, 16, 17 Julii 1821 in flumine Tyras (Dniester) admodum magna copia aquae fuit, qualis fuerat 1816.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 73]

W dniach 12-17 lipca w Dniestrze wystąpił nadzwyczajny przybór wody, podobny był w roku 1816.

- 874. KRAKÓW I OKOLICE – CIEPŁA ZIMA**
W roku 1821/2 prawie jak nie było zimy. Jesień pogodna, ciepła i sucha przeciągała się nad podziw: w grudniu można było widzieć lud wiejski boso do Krakowa przychodzący. Przez całą zimę śnieg wcale nie padał, słońce świeciło, pola i łąki były zielone, drogi pokryte były kurzem (pyłem), jak wśród lata. W dniu 25 grudnia 1821 r. (...) zbierałem kwiaty jeszcze rozwite (...) Przechadzkę tę powtórzyłem jeszcze i w dniu następnym (...).
[Czas 1866 (12); 3]

1822

- 875. POŁUDNIOWO WSCHODNIA POLSKA – WILGOTNY ROK**

Das Jahr war mehr feucht als trocken.

[Babel 1832-1833, za: Szewczuk 1939; 73]

Rok był bardziej wilgotny niż suchy.

- 876. OKOLICE KRAKOWA – ŁAGODNA ZIMA, WCZESNA WIOSNA**
(...) wiosna nastąpiła bardzo wcześnie, zboża wzrosły i dojrzały z początkiem lata i żniwa już się w czerwcu rozpoczęły (...) Przez całą tę zimę r. 1821 – 1822 można było widzieć bydło chodzące po polach, błoniach i pastwiskach pasące się.

[Czas 1866 (12); 3]

- 877. WISŁA BEZ POKRYWY LODOWEJ**

Wisła nie zamarzała wcale 1822.

[Kolberg 1861; 238]

- 878. 14 MAJA – KRAKÓW – BURZA Z ULEWĄ**

W niedzielę i wczoraj mieliśmy dwie ogromne nawałnice. Pioruny biły ustawicznie, ale o podał miasta. Ulewy były ogromne; dziś Wisła znacznie weszła, lecz znowu opada.

[Krakus 1822 (96); 1]

- 879. 29 LIPCA – KRAKÓW – BURZA Z GRADEM**

Dnia 29. Lipca między godziną 5tą i 6tą mieliśmy tu burzę z grzmotami, piorunami, wichrem i gradem. Powszechnie utrzymują, że to była trąba powietrzna, na wielu domach przedmieściowych pozrywało dachy. Klasztoru zakonnicy na Gródku iakby po największym pożarze, tylko zrąb został i kominy, dach ze wszystkim porwany (...) drzewa z korzeniami powyrywane. W mieście samem na rynku bryczki, powozy wywracało; stragany przekupek rozmiotło na różne strony. Cegły z gżemsów kamienic spadały z łoskotem na

ulicę (...) Grad był wielkości grochu cukrowego, niektóre ziarna do orzechów laskowych się zbliżały. Cała ta burza nietrwała więcej nad 6 minut i przeszła ku wschodowi.

[Rozmaitości 1822 (92), 375]

880. LIPIEC – OBWÓD WADOWICKI – SUSZA

Doniesienie o żniwach z Lipnika pod Białą (...) a nawet ten brak deszczu, który od początku Maia, aż do Lipca, prócz kilku uew ciągle doznawaliśmy, był najgłówniejszą przyczyną, że co do zbóż ozimych w okolicy tutejszej, z przeszłorocznymi porównanych, okazał się w powszechności niedobór w snopie tak dalece, iż większa część gospodarzy naszych okolic, rachować może o 1/4 a nawet o 1/3 część mniej, iak roku zeszłego.

[Rozmaitości 1822 (148); 600]

881. 12 MAJA – OKOLICE JASŁA – BURZA Z WICHURĄ I GRADEM

Dzień 12ty Maia roku tego, w tej okolicy iednym osadom z gradobicia, drugim z ulewów, innym z wichru i nawałnicy, stał się szczególniejszą (...) w Zagorzanach (...) brzęk okien, gruchotanie dachow najmocniejszym gontem okreytych, zniweczenie drzew owocowych i wszystkich ziemiopłodów, okropne błyskawice, grzmoty ustawicznie bijących piorunow, płacz dzieci, rozpacz młodych, ięki i narzekania starych (...) 30 morgow lasu z białą od gradu zrównał z ziemią, z początkiem pojedynczo tylko wałąc drzewa, a potem i całe naraz kładąc morgi, a na dobitek (...) nastąpiła wielka ulewa, która to wszystko a o mało, że i niektóre domy wraz z ludźmi o w bezdenną powodzi nie pochłonięła przepaść.

[Rozmaitości 1822 (95), 388]

882. ZALESZCZYKI – CIEPŁA ZIMA

A. 1821 inchoata et 1822 finita hieme valde exiguum frigus et nix fuerat. Nec flumen Dniester obductus fuit glacie toto hyemali tempore. Nec sata agri sentierunt frigus, et ubique agricolae suos agros coluerunt i. [d] e. [st] ararunt et insemnarunt.

[Kroniki pararafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 75]

Przez całą zimę 1821/22 od początku do końca, był bardzo słaby mróz i śnieg tak, że na Dniestrze nie pojawiła się pokrywa lodowa, w całym tym okresie zimowym. Również zasiewy na polach nie odczuły mrozu, a rolnicy powszechnie przystąpili do uprawy swoich pól, to jest do orki i siewu.

1823

883. OKOLICE WADOWIC – BURZA Z GRADEM

Dnia 5. Sierpnia 1823 około 5tej godziny po południu zaczęły się ściągać nad wsią Zembrzycami w Cyrkule Wadowickim z dwóch przeciwnych stron chmury piorunowe, z których nagle przy błyskawicach i grzmotach grad z deszczem po całej okolicy padać zaczął, ustraszeni wieśniacy porzuciwszy swą robotę (...) szukali schronienia. Piętnastu tychże skryło się pod dzwonnice przy tamecznym kościele (...) oto i trzech zabiia piorun od razu (...) siedmiu zaś z nich mniej lub więcej uszkodzonych, a pięciu tylko przygłuszonych zostało.

[Gazeta Lwowska 1824 (2); 5]

884. SIERPIEŃ – OKOLICE STANISŁAWOWA – UPAŁY, BURZE

(...) udałem się do Stanisławowa, dokąd iadąc dnia 5. Sierpnia w wielkie upały i zbytnie utrudzającą drogą (...) powstała burza, która wraz z deszczem na przemiany kilka dni trwała, i plan mój zwiedzenia gór przyległych zniweczyła.

[Rozmaitości 1824 (18); 139-140]

Po nawalnych deszczach, kiedy strumienie tocząc z gór gwałtownie swe wody sprawiły, iż nie można było przebyć rzeki Strypy i Bystrzycy, i kilka spławów drzewa porwanych powodzią o most zgruchotanych lub uszkodzonych zostało, i dwóch ludzi życiem przepłaciło – ukazało się słońce (...).

[Rozmaitości 1824 (19); 145]

1824**885. JESIEŃ I ZIMA – AUSTRIA I GALICJA – ZMIENNA POGODA**

W dniu 4 Listopada mieliśmy w Austrii grzmoty z gradem, w dniach następnych były częste burze, które u nas [w Galicyi] w dniu 17. Listopada sfolgowały (...) Odtąd rok ten już starszy, zaczął być zimniejszy i spokojniejszy; iednakże (...) w dniu 17. Grudnia wieczorem po godzinie 9. przy silney burzy powstały grzmoty; piorun poza rogatkami Wiednia uderzył w wieżę kościelną w Heiligenstadzie (...) We dwa dni później śnieg okrył u nas ziemię; w dniu 19. Grudnia nastąpiła znowu odwilż; ciepło doszło do +13°R. i zasiewy ozime i wzgórze okrywszy zielenością oddał ie nowemu roku, który ciepłem więcej iak +8°R. osiągnął 3. Stycznia.

[Rozmaitości 1826 (6); 42-43]

886. SAMBOR I OKOLICE – WIELKIE ULEWY

W r. 1824 wielkie ulewy, tak dalece, że domy ludzi ponad wodą mieszkających całkiem zalane były – wiele ludzi utonęło.

[Strzetelska-Grynbergowa 1899; 353-354]

887. LWÓW I OKOLICE – ROK SŁOTNY

We Lwowie rok 1824. w porównaniu z poprzedzającemi latami, iak się pokazuje z porstrzeżeń meteorologicznych tu (we Lwowie) od roku 1811. czynionych, był najsłotniejszy, gdyż miał 152 dni dżdżystych, a 55 śnieżnych, więc w ogóle było 207 dni słotnych.

[Rozmaitości 1825 (18); 143]

1825**888. WISŁA, OKOLICE KRAKOWA – POKRYWA LODOWA**

Wisła trzy razy zamarzała 1825 – lody stanęły 24 stycznia, 25 lutego i 7 marca, a ruszyły 12 lutego, 5 marca i 10 marca.

[Kolberg 1861; 233]

889. POLSKA POŁUDNIOWA – PRZEBIEG POGODY

(...) w dniu 19. Grudnia [1824] nastąpiła znowy odwilż (...) zasiewy ozime i wzgórze okrywszy zielonością oddał je nowemu roku [1825], który ciepłem więcej jak +8° R. dosięgnął 3. Stycznia; zaś w tym dniu straszny wydał orkan, wałący domy i wywracający drzewa (...) Styczeń roku 1825. odznaczył się wieloma grubemi mgłami, posępem niebem, i na przemiany deszczem i śniegiem. Luty niemniej miał zmienne powietrze (...) zakończył się śniegiem, który jeszcze w dniu 1. Marca padał, a do dnia 18. Marca była jeszcze ziemia pokryta śniegiem. W tym dniu nastąpiła odwilż (...) Dnia 2. Kwietnia (...) zaczął wieczorem deszcz padać, a w nocy zamienił się w śnieg (...) śnieg wielkanocny znikł prędko od deszczu (...) W dniu 14. trwała burza więcej iak 24 godzin, poczem upadło dosyć śniegu, który kilka dni leżał i w niektórych miejscach uszkodził zasiewy zimowe (...) Po gorącu trwającym od końca Kwietnia aż do 13. Maja między +13 i 24° R (...) wiatr w d. 13. Maja, że sprowadził deszcz zimny. W dniu 14. Maja za nadejściem nocy nastąpiło zimno, a gdy nazajutrz dnia 15. Maja (w Niedzielę) wstaliśmy, ziemia była powleczonea mocnym szronem (...) stojące wody okrył lód cienki. Zniszczenia tego późnego zimna były wielkie (...) Od tego czasu spóźniona pora zdawała się naprawiać to, co wcześniejsza popsowała (...) żniwom sprzyjała pogoda (...) Grudzień aż do dnia 27. kiedy pierwszy śnieg upadł, był nadzwyczajnie ciepły.

[Rozmaitości 1826 (6); 43-44]

1826**890. POŁUDNIOWA POLSKA – SPOKOJNY ROK**

Jahr. 1826. ...Im Ganzen war die Atmosphäre seit dem Jahre 1811 nicht so ruhig wie in diesem Jahre.

[Babel 1832-1833, za: Szewczuk 1939; 79]

Ogólnie rzecz biorąc, to od roku 1811, atmosfera nie była tak spokojna, jak w tym roku.

891. WISŁA – RUSZENIE LODÓW

1826. Lody ruszyły 27 II. Lody stały dni 59.

[Kolberg 1861; 232]

892. WIOSNA – OBWÓD SĄDECKI – WYLEWY RZEK GÓRSKICH

...po długim deszczu, który z stopniałym w wysokich górach śniegiem w tej porze roku, w polszie pustoszące wylewy rzek górskich sprawia....

[Rozmaitości 1830 (5-6), za: Szewczuk 1939; 80]

893. LATO – SOKAL – UPAŁY

Rok... 1826 miał nadzwyczajne upały, wszelakoż przeplatane deszczami.

[Kroniki klasztorne Bernardynów w Sokalu, za: Szewczuk 1939; 80]

894. ZŁOCZÓW I OKOLICE – SUSZA

...durch herrschende Trockenheit ausgezeichnet... Der Regen, so wie der Schnee im Winter waren nicht in Menge, und das Jahr daher wohl zu den trockensten zu zählen...

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 80]

...rok charakteryzował się panującą suszą, albowiem zarówno deszcze jak i opady śniegu zimą, nie były zbyt obfite...

1827

895. KRAKÓW I OKOLICE – ŁAGODNA ZIMA

Zimą [1826 /27] mamy z początku dość łagodną, śniegu dosyć jest już.

[Gawroński 1916; 459]

Wisła – lody stanęły 30 stycznia – ruszyły 2 III.

[Kolberg 1861; 232]

896. LATO – LWÓW I OKOLICE – UPAŁY, SUSZA I BURZA Z GRADEM

Rezultaty z dostrzeżeń meteorologicznych we Lwowie w roku 1827 (...) a dnia 19. tegoż samego miesiąca [sierpień] była około godziny 7. po południu burza z zachodu z wielkimi grzmotami i gradem, uwagi godna, iż ta burza była bardzo straszna, i prawie po całej Galicyi (jak i to z prywatnych doniesień wiadomo) uczuć się dała (...) Uwagi godna, iż tego roku ziemia była bardzo suchą, a to raz przez wielką gorącość, a podrugie, że bardzo mało deszczu było (...) Równie dla braku deszczu, wszystkie rośliny bydłu za pokarm służące, nędzne były, ponieważ brakowało im potrzebnych soków.

[Rozmaitości 1828 (7); 60, 62]

897. WILNO I OKOLICE – UPALNE LATO, WCZESNE ŻNIWA

Lato (...) bardzo było ono gorące, tak, że przyspieszone żniwa pozwoliło ukończyć przed lipcem; wieniec żyta przyniesiono do dworu na św. Piotra [29 VI].

[Puzynina 1928; 98]

898. SOKAL I OKOLICE – WIELKA BURZA

W okolicach Babińca srożą się często okropne burze z piorunami, kóre wywracają drzewa i chaty. Do srogich burz w tem miejscu policzają okropne zjawisko z 19/20 sierpnia 1827. Niemniej w marcu r. 1858. Zresztą co roku prawie kilkakrotnie przeciągają po nad Sokal gradobicia z piorunami i nawałnicami.

[Schneider 1874; 150]

899. MAJ, CZERWIEC – ZŁOCZÓW I OKOLICE – SUSZA

A. 1827. Hoc anno incipiendo ab 19. V. usque ad 22. VI. nec gutta pluviae fuerat, propter hanc siccitatem damna magna in hortis et pratis tam frumentis quam foeni facta sunt.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 82]

W tym roku, począwszy od 19 maja aż do 22 czerwca, nie spadła kropla deszczu i z powodu tej suszy powstały wielkie szkody w ogrodach, łąkach, zbożach i sianie.

900. BRODY I OKOLICE – UPAŁY I SUSZA

Dies war nun in unserem Himmelstreiche ein seltenes Jahr [1827]. Einer solchen beynahe fünf Monate hindurch andauernden, trockenen, schönen und warmen Witterung erfreute man sich hier [Brody] selten (...) Bemerkenswerth ist es, dass andauernde, ungewöhnliche Hitze von beynahe beständigen nördlichen Winden begleitet war (...).

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 82]

Ten bieżący rok [1827] jest w naszym klimacie czymś szczególnym, bowiem prawie od pięciu miesięcy cieszy suchą, ciepłą i piękną pogodą (...) Godne uwagi jest to, że tym długo utrzymującym się upałom omal stale towarzyszy północny wiatr (...).

901. GALICJA – SUCHY ROK

...Rok upłyniony [1827] niezwykłą posuchą w dziejach rolniczego gospodarstwa naznaczony. Niedostatek paszy był tak wielki, iż przedawano bydło po z. r. dwa w papierach, a kupcy zaraz je zabijali dla zdjęcia skóry, która była jedyną bydłą wartością.

[Czynności Seymu 1817-1845, za: Szewczuk 1939; 81]

1828**902. KRAKÓW I OKOLICE – MROŹNA ZIMA**

Zima [1827/28] mocnymi mrozami nas obdarza, trwa ciągle i kilka było w styczniu po 25 stopni zimna. Ku końcowi miesiąca znowu deszcz był kilka dni, a z początkiem lutego odwilż i ciepło.

[Gawroński 1916; 463]

903. LWÓW – NADZWYCZAJNY MRÓZ

Rezultaty z dostrzeżeń meteorologicznych we Lwowie w roku 1828 (...) Największe zimno było w Styczniu (dnia 18. przed wschodem słońca) $-25,98$ (...), chociaż krótko trwające; należą do osobliwszych zdarzeń tu rzadko przypadających, gdyż tak wielki stopień zimna od roku 1809 (kiedy zmiono dnia 7. Stycznia o godzinie 2 rano -26° Reaum. osiągnęło) tutaj nie zdarzył się.

[Rozmaitości 1829 (10); 82-85]

904. 10 MAJA – JAZŁOWIEC – BURZA I POWÓDŹ

W r. 1828 d. 10. V. o godz. 4. pop. była tak straszna burza z piorunami i gradem, że potoczek Olchowczyk zniszczył wielką część Jazłowca, porywając ze sobą mosty i domy, tak na przedmieściu Browary, jakoteż w samym mieście; woda porywała ze sobą ogromne kamienie, bydło, drzewa i ludzi; mieszkańcy przerażeni tą powodzią, wstępowali na wierzchołki drzew i na dachy domów, ratując życie swoje. Cmentarz ...został zupełnie zniszczony. Powódź ta trwała 2 godz. i spowodowała ogromną klęskę w Jazłowcu i w okolicy.

[Kroniki parafialne Jazłowiec, za: Szewczuk 1939; 85]

905. 26 CZERWCA – BRZEŻANY – POWÓDŹ ULEWOWA

Przez nastąpiłą dnia 26. Czerwca r. b. ulewę, i wynikłą z tą powódź, uszkodzona

została część miasta Brzeżan i przedmieścia Miasteczkiem zwanego. Podczas tej powodzi utonęło siedm osób, a wielu innych tylko z wielkim natężeniem, połączonym z niebezpieczeństwem życia uratowano; 14 budynków mieszkalnych zniosła powódź zupełnie, 14 zaś drugich nieużytecznymi zrobiła, a 110 takichże budynków po największej części znacznie uszkodziła.

[Gazeta Lwowska 1828 (91); 387]

906. ZŁOCZÓW – CIEPŁE I WILGOTNE LATO

Der Sommer, der dem Herbste [1828] voranging, war zwar warm, aber feucht, windig, veränderlich, hatte meistens niedrigen und veränderlichen Barometerstand (...).

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 84]

Lato, które poprzedziło jesień, było nawet ciepłe ale mokre, wietrzne oraz zmienne i przeważnie o niskim i zmiennym stanie barometru.

907. GRUDZIEŃ – WARSZAWA – USZKODZENIE MOSTU NA WIŚLE

... na święta Bożego Narodzenia nie mogliśmy być w Warszawie, z powodu uszkodzenia mostu i złej Wisły.

[Lelewel 1966; 293]

1829

908. KRAKÓW I OKOLICE – POCZĄTEK ZIMY ŁAGODNY

Zima [1828-1829] z początku nie bardzo sroga, w środku stycznia śnieg mnogi upadł, sanna dobra.

[Gawroński 1916; 466]

909. WIOSNA – WISŁA, OKOLICE KRAKOWA – RUSZENIE LODÓW

Przy puszczeniu lodów na Wiśle, nie małych kłęsk powodem bywają zatory (...) Tak było w latach: z roku 1828 na 1829 (...)

[Kolberg 1861; 239]

910. SOKAL I OKOLICE – OSTRA ZIMA, LATEM BURZE, ULEWY, WYLEW BUGU

Rok 1829 zimową porą uciskał lud wielkimi mrozami, letnią porą wielkimi deszczami i częstymi wylewami, podczas których zdarzały się częste pioruny... Z okazji tej, przez częste ulewy, rzeka Bug y Rata... trzy razy wylała, z niemałą szkodą tegoż klasztoru przez zalanie łąk, ogrodów, zepsucie mostów.

[Kroniki klasztorne Bernardynów w Sokalu, za: Szewczuk 1939; 86]

911. 25 NA 26 LISTOPADA – OKOLICE LWOWA I NA PODOLU – TRZĘSIENIE ZIEMI

W Hadynkowcach i Oryszkowcach, w Cyrkule Czortkowskim, uważano tegoż samego dnia o trzy kwadransy na czwartą rano, tak silnie wstrząśnienie, że się ludzi ze snu obudzili, że ptactwo ze swych gniazd powylatywało, że przez ciąg trwającego trzęsienia okna i sprzęty domowe w takim były poruszeniu, iż się zdawało, że całe domy obalone zostaną; na ostatek że w wielu miejscach podług naocznego później zwiędzenia, ściany

domów były zarysowane, a nawet niektóre słabsze budynki do upadku zbliżone zostały. To trzęsienie trwać miało blisko dwie minuty.

[Gazeta Lwowska 1829 (140); 619]

1830

912. KRAKÓW I OKOLICE – CIĘŻKA I DŁUGA ZIMA

Zima nadzwyczaj tęga w r. 1829-1930. Rozpoczęła się nader wcześniej i była długą oraz mocną. Pierwszy śnieg spadł dnia 20 października 1829. i ten stale przeleżał aż do wiosny. Wisła stanęła w połowie listopada. Mrozy ciągle około 20 stopni i więcej nawet trwały bez żadnej folgi (...) aż do pierwszych dni marca. Przy tak nadzwyczajnej tęgości była jeszcze nader w śniegi obfitą (...) Lody i śniegi zbite w jedną masę, zalegały środek ulic (...) na kształt grobli 3 do 4 łokci wysokich. W ulicy Szpitalnej grobla śniegowa tak była wysoką, iż z wierzchu jej można było głową dorównać pierwszemu pięturu. Była to zima długo pamiętną.

[Czas, 1866 (12); 3]

Śnieg jednak taki mocny padał, że zasy się ledwo przebić niego dały (...) Nie dość, że wąwozy drogowe zupełnie zasypane, ale nawet chałupy i stodoły, dopiero je odkopywali włościanie, a w niektórych miejscach, gdzie zasy śnieg usypał, omijając wąwozy przez wierzchy dachów stodołnych droga torowaną była (...)

[Gawroński 1916; 471-472]

913. ZŁOCZÓW I OKOLICE – MROŻNA I ŚNIEŻNA ZIMA

W r. 1829 na 1830 nastąpiła tak nielitościwa zima, że nie można było, jadąc bitą drogą, minąć się, obok przejeżdżając od wielkiego zbyt śniegu; ta więc zima zaczęła się od S. Marcina [11. XI.] i trwała do końca kwietnia, wymroziła prawie wszystkie drzewa owocowe, oziminy popsuła, zciągnęła zasoby.

[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 91]

914. MARZEC – WARSZAWA i OKOLICE – POWÓDŹ

Wisła bardzo znacznie wezbrała, i tylko o 2½ łokcie stoi niżej od wylewu w r. 1813. – Saska kępa zalana, równie jak i całe płaszczyzny ponad Wisłą do Czerniakowa; z drugiej strony wylała za Pragę (...) zerwała także groblę nowego mostu (...) Na ulicach (...) odbywała się wczoraj komunikacja w czółnach (...) Bzura zerwała groblę przy moście na trakcie prowadzącym z Łowicza do Kutna (...) pod Zdunami małe strumyki wezbrały do takiej wysokości (...) i wszyscy podróżni omijali drogę uszkodzoną.

[Gazeta Lwowska 1830 (38); 173]

915. CZERWIEC – KRAKÓW I OKOLICE – ULEWY, GRAD I POWODZIE

Z ostatniego czwartku [10. VI.] w nocy na piątek [11. VI.], o milę od Krakowa, na granicy Królestwa, tak wielka lunęła ulewa, iż rzeka Białucha... wpadająca... do rzeki Wodka zwanej, a ta do Wisły, nagle nadzwyczaj wezbrała i woda zaczawszy od Zielonek wszystkie młyny na tej rzece (...) będące popsuła, mosty i tamy pozrywała, łąki i pola zalała i zamuliła, w obu Prądnikach Białym i Czerwonym domy i stodoły włościańskie

zabrała lub nadwerżyła. W nocy zaś z piątku na sobotę także ulewa z gradem we wsi Raciborowicach i okolicznych (...) zniszczyła wszystkie urodzaje i łąki zamuliła. Zgoła ulewy i grady w przeszłym tygodniu poczyniły w różnych okolicach ogromne szkody.

[Gazeta Krakowska 1830 (48), za: Szewczuk 1939; 89-90]

916. TARNÓW I OKOLICE – SUSZA

W r. 1830 ... wielka była posucha i wielki przednówek.

[Kroniki parafialne Oleśno, za: Szewczuk 1939; 90]

1831

917. ZIMA – SAMBOR I OKOLICE – ŚNIEG, MYSZY, GŁÓD

W r. 1830 na 1831 zawał śniegu ogromny, a zboża w tym roku siane pod zimę – ozime nie wyszły na wiosnę, zostały zniszczone pod śniegami (...) myszy wyjadły wszystkie zboża zasiane, zaraz na pniu, aczkolwiek w górach Bóg miłosierny zachował nas od tego nieszczęścia, a raczej plagi. Ludzie z dół czołgali się po górach i byli kontenci, gdy im udzielono jedną kartoflę czyli bulbę.

[Strzetelska-Grynbergowa 1899; 354]

918. PRZEMYŚL I OKOLICE – KLĘSKA GŁODU

W r. 1831 niebywały głód, tak wielki, że ludzie z głodu umierali (50 osób umarło), że wszystkie koty – jak niesie tradycja – zjedzono z głodu, spowodował epidemie cholery...

[Kroniki parafialne Rudołowice, za: Szewczuk 1939; 93-94]

919. KRAKÓW – LODY NA WIŚLE

Lody stanęły 11 stycznia – ruszyły 4 marca. Pierwsza powódź wiosenna 19 marca

[Kolbreg 1861; 234-235]

920. 15 i 16 MAJA – BRODY – NOCNY MRÓZ

...Es gab..., in der Nacht zwischen dem 15 und 16 [maj, w Brodach] einen förmlichen Frost, der in den Gärten nicht wenig Schaden anrichtete...

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 95]

Nocą z 15 na 16 maja pojawił się normalny mróz, który w ogrodach wyrządził niemałe szkody.

Der ...Sommer [1831 w Brodach] (...) Er war veränderlich, mehr kalt als warm, regnerisch, gewitter – und windreich.

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 95]

Lato w Brodach było zmienne, bardziej chłodne niż ciepłe, deszczowe, burzowe i wietrzne.

921. RZESZÓW – SUCHE LATO

W r. 1831... lato było bardzo suche...

[Kroniki parafialne Zaczernie, za: Szewczuk 1939; 93]

922. 2 LUTEGO – ZŁOCZÓW I OKOLICE – WICHURA Z GRADEM

Am 2-ten [m. II. w Brodach] trat bey W. plötzlich eine drückend warme Luft ein, der am selben Tage ein gewaltiger Sturm mit Ungewitter und so ungewöhnlich grossen Schlossen folgte, dass nur die Fenster, die ausserhalb dem Strichte des Windes sich befanden, verschont blieben.

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 94-95]

Drugiego lutego, przy zachodnim wietrze nagle nastąpiło ciepło i uciążliwe powietrze oraz tego samego dnia nadszła gwałtowna nawałnica z niezwykle wielkim gradobiciem; zachowały się tylko te okna, które były poza zasięgiem wichury.

923. MAJ – CZORTKÓW I OKOLICE – ŚNIEG I MRÓZ

D. 15. V. 1831. Summo mane tempestas serena hora 8 inceptit pluvia, deinde promiscue cum nive ac tandem hora decima sola nix usque medium quartam horam a meridie decidere, hora 5 serenitas pulchra sol lucebat ac temperatura satis calefacta, ut nix fere per medietatem solveretur, post occasum solis inceptit frigescere, nocturno vero tempore tam magnus frigus, ut aqua congelata fuerat usque ad 11 crastinum.

[Kroniki parafialne Kopyczyńce, za: Szewczuk 1939; 95]

Poranek 15 V 1831 r. był pogodny do godz. 8, po czym zaczął padać deszcz ze śniegiem, a o godz. 10 sam śnieg aż do godz. w pół do czwartej; a o piątej zrobiła się piękna pogoda, słońce świeciło, temperatura wzrosła i śnieg prawie do połowy zginął. Po zachodzie słońca zaczęło się oziębzać i nocą chwycił duży mróz, że woda zamarzała do godz. 11 dnia następnego.

924. GALICJA – 19 WRZEŚNIA – NOCNY PRZYMROZEK

19 in 20. IX. A. [1831] nocturno tempore magna pruina ut aqua sit congelata. Deinde tempestas iterum moderata est et 3 X a meridie hora 4 magna coraseatio, tonitrua et pluvia in nonnullis locis.

[Kroniki parafialne Kopyczyńce, za: Szewczuk 1939; 95]

19 na 20 września w nocy był przymrozek, że woda zamarzała. W następnych dniach pogoda była umiarkowana, a 3 października o godz. 4 po południu wystąpiły grzmoty, błyskawice i miejscami deszcz.

925. 29 LIPCA – OKOLICE BOCHNI – SZCZEGÓLNA ULEWA

Ich habe am 29 Juli im bochniär Kreise bei Niepolomic bemerkt, dass.... ein Gewitterregen der Art war, dass 12 bis 14 mal aus einem wolkenbruchsartigen Regengusse ein plötzliches Aufhören des Regens erfolgte, und eben so plötzlich dieser Guss sich erneuerte; einen Regen der Art habe ich nie gesehen...

[Prchal 1831-1832; 33]

Gdy w dniu 29 lipca przebywałem w okolicach Niepołomic widziałem szczególnego rodzaju burzę z ulewą, pochodzącą z oberwania chmury, która charakteryzowała się tym, że 12 do 14 razy gwałtownie następowała przerwa w opadzie, po czym gwałtownie znowu zaczynała się ulewa. Czegoś podobnego nigdy nie widziałem.

1832**926. KRAKÓW – WISŁA BEZ LODU**

1832 – Wisła nie zamarzała wcale. Pierwsza wiosenna powódź 8 kwietnia (...)

[Kolberg 1861 234-235]

927. 22 STYCZNIA – TARNÓW – MAŁE OPADY ŚNIEGU

(...) tej zimy nie wiele padło śniegu i zasiewy ozime nie są nim dostatecznie przykryte (...).

[Gazeta Lwowska 1832 (12); 72]

928. OKOLICE STANISŁAWOWA – CHŁODNY I MOKRY CZERWIEC

Buczacz d. 29. czerwca 1832. – Dla ciągle trwającego zimna i wilgoci kwiat żyta i hreczki ucierpiał (...) Pszczoły wszystkie zginęły; miód przeto musi podrożeć.

[Gazeta Lwowska 1832 (79); 472]

929. LATO – OKOLICE WADOWIC I OŚWIĘCIMIA – ULEWY, GRAD I WIATRY

Biała d. 27. Lipca 1832. Po kilku dniach ciepłych (...) nastąpiły ostre i zimne wiatry (...) ulewne deszcze zboża powaliły, a chwasty je pokrywają.

[Gazeta Lwowska 1832 (90); 538]

Dnia 16. [sierpnia] b. m. spadła wzdłuż prawego brzegu Wisły straszna tucz z gradem i zniszczyła obfite wsie tamtejsze, osobliwie w okolicy Oświęcimia.

[Gazeta Lwowska 1832 (101), 604]

1832. Grando fecit damnum magnum hic in oris.

[Kroniki parafialne Głogoczów, za: Szewczuk 1939; 96]

Grad wyrządził wielką szkodę w tych okolicach.

930. BUCZACZ – SPÓŹNIONE ŻNIWA Z POWODU DESZCZÓW

Buczacz d. 19. września (...) wiele zboża leży jeszcze na polu, a do tego codzień deszcz pada i robotom w polu przeszkadza.

[Gazeta Lwowska 1832 (114); 682]

931. ZŁOCZÓW I OKOLICE – POCZĄTKI WRZEŚNIA – PRZYMROZKI

Schon in den ersten Nächten [m. września, w Brodach] gab es Fröste, die in den Gärten nicht wenig Schaden anrichteten...

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 98]

Już w pierwsze noce września pojawiły się przymrozki i w ogrodach wyrządziły nie mało szkód.

932. 5 LISTOPADA – ZALESZCZYKI – SILNY MRÓZ, LÓD NA DNIESTRZE

(...) nagle dnia 25. listopada w nocy taki mróz nastał, że woda na Dniestrze (...) w przeciągu 10 godzin tęgim lodem została okryta, co jest rzeczą niesłychaną. Dnia 26. listopada zimna było 16, a d. 27. 18 stopni; potem zimno zwolniało, lecz lód na Dniestrze stoi.

[Gazeta Lwowska 1832 (153); Dodatek nadzwyczajny; 1]

1833

- 933. WIOSNA, LATO – SANOK I OKOLICE – ZIMNA WIOSNA, PÓŹNIEJ DESZCZE**
 Marzec (...) pozbawił rolnika nadziei; ponieważ we dnie puszczało, a w nocy marzło (...)
 Przez cały kwiecień trwały ciągle mrozy (...)
 [Gazeta Lwowska 1833 (65); 389]
- Deszcze trwające w końcu maja i przez całe miesiące czerwiec i lipiec bardzo przeszkadzały sianokosom (...).
 [Gazeta Lwowska 1833 (97); 578]
- 934. KRAKÓW I OKOLICE – UPALNE LATO**
 Tak upalnego lata niebyło jeszcze od roku 1811. Zboża (...) w niektórych miejscach zupełnie już wypalone.
 [Gazeta Krakowska 1833 (169); 632]
- 935. NOWY SĄCZ – LATO DESZCZOWE Z BURZAMI I GRADEM**
 30. Sierpnia. Od kilku dni mamy tu przecież po sześćcio-tygodniowych deszczach stałą pogodę, przez co przynajmniej reszty zboża sucho do stodół pozwozić będzie można.
 [Gazeta Lwowska 1833 (104); 619]
- 936. ZŁOCZÓW I OKOLICE – UPALNE I SUCHE LATO**
 Der verflossene Sommer [1833, w Brodach] ungewöhnlich heiss, trocken, windig und veränderlich, daher nicht fruchtbar...
 [Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 101]
- Minione lato było niezwykle gorące, suche, wietrzne, zmienne i z tego powodu nieurodzajne...
- 937. ZALESZCZYKI – SUCHA WIOSNA, CIEPŁY GRUDZIEŃ**
 (...) kartofle wszędzie się psują (...) zdaje się, że z powodu posuchy na wiosnę (...) ozime wszędzie się pięknie pokazują, a pora roku tak jest teraz jeszcze pogodna, że tu i ówdzie orzą.
 [Gazeta Lwowska 1833 (146); 872]
- 938. WIOSNA, LATO – BUCZACZ – SUSZA**
 Dla posuchy zasiewy ozime i jare wyglądają bardzo mizernie (...).
 [Gazeta Lwowska 1833 (70); 420]

1834

- 939. GALICJA – WIELKA SUSZA**
 Rok bieżący wsławił się niepamiętną posuchą. Część tylko plonu swego zebrał rolnik w zbożu, jeszcze mniej w paszy, a najmniej w ziemniakach (...) koryta rzek wyschły, źródła wyschły, młyny stanęły (...).
 [Czynności Seymu 1817-1845, za: Szewczuk 1939; 102]

940. ZALESZCZYKI – ŁAGODNY POCZĄTEK ZIMY

(...) dla nader łagodnego powietrza owce, a nawet bydło wychodziło na paszę (...) dopiero od 10 dni spadło trochę śniegu i zupełne karmienie po stajniach nastąpiło.

[Gazeta Lwowska 1834 (9); 54]

941. STYCZEŃ – KRAKÓW, WISŁA – PRZYBÓR, CIEPŁO

Wisła bardzo przybrała (...) Dziś woda jest w równi z brzegami, miejscami już wyztaąpiła z koryta – błonia zalane. W górach śniegi znaczne spadły, a teraz ulewne deszcze od kilku dni trwają.

[Gazeta Krakowska 1834 (1); 1]

Wisła wciąż przybywa (...) lecz dzisiaj, mimo dżdżu ciągle idącego, woda nieco opadła (...) Mamy takie ciepło, że wieśniaczki bez obuwia na targi przybywają.

[Gazeta Krakowska 1834 (22); 85]

942. 30 STYCZNIA – KRA NA SANIE, WYLEW

Kra na Sanie dnia 24. i 25. b. m. sprawiła w tej okolicy powódź na rzekach Sanie i Wiśle (...)

[Gazeta Lwowska 1834 (15); 89-90]

943. SANOK I OKOLICE – GORĄCY MAJ I BURZE

Drzewa owocowe od wielu lat nie kwitły tak obficie, jak tej wiosny, lecz bardzo gorący wiatr południowy d. 8. i 9. i burza d. 13. i 14. B. m. [maja] bardzo kwiat uszkodziły.

[Gazeta Lwowska 1834 (60); 363]

944. STYCZEŃ – LWÓW I OKOLICE – BRAK ŚNIEGU, ULEWY I WICHURY

... Wir haben [Lwów] weder Eis noch Schnee, dafür aber starke Regengüsse und vom 24 bis 26. heftige Stürme, welche Bäume entwurzelten und Dächer abtrugen.

[Mnemosyne 1834, za: Szewczuk 1939; 106]

We Lwowie nie mamy ani lodu ani śniegu, ale za to silne ulewy, a od 24 do 26 stycznia gwałtowne wichury, które wyrwają drzewa z korzeniami i zrywają dachy.

945. WIOSNA/LATO – PRZEMYŚL I OKOLICE – ZMIENNA POGODA

...w maju, kiedy żyto kwitło, były mrozy, potem zaczawszy od 20. VI aż do 17. VIII ciągle nadzwyczajne upały... Na Sanie nie była głębsza woda jak i ¼ łokcia, a jeziora, stawy, błota, bagna powysychały zupełnie, a nawet studnie. Bociany żywiły się tylko po polach za sochami.

(...) D. 18. VIII. pierwszy a 21 t. m. drugi padał deszcz (...).

[Masłowski, za Szewczuk 1939; 105]

946. WADOWICE I OKOLICA – WIELKIE UPAŁY

Podług kronik... był najgorętszym... r. 1834 w XIX w. który oprócz tego liczył lata upalne 1807, 1811...

[Kroniki parafialne Sucha, za: Szewczuk 1939; 103]

947. 2 CZERWCA – OKOLICE WADOWIC – PRZYMROZKI

Biała d. 5. czerwca (...) Już druga połowa kwietnia była ciepła, lecz w maju ciepło doszło do 36 stopni podług Reamura (...) Gorąco z wiatrem najczęściej południowym (...) Po tem gorącu pogoda w ostatnich dni maja jeszcze dziwniej się zmieniła. Nastaly dni pochmurne z wiatrami zachodnimi i północnymi, czasami z gwałtownymi deszczami przemijającymi; w górach śnieg spadł, poczem u nas nastąpiły śrony i przymrozki, a ciepłomierz spadł dnia 2. czerwca na dwa stopnie niżej zera. Tego dnia był ostatni i największy mróz, który w ogrodach i na polach wiele zrządził szkody (...).

[Gazeta Lwowska 1834 (68); 411]

948. LATO – WILNO I OKOLICE – TROPIKALNE UPAŁY

Upały tropikalne i palące się z tego powodu lasy napełniały dusznością powietrze. Ledwie pod wieczór, gdy cokolwiek ochłodziło, można było odetchnąć.

[Puzynina 1928; 188]

949. WIOSNA – LATO – ZŁOCZÓW I OKOLICE – DŁUGOTRWAŁA SUSZA

In hoc anno, videlicet 1834, vix audita siccitas contigerat. Nam per spatium 7 mensium aestivarum, nempe a Martio usque Novembrem, dumtaxat 5 dies possunt connumerari, in quibus pluvia pluerit (...).

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 107]

Ten rok, to jest 1834, dotknęła niesłychana susza, albowiem przez 7 letnich miesięcy, począwszy od marca aż do listopada, można zaledwie policzyć 5 dni, w których padał deszcz.

950. WRZESIEŃ, PAŹDZIERNIK – DNIESTR – NISKI STAN WODY

W miesiący październiku równie jak w przeszłym miesiącu, z powodu nizkiego stanu wody na Dniestrze, żaden materyjał drewniany (...) nie został tą rzeką splewiony.

[Gazeta Lwowska 1834 (132); 796]

1835**951. MAŁOPOLSKA – CIEPŁA ZIMA, WCZESNA WIOSNA**

Powietrze tak jest niestałe, że w styczniu i w tym miesiącu [luty] prawie każdego tygodnia robiono w polu.

[Gazeta Lwowska 1835 (20); 120]

952. 31 MAJA – OKOLICE RADZYMINA – BURZA Z GRADEM

Maj 31 klęska nowa: grad wybił zupełnie cały zasiew żyta, a burza zerwała dach z jednej stodoły.

[Lelewel 1966; 360]

953. ZŁOCZÓW I OKOLICE – CHŁODNE I SUCHE LATO

Der verflossene Sommer [w Brodach 1835 r.] zeichnete sich durch die Herrschaft des Ostwindes, folglich durch Kühle und Trockenheit aus. Feld- und Baumfrüchte und Gartengewächse gediehen nicht besonders.

[Friedländer 1825-1836, za: Szewczuk 1939; 110]

Minione lato charakteryzowało się przewagą wschodnich wiatrów, a więc było chłodne i suche. Nie wpływało to korzystnie na stan zbóż, ani na owoce i warzywa.

954. CZERWIEC – LIPIEC – NOWY SĄCZ I OKOLICE – SUCHY CZERWIEC, GRAD I ULEWY W ŻNIWA

Nadzieja obfitych zbiorów (...) zmniejszyła się teraz; czerwiec bowiem był bardzo suchy (...) deszcze atoli leją tu teraz od osmiu dni bez przerwy, i jeżeli dłużej potrwać, mogą nie tylko odwlec żniwa, ale nadto je zniszczyć

[Gazeta Lwowska 1835 (79); 480]

955. SANOK – DESZCZOWY CZERWIEC

Zasiew pól (...) w górach trwa jeszcze, gdyż takowy bardzo tam późno rozpoczęto i bardzo mu przeszkadzają terazniejsze tak często przepadające deszcze.

[Gazeta Lwowska 1835 (69); 418]

956. PRZEMYŚL I OKOLICE – DESZCZOWE ŻNIWA

Przemysł d. 8. Sierpnia 1835. Żniwa tegoroczne z powodu częstych deszczów, wielkich doznają przeszkód; ucierpiały one także bardzo wiele w dniach ostatnich od mocnych ulewów.

[Gazeta Lwowska 1835 (95); 576]

957. ZALESZCZYKI – W PAŹDZIERNIKU DESZCZE, W LISTOPADZIE ZIMA

Już od dwóch tygodni prawie codziennie tutaj deszcz pada, co zbiorowi kukurydzy i oraniu wielce przeszkadza.

[Gazeta Lwowska 1835 (133); 803]

(...) dla wczesnej zimy nie spławiono na Dniestrze materyjału drzewa, ponieważ jeszcze przed połową listopada Dniestr zamarzł.

[Gazeta Lwowska 1835 (146); 882]

958. KONIEC PAŹDZIERNIKA – OKOLICE RADZYMINA – MRÓZ

Raptem ujął silny mróz.

[Lelewel 1966; 361]

1836

959. ROZWADÓW I OKOLICE – ŚNIEŻNA I MROŻNA ZIMA

A. 1836 ...hiems [1835/6] magnis nivibus fecunda, frigoribusque abundans erat.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie, za: Szewczuk 1939; 112]

Zima 1835/36 była śnieżna i mroźna.

- 960. STYCZEŃ – NOWY SĄCZ I OKOLICE – WIELKIE OPADY ŚNIEGU**
W tych dniach spadły tu tak wielkie śniegi, że wszelkie transporta są utrudnione (...)
Zimno dochodzi tu na przemian od 12 do 18 stopni.
[Gazeta Lwowska 1836 (4) 24]
- 961. WADOWICE I OKOLICE – KWIECIEŃ I MAJ Z DESZCZEM, ŚNIEGIEM I MRO-
ZEM**
(...) nastąpiły od 4. tego miesiące najprzykrzejsze niepogody (...) bardzo szkodliwe
mrozy (...) padał śnieg i deszcz na przemiany, a w górach nawet śnieg leżał. Nieobliczone
są szkody, jakie te mocne mrozy wyrządziły ogrodom, polom, łąkom i drzewom.
[Gazeta Lwowska 1836 (61); 364]
- 962. MAJ – MAZOWSZE WSCHODNIE – ŚNIEG**
Notuję tu, że dnia 9 maja śnieg padał od rana do południa.
[Lelewel 1966; 361]
- 963. PRZEMYŚL I OKOLICE – MRÓZ W MAJU**
W r. 1835/36 ...10. V. był tęgi mróz tak dalece, że formalna była gruda, przez co pomar-
zły liście na drzewach, lny, jęczmiona a nawet chrząszcze pomarzły y pospadały; 26. V.
w nocy mróz y wiatr północny zimny.
[Masłowski, za: Szewczuk 1939; 113]
- 964. 30 SIERPANIA – TARNOPOL I OKOLICE – BURZA Z GRADEM**
(...) a przed południem dnia 30. podobnie jak dniem wprzódó podejrzone ciepło, przy
pogodnem z resztą niebie, znamionowały się poprzednikami tego zjawiska, zaczęły po
południu zaciemniać widokrą grube, popielate i nieco płowe chmury (...) Teraz powstał
wirowaty i burzliwy wicher, który zdawało się, że chce drzewa wywracać z korzeniem,
rzadki szum dał się słyszeć w powietrzu i gdzie niegdzie upadły kawały gradu, wielkości
kurzego jaja.
[Gazeta Lwowska 1836 (106); 631]
- 965. CZERWIEC – SAN, WISŁA – NISKI STAN WODY W RZEKACH**
Ulanów d. 20. czerwca 1836. Galary wstrzymane z powodu płytkiej wody na Sanie (...)
dostały się nareszcie w zeszłym tygodniu do Wisły (...) Z powodu także braku wody na
Wiśle, naładowane berlinki stanęły pod Kazimierzem (...)
[Gazeta Lwowska 1836 (77); 461-462]
- 966. PAŹDZIERNIK – DNIESTR – NIŻÓWKA**
Z powodu bardzo niskiego stanu wody na Dniestrze, w ciągu miesiąca (...) tylko od nas
dnia 30. października popłynęły 4 tratwy do Żwańca w Rossyi.
[Gazeta Lwowska 1836 (132); 791]

1837

- 967. POŁUDNIOWA POLSKA – DESZCZE I POWODZIE**

Podług otrzymanych doniesień z różnych okolic, deszcze spadły od d. 19. do 23. [czerwiec], stały się powodem znacznych szkód przez wezbranie różnych rzek i potoków.

[Gazeta Lwowska 1837 (75); 445]

968. 5 MAJA – KRAKÓW I OKOLICE – BURZA Z ULEWĄ

Z powody okropnej burzy, w nocy z dnia 5. na 6. b. m. galarów w falach Sanu i Wisły zatopionych zostało (...) Kupcy krakowscy ponieśli także wielkie straty na Wiśle (...)

[Gazeta Lwowska 1837 (57); 340]

969. MAJ – TARNÓW I OKOLICE – ULEWY I POWÓDŹ

(...) przechodzące deszcze, a największy w d. 5. maja ciągle 24 godzin padający, podniósł wodę na rzekach Wiśle i Dunajcu, tak dalece, że obie z brzegów koryta wystąpiły, a zalawszy i uszkodziwszy znaczną część wsiów, w porównaniu z r. 1813 o 24 cali niżej wzniosły się.

[Gazeta Lwowska 1837 (60); 359]

970. MAJ – CZERWIEC – DNIESTR, ZALESZCZYKI – WYLEW

A. 1837. d. 10. V., item d. 25. VI. aquae fluvii Tyras (Dniestru) enormiter exundaverunt et aestas erat pluviosa.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 120]

W dniu 10 maja i również 25 czerwca Dniestr niezwykle wylał, a lato było deszczowe.

971. PRZEMYŚL I OKOLICE – BURZA I POWÓDŹ

Ulewa z gwałtowną połączona burzą, jakiej doświadczyliśmy w d. 5. i 6. [maja], wszystkie rzeki do tej wysokości podniosła, w jakiej stały podczas powodzi w r. 1813. Większe rzeki mieszkańcom nadbrzeżnym wyrządziły nieobrachowane szkody (...) Handlarze doznali przez ostatnią powódź dotkliwej straty, albowiem kupcy spekulujący do Gdańska od Ulanowa do Wisły, 13 statków (...) stracili, gdyż to wszystko zatoneło. Straty na Wiśle poniesione daleko mają być większe, wynoszą bowiem, jak słyhać, 60 galarów, które obładowane produktami zatoneły.

[Gazeta Lwowska 1837 (59); 351-352]

972. MAJ – ZŁOCZÓW – WYLEW BUGU

W r. 1837, 5. i 31. V. rzyka Bug wystąpiła była z koryta swego, jednak niewiele szkody przyniosła.

[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 119]

973. 5 CZERWCA – CZORTKÓW I OKOLICE – BURZA Z ULEWĄ

(...) dnia 5. maja zmieszana z burzą nawałnica, wszystkie prawie stawy w okolicy między Prutem a Dniestrem zerwała (...)

[Gazeta Lwowska 1837 (60); 355]

974. NOWY SĄCZ – ROK ZIMNY I MOKRY – WYLEW DUNAJCA

W r. 1837 przez mrozy i wichry oraz zymne nawałnice, żyto źle odkwitło (...) Był rok mokri i zymny (...)

[Kroniki parafialne Barcice, za: Szewczuk 1939; 116]

W tym roku już dwa razy mieliśmy wielkie wylewy wody, tak, iż drugi raz, to jest 24. [czerwca] po kilkodniowym deszczu Dunajec znacznie wystąpił ze swego koryta i wezbrał o 11 stóp wyżej nad zwyczajny stan wody (...) pod Szaflarami i Nowymtargiem na Dunajcu mosty pozrywało (...)
[Gazeta Lwowska 1837 (80); 479]

1838

975. ZALESZCZYKI – OSTRA ZIMA, TRZĘSIENIE ZIEMI

A. 1838 hieme frigus erat rigidum et continuum incipiendo a 29. XII. 1837 ad 29. I. 1838. 18 – 24 gradus Reaumur frigris erat. 23. I. vespere, $\frac{3}{4}$ pro 9 hora, erat terrae motus sat validus.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 125]

Zimą 1838 r. utrzymywał się od 28 XII do 29 I bardzo ostry mróz z temperaturą od –18 do –24 stopni w skali Reaumura. Wieczorem, 3 kwadrans na godzinę 9, nastąpiło dosyć silne trzęsienie ziemi.

976. TARNOPOL I OKOLICE – OSTRA ZIMA, SUCHA WIOSNA

(...) przez nieustające mrozy utrudnionem jest bardzo mlewo zboża, przez co u nas prawie zupełnie niedostatek panuje. Cena mąki w dwójnasób jest wyższa niż cena zboża.

[Gazeta Lwowska 1838 (7); 41]

977. ZIMA – SOKAL – ŚNIEGI I MROZY

A. 1838 frigus ad 28 gradus et copiosissimae nives fuerant.

[Kroniki klasztorne Bernardynów w Sokalu, za: Szewczuk 1939; 123]

W r. 1838 mróz dochodził do –28 stopni, a przy tym były bardzo duże opady śniegu.

978. ROZWADÓW I OKOLICE – SILNE MROZY, ZAMARZNIĘCIA LUDZI

Toto mense Ianuario hiems erat frigidissima;... plurimi... homines inventi sunt frigore et nive suffocat.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie, za: Szewczuk 1939; 122]

Przez cały styczeń była bardzo mroźna zima... znajdowano pod śniegiem wielu zamarzniętych ludzi.

979. MARZEC – SAN i WISŁA – KRA SPIĘTRZA WODĘ

Zatamowanie się kry ostatniej sprawiły w miesiącu marcu r. b. powodzie w okolicach ujścia Sanu do Wisły, i zrzędziły przez to wielką szkodę w żuławach cyrkułu Rzeszowskiego.

[Gazeta Lwowska 1838 (52); 305]

- 980.** CZERWIEC – BOCHNIA I OKOLICE – BURZA Z GRADEM, ŻNIWA Z DESZCZEM
Dnia 20. t. m. o godzinie 12tej w południe, spadł tu grad wielkości orzecha laskowego (...) który w kamienicach na wschód położonych, niemal wszystkie szyby dubeltowych okien powybił i w okręgu jednej ćwierci mili powycinał zboże (...)

[Gazeta Lwowska 1838 (76); 454]

- 981.** ZŁO CZÓW I OKOLICE – DESZCZOWE LATO, WYLEW BUGU
W r. 1838 lato było słotniste tak, iż począwszy od 17. VII. do 15. VIII. dyszcze padały (...) d. 23. VIII. 1838 r. z wieczora w miasteczku Dobrotworze nadzwyczajna była ulewa... W temże samym roku dwa razy woda z Buga na błonia i w plebańszczyźnie sianożęta zatopiła, w ogrodach nad Bugiem kapusty popsuła...

[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 124]

1839

- 982.** SIERPIEŃ – ZŁO CZÓW I OKOLICE – OSTRA ZIMA, ULEWY, WYLEW BUGU
Z r. ...1838 na 1839 nastąpiła sroga zima, śniegu było bardzo dużo, ziemia przedtem nieumarzła, z tego powodu oziminy były uszkodzone (...) W sierpniu, przez dwa razy spadły mocne deszcze, woda wystąpiła z Buga na łąki i wiele sian zabrała (...)

[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 131]

- 983.** WIOSNA – OKOLICE BOCHNI – ZIMNY KWIECIEŃ, WYLEWY
Jeszcze bardzo mało co rozpoczęto u nas robót wiosennych w polu, bo przymrozki i ostre zimna są ciągle na przeszkodzie.

[Gazeta Lwowska 1939 (46); 284]

Potok Uszwica wylał i porobił wielkie szkody 4. V. 1839.

[Kroniki parafialne Gosprzydowa, za: Szewczuk 1939; 127]

- 984.** LATO – OKOLICE NOWEGO SĄCZA – W CZERWCU BURZE Z GRADEM, W SIERPNIU WYLEWY DUNAJCA

W ciągu zeszłego miesiąca [czerwca] mieliśmy w naszej okolicy kilka gwałtownych nawalnic połączonych z gradem, które w wielu miejscach dotkliwie na polach zrzędziły szkody.

[Gazeta Lwowska 1839 (80); 496]

Zbytecznie i prawie ciągle padające deszcze zrzędzają w okolicy naszej wielkie szkody; szczególnie dnia 24. [sierpnia] powtórny wylew wody [Dunajca], który nieznacznie tylko od owego w dniu 10. z . m. był mniejszym, zostawił po sobie straszne spustoszenia (...)

[Gazeta Lwowska 1839 (105); 650]

- 985.** CZERWIEC/SIERPIEŃ – WADOWICE I OKOLICE – BURZA, WYLEWY
D. 15. VI. 1839, noctu inaudita fulgura, tonitrua cum turbine, seu ventu potentissimo, fuerunt, in variis partibus tecta dejecit, arbores confregit.

[Kroniki parafialne Głogoczów, za: Szewczuk 1939; 126]

W nocy 15 czerwca były niesłyszane grzmoty i błyskawice z bardzo silną wichurą, która w różnych częściach pozrywała dachy i połamała drzewa.

- 986.** 16 CZERWCA – OKOLICE SANOKA – BURZA Z ULEWĄ
 (...) nad świtem srożyła się miejscami w cyrkule sanockim niesłyszana burza z ulewą
 (...)

[Gazeta Lwowska 1839 (74); 456]

- 987.** SIERPIEŃ – KRAKÓW I OKOLICE – POWODZIE
 Przedwczoraj [11 VIII] woda na Wiśle do znacznej wysokości wezbrała, skutkiem wielkich deszczów, które miały spaść w górach; przybywanie wody trwało do północy (...)
 wczoraj atoli [12 VIII] opadnięcie Wisły było już bardzo widoczne (...)

[Gazeta Krakowska 1839 (184); 1]

Powódź jaka nas w tych ostatnich trzech dniach nawiedziła, jest największą ze wszystkich, które po roku 1813 następowały (...). Całe niziny prawego brzegu Wisły zalane (...)

[Gazeta Krakowska 1839 (194); 1]

...Przebieg katastrofalnych powodzi... przedstawia się... na odnośnych wodowskazach jak następuje: w 1839 r. w Krakowie, 24. VIII. 4,09 m...

[Kędzior 1928-1932, za: Szewczuk 1939; 126]

- 988.** SIERPIEŃ – OKOLICE TARNOWA – WYLEWY RZEK
 R. 1839 dwa razy był wielki wylew wody, to jest 10. i 23. VIII.

[Kroniki parafialne Piotrkowice, za: Szewczuk 1939; 128]

Na Wisłoce w Tarnowskim wezbrała woda o 20 stóp nad zwyczajny stan wody. Most Pilzieński zerwała woda razem z groblami (...) i tylko się część głównych palów ostała.

[Gazeta Lwowska 1839 (101); 625]

(...) w Sanockim zatopił San wszystkie niziny, tak iż dnia 24go b. m. cała okolica tamtejsza jak rozległe morze być się zdawała.

[Gazeta Lwowska 1839 (101); 625]

A. 1839 circa 20-24 Augusti inundationes aquarum erant, item a. 1840.

[Kroniki parafialne Królik Polski, za: Szewczuk 1939; 129]

W roku 1839, w dniach 20-24 sierpnia, były wylewy rzek, również i w 1840.

- 989.** OKOLICE PRZEMYŚLA – POWODZIE
 Z Przemyskiego donoszą nam, że jeszcze 25. [sierpnia] San i Wiar tak mocno wystąpiły ze swych łożysk, iż wezbranie to ani z wezbraniem w roku 1813, ani też z owym z roku 1837 bynajmniej porównać się nie da. Cała okolica pod Przemyślem, Medyką, Duńkowicami i t. d. była wodą jak gdyby morzem zatopiona.

[Gazeta Lwowska 1839 (101); 625]

990. OKOLICE SAMBORA – POWÓDŹ

(...) w Samborskiem zatopiła woda całą okolicę pomiędzy Rudkami a Koniuszkami, i zaląa połowę miasta Chyrowa.

[Gazeta Lwowska 1839 (102); 631]

991. SIERPIEŃ – OBWÓD RZESZOWSKI – WYLEW RZEK, GRADOBICIE

Ulanów d. 12 VIII. d. 4. b. m. w okolicy Jaśkowic, także i po tamtej stronie Sanu w okolicy miasteczka Rozwadowa..., spadł grad; ... w... Rozwadowie potłukł wiele okień (...) Od popołudnia 9. b. m. aż do następującego południa, trwała tu bardzo wielka ulewa; San... do dziś dnia [12 VIII] przybrał przeszło 6 stóp.

[Gazeta Lwowska 1839 (97), za: Szewczuk 1939; 128-129]

Dnia 23. [sierpnia] wezbrała Wisła na Podgórzu tak dalece, iż dolne pomieszkania i stajnie w tymczasowych koszarach jazdy uprzątnać musiano (...) woda w Wisłoku była na trzy sążnie nad zwyczajny stan wody (...)

[Gazeta Lwowska 1939 (102); 631]

992. 6 SIERPNIA – WARSZAWA I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

Wczoraj burza wiele bardzo szkód z rządziła. Grad wielkości małych włoskich orzechów, zniszczył w wielu miejscach zboża, które niedawno żąć zaczęto. Galary przy brzegu Pragi wyjąwszy pierwszego zerwane zostały i uniesione na wodę, przyczem kąpiących się z największym pośpiechem szukając ocalenia, zrzekali się ubrania i wszystkiej własności unosząc tylko życie, jednakże podług biegających wczoraj pogłosek (...) kilkanaście a nawet kilkadziesiąt osób znalazły grób na dnie Wisły.

[Gazeta Warszawska 1839 (201); 1]

993. 30 SIERPNIA – WARSZAWA, WISŁA – POWÓDŹ

Już to trzeci raz w tym roku Wisła wywarła swoją gniewną siłę na brzegi które ją w swoich pętach trzymają (...) My tu świadkami byliśmy części okropnych śladów jakie za sobą zostawia zgubny przepływ nadzwyczaj wzdętych wałów, mieszkańcy nadwiślańscy z tej strony rzeki zaledwie mieli czas unieść wyżej części swego mienia, domy ich zamieszkał pienisty żywioł, niszczący wszystko co tylko nie zdołano unieść (...) Dość ponieść wzrok z nadwiślańskich wzgórzów (...) dziś ona przedstawia przestwór wody z której gdzie niegdzie wygląda szczyt domu albo wysokiego drzewa.

[Gazeta Warszawska 1839 (232); 1]

994. WRZESIEŃ – ZALESZCZYKI – WYLEW DNIESTRU

Zaleszczyki d. 2. września 1839. Z powodu wielkiej wody na Dniestrze, która to rzeka i tu przez pozrywanie i uniesienie wielu tratów znaczne zrządziła szkody (...)

[Gazeta Lwowska 1839 (104); 643]

995. PAŹDZIERNIK – OKOLICE LWOWA – MRÓZ I ŚNIEG

Wczesny mróz w październiku musiał zaszkodzić drzewom, gdyż te zastał jeszcze w zupełnym liściu (...) Pierwszy śnieg w jesieni spadł dnia 25. października i to tak obficie, iż drzewa w zupełnym jeszcze liściu będące, znacznie pouszkadzał.

[Rozmaitości 1840 (8); Tablica VI]

1840

- 996.** 22 STYCZNIA – SANOK I OKOLICE – WYLEW RZEK
(...) rzeki powylewały tak dalece, że wszelka komunikacja na kilka dni zatamowana
(...)
[Gazeta Lwowska 1840 (14); 86]
- 997.** NOWY SĄCZ I OKOLICE – CIEPŁY LUTY, MROŹNY MARZEC
Od kilku dni znikła tu zima (...) w wielu miejscach widziano już orzących w polu (...)
[Gazeta Lwowska 1840 (18); 110]
- Przed paru dniami [14 III] mieliśmy tutaj tęgie mrozy ciągle przez dni kilka 18 stopni dochodzące teraz zaś mrozy zelzały i powietrze stało się łagodniejszym, lecz ciągle deszcz ze śniegiem przepada.
[Gazeta Lwowska 1840 (35); 212]
- 998.** MAJ I CZERWIEC – OKOLICE WADOWIC – BURZE I DESZCZE
Od dwóch tygodni mamy tu wiele deszczu (...) tu i ówdzie gwałtowne ulewy zrządziły wiele szkody i odwlekają opóźnioną i tak uprawę jarzyn.
[Gazeta Lwowska 1840 (63); 392]
- 999.** 28. LIPCA – OKOLICE PRZEMYŚLA – BURZA Z GRADEM I ULEWĄ
W r. 1840, 28. VII. od g. 9 w nocy do 11 w nocy, niepraktykowana z błyskawicą, z grzmo-
tam, a nawet z gradem ulewa; upust na sadzawce w Dąbrowicy zerwało, ...łąki, pola...
pozalewało...
[Masłowski, za: Szewczuk 1939; 137]
- Żniwa tegoroczne były około Jarosławia lubo częstemi deszczami przerywane (...)
[Gazeta Lwowska 1840 (120); 743]
- 1000.** LIPIEC/SIERPIEŃ – OKOLICE RZESZOWA – ULEWY, GRADOBICIA, WYLEWY
Okropna burza dnia 24 [sierpnia] sprowadziła w naszą okolicę gwałtowny od dawna
niepamiętny grad, który w niektórych miejscach zupełnie zboża zniszczył (...)
[Gazeta Lwowska 1840 (96); 598]
- Ulewnie deszcze w przeszłym tygodniu spadłe sprawiły, iż wszystkie rzeki od 21. [sierp-
nia] po południu aż do wieczora 23. t. m. znacznie przybierały; San szedł już równo ze
swojami wysokimi brzegami, a niziny pozalewał; do d. 24. t. m. woda znacznie opadła,
mało zrządziwszy szkody.
[Gazeta Lwowska 1840 (103) 640]
- 1001.** LATO – JASŁO I OKOLICE – GRADOBICIA, WYLEWY
Nie można sobie wyobrazić niepomyślniejszego czasu dla żniw, jak było to lato w Ja-
sielskiem (...) naprzód gradobicia zajęły całe okolice, a następnie kilkakrotne wylewy
rzek zniszczyły zboża na niżej położonych obszarach, po nad Ropą, Jasełką i Wisłoką tak

dalece, że w niektórych wsiach mało co zebrano (...) Czas samych żniw był tak słotny, iż część zboża w półkopcach albo na pniu porosła.

[Gazeta Lwowska 1840 (123); 763]

1002. LATO – OKOLICE LWOWA – CZĘSTE DESZCZE

Lwów d. 29. Czerwca (...) Nieustające prawie deszcze przypominają nam rok 1837 (...)

[Gazeta Lwowska 1840 (76); 476]

1003. OKOLICE CZORTKOWA – DESZCZOWE I CHŁODNE LATO

(...) tegoroczne lato niosło nam częste deszcze a skąpo ciepła.

[Gazeta Lwowska 1840 (106); 657]

1004. KONIEC WRZEŚNIA – TATRY – WCZESNE ŚNIEGI

W tym roku [1840] na św. Michał [29. IX.] śniegi spadły na całe Tatry aż po czarny Dunajec (...) a w parę dni na całą okolicę i zasypały owsy i zmienki, siana, kapusty, tak dalece, że się zdawało, że już nikt nic nie weźmie... Dopiero w dzień św. Szymona i Judy [28. X.] piękniejszy czas się okazał.

[Kroniki parafialne Odrowąż, za: Szewczuk 1939; 134]

1841

1005. ZIMA – MAŁOPOLSKA – ODWILŻ, TAJANIE LODU NA RZEKACH

Z powodu ciepłego powietrza w dniach ostatnich stał lód na naszych rzekach, przez co bieg poczty był zatamowany. Podobnie i Wisła już puściła i Komunikację z Krakowem tylko na promach odbywano.

[Gazeta Lwowska 1841 (11); 66]

1006. KWIECIEŃ – WYLEW BUGU I NARWI

Wylew Bugu – Narwi za Nieporętem.

[Leleweł 1966; 374]

1007. WIOSNA – OKOLICE PRZEMYŚLA – SUSZA

W okolicach naszych cały kwiecień, maj i pół czerwca nadzwyczajnie suche były, deszcze tylko gdzie niegdzie przepadały (...)

[Gazeta Lwowska 1841 (96); 615]

1008. 2 LIPCA – OKOLICE SAMBORA – NISZCZYCIELSKI GRAD

Dnia 2. b. m. spadł w okolicy Sambora ogromny grad wielkości dużej pięści, który wszelkie zboże na polu i jarzyny w ogrodach wybił, wszelkie ptactwo pod gołym niebem pozabijał, podobnie kilka źrebiąt i dwóch pasterzy na polu skaleczył.

[Gazeta Lwowska 1841 (80); 509]

Z Komarna donoszą nam: iż dnia 23. b. m. z chmury od zachodu ciągnącej spadł w tamtejszej okolicy na znaczną rozległość grad wielkości orzecha włoskiego, a trwając przez

pół godziny, wiele szkody w polu i ogrodach wyrządził (...)

[Gazeta Lwowska 1841 (87); 557]

1009. OBWÓD ŻÓŁKIEWSKI – GRADOBICIA

W r. 1841 panowały większe, niż kiedy, grady w Żółkiewskim, bo 53 osad ościeliły, i z małym wyjątkiem wszystkie prawie włości, leżące w pow. lubaczowskim i cieszanowskim dotknęły straszną klęską.

[Sartyni za: Szewczuk 1939; 142]

1010. LIPIEC – OBWÓD JASIELSKI – SUSZA, GRADOBICIA

Gorlice d. 18. lipca 1841. Po długo trwałych posuchach i upałach ciągłych, doczekaliśmy się przecie deszczu, ale razem z nim szkodliwych nawałnic, burz i gradów, które od pierwszych dni b. m. codziennie prawie okolicę naszą nawiedzają. Dnia 11go około południa zerwała się wielka burza i na przestrzeni 20tu mil przeszło, poraziły grady piękne urodzaje.

[Gazeta Lwowska 1841 (85); 544]

1011. LATO – POLSKA POŁUDNIOWO WSCHODNIA – UPAŁY I GRADOBICIA

(...) jęczmiony i owsy, dla braku deszczu i wielkich upałów, osobliwie późno, w wielu miejscach wyniszczały.

[Gazeta Lwowska 1841 (80); 510]

Dnia 18go [sierpnia] część okolicy naszej dotknęło nieszczęście: w dwudziestu wsiach bowiem grad kilkogodzinny zniszczył do szczytu wszystkie na pniu stojące urodzaje (...)

[Gazeta Lwowska 1841 (94); 604]

W Brodach spadł także grad wielkości kurzego jaja, który w przeciągu pół godziny wielkie szkody zrządził, a między innymi kilka tysięcy okien powytlukał.

[Gazeta Lwowska 1841 (80); 509]

1012. LATO – LWÓW – UPAŁY

Posucha i niezwykajne upały od kwietnia r. b. z małemi wyjątkami ciągle panujące, zniweczyły najpiękniejsze nadzieje nasze co do tegorocznych urodzajów (...)

[Gazeta Lwowska 1841 (95); 609]

1013. ZALESZCZYKI – SUCHE LATO, DŁUGA I CIEPŁA JESIEŃ

...Aestas a. 1841 fuerat magis sicca quam pluviosa, ideo fluvii autumnno ita exsicati, ut fluvius Tyras (Dniestr) curru, poterat trajici autumnus serenus et sine nivibus ac frigore, ad 30. XII continuo calidus erat, ita, ut d. 28. XII. pedibus nonnulli agricolae incedebant.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 144]

Lato roku 1841 było bardziej suche niż deszczowe, dlatego jesienią w rzekach był tak niski stan wody, że Dniestr można było przeprowić wozem; jesień była pogodna, bez śniegu i mrozu, a ciepło utrzymywało się do 30 grudnia, bo jeszcze 28 tego miesiąca wieśniacy chodzili pieszo.

1842**1014. KRAKÓW I OKOLICE – ŁAGODNA ZIMA, TRZĘSIENIE ZIEMI, UPAŁY**

...R. 1841-2... zima [Kraków] nie była zbyt mocno wyjężona...

[Grabowski 1909, za: Szewczuk 1939; 144]

Dnia 8 [marca] o godzinie 2 min. 7 po południu, dało się uczuć w Obserwatorium astronomicznym Krakowskim lekkie drżenie ziemi, od 2 do 3 sekund trwające.

[Gazeta Krakowska 1842 (56); 1]

W ciągu miesiąca sierpnia r. 1842 panowały nader wielkie upały nie tylko u nas [Kraków] ale i w innych krajach ...Wskutek tych wody w rzekach niezwykle opadły, a niektóre nawet wyschnęły.

[Grabowski 1909, za: Szewczuk 1939; 144]

1015. KWIECIEŃ – LWÓW I OKOLICE – ŚNIEG Z PRZYMROZKAMI

Mamy doniesienie z różnych stron naszego kraju a najwięcej z okolic bliżej gór położonych, iż w połowie tego miesiąca spadły śniegi wyżej kolan, przy silnych przymrozkach.

[Gazeta Lwowska 1842 (49); 322]

1016. SANOK I OKOLICE – SUSZA, WCZESNY ŚNIEG

(...) posuchy przez całą wiosnę i lato trwające wielki na nie [zbiory] wpływ wywarły (...)
Pierwszy śnieg przykrył mnóstwo ziemniaków (...)

[Gazeta Lwowska 1842 (146); 956]

1017. 18 LIPCA – BUCZACZ I OKOLICE – GRAD

Dnia 18go b. m. grad w naszej okolicy zrzucił znaczne szkody w polu i ogrodach.

[Gazeta Lwowska 1842 (88); 574]

1018. BOCHNIA I OKOLICE – SUSZA WIOSNĄ I LATEM, JESIEŃ DESZCZOWA

Z przyczyn posuch potrawy przepadają (...)

[Gazeta Lwowska 1842 (112); 732]

Co się tyczy zbiorów ziemniaka, to deszcze i mgliste od trzech tygodni powietrze wciąż przeszkadzają, tak dalece, że po dziś dzień jeszcze spora część ziemniaków nie jest wykopana (...)

[Gazeta Lwowska 1842 (126); 824]

1019. LATO – ZALESZCZYKI – KILKUTYGODNIOWA SUSZA

Posuchy przeszło sześć tygodni trwające zaszkodziły bardzo w naszej okolicy zbożu późno wysianemu, a szczególnie hreczce i kukurydzy.

[Gazeta Lwowska 1842 (106); 692]

1020. POCZĄTEK LISTOPADA – MAZOWSZE – ŚNIEG I MRÓZ

Początek listopada 1842 r. śnieg i mróz, -10 stopni.

[Lelewel 1966]

1843

1021. OKOLICE WILNA – LEKKA ZIMA

(...) zimy prawie nie było. Zima to była włoska, dżdżysta i ciepła, dogodna dla piersiowych.

[Puzynina 1928; 344]

1022. LUTY – KRAKÓW – POWÓDŹ

Wczoraj [3 II] dopiero od południa woda na Wiśle zaczęła spadać. Najstarsi ludzie nie pamiętają tak wielkiej powodzi w tej porze! Biedni nadwiślanie ponieśli znaczne klęski.

[Gazeta Krakowska 1843 (28); 1]

1023. LUTY – RZESZÓW I OKOLICE – LEKKA ZIMA

Z r. 1842 na 1843 zima nadzwyczajnie była lekka tak dalece, że w lutym 1843 r. sadowina była do rozkwitania gotowa.

[Kroniki klasztorne Bernardynów w Rzeszowie, za: Szewczuk 1939; 151]

1024. ZŁOCZÓW I OKOLICE – ŁAGODNA ZIMA, DESZCZOWA I CHŁODNA WIOSNA

W r. 1842 na 1843 mieliśmy bardzo łagodną zimę... Niektórzy zaczęli około 7. II. siać;

...w maju y czerwcu dyszcze y chłodne wiatry wiele pszczoł wygubiły (...)

[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 154]

1025. CZERWIEC – KRAKÓW – CIĄGŁE DESZCZE

Procesya maryacka [22. VI.], wśród pory czasu słotnej, bo nie masz dnia bez deszczu, odbyła się w tym roku pięknie...

[Grabowski 1909, za: Szewczuk 1939; 149]

1026. LATO – SANOK I OKOLICE – BURZE Z GRADEM

Burze, nawałnice i grady bardzo wiele szkody narobiły; najmniejsze nawet potoki występowały z brzegów; woda pozabierała zboże w kopach i na pomieci, i miejscami całe łany ziemniaków w niwecz obróciła. Po lasach powywracała buki znacznej grubości z korzeniami, a nawet miejscami połamala; jakżeż dopiero ucierpieć musiały lasy sosnowe i jodłowe.

[Gazeta Lwowska 1843 (102); 676]

1027. LATO – JAROSŁAW – NAWAŁNICE Z GRADEM

Ciągle trwające słoty z nawałnicami i gradem przeszkadzały bardzo sianokosom (...)

[Gazeta Lwowska 1843 (87); 576]

1028. 7-8 SIERPNIĄ – MAŁOPOLSKA WSCHODNIA – ULEWNE DESZCZE, WYLEW SANU

Z dnia 7go na 8my b. m. mieliśmy deszcz ulewny przez 30 godzin; San zaczął następnego dnia 9. b. m. tak nagle przybierać, iż dnia 11. b. m. wysokość wody doszła dwunastu stóp, i rzeka już z brzegów występować zaczęła (...) wieczorem tegoż dnia woda cokolwiek opadła.

[Gazeta Lwowska 1843 (100); 662]

1029. ZALESZCZYKI – DESZCZE, WYLEWY WÓD

A. 1843 ...de aestate tempus pluviosum, aquae exundantes erant.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 155]

Pogoda deszczowa, utrzymująca się od lata, powodowała wylewy wód.

1030. STYCZEŃ – SIERPIEŃ – BOCHNIA I OKOLICE – PRZEBIEG POGODY

W r. 1843 potok Uszwica wylał i porobił wielkie szkody w d. 30. I., 13. VI., 25 i 26. VI. i 8. VIII.

[Kroniki parafialne Gosprzydowa, za: Szewczuk 1939; 149]

1031. EUROPA – KOMETA

W tym roku zjawiała się kometa bardzo wielka, której ogon bardzo daleko sięgał.

[Zathey 1962]

1032. LATO – OKOLICE STRYJA – CIĄGŁE DESZCZE, POWÓDŹ

Deszcze często przepadające, przeszkadzały sianokosom (...) ciągle sloty opóźniły dozrewanie zboża (...) Deszcze nawalne wraz z wichrem przez dwie doby, t.j. dnia 24 i 25 b. m. trwające, powytłaczały po samej ziemi mnóstwo pięknego zboża (...) Dnia 26 b. m. około godziny 10tej przed południem, woda na rzece Stryju gwałtownie wezbrała, narobiła wiele szkód w gruntach nad tą rzeką położonych (...) Tak wielkiego i raptownego wylewu nie było już od lat kilku.

[Gazeta Lwowska 1843 (89); 588]

1033. LATO – OBWÓD SĄDECKI – DESZCZE I POWODZIE

(...) częste deszcze przeszkadzają żąć dostałe już zboże (...) po 48godzinnej ciągłej ulewie, Dunajec w połączeniu z Popradem (...) wystąpił z brzegów, poobrywał je w wielu miejscach, zabrał wiele kosztownych jazów i zamulił zboże po nizinach stojące. Dotkliwszemi jeszcze były wezbrania rzek mniejszych (...)

[Gazeta Lwowska 1843 (96); 636]

1034. TARNÓW I OKOLICE – W SIERPNIU POWODZIE, W LISTOPADZIE ŚNIEGI

Nieustanne deszcze dnia 7. 8. i 9. [sierpnia] w okolicach naszych padające, zrzędziły powodzie od roku 1813 niepamiętne (...) Szkody są niezmierne: Dunajec, Biała, Wisłoka i Wisła zdawały się być morzami (...)

[Gazeta Lwowska 1843 (98); 649]

Od tygodnia [11 XI] nieustannie pada śnieg, i już go tyle mamy, że gościńce bardzo trudne go przebycia (...) śnieg przykrył znaczną ilość niewykopanych ziemniaków (...)

[Gazeta Lwowska 1843 (138); 916]

1035. LIPIEC – LISTOPAD – LWÓW I OKOLICE, RZKA PEŁTEW – DESZCZE, WYLEW, OPADY ŚNIEGU

[pod koniec lipca] Pełtew w skutek dwudniowej ulewy wezbrała do niepamiętnej od dawna wysokości.

[Gazeta Lwowska 1843 (89); 587]

Pierwszy tej jesieni śnieg przez dzień 14ty i 15ty (listopada) ciągle padający, zasypał tak bardzo gościńce, iż poczty teraz się u nas spóźniają.

[Gazeta Lwowska 1843 (136); 902]

1036. LISTOPAD – WADOWICE I OKOLICE – WIELKIE OPADY ŚNIEGU

Po pięknej pogodzie która u nas trwała od 24go października aż do 4go b. m., mieliśmy grubą mgłę przez dni kilka, następnie przez dwa dni puścił się deszcz, a po nim spadły tak wielkie śniegi, że w wielu wsiach pouginały się chałupy i stodoły pod ich ciężarem (...) dobra sanna nastąpiła.

[Gazeta Lwowska 1843 (140); 929]

1037. ROK 1843 – OKOLICE NOWEGO SĄCZA – PRZEBIEG POGODY

Zima była łagodna, w lutym i marcu miano ciepło letowe. Cały kwiecień deszczu nie było, którego potrzebowano. W czerwcu, do Ś. Medarda [8 VII] deszcz padał przez 40 dni. Sierpień, t. m. 8-9, był deszcz nieustanny, wody tak zebrały wielce, że niespodzianie ludzi nad brzegiem wód mieszkających z domów przynagliła do wyprowadzenia, pozabierała wiele domów (...) ludzie tak samo ginęli przez ten niespodziany wylew i bydłęta się topiły (...) W grudniu, niepraktykowane z dawnych czasów, wiatry były, tysiące drzew powywracało w lasach, dachy z domów mieszkalnych częścią pozrywane, częścią zepsute zostały... Mróz najtęższy był na d. 19. XI., jakiego niepamiętano od dawna; ptaki marzły na polu od zimna.

[Kroniki parafialne Wielogłowy, za: Szewczuk 1939; 150-151]

1038. 16 GRUDNIA – ŚLĄSK, GALICJA, MOŁDAWIA – ROZLEGŁA BURZA

...Weit ausgebreitete Stürme scheinen zu den Seltenheiten zu gehören, wie jener aus W. am 16 XII 1843, welcher sich von Schlesien über ganz Galizien bis in die Moldau ausdehnte und beinahe 24 Stunden währte...

[Rohrer 1866, za: Szewczuk 1939; 148]

O tak dalekim rozprzestrzenianiu się burz rzadko zda się słyszeć, jak tamta burza z 16 XII 1843, przemierzająca się z zachodu przez Śląsk, całą Galicję aż do Mołdawii – trwała prawie 24 godziny.

1039. MAŁOPOLSKA WSCHODNIA – DESZCZOWA JESIEŃ

A. 1843... Hoc mense (X)...ob continuam pluviam collectio in horto olerum difficillima ac molestissima habebatur. Similiter dicendum de Novembri ac integro Decembri in quibus pluviae continuatae, tempestas aeris humida, putrida, molestiam magnam conserti, ...ad finem mensis Decembris venti terribiles tectum conventus et fenestras destruxerunt.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 154]

W październiku tego roku, z powodu ciągłych deszczów, zbiór warzyw w ogrodach był bardzo utrudniony i uciążliwy. Podobnie trzeba powiedzieć o listopadzie i o całym grudniu, w których to miesiącach ustawiczne deszcze sprowadziły mokre i zgniłe powietrze, trudne do zniesienia. Pod koniec zaś grudnia straszliwe wichury zrywały dachy i niszczyły okna.

1844

1040. ZŁO CZÓW I OKOLICE – WIOSNĄ SUSZA, LATEM I JESIENIĄ DESZCZE

Integro mense Aprili et Maio siccitas magna in oris continua fuit, ac in serendo frumento, plantandisque oleribus homines magnam difficultatem tulerunt. Mensibus Iunio, Julio et Augusto tempestas aeris continuo pluviosa permansit... Integer autumnus humidus, pluviis abundas... fuit.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 162]

Przez cały kwiecień i maj stale utrzymywała się w okolicy wielka susza, przez którą ludzie w owocach, roślinach i warzywach ponieśli duże straty, natomiast w czerwcu, lipcu i sierpniu ciągle padały deszcze. Podobnie cała jesień była mokra z obfitymi deszczami.

**1041. SANOK I OKOLICE – ZIMĄ ŚNIEŻYCE, W PÓŹNIEJSZYCH MIESIĄCACH WI-
CHURY, GRADOBICIA, ULEWY**

Najstarsi ludzie nie pamiętają tak przykrej zimy z wiatrów i zamieci: najokropniejszy był dzień 8. lutego, który niejeden włościanin życiem przepłacił; w dniu tym niepodobna była dostać się od jednej wsi do drugiej (...)

[Gazeta Lwowska 1844 (26); 176]

Drzewa fruktowe w najpiękniejszym były kwiecie i wielką obiecywały obfitość owocu; lecz wiatry, gradobicia, ulewy i oberwanie się chmur zmniejszyły o wiele nadzieję dobrego plonu. Te klęski zniszczyły nie jedną wieś i pozbawiły całej krescencyi; powodzie z oberwania chmur zdarły w wielu miejscach całą oraninę (...) sama tylko nieurodzajna ziemia się pozostała.

[Gazeta Lwowska 1844 (81); 534]

1042. LIPIEC – RZESZÓW I OKOLICE – POWODZIE, BURZE

Rok 1844 był słotny, osobliwie przy końcu Juli; przez 8 dni taka nawałnica panowała, że łąki i pola zalała i mosty pozrywała.

[Kroniki parafialne Zaczernie, za: Szewczuk 1939; 159]

1043. LIPIEC – TARNÓW I OKOLICE – WYLEWY RZEK

R. 1844. d. 21 i 22. VII. był wielki wylew wody, ogólnie cały rok był bardzo słotny, że trudno było zebrać suche siano i zboże, co sprawiło znaczny między ludem niedostatek i nędzę.

[Kroniki parafialne Piotrkowice, za: Szewczuk 1939; 158]

1044. LATO – DOPŁYWY GÓRNEJ WISŁY – WYLEWY

Wskutek ciągłych ulew, rzeki: Dunajec, Biała, Wisłoka, a nawet i Wątok malutka rzeczka środkiem Tarnowa płynąca, wezbrały do niepamiętnej wysokości i wystąpiwszy z koryta ogromne zrządziły szkody.

[Gazeta Lwowska 1844 (89); 587]

1045. 21 LIPCA – ZAWICHOST, WISŁA – WEZBRANIE

Wedle odebranej wczoraj [23 VII] wiadomości z Zawichostu, woda na Wiśle pod tem

Miastem od godziny 8ej wieczorem dnia 21, do godz. 11ej przed południem dnia następnego, w skutku ciągłych deszczów i wiatrów ciągnących pod wodę, z stóp 5ciu cali 5ciu, podniosła się do stóp 9ciu nad zero, i następnie ciągle przybывая, wielką powodzią zagraża.

[Kurjer Warszawski 1844 (195); 929]

1046. 23 LIPCA – KRAKÓW I OKOLICE – POWÓDŹ

Powódź jest niezmierna! (...) woda zaczyna się wdzierać w głąb tego miasta. Budowa nowego mostu doznała już wielkiego uszkodzenia (...) Po tamtej stronie Wisły okropnie tylko widać spustoszenia, całe wioski pod wodą, po tej zaś, na Rybakach powynoszono się już z domów zalanych (...) nie koniec na tem; deszcz bowiem nie ustaje, a woda z gór mówią, że jeszcze nie nadeszła.

[Gazeta Krakowska 1844 (166); 1]

1047. LATO – BOCHNIA I OKOLICE – CIĄGŁE DESZCZE, POWÓDŹ

W skutek sześciodniowych deszczów od dnia 19. do 26. lipca, rzeka Raba a najbardziej Wisła wezbrała tak nagle pod Sierosławicami i Uściem Solnem, że już d. 24go pod wieczór wystąpiła z swego koryta, wały przerwała i pozatapiała włości z prawego brzegu na pół mili w szerz a na kilka mil wzdłuż (...) Z polecenia tegoż starosty dwożną codziennie nad Wisłę na łodziach 500 do 700 bochenków chleba, i rozdzielają między nieszczęśliwych.

[Gazeta Lwowska 1844 (91); 599-600]

1048. 26 LIPCA – WARSZAWA, WISŁA – WYLEW

Wisła wczoraj przez cały dzień widocznie wzbierała, pynęły drzewa, siano, stare szczątki zabudowań. Dziś rano do ulic nadbrzeżnych w Warszawie już czółnami dostawać się trzeba. Wysokość wody jest stóp 20 cali 3. Wczoraj raniutko zabłysło słońce, ucieszono się niezmiernie nadzieją, że wróci obiecana na ten dzień przez zagranicznych przewidywaczy pogoda, co trwało do 2ej z połud.; poczem znowu ślota pomnożyła zmartwienie.

[Kurjer Warszawski 1844 (197); 938]

1049. 26 LIPCA – WARSZAWA, WISŁA – POWÓDŹ

Okropne wylewy Wisły zdarzały się w r. 1475, 1593, 1647, 1724 dnia 9 Lipca i 1751 dnia 14 Lutego. Za naszych czasów powódź gwałtowna wydarzyła się 28 Sierp: 1813, w r. 1837, toż w d. tym samym 28go Sierp: 1839 r. Terazniejszy wylew liczyć się może do bardzo szkodliwych. Wczoraj z rana po 7ej, ulice: Dobra, Browarna, Furmańska cała, a Bednarska, Sowia i Marjenstadt w części były zalane (...) Mnóstwo mieszkańców powisła musiało opuszczać domy, albo chronić się na piętra lub pod dach, woda bowiem drzwiami i oknami dostawała się do mieszkań, zalewając je na stóp kilka. Tymczasem Wisła ciągle niosła z sobą, drzewa, siano, rozmaite przedmioty lub część budowli (...) Cała Saska Kępa, Praga i pola okoliczne tego przedmieścia, zalane zostały wodą. W niektórych punktach wymiar odległości wody zdawał się niedościgły okiem (...) Wylew tegoroczny jest daleko większy aniżeli r. 1813, ale w tem mniej zatrważający, bo nie tak gwałtowny. Wówczas fale były mocne i rzeka nader burzliwą (...) Wczoraj wieczorem wysokość wody wynosiła stóp 21 cali 5.

[Kurjer Warszawski 1844 (198); 941]

1050. 28 LIPCA – WARSZAWA, WISŁA – POWÓDŹ

Widok wylewu Wisły trwa jeszcze. Wczoraj do południa wysokość była stóp 22 cali 9, poczem zaczęła nieco opadać; (dziś rano jest stóp 22 cali 4) (...) Onegdaj czółno na którym przeprowaiało się 19 osób z Pragi, przewróciło się, i wszystkie te osoby wpadły w Wisłę; za udzieleniem jednak spiesznej pomocy, zdołano wyratować 9 osób, reszta zaś w nurtach rzeki śmierć znalazła (...)

[Kurjer Warszawski 1844 (199); 947]

1051. LATO – OBWÓD ŻÓŁKIEWSKI – CIĄGŁE DESZCZE, WYLEW BUGU

Z powodu ciągłych deszczów, woda na Bugu doszła na dniu 30. lipca r. b. wysokości 12 do 14 stóp nad swój stan zwyczajny i wystąpiwszy z koryta, wylała, szczególnie pod Krystyjampolem na ćwierć mili szeroko (...) Od 8. czerwca nie było w okolicy Bełżkiej ani jednego dnia, w którymby przynajmniej na przestrzeń mili kwadratowej deszcz nie padał.

[Gazeta Lwowska 1844 (99); 653]

1052. 31 LIPCA – PŁOCK I OKOLICE – POWÓDŹ

Jak w rozmaitych okolicach nad rzeką Wisłą położonych, tak i pod miastem Płockiem wezbrana woda ogromne i nadzwyczajne zrządziła szkody; a iakkolwiek samo miasto Płock, iako na górach stojące, wśród tak gwałtowney powodzi, nie wiele jeszcze ucierpć mogło, wszakże wieś Radziwie, po lewym brzegu Wisły na płaszczyźnie umieszczone, całkowicie zaięta i wodą zalaną zostało, tak dalece, że ta, aż pod same dachy domów dochodziła, a niektóre z nich podmuiliła i zupełnie zniosła, przez co liczni tej wsi Włościanie, nawet na poddaszach nie mogąc utrzymaś się, z całym swoim uniesionem mieniem i dobytkiem w poblizszych lasach schronienia szukać musieli.

[Kurjer Warszawski 1844 (208); 994]

1053. LATO – DNIESTR, ZALESZCZYKI – CIĄGŁE DESZCZE I SŁOTY, WEZBRANIE

Wielka woda na Dniestrze w lipcu (...)

[Gazeta Lwowska 1844 (95); 628]

Żniwa jeszcze u nas nie pokończone, gdyż deszcze często przeszkadzają.

[Gazeta Lwowska 1844 (110); 724]

1054. LATO, JESIEŃ – STRYJ I OKOLICE – SŁOTY, POWODZIE

Nadzwyczajne wezbranie rzeki Stryj dnia 22. [lipca] zrządziło mnóstwo szkód (...) Dnia 24 b. m. w skutek włania się wód Stryja wraz z górkimi rzeczczkami w Dniestr, rozlał się ten ostatni (...) szeroko (...) niemal na milę wzdłuż drogi cesarskiej cała równina po obu stronach traktu jak daleko oko zasięgnęło (...) stała pod wodą (...) szkody są bardzo dotkliwe (...)

[Gazeta Lwowska 1844 (90); 593]

Do dnia 20. [listopada] ciągle słoty nie dały nic parwie na zimę obsiać w mokrych (...) gruntach (...)

[Gazeta Lwowska 1844 (143); 932]

1055. CZERWIEC – LISTOPAD – WISŁOK – WEZBRANIA

R. 1844 trzykrotne wylewy wody Wisłoka, 19. VI., 19. VII. i w sierpniu a nawet i w listopadzie były powodzią. 3. XI. pamiętna burza, zawierucha z mrozem i gołoledzią...

[Kroniki parafialne Kosina, za: Szewczuk 1939; 159]

1056. LWÓW I OKOLICE – DESZCZE, WCZESNA ZIMA

Nieustające prawie przez cały ten miesiąc [październik] deszcze, utrudniały bardzo kopanie ziemniaków (...)

[Gazeta Lwowska 1844 (129); 847]

Tegoroczna zima należy do bardzo wczesnych.

[Gazeta Lwowska 1844 (152); 986]

1845**1057. ZIMA 1844/45 – OKOLICE ZALESZCZYK – MROŻNA ZIMA, DESZCZOWE LATO**

A. 1844/45 hiems erat satis frigida, praesertim ad finem Februarii, nives in copia superabundantanti, venti et turbines magni ita, ut plures homines frigore vitam amisserunt. Aestate a 13. VII. pluvia copiosa et imbres...

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 171]

Zima roku 1844/45 była bardzo mroźna zwłaszcza pod koniec lutego i z niezwykle obfitymi opadami śniegu oraz wielkimi wiatrami i wichurami; z powodu ostrych mrozów wielu ludzi straciło życie. Latem od 13 lipca zaczęły się ulewne deszcze i słoty.

1058. POLSKA POŁUDNIOWA – MROŻNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Rok 1845 był pamiętny z mocnej zimy. Śniegi i mrozy wszędzie były nadzwyczajne (...) Wielkanoc tego roku przypadła na dzień 23 marca, kiedy jeszcze masy śniegu leżały.

[Kopff 1906; 68]

Przecież sroga w tym roku zima, zdaje się już nareszcie ustępować, bo też ubogim bardzo dokuczyła, i nie jednego do największej nędzy przywiodła.

[Gazeta Lwowska 1845 (39); 238]

1059. 11 LUTEGO – OKOLICE LWOWA – ŚNIEGI

Zjawily się teraz w stolicy naszej o jednej porze (...) śnieg prawdziwie syberyjski (...)

[Gazeta Lwowska 1845 (18); 109]

1060. ZIMA – OKOLICE STRYJA – SILNE MROZY

Na żyto i przenieć wcale kupna nie ma, po części z powodu wielkich mrozów, które dochodziły do 30° (...) W dniach 17 do 19 [lutego] mrozy były nieznośne, wiele też bydła... pomarzło.

[Tygodnik Rolniczy 1845 (9); 72]

1061. 30 MARCA – WISŁA, SAN – KRA LODOWA SPIĘTRZA WODE

(...) w niedzielę z rana zaczęły lody pękać na Sanie i Wiśle (..) dwa zatory uformowały się (...) zatkały koryta obydwu tych rzek, i obróciły cały pęd wody i lodów na wsie i dwory.

[Gazeta Lwowska 1845 (49); 300]

1062. 30 MARCA – WISŁA, WISŁOKA – ZATORY I WYLEWY

Dnia 30. marca r. b. o godz. 4tej z rana stanęły jednocześnie dwa zatory z masy napędzonych lodów, jeden na Wisłocie (...) drugi na Wiśle (...) dwie te rzeki w swoich łożyskach zatamowane, wylały jednocześnie z taką gwałtownością, że w dwóch godzinach cała okolica (...) stanęły jakby jednym jeziorem. Mieszkańcy zaledwie zdążyli schronić się pod dachy.

[Gazeta Lwowska 1845 (41); 248]

1063. KWIECIEŃ – OBWÓD ŻÓŁKIEWSKI – WYLEW BUGU I INNYCH RZEK

(...) Bug znaczne zrzucił szkody; część mostu na tej rzece w Sokalu zerwana. Także i inne rzeki w tym obwodzie powylewały, poznosiły mosty, poprzerzywały groble i t. d.

[Gazeta Lwowska 1845 (45); 274]

1064. ZŁOCZÓW I OKOLICE – WIOSNĄ SUSZA, LATEM DESZCZE I POWODZIE

A. 1845 ... Ver h. a. adeo siccum ut fruges pane exarescunt ... Aestas continuis umbribus lacessita, unde fluvii et rivi suas ripas excedentes quoquoversus exundaverunt et plebem, presertim communem, in quibusdam circulatorum partibus, in flebilem statum redegerunt.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 170-171]

Rok. 1845. Z powodu wiosennej suszy plony prawie pousychały, latem zaś ustawiczne deszcze wywołały wylewy rzek i potoków, zatapiając falą powodziową okoliczne miejscowości i tym samym doprowadzając los mieszkających tu ludzi do opanowanego stanu.

1065. MAJ – LIPIEC – OBWÓD SĄDECKI – NAWAŁNICE, GRADOBICIA I POWODZIE

... Gradobicie niepamiętne w naszym równym położeniu było 30.V. Wiatr w tym czasie będący powywracał drzewa w lesie, budynki gospodarskie...

Wylew wody był 16. VII. br. i trwał przez tydzień... W cyrk. tarnowskim sto tysięcy ludzi pozbawionych było gruntów, budynków, bydła; w obwodach sanockim, wadowickim, sądeckim 50 tysięcy ludzi podobnie ucierpiało.

[Kroniki parafialne Wielogłowy, za: Szewczuk 1939; 166-167]

[29 lipca] W Nowym Sączu Dunajec połączony z Kamienicą wylał jak w roku 1813 prawie (...) Wszystkie mosty poniszczono, domy poburzone, pola na długo zamulone i zasypane.

[Gazeta Lwowska 1845 (88); 551]

1066. CZERWIEC – OKOLICE NISKA – GRAD

(...) w okolicy Niska, grady wielkie szkody wyrządziły.

[Gazeta Lwowska 1845 (76); 476]

1067. CZERWIEC-SIERPIEŃ – DOPIŁY WY GÓRNEJ WISŁY – GWAŁTOWNE ULEWY I POWODZIE

Miasto Myślenice (...) przeżyło kilka dni okropnej trwogi. Dnia 29. czerwca b. r. o godzinie 1wszej z południa, gwałtowna ulewa, wśród nieustannych błyskawic i grzmotów, przepęliła tak raptownie szczupłe koryto opasującej miasto rzeki Bisinki, iż mieszkańcy nadbrzeżnych domów, za ledwie zdążyli życie od niechybnej zguby ochronić.

[Gazeta Lwowska 1845 (79); 495]

Na domiar nieszczęścia dnia 20. b. m. o godzinie 6tej wieczornej urwanie chmury nastąpiło tak gwałtownie, że większa część miasteczka Białej z przedmieściami była pod wodą na kilka stóp.

[Gazeta Lwowska 1845 (88); 550]

Doniesienie z Wadowickiego z dn. 12. VIII. obszernie opisuje powódzie i spustoszenia wskutek wylewów Białki, Soły, Skawy, Raby i Wisły w dn. 17-20. VIII., wskutek burzy w dn. 20. VII. oraz następnym dalszych wylewów, burz, orkanów i gradobić w dn. 5, 7 i 8 VIII.

[Gazeta Lwowska 1845 (99), za: Szewczuk 1939; 165]

D. 17. VIII. 1845 erat magna inundatio fluvii Soły, qualis ab a. 1813 non erat... Dein 20. VIII. 1845 rivus czaniecensis, Domaczka dictus, inundavit omnes agros, hortos et maximum damnum incolis Czaniecensibus intulit.

[Kroniki parafialne Czaniec, za: Szewczuk 1939; 166]

W dniu 17 sierpnia nastąpił wielki wylew rzeki Soły, jakiego nie było od roku 1813... Następnie 20 VIII wylał czaniecki potok, zw. Domaczka, czyniąc tutejszym mieszkańcom na polach i ogrodach bardzo wielką szkodę.

1068. LIPIEC – OKOLICE SANOKA – ULEWY I POWODZIE

(...) coraz smutniejsze dochodzą nas zewsząd szczegóły o tej okropnej powodzi, która (...) dotknęła mieszkańców kameralnego Państwa Mrzygłód, w obwodzie Sanockim, osobliwie zaś wieś Tyrawę solną. Gdy bowiem płynący przez nią strumień górski Tyrawka w skutek trziedniowego deszczu do znacznej doszedł wysokości, przyłączyło się urwanie chmury (...) zdaje się być rzeczą niezawodną, że to było jakieś olbrzymie urwanie chmury rozciągniętej wzdłuż Karpatów.

[Gazeta Lwowska 1845 (89); 558]

1069. 7 SIERPNIA – OKOLICE STANISŁAWOWA – NAWAŁNICA Z GRADEM

W Kamiennem (...) nawałnica z gradem i wichrem pozrywała dnia 7. b. m. wiele dachów, a w polu bardzo wiele spustoszenia zrządziła. Tegoż samego dnia zerwała burza dach z suszarni buraków w Tłumaczu, i do 20 ludzi mocno pokaleczyła (...) w skutek trzech-dniowego deszczu, obiedwie Bystrzyce tak wezbrały, iż dnia 10. b. m. most na przedmieściu halickim w Stanisławowie został w połowie zerwany, a na przedmieściu tyśmienickim mocno uszkodzony.

[Gazeta Lwowska 1845 (97); 616]

1070. KOŁOMYJA I OKOLICE – DESZCZE W SIERPNIU

Z powodu słoty trzy tygodnie trwającej, żyta jeszcze nikt nie siał (...) kopy w polu po kilkakroć przesuszane gniją. Pasięki w tym roku nie dopisały (...)

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1845 (36); 290]

1071. RZESZÓW I OKOLICE – ROK MOKRY, WYLEWY, GRAD

R. 1845 był bardzo mokry, wylewy wód wielkie, ...przez to powstał głód wielki między ludźmi.

[Kroniki parafialne Zaczernie, za: Szewczuk 1939; 168]

1846**1072. ZIMA 1845/46 – KRAKÓW – ZATORY NA WIŚLE**

Przy puszczaniu lodów na Wiśle, nie małych kłęsk powodem bywają zatory 9 (...) Tak było w latach: z roku 1828 na 1829, z r. 1845 na 1846, z r. 1854 na 1855.

[Kolberg 1861, 239]

1073. POTOK RUDNO, OKOLICE KRAKOWA – WYLEW

Zbiera znacznie w czasie deszczów i topniejących lodów (...) Obecny wylew w Przegini wynosił 10' nad zwykły stan wody.

[Marczykiewicz 1847; 58]

1074. OBWOD WADOWICKI – WYLEWY

1846. In agro plebanali, ad rivum quater aquae exundationem fecerunt.

[Kroniki parafialne Głogoczów, za: Szewczuk 1939; 173]

Czterokrotnie woda zalewała posiadłość plebanii.

1075. 25 MARCA – KOŁOMYJA – WCZESNA WIOSNA

(...) owce chodzą już po polu, a bydło znachodzi w lasach pożywienie i tylko na noc dają mu jeść.

[Gazeta Lwowska 1846 (38); 217]

1076. CZERWCA – OKOLICE BIAŁEJ – PRZYMROZEK

W nocy 2 czerwca mieliśmy jeszcze znaczny przymrozek, który zgubny wywarł wpływ nie tylko na ogrodowizny, ale także i na żyto, kwitnąć poczynające.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1846 (26); 211]

1077. 13 SIERPNIA – BIAŁA – GORĄCY LIPIEC I SIERPIEŃ, ULEWY

Gorąco w lipcu i na początku tego miesiąca dochodziło do 25 stopni a nawet go i przechodziło; grzmoty i ulewy często w tym miesiącu bywają a strumienie z gór spadające szerzą niemało zniszczenia.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1846 (34); 276]

1078. LIPIEC/SIERPIEŃ – BOCHNIA – WYLEW USZWICY

Potok Uszwica wylał i porobił wielkie szkody w d. 28. VII. i 9, 10, 11. VIII. 1846 r.

[Kroniki parafialne Gosprzydowa, za: Szewczuk 1939; 175]

1079. JASŁO I OKOLICE – WIOSENNE PRZYMROZKI, PÓŻNA SUSZA

Jare zboża zaś wiele ucierpiały przez wiosenne suche zimna, a później przez skwarną posuchę (...)

[Gazeta Lwowska 1846 (90); 510]

1080. SANOK I OKOLICE – ZIMNA WIOSNA, UPALNE I SUCHE LATO

Do niepamiętnego zimna, tamującego wszelką roślinność, mamy tu jeszcze straszną suszę w roli.

[Gazeta Lwowska 1846 (67); 382]

Rok terazniejszy podobny z upałów do roku 1811, jest przez posuchy nieporównanie gorszy, gdyż nawet w górach w dobrą wodę obfitujących, źródła w wielu miejscach całkiem powysychały, a potoki są nie do poznania. Wszystkie niemal młyny poustawały, a mąkę na chleb musimy teraz mleć na żarnach.

[Gazeta Lwowska 1846 (103); 578]

1081. LWÓW I OKOLICE – UPAŁY

(...) żyto jednak przez upały zachwycone więcej zaschło jak żeby dojrzało, nie wszędzie wyda ziarno (...)

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1846 (31); 252]

1082. LATO – SAN, JAROSŁAW – NISKI STAN WODY

(...) ta rzeka [San] wcale nam w tym roku nie sprzyja, tak mała na niej woda że i najbliższy galar ruszyć się nie może.

[Gazeta Lwowska 1846 (112); 632]

1847**1083. OKOLICE JASŁA – MROŻNA, BEZŚNIEŻNA ZIMA**

... braku śniegu i ciągłym suchym mrozie, młyny nasze i tartaki powiększej części spoczywają.

[Gazeta Lwowska 1847 (11); 58]

1084. OKOLICE PRZEMYŚLA – MARCOWE MROZY

Rzepaki ozime przez marcowe mrozy wszędzie prawie wymarły, a gdzie się cokolwiek utrzymały, to są bardzo rzadkie i przez terazniejszą posuchę niewielką rokują nadzieję.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1847 (19); 152]

1085. OKOLICE ZŁOCZOWA – UMIARKOWANA ZIMA, WCZESNA WIOSNA

A. 1847. Hiems hoc anno temperata fuit...

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 195]

Zima tego roku [1846/47] była umiarkowana.

R. 1847 był zupełnie spokojnym, w urodzaje obfity (...) a to z powodu wczesney wiosny.
[Kroniki parafialne Dobrotwór, za: Szewczuk 1939; 195]

1086. OBWÓD SADECKI – NA WIOSNĘ SUSZA, W CZERWCU DESZCZE

R. 1847...Czerwiec cały właśnie był deszczowny, z trudnością przychodziło siano i konicze pozierać; dla suchego maja i kwietnia trawy i konicza nie porosły (...)
[Kroniki parafialne Wielogłowy, za: Szewczuk 1939; 187]

1087. 26 CZERWCA – BOCHNIA – WEZBRANIE RABY I WISŁY

Z wezbrania Raby i Wisły poniosły niektóre pola i łąki szkody; dzisiaj rzeki te znacznie już opadły.

[Gazeta Lwowska 1847 (74); 438]

1088. CZERWIEC I LIPIEC – GORLICE – GRADY I ULEWY

Grady w zeszłym miesiącu [czerwiec], a ulewy z oberwaniem się chmury onegdaj i wczoraj, znaczne w okolicy naszej zrządziły spustoszenia, szczególnie też w górach...

[Gazeta Lwowska 1847 (81), za: Szewczuk 1939; 188]

(...) od dwóch prawie miesięcy [czerwiec i lipiec], z małemi przerwami trwające u nas deszcze, spowodowały na końcu wezbranie rzeki [Ropy] i wczorajszą powódź, która niemałe sprawiła spustoszenia.

[Gazeta Lwowska 1847 (90); 531]

1089. 15 WRZEŚNIA – NOWY SĄCZ – HURAGANOWA WICHURA

Równocześnie nawidził okropny orkan powietrzny, w obwodzie naszym, okolicę Tylicza (ku granicy węgierskiej), a to w postaci trąby ziemnej, i straszne sprawił tamże spustoszenia.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1847 (38); 304]

1090. 10 PAŹDZIERNIKA – DOBROMIŁ (SANOCKIE) – POWODZIE

...Powodzie zniszczyły też wszystko w nizinach ku Beskidom.

[Gazeta Lwowska 1847, za: Szewczuk 1939; 192]

1091. LISTOPAD – STANISŁAWÓW – WYLEW DNIESTRU

Deszcze w początku listopada przez kilka dni trwające, zrządziły wiele szkód w okolicach naddniestrzańskich.

[Gazeta Lwowska 1847 (139); 920]

1092. 17 GRUDNIA – KRAKÓW – ZORZA POLARNA

Dnia 17 grudnia, o godz. 7.45 w wieczór, pokazała się smuga bardzo piękna, zorza polarna, koloru czerwonego, jak krew, w kierunku północno – zachodnim. To widziadło w kilka minut rozdzieliło się na dwie części, z których jedna posunęła się ku południowi, a druga ku północy, gdzie wkrótce zniknęła.

[Zathey 1962]

1848

1093. KRAKOWSKIE – BEZŚNIEŻNA MROŻNA ZIMA

Przez całą zimę [1847/48] śniegów nie było, mrozy ogromne, lecz za to w początku marca wielki śnieg spadł...

[Kroniki parafialne Osielec, za: Szewczuk 1939; 197]

1094. OKOLICE TARNOWA – POCZĄTEK ZIMY DESZCZOWY, OD POŁOWY STYCZNIA, MRÓZ I ŚNIEG

Po kilkutygodniowych deszczach i niepogodach w którym to czasie drogi komunikacyjne prywatne bezdenne się stały, nadeszły przecież mrozy i sprowadziły nam po drogach niezmierną grudę (...) a śnieg który temi dniami cokolwiek popruszył, naprawił ją zupełnie.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (6); 57]

1095. SAMBOR – OSTRE MROZY

Przyczynę spadnięcia tak znacznego cen przypisują głównie wymarznieniu wody, tak że młyny w czasie ostrych mrozów były zatrzymane, a co mączarze zakupili, leżało w młynach lub na składach.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (9); 83]

1096. OBWÓD WADOWICKI – OSTRE MROZY, ZAMARZNIĘCIA LUDZI

(...) w ostatnich niezmiernych mrozach dosyć ludzi biednych zmarzło, bardzo małą liczbę tylko ocalili miłośnicy obywatele miasta naszego [Białej] otworzeniem ogrzanej izby.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (12); 107]

1097. LUTY – KRAKÓW – ODWILŻ

Dnia 9 lutego (środa) było bardzo szkaradnie (błoto); 22 lutego było okropne błoto.

[Zathey 1962]

1098. RUSZENIE LODÓW NA WIŚLE

Lody ruszyły 25 II. Stały dni 68. Pierwsza powódź wiosenna 16 III.

[Kolberg 1861; 236-237]

1099. OBWÓD SĄDECKI – MROŻNA ZIMA, OD WIOSNY DO JESIENI SUSZA

Zima tego r. [1848] z początku była tęga i mroźna, potem wolniejsza, ... wiosna... wczesna była i sucha, ...posucha długo trwała... Jesień była sucha...

[Kroniki parafialne Wielogłowy, za: Szewczuk 1939; 198]

1100. ZALESZCZYKI – MROŻNA ZIMA, WCZESNA WIOSNA, SUSZA

A. 1848 hieme frigus continuum et nives copiosi, ver tempestivum omnes animos gaudio replevit... siccitas vere erat magna, pluvia ad 15 VIII non fuit, ubertas mediocris. Locustae migrunt.

[Kroniki parafialne Zaleszczyki, za: Szewczuk 1939; 201-202]

Zima roku 1848 była mroźna i śnieżna, a wiosna przyszła wcześniej – ku uciesze wszystkich, była jednak wielka susza, bowiem do 15 VIII nie padały deszcze; zbiory były średnie. Pojawiła się szarańcza.

1101. 29 LUTY – STANISŁAWÓW – WIOSENNA POGODA

Od kilku dni mamy zupełnie wiosenne powietrze, śnieg znikł i Dniestr zrzucił ciężar lodu z siebie.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (11); 100]

1102. LWÓW – WCZESNA WIOSNA

Wczesna wiosna i szczęśliwe przezimowanie zasiewów jesiennych (...) przyczyniły się do niżenia ceny zboża i wódki.

[Gazeta Lwowska 1848 (46); 426]

1103. SANOK I OKOLICE – MAJOWE PRZYMROZKI I SUSZA

(...) później nastąpiły przymrozki, a przytem nieustająca posucha pogorszyła znacznie stan oziminy i jarych zasiewów (...)

[Gazeta Lwowska 1848 (65); 584]

1104. 7 MAJA – ZALESZCZYKI – MRÓZ

Mróz dnia 7 b. m. zwarzył po ogrodach kwiat na drzewach i na winogradzie, jako też wszelkich innych gatunkach roślin.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (21); 180]

1105. POŁOWA MAJA – KOŁOMYJA – SUSZA

(...) brak deszczu (...) wstrzymał w rozwinięciu roślinność (...)

[Gazeta Lwowska 1848 (65); 584]

1106. MAJ I CZERWIEC – OBWÓD ŻÓŁKIEWSKI – SUSZA

Ciągle posuchy w maju i czerwcu, wiele szkodziły do zupełnego wzrostu ziarn.

[Gazeta Lwowska 1848, za: Szewczuk 1939; 200]

1107. 8 CZERWCA – OKOLICE KRAKOWA – SILNA BURZA

8 czerwca 1848 roku pojechaliśmy koleją do Krzeszowic... Burza była okropna. W życiu swoim nie pamiętam większej. Jechaliśmy wśród piorunów. Nazajutrz gorąco było wielkie, tak jak nie pamiętam.

[Zathey 1962]

1108. LATO – KROŚCIENKO NAD DUNAJCEM – GRADOBICIE

R. 1848. Grad zniszczył prawie całą krescencję – nadto padła zaraza na ziemniaki.

[Kroniki parafialne Krościenko, za: Szewczuk 1939; 198]

1109. LIPIEC – OKOLICE BOCHNI – GRADOBICIE I WYLEW

(...) grad i woda w 21 podatkowych okręgach znaczne szkody sprawiły (...)

[Gazeta Lwowska 1848 (89); 784]

1110. 4 SIERPNIA – OKOLICE SANOKA – WIELKI GRAD NISZCZY UPRAWY

A. 1848, d. 4. VIII. hora 2 post meridiem grando omnem fructum in campis perdidit et incolas in maximam paupertatem redegit.

[Kroniki parafialne Królik Polski, za: Szewczuk 1939; 199]

Dnia 4 sierpnia, o godz. 2 po południu, grad zniszczył wszystkie uprawy na polach, doprowadzając mieszkańców do bardzo wielkiego ubóstwa.

1111. PRZEMYŚL I OKOLICE – WE WRZEŚNIU ŚNIEG Z DESZCZEM I BURZA

...1848 [r.] 19. IX. śnieg z deszczem, a 29 tegoż [m.] błyskawica, grzmoty, pioruny, szturm z hukiem niepraktykowanym w chmurze, z zachodu na wschód idący, po czym nastąpiły upały (...) 10. X. t. r. po nadzwyczajnych, przez dni kilkanaście upałach, wieczór deszcz ulewny, pioruny, potem chłodno.

[Masłowski, za: Szewczuk 139; 200]

1112. 5 PAŹDZIERNIKA – ZALESZCZYKI – DESZCZE OD POŁOWY WRZEŚNIA

Po deszczach od 18tu dni dość często przepadających oziminy w całym obwodzie czortkowskim pięknie wyglądają (...) Karpaty od kilku dni pokryte śniegiem, i dla tego mamy tutaj dnie chłodne.

[Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy 1848 (40); 331]

1113. POCZĄTEK GRUDNIA – ZŁO CZÓW – OSTRE MROZY

Adwent [3 XII] zaczął się ostremi mrozami.

[Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku, za: Szewczuk 1939; 201]

1849**1114. WYLEWY RZEK GÓRSKICH**

W roku 1849 były tak wielkie wylewy górskich rzek, jak Dunajec, Raba, Skawa, Soła itd., iż cała okolica nad Wisłą w tych obwodach znalazła się pod wodą. Wszystkie pola uprawne, wiele domów, było oraz dużo ludzi stało się ofiarą wody.

[Zathey 1962]

1115. JESIEŃ – MAZOWSZE

25 XI z rana zimna stopni 3, w południe 7, w nocy 12 do 16 przy tym śnieg.

[Lelewel 1966; 403]

1116. GRUDZIEŃ – KRAKÓW – PRZEBIEG POGODY

10 XII – tej zimy jest dzisiejszy dzień najzimniejszy. W samym mieście jest 16 stopni mrozu, a przy tym ostry wiatr północno – wschodni. Poza miastem i nad Wisłą mróz dochodzi do 20 stopni. 16.XII dzisiaj zima przemieniła się nagle na wiosnę. Wczoraj jeszcze było tak zimno, że musiano zamknąć publiczne szkoły, gdy termometr opadł na 18 stopni. Dziś jednak było ocieplenie do -4 stopni, a po południu było nawet parę stopni ciepła, a przy tym padał deszcz z gradem, zaraz jednak woda zamarzała, powstała wielka

gołoleź i wielu ludzi się potłukło na ulicach. 19.XII – odwilż. Ruszenie lodu na Wiśle (spiętrzenie kry).

[Zathey 1962]

1850

1117. 24 STYCZNIA – KRAKÓW – OSTRA ZIMA

Od wielu lat nie mieliśmy tak uciążliwej zimy, jak obecnie. Dziś było 23 stopni mrozu

[Zathey 1962]

1118. 30 STYCZNIA – KRAKÓW – ODWILŻ

Obecnie widzimy, jak już druga zima w tym okresie się kończy. wczoraj nastąpiła gwałtowna zmiana temperatury. Rano był 24 stop. mrozu, wieczorem tylko 6, a potem piękny deszcz jak w maju. Wspaniała sanna momentalnie skończyła się.

[Zathey 1962; 220]

1119. 29 CZERWCA – OKOLICE KRAKOWA – BURZA

Tegoż dnia podczas burzy wskutek uderzenia pioruna zapalił się dwór w Skotnikach, na przeciwnym brzegu Wisły leżący. Ogromny pożar wybuchnął, dwór i sześć chałup spłonęło i ani deszcz nawałny nie mógł go ugasić.

[Zathey 1962; 269]

1120. BUSKO ZDRÓJ I OKOLICE

Rok ten odznaczony stałą pogodą i wyższą ciągle temperaturą, bardzo był sprzyjający dla potrzebujących tutejszych kąpiel. W istocie ciągła przez 3 miesiące pogoda, przerywana tylko była kilkakrotnie deszczaini, które jak gdyby zamówione dla schłodzenia powierzchni zbytecznie ogrzanej (...)

[Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1851 (10)]

1121. 22 GRUDNIA – OKOLICE KRAKOWA – CIEPŁA JESIEŃ

Zimy u nas jeszcze nie widać, powietrze zupełnie jesienne i ciepłe – i to nie tylko u nas ale i naokoło. W Osiecku (w cyrkule wadowickim) na dniu 16 grudnia, na łące przy pałcu, zebrano fijołki, które prześliczną woń wydawały. [Natomiast pierwszy śnieg spadł 24 grudnia, przy temperaturze minus 7 stopni wg Réaumura].

[Zathey 1962]

1851

1122. 10 KWIETNIA – WROCŁAW – DESZCZOWA POGODA

Zasza od tygodni przeszło dżdżysta pogoda, przerwała pomyślny dotychczas postęp robót w polu (...)

[Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1851 (5)]

1123. 14 KWIETNIA – SZCZECIN – CIEPŁA POGODA

Pogoda od kilku dni nadzwyczajnie jest piękna i gorąco tak mocno, że zdaje się jakbyśmy już nawet maj ominęli. Termometry pokazują w dzień 16-17 stopni, a nawet w nocy trzymają się na 8 do 10 nad zerem.

[Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1851 (7)]

1124. 2 MAJA – WROCŁAW – CHŁODY I DESZCZE

Od kilku dni miewamy częste deszcze, przy dość chłodnej temperaturze, noce nawet są bardzo zimne i nieprzyjemne.

[Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1851 (11)]

1125. 10 MAJA – ANGLIA – GRADY I ŚNIEGI

Ze wszystkich części Anglii przychodzą wieści o gradach, śniegach i niezwykle w tej porze roku zimnie.

[Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (13)]

1126. 2 SIERPNIĄ – SZAFŁARY – NAWAŁNICA Z GRADEM

(...) nawała wody, gradu i ognia. W Szaflarach spadł grad wielkości kurzego jaja, ludzi pokaleczył, drób pozabijał, dachy podziurawił itd.

[Zathey 1962]

1853**1127. EUROPA – OBFITE OPADY ŚNIEGU**

Śniegi tak wielkie spadły, że w niektórych miejscach kolei żelaznej północnej, wysokość ich do 2ch metrów dochodziła; musiano zakładać po trzy lokomotywy do pociągu. Na kolei Strasburskiej, z powodu śniegu, komunikacja w części jest przerwana. Z Algieru też donoszą o ciągłych śniegach, zimno tam dochodzi do siedmiu stopni, czego od lat wielu już nie pamiętają. W Nicei śnieg spadł tak wielki, że podobnego najstarsi ludzie nie pamiętają; zbiór pomarańcz i oliwek na tem cierpi.

[Kurjer Warszawski 1853 (62); 309]

1128. 9 MARCA – TORUŃ – KRA NISZCZY MOST NA WIŚLE

Dziś rano lody na Wiśle się ruszyły, ponieważ zaś część mostu uszkodzoną została, zamknięto więc most i do rozebrania go przystąpiono. Po południu o czwartej lody uderzyły tak nagle, że w dwóch miejscach zerwały most, na którym pracowali cieśle (...) oraz ze 150 robotników (...) wielu wpadło w wodę (...)

[Gazeta Warszawska 1853 (73); 2]

1129. 27 LIPCA – POLSKA – BURZE I GRADOBICIA

Z różnych miejsc Królestwa odbierano wiadomości o szkodach zrzędzonych przez burze i gradobicia. Najważniejsze z tych były:

– W d. 8 b. m. w dobrach Szadkowice pow. Sieradzkim, gdzie od trąby powietrznej, połączonej z gradobiciem, wszystko zboże w zupełności zniszczeniu uległo; trzy stodoły,

obora i dom mieszkalny zostały obalone i wiele innych budowli uszkodzonych, w lesie zaś kilkaset sztuk drzew wicher przewrócił.

– W tymże dniu w m. Turku pow. Kaliskim, nadzwyczajna burza stała się przyczyną znacznych szkód w polu, niemniej gwałtowny wicher przewrócił owczarnię i ze stada owiec w niej znajdujących się 5 zabitych zostało.

– W d. 10 b. m. burza z gradem ważącym około 5 łutów, w zabudowaniach należących do komory celnej Granica [okolice Kalisza] i do drogi żelaznej, przeszło 1,370 szyb w oknach wyłukła.

[Gazeta Warszawska 1853 (193), 1]

1854

1130. 20 KWIETNIA – KRAKÓW – SUSZA

(...) mimo wiatru, który przy obecnej posusze nieprzebite tumany kurzu wzbijał bezustannie nad głowami spacerujących.

[Gazeta Warszawska 1854 (112); 2-3]

1131. 29 KWIETNIA – MARSYLIA – SZTORM NA MORZU

Z Marsylii dziś donoszą, że wiatry bardzo gwałtowne panują na morzu, że większa część statków przewozowych, które opuściły ten port z zapasami i wojskiem, musiały wrócić, by doczekać się lepszej pogody.

[Gazeta Warszawska 1854 (111); 2]

1132. PODOLE – ŚNIEŻNA I MROŻNA ZIMA, GORĄCA I SUCHA WIOSNA

(...) zima godnie się wywiązała ze swojego posłannictwa (...) W porę objęła swoje urządowanie (...) nie szczczędając śniegu i mrozu (...) Najeździliśmy się sankami za wszystkie czasy, bo wszakże to od lat już ośmiu nie kosztowaliśmy tej słoicy jakby należało, w ciągłej alternatywie plusy, błota lub grudy (...) Bieżąca wiosna prześliczna (...) była by jednak jeszcze piękniejsza, gdyby w początkach mniej skwaru, i wichrów, a dzisiaj mniej deszczu i burzy. Upały wcześniej się zaczęły: już w wielkim tygodniu tu owdzie letniej burzy doznano, a w okolicach Tulczyna jednemu właścicielowi cała krescencya od piorunu spłonęła.

[Gazeta Warszawska 1854 (170); 3]

Od końca zimy do połowy maja, właściwie mówiąc, dwa razy tylko u nas deszcz padał (...) Ale Pankracy, Serwacy, Bonifacy (...) zamiast wionąć mrozem, otworzyli niebieskie upusty i przez dwie doby dawszy płynąć obfitym deszczom, opłukali lasy, ogrody i niwy z prochu i owadów, i oto drugi już tydzień prawie codziennie rzeźwi nas rosa niebieska (...)

[Gazeta Warszawska 1854 (171); 3]

1855

1133. 9-10 STYCZNIA – WISŁA, ZAWICHOST – WEZBRANIE

Woda na Wiśle zaczyna przybierać, a według otrzymanej z Zawichostu sztafety, Wisła

tamże dnia 9 b. m. o godzinie 4-ej z południa, podniosła się do dnia wczorajszego do godziny 5 z rana, do wysokości stop 9 nad zero.

[Gazeta Warszawska 1855 (9); 1]

1134. STYCZEŃ – POLSKA ŚRODKOWA – ŁAGODNA ZIMA

Można powiedzieć, że w r. b. rzeczywiście dopiero w przed dzień nowiu, czyli dzień wczorajszy, pierwszą zimę nam przyniósł. Mróz bowiem od rana doszedł stopni 13 (Reumura). Jest to zimno najsilniejsze, jakie dotąd mieliśmy, a przy pięknym i pogodnym dniu, przy jasniejących od samego rana promieniach słońca, tem pożądańsze, bo nie tylko nie daje się zbytchnie we znaki, ale i nie mały wpływ na oczyszczenie powietrza wywrze.

[Kurjer Warszawski 1855 (16); 78]

1135. 1 LUTEGO – WARSZAWA I OKOLICE – MRÓZ Z OPADAMI ŚNIEGU

Wczoraj mróz doszedł do piętnastu stopni; w polu był on znacznie większy; ale ponieważ dobroczynna opatrzność pokryła rolę śnieżną i grubo watowaną pierzyną, przeto pierwsze przejście co nadziei rolnika, dalekie jest od wszelkiej obawy, albowiem te mocne od niejakiemu czasu mrozy, nie wywrą żadnego szkodliwego wpływu na oziminy.

[Kurjer Warszawski 1855 (30); 138]

1136. 19 LUTEGO – POZNAŃ I OKOLICE – PO MROŻNYCH DNIACH ZAMIECIE ŚNIEŻNE

Po ogromnych suchych mrozach nastąpiła wczoraj zamieć śniegowa, nie tak silna od razu, ale ku wieczorowi coraz bardziej wzmagająca się przez noc, usypała na ulicach śnieżne zaspę, przez które trudno przejść, a nawet sankom i pojazdom przebywać. Dziś z rana na wszystkich ulicach pracują szuflami, i otwierają w śniegu komunikacje (...) Widząc te piętrzące się masy śniegu po ulicach, wystawim sobie łatwo co się dzieć musi po drogach zwyczajnych, żwirowych i kolejach żelaznych. Dziś nie nadeszły żadne niemieckie i francuskie gazety, jedne tylko Warszawskie rąk naszych doszły. Pociąg berliński gdzieś utknął w drodze, zostajemy więc bez żadnych wiadomości.

[Kurjer Warszawski 1855 (48); 231]

1137. 22 MARCA – WARSZAWA, WISŁA – GWAŁTOWNY PRZYBÓR WODY

Wdług nowo otrzymanej sztafety z Zawichosta, woda na Wiśle w temże miastem d. 22go b.m. o godzinie 6ej rano, dosięgła nadzwyczajnej można powiedzieć wysokości, bo stóp 20 cali 8. (...) Rozumie się, że przy takim wezbraniu wody, wszelkie zatory i lody, gdzie tylko jeszcze znajdowały się całą siłą ruszyły, i pokruszyły grzbiet Wisły.

[Kurjer Warszawski 1855 (82); 400]

1138. 19 CZERWCA – OKOLICE RADZYMINA – BURZA Z GRADEM

O godz. jedenastej od strony południowej wystąpiła groźna chmura, a gnana silnym wiatrem zmieniła się w burzę, pędząc tumany gradu. Burza niebywała zrywała dachy, obalała budynki, łamała i wyracała drzewa. Rozszalała i w pół godziny minęła, słońce zajaśniało całym blaskiem, odbijając swe promienie od ziemi pokrytej białością gradu. Jakieś głuche milczenie w naturze srogość obrazu powiększało. W płonach wszystko zostało zniszczone, tak w polach jak i ogrodach. Klęska ta szła wąskim szlakiem tylko nad

nami, a z kolei zajęła część małą pola Cygowa, a dalej jak np. w Miąssem, poprzewracała murowane budowle.

[Lelewel 1966; 429]

1139. 21 CZERWCA – WARSZAWA – BURZA Z ULEWĄ

Wczoraj około 4tej z południa, ulewa obfita i blisko godzinę trwająca, zwilżyła spragnioną upałami ziemię, i splukała w zupełności ulice i kanały. Wśród nawalnego deszczu, bezustannie prawie były błyskawice, grzmoty i pioruny, co przyczyniło się niemało do oczyszczenia powietrza.

[Kurjer Warszawski 1855 (161); 835]

1140. SIERPIEŃ – PRAWIE CAŁA EUROPA – DŹDŻYSTA PORA ŻNIW

Pora dzysta, jaka trwała u nas, nie sprzyjała żęciu zboża niemal w całej Europie.

[Kurjer Warszawski 1855 (202); 1038]

1141. 19 SIERNIA – WARSZAWA I OKOLICE – ZMIANA POGODY

Poprzedniczka dzisiejszej pierwszej kwadry, czyli wczorajsza Niedziela [19 VIII], wystąpiła z prawdziwie piękną pogodą. Dobra to zapowiedź i na czas dalszy, a że przez dni kilka mokliśmy jak śledzie, przeto wczoraj, cała niemal Warszawa, wystąpiła na Słońce jakby dla przesuszenia. Jakkolwiek od rana, widać jeszcze było na ulicach ślady potężnego podczas nocy deszczu (...)

[Kurjer Warszawski 1855 (218); 1122]

1142. 19 SIERPANIA – ZAWICHOST – WEZBRANIE WIŚŁY

Według otrzymanej sztafety, woda na rzece Wiśle pod m. Zawichostem wzniosła się do stóp 7 cali 8 nad zero; wszakże spodziewać się wypada jeszcze większej wody z powodu że od dni kilku deszcz pada i wiatr planety w górę Wiśły pędzi.

[Kurjer Warszawski 1855 (217); 1116]

1143. 4 WRZEŚNIA – WARSZAWA – NISKI STAN WODY NA WIŚLE

Woda na Wiśle tak opadła, iż można powiedzieć, że most nie stoi na wodzie ale na piasku (...)

[Kurjer Warszawski 1855 (233); 1199]

1857

1144. POLSKA – ŁAGODNA ZIMA I WCZESNA WIOSNA

W roku bieżącym, zima nie grzeszyła zbyt wielką ilością śniegów, a nawet część kraju naszego, po lewej stronie Wiśły położona, prawie go wcale nie miała, kiedy prawa jej strona kilkutygodniową zabawiła się sanną (...) Najwyższe średnie zimna (...) dochodziły do 12° R (...) rozpusty kilkakrotne w miesiącu Lutym (...) Przymrozki nocne i ranne maleńkie od 1° do 4° R., a prawie ani jednego deszczu. Ziemia wiatrem schła i odtaiwała, ku końcowi miesiąca [marca] tak dalece, iż pokusiliśmy się wyjść 27 b. m. na rolę z pługami.

[Korespondent Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1857 (30); 1]

1858**1145. PODLASIE – SUSZA, POŻARY LASÓW, KOMETA**

Rok ten był dość suchy... wiele też paliło się lasów, stąd całe lato strzeżogi, czyli mgły suche, że przy ciągłej pogodzie słońce ku zachodowi chociaż czerwone, ale blade i nic nie rażące bywało. Toteż kometa i susza tak zadymiona, a słońce blade, lud w ogóle trwoga jakąś napępniały. [Mowa tu o komecie Donatiego, która pojawiła się we wrześniu, około konstelacji Wielkiej Niedźwiedzicy]

[Kraszewski 2000; 102]

1859**1146. 12 STYCZNIA – SOKAL, ZAMOŚĆ – BURZA Z PIORUNAMI**

12. I. piorun uderzył w wieżę kościoła bernardyńskiego w Sokalu. Uderzył też drugi tego samego dnia w Zamościu.

[Kraszewski 2000]

1147. 21 STYCZNIA – KRAKÓW – ZAMIEĆ ŚNIEŻNA Z PIORUNAMI

21 I w Krakowie, podczas zamieci śnieżnej nagle powstałej, uderzył piorun w ziemię, przy kościele Panny Maryi.

[Kraszewski 2000]

1860**1148. PODLASIE – DŁUGA, MROŻNA ZIMA**

Zima tegoroczna prawdziwie staroświecka, śniegi, mrozy i sanna trwająca od stycznia do końca marca.

[Kraszewski 2000; 106]

1149. 24-30 CZERWCA – GDAŃSK – PRZEBIEG POGODY

W pierwszej połowie tygodnia mieliśmy stałą pogodę. Ostatnie trzy dni, deszcze przeplatane upałami.

[Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych 1861 (172); 4]

1150. 25 LIPCA – OKOLICE ROMANOWA PODLASKIEGO – BURZA

Dnia 25 lipca nade dniem zerwała się wielka burza z piorunami... Piorun uderzył i zapalił się budynek.. Pierwszy raz przekonałem się o zabobonności ludu, stał wkoło tłum, a nikt się nie ważył ratować, ponieważ ogień z nieba pochodził... Chałupa spaliła się do szczytu.

[Kraszewski 2000]

1861**1151. CZERWIEC – GRODNO – UPAŁY**

Panujące tu od kilku dni niepamiętne w kraju naszym upały, zakończyły się burzą, piorunami i gradem, który w d. 17 zm. wszystkie szyby w domach do północy oknami zwróconych do szczętu powybił.

[Dziennik Poznański 1861 (167); 3]

1152. 22 CZERWCA – KOŹLE – BURZA

W nocy z 22 na 23 czerwca piorun uderzył w wieżę ratuszową w Koźlu; wieża stanęła w płomieniach (...)

[Dziennik Poznański 1861 (150); 5]

1153. CZERWIEC – OKOLICE BYDGOSZCZY – BURZE Z GRADEM

W przeszły piątek [28 VI] nawiedziła okolicę tutejszą burza połączona z gradem. Wichur był tak silny, że drzewa wyrwał z korzeniami i budynki wywracał. Największą szkodę poniosły wsie Osiek, Jagodowo, Zamczysko, Myśleńcin i Zołędowo. Grad dochodził wielkości gołębiego jaja. Przed dwoma tygodniami zbił grad cały plon na polach należących do wsi Prondy.

[Dziennik Poznański 1861 (151); 3]

1154. DRUGA POŁOWA LIPCA – GDAŃSK – KILKUDNIOWE DESZCZE

Przez większą część tygodnia mieliśmy ciągłe deszcze i kilka razy nawet silne ulewy. Od dwóch dni piękna pogoda ustalać się zdaje.

[Dziennik Poznański, 1861 (167); 4]

1863

1155. PODLASIE – ŁAGODNA ZIMA, WCZESNA WIOSNA

... Czas był piękny [okres Świąt Wielkanocnych 5 IV] a że i cała zima była tak, jak jesień lub wiosna, to już w kwietniu był czas bardzo miły i łagodny.

[Kraszewski 2000]

1864

1156. STYCZEŃ – WARSZAWA – ŁAGODNA, BEZŚNIEŻNA ZIMA

Długie i ciemne noce, a bezśnieżna i miękka zima ułatwiały [powstańcom styczniowym] przejście policyjnego opasania miasta.

[Wierciński 1973; 181]

1157. 10 LUTEGO – WARSZAWA – STAN POGODY

Posępne, zachmurzone niebo, zamglone powietrze było odpowiednim tłem smutnego obrazu tego poranka, potęgujące jeszcze smutniejszy nastrój wszystkich i wszystkiego [Wspomnienie zsyłanego powstańca styczniowego].

[Wierciński 1973; 223]

1158. LUTY – OKOLICE WARSZAWY – OPIS POGODY

To tylko pamiętam, że wyjechaliśmy z Warszawy w czasie odwilży, że ziemia była wolna od śniegów, a w miarę posuwania się ku północy było ich coraz więcej.

[Wierciński 1973; 223]

1865**1159. NOWY ROK – SMIŁA (GUB. KIJOWSKA) – ODWILŻ**

Po wybornej zimie i doskonałej sannie, jednocześnie z Nowym Rokiem, nastąpiła odwilż. Niespełna we trzy dni zginął śnieg, zaszumiały wody i drogi stały się tak błotne, że jeździć po nich nie podobna. Mamy ciągle od tygodnia 3 do 5 stopni ciepła i silne południowe wiatry (...) Nie myślimy ażeby to już był początek wiosny, chociaż wiemy z podań ustnych i kronik, iż były wczesne wiosny u nas i w Lutym siano w polu i ogrodach.

[Gazeta Warszawska 1865 (30); 1]

1160. 29 KWIECIEŃ – KAMIENIEC PODOLSKI – WYLEW RZEKI SMOTRYCZ

Wylew poczynił tylko szkody niejaki w domach a nadto zniósł most kamienny dla pieszych, prowadzący na folwark. Zalała także woda szpital i ujeżdżalnię żandarmeryi.

[Gazeta Warszawska 1865 (112); 1]

1161. WIOSNA – MIŃSK – SUSZA I POŻARY

Z Mińska piszą (...) co następuje: starzy mieszkańcy tutejsi niepamiętają podobnego nieszczęścia jakiego doświadczyli tej wiosny. Do 30 kwietnia (12 Maja) niebyło deszczu ani kropli i podczas tej suszy powstało kilka pożarów (...)

[Gazeta Warszawska 1865 (133); 1]

1162. MAJ – MOHYŁÓW – SUSZA I UPAŁY

Od dnia 1 do 14 Maja (13 do 26) wcale deszczu niebyło, a nadto trwała silna spiekota, w skutku której liście na drzewach zaczęły żółknąć i opadać. Jednocześnie powstawały pożary w lasach.

[Gazeta Warszawska 1865 (135); 1]

1163. 11 LIPCA – GDÓW, KRAKOWSKIE – GRADOBICIE

Dnia 11 b. m. padał w gminie Gdów silny grad, który zniszczył całkiem znaczną część zbóż. Również w kilku gminach cyrkułów Niepołomickiego i Bocheńskiego, oraz w gminach Książnice, Niegowice, Marszowice, Pierchów, Liplas i Chobot, grad zrządził znaczne szkody.

[Gazeta Warszawska 1865 (163); 1]

1164. POLSKA – DESZCZOWE ŻNIWA

Gazeta Bydgoska podaje szczegóły spustoszenia, jakie burza w tych dniach poczyniła w okolicy Chełmna. W kolonii Małe Czyste o trzy ćwierci mili od Chełmna położonej dwie stodoły do gruntu obalone zostały; na mocno zbudowanej oborze cały dach burza zerwała, starą silną topolę wyrwawszy z korzeniami rzuciła w poprzek na drogę. We

wsi Stolno kobieta od pioruna zabitą została, a w Wabuzr burza cały wiatrak na drobne kawałki rozgruchotała.

Z powiatu Kieleckiego donoszą nam, iż z powodu deszczów bardzo mało co zebrano (...) Dalej donoszą nam iż począwszy od Warszawy aż do Sochaczewa, także deszcze przerwały roboty i wszystko „w garściach” leży na polach. Na koniec z powiatu Gostyńskiego piszą nam: że przez padające ciągle deszcze, w ostatnich czasach, pszenica mianowicie gnić zacznie jeśli się nie wypogodzi (...)

[Gazeta Warszawska 1865 (181); 2]

1165. GOSTYŃ – W LIPCU UPAŁY, W SIERPNIU DESZCZE

W dniu 20 i 21 Lipca mieliśmy w godzinach południowych gorąca 38-41 stopni R (...) Następnie nastąpiły ciągłe deszcze, które żniwa przerwały (...) Wszystko po większej części porosło i od 5 dniowego deszczu zczerniało, grożąc zupełną stratą ziarna i paszy.

[Gazeta Warszawska 1865 (189); 1]

1166. TORUŃ – PO SUSZY W LIPCU, W SIERPNIU DESZCZ Z WICHURĄ

Deszcz od czterech tygodni upragniony tu nareszcie nadszedł, ale połączony z wichrem, jakiego niepamiętają dawno, grube drzewa połamane mnóstwo dachówek porzuczanych i szyb potłuczonych zostało.

[Gazeta Warszawska 1865 (182); 1]

1167. SIERPIEŃ – WILNO – UPAŁY

Takich wielkich i stałych upałów dawno tu niepamiętają. Przez kilka nocy z rzędu było po 25 stopni ciepła, a nawet więcej.

[Gazeta Warszawska 1865 (182); 1]

1168. LATO – RADZYŃ – DESZCZOWE ŻNIWA, TRĄBY POWIETRZNE

Z powiatu Radzyńskiego (gub. Lubelska) piszą nam znowu: że urodzaje są w ogóle nie złe mianowicie jarzyny, oziminy zaś nieco tylko ulewy zmoczyły. Sprzęt zato jest nieszczęśliwy dla ustawicznie padających deszczów (...) panowały także w Radzyńskim trąby powietrzne t. j. wichry, który wyrwał lub łamał drzewa przyczem unosił kurz z ziemi, wówczas gdy ani kropli nie padło deszczu.

[Gazeta Warszawska 1865 (186); 1]

1169. SIERPIEŃ – POWIAT MIECHOWSKI – DESZCZE I BURZE

W powiecie Miechowskim (gub. Radomska) jak nam donoszą (...) także deszcze sprzętowi stają na zawadzie, gdyż bezustannie padają. Burze bywały też częste z grzmotami i piorunami.

[Gazeta Warszawska 1865 (186); 1]

1866

1170. KWIECIEŃ – WARSZAWA – STAN POGODY

Kwiecień r. b. był pogodny i ciepły. Średnia jego temperatura jest ciepła 7,9 stopni Reaumura, o 2,2 stop. R. wyższa, jak w normalnym stanie. Największe ciepło dochodziło

c. 18,9 stop. R. dnia 28go, największe zimno – 1,3 stop. R. dnia 20go (...). Średnia wilgotność powietrza wynosi 67,6 na 100, o 2,5 mniejsza jak w normalnym stanie (...) W całym miesiącu było dni zupełnie pogodnych 5, na pół pogodnych 20, pochmurnych 5, deszczu 8, mgły 4, gradu 1, błyskawic i grzmotów 1, wiatrów mocnych 9, wiatr panujący południowo-zachodni.

[Kurjer Warszawski 1866 (106); 587]

1171. 28 MAJA – ZAMOŚĆ – ŚNIEG I PRZYMROZKI

Z Zamościa donoszą pod dniem 28 z. m. b. r.: W zeszłym tygodniu mieliśmy obfite śniegi, a w nocy tęgie przymrozki, tak, że warzywa, szczególnie fasola i wczesnie sadzone kartofle, zupełnie wymarzły; ozimina także ucierpiała (...)

[Kurjer Warszawski 186 (122); 685]

1172. 29 MAJA – TORUŃ – BURZA Z ULEWĄ

W dniu 29ym z. m., o godzinie 5ej po południu, przeciągnęła po nad miastem Toruniem i okolicą, wielka burza z ulewą. Deszcz był ulewny, podczas którego w stragan z wiktuałami, przy forcie Rudacker, uderzył piorun i zabił tam jedną osobę, kilka zaś innych mniej więcej niebezpiecznie poranił.

[Kurjer Warszawski 1866 (131); 737]

1867

1173. 18 CZERWCA – MOHYLEW – GWAŁTOWNA ULEWA Z POWODZIĄ

Dnia 18 czerwca b. r. w skutek strasznej ulewy woda na rzeczce Dubrowience, nad którą położona jest druga część miasta (...) niezmiernie wezbrała i wystąpiwszy z brzegów zamieniła się w bystry i głęboki potok. Prąd wody zerwał o 9ej wieczór dwa młyny wodne i poderwawszy brzegi zniszczył wkrótce 12 domów.

[Gazeta Warszawska 1867 (151); 1]

1174. PIERWSZA POŁOWA LIPCA – GALICJA – WYLEW RZEK

Z wielu stron Galicyi donoszą o wielkich wylewach rzek: Sanu, Dunajca, Raby i Białki. Od paru dni znaczna część strumieni i rzek wezbrała w Bocheńskim, Tarnowskiem i Rzeszowskiem (...) Na całej linii kolei galicyjskich sroży się burza (...) zerwane są bliższe komunikacje (...)

[Gazeta Warszawska 1867 (157); 1]

1175. 15 LIPCA – WARSZAWA – POWÓDŹ

Ciężka klęska nawiedziła mieszkańców całego Powiśla, a z niem razem Warszawę i Pragę. Wylew Wisły, podobny swym ogromem do strasznych wylewów z r. 1813, 1839, 1844 i 1854, zniszczył leżące nad Wisłą okolice, zalał znaczną część dolnych ulic Warszawy i znaczną część Pragi, niszcząc mienie mieszkańców, wypędzając ich chwilowo z domów i stając się przyczyną strat nieobliczalnych (...)

[Gazeta Warszawska 1867 (156); 1]

Przy tegorocznej powodzi to zauważono, że przybór wody tego roku rozpoczął się daleko wcześniej, jak według obliczeń (...) zacząłby się powinien. Zwykle bowiem woda z Zawichosta (...) przychodzi do Warszawy w ciągu 36 do 40 godzin; w tym roku zaś przybór rozpoczął się już w kilka godzin po zawichostkiej wiadomości. Zdaje się więc, że to było skutkiem wezbrania rzek poniżej Zawichosta do Wisły wpadających, jak Wieprz, Pilica, Kamienna, napływ których stanowił tak zwaną pierwszą wodę.

[Gazeta Warszawska 1867 (156); 2]

1176. OKRES ŻNIW – POZNAŃSKIE – DESZCZE

Z Poznańskiego donoszą, że żniwom tegorocznym nie sprzyja bardzo pogoda, prawie codziennie deszcze padają.

[Gazeta Warszawska 1867 (181); 1]

1177. 4 SIERPNIA – POWIAT ŁOMŻYSKI – DESZCZ, WYLEW NARWI

(...) urodzaje są bardzo piękne, pomimo częstych deszczów i jak na letnią porę chłodnego powietrza. Narew bardzo rozlała; szkody w sianie są znaczne (...) Mosty woda pozносиła; drogi popsuła.

[Gazeta Warszawska 1867 (183); 1]

1178. 10 PAŹDZIERNIKA – LWÓW – CIĄGŁE DESZCZE

Siew prawie ukończony, ale sprzęt kartofli choć to już 10-ty października na większych i mniejszych przestrzeniach jeszcze dotąd nierozpoczęty z przyczyn ciągłych deszczów, po których obawiamy się mrozu, co byłoby prawdziwą klęską.

[Gazeta Warszawska 1867 (235); 1]

1868

1179. 3 STYCZNIA – RADOM I OKOLICE – OGROMNE ŚNIEGI

Piszą nam z Radomia: w okolicach tutejszych mamy ogromne śniegi, drogi miejskie musiano rozkopywać, a w wielu miejscach oznaczać tykami z wiechami słomianymi.

[Gazeta Warszawska 1868 (2); 1]

1180. 14 STYCZNIA – KRAKÓW I OKOLICE – NIEPAMIĘTANA ŚNIEŻNA ZIMA

Na głównych drogach komunikacyjnych niepokonane nastąpiły zapory śniegowe, cóż mówić dopiero o traktach bocznych; mianowicie w okolicach podgórskich, które tak śniegi zasypały, iż ze wsi dostać się niepodobna, a o kursowaniu poczt myśleć nawet nie można (...) W mieście Krakowie wydano około 1,000 zł r. na oczyszczenie ulic przynajmniej główniejszych z parołokciowej powłoki śniegu (...) nowa zamieć nanosi nową warstwę

[Gazeta Warszawska 1868 (9); 1]

1181. 24 STYCZNIA – CIECHOCINEK – WYLEW WISŁY

Nad ranem w piątek (to jest d. 24 z. m.) Wisła pod Ciechocinkiem ruszyła, a skutkiem uformowania się zatorów ku granicy, woda nie mając w korycie odpływu, zaczęła tak

gwałtownie przybierać, że w ciągu tegoż samego dnia cała nizina Cieclocinka została zalana.

[Gazeta Warszawska 1868 (25); 1]]

W skutek wylewu Wisły, część kolei żelaznej od strony dworca w Cieclocinku, została zalana. Komunikacja z miastem odbywa się tylko pieszo po lodzie. Most pomiędzy stacją a zakładem solnym i część tamy, woda podmyła.

[Gazeta Warszawska 1868 (24); 1]

1182. 30 STYCZNIA – WARSZAWA – AEROLIT

Aerolit ten, który przeleciał po nad horyzontem warszawskim we czwartek [30 I] o godzinie 7-ej wieczorem przy zupełnie pogodnym niebie, miał kształt świetnej kuli ognistej, biegł od strony południowo-zachodniej ku północno-wschodniej; kula ta z początku w kolorze białym, zwiększała swoje światło i przedłużała smugę świetną i po czterech sekundach biegu, przybrała barwę czerwoną i w wysokości blisko 20 stopni nad poziomem, w stronie północno-wschodniej, pękła i rozprysła się na kilka części z nadzwyczaj silnym blaskiem, który jakby błyskawica lub silne światło elektryczne cały widnokrąg oświetlił. Potem we trzy i pół minuty, dał się słyszeć silny i przeciągły huk do grzmotu lub huku z dział podobny.

[Gazeta Warszawska 1868 (25); 1]

1183. 30 STYCZNIA – METEORYT NAD WARSZAWĄ

Nadzwyczajne wypadki w przyrodzie warte są uwagi. Dnia 30 stycznia 1868 roku doleciał do naszej ziemi aerolit [był to słynny tzw. meteor z Pułtuska]. Przebił atmosferę otaczającą Europę i leciał nad Warszawą, pomiędzy 7 a 8 wieczorem w postaci kuli ogromnej ognistej. Słonecznym blaskiem świeciła, sypała białe promienie w przestrzeni. Kierunek jej wydał się mnie ze wschodu południowego na północ. Siedząc samotnie nad książką, wsparta na rękę, obok jasno palącej się lampy „karsel” w moim mieszkaniu na Placu Teatralnym, tam, gdzie się prawie łączą ulice Senatorska i Bielańska; jasność nad ludzka słoneczna raptem błysła przez okna i napełniła białym światłem mój salon... gwałtownym ruchem wstałam, rzuciłam się do okna i spostrzegłam meteor. Jeszcze zdawał się unosić nad dachami ulicy Bielańskiej. Te wszystkie wrażenia kilka sekund trwały... Zdziwieni Warszawiacy szukali śladów wspaniałego meteoru i dowiedzieli się, że rozpękł się z hukiem wielkim gdzieś za Wisłą niedaleko Pułtuska.

[Kicka 1972; 620]

1184. 30 STYCZNIA – OKOLICE PLESZEWA – UPADEK CZĘŚCI METEORYTU

Z onegdajszego meteoru, którego światło stłumiło światło nafty w pokoju, część spadła w Biskupicach, druga na probostwie Popielarnia pod Miłosławiem.

[Gazeta Warszawska 1868 (26); 4]

1185. WIOSNA – GALICJA – WYLEW RZEK

Wisła, San i Wisłoka zalawszy okoliczne włości znaczne wyrządziły szkody. Jeszcze mieszkańcy opamiętać się nie mogą po wylewie i nieurodzaju zeszłorocznym, gdy oto rozpasany żywioł nowe zapowiada klęski (...) Cały pas po nad Wisłą od Brusa do Wiśłoki, mieszczący 14 wsi, zalany był wodą.

[Gazeta Warszawska 1868 (58); 1]

1186. 30 KWIETNIA – PRASZKA (RADOMSKIE) – TRĄBA POWIETRZNA

Okolo 4-ej po południu niebo zachmurzyło się, grzmoty i błyskawice były zwiastunami gwałtownego po nich następującego deszczu. Po upływie kilku chwil okropny wichur stał się niszczycielem piętnastu domów, zrywając z nich dachy do szczętu, kilkanaście stodół zupełnie obalił, wiekopomne buki w ogrodzie dworskiem wyrwał z korzeniami, a wszystko to było dziełem jednej chwili, poczem wypogodziło się tak, jak gdyby natura cieszyła się ze sprawionego figła, szydziła sobie ze stroskanych mieszkańców.

[Gazeta Warszawska 1868 (111); 2]

1187. LIPIEC – OKOLICE WŁODAWY – SUSZA, BURZE Z GRADEM

Po tak długiej suszy od dni kilku padają deszcze z burzami, które szkody nie małe wyrządzają. Grady miejscami powybijają zboża włościańskie do szczętu.

[Gazeta Warszawska 1868 (154); 1]

1869**1188. 2 SIERPNIĄ – OKOLICE PŁOŃSKA – BURZE**

Zeszło poniedziałkowa burza [2 VIII] jakkolwiek strachu nam napędziła (...) opócz połamania wielu drzew i poobijania owoców, pozrywania tu i ówdzie dachów, nie zrobiła stosunkowo szkód wielkich. Na szosie z Płońska do Modlina wiele było drzew powywracanych i połamanych, słupy telegraficzne poprzewracane i druty porwane wprawiono niebawem.

[Gazeta Warszawska 1869 (172); 2]

1189. 2 SIERPNIĄ – POWIAT LIPNOWSKI – BURZA Z GRADEM

Dnia 2 b. m. i r. przeszła przez powiat Lipnowski straszna burza połączona z gradem. Między Włocławkiem a Nieszawą o godzinie 8-ej wieczorem grad wielkości orzecha laskowego, wielkie zdziałał spustoszenie w zbożach. W powiecie Lipnowskim powywracała burza budynki.

[Gazeta Warszawska 1869 (175); 1]

1190. 6 SIERPNIĄ – POWIAT PLESZEWSKI – BURZA Z GRADEM

W okolicy północno-wschodniej powiatu Pleszewskiego srożyła się d. 6 b. m. wieczorem okropna burza. Grad wielkości pięści padał przez blisko pół godziny w tak znacznej ilości, że ziemia była nim na kilka cali dość długo pokryta. Burza ta nietylko zrzędziła znaczne straty w kilku wsiach tak w zbożu jak i w budynkach (...) Grad pozabijał mnóstwo ptastwa, a nawet zajęcy, że dzieci nazbierały ptasząt pełne koszyki, bydło będące na polu poranił i kilkoro dzieci zabił.

[Gazeta Warszawska 1869 (179); 1]

1191. POCZĄTEK SIERPNIĄ – GUBERNIA MIŃSKA – NAWAŁNICE BURZOWE

Dnia 2 sierpnia straszna nawałnica z piorunami trwała od 5 do 8 godziny wieczorem (...) Nazajutrz znowu była burza (...) Dnia 4 sierpnia (...) o północy wściekła burza się rozszalała. W dniu następnym cztery burze w małych po sobie przestankach się zrywały.

[Gazeta Warszawska 1869 (180); 1]

1870

1192. 1 STYCZNIA – WARSZAWA- ZORZA POLARNA

W nocy z dnia 1 na 2 stycznia, to jest z soboty na niedzielę widziano u nas zorzę północną. Początek zjawiska spostrzeżono o godzinie 5 minut do 12, była to świetna czerwona smuga światła w północno-wschodniej stronie nieba, stopniowo się rozszerzająca, która o samej północy zamieniła się na silną purpurową lunę zajmującą całą północną-wschodnią i północną stronę nieba. Zjawisko trwało w tym kształcie do godziny kwadrans na 1, przesuwając się z wolna ku stronie nieba północno-zachodniej.

[Gazeta Warszawska 1870 (3); 1]

1193. OKOLICE WARSZAWY – 10 STYCZNIA – BOCZNE SŁOŃCA

Onegdaj [10. I] o godzinie wpół do jedenastej przed południem widziano dość rzadko przytrafiające się zjawisko, to jest tak zwane boczne słońca. Z początku zjawily się dwa słońca boczne na wschód i na zachód prawdziwego, po zniknięciu zaś tychże powstały dwa inne pod i nad prawdziwym, nie mające wszakże już jak poprzednie kształtu krągłej tarczy, ale będące w formie podków odwróconych od istotnego słońca, które znikły o godzinie 11-ej. Zjawiska takie pochodzą od załamania się promieni słonecznych w chmurach.

[Gazeta Warszawska 1870 (8); 1]

1194. 16 STYCZNIA – LWÓW – ŁAGODNA ZIMA

Ze Lwowa donoszą 16 b. m., że prawdziwa zima dotąd się tam nie zaczęła. W okolicy Lwowa pola okryte są śniegiem zaledwie na dwa cale. Stan jednak powietrza, chociaż tak niezwykły, nie wywarł jeszcze na zasiewy tak szkodliwego skutku, by można było już teraz lękać się o urodzaje.

[Gazeta Warszawska 1870 (18); 2]

1195. 6 LUTEGO – WARSZAWA – OSTRE MROZY

I tak, w ciągu ostatnich 44 lat, to jest od roku 1826, czyli od czasu rozpoczęcia spostrzeżeń meteorologicznych w tutejszem Obserwatorium Astronomicznem, największe zimno było $-26,5$ stopni Reaumura, czyli $-33,1$ stopni Celsyusza. Największy ten mróz przypadł dnia 11 lutego 1855 roku. Z innych wielkich mrozów były: $23,3$ stopni Reaumura dnia 23 stycznia 1850 roku, $23,0$ st. R. d. 22 stycznia 1829 roku (...)

Wczoraj, to jest w niedzielę dnia 6 lutego, o godzinie 7-ej z rana, termometr stustopniowy Celsyusza w tutejszem Obserwatorium Astronomicznem wskazywał $30,4$ stopni czyli $24,5$, wyraźnie dwadzieścia cztery i pół stopni Reaumura (...) Tymczasem wysokość barometru obecnie nizwykle już wielka, bo naprzykład wczoraj rano o godzinie 7-ej dochodząca $771,16$ milimetrów, ciągle się jeszcze zwiększa. Ten stan i ruch barometru, oraz stale od niejakiego czasu wiejący wiatr północno-wschodni, nie zapowiadają bynajmniej zmiany temperatury (...)

Starzy mieszkańcy Warszawy powiadali nam, iż w r. 1799 w mieście tutejszem było 33 stopnie zimna.

[Gazeta Warszawska 1870 (28); 2]

1196. 12 LUTEGO – MROZY W CAŁYM KRAJU

Panujące obecnie mrozy, jak Kur. Warsz. donosi z wielu stron kraju, zrzędziły już znaczne szkody w polach i w ogrodach. Brak śniegu na gruntach obsianych, ułatwia dostęp zimnu do roślin i przytępia ich wegetację (...) Powracający z Sochaczewskiego donoszą, że na trakcie zmarzło czterech ludzi. Opowiadano, że do szpitala prazkiego, przywieziono w tych dniach znaczną liczbę ludzi z odmrożonymi częściami ciała, a toż okolic po za Pragę leżących.

[Gazeta Warszawska 1870 (33); 1]

1197. PIERWSZA POŁOWA LUTEGO – PUŁAWY – SILNE MROZY

Z Nowej Aleksandryi (Puławy) piszą do Kur. Lub. pod dniem 25 z. m. [lutego]: Od dnia 30 stycznia do 11 lutego, przez dni 13 mieliśmy silne mrozy, od dawna niepamiętne, bo dochodzące do 27 stopni (...) Wisła pokryta lodem przeszło łokciowej grubości.

[Gazeta Warszawska 1870 (51); 1]

1198. 2 CZERWCA – OKOLICE KALISZA I CZĘSTOCHOWY – GRAD

W tych dniach w okolicach Kalisza i Częstochowy, spadł silny grad, który spustoszył na znacznych przestrzeniach pola zasiane zbożem.

[Gazeta Warszawska 1870 (120); 1]

1199. 12 CZERWCA – DZIAŁOSZYN – TRĄBA POWIETRZNA

W dniu 12 b. m. i r. między godziną 3-4 po południu, trąba powietrzna nawiedziła nasze miasto, zrzędząc znaczne i trudne do obliczenia straty. Na 200tu domach dachy zniszczone lub pozrywane, starodrzew na drodze i w pięknym ogrodzie miejskim powyrywany z korzeniami. Miasto smutny przedstawia widok. W okolicy również burza znaczne poczyniła szkody we wsiach: Kamion, Mokre, Dziadaki, Bobrowniki i Szczytniki; grad zniszczył urodzaje, a szalony wiatr we wsi Kamionie górę piaskową wrzucił do rzeki. Tegoż dnia o godzinie 6-ej wieczorem w mieście Brdowie, w powiecie Kaliskim, od uderzenia piorunu zapaliła się i zgorzała wieża na kościele.

[Gazeta Warszawska 1870 (147); 2]

1200. 13 LIPCA – POWIAT RADZYMIŃSKI I NOWOMIŃSKI – BURZE Z GRADEM

Burza (...) poczyniła, jak nam donoszą, następujące szkody: we wsi Laskowie przewróciła owczarnię i zabiła 28 sztuk owiec (...) We wsi Trojanach przewróciła stodołę i oborę, we wsi Rozszczypie ogromny grad wybił prawie całą krescencję; w Szczepanówku, Tuli, Łachowie, burza poobalała stodoły murowane i domy drewniane.

[Gazeta Warszawska 1870 (155); 1]

1201. 26 LIPCA – BUKOWINA – WYLEW SERETU

Dnia 26 lipca wystąpił Seret ze swego łożyska i zalał pola położone po obu jego stronach. Wezbrana woda zabrała z sobą w nocy kilka młynów koło Kamenki, Wołoczyńca i Czerepkowców (...) Kilkaset morgów pola i łąk zajęła woda a przestrzeń cała od Seretu aż do Kamenki wygląda jak wielkie jezioro.

[Gazeta Warszawska 1870 (174); 1]

**ZAPISKI O STANACH POGODY W LATACH 1871-1880,
PROWADZONYCH PRZEZ KAJETANA KRASZEWSKIEGO,
ASTRONOMA I METEOROLOGA Z ROMANOWA PODLASKIEGO
[od pozycji 1202 do pozycji 1246 na podstawie: Kraszewski 2000]**

1871

1202. MROŻNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Mrozy były przez ten czas ogromne, po dwadzieścia kilka stopni, śniegi takie, że koleje żelazne pozasypywało tak, że po dni kilka komunikacje całkiem były przerwane; dyrekcje kolei warszawsko-wiedeńskiej, na oczyszczenie drogi ze śniegów, wydało 50 tysięcy r. i terespolską zawiązało między Siedlcami i Łukowem.

1203. 28 LUTEGO – DESZCZE I ROZTOPY

Od dni kilku odwilż zupełna i jeszcze deszcze częste ciepłe przechodzą, śniegi zginęły – wody ilość wielka, droga żadna.

1204. 8 MARCA – ROZTOPY, WYLEW BUGU

Czas mamy piękny, ciepło i wody ogromne. Terespol i szosa pod Brześciem zalane. Bug niesie chaty, młyny, etc. nie wiadomo skąd porwane.

1205. 12 MARCA – WIOSENNA POGODA, WYLEW RZEK

Wiosna się zbliża, mieliśmy dni kilka pięknych, wody ogromne Wisła, Bug, Warta, Wieprz wezbrane znaczne robią szkody, już i ptactwo się odzywa, a nawet widzieliśmy żaby (...)

1206. 27 MARCA – WIOSENNA POGODA

Wiosna się zbliża ciepło bardzo. Bociany tradycyjnie powinny były przylecieć na Zwiastowanie N. M. P. dnia 25 marca, ale ich jeszcze dotąd nie ma, nie wiadomo, co ich w drodze zatrzymało.

1207. 3 MAJA – SŁOTA I ZIMNO

Czas szkaradny, ślota ciągła i zimno.

1208. 11 MAJA – ŚNIEG DESZCZ I GRAD

Wielka obawa tego roku z urodzajami. Zimno ciągle takie, że do tej pory liście na drzewach nic prawie nie ma (...) dziś 11 maja śnieg, deszcze i grad cały dzień na przemiany; parę dni temu była zupełna gruda i lód...

1872

1209. 27 LISTOPADA – RÓJ METEORÓW

Dnia 27 listopada było widziane powszechnie ciekawe zjawisko, ogromnej ilości sypiących się meteorów, jako deszcz ognisty, nie do zliczenia; ten fenomen znany i spostrzega-

ny w mniejszej lub większej świetności przypada zwykle na dzień 12-13 listopada, nigdy wszelako u nas w takiej świetności obserwowany nie był.

1210. 3 GRUDNIA – CIEPŁO, PRACE POŁOWE

Zima tego roku nadzwyczajna; dziś 3 grudnia ciepło, chmurnawo, ciepła 10 stopni Reaumura, czas zupełnie letni, drzewa puszczają młode listki, kwiatki polne kwitną, kuropatwy znoszą jaja, w polu orzą na dobre (...) tymczasem we Francji i Austrii były już śniegi, my do tej pory nie widzieliśmy ani płatka śniegu.

1211. 18 GRUDNIA – CIEPŁA JESIENNA POGODA

Do tej pory mieliśmy parę razy lekkie mroziki nie przekraczające paru stopni; kwitły też w polu kwiaty, dojrzewały po raz drugi wydane niektóre jagody, a nawet jabłka i zboże szło w kłos, gdzie nie było ścięte lub spasione. Śniegu do tej pory wcale nie było, dopiero teraz wieczorem zaczął padać po trosze.

1212. 23 GRUDNIA – PIERWSZY MRÓZ

Dziś na wieczór pierwszy mróz nieco większy, 10 stopni, wyjaśniło się pięknie, śniegu bardzo mało.

1873

1213. 20 STYCZNIA – BRAK ZIMY

Zimy jak nie ma tak nie ma, ciągle mamy po parę stopni ciepła, a czasami i 6 i więcej, nieraz przy pięknym i pogodnym słońcu istna wiosna lub zima włoska. Jutro już 21, czyli i św. Agnieszka wypuszcza skowronka z mieszka, zatem idzie ku cieplejszemu, a tu lodu w lodowni ani krzty, źle będzie latem, jeśli jeszcze mróz nie chwyci.

1214. 20 MARCA – WCZESNA WIOSNA

Już na św. Józef pośpieszył się i przyleciał bocian lubo pojawić się powinien na Zwiastowanie N.M.P., tj. 25-tego, miałaby nam wczesną zwiastować wiosnę? Czajki są już od dawna, jak też czaple, dzikie gęsi, kaczki: parę dni też i cieplejszych było i pogodniejszych, teraz deszcze zaczynają przechodzić.

1215. 2 KWIETNIA – POGODA WIOSENNA

Już prawie od dwóch tygodni pogoda trwa prawdziwie wiosenna, najpiękniejsza, drogi powysychały zupełnie, siew owsa prawie w trzeciej części skuteczniejszy.

1216. 27 KWIETNIA – ZAMIEĆ ŚNIEŻNA

Kiedy po tak długim przeciągu czasu pięknej prawdziwie wiosennej pogody wszelka roślinność się obudziła, zmienił się raptownie wiatr i wczoraj cały dzień zawitała nam raptownie prawdziwie zimowa zamieć ze śniegiem i dwustopniowym przymrozkiem lecz dzisiaj wieczór już się prawie ociepliło.

1217. 15 MAJA – DESZCZ ZE ŚNIEGIEM

Po najpiękniejszej pogodzie wczoraj wypadł czas okropny: śłota, wiatr, deszcz ze śniegiem, termometr spadł do 3 stopni, dziś rano się ociepliło.

1218. LISTOPADA – CIEPŁA JESIEŃ

Czas lubo chmurny, ale piękny dosyć, ciepło jak rzadko w tej porze, lecz liście prawie całkiem opadły i natura jesienną zupełnie fizjonomię przybrała.

1874**1219. 1 STYCZNIA – POGODA MROŻNA BEZŚNIEŻNA**

Pogoda piękna, mróz, sucho i brak śniegu.

1220. 30 MARCA – POGODA SŁOTNA

Wiosna marudna się rozpoczyna – śłota prawdziwie marcowa, czaple przyleciały około św. Józefa, a jak zwykle na Zwiastowanie i bociana widziano, ale do tej pory jakoś się mało pokazuje.

1221. 28 KWIETNIA – DUŻE OPADY ŚNIEGU

Pogoda i wiosna jeszcze się ustalić nie mogą, dziś w nocy i rano śnieg sypał ogromny, wszystko się białym płaszczem jak zimą pokryło znikł dopiero koło południa (...)

1222. WIOSNA ZIMNA, LATO I POCZĄTEK PAŹDZIERNIKA SUSZA, KOMETA

Rok ten pod względem meteorologicznym należał do zupełnie wyjątkowych, wiosną były bowiem zimna bardzo, w połowie maja śniegu na pół stopy upadło, następnie przez lato i jesień aż do dnia 9 października nadzwyczajnie sucho – trawy i jarzyny wypaliło, wody powysychały, mimo to powietrze było dosyć zdrowe. Lud przypisuje to pięknej komecie, odkrytej jeszcze w kwietniu przez astronoma Cogia, która w lipcu już w pełnym blasku i widzialna w stronie północnej nad horyzontem prawie, sięgała ogonem strzępiastym do konstelacji Wielkiej Niedźwiedzicy.

1223. 19 GRUDNIA – POGODA SŁOTNA

W połowie listopada spadły wielkie śniegi, sanna stanęła była wyborna, ale teraz zginęło to wszystko i śłota szkaradna.

1875**1224. MROŻNY I ŚNIEŻNY LUTY**

Zima tego roku staroświecka. Od początku lutego śniegi ogromne i mrozy ciągłe, sanna niepamiętna.

1225. 28 MARCA – OPADY ŚNIEGU

Dziś drugi dzień świąt wielkanocnych. Wczoraj od rana śnieg ogromny sypie, a raczej od nocy, dzień cały sanna, która trwała wybornie dotąd, poprawia się.

1226. CIEPŁY MAJ

Ciepło się już od paru tygodni ustaliło, drzewa rozwinęły się całkiem, deszcze dość często przechodzą. Maj bardzo piękny do tej pory.

1227. 17 SIERPNIA – TRZĘSIENIE ZIEMI

Trzęsienie Ziemi we Lwowie i Hrubieszowskiem. Trwało kilkanaście sekund w Mirczu, Kryłowie, Kotlicach, Posadowie i we Włodawie. W kościele kodeńskim pękło sklepienie, w Dolhobyczowie parę budynków zostało zrujnowanych i mocno uszkodzonych.

1228. 21 PAŹDZIERNIKA – SUCHA I ZIMNA JESIEŃ

Jesień ciągle sucha i bardzo zimna, już 21 X śnieg próbuje padać, a temperatura od dni kilku ciągle bliska zera, o słońcu zapomnieliśmy jak wygląda, słowem jesień tego roku renowy polskiej jesieni nie utrzymała.

1229. 23 LISTOPADA – SŁOTNA JESIEŃ

Dnie brzydkie i słotne – śnieg i deszcze, odwilż i wiatr, powietrze istne marcowe.

1230. 12 GRUDNIA – MROŹNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Zima stanęła staropolska, śniegu w bród, mrozy przed paru dniami dochodziły od 18 do 24 stopni, a zawsze około minus 10 stopni trzymają nie folgując.

1876**1231. 3 MARCA – POGODA DESZCZOWA**

Od dni kilku deszcz i flaga ciągła, wiosna się zbliża, droga szkaradna, wody znaczne, jeszcze jednak do gruntu nie puściło zupełnie.

1232. 24 MARCA – POGODA ZMIENNA

Pogoda się ustalić nie może, było już prawie sucho, aż oto znowu spadły śniegi i słoty trwają od paru tygodni.

1233. MAJ – WIOSENNE BURZE, NOCNE PRZYMROZKI

Pogoda bardzo piękna ustaliła się, ale było już parę burz silnych i grzmotliwych, jak wśród lata. Między 19-20 V z wiatrem północnym i pogodnym niebem w nocy ścisnął mróz minus 5 stopni, która to niespodzianka przy zbyt tego rodzaju wcześniej i bardzo silnie rozwiniętej roślinności najgubniejszą wywarło skutki, zboża ucierpiały mocno, a owoce co do jęty przepadły z kretesem, co tym smutniej jest, że prześlizgnięte okwitnąwszy najpiękniejszą nadzieję. Przyczyna tak zgubnej meteorologicznej zmiany nie inna być może, tylko wczesne i bardzo silne ciepła, które spowodować musiały znaczne oberwanie się lodów na biegunie północnym i wypłynięcie na Atlantyk wielkiej ilości ice-bergów, czyli gór lodowych, które tak raptownie obniżyły temperaturę Europy, że całe winnice we Węgrzech, Francji i Włoszech plon tegoroczny najzupełniej straciły. Obecnie od paru tygodni już się ociepliło, lecz drzewa liście tegoroczne zrzuciły i nowe skąpo na miejsce opadłych odrastają.

1234. 11 LISTOPADA – OPADY ŚNIEGU

Św. Marcin wierny swemu amatorstwu przyjechał na białym koniu i koń nie lada, bo śniegu spadło dobrze na pół stopy, a dosypuje ciągle, kto wie, czy sanny nie będzie, bo mrozy trzymały przedtem tydzień prawie, padł śnieg na suchą ziemię i nie zginie.

1877**1235. 28 MARCA – WIOSENNA POGODA**

Wiosna się zbliża, dziś dzień bardzo ciepły, ledwie gdzie niedzie resztki brudnego śniegu szarzeją, wód niewiele i drogi mniej złe, jak lat innych.

1236. MAJ – PIERWSZA POŁOWA MIESIĄCA DESZCZOWA, DRUGA POŁOWA CIEPŁA

Wiosna tegoroczna niezwykajna jaka, zła czy dobra – powiedzieć trudno, bo deszcze leją, wody wiele, siewy opóźnione bardzo, bo oto jutro już się czerwiec zaczyna, a kartofle ledwie w samym początku sadzenia i owsy i jęczmiona siejemy, błoto bowiem i ziemia rozmiękła wszystkie roboty opóźniły, ale maj za to w drugiej połowie, a właściwie od 21 ciepły bardzo.

1237. LATO I POCZĄTEK JESIENI CHŁODNE

Lato obecne chłodne i ciepła mieliśmy niewiele, teraz [23 IX] znowu zimna jak późnej jesieni, słońca trwała tygodniowa aż do dnia wczorajszego [22 IX]

1238. JESIEŃ – CHARAKTERYSTYKA POGODY

Jesień i początek zimy niezwykajne tego roku, październik zwykle najpiękniejszy miesiąc, teraz był dżdżysty, zimny i słotny, za to listopad cały suchy i względnie cieplejszy niż zwykle, aż dotąd wcale śniegu, słońca wielkich ani mrozu nie było, orzemy i kopimy rowy, jak w najlepsze. Zima się zaczęła dopiero 16 grudnia, do którego czasu oraliśmy wybornie i ciepło było jak w jesieni.

1878**1239. ZIMA Z OBFITYMI OPADAMI ŚNIEGU, KONIEC LUTEGO WIELKIE OCIEPLENIE I ROZTOPY**

Zima się zaczęła około połowy grudnia zeszłego roku z wielkimi opadami śniegu, którego na łokieć przeszło leży i zaspy ogromne i jeszcze codziennie go dosypuje, a nabój taki, że jak koń z niego zejdzie, to po brzuch zapada i jazda parą koni niepodobna jest prawie. Koniec lutego wielkie ocieplenie, zima od razu zginęła (...) Przez tydzień padał deszcz i sanna zginęła.

1240. 6 KWIETNIA – POCZĄTEK WIOSNY

Wiosna już się rozpoczyna, wód mało, drogi wcale dobre, siewy na górnych miejscach rozpoczęliśmy wczoraj.

1241. 7 MAJA – WIOSNA CHŁODNA I SUCHA

Wiosnę mamy bardzo piękną, lecz do tej pory bardzo chłodną i suchą,

1879**1242. 29 KWIETNIA – PIERWSZA POŁOWA MIESIACA SUCHA I CIEPŁA, DRUGA DESZCZOWA I CHŁODNA**

Już było sucho zupełnie na Wielkanoc [13 IV] i ociepliło się tak, że do 17 stopnia mieliśmy, teraz zimno znowu i deszcze tak nalały, że w polu robić trudno.

1243. 25 LIPCA – LATO MOKRE I CZĘSTE BURZE Z GRADEM

Lato mokre i burzliwe, deszcze bezustannie robotom w polu nie sprzyjające wcale, ledwieśmy uchwycili siano i koniczynę, jak ludzie mówią kradnąc z łąki, żniwa nadchodzą, a deszcz mało nie codziennie i grady w tym roku ciągle kłęski zadają, żyje się z dnia na dzień pod strachem.

1880**1244. ROK BURZLIWY, TRĄBY POWIETRZNE GRAD ULEWY I POWODZIE**

Deszcze w same żniwa przeszkadzały nam w gospodarstwie bardzo, tego roku urodzaj niezły, ale rok niezmiernie burzliwy, trąby powietrzne, grady, ulewy, a i powódzie w całym kraju u nas i w ościennych krajach nieobliczalnie poczyniły szkody.

1245. 13 PAŹDZIERNIKA – DESZCZE Z WIATREM

Słota okropna się zaczęła, lało 10 dni, po krótkich roz pogodzeniach od północy rozpoczęła się flaga, deszcz cały tydzień prawie trwający.

1246. 17 GRUDNIA – OBFITE ŚNIEGI

Od dni kilku śniegi spadły obfite i ciągle jeszcze dosypują z mrozem albo z deszczem na przemiany, stanęła sanna, droga doskonała.

1881**1247. MIEJSCOWOŚCI NAD NEREM – POCZĄTEK ZIMY SŁOTY I BRAK ŚNIEGU**

Wilgoć, która prześladowa od połowy lata, trwa ciągle w powietrzu, w mieszkaniach, a co najważniejsza na polach zasianych oziminą. Wszystko leży w błocie i wodzie, na nizinach wymokło zupełnie. Rzepaki prawie wszędzie przepadły. Mrozów nie mamy, a jeżeli spadną śniegi na pola błotniste nim te zostaną ściągnięte mrozem, przewiduje się straszny nieurodzaj.

[Gazeta Warszawska 1881 [13]; 5]

1248. 27 STYCZNIA – EUROPA ŚRODKOWA I WSCHODNIA – TEMPERATURA POWIETRZA

W Pradze Czeskiej według stustopniowego termometru Celsyusza było mrozu $-131/2^{\circ}$, w Krakowie $-201/2^{\circ}$, w Warszawie $-201/2^{\circ}$, w Wilnie $-221/5^{\circ}$, w Charkowie $-241/2^{\circ}$. Tymczasem w Rydze tyleż co w Mikołajewie -16° , w Moskwie prawie tyleż co w Kierczu -11° , w Rewlu tyleż co w Tyflisie $-51/4^{\circ}$, a mniej o cały stopień niż w Wiedniu ($-64/5^{\circ}$) (...) Na koniec w Petersburgu niewiele było zimniej niż w Rzymie, bo w pierwszym było mrozu $-44/5^{\circ}$ (...)

[Gazeta Warszawska 1881 (24); 2]

1882**1249. 7 STYCZNIA – TORUŃ – WIOSENNA POGODA**

Przez cały ubiegły tydzień mieliśmy piękne wiosenne powietrze, lód na Wiśle zupełnie puścił, a jeśli temperatura obecna miałaby uleść szybkiej gwałtownej zmianie, natenczas pola bardzoby ucierpiały.

[Korespondent Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1882 (2); 4]

1250. 9 KWIEŃNIA – KALISZ I OKOLICE – ŚNIEG I MRÓZ

Ubiegłe święta Wielkiejnocy tem chyba różniły się od świąt zeszłorocznych, że sprowadziły nam niespodziankę w postaci śniegu i mrozu. Pierwszy w dzień niedzielny grubemi padał płatami, jak gdyby chcąc powetować skąpstwo ubiegłej zimy, drugi w nocy zwarzył kwiatki w ogrodach i listki na drzewach, nad którymi jednakże zlitowało się niebo, śląc w trzecim dniu świątecznym dobroczynny deszczyk, który zagoił rany przez mróz zadane.

[Kaliszanin 1882 (29)]

1251. 1 LIPCA – GDAŃSK – UPAŁY I BURZA

Z początku ubiegłego tygodnia panowały tutaj wielkie upały; w końcu zaś mieliśmy burzę połączoną z deszczem, który tylko z małemi przerwami do końca tygodnia trwał (...)

[Korespondent Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1882 (27); 4]

1252. 4 SIERPNIĄ – WARTA – ULEWNE DESZCZE

Kilkudniowy ulewny deszcz narobił i w naszych stronach niemało strachu rolnikom, dzisiejsza jednak piękna pogoda obawy te rozwiła, bo nic dotychczas jeszcze złego nie wynikło.

[Kaliszanin 1882 (61)]

1883**1253. 22 STYCZNIA – KRAKÓW – CIEPŁA ZIMA**

Jednocześnie dzienniki dzisiejsze przynoszą nam wiadomość, że w Krakowie od kilku dni panuje stała i ciepła pogoda przy $+10^{\circ}$, w Kazaniu zaś srożą się mrozy przewyższające -30° Reaum.

[Gazeta Warszawska 1883 (16); 2]

1254. 12 CZERWCA – WOJ.EWÓDZTWO LUBELSKIE – BURZE, ULEWY I GRADY

Burza, deszcze i grad w dniu 12-m czerwca w okolicach Kraśnika, Janowa i osady Goraja w powiecie Zamojskim, poczyniły szkody na polach i łąkach. Woda popsuła drogi i mosty, o których naprawę wysłano polecenia do władz miejscowych. W gminie Goraja straty na polach i łąkach obliczają do 13,000 rubli. Burza z gradem przeszła także w wielu innych gminach (...) We wsi Giełczwi, w gminie Wysokie burza zwała 15 stodół, z wielu budowli zniosła dachy i wyrwała mnóstwo drzew z korzeniami Na polach wsi: Giełczwi, Kajetanówki i Izdebna, grad zbił oziminę i jarzynę. Straty w budynkach i zbożu obliczają w przybliżeniu na 30,000 rubli.

[Gazeta Warszawska 1883 (147); 2]

1255. 8 LIPCA – POWIATY OLKUSKI I MIECHOWSKI – GRADOBICIE

W niedzielę d. 8-go lipca, o godzinie 11-ej rano, grady w Olkuskim poczyniły znaczne straty. W samej gminie Jangrot w pień zbitych gradem około 400 morgów; ucierpiały wsie: Braciejówka, Michałówka, Jangrot, Głanów, Imbramowice (...) Podobno w Miechowskim około Książa Wielkiego i Proszowic, dziesiątki wsi ucierpiały od gradobicia. I w latach przeszłych bywały grady, ale te najczęściej niszczyły pojedyncze wsie, rzadko zaś kilka; tymczasem gradobicie tegoroczne z dnia 8-go lipca jest materyalną klęską całego kraju. W żadnym roku nie zginęło od pioruna tyle osób, co w bieżącym. Około Będzina, w kopalniach Dąbrowskich, już 19 ludzi od pioruna postradało życie (...) Co jest powodem tak częstych burz, gradów, wichrów w naszym kraju? Oto coraz większe, coraz częstsze trzębienie lasów pod nowinki (...) Jeżeli nie położymy tamy niszczeniu lasów, to naprzód przepowiedzieć można, że przyszłe lata będą albo bardzo suche w jednym, albo bardzo mokre w drugim, rzadko średnie. Po części w ostatnich latach już to się daje zauważyć w Europie. W roku 1882, na południu Rosyji od słońca zboża były wypalone, a u nas porosły na pniu. W bieżącym roku w Kieleckim i Lubelskim skarżą się na deszcze, a na Kujawach na ich brak.

[Gazeta Warszawska 1883 (162); 2]

1256. 13 i 14 LIPCA – WYSZOGRÓD – GRAD

W dniach 13-m i 14-m lipca grad nawiedził Wyszogród, zrządziwszy na polach szkody przeszło na 2,000 rubli. Dnia 16-go lipca był tak silny wichur, że na trakcie z Bielska do Sierpca powywracał słupy telegraficzne.

[Gazeta Warszawska 1883 (166); 2]

1257. 15 LIPCA – OKOLICE KUTNA, GOSTYNINA I LUBIENIA – BURZE

W nocy z dnia 14-go na 15-ty lipca w okolicy (...) w samą północ szalała nader gwałtowna burza z nieustającymi błyskawicami, okropnym wichrem, oraz rześistym i silnym deszczem. Jak donosi Kur. Warszawski, straty zrządzone przez ulewę i wichur w zbożu, budynkach i inwentarzu żywym, oraz w starych drzewach z korzeniami powyrywanych lub na wpół połamanych, są bardzo znaczne. Wielce dotkliwie uczuły przebieg burzy wsie: Kłóbka, Kurów, Świerno, Beszyn i wiele innych, gdzie oprócz strat w zbożu i budynkach, padło ofiarą wiele koni, owiec i rogatego bydła.

[Gazeta Warszawska 1883 (162); 2]

1258. 20 I 21 LIPCA – KALISZ I OKOLICE – GWAŁTOWNE BURZE

Dwie burze, jakie w końcu ubiegłego tygodnia nawiedziły miasto nasze, pisze Kaliszanie, straszne poczyniły spustoszenia w bliższej i dalszej okolicy. Pomiedzy Marchwaczem a Błaszczkami trąba powietrzna powywracała budynki, powyrywała z korzeniami mnóstwo drzew, i ze straszną siłą niszczyła wszystko, co napotkała na swej drodze. Folwarki Krowica i Oszczeklin doznały największych uszkodzeń; w okolicach Błaszczek przeszła chmura gradowa, poczyniwszy ogromne szkody w polach. W powiecie Kolskim, na terytorium wsi Mostki i przyległych wiosek, grad wielkości włoskiego orzecha, padający przeszło 20 minut, szerokim na 4 wiorsty sięgającym pasem, spustoszył zboża, najzupełniej, zadając niczem niepowetowaną klęskę właścicielom. Szkody poczynione przez grad na samej tylko przestrzeni majątności Mostki, z folwarkami (...) oceniono na 34,000 rub. (...)

[Gazeta Warszawska 1883 (162); 2]

1259. 15 LIPCA – WILNO I OKOLICE – GRAD

Dnia 15 b. m. ogromny grad poczynił znaczne szkody w kilku majątkach pow. Wileńskiego. O wielkości można wnosić z tego, że małe ptactwo i koty kładł trupem. W kościółku w miasteczku Janiskach wybił wszystkie szyby. Dnia 23-go drzewo obalone przez burzę zabiło w Wilnie w ogrodzie Botanicznym jedną Izraelitkę, a zięciowi jej nogi zgruchotało.

[Gazeta Warszawska 1883 (171); 2]

1260. LIPIEC – OKOLICE WINNICY – UPAŁY I SUSZA

Upały i posuchy w okolicy Winnicy na Podolu, od trzech tygodni trwające, zaniepokoiły mocno ziemian tamecznych. Jarzyna, tataraka i ogrodowizny, pożółkły lub zeschły. Zbiór siana skończony wypadł bardzo niepomyślnie, susza wstrzymała wzrost trawy, tak, że łąki, która w roku ubiegłym dała sześć fur siana, w tym roku zebrano tylko cztery.

[Gazeta Warszawska 1883 (162); 2]

1261. LIPIEC – WOŁOŻYN, POWIAT OSZMIAŃSKI – POWÓDŹ

Wołożyn, miasteczko w pow. Oszmiańskim guberni Wileńskiej, nawiedziła powódź, będąca skutkiem przeszło dwugodzinnej ulewy. Najbardziej ucierpiała lewa strona ulicy Mińskiej. Kilka domów runęło. Czterdziestoletnia właścicielka Felicja Bykowska utonąła. Straty w mieście obliczono na 1,900 rubli. Most wołożyński woda zerwała, obalwszy filar kamienny. W podmiejskim majątku (...) prócz zniszczenia zasiewów i łąk, woda uszkodziła młyn i zamuliła staw (...) Na drodze do Mołodeczna powódź zerwała dwa mosty, na drodze do Mińska jeden, równie jak na drodze Wiśniowej. Drogi wszędzie zupełnie zniszczone.

[Gazeta Warszawska 1883 (163); 2]

1262. LIPIEC – CHWASTOWO, OBWÓD WITEBSKI – GWAŁTOWNA BURZA Z GRADEM

Z Chwastowa donoszą, że dnia 22-go b. m. nad miastem i okolicą szalała tak straszliwa burza, jakiej najstarsi ludzie nie pamiętają. Deszcz bijący półtrzeciej godziny, pomieszany z gradem, zamienił miasto w jezioro, w niektórych miejscach na półtora sążnia głębokie. Wiele jest domów zalanych, a jeden piętrowy zawalił się zupełnie. Ludzie nie wiedzieli gdzie się chronić, gdyż grad powybił wszystkie szyby w oknach. Kilka sztuk

bydła padło, a co najgorsza, pięciu malców pasących bydło i niemogących uciec przed burzą, utraciło życie w czasie strasznego huraganu.

[Gazeta Warszawska 1883 (167); 2]

1263. LIPIEC – GUBERNIA KIELECKA – GRADOBICIA

Ogółem straty z gradobicia, poniesione przez rolników w gub. Kieleckiej, dochodzą 300,000 rubli.

[Gazeta Warszawska 1883 (169); 2]

1264. LIPIEC – PRĄDNIK – WYLEW

Prądnik, przepływający dolinę Ojcowa, skutkiem dwutygodniowych deszczów wystąpił z brzegów i zamulił kilkadziesiąt morgów gruntów.

[Gazeta Warszawska 1883 (169); 2]

1265. OKRES ŻNIW – PROSNA – CIĄGŁE DESZCZE

Nad Prosną sprzęt żyta rozpoczęto na wszystkich punktach, lecz codziennie niemal deszcze nie pozwalają na zwózkę, jest obawa, żeby nie porosło, posępne obłoki grożą ciągłym deszczem, jęczmiona dojrzewają, w niektórych miejscowościach już posieczone.

[Gazeta Warszawska 1883 (169); 2]

1884

1266. 22 STYCZNIA – KALISZ – DŁUGA JESIEŃ

Jak dotąd to u nas niema zimy, lecz trwa zmienna, wilgotna jesień, śniegu nie widać, a i przymrozki bywają lekkie i rzadkie, za to pada często deszcz, nawet i ulewny, zwłaszcza po nocach. Gospodarze trwożą się o oziminy, bo w takich warunkach przepaść mogą.

[Kaliszanin 1884 (7)]

1267. 1 LUTEGO – WARSZAWA – WIOSNA BEZ ZIMY

Przysłowie powiada, iż w dzień Panny Maryi Gromnicznej przypada „połowica zimy”. Dziś mamy ostatni dzień owej pierwszej połowy, a dotąd w Warszawie oglądaliśmy ją tylko przez dzień jeden, przy dwóch czy trzech stopniach mrozu. Dziś w południe, kiedy to piszemy, mamy ciepła +7° Réaum. czyli prawie +9° Cels., a ogrodnicy z przerażeniem dostrzegają pęcznienie zawiązków kwiatu i liści na drzewach. Nie mniejsza trwoga panować musi i na wsi, gdzie postrzegają przedwczesne zielenienie się żyta i pszenicy. I nie dziwnego, że się trwożą; wszak to właśnie we trzy dni po „połowicy zimy» 1867 roku, dnia 5-go lutego, był największy znany w Warszawie mróz, wskazujący na termometrze Réaumura –26°.

[Gazeta Warszawska 1884 (27); 2]

1268. 5 LUTEGO – ŁĘCZYCA I OKOLICE – CIĄGŁE DESZCZE

Okolice blizkie Łęczycy, szczególnie też ogrody miejskie i obszary łąk zalane, wyglądają jakby jakie wielkie jezioro (...)

[Gazeta Warszawska 1884 (34); 2]

1269. DORZECZE WIEPRZA – ŁAGODNA ZIMA

Z nad Wieprza donoszą, że w skutek łagodnego stanu powietrza oziminy na gruntach piaszczystych silniej nawozem zasilonych już wegetować zaczęły, na gruntach zaś ściślej-szych pobierały. Jeżeli ciepło jeszcze dni kilka trwać będzie, a wegetacja wzmochni się bardziej, potem zaś mrozy lub śniegi nastąpią, zasiewy ozime bardzo wielce ucierpieć mogą.

[Gazeta Warszawska 1884 (34); 2]

1270. 19-23 CZERWCA – KATASTROFALNY WYLEW WISŁY I INNYCH RZEK

Niespodziewana klęska dosięgła mieszkańców pobrażę Wisły (...) wezbrane rzeki galicyjskie: San, Wisłok, Raba, Wyłoń, Stryj, Jasiołka i inne, podsycane nieustannie padającym deszczem, który i dzisiaj raz po raz się ponawia [23.VI], wystąpiły z brzegów, i pozalewały już w piątek i sobotę [20-21 VI] wiele okolic, poniszczyły drogi, a nawet w kilku miejscach uszkodziły wysokie nasypy kolei żelaznych. Wisła napeniała wodami z rzek górskich i z nagle topniejących śniegów (...) wezbrała gwałtownie, wystąpiła z brzegów pod Krakowem już w piątek [20.VI] wieczorem, pozalewała domy na Zwierzynku i w ogóle w niższych dzielnicach miasta poczyniła niemałe spustoszenia (...) Tegoż samego wieczoru przybór Wisły, spotęgowany waniem się wezbranego Wieprza, postrzeżono z niepokojem w Dęblinie. Nazajutrz zaś rano, ogromne jej wody, dosięgające stop 15-u nad zero, zaczęły już dokazywać w sposób gwałtowny tak powyżej Dęblina, jak i w obrębie samej warowni Iwanogrodu, gdzie zniszczyły w ciągu dnia tymczasowy most drewniany i budujący się stały żelazny, przeznaczony dla kolei Dąbrowskiej (...) Z ludźmi wypadku w samym Dęblinie nie było, ale musiały zdarzyć się powyżej lub poniżej tego punktu, bo widziano wczoraj w Warszawie siedm pływających trupów, w tej liczbie dwóch kobiet. Woda po drodze ku Warszawie pozrywała tamy, poniszczyła drogi, zalała kilkadziesiąt wsi okolicznych, uniosła pokosy, kopy i stogi siana z łąk nabrzeżnych, pozabierała nawóz z pola, drzewo ze składów, tratwy ze zbożem z przystanków, i wszystko pędziła ku Warszawie (...) Okolice Wilanowa, szczególnie na prawym brzegu rzeki wieś Siekierki, Saska Kępa, Gocław, Gocławek, Zerzno, stanęły pod wodą. W samej Warszawie woda już to wdzierając się przez kanały, już to nie mając odpływu z miasta, zalała część Solca, Tamki, ulicy Browarnej, Bugaju, Bolesć przed Bugajem i Rybaki (...) Z drugiej strony rzeki, na przedmieściu Pradze, piękny już park, ciągnący się między dwoma mostami żelaznymi, w większej części zalany jest wodą (...) Droga bita, ciągnąca się wzdłuż lewego brzegu Wisły między cytadelą a Bielaniem, znikła pod wodą, która odbija się o samo wzgórze bielańskie (...) Saska Kępa, odcięta zupełnie od lądu przez zerwanie mostu na Pradze i zalanie łąk pod Gocławkiem, Gocławiem i Zerznem, wielkie prócz tego poniosła straty w dobytku i porządkach domowych. Najwięcej jednak ze wszystkich pobliskich miejscowości ucierpiał Gocławek (...) Wszystkie domy napęliły się po okna i wyżej wodą, jedna pomniejsza chałupa, zerwana ze swojej podstawy, wzniosła się w górę i popłynęła, aby się roztrącić o pierwszą napotkaną zawadę.

[Gazeta Warszawska 1884 (140); 1-2]

1271. CZERWIEC – WYLEW WISŁY I NARWI

Z Sandomierskiego donoszą, że wylew zaczął się w nocy z czwartku na piątek [19/20 VI]. Wylew był tak gwałtowny, iż w ciągu dwóch godzin przestrzeń zalana wynosiła około 2 mil kwadratowych (...) Zalane są w pobliżu Sandomierza wsie: Ostrołęka, Koćmierzów, Kamień, Mączna, Długoręka, Łęka, Skotniki (...) Mieszkańcy opuszczali domy, i pa-

miętni niedawnej powodzi z 1879 roku, która pochłonęła kilkanaście ofiar, nie ratowali mienia, byleby tylko życie ocalić.

Przybór Narwi rozpoczął się w sobotę rano [21 VI], a wieczorem już mieliśmy blisko 8 stóp wysokości. W ciągu dnia wysokość podwoiła się i nastąpił wylew, a głównie z prawego brzegu woda wystąpiła na kilka wiorst, zalewając łąki, pola i całe wioski (...) Między Nowym Dworem a Modlinem woda dopłynęła do nasypu kolei Nadwiślańskiej i jest obawa podmycia.

[Gazeta Warszawska 1884 (141); 1-2]

1272. 22-23 CZERWCA – ULEWY I POWODZIE W GALICJI

Podług ostatnich wiadomości, nowa ulewa w nocy z 22-go na 23-ci, oraz wczoraj we dnie nie przestawała powiększać mitręgi i klęski. Koło Niżniowa, stacyi nieukończonyj jeszcze drogi żelaznej Transwersalnej, Dniestr zabrał całą wieś, kilkunastu ludzi utonęło (...) Miasta Żurawiec i Żydaczów stanowią jakby jedno jezioro. W Przemyślu woda zalała trzy przedmieścia; wiele domów uszkodziła, nowy szpital wojskowy stanął w wodzie (...) Podług urzędowych relacyi namiestnictwa lwowskiego powódź dotknęła 29 powiatów.

[Gazeta Warszawska 1884 (141); 2]

1273. CZERWIEC – WYLEWY RZEK W GALICJI

Z górnego biegu Wisły, podobnie jak z nad wyższego Dniestru i ich dopływów, nadchodzi przerażające wieści. W Ropczycach już dnia 19 b. m. miastu oraz gminom Niedźwiada, Glinik, Łopuchawa, Chechły, zagrażał wylew rzeki Wielopolki. Komunikacya ze wspomnionemi gminami była przerywana, a w mieście Ropczycach kilkanaście domów zalanych wodą (...) Pod Jasłem tegoż dnia, w skutek dwudniowej słoty wylały wszystkie trzy rzeki (...) prowizoryczny most Jasiołka-Jasło zniknął pod wodą, a słońca trwała ciągle i wody przybywało. W Pilźnie, skutkiem wylewu Wisłoki i wpadających do niej potoków, mosty pozamykano, a domy nad rzeką położone woda zalała (...) W Sanoku skutkiem ulewnych deszczów, padających od niedzieli [22 VI], San wystąpił z łożyska. Wysokość wody sięgała 3 metrów, i grunta kilku gmin zalane zostały. Pod Samborem rzeka Strwiąż wylała nadzwyczajnie, woda dosięgła 4 metrów, nastąpiła powódź dawno niewidziana. Pociągi na kolei dniestrzańskiej wstrzymano z powodu wylewu Strwiąża i Dniestru (...) Pod Jarosławiem woda na Sanie ciągle przybywała i 19-go po południu wynosiła już 2 metry 50 centym. ponad stan zwykły. Tegoż dnia San wezbrał na 4 metry ponad zwykły stan wody, most na gościńcu był zagrożony, cała okolica stanęła pod wodą (...) Pod Birczą w skutek oberwania chmur wezbrał potok Tyrawa; woda zabrała trzy mniejsze mosty na drodze krajowej koło Tyrawy. Ze Starego Sącza tegoż dnia 19-go donoszono: wylewy wód w całej Sandecczyźnie tak są wielkie jak w roku 1867.

[Gazeta Warszawska 1884 (141); 2]

1274. 2 LIPCA – WISŁA, WARSZAWA – WODA OPADA

Wylew Wisły zupełnie ustał. Wysokość wody pod Warszawą wynosiła dziś rano już tylko stop 8 cali 9 (...) Największa w tym wieku wysokość wezbrania pod Warszawą była dnia 27-go lipca 1844 roku, wynosiła stop 21 cali 9; drugie pod względem wielkości wezbranie przypadło 29-go sierpnia 1813 r, wynosiło stop 21; trzecie 18 sierpnia 1839 r., wynosiło stop 20 cali 8; czwarte 14 lipca 1867, wynosiło stop 20 cali 4. Inne wylewy nie

dosięgały stop 20; należy do nich i tegoroczny, w którym woda najwyżej się wzniosła do stop 18. Walnym powodem zgubnych jego skutków była szybkość wezbrania.

[Gazeta Warszawska 1884 (148); 2]

1275. 7 LIPCA – PODOLE – ULEWNE DESZCZE I WYLEW RZEK

W gub. Podolskiej skutkiem ulewnych deszczów wiele rzek wylało. Na całej przestrzeni Dniestru grunta nadbrzeżne woda zalała. Plant kolei Odeskiej w kilku punktach jest uszkodzony.

[Gazeta Warszawska 1884 (152); 2]

1885

1276. 31 STYCZNIA – POZNAŃ – PO MROŻNYM STYCZNIU ODWILŻ

Do środy [28 I] mieliśmy silne mrozy, poczem nastął deszcz, a obecnie [31 I] mamy prawie wiosenne powietrze.

[Kurier Poznański 1885 (26); 4]

1277. POCZĄTEK LUTEGO – POZNAŃ – POGODA ŁAGODNA, OPADY DESZCZU

Powietrze mieliśmy w tym tygodniu [1-7 II] zupełnie łagodne. Deszcz, który niejednokrotnie padał, nie koniecznie był korzystnym dla ozimin, gdyż na nizinach za wiele jest już wilgoci.

[Kurier Poznański 1885 (31); 4]

1278. WIOSNA – OKOLICE NAD WIEPRZEM – SUSZA

Posucha kwietniowa i czerwcową znaczne szkody wyrządziła w trawach i jarzynach w okolicach nad Wieprzem położonych.

[Gazeta Warszawska 1885 (140); 3]

1279. 20 CZERWCA – WARSZAWA – POGODA ZMIENNA

Powietrze nie jest jednostajne, bardzo upalne dni zmieniają się kolejno z chłodnemi, a termometr często nocną porą spada nawet dosyć nisko. Deszcz od czasu do czasu orzeźwia pola, a jakkolwiek w niektórych okolicach pożądaną byłaby większa wilgoć, powietrze w ogóle jest sprzyjające.

[Gazeta Warszawska 1885 (137); 5]

1886

1280. POCZĄTEK STYCZNIA – OKOLICE SIERADZA – BURZA

Z okolic Sieradza donoszą Kuryerowi Warszawskiemu, że przed kilku dniami, po mroźnej nocy, prawie nagle ociepliło się, przyczem zaczął padać grad. W kilka godzin później przy silnym wietrze lunął obfity deszcz, podczas którego dały się słyszeć grzmoty i ujrzano błyskawice. Wśród tego niezwykłego przewrotu atmosferycznego, kilkakrotnie usłyszano uderzenie piorunów, z których jeden, we wsi Baczki, zapalił stodoły. Cała ta

burza trwała przeszło godzinę, ku niemałemu zdziwieniu całej okolicy, gdzie najstarsi ludzie nie pamiętają podobnego zjawiska.

[Gazeta Warszawska 1886 (3); 2]

1281. WARSZAWA – POCZĄTEK STYCZNIA CIEPŁY I DŹDŻYSTY

Powietrze przez cały ubiegły tydzień [4-9 I] ciepłe i dżdżyste w ostatnich dniach oziębiło się ku wielkiemu zadowoleniu rolników, obawiających się, aby młode zasiewy nie poniosły szwanku, w skutek zbyt szybkiego wzrostu.

[Gazeta Warszawska 1886 (9); 5]

1282. 9 STYCZNIA – WARSZAWA – OBFITE OPADY ŚNIEGU

Od soboty [9 I] padał w Warszawie obfity śnieg; kursowanie tramwajów było wczoraj [10 I] bardzo utrudnione. Na ulicach ukazały się sanki (...)

[Gazeta Warszawska 1886 (7); 3]

1283. 13 STYCZNIA – OKOLICE LWOWA – WIELKIE OPADY, ŚNIEGU

Z powodu wielkich zasp śnieżnych, w wielu miejscach ruch na kolejach przerwany.

[Gazeta Warszawska 1886 (9); 4]

1284. 25 STYCZNIA – TORUŃ – ŁAGODNA ZIMA

W ubiegłym tygodniu mieliśmy powietrze przeważnie wilgotne. W nocy małe przymrozki ze śniegiem, w dzień zupełna odwilż.

[Korespondent Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy 1886 (4); 4]

1285. STYCZEŃ – WĘGRY – WYLEWY RZEK I POWODZIE

Z Węgier coraz smutniejsze dochodzą wieści o wylewie. Poziom wód podnosi się bezustannie; w Radnie 90 domów jest zalanych, a w Lipie 200, nadto w ostatniej tej miejscowości runęło już 50 domów. Na zalanych wodą ulicach olbrzymie bryły lodu, przynieszone prądem, tamują wszelką komunikację i grożą większą jeszcze katastrofą (...). Na polach woda stoi na przestrzeni kilku tysięcy staj.

[Gazeta Warszawska 1886 (22); 3]

1286. 1 MARCA – WARSZAWA – POKRYWA ŁODOWA

Wbrew naszym przewidywaniom, Wisła pod Warszawą na całej swej szerokości, koło mostu, wczoraj [1 III] stanęła (...) Wisła stanęła przy 17-tu stopniach zimna według Reaumura, a przy wysokości wody na Wiśle przeszło stop 6 wynoszącej. Dodać winniśmy, iż fakt zamarnięcia Wisły pod Warszawą w dniu 1-m marca uważać należy za nadzwyczaj rzadkie zjawisko.

[Gazeta Warszawska 1886 (48); 2]

1287. SILNE MROZY W AMERYCE PÓŁNOCNEJ

Zima w Ameryce Północnej w tym roku jest niesłychanie ostra. W (Iowa) i Dakocie zdarzały się takie mrozy, że rtęć krzepła w termometrach. Rio Grande i inne rzeki na zachodzie, mimo nader bystrego prądu swojego, stanęły. Straszliwie cierpią od zimna niezliczone trzody na stepach, począwszy od gór Montany i Dakoty ku południowi aż do Teksasu i Nowego Meksyku. Setkami tysięcy mrą biedne zwierzęta nie znajdując pożywie-

nia, wody i schronienia przed zimnem. Pomarańczarnie w krainach południowych prawie do szczętu zniszczone. Wymarzły również inne drzewa, oziminy, plantacje cukru i.t.d.

[Gazeta Warszawska 1886 (60)]

1288. MARZEC – TYKOCIN I OKOLICE – MROŻNA ZIMA

(...) zimę mamy mroźną i śnieżną, jakiej od lat trzydziestu już nie było. Dwadzieścia stopni w dniu 1-m, a szesnaście w dniu 8-m marca, to trochę za dużo. Na mrozy nie można się jednak tyle skarżyć co na nadmiar śniegu, który spowodował na drogach transportowych i więcej przebywanych straszliwe wyboje, a w pobliżu pól i zabudowań olbrzymie zasy, fatalnie utrudniające przewóz wszelkich ciężarów. Jeżeli bezśnieżny u nas początek zimy nie zaszkodził ozimynom, to teraz nie mieliśmy już potrzeby obawiać się nawet o mrozy syberyjskie, tak gruba warstwa śniegu pokryła nasze pola. Najgorzej wyszły na tem biedne kuropatwy, które w ciągu ostatnich lat kilku rozmnożyły się do niebywałej ilości, a podczas lutego w r. b. wyginęły do szczętu.

[Gazeta Warszawska 1886 (59); 3]

1289. ZIMA – CIELEŚNICA NAD BUGIEM

Kilka lekkich zim wyrodziło przekonanie, że czasy wielkich mrozów i śniegów już bezpowrotnie minęły. Nikt nie myślał nawet o ciepłem na zimę ubraniu. Tegoroczna jednak zima surowo pomściła się za taką lekkomyślność. Siedemdziesiąt osiem dni bez przerwy wiejący wiatr północny, sprowadzając do 8 do 20° mrozu, przekonał aż nadto każdego, że prawa natury są niezienne (...). Od dnia 26-go grudnia roku zeszłego dziś [14 III] po raz pierwszy temperatura podniosła się na 0 i słońce zaświeciło (...). Dzisiejsze śniegi, pokrywające ziemię dwułokciową warstwą, dostarczają wprawdzie wybornej sanny, ale wytępiły kuropatwy i zajęce a nadto wielką obawę tutaj na przyszłość wzbudzają. Jeśli bowiem raptem zawieje wiatr południowy, nastąpią odwilże, a za nimi roztopy i wylewy, o jakich ludzie już dawno zapomnieli.

[Gazeta Warszawska 1886 (71); 6]

1290. MAJ – BURZE, ULEWY I HURAGANY W EUROPIE I W AMERYCE PÓŁNOCNEJ

Nagle oziębienie się powietrza, zauważane w Warszawie przed kilku dniami, miało niewątpliwie związek ze straszliwymi burzami, o jakich donoszą depesze dziennikarskie z obu półkuli Ziemi. I tak w Madrycie dnia 13-go maja cyklon obalił wieżę kościoła Św. Hieronima, zerwał setki kominów, uszkodził około 20-u domów prywatnych i kilka hotelów. W pralni publicznej zginęło 13 osób (...). Orkan przewracał i unosił ludzi na ulicy, omnibusy, wagony tramwajowe, kolejowe i powozy (...). Około 10,000 drzew wyrwanych z korzeniami (...). Do dnia 15-g maja narachowano 80 osób zabitych w mieście i około 400 ranionych (...).

W Anglii, mianowicie w hrabstwach Westmorelandu i Cumberlandu, przez całą dobę szalała burza gradowa ze śniegiem i poczyniła znaczne szkody w budynkach gospodarskich. W północnej Walii ulewa trwała 36 godzin, w Cheshire 40; rzeka Dee wystąpiła z koryta (...).

W Lonato pod Brescią dnia 14-go maja zapadło się kilka domów w skutek gwałtownego orkanu; pięć osób zabitych, szkody są straszne.

Nareszcie w Krośnie (Krossen) w Brandenburgu, mieście nad Odrą, liczącem do 7,000 mieszkańców, trąba powietrzna obaliła wiele domów, pozrywała prawie wszystkie dachy

i wyłukła szyby. Znaczna liczba osób ciężko zranionych; wojsko i straż ogniowa uprzątająca gruzy, wydobyła z pod nich kilkanaście trupów. Na Odrze zatoniły dwa okręty i zginęło 5 osób; szkody są ogromne.

Gdy to się działo w Europie, jednocześnie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej przez dwa dni szalały burze, zrzuciły ogromne spustoszenia i pozbawiły życia setki ludzi. Ostatni telegram z New-Yorku podaje liczbę zabitych na 90, zaś ciężko ranionych na 300. Ulewy, jakby z oberwania się chmur nawiedziły stany: Ohio, Indyanę i Illinois; miasto Xenia prawie doszczętnie zniszczone (...) W mieście Kanzas w stanie Missouri orkan zburzył gmach magistratu, szkołę, kilkanaście domów i zniósł silny most na rzece Missouri. Śród gruzów szkoły zginęło 11 dzieci. Parowiec włoski „Arcadia”, płynący z Jamajki do Filadelfii, zatonął podczas burzy razem z całą załogą i pasażerami.

[Gazeta Warszawska 1886 (110); 2]

1887

1291. 28 STYCZNIA – POLSKA, AUSTRIA – KOMETY

W obserwatorium astronomicznym w Wiedniu stwierdzono jednoczesne pojawienie się czterech komet w rozmaitych częściach nieba.

[Gazeta Warszawska 1887 (25); 2]

1292. 17 KWIETNIA – WARSZAWA – ŚNIEG

Kiedy od miesiąca nastąpił już okres siania wczesnych owoców i grochu, wczoraj [17 IV] przez dzień cały padał u nas śnieg, który wieczorem pokrył nie tylko dachy, ale nawet dziedzińce i ulice w Warszawie. Śnieg ten przeleżał aż do rana, a w chwili gdy to piszemy, o godzinie 9 1/2, warstwa jego grubiej od nowej gęstej nawaly.

[Gazeta Warszawska 1887 (100); 1]

1293. 27 MAJA – GOPŁO – TRĄBA POWIETRZNA

O niezwykle zjawisku na Goplu donoszą z Kruszwicy. W dniu 27-m maja w południe, srożyła się nad Kujawami burza z kierunkiem ze wschodu na zachód. Pod koniec burzy poziom wody w jeziorze nagle podniósł się w górę. Gopło, wzburzone i pieniające się jak rzeka, z łoskotem i szumem płynęło ku wschodowi, zalewając zbudowane na niem dwa mosty (...) W czasie tego zjawiska słychać było łoskot, podobny do grzmotu. Była to oczywiście trąba powietrzna.

[Gazeta Warszawska 1887 (150); 2]

1294. 25 MAJA – PODOLE – BURZE GRADOWE

W roku bieżącym grad stanowi ogólną plagę. Dnia 25-go maja spadł w Dąbrowicach, w pow. Rówieńskim, gub. Podolskiej, grad wielkości orzecha greckiego i w ciągu kwadransu wybił okna w większej części domów, oraz pokrył ziemię warstwą lodową, grubą na 2 cale. Ogrody uległy zniszczeniu, przyczem wicher łamał całe konary drzew. Dnia następnego grad nawiedził pow. Skwirski, w gub. Kijowskiej, przy 2-ch stopniach zimna. Najbardziej ucierpiała południowo zachodnia część powiatu, gdzie grad, dochodzący wielkości orzecha włoskiego, położył zboże, przebił nawet gdzieś strzechy słomiane.

[Gazeta Warszawska 1887 (150); 2]

1295. WIOSNA – BIAŁORUŚ – SUSZA

Jakkolwiek zasiew zboża na Białorusi odbywał się w warunkach nieszczególnych, gdyż podczas stałej posuchy, wszelako widoki urodzajów, szczególnie oziminy są bardzo dobre. Natomiast urodzaj traw skutkiem zupełnego braku deszczów niemal do czerwca, jest bardzo mierny.

[Gazeta Warszawska 1887 (174); 2]

1296. POCZĄTEK LIPCA – SZTOKHOLM – CYKLON

Przed kilkoma dniami straszny cyklon nawiedził Sztokholm i jego okolice. Szalony orkan wyrwał z korzeniem stare drzewa, a na wodzie stał się przyczyną licznych wypadków. Pod Dyonem rozbiło się kilka łodzi, przyczem kilka ludzi zginęło, w innych miejscowościach wyróciły się łodzie z ludźmi, którzy znaleźli śmierć w falach; pod Vikdolenem rozbiła się łódź żaglowa, wioząca 12 osób, które utonęły.

[Gazeta Warszawska 1887 (175); 2]

1297. POWIAT SŁUCKI – LATO CHŁODNE Z CZĘSTYMI BURZAMI I GRADEM

Gradobicie już kilkakrotnie nawiedziło pow. Słucki, niszcząc i bez tego nie zbyt zadowolające urodzaje. Chłodne tegoroczne lato obfituje jednak w częste burze i grady. Kłęska gradowa spadła mianowicie na wieś Bogowice w gminie Romanowskiej, gdzie spustoszyła półtorasta dziesięcin żyta. Dotknęła również kilka wsi innych, oraz majątki Manysów i Lotkowszczyne.

[Gazeta Warszawska 1887 (176); 2]

1298. PODOLE – DESZCZOWY LIPIEC

Z powodu długotrwałych deszczów, które przeszkodziły dojrzewaniu, żniwa w gub. Podolskiej i Kijowskiej uległy opóźnieniu.

[Gazeta Warszawska 1887 (188); 2]

1299. 10 SIERPNIA – IŁŻA I OKOLICE – UPAŁY

W okolicach Iłży, w gub. Radomskiej, skutkiem upałów, które dochodziły do 30 stopni, było poczęto chorować na karbunkuł.

[Gazeta Warszawska 1887 (208); 2]

1300. 11 SIERPNIA – ŁĘCZYCA I OKOLICE – SILNA WICHURA

Przez kilka dni mieliśmy tu silną wichurę, z której wynikł dla rolników ten dobry skutek, że rozproszone zostały masy chmur, zapowiadające deszcz.

[Gazeta Warszawska 1887 (212); 2]

1301. 12 SIERPNIA – WISŁA – NISKI STAN WODY

Wysokość wody na Wiśle wynosi obecnie tylko jedną zaledwie stopę; wobec więc potworzonych mielizn na rzece komunikacja parostatkami między Nową Aleksandryą (Puławami) i Sandomierzem jest przerwana.

[Gazeta Warszawska 1887 (210); 2]

1302. 13 SIERPNIA – POWIATY BĘDZIŃSKI I CZĘSTOCHOWSKI – BURZA Z GRADEM

W tych dniach srożyła się w okolicach Klimontowa, w pow. Będzińskim, ogromna burza

w połączeniu z gradem wielkości orzecha laskowego. Zboże w skutek gradu ucierpiało niezmiernie (...) Druga podobna pierwszej burza z gradem szalała w okolicach Przyrowa, w pow. Częstochowskim, gdzie zrzędziła również wielkie szkody w zbożu, szczególniej potłukła pszenicę, groch i jęczmiona.

[Gazeta Warszawska 1887 (211); 2]

1303. 19 SIERPANIA – POLSKA – CAŁKOWITE ZAĆMIENIE SŁOŃCA

Ciągły deszcz i nieprzerwana pochmurność nieba udaremniły wszelkie przygotowania i oczekiwania nietylko astronomów, ale wszystkich ciekawych widzów, pragnących oglądać od dawna zapowiadane zjawisko (...) Gęste chmury były też powodem, że nawet w chwili środka zaćmienia temperatura powietrza nie uległa żadnej zmianie, co niechybnie musiałyby nastąpić, gdyby zaćmienie słońca tak znaczne, jak dzisiejsze, odbywało się przy zupełnie jasnej pogodzie (...) Dziś, mimo deszczu, który od godziny 9-ej wczorajszego wieczora całą noc padał bezprzerwy, ruch między ciekawymi zaczął się już o godzinie 3-ej z rana (...) Ponieważ nad brzegiem Wisły wszystko było ukończone pod względem obserwacji naszej, podążyliśmy na stację meteorologiczną, znajdującą się przy Muzeum Przemysłu i Handlu (...) Od naczelnika stacji otrzymujemy następującą notatkę: „Już od godziny 9-tej wieczorem dnia wczorajszego termometr począł opadać gwałtownie, a w chwili samego zaćmienia opadł do 13,2, barometr wskazywał 737,1, a wilgoć 96”.

[Gazeta Warszawska 1887 (216); 1]

(...) wcale niepomysłne były też warunki obserwacji na prowincyi, zwłaszcza zaś w Wilnie (...) telegramy z Wilna i Mławy, wysłane już po zaćmieniu, inne przyniosły wieści: Wilno 19 sierpnia, godzina 2-a po północy. Niebo zaciągnęły chmury, przez które tylko tu i ówdzie przegłądają gwiazdy. Nader mało nadziei prowadzenia postrzeżeń naukowych. Mława 19 sierpnia, godzina 6-ta rano. Słońce podczas zaćmienia było całkiem zakryte chmurami. W nocy deszcz padał prawie bez przerwy.

[Gazeta Warszawska 1887 (216); 2]

1304. 19 SIERPANIA – MIŃSK – SUSZA I UPAŁY

W skutek upałów i długotrwałej posuchy w kilku miejscowościach gub. Mińskiej poczęły się palić lasy. W niektórych okolicach pożogi te przybrały groźne i wielkie rozmiary, przyczyniając olbrzymie straty właścicielom (...) Pożar trwał dni kilka, szerząc wielkie spustoszenia. Panujące w tym czasie mocne wiatry uniemożliwiały ratunek, aż w końcu spadły deszcz przyszedł z pomocą ludziom, i zdołano ogień przytłumić.

[Gazeta Warszawska 1887 (216); 2]

1888

1305. KONIEC GRUDNIA 1887 I POCZĄTEK STYCZNIA 1888 – WARSZAWA – MROZY

Na parę dni przed Bożem Narodzeniem rozpoczęte mrozy, trwają u nas do dziś dnia ze wzrastającą siłą. Onegdaj w nocy [31 XII] termometr spadł do -15° Reaum., wczoraj zaś w nocy zeszedł jeszcze niżej, bo do $-182/5^{\circ}$ zimna. Dziś o godzinie 3-ej w nocy chłód stosunkowo był mniejszy, termometr wskazywał $-161/2^{\circ}$, a doniesienia z rozlicznych

postrzegalni meteorologicznych pozwalają przypuszczać jeszcze większe złagodzenie. Pogoda jednak, a z nią i mrozy, zapowiadają się na czas dalszy.

[Gazeta Warszawska 1888 (1); 5]

1306. POCZĄTEK STYCZNIA – BAŁTYK – POKRYWA LODOWA

Z Petersburga donoszą, że morze Bałtyckie zamrzło. Komunikacja między Kronsztadem i Oranienbaumem odbywa się na saniach.

[Gazeta Warszawska 1888 (1); 5]

1307. WŁOCHY – MROŻNA ZIMA

We Włoszech panują od kilku dni niebywałe mrozy i śniegi. W Mediolanie, Turynie, Genui i Pizie śnieg pada nieustannie. Takie same wiadomości nadchodzą z Włoch Środkowych i Południowych. W Sycylii zaś zniszczyły mrozy znaczną część winnic i drzew oliwnych. Z różnych okolic nadchodzą wiadomości o wypadkach zmarznięcia kilku ludzi.

[Gazeta Warszawska 1888 (2); 3]

1308. 2 STYCZNIA – WARSZAWA – MROZY

Z rana termometr Reaumur'a wskazywał 20 stopni zimna (...) notujemy, że od lat prawie dwudziestu takich mrozów, jak teraz, nie bywało w Warszawie. Dziś [3 I] o 5-jej z rana termometr Reaumur'a wskazywał 16 stopni zimna.

[Gazeta Warszawska 1888 (2); 2]

1309. EUROPA – SILNE MROZY I ŚNIEGI

Nie tylko u nas, lecz w całej Europie srożą się od dni kilku niebywałe mrozy i zawieje śnieżne (...) W całej Francji, nawet w południowych jej prowincjach, spadły obfite śniegi; we wschodniej Francji panują nader ostre mrozy, dochodzące do 25 stopni niżej zera. W Madrycie pokrywa ulice warstwa śniegu na kilka cali gruba; w północnych i północno-zachodnich prowincjach Hiszpanii komunikacja telegraficzna i kolejowa w skutek śniegów uległa przerwie. Takie same przerwy nastąpiły na kolejach austriackich i węgierskich. Nad Grecją szalał gwałtowny orkan, połączony z zawieją śnieżną; w Zatoce Patras rozbiło się kilkadziesiąt okrętów. W Szwajcaryi, jak zwykle, zawieje śnieżne najstraszliwsze czynią spustoszenia, pochłaniając niejednokrotnie ofiary w ludziach (...) W niektórych miejscowościach Szwajcaryi termometr spada do 20 stopni niżej zera. Nawet w Anglii, cieszącej się zwykle umiarkowaną zimą, panują wielkie mrozy.

[Gazeta Warszawska 1888 (3); 2]

1310. ZIMA – KRYM I WYBRZEŻE MORZA CZARNEGO – MROZY I ŚNIEGI

Również w całym Krymie i na wybrzeżach morza Czarnego dzieje się prawie to samo, co nad morzem Północnym. Śniegi spadły ogromne, zawieje śnieżne z burzą połączone a mrozy dochodzą do 15 stopni Reaumur'a, jakich tam nikt nie pamięta. W Sewastopolu burza srożyła się z taką siłą, że latarnia morska i wszystkie obok niej zabudowania zniszczone zostały.

[Gazeta Warszawska 1888 (24); 3]

1311. 8 STYCZNIA – WARSZAWA – ODWILŻ

Po niebywałych mrozach, które w czasie swego kilkunastodniowego panowania powo-

dowały w mieście naszym dość liczne wypadki śmierci lub kalectwa, nastąpiła od piątku wieczorem [6 I] odwilż, na szczęście dość powolna; w przeciwnym bowiem razie nagromadzone wszędzie ogromne kupy lodu i śniegu zamieniłyby nasze ulice w nieprzebyte potoki.

[Gazeta Warszawska 1888 (6); 2]

1312. 10 STYCZNIA – ŚLĄSK – MROZY

Mrozy ostatnich dni spowodowały na całym Szląsku i Morawach liczne wypadki śmierci. Pod Komornem zmarł cały obóz cygański złożony z 12 osób.

[Gazeta Warszawska 1888 (9); 4]

1313. 11 STYCZNIA – OKOLICE MOSKWy – WIELKIE ŚNIEGI

O masie śniegu spadłego w okolicach Moskwy przed kilku dniami, daje wyobrażenie (...) dom (...) zasypany całkowicie śniegiem aż do wysokości komina. Wezwani na pomoc właścianie musieli pracować przez 60 godzin, nim rozkopali śnieg i dostali się do mieszkań, w którym były uwięzione dzieci leśniczego.

[Gazeta Warszawska 1888 (9); 2]

1314. 11 STYCZNIA – DNIĘPR, KIJÓW – GRUBA POKRYWA LODOWA

Po kilku dniach letniego ciepła, zapanowały w Kijowie mrozy. Dniepr stanął i w dniu 3-m b. m. przejeżdżały już po nim wozy ładowne.

[Gazeta Warszawska 1888 (9); 2]

1315. I DEKADA MARCA – KIELCE – ZAMIECIE ŚNIEŻNE

W skutek srogich zamieci śnieżnych, od dnia 3-go (...) Przez dni 6 Kielce były pozbawione listów i gazet.

[Gazeta Warszawska 1888 (73); 1]

1316. 14 MARCA – WILNO – MROŻNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Rzeki nasze stoją jak mur. Przedwczoraj mieliśmy mrozu 22 stopni Réaum., wczoraj 18 i dziś to samo. O odwilży nie słyszeliśmy przez całą zimę i nie widzieliśmy jej, a śniegu prawie codziennie przybywa. Wilno w około obłożone zaspami; w dolinach między górami nie ma przejazdów, to też wsie okoliczne komunikują się świeżymi torami, z wielkim nakładem drogi. Z prowincji jeszcze gorsze wiadomości nadchodzą.

[Gazeta Warszawska 1888 (76); 2]

1317. MARZEC – POLSKA – POWODZIE

Tegoroczna powódź pod względem obszaru i strat, dorównywa, a może i przewyższa pamiętną klęskę 1844 r. W Krakowie, oprócz przedmieści, 7 ulic było zalanych. W mieszkaniach parterowych woda dosięgała półtora łokcia wysokości (...) Od Niepołomic do Tyńca zalega woda. Powodzianom, chroniącym się po strychach, wciąż dostarczają żywności z Krakowa (...) W Galicyi Wschodniej spadły śniegi; Dniestr wylał, Zaleszczyki zalane.

Kalisz. W nocy z dnia 9 na 10, podczas odwilży i deszczu, Proсна zalała łąkę tyniecką i dotarła do wsi Rajskowa i Zawodzia, które mieszkańcy za wczasu opuścili (...) O 8 wiorst od Kalisza, we wsi Subocinach, wylew Proсны tak nagle nastąpił, że straż

celna, mające tam kordon, siedziała na dachu aż do przybycia łodzi z Kalisza. Konin. Około Warty i Sieradza rzeka Warta wylała; mieszkańcy uciekli. W Koninie, wieczorem dnia 15-go, przy 12-u stopniach mrozu Warta przybiera; przedmieścia, poczta, fabryka Rajmunda i szlachtuz stanęły w wodzie.

[Gazeta Warszawska 1888 (73); 1]

1318. 16 MARCA – SOSNOWIEC – PRZEMSA, WYLEW

Wielkie śniegi, jakie w tym roku spadły, przytem deszcze i ocieplenie się powietrza, spowodowały niebywały wylew małej rzeczki Przemszy, która przepływa przez tutejszą okolicę; liczne fabryki, prawie wszystkie pobudowane nad jej brzegami, stoją w wodzie; szkody są duże (...)

[Gazeta Warszawska 1888 (74); 2]

1319. 16 MARCA – NAREW I BUG – POKRYWA ŁODOWA

Narew i Bug dotąd śpią. Komunikacya z Pułtuskim odbywa się dotąd po lodzie Narwi. Do dziś [w Serocku] mieliśmy po kilka i kilkanaście stopni niżej zera przy ciągłej zamieci. Dziś od rana przy 6-u stopniach mrozu deszcz pada (...) spodziewać się można wkrótce puszczenia lodów.

[Gazeta Warszawska 1888 (76); 1]

1320. 16 MARCA – POZNAŃ, WARTA – PRZYBÓR

Woda w Warcie przybrała od rana w dniu 16-m b. m. do południa o 16 centymetrów, to jest do 4,24 metra (...) Ulica Piaskowa w dolnej części stoi już po wodą, na ulicy Łąkowej wtargnęła woda już do kilku sklepów.

[Gazeta Warszawska 1888 (76); 1]

1321. 21 MARCA – WISŁA, WARSZAWA – PRZYBÓR

Wczoraj, dnia 21-go b. m., Wisła pod Warszawą zaczęła szybko przybierać. O godzinie 10-ej z rana wysokość jej wynosiła 12 stop 8 cali (...) W chwili jednak gdy to piszemy [22 marca], o 10-ej rano, wysokość wody dosięga stop 16 cali 9.

Ulica Bolesć zalana; część Mostowej stoi także pod wodą. Na prawym brzegu, powyżej mostu kolei żelaznej, powódź zalała część parku prazkiego. Bulwary przy starym moście żelaznym na obu brzegach są zalane.

Gęsta kra płynie całą szerokością rzeki.

[Gazeta Warszawska 1888 (78); 2]

1322. 28 LIPCA – KIELCE I OKOLICE – BURZA

Z Kielc donoszą nam o strasznej burzy z piorunami, jaka się srożyła w okolicy tego miasta dnia 28-go lipca. We wsi Krajno pod Kielcami piorun zabił pięciu ludzi, w sąsiedniej zaś wsi Leszczyn dwóch ludzi otrzymało kontuzje od uderzenia pioruna. W tejże wsi od pioruna spaliła się stodoła.

[Gazeta Warszawska 1888 (203); 2]

1323. 1 SIERPNIĄ – WARSZAWA – GWAŁTOWNA BURZA

Strasliwa burza szalała wczoraj [1 sierpnia] po południu nad Warszawą i jej okolicami. Około godziny 8-ej z wieczora niebo pokryło się ołowianami chmurami i raz po raz były

pioruny. Ulewa trwała do 1-ej z północy, zamieniając niektóre ulice w strumienie (...) Dziś z rana [2 sierpnia] deszcz nie pada, ale zachmurzone niebo nie zapowiada pogody.

[Gazeta Warszawska 1888 (202); 2]

1324. POCZĄTEK SIERPNIĄ – WARSZAWA – BURZE I ULEWY

Atoli wszystkie całoletnie deszcze dotychczasowe były tylko przygrywką do ulewy, która się rozpoczęła w Warszawie w zeszły czwartek [2 sierpnia] około godziny 9-ej w nocy, i do tej pory, t.j. do rana w sobotę [4 sierpnia], ponawia się mniejszemi lub większemi paroksyzmami. Telegramy nadchodzące ze Szlązka wskazują, iż ulewa, z ognistemi fajerwerkami piorunów, rozpoczęła się w Niemczech środkowych, a wzmagając się coraz bardziej, szła szeroką ławą przez Szlązk pruski, potem zaś w granicach Królestwa Polskiego mniej więcej wzdłuż kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, a nareszcie także mniej więcej w kierunku kolei Terespolskiej (...) Główny kierunek szalejącego żywiołu szedł prawie po równoleżnikach od zachodu na wschód. Na jednym z tych równoleżników znajduje się Warszawa, i jej się też nie lada co dostało z darów Erebu (...) Straty jednak materyalne Warszawy były poniekąd jeszcze większe, najbardziej zaś ucierpiały dwie instytucje publiczne: kanalizacya i tramwaje (...) Strat osób prywatnych, sprawionych przez ostatnią ulewę w Warszawie, obliczać nam niepodobna. Dla przykładu tylko zapisujemy, że w okolicy rogatki Powązkowskiej garbarnia pp. Temlera i Szwedego cała znalazła się zalaną, a woda w piwnicach pokryła ogromne zapasy skór niewyprawionych i wyprawionych. Musiano sprowadzić ze stacyj straży ogniowych dwie sikawki parowe do pompowania wody (...) Na rogu ulicy Królewskiej i Marszałkowskiej, woda dostawszy się do piwnicy, zalała skład materyałów aptecznych i wód mineralnych p. L. Ziemińskiego, sprawiając na kilkanaście tysięcy rubli straty.

[Gazeta Warszawska 1888 (203); 1]

1325. 3 SIERPNIĄ – RUDA GUZOWSKA, JAKTORÓW – POWÓDŹ ULEWOWA

Wczoraj o godzinie 9-ej z wieczora wśród huku grzmotów spuściła się ogromna ulewa (...) Nawałnica ta trwała bez przerwy do godziny 7-ej z rana, tak, iż całą noc nikt oka nie mógł zmrzyć. Widok okolic Rudy Guzowskiej do przystanku kolejowego Jaktorów niesłychanie smutny. Jak okiem sięgnąć, pola pozalewane. Domy we wsi Jaktorów dziś o 10-ej z rana stały na łokiec w wodzie. Mieszkańcy z domów ruszyć się nie mogą; jadąc koleją, widziałem w jednej z chat kobietę stojącą we drzwiach sieni po pas w wodzie, a dzieci stojące na oknach (...) Na polach leżą mendle zboża lub też snopki ułożone w sztygi. Wszędzie widok straszego zniszczenia.

[Gazeta Warszawska 1888 (203); 1-2]

1326. 3 SIERPNIĄ – WROCŁAW I OKOLICE – ULEWNE DESZCZCZE

Ze wszystkich miejscowości pobliskich donoszą o powodziach, powstałych skutkiem ulewnych deszczów. W niektórych miejscach woda podniosła się na metr wysokości. Droga do stacyi kuracyjnej Warmbruun [Cieplice] zaparta skutkiem wezbrania wód.

[Gazeta Warszawska 1888 (204); 4]

1327. 7 SIERPNIĄ – ŚRODKOWA POLSKA – BURZE I ULEWY

Tej samej nocy co w Warszawie, szalała i w Lublinie wielka ulewa, połączona z bezustannemi grzmotami, piorunami i błyskawicami. Nazajutrz od rana wiał tak silny wiatr, iż

połamał mnóstwo młodocianych drzewek i poczynił w ogrodach na owocach prawdziwe spustoszenie. W Łodzi również tejsze nocy burza się srożyła. Dziennik miejscowy pisze, iż najstarsi ludzie tak strasznej nie pamiętają burzy. Wicher miotał strumieniami deszczu na wszystkie strony, błyskawice próły powietrze prawie bez przestanku przez cztery godziny (...) Nawałnica poczyniła straszne spustoszenia w okolicznych polach i ogrodach (...) W Radomiu burza rozpoczęła się dnia 1-go b.m. o godzinie wpół do 9 -ej z wieczora. Powietrze było tak przeładowane elektrycznością, że horyzont po kilka minut bez przerwy olśniony był błyskawicami, a gromy padały jeden po drugim (...) W okolicach Radomia burza również straszne zrządziła szkody. Na drugi dzień burza znowu się powtórzyła (...) Nawałnica była tak gwałtowna, że fale wody deszczowej, pomimo kanalizacyi, płynęły wartkim pędem po ulicach, zalewając chodniki. Wicher nadwężył wiele dachów blaszanych w mieście, nałamał mnóstwo drzew w ogrodach, i w okolicy niemało poczynił spustoszenia w polach i lasach. Burza z grzmotami i błyskawicami szalała bez przerwy do godziny 2-iej w nocy (...) W różnych miejscowościach masa drzew powyrywana z korzeniami zalegała drogi. W Bzinie szalała burza tak gwałtowna, że wicher uniósł kilka wagonów pustych, stojących na linii, i rozbił o pociąg towarowy (...) Komunikacja telegraficzna na drodze Iwanogrodzko-Dąbrowskiej w wielu miejscowościach, i to na znacznych przestrzeniach, poprzerwana z powodu, iż mnóstwo słupów telegraficznych zostało albo przez wiatr powywracanych, albo zdruzgotanych przez pioruny.

[Gazeta Warszawska 1888 (206); 2]

1328. 14 SIERPNIA – WOŁYŃ – BURZA

W nocy z 14-go na 15-y sierpnia roku bieżącego nad pow. Ostrozkim, gub. Wołyńskiej, przeszła wielka burza. Gęsto bijące pioruny stały się przyczyną pożarów we wsiach: Baszycach, Ożenicy, Nowostawcach, Tajkurach i Międzyrzeczu.

[Gazeta Warszawska 1888 (229); 2]

1329. KONIEC SIERPNIA – WARSZAWA – UPAŁY

Od trzech dni panuje w Warszawie gorąco dochodzące w południe na słońcu do 25 stopni Reamur'a. O ile ten dotkliwy upał nie jest w mieście rzeczą przyjemną, o tyle po wsiach raduje serce rolników. Opóźnione żniwa wszędzie szybko się kończą, a słońce, wygrzewając rolę, osusza nadmiar znajdującej się w niej wilgoci, czyniąc możebną dobrą uprawę (...)

[Gazeta Warszawska 1888 (229); 2]

1889

1330. 3 STYCZNIA – WARSZAWA – POKRYWA LODOWA

Onegdaj przed samą północą Wisła stanęła pod Warszawą. Stan wody, przy którym rzeka zamarzła, wynosił przeszło 5 stop, temperatura przewyższała 14 stopni mrozu.

[Gazeta Warszawska 1889 (4); 2]

1331. 31 MARCA – WISŁA, WARSZAWA – PRZYBÓR

Po dość szybkim opadaniu, woda na Wiśle od dnia wczorajszego [30 marca] znów cokolwiek przybierać zaczęła; wczoraj wieczorem stan jej pod Warszawą wynosił stop 14 cali 5.

[Gazeta Warszawska 1889 (85); 2]

1332. MAJ I CZERWIEC – MIŃSK – SUSZA I UPAŁY

Na początku wiosny, tak znakomicie sprzyjającej rolnikom, rokowano świetne urodzaje, atoli następne upały i susze, przez cały maj i czerwiec do dni ostatnich trwające, rozwiały te piękne nadzieje.

[Gazeta Warszawska 1889 (170); 2]

1333. 1 LIPCA – RADOM – UPAŁ

Przy panujących bezustannie upałach, wypadki pożarów są częste.

[Gazeta Warszawska 1889 (168); 2]

1334. 10 LIPCA – WARSZAWA – UPAŁY, NISKI STAN WODY W WIŚLE

Wczoraj po południu stan wody na Wiśle pod Warszawą wynosił już tylko 9 cali. W skutek tego spław towarów, a nawet tratwę ustał prawie zupełnie, ruch zaś parostatków pasażerskich bardzo jest utrudniony.

Od dni kilku panują znów w Warszawie nieznośne upały. Temperatura dochodzi do 30 stopni Reaumur'a (...)

[Gazeta Warszawska 1889 (177); 2]

1335. 10 LIPCA – MIŃSK – DESZCZE

Po długiej suszy mamy od kilku tygodni częste deszcze, przeszkadzające rozpoczętym już sianokosom.

[Gazeta Warszawska 1889 (178); 3]

1336. 11 LIPCA – WARSZAWA I OKOLICE – DESZCZE I BURZE

W Warszawie od kilku dni tropikalne panowały upały, nim wczoraj [10 lipca] wieczorem spadł deszcz rześisty z nieustannym trzaskiem piorunów i ochłodził rozpaloną atmosferę. W różnych okolicach także na brak deszczów się nie uskarżają. Natomiast obok deszczów, nawiedzają pewne strony burze w połączeniu z gradem, które niemałe zrzadzają szkody (...) I tak, w okolicach Skierniewic włościanie we wsiach Waleryany, Aleksandrya, Bednary, Budy Zaklasztorne, Mrozy i Studzieniec ponieśli straty w wysokości 22,265 rubli, a w okolicach Kutna we wsiach Szcelce, Bielawy, Zaranie, Brzeziny, Aleksandrów i Nowy na 11,000 rubli.

[Gazeta Warszawska 1889 (178); 2]

1337. 15 LIPCA – WARSZAWA – UPAŁY I ULEWA

Wczoraj [14 lipca] o godzinie 11-ej z południa padał w Warszawie deszcz ulewny. O godzinie 1-ej z południa woda (...) była tak wysoka, iż pokrywała zupełnie chodniki czyniąc niemożliwym dostanie się do bram domów i sklepów. Na ulicy Grzybowskiej woda płynęła całą szerokością ulicy (...) O godzinie 2-ej wypogodziło się zupełnie i około godziny 4-ej znów nastąpił upał nieznośny.

[Gazeta Warszawska 1889 (182); 1]

1338. 10 SIERPNIĄ – POLSKA ŚRODKOWA – SUSZA, UPAŁY

Od Zwiastowania [25 marca] do Wielkiejnocy, deszcz przepłatany niekiedy śniegiem prawie nie ustawał. Pole zalane, zaledwie w końcu kwietnia zaczęliśmy uprawiać pod zasiew jary. Ale kiedy już raz się wypogodziło, nastąpiła niepamiętna u nas uporczywa

susza. Maj był całkowicie nie ciepły, ale upalny. Już w osławioną trójkę Pankracyego, Serwacego i Bonifacego, gorąco dochodziło do 25°, w końcu maja i na początku czerwca mieliśmy po 30 do 35°. Po dwumiesięcznych upałach bez deszczu, przeplatanych tylko burzami, stroną przechodzącymi, zboża dojrzały zupełnie, a raczej przejrzały w słomie, nie rozwinąwszy się w kłosie. Pierwszy deszcz spadł w dzień Bożego Ciała (20 czerwca), gdy już zabraliśmy się za żniwa (...)

[Gazeta Warszawska 1889 (207); 2]

1339. GRUDZIEŃ – WILNO – MROZY

Po dwóch tygodniach mrozu, w dniu 13-m grudnia nastąpiła nieznaczna odwilż, która jeśli kilka dni potrwa, śnieg zniknie zupełnie; pomimo tego Wilia powyżej Zielonego mostu i poniżej kościoła Św. Jakóba stanęła.

[Gazeta Warszawska 1889 (333); 2]

1890

1340. 18 MARCA – KIELCE – WCZESNA WIOSNA

Jak donosi Gazeta Kielecka, przed dziesięciu dniami, na oczyszczonej już ze śniegów ziemię, spadły nowe śniegi i mróz ściał lodem powłokę ziemi. Przez dwie doby trwała wyborna sanna Następnie temperatura w ciągu dni pięciu z 3 stopni mrozu podniosła się do 9 stopni ciepła i od dwóch dni mamy najpiękniejszą wiosenną pogodę. Po ogrodach rośliny zaczynają już pękać.

[Gazeta Warszawska 1890 (73); 2]

1341. 21 MARCA – PŁOCK – ŁAGODNA ZIMA, WCZESNA WIOSNA

Wiosna pogodna, ciepła i jasna zamieniła przed tygodniem łagodną, ale zmienną, a przez to niezdrową zimę. W ostatnim czasie mieliśmy ciepła do 12-u stopni na słońcu w południe, a gorąco to prawie niepamiętne od dawna u nas w marcu, zmniejszył trochę mocny wiatr, który przez trzy dni wiał od zachodu.

[Gazeta Warszawska 1890 (79); 2]

1342. 26 MARCA – LUBLIN – WCZESNA WIOSNA

Jakby wynagrodzenie za rok przeszły, mamy obecnie prawdziwie piękną wiosnę. Ciepło w południe od tygodnia przeszło stale dochodzi do 10° R., wieczory i ranki nie zbyt zimne, tak, że jeszcze tydzień takiej pogody, a na polach ziemia obeschnie zupełnie i po jednym ciepłym deszczu pocznie się zielenić (...)

[Gazeta Warszawska 1890 (88); 3]

1343. 29 CZERWCA – KAZIMIERZ DOLNY I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

W dniu 29-m czerwca szalała nad Kazimierzem Dolnym nad Wisłą i okolicach przyległych burza połączona z gradem. Grad wielkości orzecha włoskiego na bardziej odkrytych miejscowościach zniszczył prawie zupełnie grykę, jęczmiona i inne zboża, które obecnie zaczęto uprzętać z pola. Gradowej chmurze towarzyszyła wichura, która poobalała wiele drzew, zwłaszcza owocowych.

[Gazeta Warszawska 1890 (172); 2]

1344. 29 CZERWCA – BURZE GRADOWE NAD LUBELSZCZYZNĄ

Z gub. Lubelskiej nadchodzą wiadomości o szkodach, jakie wyrządziła burza, szalejąca w ubiegłą niedzielę [29 czerwca] w tamtejszych okolicach. W pow. Lubartowskim (...) grad powybił zboże (...) zniszczył oprócz tego chmielnik. We wsi Annobór od pioruna zgorzały dwie stodoły. W okolicach Chełma wichura, towarzysząca burzy, wielkie poczyniła szkody w budynkach i drzewach, których znaczną poobalała ilość. W Nowinach pod Chełmem od piorunu, kóry spadł podczas burzy, spaliło się kilka budynków gospodarczych i para koni.

[Gazeta Warszawska 1890 (174); 2]

1345. 29 CZERWCA – KRASNYSTAW I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

W niedzielę dnia 29-go czerwca nad wieczorem, szalał przez pół godziny w okolicach Krasnegostawu i Żółkiewki huragan, połączony z nawalnym deszczem, piorunami i gradem. W Krasnymstawie pozrywał on dachy z krokwiemi, powywracał drzewa w ogrodach i allejach. Na folwarku (...) obalił oborę i owczarnię; kilkanaście sztuk owiec znaleziono zabitych (...) tatarski tylko zostały zbite i zamulone. Rzeka Kawęka [Kawenka] pod Krasnymstawem zalała górne łąki; kopy siana wysuszonego stoją na całej płaszczyźnie w głębokiej wodzie.

[Gazeta Warszawska 1890 (176); 2]

1346. 1 LIPCA – IZBICA – BURZA Z ULEWĄ I GRADEM

W nocy z dnia 1-go na 2-gi b. m., o godz. 1-ej po północy szalała burza, połączona z grzmotami, oślepiającymi błyskawicami i straszną ulewą z gradem. Wielka ilość ptactwa padła ofiarą gradu. W okolicy w kilku miejscowościach dały się widzieć łuny pożarów, wynikłych z uderzeń piorunów. Zboże łanami całymi wybite.

[Gazeta Warszawska 1890 (176); 2]

1347. 3 LIPCA – OBWÓD ROHATYŃSKI – GWAŁTOWNA BURZA Z GRADEM

Straszliwy orkan nawiedził obwód Rohatyński w Galicyi. W dniu 3-m b. m. między godziną 4-tą a 5-tą po południu nadciągnęła z nad Dniestru od strony północno-zachodniej chmura gradowa, połączona z szalonym wichrem, i począwszy od wsi Żurawienka, zniszczyła wszystkie ziemiopłody do szczytu (...) Szkody zrządzone są tak straszne, iż na razie nie dadzą się nawet obliczyć, gdyż zniszczone jest literalnie wszystko w ten sposób, iż prawie we wszystkich miejscowościach nawet niepodobna rozpoznać, jakie zboże zasiane było. Masę bydła, trzody i gęsi zabił grad, a w walących się budynkach, zmiotanych przez orkan, kilkoro ludzi zginęło.

[Gazeta Warszawska 1890 (180); 4]

1348. 12 LIPCA – RÓWNE – BURZA

W ubiegłym tygodniu szalała nad miastem Równem i okolicą straszliwa burza, która znaczne wyrządziła szkody, zrywając dachy z domów mieszkalnych i zabudowań gospodarczych, obalając drzewa i zasypując ulice.

[Gazeta Warszawska 1890 (181); 2]

1349. OKOŁO 10 LIPCA – OKOLICE ŁĘCZYCY – NOCE Z PRZYMROZKAMI

Pod złą wróżbą rozpoczęły się tegoroczne żniwa; rzadki dzień, aby deszcz nie padał,

a od kilku dni mamy noce jak na tę porę zbyt zimne, a nad ranem formalny biały mróz pokrywa nie tylko dachy, ale i całą roślinność; przytem wiatr północno-zachodni zapowiada, że obecny stan atmosferyczny nie tak prędko zamieni się w stalszą pogodę (...) burze połączone z gradem, grzmotami i piorunami są ciągle jakby na porządku dziennym, powodując klęski w zasiewach ozimych i jarych. Ostatnia burza srożyła się w ubiegły piątek, t. j. dnia 4-go b. m.; na folwarku Czerników piorun zabił parobka, w dobrach Orynice spalił stodołę (...) Z innych miejscowości dochodzą nas ogólne wiadomości, że w różnych rozmiarach dotknięte zostały podobnego rodzaju klęskami.

[Gazeta Warszawska 1890 (182); 2]

1350. I POŁOWA LIPCA – KRÓLESTWO POLSKIE – DESZCZE

Z różnych stron Królestwa donoszono od tygodnia o nieustannych deszczach, w Warszawie atoli utrzymywała się piękna pogoda. Dopiero od dni kilku niebo się zachmurzyło, i wczorajszy dzień, od samego rana, był chłodny i dżdżysty, zupełnie jesień przypominający.

[Gazeta Warszawska 1890 (183); 2]

1351. 14 SIERPNIA – WARSZAWA – BURZA

Po długotrwałych upałach i posusze, przeszła wczoraj [14 sierpnia] na Warszawę burza z ulewą połączona. Ulewa z mniejszą lub większą mocą trwała od godz. 8-ej do 9-ej wieczorem, zarządzając niekiedy przerwy w komunikacji. W obrębie miasta spadło kilka piorunów. Powietrze po deszczu znacznie ochłodziło.

[Gazeta Warszawska 1890 (215); 2]

1352. 20 SIERPNIA – WARSZAWA – UPAŁY

O ile początek tegorocznego lata nie odznaczał się zbyt wysoką temperaturą, o tyle obecnie od dłuższego już czasu straszliwe panują upały. Wczoraj około południa termometr wskazywał 25 stopni powyżej zera. Wbrew też przysłowiu przywiązaniu do Św. Anny, wieczory i poranki nie odznaczają się wcale znacznym obniżeniem temperatury; przeciwnie od wczesnego rana ulice i domy miasta zioną trudnym do zniesienia żarem.

[Gazeta Warszawska 1890 (219); 2]

1353. 20 SIERPNIA – WARSZAWA – BURZA

Wczoraj po godz. 9-ej z rana zerwał się nad Warszawą szalony wichur, który w ogrodach miejskich i podmiejskich znaczne wyrządził szkody, łamiąc gałęzie i zmiatając z drzew owoce. Deszcz jednak, oczekiwany z takim upragnieniem, padał zaledwie kilkanaście minut, burza bowiem przeszła bokiem (...) Około godz. 10-ej wieczorem znowu nad częścią Warszawy przeszła burza, poczem do godz. 5-ej rano padał deszcz obfity.

[Gazeta Warszawska 1890 (220); 2]

1354. 23 SIERPNIA – WILNO I OKOLICE – UPAŁY I BURZE

O ile chłodny mieliśmy początek lata, o tyle koniec jego odznacza się temperaturą tropikalną. Częste burze nie odświeżają wcale powietrza, a tylko szkody w rolnictwie przynoszą. Ze wszystkich stron gub. Wileńskiej dochodzą wciąż wieści o nowych klęskach i spustoszeniach.

[Gazeta Warszawska 1890 (226); 2]

1355. 26 WRZEŚNIA – WILNO – OCEPLENIE PO WRZEŚNIOWYCH CHŁODACH

Po kilku tygodniach zimna, oraz silnych przymrozków nocnych, które zwarzyły wszystkie delikatniejsze rośliny, mamy dziś, to jest 26-go września, dzień ciepła prawie majowego. Drobnny deszczyk, który od wczoraj począł zwilżać wyschłą już nadmiernie ziemię, jest prawdziwym dobrodziejstwem dla zasiewów jesiennych (...)

[Gazeta Warszawska 1890 (265); 2]

1891**1356. 15 STYCZNIA – WARSZAWA – OBFITE OPADY ŚNIEGU**

Wczoraj [14 stycznia] padał znów śnieg przez dzień prawie cały, zwiększając wielkie już zapasy zalegające ulice, mimo energicznego usuwania (...) od lat kilku nie pamiętamy tak wielkiego śniegu w Warszawie, który utrudnia mieszkańcom komunikację uliczną.

[Gazeta Warszawska 1891 (12)]

1357. 17 STYCZNIA – KALISZ – SŁOTNA JESIEŃ 1890, UMIARKOWANY POCZĄTEK ZIMY 1891

Z nad Warty piszą do „Kaliszanina” co następuje: Umiarkowanie mroźne powietrze, panujące u nas z małymi przerwami od kilku tygodni, sprzyja oziminom, z których wczesne, skutkiem dłuższej a słotnej jesieni, zbyt szybko wybijały, a trudno było je kosić lub spasać na rozbłoconych polach. Pierwszy znaczny śnieg spadł dopiero na parę dni przed Bożym Narodzeniem, kiedy ziemia dobrze przemarła (...)

[Gazeta Warszawska 1891 (14)]

1358. 20 STYCZNIA – ŁÓDŹ I OKOLICE – WIELKIE OPADY ŚNIEGU

Z powodu wielkich śniegów w ostatnich czasach, polowania w okolicy Łodzi nie miały powodzenia. Myśliwi obawiają się, aby śniegi tegoroczne zupełnie nie wyniszczyły kuropatw, a nawet grubszej zwierzyny.

[Gazeta Warszawska 1891 (17)]

1359. 21 STYCZNIA – WARSZAWA W ZASPACH ŚNIEGU

Wywózka śniegu z ulic Warszawy podobna jest do pracy syzyfowej. Zaledwie bowiem zdołano, przy pomocy nadzwyczajnych wysiłków, usunąć ogromne zasy śniegu z niektórych przynajmniej ulic, atoli znów wczoraj przez dzień prawie cały śnieg sypał, powiększając znaczną jego ilość, zalegającą ulice i dachy domów. Komunikacja tramwajowa znów ulega ograniczeniu, gdyż trzeba zaprzęgnąć po trzy konie do wagonu. Również i z za granicy donoszą o zaspach śnieżnych, utrudniających komunikację; poczty wieczornej wczorajszej z Berlina nie utrzymaliśmy prawdopodobnie z przyczyn przerwy komunikacji za granicą.

[Gazeta Warszawska 1891 (18)]

1360. STYCZEŃ – BERLIN – MROŻNA I ŚNIEŻNA ZIMA

Korespondencja z Berlina, dn. 23 I 1891 r. Od dawna nie pamiętamy tutaj tak mroźnej i śnieżnej zimy, jak tego roczna. Mrozy, dochodzące do 18 stopni R., nie należą wcale do rzadkości, a śniegi spadły w tak olbrzymich masach, jakich nie pamiętają najstarsi ludzie

(...) Cała okolica jest pokryta kilku łokciową warstwą śniegu, zagrażającą z wiosną niebezpieczeństwem powodzi. Na rzekach Sprewie, Haweli i Elbie lód jest tak mocny, iż bez obawy artyllerya przejeżdżać przez nie może z armatami. Wiadomości o ogromnych zaspach śniegu nadchodzą z całych Niemiec.

[Gazeta Warszawska 1891 (22)]

1361. POCZĄTEK MARCA – WARTA, TUREK – WYLEW

Z początkiem marca zaczęły w okolicy tutejszej niknąć śniegi, a kilka ciepłych pogodnych, zupełnie wiosennych dniach, nastąpił obfity i gwałtowny przybór rzeki Warty pod Uniejowem. Wylew doszedł do tego stopnia, że dolina, po lewej stronie rzeki, na przestrzeni trzech wiorst szerokości w okolicach bliskich Uniejowa przedstawiała jedno jezioro, z którego sterczą tylko chaty wiosek, a mieszkańcy chronią się na strychach domów. Z chwilą ruszenia lodów, w dniu 10 b. m., główny most pod Uniejowem uległ od płynącej kry znacznym uszkodzeniom. skutkiem tego komunikacya z Turkiem tędy jest niemożliwą, a odbywać ją trzeba na Dąbie i Koło (...)

[Gazeta Warszawska 1891 (76)]

1362. 3 KWIETNIA – POZNAŃ – OPÓŹNIONA WIOSNA

Święta mieliśmy fatalne: Deszcz zmieszany ze śniegiem i dokuczliwe zimno przypominały listopad lub grudzień nie zaś początek wiosny. W ogóle dotychczasowa temperatura daje nam się we znaki. O wychodzeniu w pole, zwłaszcza na gruntach cokolwiek cięższych, nie ma mowy.

[Gazeta Warszawska 1891 (89)]

1363. LUBLIN – CHŁODNY POCZĄTEK WIOSNY

O ile początek marca odznaczał się niezwykle piękną pogodą i ciepłem, o tyle urzędowa wiosna nie ma w sobie nic wiosennego. Od Św. Józefa [19 marca] bowiem począwszy, mamy ciągle niepogodę, a temperatura obniżając się stopniowo, darzy nas od tygodnia zimnem, śniegiem lub deszczem (...) z ostatniego zaś wtorku na środę [31 marca na 1 kwietnia] mieliśmy nawet kilkustopniowy mróz.

[Gazeta Warszawska 1891 (89)]

1364. 12 CZERWCA – GALICJA WSCHODNIA – BURZA

Dnia 12 b. m. szalał w Galicyi Wschodniej niesłychanie silny huragan. Berezowica Wielka uległa zupełnemu zniszczeniu. Sześćdziesiąt zabudowań gospodarskich, domy folwarczne i dwór obywatela Janickiego rozwały się w gruzy. Na wszystkich innych budynkach orkan pozrywał dachy. Sześć osób dorosłych i trzej dzieci poniosło śmierć. W Ponikowie i Podkamieniu pod Brodami, prócz innych szkód burza zabiła strażnika polowego i trzej dzieci. W Jeziernej znowu spadł ogromnej wielkości grad.

[Gazeta Warszawska 1891 (157)]

1892

1365. 21 STYCZNIA – LUBLIN – MRÓZ, BRAK ŚNIEGU

Kilkustopniowe przymrozki zamieniły się od tygodnia w prawdziwie mocne mrozy, od

kilku dni bowiem termometr stale wskazuje 12 stopni minus, dziś zaś z rana było 16 stopni, przy wietrze silnym północnym, co jeszcze bardziej potęgowało zimno. Dotąd ani razu jeszcze nie spadł śnieg większy, tak, że nie tylko na ulicach, ale i w polu nie ma go wcale.

[Gazeta Warszawska 1892 (23); 3]

1366. 11 LUTEGO – LUTOMIERSK – WYLEW NERU

Jak donosi Dziennik Łódzki, w okolicach Lutomierska wylała rzeka Ner. Niebawem masy wody z taką szybkością płynęły z góry rzeki, że wyrwały z korzeniami rosnące nad brzegiem duże drzewa. Na dość znacznych obszarach łąk i pól, wzdłuż obu brzegów rzeki, wylew spowodował wielkie szkody w oziminie. W Lutomiersku prąd wody oberwał część parkanu murowanego, ogrodzającego posesję klasztoru O.O. Reformatorów i zerwał most na szosie z Konstantynowa do Szadku.

[Gazeta Warszawska 1892 (38); 4]

1367. 16 LUTEGO – LUBLIN – OPADY ŚNIEGU

Śnieg w połączeniu z zadymką, trwającą przez kilka dni z rzędu ubiegłego tygodnia, a padając bez przerwy, obdarzył nas nareszcie sanna, której na próżno wyczekiwali amatorowie szlichtady (...) Jeżeli mróz potrwa, a mamy nadzieję, że tak będzie, termometr bowiem wskazywał dziś z rana 14° niżej zera, zima przeciągnie się jeszcze wbrew przewidywaniom rychłej wiosny.

[Gazeta Warszawska 1892 (47); 3]

1368. 21 LUTEGO – PŁOCK – ZMIENNA POGODA

Pogoda ciągle zmienna, to odwilż, to mróz ze śniegiem, w ciągu jednej doby kilkakrotne przewroty, a czasem i słońce nawet zaświeci (...)

[Gazeta Warszawska 1892 (48); 3]

1369. 22 LUTEGO – WARSZAWA – NAGŁA ODWILŻ

Po kilku dniach silnych mrozów nastąpiła onegdaj nagła odwilż. Śnieg zniknął już zupełnie z ulic miasta, ustępując miejsca kałużom błota. Wczoraj mieliśmy powietrze prawdziwie wiosenne.

[Gazeta Warszawska 1892 (49); 1]

1370. LUBLIN – PO LUTOWEJ ODWILŻY MROŹNY POCZĄTEK MARCA

Przez cały tydzień ubiegłego miesiąca [lutego] mieliśmy śliczną pogodę, zupełna bowiem odwilż, powietrze suche i dni słoneczne dawały nadzieję rychłej wiosny, gdy tymczasem z pierwszym dniem marca atmosfera znacznie się oziębła, i obecnie mamy znów zimę, z mrozami, dochodzącymi do 12 stopni z rana, co przy wietrze ostrym bardzo się odczuwać daje.

[Gazeta Warszawska 1892 (65); 3]

1371. 29 MAJA – WARSZAWA – UPAŁ

Upał, dochodzący w godzinach południowych do 28 stopni, najodważniejszych nawet Warszawian zatrzymał w domu (...)

[Gazeta Warszawska 1892 (143); 2]

1372. 13 LIPCA – RÓWNO I OKOLICE – BURZE

Już niemal od tygodnia przechodzące stronami burze dość nawalne, niszczące łąny nasze, nie są rzadkością. Temperatura jest nader zmienną, tak, że z dnia 30-go czerwca na 1-y lipca spadła na 20 stopni R., a obecnie mamy skwar niesłychany.

[Gazeta Warszawska 1892 (192); 3]

1373. 29 SIERPANIA – MIŃSK I OKOLICE – UPAŁY

Od dnia 13-go sierpnia panowała w tych stronach nieprzerwana ani jednym deszczem susza przy 20-u kilku stopniach R.

[Gazeta Warszawska 1892 (232); 2]

1374. 1 WRZEŚNIA – WARSZAWA I OKOLICE – UPAŁY

Nie ziściły się nadzieje co do cokolwiek znaczniejszego zniżenia się temperatury. Dzień wczorajszy z temperaturą, dochodzącą około południa do 27 stopni R. w cieniu, przypomniał najgorętsze dni ubiegłego tygodnia (...) I okolice podmiejskie nie sprawiają przyjemnego wrażenia; żar straszliwy spalił nieledwie na popiół roślinność. Z drzew pospadały zeschłe liście, a łąki wyglądają, jakby po nich przeszedł pożar.

[Gazeta Warszawska 1892 (232); 2]

1893**1375. 3 STYCZNIA – OLKUSZ I OKOLICE – MRÓZ I ŚNIEG**

Po śnieżnych zadymkach mieliśmy odwilż, a następnie 20-stopniowe mrozy. Obecnie od dni kilku śnieg pruszy na zmarzłą ziemię, obiecując dobrą sannę.

[Gazeta Warszawska 1893 (8); 3]

1376. 8 STYCZNIA – WARSZAWA – MRÓZ

Wczoraj w południe termometr wskazywał 12 stopni mrozu. Wiatr północno-zachodni potęgował zimno (...) Wieczorem o godz. 11-ej termometr wskazywał 15 stopni niżej zera.

[Gazeta Warszawska 1893 (7); 2]

1377. POCZĄTEK STYCZNIA – WIEDŃ ZASYPANY ŚNIEGIEM

Wiedeń nie pamięta takiej śnieżnej zawieruchy, jaka w tych dniach szalała w stolicy Austrii i na prowincyi. Ulice Wiednia zasypał śnieg literalnie tak, że ani wozy tramwajowe, ani dorożki, ani omnibusy z miejsca ruszyć nie mogły. Aby dać obraz, jak wyglądało miasto, wystarczy przytoczyć okoliczność, iż musiano około 14,000 ludzi powołać do zgarnywania i kilka tysięcy wozów wysłać do wywożenia śniegu (...) Wiatr „bora” w północnych Włoszech i w Istrii bardzo groźnie wystąpił (...) Pociągi wiedeńskie utknęły w śniegu pod Loitsch i Franzdorf. Pośpieszne parowce do Bombaju i do Wenecyi wskutek „bory” nie mogły odpłynąć. Do portu tryesteńskiego nie mogło z tego samego powodu wpłynąć bardzo wiele parowców (...) Z Podola austrayckiego i z pod Karpat donoszą również o zaspach i zawiejach śnieżnych.

[Gazeta Warszawska 1893 (9); 3]

1378. 11 STYCZNIA – WISŁA, WARSZAWA – GRUBA POKRYWA LODOWA

Przy stanie wynoszącym 3 stopy i 7 cali, woda na Wiśle jest pokryta lodem grubym na 14 cali. Komunikacja kołowa po lodzie we wszystkich ruchliwych punktach jest ustalona.

[Gazeta Warszawska 1893 (9); 3-4]

1379. POCZĄTEK STYCZNIA – KAZIMIERZ NAD WISŁĄ – MROZY

Po niewielkich grudniowych mrozach i odwilżach z początkiem nowego roku nastąpiły u nas mrozy, dochodzące 19° R., co przy wiatrach od strony Wisły silnie daje się odczuwać. Wisła stanęła pod Kazimierzem w pierwszych dniach grudnia, ułatwiając tem komunikację między dwoma brzegami i pomimo odwilży dotrwała do terazniejszych mrozów.

[Gazeta Warszawska 1893 (11); 3-4]

1380. 23 LUTEGO – PROSNA, KALISZ – WYLEW

Wczoraj mieliśmy dzień przy kilku stopniach ciepła, dziś śnieg przy trzech stopniach zimna, dachy, ulice pokryte grubą warstwą śniegu, jak wśród najcięższej zimy, kiedy wczoraj ostatnie lody poszły rzeką, Prosna wylała, ale dotąd szkody niema.

[Gazeta Warszawska 1893 (53); 3]

1381. 1 LIPCA – SANDOMIERZ – CZĘSTE OPADY DESZCZU

Po wylewie rzeki Wisły przed kilku tygodniami pozostał muł na zasiewach i trawach (...) posiewy (...) nie roją wielkiej nadziei (...) Od kilku dni i to po kilka razy dziennie padają deszcze (...) W tym tygodniu, skutkiem uderzenia pioruna, spaliła się kopuła na kościele w Bogoryi.

[Gazeta Warszawska 1893 (175); 3]

1382. 13 LIPCA – SANDOMIERZ – BURZA I DESZCZE

Dnia 13-go b. m. w nocy szalała tu groźna burza, w czasie której piorun uderzył w obręb klasztoru PP. Benedektynek (...) Ulewa była ogromna, deszcze ciągle padają, tak, że siano z trudnością zdołano zebrać.

[Gazeta Warszawska 1893 (197); 4]

1383. 11 SIERPNIĄ – WARSZAWA I OKOLICE – DESZCZE

Po dwu dniach pogodnych, od niedzieli [6 sierpnia] rozpoczęły padać deszcze, które w ciągu dnia powtarzają się po kilka razy (...) Z różnych stron kraju otrzymujemy wieści o bezustannych również deszczach.

[Gazeta Warszawska 1893 (210); 3]

1384. 11 SIERPNIĄ – WILNO – KATASTROFALNA BURZA

Dziś rano straszna i niesłychana katastrofa dotknęła nasze miasto. Już od trzech dni trwały tu silne nawałnice, aż na koniec dziś, o godz. 7-ej rano, zakończyły się okropną, rzecz można, katastrofą. Wskutek oberwania się chmury, woda, istny potop zalała mnóstwo ulic (...) W całym niemal mieście mieszkania pozalewane. Mówią o mnóstwie ofiar, co w tej chwili trudno sprawdzić (...) Na Antokolu zniknął cały jeden zaułek, pozostawiając przepaść, nad którą wisi zrujnowany domek jakiś. Słowem, klęska olbrzymia, której doniosłości na razie obliczyć i ocenić nie można.

[Gazeta Warszawska 1893 (212); 3]

1385. 12 SIERPNIA – KOWEL – BURZA

W nocy z piątku na sobotę [z 11 na 12 marca] pomiędzy stacjami drogi żelaznej Nadwiślańskiej Kowel – Maciejów, szalała straszliwa burza w połączeniu z piorunami i ulewą. Na przestrzeni kilku wiorst woda podmyła plant i mosty zrujnowała. Skutkiem tego przerwano na tej przestrzeni, wynoszącej przeszło pięć wiorst, wszelką komunikację.

[Gazeta Warszawska 1894 (6)]

1894**1386. BIELSK (GUB. PŁOCKA) – CIEPLY GRUDZIEŃ 1893, MROŻNY POCZĄTEK STYCZNIA 1894**

Po nadzwyczajnie ciepłym grudniu, gdyż średnia temperatura miesiąca wynosi 0, Nowy Rok przyniósł duży mróz, temperatura spadła do 23 stopni Cel. niżej zera, przy dotkliwym północno-wschodnim wietrze. Nie jest to zbyt dobrze na oziminy, zupełnie niepokryte śniegiem.

[Gazeta Warszawska 1894 (8)]

1387. POCZĄTEK STYCZNIA – POŁUDNIOWA EUROPA – MROZY I ZAWIEJE

Niebywałe mrozy i zawieje panują w południowych krajach Europy. Zimno i śnieżyce powstrzymały ruch statków w portach Tryestu i Rieki. Gwałtowny Bora szalał w tych dniach w Tryeście przy 9 stopn. mrozu, jest to temperatura w tem mieście niepamiętna (...) Z Wenecyi donoszą, że nietylko w mieście, lecz w całych Włoszech panują zimna i zawieje śnieżne. Cały Piemont i Lombardia pokryte są śniegiem i lodem. Donoszą też o wielu katastrofach na otwartym morzu (..) W Wiedniu dochodzą mrozy do 19 stopni Celsjusza. Było już kilka wypadków zamrażnięcia.

[Gazeta Warszawska 1894 (6)]

1388. ZIMA NA PÓŁNOCY (ISLANDIA)

Z Islandyi donoszą, iż zima tegoroczna rozpoczęła się tam niezwykle śniegami i zimnem. W dniu 30-m października i dni następnych srożyła się około Seydisfiord burza, a raczej orkan, który wiele szkód zrządził, sporo czółen rybackich przepadło bez śladu, a mnóstwo nadbrzeżnych domów bardzo od burzy ucierpiało. Wczesna zima na Islandyi zapowiada podobno zawsze ciężką zimę w Europie środkowej.

[Gazeta Warszawska 1894 (9)]

1389. 11 STYCZNIA – ŚRODKOWA EUROPA – MROZY I ŚNIEŻYCE

W Wiedniu zimno dochodzi do takiego samego natężenia jak w Warszawie a w Niemczech północnych i południowych także chwyciły ostre mrozy Nad Morzem Śródziemnym na półwyspie Bałkańskim i Apenińskim, równocześnie z obniżeniem się temperatury do 10 stopni, wiał mroźny bora, który nadzwyczaj utrudniał komunikację kolejową w Istrii Chorwacyi, Serbii i Włoszech.

[Gazeta Warszawska 1894 (9)]

1390. 17 LIPCA – RADZYMIN I OKOLICE – BURZA GRADOWA

Dnia 17-go b. m. w okolicy Radzimina, w gub. Warszawskiej, szalała burza gradowa,

niszcząca zasiewy we wsiach Janków Nowy, Helenów, Ciemne, Kobyłka i Czarna, zrządziła szkód na sumę około 10,000 rubli.

[Gazeta Warszawska 1894 (188)]

1391. 25 LIPCA – PŁOCK – UPAŁY

Wczoraj upał doszedł widocznie do kulminacyjnego punktu, 35 stopni R. na słońcu, 28 stopni w cieniu i zaledwie słaby nie chłodny wietrzyk, temperatura ciągle nie do zniesienia (...) Przy panujących gorących stan wody w Wiśle coraz niższy (...)

[Gazeta Warszawska 1894 (200)]

1392. 26 LIPCA – ŁÓDŹ – UPAŁY

„Od świętej Anki, zimne wieczory i ranki”, ale nie w ziejącej z góry i z dołu Łodzi, w której afrykańskie żary nieba, podnoszą pożary fabryk (...) Dzień onegdajszy [24 lipca] warto zanotować, jako wyjątkowy, jeżeli nie kulminacyjny tego lata. W poobiedniej godzinie temperatura podniosła się do 40 stopni R [w słońcu].

[Gazeta Warszawska 1894 (202)]

1393. 29 LIPCA – WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE – ULEWA Z GRADEM I HURAGANEM

Nazajutrz po pamiętnej ulewie w Lublinie straszny orkan szalał w gub. Lubelskiej, w powiatach Chełmskim, Hrubieszowskim, Zamojskim i Tomaszowskim – oto szlaki kędy ciągnęła nawałnica połączona z ulewą, gradem, grzmotami i piorunami (...) olbrzymi grad kaleczył konie, i bydło, zabijał ptactwo domowe. Wiele zabudowań burza zniosła i zrównała z ziemią; niesprzątnięte zboża zostały zavalone i tym sposobem przepadły zupełnie.

[Gazeta Warszawska 1894 (200)]

1394. POCZĄTEK SIERPNI – KRASNYSTAW I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

Podczas burzy grad znacznej wielkości zrządził w trzech wsiach szkody w zbożu.

[Gazeta Warszawska 1894 (207)]

1395. KONIEC GRUDNIA – POZNAŃ – WIOSENNA POGODA

Tegoroczne Święta Bożego Narodzenia odznaczały się przedewszystkiem anormalną, bo prawdziwie wiosenną temperaturą. W drugie święto [26 grudnia] około południa termometr wskazywał 8 stopni ciepła.

[Gazeta Warszawska 1895 (2)]

1895

1396. 3 STYCZNIA – WARSZAWA – ŚNIEŻYCA

Śnieg, jaki nocy wczorajszej począł sypać w Warszawie, z małemi przerwami padał przez cały dzień do późnej nocy, powodując w godzinach popołudniowych zamieć...

[Gazeta Warszawska 1895 (3)]

1397. 24 LUTEGO – BIELSK PŁOCKI – ZMIENNA POGODA

Dopiero miesiąc luty przyniósł nam zimę i to krótkotrwałą, gdyż po pięciu dniach mro-

zów do 20 stopni, nastąpiła znowu odwilż. Za to charakterystyczną cechą obecnej zimy są zadymki śnieżne, które panują nieustannie. Mimo to śniegu na polach niewiele.

[Gazeta Warszawska 1895 (56)]

1398. 31 MARCA – WISŁA POD PŁOCKIEM – WYLEW

Poziom wody na Wiśle pod Warszawą obniża się, wczoraj notowano nad wieczorem 11 stóp 10 cali. Wisła przed Płockiem puściła we środę [27 marca] wieczorem; w niedzielę [31 marca] nastąpił silny przybór tak, iż pod wieczór notowano 16 stóp. Całe Radziwie stoi pod wodą, która dochodzi do szosy Kutnowskiej, a miejscami i szosę nakrywa. W górze rzeki, około Czerska, na przestrzeni 600 morgów, wsie zalane; powodem zalewu jest zator formowany około wsi Potyca, w pow. Grójeckim.

[Gazeta Warszawska 1895 (88)]

1399. 2 LIPCA – WARSZAWA – UPAŁY

Od kilku dni panują u nas szalone upały (...) Gorąca te przyczyniają się do szybkiego dojrzewania zboża i zapewne w końcu tego tygodnia, jak nam donoszą z różnych stron kraju, na lżejszych gruntach rozpoczną się żniwa. Z wielu okolic rozlegają się skargi na szkodliwą suszę, która zboża popaliła z kretelem.

[Gazeta Warszawska 1895 (170)]

1400. 3 LIPCA – WISŁA – NISKI STAN WODY

Z powodu panującej suszy poziom wody na Wiśle dosięga zaledwie 1 stopy 8 cali. Pod Wyszogrodem w niektórych miejscach mielizny utrudniają żeglugę towarową.

[Gazeta Warszawska 1895 (171)]

1401. 13 LIPCA – POWIAT SANDOMIERSKI – BURZA GRADOWA

W ubiegłym tygodniu [7-12 lipca] w gminie Górki, w pow. Sandomierskim, szalała straszliwa burza z towarzyszeniem silnego wiatru i gradu wielkości jaj gołębich (...)

[Gazeta Warszawska 1895 (181)]

1896

1402. 9 STYCZNIA – POŁUDNIOWO-ZACHODNIA POLSKA – ŚNIEŻYCA

W nocy dała się we znaki na drodze żelaznej Warszawsko - Wiedeńskiej zamieć śnieżna, która trwała przez całą noc i wywołała znaczne opóźnienia pociągów osobowych.

[Gazeta Warszawska 1896 (8)]

1403. JESIEŃ 1895 – 17 STYCZNIA 1896 – WINNICA – ŁAGODNA ZIMA

Kiedy ze wszystkich stron dochodzą nas wieści o silnych mrozach i zamieciach śnieżnych, tu zima nie pozostawia nic do życzenia, tem więcej, że w czasie świąt pogoda była piękna i nawet kilkogodzinny mróz, dochodzący do 18 stopni R. w ostatnim tygodniu, nie dał się silnie odczuć ... Jesień przeszła nad spodziewanie; pierwsze przymrozki wcale ozimocie nie zaszkodziły...

[Gazeta Warszawska 1896 (29)]

1404. 22 STYCZNIA – WARSZAWA – STAN POGODY

We środę [22 I] panowała pogoda przy kilkustopniowym mrozie; wczoraj [21 I] od rana zerwał się dość silny wiatr połudn.-zach. powodując zadymkę, w południe uspokoiło się nieco. O godz. 3 zaczął padać gęsty na wpół wilgotny śnieg i padał kilka godzin z rzędu. Późnym wieczorem śnieg przestał prószyć, wiatr południowo-zach. umiarkowany, pochmurno. Termometr wskazuje - 1 stopień R. Ciśnienie barometryczne 779,8.

[Gazeta Warszawska 1896 (21)]

1405. 12 LUTEGO – WISŁA – RUSZENIE LODÓW

Z Sandomierza i Zawichostu donoszą, że na Wiśle wczoraj [12 II] lody ruszyły; również o ruszeniu lodów donoszą z Iwanogrodu [Dęblina], Nowego Dworu i Wyszogrodu. Wczoraj wieczorem pod Warszawą poziom wody na Wiśle wynosił 5 stóp 11 cali.

[Gazeta Warszawska 1896 (40)]

1406. 29 MAJA – KALISZ I OKOLICE – BURZA GRADOWA

Straszna burza srożyła się w Kaliszu, pomiędzy godz. 6 a godz. 7 z rana w dniu 29 maja, grad padał w okolicach Stawu, pioruny spaliły budynki w Przystajni, Cielcach i Gaci. W okolicy Blaszek piorun przewrócił kilka słupów telegraficznych i zabił człowieka.

[Gazeta Warszawska 1896 (150)]

1407. 19 CZERWCA – POWIAT BRZEZIŃSKI – BURZA

Przed północą, dn. 19 czerwca, w pow. Brzezińskim, jak pisze Korespondent „Tygodnika Piotrkowskiego” zachodnią część pow. brzezińskiego nawiedziła gwałtowna kilka godzin trwająca burza, podzielona na trzy huragany, a każdy ze zdwojoną występował siłą. Nieustające błyskawice gromów, przy ciemnościach nocy, przerażający sprawiały widok, zwłaszcza gdy nieboskłon co chwila rozjaśniały łuny wznieczanych piorunami pożarów...

[Gazeta Warszawska 1896 (181)]

1408. 27 LIPCA – POWIAT OLKUSKI – BURZA Z ULEWĄ

Dnia 27 lipca nad osadą Skała i Grodziskiem w pow. Olkuskim srożyła się burza z piorunami i olbrzymią ulewą, mieszkańcy ponieśli znaczne szkody w polach; w osadzie Skała piorun zabił mieszkańca i dwie inne osoby, szukające schronienia pod drzewem, kontuzjował.

[Gazeta Warszawska 1896 (205)]

1409. 28 LIPCA – SIEDLCE I OKOLICE – NAWAŁNICA Z ULEWĄ I GRADEM

W nocy z dnia 28 na 29 lipca okolice Siedlec i Kotunia nawiedził straszliwy orkan. Najstarsi mieszkańcy nie pamiętają podobnej nawałnicy. Największa burza szalała pomiędzy Mrozami a Kotuniem. Potoki wody w nizinach potworzyły istne jeziora. Po ulewie zaczął padać grad wielkości kurzego jaja, który pokrył pola w całej okolicy, a w domach powybił szyby i podziurawił dachy. Cały plon żniw tegorocznych w okolicach Kotunia poszedł na straty.

[Gazeta Warszawska 1896 (205)]

1410. 25 LIPCA – RADOM I OKOLICE – GRADY

W obrębie gub. Radomskiej, w sobotę dnia 25 lipca spadły grady, które w kilku wsiach zniszczyły zboża.

[Gazeta Warszawska 1896 (209)]

1411. GRUDZIEŃ – WYBRZEŻA IRLANDYI I ANGLII – SZTORMY

W ostatnich tygodniach na wybrzeżach Irlandyi i Anglii szalały straszne burze. Szkody poczynione przez idące od Ameryki nawałnice są bardzo wielkie.

[Gazeta Warszawska 1897 (5)]

1897**1412. 8 STYCZNIA – WISŁA POD WARSZAWĄ – POKRYWA LODOWA**

Pod Warszawą Wisła przy 16 stopniowym mrozie stanęła.

[Gazeta Warszawska 1897 (5)]

1413. 28 CZERWCA – SOSNOWIEC – SUSZA I UPAŁY

Od kilkunastu dni panujące upały bardzo ujemnie wpływają na roślinność, to też w ogrodach liście na drzewach żółkną, a warzywa zwiędnięte, zboża na polach również, wskutek braku deszczu, smutny przedstawiają widok.

[Gazeta Warszawska 1897 (171)]

1414. 5 LIPCA – POWÓDŹ NA BUKOWINIE

Wychodząca w Czerniowcach „Gazeta Polska” pisze: Stało się co było do przewidzenia. Skutkiem ulewy dni ostatnich rzeki wystąpiły z brzegów i ze wszystkich stron kraju donoszą o powodzi. Całe okolice stoją pod wodą, mosty zerwane, drogi zepsute, komunikacja pocztowa i kolejowa, w wielu miejscach ustała całkowicie. Najwięcej ucierpiał powiat Wyżnicki, który literalnie stoi pod wodą... Powódź w Wyżnicy bywa zawsze zapowiedzią wylewu Prutu w Czerniowcach, co też nastąpiło i obecnie. Prut wystąpił z brzegów i zalał rozległy obszar pod Czerniowcami.

[Gazeta Warszawska 1897 (173)]

1415. 6 LIPCA – POWÓDŹ W POŁUDNIOWEJ FRANCJI

...wylała Save, poboczna rzeka Garonny, zburzyła w Isle 40 budynków, przyczem śmierć znalazło 13 osób; w Saint Laurent rzeka Save zburzyła 50 budynków, w katastrofie zginęło 40 osób. W mieście Audo wyciągnięto dotąd z wody 14 trupów... obawiają się, że obecna powódź przewyższy rozmiarami katastrofę z r. 1875.

[Gazeta Warszawska 1897 (176)]

1416. POLSKA – PIERWSZA DEKADA LIPCA – SUSZA

Z różnych stron kraju otrzymujemy listy użalających się na brak deszczu. W niektórych okolicach od miesiąca blisko nie spadła ani kropla deszczu.

[Gazeta Warszawska 1897 (181)]

1417. 9 SIERPANIA – POWÓDŹ NA WĘGRZECH

...woda pochłonęła kilkaset ofiar ludzkich; tysiące domów mieszkalnych i zabudowań gospodarskich woda uniosła, niziny nadbrzeżne przedstawiają jedno morze; woda toczy szczątki domów, dachy, belki, ruchomości, trupy ludzkie i zwierzęce. Straty są olbrzymie...

[Gazeta Warszawska 1897 (210)]

1418. 11 SIERPANIA – GDAŃSK – STAN POGODY

Pogoda jasna, + 21 stopni Reaumura, wiatr zachodni.

[Gazeta Warszawska 1897 (213)]

1898**1419. 11 LUTEGO – POLSKA – PIERWSZA POŁOWA ZIMY – ZMIENNA TEMPERATURA I BRAK ŚNIEGU**

Wskutek ciągłych zmian temperatury, dłuższej odwilży, a następnie przymrozków, ścinających ogołoconą ze śniegu ziemię, zasiewy rzepaku, jak nam donoszą z różnych stron kraju, ogromnie ucierpiały.

[Kurjer Polski 1898 (40); 2]

1420. 24 MAJA – GMINA OBOROWO, POWIAT PŁOCKI – BURZA GRADOWA

Dnia 24 maja, w samo południe, przeciągnęła tu w naszej okolicy burza gradowa nadzwyczaj silna, tak, że zboże na drodze tej chmury, będące, zupełnie zniszczone zostało. W gminie Oborowo obliczają szkody do wysokości 50.000 rubli. Kawałki spadłego lodu jeszcze na trzeci dzień znajdowano...

[Gazeta Warszawska 1898 (149)]

1421. 29 CZERWCA – GALICJA – BURZE GRADOWE

Ciężka kłęska nawiedziła 29-go czerwca, o godz. 2 i pół, powiat Jarosławski... Na przestrzeni pięciomilowej długości, a przeszło półtoramilowej szerokości, spadł grad wielkości pięści, jaj gęsich i kurzych i sprawił ogromne szkody w ziemiopłodach. W powiecie tym ponad 14 wsi zostało zupełnie zniszczonych... Z pow. Złoczowskiego piszą: W miejscowościach Żuków, Kropiwna, Wicyń spadł dnia 29-go czerwca, o godz. 3-iej w nocy grad i zniszczył ziemiopłody w tych gminach, przytem burza powaliła dużo budynków. O podobnych zniszczeniach piszą z powiatów Sokalskiego, Drohobyckiego, Bóbreckiego i Stanisławskiego... W Gajach pod Lwowem, wskutek uderzenia piorunu, spalił się dwór i przyległe zabudowania. Straszne zniszczenia wyrządził grad w Turzem, pow. Staromiejskiego [Stare Miasto. Stary Sambor].

[Gazeta Warszawska 1898 (174)]

1422. 22 WRZEŚNIA – WISŁA, WARSZAWA – NISKI STAN WODY, ULEWA

Wczoraj [21 IX] wodomiar wskazywał najniższy stan wody na Wiśle w ciągu roku, bo nie sięgał stóp dwóch.... Nadzwyczajna i długa ulewa, jaka przeszła wczoraj pod wieczór, może podniesie nieco poziom rzeki.

[Gazeta Warszawska 1898 (251)]

1899

1423. 13 STYCZNIA – LWÓW – CIEPŁA ZIMA

Dziś dnia 13 stycznia, w Nowy Rok, według kalendarza wschodniego, mamy we Lwowie, przy najpiękniejszej pogodzie w południe, 10 stopni ciepła.

[Gazeta Lwowska 1899 (10); 3]

1424. 31 MARCA – WARSZAWA – SŁOTA

Ostatni dzień marca dał się wszystkim we znaki - chłód, wiatr, deszcz, śnieg i grad kolejno po sobie idące... Temperatura z rana zero stopni R.

[Gazeta Warszawska 1899 (87)]

1425. 13 MAJA – LWÓW – ZIMNO MAJOWE

Zimno majowe w dniach Pankracego, Serwacego i Bonifacego, t. j. 11, 12 i 13 b. m. i tym roku nie zawiodło. Wczoraj [12 maja] prawie do wieczora padał deszcz rzęśisty, dziś powietrze znacznie się oziębiło.

[Gazeta Lwowska 1899 (108); 3]

1426. 4 LIPCA – POWIATY RADOMSKI, OPOCZYŃSKI, – DESZCZE – POWIAT SANDOMIERSKI – SUSZA

Od dni kilku ciągle trwają deszcze w powiatach radomskim i opoczyńskim; siano i koni-czyny mokną, rolnicy rozpaczają; w pow. sandomierskim natomiast deszcze są rzadkie.

[Gazeta Polska 1899 (151); 2]

1427. 8-9 LIPCA – GALICJA ZACHODNIA – WYLEW RZEK

Dzisiejszy Czas przynosi szczegółowy opis spustoszeń, jakie zrządził wylew Wisły i Rudawy w Krakowie i okolicy. Woda zaczęła przybierać w sobotę po południu [8 lipca] (...) Wśród nocy lał dalej ulewny deszcz. W niedzielę rano rozpogodziło się (...) Rudawa natomiast wylała i przyniosła miastu dotkliwą klęskę. Zalane całe Błonia i Wola Justowska. Z wielkiej płaszczyzny wodnej sterczą tylko korony drzew (...) Cały park Jordana zalany; główny pawilon pod wodą; wszędzie znaczne spustoszenia.

[Gazeta Lwowska 1899 (156); 3]

1428. 20 LIPCA – KRAKÓW – BURZA

Wczoraj około godziny 1 z południa szalała nad Krakowem ogromna burza. Trzy pioruny uderzyły w gmach Kasy oszczędności, lecz nie zrządziwszy żadnej szkody, spłynęły po gromochronach. Dwa pioruny uderzyły w kościół św. Piotra, a jeden w kościół św. Idziego i rozłamał krzyż na wieży kościoła (...) Ulewa zrządziła znaczne spustoszenia (...) Wielka burza szalała też w okolicy Trzebini i zrządziła szkody w robotach przy regulacji toru nowej linii kolejowej Trzebinia-Skawce. Piorun zabił tam dwóch robotników. Dziś znowu w pobliżu Krakowa sroży się burza z piorunami.

[Gazeta Lwowska 1899 (164); 5]

1900

1429. 2 MARCA – WARSZAWA – ŚNIEŻYCA

Oryginalny dzień mieliśmy 2 marca; od rana padał na ziemię śnieg obfity, lecz tak niezwykle, iż o kilka kroków nie widziałeś twarzy przechodnia. I co dziwniejsze jeszcze, że śnieżycy ta nawiedziła tylko niektóre ulice.

[Gazeta Warszawska 1900 (59)]

1430. 17 MAJA – AUSTRIA I ŚLĄSK – OPADY ŚNIEGU

Ze wszystkich stron donoszą o wielkiej niżce temperatury. Karlsbad [Karlove Vary] znajduje się zupełnie pod śniegiem; podobny stan jest również w różnych miejscach na Śląsku i Morawach.

[Gazeta Warszawska 1900 (131)]

1431. 3 LIPCA – MSZCZONÓW – BURZA Z GRADEM

Dzisiaj t. j. 3 lipca o godz. 5 i pół nad Mszczonowem przeszła potężna burza, a z nią spadł nadzwyczajnej wielkości grad. Burza trwała 10 minut. Padał właściwie nie grad, lecz kawały lodu, ważące od 10 do 20 łutów. Znajdowano też i funtowe bryłki. Grad wyrządził szkody niepowetowane. Pola robią wrażenie pobojojwiska. Kilkoro ludzi, których burza zastała w polu, zostało poranionych. Drogi i ulice pokryte masami zabitych wróbli, jaskółek, kur i kaczek. Owoc zniszczony prawie zupełnie.

[Kurjer Polski 1900 (187); 2]

1432. 5 LIPCA – WARSZAWA – BURZA

Wczoraj [4 lipca] o godz. 10 z wieczora, szalała nad Warszawą burza połączona z deszczem ulewnym. W obrębie miasta padło kilka piorunów. Ulice były zalane i dopiero około godz. 1-ej po północy deszcz przestał padać.

[Gazeta Warszawska 1900 (174)]

1433. 16 LIPCA – LWÓW I OKOLICE- ULEWNE DESZCZE, WEZBRANIA RZEK

Woda w strumykach górskich opada, natomiast wzrasta w Wiśle, Dniestrze i Sanie. San tak wezbrał, że połowa Krasiczyna jest zalana i woda dostaje się do zamku ks. Sapiehy. Nieustannie pada ulewny deszcz.

[Gazeta Warszawska 1900 (186)]

1434. 17 LIPCA – WARSZAWA – UPAŁY

Już od tygodnia panują w Warszawie straszne upały: temperatura w cieniu wynosi stale +26 stopni, w nocy zaś spada do 20 stopni.

[Gazeta Warszawska 1900 (187)]

1435. 17 LIPCA – WISŁA POD WARSZAWĄ – WYLEW

Stan wody na Wiśle ulega ciągłym zmianom; we wtorek [17 VII] w południe pod Warszawą woda wynosiła stóp 10 cali 5. Niziny zostały zalane, mocno ucierpiały przez zamulenie pastwiska na Saskiej Kępie, w Siekierkach, Czerniakowie i Wilanowie...

[Gazeta Warszawska 1900 (188)]

1436. 1 SIERPNIĄ – PRZASNYSZ I OKOLICE – BURZA

W tych dniach, w czasie szalonej burzy, która stała się powodem wielu szkód w naszej okolicy, we wsi Makówku piorun uderzył w wozownię i zapalił ją. Włościanie, jak zwykle, ratować nie chcieli, uważając pożar od pioruna za rzecz nietykalną.

[Gazeta Warszawska 1900 (201)]

1437. 7 PAŹDZIERNIKA – OKOLICE GENUI – KATASTROFALNA POWÓDŹ

W prowincji włoskiej Ligurji, w okolicach miasta Genui, oberwanie się chmury, wyrządziło niezmiernie szkody. Całe miejscowości stoją pod wodą (...) większa część domów została zburzona, pozostałe grożą zawaleniem. Mosty pozrywane, stan pól oplakany. Ofiary w ludziach znaczne (...) Komunikacja kolejowa w wielu miejscach przerwana.

[Kurjer Polski 1900 (278); 1]

1901**1438. 3 STYCZNIA – KRAKÓW – MRÓZ**

Mróz dochodzi do 15 stopni R.; w Wiedniu również sroży się mróz od 12 do 15 stopni Réaumura.

[Gazeta Warszawska 1901 (3)]

1439. POCZĄTEK STYCZNIA – POZNAŃSKIE – MROZY

W całym W. Ks. Poznańskim srożą się mrozy, dochodzące do 17-u stopni Réaumura.

[Gazeta Warszawska 1901 (5)]

1440. 5 STYCZNIA – MIŃSK – WIELKIE MROZY

Wielkie mrozy obecnie, dochodzące do 23 stopni, są prawdziwą klęską biedaków miejskich, cena bowiem drewna w Mińsku dochodzi do bajecznej wysokości 28 rubli za sześcian kubiczny...

[Gazeta Warszawska 1901 (11)]

1441. 6 STYCZNIA – WARSZAWA – WZROST TEMPERATURY

Od wczoraj [6 I] mróz zelżał. W południe termometr wskazywał minus 7 stopni R., zaczął padać śnieg.

[Gazeta Warszawska 1901 (6)]

1442. 4 CZERWCA – WARSZAWA – BURZA

W nocy z wtorku na środę [z 4 na 5 VI] przeciągnęła nad Warszawą burza połączona z ulewą; zaczęła się około 10-ej wieczór i trwała do 3-ej nad ranem; dzień wczorajszy [6 VI] był pochmurny i parny, ale od czasu do czasu padały krople deszczu.

[Gazeta Warszawska 1901 (147)]

1443. 23 CZERWCA – WARSZAWA – STAN POGODY

Przez prawie cały dzień wczorajszy [23 VI] mieliśmy w Warszawie pogodę, która też sprzyjała urządzonym przez Towarzystwo Wioślarskie wiankom na Wiśle, zabawom ludowym oraz widowiskom w teatrzykach ogródkowych. Około 6-ej po południu słychać

było grzmoty, a o godz.7-ej zaczął padać niewielki deszcz. Temperatura rano wynosiła 19 stopni Réaumura.

[Gazeta Warszawska 1901 (164)]

1444. POCZĄTEK LIPCA – AMERYKA PÓŁNOCNA – KATASTROFALNE UPAŁY

Upały w półn. Ameryce przybrały charakter groźnej katastrofy. Wczoraj [3 VII] w ciągu dnia w samym New-Yorku zginęło 130 ludzi na porażenie słoneczne. Asfalt na ulicach roztopił się. Ulice zalegają padłe konie. Podobna katastrofa dotknęła Chicago, Filadelfię i Waszyngton... Fabryki i sklepy są pozamykane. Wszystkie szpitale przepełnione. Kilkanaście tysięcy osób nocowało pod gołym niebem. W New-Yorku w ostatnich 24 godzinach zmarło 256 osób w skutek porażenia słonecznego; z innych miast donoszą o 196-ciu wypadkach śmiertelnych... Meteorologowie zapowiadają, że jeszcze trzy tygodnie potrwać takie upały...

[Gazeta Warszawska 1901 (174)]

1445. 1 SIERPNIĄ – MIŃSK – UPAŁY I SUSZA

Od trzech tygodni przeszło trwająca susza, przy tropikalnych upałach, zniszczyła jarzyny, których piękne wschody rokowały tak bogate plony; ze wszystkich stron gub. Mińskiej oraz jej powiatów przyległych gub. Wileńskiej, dochodzą o stanie zbóż jarych smutne wieści...

[Gazeta Warszawska 1901 (212)]

1902

1446. POLSKA – CIEPŁY POCZĄTEK ZIMY

Od wielu lat już nie pamiętamy tak łagodnej zimy, jak obecnie... Ciepło obecnie u nas jest tem bardziej niezwykle, że z krajów o wiele cieplejszych, jak Francya i Włochy, dochodzą wiadomości o silnych mrozach i obfitych śniegach.

[Gazeta Warszawska 1902 (1)]

1447. ŁAGODNA ZIMA NIE WSTRZYMUJE ŻEGLUGI NA WIŚLE

Od wielu lat nie notowano tak długo trwającej w zimie żeglugi na Wiśle. Parowce osobowe codziennie odpływają do Płocka z dwóch przystani. Również czynne są parowce osobowe pomiędzy Płockiem i Włocławkiem. Wysoki stan wody, przekraczający 7 stóp, pozwala na prawidłową żeglugę.

[Gazeta Warszawska 1902 (3)]

1448. ZIMA – WŁOCHY – ULEWNE DESZCZE I WYLEW RZEK

Niepogoda, która stale gości we Włoszech od początku zimy, doszła do szczytu w dniu 26-m grudnia. Po kilkudniowym ulewnym deszczu, powstał przed południem dnia tego na całym wybrzeżu neapolitańskim szalony orkan, który szerzył spustoszenie do Riwieri di Ponente. Rzeki Tyber i Arno wystąpiły z koryta i zalały szerokie przestrzenie. W Wenecyi plac św. Marka, skutkiem napływającej pędzonej wichrem fali, stanął pod wodą. Z całego kraju nadchodzą podobne wieści.

[Gazeta Warszawska 1902 (9)]

1449. ŚRODKOWA POLSKA – NIEZWYKLE ŁAGODNA ZIMA

Do rzadkich zjawisk w naszym klimacie można zaliczyć obecną zimę bez śniegu i mrozu. W dniu 4-m b.m [stycznia]. w gub. Kieleckiej widziano chłopów orzących pole pod jare zasiewy. W Warszawie znów można zauważyć bujną wegetację. Trawy w Ogrodzie Saskim i na skwerach są zupełnie zielone i soczyste. W razie ukazania się słońca, trawy niewątpliwie zaczęłyby rosnać, ziemia bowiem jest niezwykle ciepłą i wilgotną. Niektóre krzewy, jak n.p. „śniegułka” zaczynają pączkować...

[Gazeta Warszawska 1902 (10)]

1450. STYCZEŃ – BRAK LODU W WARSZAWIE

Z powodu braku lodu, wielu kupców tutejszych zwróciło się do zarządów kolejowych z zapytaniem, na jakich warunkach może się odbywać przywóz lodu z guberni wewnętrznych Cesarstwa do Warszawy. Dodać należy, że przed kilku laty, podczas również łagodnej zimy, jak tegoroczna - sprowadzano już w wielkich ilościach lód z Cesarstwa.

[Gazeta Warszawska 1902 (10)]

1451. ŚRODKOWA POLSKA – ZIMA W POŁOWIE MARCA

Omijające nas dotąd mrozy, zaskoczyły niespodzianie prawie w przededniu wiosny kalendarzowej. Dziesięć stopni mrozu w połowie marca, to także jedna z osobliwości tegorocznej kapryśnej zimy.

[Gazeta Warszawska 1902 (70)]

1452. 1 LIPCA – ŚRODKOWA POLSKA – NAWAŁNICA NAD ZNACZNĄ CZĘŚCIĄ KRAJU

Burza wtorkowa [1 lipca] ogarnęła szerokie okolice kraju. Za Wisłą sięgnęła aż po Brześć Litewski (...) Huraganu wcale nie było, lecz natomiast uderzenia piorunów liczono na dziesiątki (...) Od pioruna spaliły się dwie wsie: Zamienie o parę wiorst od Nowomińska, gdzie zgorzało około 24 chałup i zabudowań, oraz Tartak, gdzie piorun spowodował pożar, który zwęglił kilka osad włościańskich. Ogród Saski przedstawia jeszcze bardzo smutny obraz spustoszenia, wyrządzonego wichurą. Całe masy drzew leżą na trawnikach (...) Smutny widok przedstawia cmentarz powązkowski; groby pozalewane, doniczki z kwiatami potłuczone, drzewa połamane, aleje poniszczone.

[Kurjer Polski 1902 (183); 2]

1453. 3 LIPCA – BOMBAJ – TRĄBA POWIETRZNA

Trąba powietrzna wyrwała pociąg pod Rampar. 13 osób zabitych, 15 rannych.

[Kurjer Polski 1902 (183); 3]

1454. 4 LIPCA – KOWNO I OKOLICE – ULEWNE DESZCZE

Ulewy na znacznej przestrzeni naokoło Kowna zaszkoziły oziminom i utrudniły sprzęt siana.

[Kurjer Polski 1902 (184); 3]

1455. KLĘSKA SUSZY W AUSTRALII

Z Sydney donoszą (...) że wskutek wielkiej posuchy, powtarzającej się już corok od dziesięciu lat, w Australji południowej padło 20 milionów owiec, w Queneslandzie

7 milionów, w Wiktorji 2 miliony. Żyzne łąki na lądzie australskim zupełnie wypalone, rzeki i źródła wyschły (...) Roboty w kopalniach i fabrykach wstrzymane wskutek braku wody.

[Kurjer Polski 1902 (227); 4]

1456. 16 SIERPNIĄ – POWIĄT KOLNEŃSKI – BURZĄ GRADOWĄ

W pow. kolneńskim około 2 tysięcy dziesięcin zostało uszkodzonych przez grad na sumę przeszło 30 tysięcy rubli; burzĄ wyrwala i zlamala drzewa przeznaczone do budowli, na sumę 7 tysięcy rubli.

[Kurjer Polski 1902 (227); 4]

1903

1457. 1 STYCZNIA – WEZBRANIE WISŁY I RUSZENIE LODÓW

Z powodu ciepła i szybkiego tajania śniegów w Karpatach w górze Wisły i jej dopływach, woda znacznie przybrała i lody ruszyły; z Krakowa nadeszła wiadomość o wezbraniu Wisły prawie o sążęń i o ruszeniu lodów.

[Gazeta Warszawska 1903 (1)]

1458. POCZĄTEK STYCZNIA – PETERSBURG – GROŻBA WYLEWU NEWY

W Petersburgu znów spodziewają się powodzi. Z morza wieje północno-zachodni wiatr; poziom wody na Newie podniósł się raptownie 28 grudnia w nocy o 4 stopy. Wiatr się wzmacnia.

[Gazeta Warszawska 1903 (3)]

1459. 9 STYCZNIA – WISŁA WOLNA OD LODU

Na całej szerokości koryta Wisła jest już oswobodzona od lodów i tylko środkiem płynie rzadka kora z pomniejszych dopływów. Wysokość wody w Wiśle waha się około 10-u stóp i do czasu topnienia śniegów w górach, przyboru wielkiego można się nie obawiać. W ogóle zamarznięcie Wisły trwało dni 30, licząc od dnia 5 grudnia do 4 b.m., gdy lody ruszyły po 10-u dniach deszczów.

[Gazeta Warszawska 1903 (3)]

1460. 12 LUTEGO – WARSZAWA – DZIWIWY ZIMY

Wczoraj, dnia 12. lutego, około godz.7-ej wieczorem, podczas silnej wichury i zamarzającego deszczu ze śnieżną kaszą, ukazały się błyskawice i dały się słyszeć kilkukrotnie niezwykle silne grzmoty. Jest to zjawisko rzadko przytrafiające się o tej porze. Więc data 12 lutego 1903r. będzie w kronikach meteorologicznych do osobliwości zaliczaną

[Gazeta Warszawska 1903 (41)]

1461. DESZCZOWY POCZĄTEK LATA

Niewesołe dochodzą nas wieści z różnych stron kraju. Oziminy, których zbiór winien się zacząć za dwa tygodnie, skutkiem burz i deszczów ucierpiały, gdyż wyległy. Zbiór siana i koniczyn w wielu okolicach stracony...Wczoraj [10 VII] w dzień Siedmiu Braci

Męczenników padał deszcz ulewny; wedle gadki ludowej będzie padał przez siedem tygodni; oby się ta przepowiednia nie sprawdziła.

[Gazeta Warszawska 1903 (179)]

1462. LIPIEC – POLSKA – ULEWY I POWODZIE W CAŁYM KRAJU

Korespondent nasz donosi, że w Łodzi wylewu takiego, jak tegoroczny nie pamiętają ludzie. Ulice zalane, drewniane bruki pozrywane, suteryny i piwnice pełne wody. Ruch tramwajowy musiano wstrzymać; na kolei podjazdowej Łódź – Pabianice uszkodziła powódź most na Nerze. Telefony Warszawa – Łódź w sobotę [11 VII] nie funkcjonowały. Z Ostrowca donoszą znów nam, że odległa o wiorstę wieś Bolesławów zalana, wiele inwentarza zginęło, domy zrujnowane, są podobno ofiary w ludziach. Telegrafem z Sosnowca donoszą nam, że północna część miasta zalana, 10 domów stoi pod wodą. Kilka fabryk poniesie olbrzymie straty, komunikacji kolejowej niema. Z Sandomierza telegrafują: San i Wisła wystąpiły z brzegów, przybór się wzmaga, zalane pobrzeżne wsie, niżej położone. Wisła pod Krakowem zalała Podgórze, Park Jordana i Powiśle. Donoszą z Zakopanego, że tor kolejowy między Zakopanem a Chabówką uszkodzony. Ze Śląska nadchodzą wiadomości o wylewach wszystkich omal rzek i strumieni.

[Gazeta Warszawska 1903 (181)]

Z Kalisza otrzymujemy następujące szczegóły:... woda zalała tu domy a lokatorzy zostali odcięci od reszty miasta... Położone pod Kaliszem Piwonice, zaskoczone zostały powodzią niespodzianie. Ludzie z domostw i pól, wobec nawałnicy, szukali schronienia na dachach lub strychach, gdzie przesiedzieć musieli aż do przyjścia ratunku z Kalisza. Pomoc nadeszła na łódkach. W powiecie Sieradzkim rzeka Warta rozlała i kilkanaście wsi stoi po wodą, ludzie na domach wołają ratunku. Korytem wezbranej rzeki płynie dobytek z inwentarzem – całe budynki, łóżka, stoły i t.p. Są podobno nawet ofiary w ludziach. W pow. Wieluńskim wsie położone nad Wartą i Prosną zalane, zboża, kartofle i łąki zniszczone. Okolice Pinczowa znajdują się w opłakanym stanie: tegoroczny wylew Nidy dotknął 10 wsi i wiele innych pomniejszych miejscowości. Straty w budynkach wynoszą miliony rubli. Również położone nad Wieprzem wsie Brzeziny, Ryki i Żabinka stoją pod wodą.

[Gazeta Warszawska 1903 (184)]

1904

1463. 6 KWIETNIA – NISKI STAN WODY W WIŚLE

Wobec bezśnieżnej zimy i niewielkich śniegów w górach u źródeł Wisły należy się obawiać bardzo utrudnionej żeglugi w roku bieżącym.

[Gazeta Warszawska 1904 (91)]

1464. 9 KWIETNIA – OKOLICE WARSZAWY – ROBOTY POŁOWE

Dzięki suchemu marcowi, roboty na polach w okolicy Warszawy są już w pełnym toku.

[Gazeta Warszawska 1904 (94)]

1465. 18 CZERWCA – POWIAT SIERPECKI – BURZA Z GRADEM

Dnia 18 czerwca straszny grad spadł w okolicy Zabawy i Zawidza w pow. Sierpeckim,

gub. Płockiej. Klęska zaczęła się od strasznej wichury w kierunku od zachodu na wschód. Po chwili spadł grad gęsty, wielkości kurzego jaja. W przeciągu 10 minut, na Zabawie i Zawidzu wszystko zupełnie zniszczył. W Zabawie, na folwarku i na wsi kilka budynków, mianowicie: owczarnia, obora, mieszkania służby zostały kompletnie zniszczone, a częściowo huraganem rzucone o kilkanaście kroków. W polach zupełne spustoszenie i to nie tylko do szczytu zniszczone zboża ozime i jare, ale wszelkie okopowiny, koniuczyny, nawet i łąki zbite są doszczętnie.

[Gazeta Warszawska 1904 (172)]

1466. LIPCA – WIELUŃ I OKOLICE – SUSZA

W okolicy naszej od jedenastu tygodni niema deszczu (...) kartofle schną – łubiny i seradelle zupełnie przepadły.

[Kurjer Polski 1904 (201); 3]

1467. 28 LIPCA – GALICJA – KLĘSKA SUSZY

Upały sprowadzają coraz większe, coraz liczniejsze klęski. Prócz miast, osad i wiosek, pożary wyrządzają olbrzymie straty w lasach (...) Od klęski suszy ucierpiała dotkliwie sąsiednia część Galicji, która, jak donoszą pisma krakowskie, przedstawia widok godny gałęzie do połowy ogołocone z liści, pokryte grubą warstwą kurzu i piasku. Nad wstęgami dróg i gościńców unoszą się tumany kurzu gryzącego, wciskającego się w oczy, przenoszone z pola na pole wiatrem, ziejącym żar i posuchę. Ziemia wygląda, jak gdyby sypką lawą przykryta (...) Najgłębsze torfowiska wysychają, a rzeki toczą brudne wody przez ławice piasku. Nawet wieczory nie przynoszą ulgi.

[Kurjer Polski 1904 (207); 2]

1468. ŚRODKOWA I POŁUDNIOWA EUROPA – UPAŁY I SUSZE

Wobec obecnej niebywałej posuchy, pisma przypominają „historyczne” posuchy, które zapisano w kronikach i pamiętnikach. Stare kroniki pamiętają trzy tylko lata podobne do obecnego, to jest rok 1000, 1473 i 1540. O pierwszym niewiele szczegółów przekazały kroniki, wiadomo tylko tyle, że wskutek ogromnego gorąca wysychały źródła i rzeki. O roku 1473 wiadomo jest, że od marca do września nie spadła w środkowej Europie prawie ani jedna kropla deszczu, susza zaś panowała tak wielka, że na Węgrzech w bród można było przejść Dunaj. W październiku zakwitły drzewa powtórnie, a na św. Marcina (11 listopada) w Szwajcarii i w Niemczech południowych powtórnie zbierano czereśnie. W r.1540 rozpoczęto żniwa w Lotaryngii już w dniu 10 czerwca, a w lipcu zbierano zupełnie dojrzałe winogrona (...) W Medjolanie przez pięć miesięcy nie padał deszcz wcale (...) pojawiały się susze w poszczególnych krajach jeszcze w czasach przedchrześcijańskich, jak np. we Włoszech w roku 399, 392 i 226. W erze chrześcijańskiej zapamiętano trwające ośm miesięcy suszę w roku 1761 w Czechach. Wówczas wszystkie źródła wyschły. W roku 1137, z powodu suszy spłonęło bardzo wiele miast, jak np. Moguncja, Strasburg i inne. W roku 1232 miało być tak gorąco, że jajka gotowano w piasku, a w r. 1394 Sekwanę, Loarę i Ren po Kolonję można było przejść bezpiecznie (...) Wiek XIX zapisał się pod tym względem pamiętnym rokiem 1811; już w końcu czerwca jedzono chleb ze świeżej mąki i pito wino ze świeżego winobrania.

[Kurjer Polski 1904 (203); 3]

1469. 7 SIERPNIA – WARSZAWA – SUSZE I UPAŁY

I przez dzień wczorajszy [6 VIII] szalony upał panował w Warszawie na niebie ani jednej chmurki zwiastującej deszcz pożądany. Przytem prawie przez cały dzień wiał lekki wiatr, który jeszcze skutki suszy na polach pogarsza.

[Gazeta Warszawska 1904 (208)]

1470. 7 SIERPNIA – WARKA – GRAD

W Warce nad Pilicą w ubiegłą niedzielę spadł grad, który spowodował wielkie szkody. Kawąły gradu sięgały wielkości jaja kurzego, a ważone wykazywały ciężar $\frac{1}{4}$ funta, a nawet i więcej. Szyby w domach zostały prawie doszczętnie wybite, grad też zabił sporo drobiu, a dachy w wielu miejscach są poważnie uszkodzone.

[Kurjer Polski 1904 (221); 2]

1471. 31 GRUDNIA – WARSZAWA – ZAWIEJA ŚNIEŻNA

Nawałnica śnieżna trwała wczoraj do zmierzchu. Wiatr hulał, podnosząc kurzawę śnieżną i smagając przechodniów ostremi podmuchami swemi, a na ulicach tworzą się zwały śnieżne i trudne do przejścia (...) Pod wieczór ustaliła się na ulicach Warszawy wyborna sanna i tylko ostry i przejmujący wiatr przeszkadzał jej amatorom w używaniu sannej jazdy.

[Gazeta Polska 1905 (1); 2]

1905**1472. 1 STYCZNIA – WYBRZEŻE BAŁTYKU- BURZA ŚNIEŻNA I SZTORM**

Gdańsk odcięty został zupełnie od świata wskutek zawiei śnieżnych. Cała komunikacja kolejowa została przerwana (...) Burze na całym wybrzeżu tak są wielkie, że przewidywać można ogromne szkody. We Flensburgu wszystkie dworce kolejowe stoją pod wodą i niema do nich żadnego dostępu.

[Gazeta Polska 1905 (1); 5]

1473. 2 STYCZNIA – EUROPA – BURZE ŚNIEŻNE

Z zagranicy doszły już szczegóły bliższe o zawiejach i burzach, które szalały zwłaszcza na wybrzeżach morskich. Fala wiatru, idąca od morza z niebywałą siłą, robiła wrażenie orkanu. W Królewcu przerwać musiano na 24 godziny komunikację kolejową z pobliskimi stacjami (...) Najwięcej z niemieckich miast nadmorskich ucierpiały jednak, jak się zdaje: Hamburg i Lubeka (...) Wicher zrywał kominy, przewracał drzewa, woda zaś w Elbie [Łaba] wznosiła się z taką gwałtownością, że dosięgła dawno nienotowanej wysokości 6,21 metra (...) W całej Saksonii burza śnieżna znaczne poczyniła szkody i tamowała komunikację kolejową. Tak samo z Frankfurtu, Monachium i Wiednia donoszą o groźnych zawiejach. Z Londynu donoszą, że w sobotę [31 grudnia] przed południem przeciągnął przez całą Anglię orkan, który szczególnie dotkliwie dał się we znaki miastom nadbrzeżnym.

[Gazeta Polska 1905 (2); 6]

1474. 3 LIPCA – WARSZAWA – BURZA

Dziś w południe zerwała się nad Warszawą burza z piorunami. Podczas burzy lunął deszcz rześisty i odświeżył powietrze, dotąd niesłychanie upalne.

[Gazeta Polska 1905 (168); 2]

1475. 19 LIPCA – GÓRNY ŚLĄSK – BURZA Z ULEWĄ I GRADEM

Wielka burza z piorunami, gradem i oberwaniem chmury nawiedziła onegdaj górnośląski obwód regencyjny. Najwięcej ucierpiały miasta Zabrze i Gliwice.

[Gazeta Polska 1905 (186); 4]

1906**1476. 1 STYCZNIA – WISŁA – POKRYWA LODOWA**

Wisła bieżącej zimy zamrzła w nocy z dnia 31-go grudnia na 1-szy stycznia, przy temperaturze 13 stopni R. poniżej zera.

[Kurjer Polski 1906 (3); 2]

1477. 24 KWIETNIA – POLSKA – WCZESNA WIOSNA

Przedwczesne upały tegoroczne przyśpieszyły wegetację prawie o cały miesiąc. Ogrodnicy starsi wiekiem objaw podobny po raz ostatni obserwowali w r. 1861 (...) W ciągu kilku dni jest oczekiwane kwitnienie bzów i kasztanów.

[Gazeta Polska 1906 (110); 4]

1478. 29 CZERWCA – CZYŻEW – BURZA Z ULEWĄ

Z Czyżewa gub. łomżyńskiej donoszą, że dnia 29 z. m. przeszła nad okolicą straszliwa burza, jakiej nie pamiętają najstarsi ludzie. W miasteczku Czyżew wiatr powyrywał stare topole z korzeniami; piorun wpadł do obory pewnego włościanina i zabił mu krowę. Burzy towarzyszyła niebywała ulewa, tak że czego wiatr nie rozniósł – woda zabrała.

[Kurjer Polski 1906 (177); 2]

1479. 28 i 29 CZERWCA – ŁÓDŹ I OKOLICE – BURZE

Burze, które szalały nad miastem we czwartek i piątek, poczyniła znaczne straty. Wiele suterren zamieszkałych woda zalała (...) W warsztatach (...) przy ulicy Piotrkowskiej od pioruna powstał pożar, w porę jednak ugaszono go. Również burze wyrządziły olbrzymie szkody w okolicy: w ogrodach wiele drzew owocowych połamanych, zboża w wielu miejscach położone pokotem. Od piorunów powstało kilka pożarów.

[Kurjer Polski 1906 (179); 3]

1907**1480. 9 LIPCA – WŁODZIMIERZ – UPAŁ I BURZE**

Panuje tu upał tropikalny; prawie codziennie zrywają się burze.

[Kurjer Polski 1907 (187); 3]

1481. 16 LIPCA – WISŁA – PRZYBÓR WODY

Na Wiśle rozpoczął się dość znaczny przybór wody zwany „jakubówką”. Z Sandomierza otrzymano wiadomość, iż z przyczyny wielkich deszczów przybór wzmagą się.

[Kurjer Polski 1907 (193); 2]

1482. 18 LIPCA – EUROPA ŚRODKOWA – BURZE I NAWAŁNICE

Zewsząd nadchodzą wiadomości o burzach i nawałnicach, które szalały w tych dniach w rozmaitych miejscowościach zagranicą, wyrządzając olbrzymie spustoszenia. Katastrofa żywiołowa nawiedziła prawie całą środkową Europę. W wielu miejscach pola, ogrody i kultury leśne uległy zupełnemu zniszczeniu. Rzeki wylały, zrywając tamy i mosty. Komunikacja kolejowa w różnych okolicach przerwana (...) W Wiedniu szalał niepamiętny orkan. Szkody w ogrodach miejskich olbrzymie. Takie same wiadomości nadchodzą z Czech, z Moraw, z Wrocławia, z Berlina. Wszędzie powodzie, pozrywane mosty i tamy, poprzerywane komunikacje. W Berlinie utonęło kilku ludzi.

[Kurjer Polski 1907 (195); 1]

1483. 9 SIERPNIĄ – WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE – BURZA

W niedzielę, około godz. 11 przed południem, na stacjach kolei nadwiślańskich: Dęblin, Leopoldów, Trawniki, Chełm, szalała straszna burza. W Trawnikach pioruny uderzyły w dwa słupy telegraficzne, wskutek czego komunikacja telegraficzna uległa przerwaniu. Toż samo się stało pomiędzy stacjami Chełm-Brzeźno.

[Kurjer Polski 1907 (221); 2]

1908**1484. PIERWSZA DEKADA LIPCA – ZIEMIA RADOMSKA – BURZE**

W ciągu ostatnich kilku tygodni podczas kilku burz, szalejących nad ziemią radomską, pioruny zabiły 11 osób (...) spaliły się zabudowania (...) poniesiono strat w inwentarzach żywych, zapasach zbożach (...) ogółem na sumę 4,940 rb.

[Kurjer Polski 1908 (190); 2]

1485. DRUGA POŁOWA LIPCA – WARSZAWA I OKOLICE – WYLEW WISŁY

Dziś [31 lipca] stan wody na Wiśle jest już niższy o dwie stopy, woda z bulwarów ustępuje, jeszcze wejście do przystani żeglugi odbywa się po pokładach. Na przystani „Most” woda zeszała z peronu, lecz tory są jeszcze zalane. Do pociągów, odchodzących do Wawra, podróżni wsiadają na niższej kondygnacji wału za stacją, do Jabłonny zaś jeszcze po drugiej stronie mostu.

[Kurjer Warszawski 1908 (210); 4]

1486. 2 SIERPNIĄ – WODA W WIŚLE OPADA

Stan wody wczoraj wieczorem [1 sierpnia] wynosił już tylko 13 stóp. Woda wraca do swego łożyska. Tylko nadbrzeżne łąki, pastwiska niższe od pól uprawnych, są jeszcze pod wodą. Tak więc powódź 1908-go r. należy uważać za zupełnie minioną i zapisać jako drugą z kolei (pierwsza w r. 1903-im) w dwudziestym stuleciu.

[Kurjer Warszawski 1908 (212); 6]

1487. 2 SIERPNIĄ – POWIĄT KUTNOWSKI – BURZĄ Z GRADEM

Z powiatu kutnowskiego donoszą, że w zeszłą niedzielę wieczorem (...) podczas burzy spadł grad, wielkości kurzych jaj. Zboża i okopowizny zniszczone, szyby w oknach powybijane. Grad spadł tak obfity, że jeszcze nazajutrz do południa leżał w rowach i brózdach.

[Kurjer Warszawski 1908 (217); 4]

1488. 7 SIERPNIĄ – KRZEMIENIEC – ULEWA

W Krzemieńcu, gub. wołyńskiej, spadła ulewa, która zalała najuboższą część miasta. Utonęło trzech mężczyzn i kobieta z dzieckiem, która starała się ratować swój dobytek.

[Kurjer Warszawski 1908 (217); 4]

1489. LATO – GALICJĄ – KLĘSKI ŻYWIOŁOWE

(...) wylewy, grady i ulewy uszkodziły w ciągu lata bieżącego 2,300,000 hektarów gruntu w Galicji (...) Szkody wynoszą 127 milionów koron w 450 gminach (...)

[Kurjer Warszawski 1908 (244); 2]

1909**1490. STYCZNIĄ – WISŁĄ W WARSZAWIE POD LODEM**

Od niedzieli [3 stycznia] zaczęto przechodzić po lodzie Wisły na drugą stronę rzeki, między Bednarską a łachą wiślaną (...) Odwilż. Po kilkunastu dniach silnych mrozów mamy odwilż. Śnieg na ulicach szybko zmienił się w grzęzkie błoto.

[Kurjer Polski 1909 (5); 2]

1491. LUTY – WISŁĄ, SILNE MROZY I ZAMIECI ŚNIEŻNE

Z powodu długotrwałych silnych mrozów lód na Wiśle dosięgnął niebywałej grubości. Okoliczność ta każe przewidywać, iż w czasie ruszenia lodów mogą się tworzyć wielkie zatory, zagrażające powodzią nadbrzeżnym wioskom.

[Kurjer Polski 1909 (48); 2]

Skutkiem zamieci śnieżnych ruch na niektórych liniach kolejowych uległ przerwie całkowitej lub częściowej.

[Kurjer Polski 1909 (48); 3]

1492. 16 LIPCA – JĘDRZEJÓW – BURZĄ

Podczas burzy w dniu 16-ym b. m. w okolicy na 5-ej wiorście od Jędrzejowa do Mięsowy piorun zabił żonę dróżnika kolejowego, matkę kilgorga dzieci, a we wsi Jeziornie (...) piorun zabił gospodarza tej wsi.

[Kurjer Polski 1909 (199); 2]

1493. 23 SIERPNIĄ – WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE – BURZĄ

W nocy na 23-go b. m., o godz. 10 szalała u nas straszna burza z piorunami, z których jeden uderzył w stodołę gospodarza Chomiuka z Bordziłówki i rozszerzając się, objął

dom mieszkalny i budynki innych gospodarzy (...) Spłonęły 2 stodoły z całą krescencją, dom mieszkalny, stajnie i obory.

[Kurjer Polski 1909 (236); 2]

1910

1494. STYCZEŃ – POLSKA – KOMETA

Od paru dni na widnokręgu południowo-zachodnim świeci kometa, widzialna bardzo dobrze gołym okiem po zachodzie słońca; odkryta była dnia 16 stycznia r.b. na półkuli południowej nieba i obecnie przechodzi na półkulę północną. Widziana jest nisko nad horyzontem.

[Gazeta Warszawska 1910 (25)]

1495. STYCZEŃ – SEKWANA, PARYŻ – POWÓDŹ

Ostatnie wiadomości telegraficzne donoszą, że poziom wody na Sekwanie się podnosi i zagraża poważnymi spustoszeniami w Paryżu... Na przedmieściach Paryża całe dzielnice są zalane, po ulicach komunikacja odbywa się na łodziach ... W miejscowościach podmiejskich ulice są zalane, a na okolicznych polach i ogrodach wszystko jest zupełnie zniszczone. Komunikacja z Paryżem jest w wielu miejscach przerwana i mieszkańcy wsi i miasteczek są odcięci od świata.

W niedzielę [23 I] zaczął ponownie padać deszcz i śnieg, co wywołuje obawę, że rzeki zasilane nowymi wodami z opadów, nie przestaną szerzyć zniszczeń w dniach najbliższych ... Śnieg pada w całej wschodniej Francji.

[Gazeta Warszawska 1910 (25)]

1496. KONIEC STYCZNIA – ANGLIA, NIEMCY – BURZE ŚNIEŻNE I SZTORMY

Burze śnieżne szaleją w całej Anglii, komunikacja telefoniczna i telegraficzna przerwana w całym kraju. Również z Hamburga, Kilonii i Lubeki donoszą o niezwykle silnych burzach śnieżnych, utrudniających żeglugę.

[Gazeta Warszawska 1910 (29)]

1497. MAJ-CZERWIEC – POLSKA – PRZEBIEG POGODY

W początkach maja było chłodno, padały deszcze małe, opadów było 19,7 mm. W drugiej połowie maja była susza, opady małe 2 mm. W początku czerwca - susza, przy wschodnich wiatrach i wysokiej temperaturze dochodzącej do 25 stopni R. Miejscami wystąpiły nocne przymrozki i szron, gdzieśniedzie przechodziły burze z ulewnym deszczem i gradem.

[Gazeta Warszawska 1910 (125)]

1911

1498. LUTY – WISŁA, WARTA – WEZBRANIA I WYLEWY

Na Wiśle pod Warszawą kra spłynęła całkowicie. Poziom wody obniżył się do 13 stóp (...) Wskutek wezbrania Warty nasyp kolejowy pod Sieradzem podmyty (...) w pow.

Radomskim, wskutek wylwu Radomki uległo zniszczeniu całe gospodarstwo rybne (...) We wsi Zachatka pod Przytykiem woda zalała domostwa. Włościanie schronili się na dachy, skąd ich ratowano łodziami. Pod Zakroczymiem przybór wody bardzo znaczny. Zwarta kra płynie całą szerokością Wisły (...) Pod Płockiem Wisła wylała. Radziwie i Popłacin zalane. Poziom wody sięga 14 stóp. Komunikacja z Radziwem przerwana (...) Powódź, wywołana przez wystąpienie koryta Warty i jej dopływu Konopki w okolicach Częstochowy wyrządziła znaczne szkody (...) Woda przerwała część grobli przy moście na drodze do cmentarza żydowskiego, wytworzywszy tym sposobem nowe koryto rzeki i przecinając komunikację.

[Kurjer Polski 1911 (57); 2-3]

1499. TRZECIA DEKADA LUTEGO – OKOLICE SULEJOWA – GWAŁTOWNA BURZA

W okolicach Sulejowa i Żarnowa szalała w tych dniach gwałtowna burza. Silna wichura pozrywała dachy i połamała drzewa i płoty. Po ulewnym tym deszczu wzbierająca już przedtem Pilica wystąpiła z brzegów, zalewając niżej położone ulice w Sulejowie, oraz łąki i pola okoliczne. Woda wdarła się do mieszkań, z których musiano się przeprowadzić łódkami (...) Mieszkańcy (...) ponieśli dotkliwe straty.

[Kurjer Polski 1911 (57); 3]

1500. 31 MARCA – OKOLICE SIERADZA – BURZA Z ULEWĄ

Z Sieradza donoszą o wyjątkowej w tej porze roku burzy, jaka się srożyła w okolicy w dn. 31 z. m. Było to istne oberwanie się chmury przy akompaniamencie grzmotów i błyskawic. Nawałnica była tak gwałtowna, że Rakówka wpadająca do Mieszny, wylała, zalewając pola i łąki. Mostki drewniane zostały pozrywane i zniesione z prądem wody (...) woda wtargnąwszy do stodoły, uniosła na swych falach ładę do sieczkarni, w okolicy zaś trzodę, wyrzywała płoty, krzewy i drzewa (...) Warta (...) w nizinach wystąpiła z koryta, zalewając w wielu miejscach łąki.

[Kurjer Polski 1911 (96); 3]

1501. POCZĄTEK LIPCA – NOWY JORK I OKOLICE – WIELKIE UPAŁY

Telegrafy doniosły, że w Nowym Jorku i okolicy zmarło kilkaset osób wskutek szalejących upałów. Według sprawozdania nowojorskiego biura meteorologicznego, od r. 1881 nie było jeszcze w Nowym Jorku takich upałów, jak te, wskutek których obecnie zamarło niemal zupełnie życie handlowe i przemysłowe w olbrzymiej metropolji nad Hudsonem. W poniedziałek upał doszedł o 40.5°C.

[Kurjer Polski 1911 (184); 1]

1502. 10 LIPCA – GALICJA WSCHODNIA – POWODZIE

Z całej Galicji Wschodniej nadchodzą wiadomości o olbrzymich powodziach. Stryj, Prut i Czeremosz wylały na znacznej przestrzeni. Straty, spowodowane powodzią, są bardzo znaczne. Zginęło wielu ludzi, mnóstwo zwierząt utonęło. Komunikacja kolejowa na kilku linjach uległa przerwie. Powódzie na Bukowinie przybierają zastraszające rozmiary.

[Kurjer Polski 1911 (189); 4]

1503. 15 LIPCA – WISŁA – NISKI POZIOM WODY

Już trzeci rok z rzędu przybór świętojański zawodzi i w r. b. latem spadek wody zaczął

się przynajmniej o miesiąc wcześniej, niż zwykle. Wszelki ruch żeglugi powoli zamiera (...) Nawet pod Warszawą sztuką dla szyprów jest przedostać się od Solca do cytadeli wobec labiryntu mielizn.

[Kurjer Polski 1911 (193); 2]

1504. LATO – ŚRODKOWA EUROPA – UPAŁY

Poniedziałek [11 lipca] był w Wiedniu najgorętszym dniem od 10 lat. W śródmieściu temperatura w cieniu wynosiła 36,2 stop. (...) W Monachium umarło, wskutek porażenia słonecznego, pięć osób (...) W okolicach Marburga przepadły, wskutek zbytnich upałów, zbiory owoców. Z całych w ogóle Niemiec i Austrii donoszą o porażeniach słonecznych i nazwyczaj licznych wypadkach utonięcia podczas kąpieli.

[Kurjer Polski 1911 (207); 2]

W tym roku zawiodło nawet tradycyjne przysłowie, głoszące, że „od świętej Hanki chłodne wieczory i ranki”. Nietylko, że w dzień się prażymy od gorąca, lecz wieczorami i nocami trapi nas duszne i gorące powietrze. Wczoraj w południe [29 lipca] termometr w Warszawie wskazywał 25 stopni Reamura (31 Cels.), w słońcu zaś prawie 30 R. (...) Z Krakowa donoszą: Widocznie z powodu upałów ustał ruch przyjezdnych. W hotelach pustki, gdy w innych latach o tej porze roku ruch jest bardzo ożywiony (...) Z miast, położonych nad Renem, donoszą, że upał staje się tam coraz nieznosijszy. Wzmogła się znacznie śmiertelność, zwłaszcza wśród dzieci, wskutek chorób, wywołanych upałem.

[Kurjer Polski 1911 (208); 2-3]

W ogóle nie tylko w Pradze, lecz i w różnych innych miejscowościach Czech skutki upału przybierają rozmiary katastrofy. Zewsząd donoszą o porażeniach słonecznych, pożarach lasów, wypaleniu zbóż i owoców (...) W okolicach Berlina ponawiają się od kilku dni pożary lasów w sposób zastraszający (...) W Paryżu temperatura doszła w sobotę [29 lipca] do 37°C, w nocy zaś termometr wskazywał 21 stopnie (...) Stwierdzono kilkadziesiąt wypadków porażenia słonecznego (...) Z Londynu wreszcie donoszą, że w sobotę temperatura doszła tam do 47°C, wieczorem zaś nadszła burza niesłychanie gwałtowna. Grad okrył ziemię warstwą grubości kilku cali, a następnie ulewa zamieniła ulice w strumienie (...)

[Kurjer Polski 1911 (210); 1]

1912

1505. LATO – EUROPA ŚRODKOWA, NOWY JORK – UPAŁY

Ze wszystkich stron nie przestają nadchodzić wieści o upałach, nie tylko nie zmniejszających się lecz, przeciwnie, wzrastających. Z Wiednia donoszą o upałach, podczas których temperatura w cieniu dochodzi do 29.5 stopni C. W okolicach Trjestu i Insbrucku nastąpiły po upałach burze ze znacznymi opadami deszczu. W Nowym Jorku zginęło dotychczas 21 osób. Niema widoków deszczu. Ludzie śpią w parkach; wielu ludzi z powodu gorąca dostało obłądę i odebrało sobie życie.

[Kurjer Polski 1912 (196); 2]

1506. 13 LIPCA – POWIAT WĘGROWSKI – BURZA Z GRADEM

Dnia 13 b. m. niezwykła burza z gradem nawiedziła majątek Ostaszki w pow. węgrowskim i częściowo sąsiednie wioski, Pniewnik i Nojszew. Grad padał wielkości włoskiego orzecha i zniszczył doszczętnie wszystko zboże i okopowe.

[Kurjer Polski 1912 (196); 2]

1507. 17 LIPCA – LONDYN – UPAŁY

Od dziesięciu dni panują tutaj niezwykle upały. Temperatura dochodzi do 50 stopni Celsjusza. Dotychczas zmarło wskutek porażenia 10 osób.

[Kurjer Polski 1912 (196); 3]

1508. 3 SIERPNIĄ – LUBLIN – BURZA

W sobotę, po południu, nad Lublinem szalała silna burza, podczas której piorun zabił kąpiącego się w Bystrzycy (...) Drugą ofiarą pioruna był 20-letni murarz (...)

[Kurjer Polski 1912 (217); 2]

1509. 3 SIERPNIĄ – RADOM – BURZA Z ULEWĄ

W sobotę ubiegłą przeszła nad Radomiem gwałtowna burza wraz z ulewą. Potoki wody deszczowej zalewały niżej położone ulice. Liczne pioruny spowodowały kilka pożarów w okolicy miasta. We wtorek przeszła nad miastem również gwałtowna burza z piorunami.

[Kurjer Polski 1912 (218); 2]

1510. 7 SIERPNIĄ – WŁOCŁAWEK – BURZA

W ubiegłą środę od godz. 10 wiecz. do 1 i pół w nocy szalała nad Włocławkiem niebывały burza (...) Błyskawice i grzmoty prawie nie ustawały, a woda lała się strumieniami. O godz. 12 w nocy zajaśniała olbrzymia łuna w stronie północnej miasta. Okazało się, że pożar wynikł w majątku Uniechowo za Wisłą (...) Ogień strawił doszczętnie: stajnię, szopę, 35 sztuk bydła rogatego, 12 koni roboczych, 4 żrebaki, 100 kur, około stu indyków i kaczek. Straty wynoszą około 6,000 rb.

[Kurjer Polski 1912 (219); 2]

1511. POŁOWA SIERPNIĄ – WORNIAŃY. POWIAT WILEŃSKI – HURAGAN

W Wornianach, w pow. wileńskim, przed kilkoma dniami podczas dorocznego jarmarku szalał straszny huragan. Siła wiatru była tak wielka, że wszystko kładło się na jego drodze (...) Ludzie, zaskoczeni na ulicach, popadali. Huragan przeszedł pasem szerokości 10-ciu wiorst, niosąc zagładę lasom, które literalnie się kładły (mnóstwo drzew powyrywanych z korzeniami) (...) Domy nie tylko pozbyły się dachów, lecz w niektórych miejscach są kompletnie zrujnowane. Straty ogromne.

[Kurjer Polski 1912 (227); 3]

1512. 23 SIERPNIĄ – POWIAT LATYCZOWSKI – BURZA Z GRADEM

Z okolic Michałpola (pow. Latyczowski) donoszą, że tamtędy przeszła silna burza z gradem (...) Kawalki gradu ważyły po pół funta. O sile uderzeń gradu świadczy to, że nawet na drzewach kora była pozbijana.

[Kurjer Polski 1912 (232); 3]

1513. 24 SIERPNIA – SIEDLECKIE – DŁUGOTRWAŁE DESZCZE

Z Siedleckiego donoszą, iż trwające tam w ciągu dwóch tygodni deszcze zrzuciły znaczne szkody (...) Ucierpiała też mocno ludność, zamieszkała w pobliżu znaczniejszych strumieni i rzeczek, które skutkiem obfitości wody wezbrały i zatopiły łąki.

[Kurjer Polski 1912 (233); 2]

1514. 20 WRZEŚNIA – WARSZAWA – PRZEDWCZESNA ZIMA

Wczoraj [19 września] o godz. 11 i pół przed południem spadł drobny śnieg, który zaraz stopniał. O godz. 9 rano termometr wskazywał zaledwie 5 stopni ciepła.

[Kurjer Polski 1912 (260); 2]

1913**1515. CZERWIEC – WSCHODNIA GALICJA – DESZCZE I POWODZIE**

Prawie od miesiąca panują w Galicyi nieustanne słoty. Miary nieszczęść dopełniła straszliwa ulewa, która panowała. w ubiegłą sobotę i niedzielę [28 i 29 VI] i spowodowała we wschodniej Galicyi duże powodzie. Klęska ta dotknęła przede wszystkiern Podole i Pokucie. Zwłaszcza, z Kołomyi dochodzą niepokojące wieści. Rzeki Prut i Czarny Potok, przepływające przez to miasto, wystąpiły z brzegów. Czarny Potok przepływający przez południową część miasta, zalał wszystkie ulice.... W Uściu Zielonem Dniestr wystąpił ze swego łożyska. Komunikacya i połączenia telefoniczne ze Lwowem, Buczaczem i Tłumaczem przerwane. Miejscowości położone nad Dniestrem, od Dubowic aż do Petryłowa, zupełnie odcięte od świata, zaś deszcze padają dalej bez przerwy i sytuacya z każdym dniem staje się poważniejsza. Podobne wiadomości nadchodzą ze Stanisławowa, Czerniowiec i Podwołoczysk. Prawie wszędzie we wschodniej Galicyi przerwać musiano komunikację kolejową.

[Gazeta Warszawska 1913 (178)]

1516. 20 SIERPNIA – WARSZAWA, WISŁA – WYLEW

Poziom wody w Wiśle dosięgnął już około stóp 15-u. Bulwary warszawskie znów pokryły się wodą. Tor kolejki Jabłonna-Wawer, w pobliżu mostu i stacya „Most”, znów znalazły się pod wodą. Saska Kępa i łąki kamionkowskie zostały na olbrzymiej przestrzeni zalane, aż do wału przy ulicy Grochowskiej...

[Gazeta Warszawska 1913 (227)]

1517. 14 WRZEŚNIA – OBWÓD LWOWSKI – WYLEW RZEK

Złota Lipa wylała w roku bieżącym po raz czwarty. Wieś Pomorzany znajduje się cała pod wodą. Obecny wylew Sanu jest już siódmym z rzędu w tym roku. Całe połączenie kraju stoją już pod wodą, a pod Przemyślem przybór wynosi 4 i pół metra ponad normę.

[Gazeta Warszawska 1913 (251)]

1914

1518. 18 MAJA – SOSNOWICE – BURZA Z ULEWĄ

Ogromna ulewa poprzerywała przewodniki telegraficzne i telefoniczne.

[Kurjer Poranny 1914 (137); 4]

1519. 26 CZERWCA – MIŃSK – GWAŁTOWNE BURZE

W wielu powiatach przeszły nadzwyczaj gwałtowane burze, którym towarzyszyły ulewne deszcze. Straty, spowodowane ulewą, znaczne. W kilku wioskach wybuchły pożary, które strawiły szereg zabudowań włościańskich.

[Kurjer Poranny 1914 (176); 4]

1520. KONIEC CZERWCA – SZCZAWNICA – BURZA

Przed kilku dniami przeciągnęła nad doliną szczawnicką burza, która wyrządziła znaczne szkody w zdrojowisku, a szczególnie w zakładzie kąpielowym „Jana”, który leży tuż nad potokiem. Wezbrana woda wyrwała brzeg i grubemi belkami, niesionymi z gór, uderzyła w budynek, wyłamała ściany i zniszczyła zupełnie urządzenia wewnętrzne.

[Kurjer Warszawski 1914 (179); 7]

1521. 1 LIPCA – MIŃSK – SUSZA I UPAŁY

Upały i susza źle wpływają na zboża i ziemniaki. Trawa na łąkach spalona od słońca (...) Częste są wielkie pożary. W ciągu ubiegłego miesiąc czerwca w 14 wsiach spłonęło 400 domów (...) Odbywają się nabożeństwa w celu uproszenia deszczu.

[Kurjer Warszawski 1914 (180); 5]

1522. 1 LIPCA – WARSZAWA – POGODA

Według spostrzeżeń Stacji Centralnej Meteorologicznej, przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie, stan nieba pogodny, temperatura w południe wynosiła 20,7 stopni C., wysokość barometru w południe 753,3 [mm Hg], wiatr przeważający północno-wschodni.

[Gazeta Warszawska 1914 (177)]

1523. 4 LIPCA – WŁOCHY – BURZE

W dniu 4 lipca całe Włochy nawiedziła straszna burza połączona z gradem i oberwaniem się chmury. Straty olbrzymie. Koło Rzymu piorun uderzył w łódź, w której siedziało 8 osób, wszystkie poniosły śmierć na miejscu.

[Gazeta Warszawska 1914 (182)]

1524. 8 LIPCA – PETERSBURG – SUSZA I UPAŁY

W dniu 8 lipca upał w Petersburgu dochodził do 40 stopni. Zanotowano kilka wypadków porażenia słonecznego. Według informacji obserwatorium upał taki zdarza się po raz pierwszy od lat 150. Dookoła miasta płoną torfowiska i lasy. Niezwykła posucha, przeplatana burzami, ulewami i gradami, bardzo niepomysłnie odbija się na zasiewach i budzi poważny niepokój.

[Gazeta Warszawska 1914 (185)]

1525. 8 LIPCA – KIELCE – NAWAŁNICA Z ULEWĄ I PIORUNAMI

W środę, dnia 8 b.m. rozszała się w Kielcach wielka nawałnica z ulewą i piorunami. Piwnice niżej położonych kamienic zalał gwałtowny deszcz, a w domu na ul. Lipowej piorun zabił kobietę.

[Gazeta Warszawska 1914 (189)]

1526. PIERWSZA POŁOWA LIPCA – POLSKA – BURZE I ULEWY

Z różnych okolic kraju nadchodzą wieści o burzach gwałtownych. Onegdaj [13 VII] nad Częstochową przeszły dwie burze. Pierwsza przed południem, połączona była z piorunami, ulewą i gradem dochodzącym wielkości orzecha laskowego i trwała przeszło godzinę; druga po południu - trwała półtorej godziny. Ulewa zalała w mieście suteryny, w dzielnicach niżej położonych. Grad zrzucił liczne szkody w ogrodach.

W nocy z niedzieli na poniedziałek [11-12 VII] nad Kielcami rozpięły się ogniste moce niebieskie, burze szalały z ogromną gwałtownością, w okolicy uderzyło kilka piorunów - spalił się budynek.

W okolicy Łęcznej, w pow. lubartowskim, spadła w piątek [9 VII] tak gwałtowna ulewa, że zniszczyła znaczniejszą część zboża. Zginęło wiele zajęcy, kuropatw i innych zwierząt oraz ptaków. Podobno ulewa ta powstała skutkiem t.z.w. oberwania się chmury.

[Gazeta Warszawska 1914 (191)]

1527. LIPIEC – POLSKA – SUSZA UTRUDNIA ZBIÓR ZBÓŻ

Nader wysoka, dochodząca do 38 stopni temperatura w słońcu, tak wysuszyła kłosa zbóżowe pozostałe na pniu, że przy najmniejszym dotknięciu sypią one ziarnem, wobec czego w wielu miejscach zastosowano sprzęt nocny, kiedy ziarno rozmoczy rosa.

[Gazeta Warszawska 1914 (199)]

1528. LIPIEC – POLSKA – BRAK WODY

Rzeki i rzeczutki, z powodu suszy, płyną zaledwie małymi strumykami, zasilanymi ze źródeł łąkowych, z tego powodu młyny i tartaki rzeczne stoją od kilku tygodni beczynnie. Na polach, w stawach i rowach, gdzie pojono bydło, woda powysychała zupełnie...

[Gazeta Warszawska 1914 (199)]

1529. 24 LIPCA – WARSZAWA – BURZA

Wczoraj [23 lipca] temperatura w naszym mieście dosięgła 25° R. w cieniu. Wieczorem przeciągnęła na Warszawę burza z deszczem. Na krańcach miasta, w dzielnicy zachodniej, spadł grad. Dziś temperatura obniżyła się bardzo znacznie – od razu o 9 do 10 stopni. Rano zaczął padać drobny deszcz (...) Około południa zerwał się bardzo silny wiatr, wyrządzając w mieście liczne szkody. Padło kilkadziesiąt drzewek.

[Kurjer Warszawski 1914 (202); 3]

1530. 24 LIPCA – KRAKÓW – UPAŁY

24-go lipca. Upały dochodzą tu do 60 stopni Celsjusza w słońcu.

[Kurjer Warszawski 1914 (202); 9]

1531. POCZĄTEK PAŹDZIERNIKA – WARSZAWA – WICHURA

W ostatnich kilku dniach, silna wichura połamała wiele drzew. Stare topole nadwiślańskie

padały wzdłuż traktu zakroczymskiego i kilku innych miejscach (...) W parku łażienkowskim również padło kilka starych drzew.

[Kurjer Warszawski 1914 (276); 4]

1915

1532. 14 KWIETNIA – KARPATY – MRÓZ I ŚNIEG

Na całym froncie karpackim panują mrozy i zimna. Na pobojuwiskach w północnych Węgrzech są straszne śnieżyce.

[Kurjer Poznański 1915 (86); 1]

1533. 11 CZERWCA – POZNAŃ – UPAŁ

Po ostatniej burzy zapanował straszny upał, który dotkliwie daje się nam we znaki. Dziś w południe n. p. wskazywał termometr 30 stopni ciepła w cieniu.

[Kurjer Poznański 1915 (130); 3]

1534. 11 CZERWCA – OKOLICE PLESZEWA – BURZA

W Taczanowie podczas ostatniej burzy uderzył piorun w stado bydła na pastwisku. Cztery wartościowe krowy zostały zabite, kilka innych sztuk ogłuszonych.

[Kurjer Poznański 1915 (130); 3]

1535. 17 CZERWCA – SĘPÓLNO – SUSZA

Od kilku już dni palą się torfowiska tutejsze (...) Skutkiem wielkiej posuchy ogień szerzy się z ogromną szybkością.

[Kurjer Poznański 1915 (135); 3]

1536. 27 CZERWCA – MIEJSKA GÓRKA – BURZA Z ULEWA

W niedzielę mieliśmy tutaj kilkugodzinną burzę, połączoną z grzmotem i błyskawicą. Równocześnie spadł ulewny deszcz, który orzeźwił wreszcie pola łąkące kropli rosy. Podczas burzy uderzył piorun w dom piętrowy, lecz prócz zgruchotania dachówek i porysowania ścian nie wyrządził większej szkody.

[Kurjer Poznański 1915 (146); 6]

1537. 8 LIPCA – MIEJSKA GÓRKA – BURZA Z GRADEM

W miniony czwartek przechodziła nad tutejszą okolicą burza, podczas której padał przez kilka minut grad, dochodzący do 3 centymetrów w średnicy (...)

[Kurjer Poznański 1915 (156); 3]

1538. PIERWSZA DEKADA LIPCA – AMERYKA PÓŁNOCNA – BURZE

Trąby powietrzne i oberwanie chmur jakie nawiedziły części stanów Missouri, Illinois, Indiana i Ohio, spowodowały ciężkie straty w ludziach i mieniu. W pewnym miejscu wyważony został z szyn pociąg osobowy, przyczem kilka osób odniosło rany (...) W Cincinnati padło ofiarą burzy więcej niż 20 ludzi. Na rzece Ohio zatonięły dwa holowniki, przyczem kilka osób utonęło.

[Kurjer Poznański 1915 (154); 2]

1539. 17 LIPCA – POZNAŃ I OKOLICE – NAWAŁNICE

Spustoszenia i szkody, wyrządzone przez sobotnią nawałnicę, były większe niż pierwotnie przypuszczano. Tama Garbarska jako i most kolejowy blisko Kernwerku zawałone zostały masami ziemi, które naniosiła woda z ulewnego deszczu. Przy ul. Wieżowej wichur złamał dwie duże akacje, przy ul. Jadwigi piorun uderzył w maszt kolei elektrycznej. W Minikowie orkan zerwał część dachu ze szkoły, obalił stodołę gospodarza p. Schneidra, przewrócił budkę strażniczą (...) Pod Gołęcinem uderzył piorun w jadącą powózkę i zabił na miejscu siedzącego w niej żołnierza, drugiego zaś, który szedł obok woza, ciężko ranił.

[Kurjer Poznański 1915 (163); 3]

1540. 17 LIPCA – KOŹMIN – GWAŁTOWNA BURZA

Gwałtowna burza z ulewnym deszczem i piorunami nawiedziła miasto nasze w zeszłą sobotę. W niżej położonych ulicach woda wywołała istną powódź.

[Kurjer Poznański 1915 (165); 3]

1916**1541. KONIEC MARCA – OLBRZYMIĘ BURZE W ANGLII I WE FRANCJI**

Pisma paryskie ze środy [29 marca] donoszą o gwałtownych orkanach, jakie panowały w całej południowo-wschodniej Francji. Na całych przestrzeniach zostały zniszczone słupy telegraficzne, w niektórych miejscach trzeba było wstrzymać pociągi (...) Z niektórych miast donoszą o gradach, jakie nawiedziły okolice. O podobnych zawiejach i burzach donoszą również z Londynu. Burze były tak gwałtowne, iż trzeba było przerwać na kilkanaście godzin komunikację kolejową (...) W górach zabłądziło wiele osób wśród zawieje śnieżnych i znalazło śmierć (...) Na morzu rozbiło się dużo łodzi rybackich i kilka okrętów.

[Kurjer Poznański 1916 (77); 2]

1542. KONIEC MARCA – DOLINA MOZY POD VERDUN – POCZĄTEK WIOSNY

Stoimy w jednym z fortów, położonym przed Verdun, i spoglądamy na płonące miasto. Przedpołudnie jest piękne, powietrze przejrzyste. Dolina Mozy zalana jasnymi promieniami słońca; po raz pierwszy w tym roku odczuwamy ciepło wiosenne, a stoki wzgórz, ciągnące się ku dolinie, zaczynają pokrywać się zieloną runią. Moza sama jakoby wezbrała, a woda jej połyskuje zielonawo (...) Od południa wieje słaby wiatr (...)

[Kurjer Poznański 1916 (96); 5]

1543. 21 KWIETNIA – GALICJA – POWODZIE

Gazety krakowskie donoszą, że w ostatnich dniach groził Krakowu poważniejszy wylew Wisły. Niebawem jednak woda zaczęła opadać, tak że skończyło się na zalaniu jedynie piwnic w położonych nad brzegiem częściach dzielnic Zakrzówka i Ludwiszowa. Gorzej przedstawia się sprawa w położonych nad Wisłą wsiach koło Czernichowa, mianowicie w Samborku, Kopance i Jezierzanach, gdzie wylew znacznie większe wyrządził szkody (...) Poza tem nadchodzą wiadomości, że w Galicji zachodniej wylały: Soła, Raba i Skawinka, a w Galicji wschodniej: San i Dniestr.

[Kurjer Poznański 1916 (93); 4]

1544. 26 MAJA – ŚMIGIEL I OKOLICE – BURZA Z ULEWĄ

W nocy z piątku na sobotę [26-27 maja] przeciągała nad Śmigiem i okolicą gwałtowna burza z deszczem i piorunami, jakiej nie pamiętają tutaj od dawna. W Koszanowie (uderzył piorun w szkołę (...)) W Nietuszkowie wpadł piorun do pałacu (...)) W Czaczu uderzył grom podobno także w pałac (...)) Obfity deszcz, jaki zrosił ziemię, wpłynął bardzo dodatnio na rozwój roślinności, która z powodu ostatnich przymrozków ucierpiała znacznie i w tutejszej okolicy.

[Kurjer Poznański 1916 (123); 4]

1545. 4 LIPCA – OKOLICE WRONEK – BURZA

W Dąbrowie (...) uderzył piorun podczas wtorkowej burzy w stajnię dominjalną i zabił 17 koni.

[Kurjer Poznański 1916 (152); 3]

1546. 22 LIPCA – POLSKA ŚRODKOWA – CIĄGŁE DESZCZE UTRUDNIAJĄ ŻNIWA

Dziesięcjej nocy spadł ulewny deszcz, który padał nieustannie począwszy od północy do dzisiaj rana (...) silnie zachmurzony firmament nie wróży wcale wczesnego wypogodzenia się. Ze względu na rozpoczęte żniwa nie stanowi to zbyt wesołego horoskopu.

[Kurjer Poznański 1916 (165); 3]

1547. KONIEC GRUDNIA – AUSTRALIA – WIELKA POWÓDŹ

Podczas wielkiej powodzi w północnej części prowincji Queensland utonęło w Clermont 100 osób.

[Kurjer Poznański 1917 (2); 2]

1917**1548. 3 LUTEGO – ZAKOPANE – MRÓZ I ŚNIEG**

Po dniach silnego mrozu, który dochodził do 25 stopni, pochowały się góry za oponę chmur, z których śnieg spada od czasu do czasu i otula ziemię.

[Kurjer Poznański 1917 (33); 6]

1549. 30 CZERWCA – SZAMOTUŁY – BURZA Z ULEWĄ

W zeszłą sobotę przechodziła burza ogromna z ulewnym deszczem nad Szamotułami. Także w niedzielę padał deszcz tak pożądanym ze względu na wielotygodniową suszę.

[Kurjer Poznański 1917 (149); 3]

1550. TRZECIA DEKADA LIPCA – POZNAŃ – DESZCZE

Nieustanny deszcz mieliśmy w niedzielę [22 lipca] i podobnie jest dziś [24 lipca]. Powietrze ochłodziło się bardzo znacznie, jakby to było gdzieś w kwietniu, a nie pod koniec lipca.

[Kurjer Poznański 1917 (165); 3]

1551. 28 LIPCA – PONIEC (POZNAŃSKIE) – GRAD

W sobotę spadł tu silny grad, ziarna były bez przesady wielkie jak orzech laskowy.

W mieście popękało kilkanaście szyb. W polach i ogrodach szkody wielkie. Owoc w sadach w połowie zmarnowany.

[Kurjer Poznański 1917 (171); 3]

1552. 28 LIPCA – OSTRÓW, LESZNO – BURZA Z GRADEM

Ostrów. Burza straszna, niebywała srożyła się tu w nocy z soboty na niedzielę [28 na 29 lipca], niepokojąc nas zgorą 4 godziny. Grom po gromie oświecał złowrogo ciemność nocy. Przytem spadł nader ulewny deszcz, powodując zalanie piwnic w niżej położonych domach, również zerwała się szalona wichura, która duże spustoszenie wśród drzew wyrządziła. Grom uderzył w zabudowania gospodarskie w pobliskim Jankowie przyg. wywołując pożar.

Okropny grad, jakiego nie pamiętano od lat dziesiątek spadł w sobotę po godzinie 8. nad miastem naszym. Ziarna poszczególne ważyły 35 gramów i były wielkości kurzego jaja. To też szyb potrzaskanych jest ogromnie wiele (...) nawet cegły spadały z dachów. W plantach są ogromne szkody, platany zupełnie odarte z kory.

[Kurjer Poznański 1917 (172); 6]

1553. 2 SIERPANIA – CIESZYN I OKOLICE – BURZA Z GRADEM

Jak donosi „Dziennik Cieszyński”, we czwartek przeszła przez Nawsie, Milików i Kosarzyska gwałtowna burza, połączona z gradem wielkości grochu. Grad wyrządził wielkie szkody.

[Kurjer Poznański 1917 (175); 3]

1918

1554. 3 CZERWCA – POWIAT SZCZUCIŃSKI – ŚNIEG

Oto w okolicach Radziwiłłowa, w pow. szczuczyńskim, w d. 3-im z. m. spadł w nocy obfity śnieg. Zrana wszędzie było białe. Śnieg zrządził znaczne szkody w polu.

[Kurjer Warszawski 1918 (181a); 3]

1555. 3 LIPCA – SOSNOWIEC – WYLEW RZEKI

Wskutek ulewnych deszczów wezbrała woda w rzece Brynicy, zatapiając wraz ze skoszonym już sianem nadbrzeżne łąki. Straty dość znaczne.

[Kurjer Warszawski 1918 (181a); 3]

1556. 3 LIPCA – OKOLICE WARSZAWY – CHŁODNA WIOSNA I SUSZA

W lecie bieżącym, pomimo wcześniejszej wiosny, niż zeszłoroczna, żniwa ogólne rozpoczną się nie wcześniej, jak około 15-go m. b., a to z powodu długotrwałych chłódów (...) Z powodu suszy w poprzednich tygodniach trawy na łąkach nie są bujne (...)

[Kurjer Warszawski 1918 (181b); 3]

1557. 5 LIPCA – WARSZAWA – BURZA Z ULEWĄ

Zdawało się, że po wczorajszej kilkugodzinnej ulewie poziom Wisły znacznie się podniesie, tymczasem podniósł się zaledwie o 5 cali (...) Wczoraj sygnalizowano z Krakowa, iż

tam poziom Wisły podniósł się znacznie, można się więc spodziewać, że około wtorku [9 lipca] podwyższy się poziom również pod Warszawą. Obecnie poziom Wisły sięga 4 stóp.
[Kurjer Warszawski 1918 (184); 6]

Podczas onegdajszej szalonej ulewy, na rogu ul. Tarczyńskiej i Raszyńskiej zapadł się chodnik na przestrzeni 5 metrów, tworząc dół głęboki na 3 metry.
[Kurjer Warszawski 1918 (185); 6]

1558. 7 LIPCA – WIEŚ KORYTNICA – BURZA

Niedawno, podczas szalejącej w godzinach popołudniowych burzy uderzył piorun w dom gospodarza Wojciecha Ferty we wsi Korytnica, gm. Sobków, pow. Jędrzejowski (...) Skutki uderzenia pioruna były okropne. Zginęli na miejscu Agnieszka Fertowa oraz czworo dzieci Fertów (...) następnie poniosła śmierć córeczka Witezakowej, ona zaś sama uległa ciężkiemu poparzeniu.

[Kurjer Warszawski 1918 (185); 7]

1559. 7 LIPCA – AUSTRIA – POWÓDŹ

Długotrwałe deszcze wywołały w Salzburgu powódź, która wyrządziła wielkie spustoszenie na polach.

[Kurjer Warszawski 1918 (186); 4]

1560. 12 SIERPNIĄ – POLSKA – DESZCZOWE ŻNIWA

Odpląca się lato deszczami za stałą wiosenną pogodę (...) Pada jeden dzień, pada dwa, potem upragniony dzień słoneczny – i znowu deszcz. Więc znowu trzeba czekać (...) Tak jest nie w jednej okolicy, lecz, jak nas echa dolatują, w całym kraju.

[Kurjer Warszawski 1918 (221); 2]

1561. 15 SIERPNIĄ – POLSKA POŁUDNIOWA – WYLEW RZEK

Z powodu ostatnich słońc podniósł się znacznie poziom wody we wszystkich rzekach i potokach w Galicji zachodniej. Niektóre rzeki i potoki wystąpiły z brzegów (...) Z powiatu krakowskiego i z okolic podgórskich przysły smutne wiadomości. Wylały: Wisła, Skawa, Sola, Raba, Biały Dunajec i wszystkie potoki (...) Soła pod Oświęcimiem zalała szereg wsi. Raba zalała w kilku miejscach drogę między Chabówką a Myślenicami. Biały Dunajec wystąpił z brzegów między Nowym Targiem a Zakopanem i przerwał komunikację tak kolejową, jak kołową między Jordanem a Chabówką (...) Szkody w polach ogromne. Fale uniosły z pól przyrzecznych wiele żętego zboża (...) zniszczone są łąny ziemniaków, buraków i jarzyn.

[Kurjer Warszawski 1918 (224); 5]

1562. POŁOWA SIERPNIĄ – WISŁA, GÓRA KALWARIA – WYLEW

Pod Górą Kalwarią gwałtowny przybór zapełnił stare łożyska Wisły, które okalają pastwiska i łąki górno-kalwaryjskie. Pod Górą Kalwarią Wisła po każdym większym wylewie zmienia łożę. Dotychczas nurt był przy wale miedzeszyńskim. Na pastwisku pasło się bydło rogate: kozy, owce, nierogacizna, konie i gęsi. Wszystko to woda okoliła, co wywołało popłoch między mieszkańcami, którzy przynosili na ramionach cielęta, kozy, prosięta

i owce. Kilkanaście sztuk woda uniosła. Bydło starsze wplaw przedostało się do brzegu górno-kalwaryjskiego.

[Kurjer Warszawski 1918 (225); 4]

1563. 16 SIERPNIA – WISŁA, WARSZAWA – WYLEW

Wczoraj w południe [13 sierpnia] rozpoczął się gwałtowny przybór Wisły, spodziewany zresztą od dni kilku po sygnalizowaniu wylewu Wisły pod Krakowem. Do godz. 12 w nocy poziom rzeki podniósł się o 5 stóp, czyli dosięgnął 13 stóp. Zalane są łąki siekierkowskie i łąka wiślana. Wezbrane fale sięgały wieczorem stacji Most kolejki wawerskiej. Zalana jest również łąka wilanowska; wieżyczka w parku (przy promie) stoi pod wodą.

[Kurjer Warszawski 1918 (223); 2]

W południe wodomiar pod mostem Kierbedzia wskazywał 14 stóp po nad 0. Woda zaczęła już występować na bulwary przy moście Kierbedzia po obu stronach rzeki (...) Szosa dolna, prowadząca na wzgórze bielańskie, już wczoraj była zalana. Woda uszkodziła most drewniany na tej szosie pod Bielaniem. Kępy Potocka i Marymoncka są zalane (...) Znaczne zapasy ziemniaków zdołano wydobyć, ale pozostały jeszcze dość wielkie obszary, które zalane wodą uważane są za zniszczone.

[Kurjer Warszawski 1918 (225); 4]

1564. 27 SIERPNIA – WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE – BURZA

Onegdaj w nocy [25 sierpnia] szalała burza z piorunami. Przeszła szlakiem przez szereg miasteczek i osad, jak: Konstantynów, Retkinia, Wichów, Ruda Pabjanicka, Rzgów i Wiskitki. Skutkiem uderzenia pioruna spaliło się kilkanaście budynków w Rudzie Pabjanickiej i Wiskitnie.

[Kurjer Warszawski 1918 (236); 4]

1565. 24 SIERPNIA – PIASECZNO – BURZA

W ubiegłą sobotę podczas przelotnej popołudniowej burzy w willę uderzył piorun (...) zniszczył instalację elektryczną i wywołał pożar nieruchomości (...) Skutkiem tego pioruna Piaseczno od soboty pozbawione jest oświetlenia elektrycznego.

[Kurjer Warszawski 1918 (237); 3]

1919

1566. 5 LIPCA – MOSINA (POZNAŃSKIE) – BURZA

W czasie wtorkowej burzy [1 lipca] uderzył w drzewo piorun, który wszystkie cztery krowy zabił odrazu.

[Kurjer Poznański 1919 (152); 3]

1567. 15 LIPCA – WARSZAWA, WISŁA – WYLEW

Wskutek długotrwałych deszczów, Wisła od niedzieli [13 lipca] po południu zaczęła przybierać. Wczoraj po południu [14 lipca] przybór się zwiększył i zalane zostały częściowo łąki Siekierkowskie oraz łąki Czerniakowskie, z lewej strony szosy Siekierkowskiej.

Mieszkańcy okoliczni w pośpiechu uprzątają z łąk świeżo skoszone siano (...) Woda w dalszym ciągu przybiera.

[Kurjer Polski 1919 (179); 4]

1568. 10 SIERPNIA – WARSZAWA – ULEWA Z WICHURĄ

Wczoraj w nocy [9 sierpnia] podczas ulewnego deszczu, wichura przechyliła stare drzewo z gatunku wiązów (...) na ul. Powązkowskiej (...)

[Kurjer Polski 1919 (211); 2]

1569. 11 LISTOPADA – WARSZAWA, WISŁA – KRA

Nocy wczorajszej [10 listopada] przy temperaturze czterech stopni R. poniżej zera korytem Wisły zaczęła płynąć gęsta kra, która w znacznym stopniu utrudnia kursowanie parostatków.

[Kurjer Polski 1919 (296); 4]

1920

1570. BYDGOSKIE – CIEPŁY KWIECIEŃ, CHŁODNY MAJ

Kwiecień (...) w tym roku zasłużył sobie na miano jednego z najpiękniejszych miesięcy. (...) maj nieszczególnie się spisuje. Od kilku dni mamy powietrze dość suche i niezbyt ciepłe, a nocami silne przymrozki.

[Dziennik Bydgoski 1920 (109); 2]

1571. 22 MAJĄ – SOSNOWIEC – BURZA

Dziś o godz. 5 pp. nad Sosnowcem przeciągnęła burza z piorunami. Wśród nawałnicy deszczowej spadł grad, który wielkością dosięgał włoskiego orzecha, poczynił znaczne szkody na polach (...) Piwnice domów na niektórych ulicach zostały zalane. Burza szalała do 20 minut.

[Kurjer Poranny 1920 (138); 5]

1572. 3 LIPCA – MAŁE BARTODZIEJE (POZNAŃSKIE) – BURZA

W sobotę dnia b. m., krótko po godz. 7 wieczorem, piorun uderzył w fabrykę skrzyń w Małych Bartodziejach, która wypaliła się doszczętnie.

[Dziennik Bydgoski 1920 (151)]

1573. 7 LIPCA – OKOLICE PODWARSZAWSKIE – BURZA

Podczas burzy w wielu miejscowościach nad Wisłą, jak np. w Gocławku, Miedzyszynie, Wólce pod Miłosną wynikały pożary od piorunów.

[Kurjer Polski 1920 (183); 3]

1574. 17 LIPCA – SZWECJA – ORKAN

W Szwecji szalał w sobotę [17 VII] straszny orkan połączony z burzą, który pozrywał dachy z domów, przewracał wozy na drodze i zniszczył większą część sieci telefonicznych i telegraficznych, Szkody materialne są bardzo wielkie.

[Dziennik Bydgoski 1920 (157)]

1575. 18 LIPCA – OKOLICE OSTROWCA – WICHURY Z ULEWĄ

Tutejszą okolicę nawiedziła ubiegłej niedzieli wielka nawałnica z ulewnym deszczem, gradobiciem i szaloną wichurą, równającą się trąbie powietrznej. Młyn parowy, cegielnie, wiatraki zniszczone lub uszkodzone. Dachy pozrywane, okna strzaskane, potężne drzewa z korzeniami powyrywane i z żywiołową siłą odrzucone w dalekim promieniu. Krzyż kościelny zwalony, a pokrycie wieży runęło na dach pobliskiej apteki (...) Rozpasany żywioł wyrządził wielkie szkody w lasach i zniszczył częściowo pola obfitujące w owoce. Takiej żywiołowej zawieruchy nie pamiętają najstarsi ludzie. Wichura przechodziła w stronę Ostrowca i Rogoźna, wyrządzając po drodze dalsze szkody i spustoszenia. Tu i owdzie nie brak było podobno i ofiar ludzkich.

[Dziennik Bydgoski 1920 (158)]

1576. 18 LIPCA – POWIAT POZNAŃSKI – NAWAŁNICA

W niedzielę wieczorem szalała straszna burza we wschodniej części powiatu poznańskiego, która wyrządziła znacznie więcej szkody, aniżeli wpiery przypuszczano, wynosząc bowiem kilka milionów marek. We Wikarach, np. wiosce położonej tuż pod Poznaniem, są dachy we wielkiej liczbie zerwane, a szyby w oknach wszystkie przez wiatr wduzione. Szczególnie ciężko nawiedzony został przez wiatr dwór Miło. Dwie stodoły dworskie leżą całkiem w gruzach. Kilka kilometrów długie aleje, prowadzące do dworu, są z drzew zupełnie ogołoczone. Zginął również piękny i wielki sad. Z domów robotników są dachówki po większej części pozrywane, a okna wytłuczone. Największe jednak szkody wyrządził orkan w lesie obejmującym 4000 mórg. Z okolicznych wiosek nie została żadna przez burzę oszczędzona.

[Dziennik Bydgoski 1920 (159)]

1577. LIPIEC – POLSKA ŚRODKOWA – GWAŁTOWNE BURZE I TRĄBY POWIETRZNE

W tych dniach w różnych okolicach Polski srożyły się liczne burze; w Bączkowicach, ziemi piotrkowskiej, w dniu 20 bm o godz. 6 po południu szalała trąba powietrzna, siejąca grozę i zniszczenie. Szalony żywioł zerwał i uniośł dwa dachy, wyrwał wodę ze stawu miejscowego wraz z rybami; z torfowisk wyrwał prócz wody głębokie pokłady torfu, następnie sunąc przez błonia uniośł kilkuletniego pastuszka i krowę. Na szczęście chłopczyzna i krowa zostali siłą wiru z powrotem opuszczeni na Ziemię - bez poważniejszego szwanku. Trąbę widziano w promieniu kilku mil w postaci dwóch lejów - odziemnego i górnego, schodzących się w pośrodku smugą, a odznaczającą się na tle białosinej chmury barwą ciemną. Tegoż dnia o godz. 12 w nocy w Kruszynie w Radomskiem szalała gwałtowna burza, podczas której spadło na wieś aż pięć piorunów, wzniecając na czterech miejscach pożar, spłonęło 60 zagród literalnie z całą krescencją. Około 100 rodzin pozostało nędzarcami. Oprócz tego w czasie burzy tej jaśniały łuny pięciu innych pożarów.

[Dziennik Bydgoski 1920 (160)]

1578. DRUGA POŁOWA LIPCA – POLSKA – POGODNE ŻNIWA

Żniwa, dzięki pięknej i upalnej pogodzie, jaka trwa prawie bez przerwy w ciągu ostatnich dwóch tygodni, dobiegają końca (...) Sprzęt pszenicy odbywa się jeszcze (...) Wegetacja okopowych, zatamowana cokolwiek ostatnimi upałami, pod wpływem nastających obecnie opadów wchodzi w okres normalny.

[Kurjer Polski 1920 (211); 4]

1579. 15 SIERPNIA – WARSZAWA – UPAŁY

Pogoda cudna, upały, nic nie wierzę, aby bolszewicy mieli wejść do Warszawy, choć są tuż, tuż... [i nie weszli]

[Dąbrowska 1988; 151]

BIBLIOGRAFIA

Przedmowa

- Opala-Owczarek M., Niedźwiedź T., Przybylak R., Tylmann W, 2021, Climate change before instrumental measurements, [w:] *Climate Change in Poland*, M. Falarz (red.), Springer Climate, 71-119, DOI: 10.1007/978-3-030-70328-8_5
- Przybylak R., 2010, The Climate of Poland in recent centuries: a synthesis of current knowledge: instrumental observations, [w:] *The Polish climate in the European context: an historical overview*, R. Przybylak, J. Majorowicz, R. Brzdil, M. Kejna (red.), Springer, Berlin Heidelberg New York, 129-166
- Przybylak R., 2016, Poland's climate in the last millennium, *Oxford Research Encyclopedia, Climate Science*, Oxford University Press, USA, 36-36, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228620.013.2
- Przybylak R., Majorowicz J., Brzdil R., Kejna M. (red.), 2010, *The Polish climate in the European context: an historical overview*, Springer, Berlin Heidelberg New York, 535 s.
- Tyszkiewicz J., 2014, *Geografia historyczna. Zarys problematyki*, Wydawnictwo DiG, Warszawa, 356 s.

Wprowadzenie

- Khodri M., Swingedouw D., Mignot J., Sicre M-A., Garnier E., Masson-Delmotte V., Ribes A., Terray L., 2017, *Klimat ostatniego tysiąclecia, Przegląd Geofizyczny*, 1-2, 55-82
- Kossowska-Cezak U., Maj S., Mikulski Z., 2009, *Biogramy geofizyków polskich*, [w:] *Polskie Towarzystwo Geofizyczne 1947-2007*, PTGeof./IMGW, Warszawa
- Rojecki A., 1965, Wstęp, [w:] *Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI*, WKiŁ, Warszawa
- Słownik meteorologiczny*, 2003, red. T. Niedźwiedź, PTGeof./IMGW, Warszawa

Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologicznych...

- Akta Grodzkie i Ziemskie, 1911, XXI, Lwów
- Akta Grodzkie i Ziemskie, 1914, XXI, Lwów
- Arago F., 1854-1960, *Franz Arago's Sämmtliche Werke: Mit einer Einleitung von Alexander von Humboldt*. Deutsche original-Ausgabe, Herausgegeben von Dr. W.G. Hankel, 16 Bände, Verlag von Otto Wigand, Leipzig
- Archivum vetus et novum ecclesiae archipresbyteralis Heilsbergensis*, 1889, (Ex variis Historiae Prussiae scriptoribus a P.R.D. Georgio Adalberto Heide, Canonico Culmensi, Archipresbytero Parocho Heilsbergensi collectum, Heilsbergae), (1764), [w:] *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*. Bd. 2, C.P. Woelky, Verlag von Huye's Buchhandlung, Braunsberg, 1889. 587-758, zasób dostępny online: <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=22424&from=publication>
- Arends F., 1833, *Physische Geschichte der Nordsee-Küste und deren Veränderungen durch Sturmfluthen seit der Cymbrischen Fluth bis jetzt*, 2 Bände, H. Woortmann, Emden
- Babel von F., 1832-1833, *Die herrschenden Krankheiten und ihr Charakter während er Jahre 1817 bis 1826 beobachtet im Lemberger allgemeinen Krankenhause*, *Med. Jahrbücher*, Band 12-13
- Baliński M., Lipiński T., 1885-1886, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*, tom 1-4, Orgelbrand S., Warszawa, zasób online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=81622&tab=3>
- Barącz S., 1855, *Dzieje Tyśmienicy*, [w:] *Pamiętnik dziejów polskich. Z aktów urzędowych lwowskich i rękopisów zebrał X. Sadok Barącz, Dominikanin*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, W. Maniecki, Lwów, 225-252, zasób online: <http://bc.dominikanie.pl/dlibra/doccontent?lang=pl&action=ChangeMetaLangAction&id=139>

- Baruch M., 1903, Pabianice, Rzgów i wieś okolice: monografia historyczna dawnych dóbr Kapituły Krakowskiej w sieradzkim i łączyckim, Skład Główny w Księgarni E. Wende i S-ka, Warszawa, zasób dostępny online: <https://bc.wbp.lodz.pl/dlibra/show-content/publication/edition/48134?id=48134>
- Bąkowski K., 1911, Dzieje Krakowa, Spółka Wydawnicza Polska, Kraków, zasób online: <https://archive.org/details/dziejekrakowa00bakouoft/page/n5>
- Becker J.R., 1782-1805, Umständliche Geschichte der kaiserlich und das Heil: Römischen Reichs freyen Stadt Lübeck, 3 Bände, Lübeck, zasób częściowo dostępny online: https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Rudolph_Becker
- Becmann J.C., Becmann B.L., 1751-1753, Historische Beschreibung der Chur und Mark Brandenburg: nach ihrem Ursprung, Einwohnern, Natürlichen Beschaffenheit, Gewässer, Landschaften, Stäten, Geistlichen Stiftern und Regenten, deren Staats- und Religions-Handlungen, Wapen, Siegel und Münzen, Wohlverdienten Geschlechtern Adelichen und Bürgerlichen Standes, Aufnehmen der Wissenschaften und Künste in derselben, Voß, 2 Bände Berlin
- Behms R., 1886, Die Mühlen der Stadt Zittau, Neues Lausitzisches Magazin, 62, 217-244, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/12022/233/0/>
- Berg G., 1910, Urkundliches aus Cüstrins Vergangenheit, Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, Heft 24, 61-68
- Berg G., 1918, Geschichte der Stadt und Festung Küstrin, Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, Heft 36, 2 Teile, Fr. Schaeffer & Co, Landsberg, zasób online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=121267&from=publication>
- Bergemann J.G., 1827, Flinsberg und seine Heil-Quellen, Liegnitz und Löwenberg, zasób online w przekładzie z pisma gotyckiego: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnwVT6t>
- Bergemann J.G., 1829, Beschreibung und Geschichte der Stadt Friedeberg am Queis, Landolt, Hirschberg, zasób online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10012562_00007.html
- Bergemann J.G., 1829-1831, Chronik der Stadt Bunzlau, 4 Abteilungen, Bunzlau
- Bergemann J.G., 1830, Beschreibung und Geschichte von Warmbrunn und seinen Heil-Quellen, Landolt, Hirschberg, zasób online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10014989_00005.html
- Berghaus H., 1875-1876, Geschichte der Stadt Stettin, der Hauptstadt von Pommern – Topographisch-statistisch beschrieben nach allen Richtungen ihres politischen, bürgerlichen, merkantilischen und kirchlichen Lebens, 2 Bände, Berlin/Wriezen, zasób online: <http://www.digitale-bibliothek-mv.de/viewer/object/PPN876378297/7/> oraz <http://www.digitale-bibliothek-mv.de/viewer/object/PPN876450346/7/>
- Berhof A., Rękopism X Alexandra Berhofa przetłumaczył X. Sadok Barącz, 1858, Biblioteka Akademii Umiejętności, Nr 1064
- Bernhardi W., 1838, Chronik der Stadt Naumburg und ihres Stiftkreises, Zeitz, Schieferdecker
- Bertram C.R., 1865, Chronik der Stadt und des Klosters Mühlberg, Torgau
- Bertram F., 1928, Das Heimatbuch des Kreises Lauban, Paul Menzel, zasób online: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnzsZvV>
- Blaschke J., 1913, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Verlag der Buchhandlung Hellmann, Glogau, zasób online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/14130/edition/17564/content?ref=desc> online
- Bock F.S. 1782, Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen, Band 1: Allgemeine geographische, anthropologische, meteorologische und historische Abhandlungen, Dessau
- Bock F.S. 1783, Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen, Band 2: Das unterirdische Preußen, oder das Fossilienreich dieses Landes, Dessau

- Bock F.S. 1784, Versuch einer wirthschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen, Band 4: Inländische Säugethiere, Vögel, Amphibien und Fische, Dessau
- Bock F.S. 1785, Versuch einer wirthschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen, Band 5: Ergänzungen zu den ersten vier Bänden und ein vollständiges Register über das gesamte Wer, Dessau
- Bogoljepow M., 1908, O kolebanijach klimata europejskoj Rossii w istoriczeskiju epochu, Zemlewedeniye 1907, kn. III-IV, Moskwa
- Boll E., 1847, Die Ostsee. Eine naturdeschichtliche Schildeung, Archiv des Vereins der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg, Naubrandenburg, 31-120, zasób online: <https://www.biodiversitylibrary.org/item/105327#page/5/mode/1up>
- Bostel F., 1886, Z przeszłości Stryja i starostwa stryjskiego, Przewodnik Naukowy i Literacki, 14 (7), 600-615, zasób online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/83788?tab=1>
- Boyve J., 1854-1858, Annales historiques du comté de Neuchatel et Valangin depuis Jules-César jusqu' en 1722, Tomme III-IV, Berne et Neuchatel, Leipzig, zasób dostępny online: https://books.google.pl/books/about/Annales_historiques_du_comt%C3%A9_de_Neuch%C3%A2.html?id=YxUuAAAAY-AAJ&redir_esc=y, https://books.google.pl/books?id=JUsPAAAAQAAJ&source=gbs_similarbooks
- Budzynowski M., 1891, Kronika miasta Sambora, zebrana i wydana ku uczczeniu 500letniej rocznicy założenia miasta Sambora, Sambor: Gmina miasta, Sambor, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/649330/>
- Bülow W., 1922 Chronik der Stadt Barth, zasób online: <http://www.digitale-bibliothek-mv.de/viewer/image/PPN874908396/5/>
- Bürkner R., Stein J., 1851-1852, Geschichte der Stadt Breslau von ihrer Gründung bis auf die neueste Zeit, 3 Bände, Verlag von Heinrich Richter, Breslau
- Carpzov J.B., 1716, Analecta Fastorum Zittaviensium, Verlegts Johann Jacob Schoeps, Zittau, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/12394/edition/34484>
- Castrensia Sandecensia, t. 131, Archiwum Ziemskie w Krakowie
- Castrensia Sandecensia, t. 140, Archiwum Ziemskie w Krakowie
- Champion M., 1858-1865, Les Inondations en France (Les) du VIe siècle à nos jours, Tome I-VI, Dalmont, Paris, zasób częściowo dostępny online: https://books.google.pl/books?id=hmAJAAAAIA-AJ&hl=pl&source=gbs_similarbooks
- Chotkowski W., 1905, Historia polityczna dawnych klasztorów panińskich w Galicyi 1773-1848 na podstawie akt Cesarskiej Kancelaryi Nadwornej, Gebethnert i Spółka, Kraków, zasób online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/14057/edition/14021/content>
- Christiani W., 1855, Das Oderbruch, Verlag von Roeder, Wriezen, dostępne online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10012724_00005.html?leftTab=toc
- Cieplucha Z., 1929, Z przeszłości ziemi kościańskiej, Kościan, nakładem autora, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=158689&from=publication>
- Cluver J., 1668, Historiarum totius mundi epitome, a prima rerum origine usque ad annum Christi M DC XXX, sumpt. Esaiæ Fellgibeli, Vratislaviae, zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=43508>
- Czaplewski P., 1916, Annales monasterii Olivienensis ord. Cist. aetate posterioris, Fontes – Towarzystwo Naukowe w Toruniu, tom XX, zasób dostępny online: <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=24201&from=pubindex&dirids=95&lp=14>
- Czas, 1866 (12), Historia zimy r. 1821 na 1822. Wypis z księgi Ambrożego Grabowskiego pod napisem: Pamiątki ojczyste w pismach i drukach, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=24850771>

- Czepiel F., 1852, Kronika pisana, kroniki parafialne Myślenice
- Czernecki W., 1890, Ljetopis monasteria OO. Wasylijan w Krystynopoli wid jego osnowania w 1763 do 1889 roku, ułożyw Wasylij, Lwiv
- Czynności Seymu, który w Królestwach Galicji i Lodomeryi na dniu... otworzonym a na dniu... roku tegoż ukończonym został, Lemberg, Gedruckt bei Peter Piller, za lata 1817 o 1845
- Dalairac F.-P., 1700, Memoires du Chevalier de Beaujeu, Amsterdam
- Dann E.O., 1835, Topographie von Danzig, besonders in physischer und medicinischer Hinsicht, Verlag von Theodor Johann Christian Friedrich Enslin, Berlin, zasób dostępny online: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=3465&from=publication>
- Dąbrowska M., 1988, Dzienniki, tom 1, Czytelnik, Warszawa
- Diariusz oblężenia Zbaraża, 1649, rękopis, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/8304/edition>
- Doederlein J.A., 1740, Observationes meteorologicae, oder Historisch-Physicalische Nachrichten von dem strengen Winter A. 1740. etc., Weissenburg
- Dormann E.J., 1847, Topographie und Statistik des Kreises Marienburg, Marienburg
- Dormann E.J., 1862, Geschichte des Kreises Marienburg: nach Quellen und Urkunden, A.W. Kafemann, Danzig, zasób dostępny online: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=1731>
- Dürr F., 1922, Chronik der Stadt Heilbronn. Band II: 1896-1921, Stadtarchiv Heilbronn, przedruk 1986
- Dyaryusz wojewody witepskiego Jana Antoniego dwóch imion Chrapowickiego jako przyczynek do dziejów z czasów Jana Kazimierza, Michała Wiszniowieckiego i Jana Sobieskiego, królów polskich, 1845, Wydany z autentyku przez J. Rusieckiego z Trojanki. Oddział pierwszy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=12624>
- Dziennik Bydgoski, 1920 (109), zasób dostępny online: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/173069/>
- Dziennik Bydgoski, 1920 (151)
- Dziennik Bydgoski, 1920 (157)
- Dziennik Bydgoski, 1920 (158)
- Dziennik Bydgoski, 1920 (159)
- Dziennik Bydgoski, 1920 (160)
- Dziennik Poznański, 1861 (150), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/dziennik-poznanski-wychodzi-codziennie-z-wyjatkciem-poniedzialkow-i-dni-poswietnych,NTAyMzk0OTE/0/#item>
- Dziennik Poznański, 1861 (151), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/dziennik-poznanski-wychodzi-codziennie-z-wyjatkciem-poniedzialkow-i-dni-poswietnych,NTAyMzk0OTI/0/#item>
- Dziennik Poznański, 1861 (167), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/dziennik-poznanski-wychodzi-codziennie-z-wyjatkciem-poniedzialkow-i-dni-poswietnych,NTAyMzk1MDg/0/#item>
- Eckarth F., 1737, Chronica Oder Historische Beschreibung Des Dorffes Herwigsdorff, Gedruckt und zu finden in Herwigsd bey Gotth. Traug. Eckarthen, zasób dostępny online: http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/eckarth_chronica_1737?p=1
- Eckert R., 1893, Die Landsberger Stadtschreiber – Chronik. Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, Heft 1, zasób dostępny online: <https://www.dilibra.com/ahnenforschung/2470-01671-schriften-vereins-fuer-geschichte-neumark-heft-1-1893-die-landsberger-stad/>
- Eckertz G., 1876, Kölnische Chronik, [w:] Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein, 30. Heft, Köln, 151-173
- Ehrhardt S.J., 1769, Altes und Neues Küstrin, oder Beyträge zu einer historischen Nachricht von denen Schicksalen der Haupt-Stadt und Festung Küstrin in der Neumark, Günther, Glogau, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10000804_00007.html

- Ehrich B., 1896, Chronik der Stadt Neudamm nebst Mittheilungen aus alten Schöppen- und Grundbüchern der Dorfschaften Wittstock, Nabern, Darmietzel, Zicher, Damm (früher Dorf) und Batzlow, Verlag von J. Neumann, Neudamm, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/57556/1/0/>
- Eisenmänger T., 1900, Geschichte der Stadt Schmiedeberg im Riesengebirge, Verlag von Max Woywod, Breslau, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=2576>
- Engelien A., Hennig F., 1857, Geschichte der Stadt Landsberg an der Warthe von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, mit einer lithographierten Ansicht der Stadt vom Jahre 1650, Verlag von Fr. Schäffer, Landsberg, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10012854_00005.html
- Engelmann L., 1904, Geschichte von Reichenau, 2 Bände in Einem, Alwin Max, Reichenau
- Fibiger M.J., 1839, Fibiger acta magistrorum, [w:] : Scriptorum Rerum Silesiacarum oder Sammlung Schlesischer Geschichtschreiber, names der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur. Zweiter Band, G.A. Stenzel (red.), Josef Max & Komp, Breslau, 287-381, zasób dostępny online: <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=19020&from=publication>
- Fiedler J., 1709, Müglische Ehren- und Gedächtniß-Seule von Inwohnern Alter/ Glück und Unglück wie auch von allerley Zustand Fälln und Veränderungen des Städtleins Mügel, Leipzig, zasób dostępny online: <https://haab-digital.klassik-stiftung.de/viewer/object/1405659181/8/>
- Fischer C.F.E., 1803-1804, Geschichte und Beschreibung der schlesischen Fürstenthumshauptstadt Jauer: größtentheils nach handschriftlichen Urkunden, Schlögel, Jauer, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10012895_00001.html
- Friedländer J., 1825-1836, Witterungsbeschaffenheit und Krankheiten in der k.k. freyen Handelsstadt Brody. Fortsetzung der Skizze einer medicinischen Topografie derselben Stadt
- Förster A., 1900, Aus Grünbergs Vergangenheit: gesammelte Bilder zur Geschichte der Stadt nach vorhandenen Chroniken und sonstigen Überlieferungen, Verlag von W. Levysohn, Grünberg, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=1802>
- Förster A., 1905, Geschichtliches von den Dörfern des Grünberger Kreises, Verlag von Eduard Weller, Grünberg, zasób dostępny online: <http://www.zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/6235/edition/6107/content?ref=desc>
- Förster G., 1751, Analecta Freystadiensia, Oder Freystädtische Chronica, Presser, Lissa, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000686-4>
- Gallois J.G., 1861-1862, Hamburger Chronik von den ältesten Zeiten bis auf die Jetztzeit, Band 1-3, Hamburg
- Gander K., 1925, Geschichte der Stadt Guben: unter Benutzung der Vorarbeiten des verstorbenen Professors Dr. H. Jentsch, Albert Koenig, Guben, zasób dostępny online: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/48892/edition/32269/content?ref=desc>
- Gawroński F.S., 1916, Pamiętnik roku 1830/31 i kronika pamiętnikowa (1787-1831) pułkownika Franciszka Salezego Gawrońskiego, wydał Jan Czubek, Akademia Umiejętności, Towarzystwo Popierania Wydawnictw Akademii Umiejętności, Kraków, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=66578&from=publication>
- Gazeta Krakowska, 1816 (51), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/86581/>
- Gazeta Krakowska, 1819 (49), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/90088/>
- Gazeta Krakowska, 1819 (68), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/91241/>
- Gazeta Krakowska, 1830 (48)
- Gazeta Krakowska, 1833 (169), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/469938/>
- Gazeta Krakowska, 1834 (1), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/98660/>

- Gazeta Krakowska, 1834 (22), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/98687/>
- Gazeta Krakowska, 1839 (184), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/100194/>
- Gazeta Krakowska, 1839 (194), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/100204/>
- Gazeta Krakowska, 1842 (56), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/105502/>
- Gazeta Krakowska, 1843 (28), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/102898/>
- Gazeta Krakowska, 1844 (166), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/111845/>
- Gazeta Lwowska, 1811 (20), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/289279/>
- Gazeta Lwowska, 1811 (22), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/289281/>
- Gazeta Lwowska, 1812 (53), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/1598/>
- Gazeta Lwowska, 1812 (66), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/1611/>
- Gazeta Lwowska, 1813 (70), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/1785/>
- Gazeta Lwowska, 1813 (74), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/1822/>
- Gazeta Lwowska, 1816 (169), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/3748/>
- Gazeta Lwowska, 1817 (119), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/15860/>
- Gazeta Lwowska, 1817 (27), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/15783/>
- Gazeta Lwowska, 1818 (125), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/4575/>
- Gazeta Lwowska, 1824 (2), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/115852/>
- Gazeta Lwowska, 1828 (91), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/117687/>
- Gazeta Lwowska, 1829 (140), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118052/>
- Gazeta Lwowska, 1830 (38), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/5606/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (101), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6664/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (114), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6677/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (12), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6188/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (153), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6771/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (79), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6573/>
- Gazeta Lwowska, 1832 (90), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/6643/>
- Gazeta Lwowska, 1833 (104), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7357/>
- Gazeta Lwowska, 1833 (146), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7400/>
- Gazeta Lwowska, 1833 (65), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7066/>
- Gazeta Lwowska, 1833 (70), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7143/>
- Gazeta Lwowska, 1833 (97), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7350/>
- Gazeta Lwowska, 1834 (132), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/90487/>
- Gazeta Lwowska, 1834 (15), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7648/>
- Gazeta Lwowska, 1834 (60), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/90416/>
- Gazeta Lwowska, 1834 (68), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/90424/>
- Gazeta Lwowska, 1834 (9), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/7418/>
- Gazeta Lwowska, 1835 (133), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1835-nr-133-10-listopada-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgzMDA/>
- Gazeta Lwowska, 1835 (146), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1835-nr-146-10-grudnia-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgzMTM/>
- Gazeta Lwowska, 1835 (20), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-r-25-nr-20-17-lutego-1835-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgxODc/>
- Gazeta Lwowska, 1835 (69), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1835-nr-69-11-czerwca-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgyMzY/>
- Gazeta Lwowska, 1835 (79), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1835-nr-79-7-lipca-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgyNDY/>

- Gazeta Lwowska, 1835 (95), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1835-nr-95-13-sierpnia-dod-dziennik-urzedowy,NDcxNzgyNjI/>
- Gazeta Lwowska, 1836 (106), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/85567/>
- Gazeta Lwowska, 1836 (132), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/85628/>
- Gazeta Lwowska, 1836 (4), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8004/>
- Gazeta Lwowska, 1836 (61), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/85469/>
- Gazeta Lwowska, 1836 (77), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/85499/>
- Gazeta Lwowska, 1837 (57), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118646/>
- Gazeta Lwowska, 1837 (59), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118648/>
- Gazeta Lwowska, 1837 (60), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118649/>
- Gazeta Lwowska, 1837 (75), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118664/>
- Gazeta Lwowska, 1837 (80), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/118669/>
- Gazeta Lwowska, 1838 (52), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/119201/>
- Gazeta Lwowska, 1838 (7), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/119096/>
- Gazeta Lwowska, 1838 (76), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/119252/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (101), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9204/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (102), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9205/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (104), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9249/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (105), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9250/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (46), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9059/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (74), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9152/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (80), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9186/>
- Gazeta Lwowska, 1839 (97)
- Gazeta Lwowska, 1840 (103), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8623/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (106), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8562/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (120), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8639/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (123), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8673/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (14), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8497/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (18), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8501/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (63), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8544/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (76), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8562/>
- Gazeta Lwowska, 1840 (96), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/8616/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (104), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120545/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (11), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120211/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (80), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120484/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (85), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120499/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (87), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120503/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (94), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120522/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (95), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120524/>
- Gazeta Lwowska, 1841 (96), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/120526/>
- Gazeta Lwowska, 1842 (49), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-lwowska-1842-nr-49-26-kwietnia-dod,NDcxODIzNjc/5/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (100), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9242/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (102), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9244/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (106), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/10613/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (112), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/10622/>

- Gazeta Lwowska, 1843 (126), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/10672/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (136), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9555/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (138), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9559/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (143), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9563/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (146), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/10698/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (87), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9229/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (88), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/10564/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (89), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9231/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (96), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9238/>
- Gazeta Lwowska, 1843 (98), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/9240/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (110), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89550/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (129), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89577/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (143), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89602/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (152), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89616/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (26), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89372/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (81), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89493/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (89), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89512/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (91), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89516/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (95), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89523/>
- Gazeta Lwowska, 1844 (99), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/89528/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (18), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11644/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (39), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11665/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (41), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11667/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (45), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11671/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (49), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11675/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (76), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11701/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (79), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11704/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (88), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11713/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (89), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11714/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (97), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11722/>
- Gazeta Lwowska, 1845 (99), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11724/>
- Gazeta Lwowska, 1846 (103), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11993/>
- Gazeta Lwowska, 1846 (112), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/12002/>
- Gazeta Lwowska, 1846 (38), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11893/>
- Gazeta Lwowska, 1846 (67), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11948/>
- Gazeta Lwowska, 1846 (90), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/11980/>
- Gazeta Lwowska, 1847 (11), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/13602/>
- Gazeta Lwowska, 1847 (139), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/18886/>
- Gazeta Lwowska, 1847 (74), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/18844/>
- Gazeta Lwowska, 1847 (81)
- Gazeta Lwowska, 1847 (90), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/18860/>
- Gazeta Lwowska, 1848 (46), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/12957/>
- Gazeta Lwowska, 1848 (65), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/13026/>
- Gazeta Lwowska, 1848 (89), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/13106/>
- Gazeta Lwowska, 1899 (10), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/28265/>
- Gazeta Lwowska, 1899 (108), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/28364/>

- Gazeta Lwowska, 1899 (156), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/28412/>
- Gazeta Lwowska, 1899 (164), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/28420/>
- Gazeta Polska, 1899 (151), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-polska-dawniej-codzienna-r-39-nr-151-7-lipca-1899,MTQ3OTMxNjI/1/>
- Gazeta Polska, 1905 (1), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-polska-dawniej-codzienna-r-74-i-e-45-nr-1-1-stycznia-1905-dod,MTQ3OTYyOTU/1/>
- Gazeta Polska, 1905 (168), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-polska-dawniej-codzienna-r-74-i-e-45-nr-168-3-lipca-1905,MTQ3OTY1Nzg/0/>
- Gazeta Polska, 1905 (186), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-polska-dawniej-codzienna-r-74-i-e-45-nr-186-21-lipca-1905,MTQ3OTY2MTY/0/>
- Gazeta Polska, 1905 (2), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-polska-dawniej-codzienna-r-74-i-e-45-nr-2-2-stycznia-1905,MTQ3OTYyOTc/1/>
- Gazeta Warszawska, 1774 (27), Wydawnictwo Franciszek Ksawery Mauraner, Joachim Chreptowicz, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/336770/>
- Gazeta Warszawska, 1774 (69), Wydawnictwo Franciszek Ksawery Mauraner, Joachim Chreptowicz, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/336850/>
- Gazeta Warszawska, 1775 (11), Wydawnictwo Franciszek Ksawery Mauraner, Joachim Chreptowicz, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/336894/>
- Gazeta Warszawska, 1775 (7), Wydawnictwo Franciszek Ksawery Mauraner, Joachim Chreptowicz, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/336887/>
- Gazeta Warszawska, 1780 (75), Wydawnictwo Franciszek Ksawery Mauraner, Joachim Chreptowicz, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/359188/>
- Gazeta Warszawska, 1813 (75), wydawca nieznany, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-warszawska-1813-nr-75-18-wrzesnia,Mjg0NjY1ODQ/>
- Gazeta Warszawska, 1814 (36), wydawca Tadeusz Włodek, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/356020/>
- Gazeta Warszawska, 1839 (201), wydawca Tadeusz Włodek, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/347850/>
- Gazeta Warszawska, 1839 (232), wydawca Tadeusz Włodek, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/347828/>
- Gazeta Warszawska, 1853 (193) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112221952>
- Gazeta Warszawska, 1853 (73), wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112221785>
- Gazeta Warszawska, 1854 (111) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=112189141>
- Gazeta Warszawska, 1854 (112) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=3&uid=112189144>
- Gazeta Warszawska 1854 (170), wydawca Tadeusz Włodek, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-warszawska-1854-nr-170-4-lipca,Mjg3MDY2NDk/2/#info:metadata>
- Gazeta Warszawska 1854 (171), wydawca Tadeusz Włodek, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/gazeta-warszawska-1854-nr-171-5-lipca,Mjg3MDY2NTA/2/#info:metadata>
- Gazeta Warszawska, 1855 (9) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112189662>
- Gazeta Warszawska, 1865 (112) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=39050918&uid=29053065>

- Gazeta Warszawska, 1865 (133) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112723336>
- Gazeta Warszawska, 1865 (135) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29053111>
- Gazeta Warszawska, 1865 (163) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29053174>
- Gazeta Warszawska, 1865 (181) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29053222>
- Gazeta Warszawska, 1865 (182) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29053225>
- Gazeta Warszawska, 1865 (186) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29053237>
- Gazeta Warszawska, 1865 (189) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112723431>
- Gazeta Warszawska, 1865 (30), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/337345/>
- Gazeta Warszawska, 1867 (151) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724387>
- Gazeta Warszawska, 1867 (156) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=112724397>
- Gazeta Warszawska, 1867 (157) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724399>
- Gazeta Warszawska, 1867 (181) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724453>
- Gazeta Warszawska, 1867 (183) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724458>
- Gazeta Warszawska, 1868 (111) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=29056199>
- Gazeta Warszawska, 1868 (154) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29056242>
- Gazeta Warszawska, 1868 (2) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724688>
- Gazeta Warszawska, 1868 (24) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724729>
- Gazeta Warszawska, 1868 (25) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724731>
- Gazeta Warszawska, 1868 (26) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=4&uid=112724733>
- Gazeta Warszawska, 1868 (58) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724793>
- Gazeta Warszawska, 1868 (9) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112724702>
- Gazeta Warszawska, 1869 (172) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=112797715>
- Gazeta Warszawska, 1869 (175) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=116700982&uid=112797722>

- Gazeta Warszawska, 1869 (179) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112797732>
- Gazeta Warszawska, 1869 (180) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112797737>
- Gazeta Warszawska, 1870 (120) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798286>
- Gazeta Warszawska, 1870 (147) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798340>
- Gazeta Warszawska, 1870 (155) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=29061315>
- Gazeta Warszawska, 1870 (174) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798400>
- Gazeta Warszawska, 1870 (18) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798043>
- Gazeta Warszawska, 1870 (28) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=112798066>
- Gazeta Warszawska, 1870 (3) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798015>
- Gazeta Warszawska, 1870 (33) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798077>
- Gazeta Warszawska, 1870 (51) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=114901080&uid=112798118>
- Gazeta Warszawska, 1870 (8) wydawca Józef Kenig, zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=112798022>
- Gazeta Warszawska, 1881 (13), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/332240/>
- Gazeta Warszawska, 1881 (24), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/332229/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (147), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343148/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (16), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343279/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (162), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343133/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (163), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343132/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (166), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343129/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (167), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343128/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (169), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343126/>
- Gazeta Warszawska, 1883 (169), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/343124/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (140), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342220/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (141), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342219/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (148), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342212/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (152), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342208/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (27), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342333/>
- Gazeta Warszawska, 1884 (34), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/342326/>
- Gazeta Warszawska, 1885 (137), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/341941/>
- Gazeta Warszawska, 1885 (140), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/341938/>
- Gazeta Warszawska, 1886 (110), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340799/>
- Gazeta Warszawska, 1886 (22), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340885/>
- Gazeta Warszawska, 1886 (3), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340903/>
- Gazeta Warszawska, 1886 (48), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340859/>

- Gazeta Warszawska, 1886 (59), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340848/>
Gazeta Warszawska, 1886 (60)
Gazeta Warszawska, 1886 (7), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340899/>
Gazeta Warszawska, 1886 (71), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340838/>
Gazeta Warszawska, 1886 (9), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/340897/>
Gazeta Warszawska, 1887 (100), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330823/>
Gazeta Warszawska, 1887 (150), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330785/>
Gazeta Warszawska, 1887 (174), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330761/>
Gazeta Warszawska, 1887 (175), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330760/>
Gazeta Warszawska, 1887 (176), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330759/>
Gazeta Warszawska, 1887 (188), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330747/>
Gazeta Warszawska, 1887 (208), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330727/>
Gazeta Warszawska, 1887 (210), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330725/>
Gazeta Warszawska, 1887 (211), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330724/>
Gazeta Warszawska, 1887 (212), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330723/>
Gazeta Warszawska, 1887 (216), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330719/>
Gazeta Warszawska, 1887 (25), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330898/>
Gazeta Warszawska, 1888 (1), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330593/>
Gazeta Warszawska, 1888 (2), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330592/>
Gazeta Warszawska, 1888 (202), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330412/>
Gazeta Warszawska, 1888 (203), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330411/>
Gazeta Warszawska, 1888 (204), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330410/>
Gazeta Warszawska, 1888 (206), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330408/>
Gazeta Warszawska, 1888 (229), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330385/>
Gazeta Warszawska, 1888 (24), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330570/>
Gazeta Warszawska, 1888 (3), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330591/>
Gazeta Warszawska, 1888 (6), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330588/>
Gazeta Warszawska, 1888 (73), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330534/>
Gazeta Warszawska, 1888 (74), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330533/>
Gazeta Warszawska, 1888 (76), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330531/>
Gazeta Warszawska, 1888 (78), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330529/>
Gazeta Warszawska, 1888 (9), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330585/>
Gazeta Warszawska, 1889 (168), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330002/>
Gazeta Warszawska, 1889 (170), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330000/>
Gazeta Warszawska, 1889 (177), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329993/>
Gazeta Warszawska, 1889 (178), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329992/>
Gazeta Warszawska, 1889 (182), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329988/>
Gazeta Warszawska, 1889 (207), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329963/>
Gazeta Warszawska, 1889 (333), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329837/>
Gazeta Warszawska, 1889 (4), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/330154/>
Gazeta Warszawska, 1889 (85), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/14049/>
Gazeta Warszawska, 1890 (172), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329655/>
Gazeta Warszawska, 1890 (174), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329653/>
Gazeta Warszawska, 1890 (176), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329651/>
Gazeta Warszawska, 1890 (180), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329647/>
Gazeta Warszawska, 1890 (181), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329646/>

- Gazeta Warszawska, 1890 (182), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329645/>
Gazeta Warszawska, 1890 (183), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329644/>
Gazeta Warszawska, 1890 (215), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329612/>
Gazeta Warszawska, 1890 (219), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329608/>
Gazeta Warszawska, 1890 (220), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329607/>
Gazeta Warszawska, 1890 (226), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329601/>
Gazeta Warszawska, 1890 (265), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329574/>
Gazeta Warszawska, 1890 (73), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329754/>
Gazeta Warszawska, 1890 (79), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329748/>
Gazeta Warszawska, 1890 (88), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329739/>
Gazeta Warszawska, 1891 (12)
Gazeta Warszawska, 1891 (14)
Gazeta Warszawska, 1891 (157)
Gazeta Warszawska, 1891 (17)
Gazeta Warszawska, 1891 (18)
Gazeta Warszawska, 1891 (22)
Gazeta Warszawska, 1891 (76)
Gazeta Warszawska, 1891 (89)
Gazeta Warszawska, 1892 (143), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/328650/>
Gazeta Warszawska, 1892 (192), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/327409/>
Gazeta Warszawska, 1892 (23), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329179/>
Gazeta Warszawska, 1892 (232), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/327369/>
Gazeta Warszawska, 1892 (38), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329164/>
Gazeta Warszawska, 1892 (47), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329155/>
Gazeta Warszawska, 1892 (48), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329154/>
Gazeta Warszawska, 1892 (49), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329153/>
Gazeta Warszawska, 1892 (65), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/329137/>
Gazeta Warszawska, 1893 (11), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/6589/>
Gazeta Warszawska, 1893 (175), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326779/>
Gazeta Warszawska, 1893 (197), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326757/>
Gazeta Warszawska, 1893 (210), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326744/>
Gazeta Warszawska, 1893 (212), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326742/>
Gazeta Warszawska, 1893 (53), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326901/>
Gazeta Warszawska, 1893 (7), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326935/>
Gazeta Warszawska, 1893 (8), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/326934/>
Gazeta Warszawska, 1893 (9), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/3480/>
Gazeta Warszawska, 1894 (188)
Gazeta Warszawska, 1894 (200)
Gazeta Warszawska, 1894 (202)
Gazeta Warszawska, 1894 (207)
Gazeta Warszawska, 1894 (6)
Gazeta Warszawska, 1894 (8)
Gazeta Warszawska, 1894 (9)
Gazeta Warszawska, 1895 (170)
Gazeta Warszawska, 1895 (171)
Gazeta Warszawska, 1895 (181)

Gazeta Warszawska, 1895 (2)
Gazeta Warszawska, 1895 (3)
Gazeta Warszawska, 1895 (56)
Gazeta Warszawska, 1895 (88)
Gazeta Warszawska, 1896 (150)
Gazeta Warszawska, 1896 (181)
Gazeta Warszawska, 1896 (205)
Gazeta Warszawska, 1896 (209)
Gazeta Warszawska, 1896 (21)
Gazeta Warszawska, 1896 (21)
Gazeta Warszawska, 1896 (40)
Gazeta Warszawska, 1896 (8)
Gazeta Warszawska, 1897 (171)
Gazeta Warszawska, 1897 (173)
Gazeta Warszawska, 1897 (176)
Gazeta Warszawska, 1897 (181)
Gazeta Warszawska, 1897 (210)
Gazeta Warszawska, 1897 (213)
Gazeta Warszawska, 1897 (5)
Gazeta Warszawska, 1898 (149)
Gazeta Warszawska, 1898 (174)
Gazeta Warszawska, 1898 (251)
Gazeta Warszawska, 1899 (87)
Gazeta Warszawska, 1900 (131)
Gazeta Warszawska, 1900 (174)
Gazeta Warszawska, 1900 (186)
Gazeta Warszawska, 1900 (187)
Gazeta Warszawska, 1900 (188)
Gazeta Warszawska, 1900 (201)
Gazeta Warszawska, 1900 (59)
Gazeta Warszawska, 1901 (11)
Gazeta Warszawska, 1901 (147)
Gazeta Warszawska, 1901 (164)
Gazeta Warszawska, 1901 (174)
Gazeta Warszawska, 1901 (212)
Gazeta Warszawska, 1901 (3)
Gazeta Warszawska, 1901 (5)
Gazeta Warszawska, 1901 (6)
Gazeta Warszawska, 1902 (1)
Gazeta Warszawska, 1902 (10)
Gazeta Warszawska, 1902 (3)
Gazeta Warszawska, 1902 (70)
Gazeta Warszawska, 1902 (9)
Gazeta Warszawska, 1903 (1)
Gazeta Warszawska, 1903 (179)
Gazeta Warszawska, 1903 (181)

- Gazeta Warszawska, 1903 (184)
Gazeta Warszawska, 1903 (3)
Gazeta Warszawska, 1903 (41)
Gazeta Warszawska, 1904 (172)
Gazeta Warszawska, 1904 (208)
Gazeta Warszawska, 1904 (91)
Gazeta Warszawska, 1904 (94)
Gazeta Warszawska, 1910 (125)
Gazeta Warszawska, 1910 (25)
Gazeta Warszawska, 1910 (29)
Gazeta Warszawska, 1913 (178)
Gazeta Warszawska, 1913 (227)
Gazeta Warszawska, 1913 (251)
Gazeta Warszawska, 1914 (177)
Gazeta Warszawska, 1914 (182)
Gazeta Warszawska, 1914 (185)
Gazeta Warszawska, 1914 (189)
Gazeta Warszawska, 1914 (191)
Gazeta Warszawska, 1914 (199)
Geny J. (red.), 1895-1896, Die Jahrbücher der Jesuiten zu Schlettstadt und Rufach: 1615-1765, Le Roux, Strassburg
Geret S.L., 1772-1795, Thornische Wöchentliche Nachrichten und Anzeigen nebst einem Anhanke von Gelehrten Sachen, tygodnik informacyjny
Goliński M., (a), Marcina Golińskiego, rajcy kazimierskiego, Terminata t. I, zawierające wiadomości o powodziach, powietrzu, głodzie w Krakowie i w Polsce w XVII w., rękopis, Biblioteka Ossolińskich we Lwowie, nr 187
Goliński M., (b), Marcina Golińskiego, rajcy kazimierskiego, Terminata różnych rzeczy, które się działy od 1648-1665. Manuscripta Martini Goliński, tom III, rękopis, Biblioteka Ossolińskich we Lwowie, nr 189
Gomolcke D., 1736, Anmerkungen von ausserordentlichen Witterungen in Böhmen, Schlesien und Lausitz, Breslau
Gottsched J., Curieuse Wetter-Kalender etc. in Jahre 1702 etc. in etc. Königsberg, Königsberg s.a.
Grabowski A., 1845, Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawnej Polski, diaryusze, relacye, pamiętniki i.t.p. służyć mogące do objaśnienia dziejów krajowych tudzież listy historyczne do panowania królów Jana Kazimiérza i Michała Korybuta oraz listy Jana Sobieskiego marszałka i hetmana wielkiego koronnego, Tom 1, Nakładem Józefa Cypcera, Kraków, zasób dostępny online: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=1612>
Grabowski A., 1909, Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego, t. 1-2, Wydawnictwo Stanisław Estreicher, Biblioteka Krakowska, Kraków
Gründer J.G., 1846, Chronik der Stadt Lauben, Lauben, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/20110/edition/17841/content>
Görlich F.X., 1841, Urkundliche Geschichte der Prämonstratenser und ihrer Abtei zum heiligen Vinzenz vor Breslau, J. Max, Breslau, zasób dostępny online: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/16445/>
Haeser H., 1882, Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der epidemischen Krankheiten: Dritter Band Geschichte der epidemischen Krankheiten, H. Dufft, Jena
Haeser H., 1882, Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der epidemischen Krankheiten, Band 3, Verlag Hermann Dufft, Jena

- Hammerschmied J.F., 1723, *Prodromus gloriae Pragenae, Vetero-Praga*, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10934561_00001.html
- Happellius E.G., 1690, *Kern-Chronica der merckwürdigsten Welt- und Wunder-Geschichte: Mit beygefühten nöthigen Registern und Anweisungen, auch sehr vielen Kupfern, Wiering, Hamburg*, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11096468_00005.html
- Hausen C.R., 1800, *Geschichte der Universität und Stadt Frankfurt an der Oder, Frankfurt*, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10733002_00001.html
- Hauser L.H., 1883, *Monografia miasta Przemyśla, Nakładem Księgarni Braci Jeleniów, Przemyśl*, zasób dostępny online: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/2769/edition/2790/content?ref=desc>
- Heinsius M., 1641, *De Globo meteorico Ignito, Qui 15. Septembr. St. Vet. Anno 1641 in agro Francofurtano ex sublimi aerein terram cecidisse visus est.*, zasób dostępny online: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN766843920&PHYSID=PHYS_0007&DMDID=
- Heinze C.T.E., 1825, *Geographisch-statistische-geschichtliche Übersicht des Löwenbergschen Kreises in Schlesien, Löwenberg*
- Heller E., 1896, *Geschichte der Stadt Freinwalde a/Oder, Nach urkundlichen Quellen Bearbeiter von Dr med. E. Heller, Freinwalde*
- Hellman G., von Elsner G., 1911, *Meteorologische Untersuchungen über die Sommerhochwasser der Oder, Springer-Verlag Berlin and Heidelberg GmbH & Co., Berlin*
- Hennig E., 1803, *Chronologische Übersicht der denkwürdigsten Begebenheiten, Todesfälle und milden Stiftungen in Preussen, vorzüglich in Königsberg, im achtzehnten Jahrhundert, Elbin*, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10014948_00005.html
- Hennig R., 1904, *Katalog bemerkenswerter Witterungsereignisse von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1800, Abhandlungen des Königlich Preussischen Meteorologischen Instituts, Band II, N. 4, Berlin*
- Henning R., 1904, *Katalog bemerkenswerter Witterungsereignisse von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1800, A. Asher, Berlin*
- Hensel J.D., 1797, *Historisch-topographische Beschreibung der Stadt Hirschberg in Schlesien seit ihrem Ursprunge bis auf das Jahr 1797, Pittschiller, Hirschberg*, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10013171_00003.html
- Herbst J.K., 1849, *Chronik der Stadt Hirschberg in Schlesien: bis zum Jahre 1847, Karl Wilhelm Immanuel Krahn, Hirschberg*, zasób dostępny online: <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=209&from=publication>
- Hibl J., 1811, *Ułomek topografii cyrkułu jasielskiego pisany w r. 1808, Gazeta Lwowska, 46, 1069-1079*
- Hildenbrand, 1800, *artykuł bez tytułu w Medicinisch-Chirurgische Zeitung, hrg. J.J. Hartenkeil, 2, 186-191*
- Hochberg L., 1869, *Statistische Darstellung des Kreises Habelschwerdt Regierungs-Bezirk Breslau Provinz Schlesien : aus alten Urkunden und amtlichen Quellen, Selbstverlage des Verfassers, Habelschwerdt*, dostępne online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/40819/edition/75173>
- Hohaus, 1883-1884, *Notizen zur Chronik der Stadt Glatz, [w:] Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimathskunde, 3. Jahrgang, E. Scholz (red.), Habelschwerdt*
- Höpfner N., 1696, *Das verkehrte Jahr, da der Winter im Sommer, und der Sommer im Winter war: benebenst vielen andern dabey mit fürgelauffenen denckwürdigen Geschichten, Bielcke, Jena*, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10908651-5>
- Hüttner K.J., 1822, *Krótko zebrany statystyczny obraz Królestwa Galicyi, [w:] Pielgrzym Lwowski, czyli podług nadpoziomu Lwowskiego ułożony Kalendarz na rok po narodzeniu Chrystusa Pana 1822 (liczący 365 dni) który waz zawiera literackie, ekonomiczne i ku zabawie służące przedmioty dla płci oboiey i każdego stanu, iakoteż w gospodarstwie domowem i zatrudnieniach codziennych pożyteczne wiadomości, Lwów, 43-56*, zasób dostępny online: <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=33079>

- HZB, 1908, Beiträge zur Hydrographie Österreichs, IX, Heft: Der Schutz d. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien gegen die Hochfluten des Donaustromes, K.K. Hydrographisches Zentralbureau, Braumüller, Wien
- Idzikowski F., 1863, Geschichte der Stadt Oppeln, Wilhelm Glar, Oppeln, zasób dostępny online: <https://obc.opole.pl/dlibra/show-content/publication/edition/634?id=634&from=FBC>
- Intelligenz-Blatt, 1796-1811, Lemberger Intelligenz-Blatt K. K. Privilegirtes, czasopismo wychodzące od 1796 do 1811 we Lwowie
- Jahn H.C.W., 1844, Chronik der Stadt Marienwerder in Westprussen, Kantersche Hofbuchdruckerei, Marienwerder, zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?lang=de&action=ChangeMetaLangAction&id=6979&change=Change>
- Jahrbücher der Stadt Breslau von Nikolaus Pol, Band 1-2, 1813-1815, Büsching, Johann Gustav Gottlieb Graß und Barth, Breslau, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000756-3> oraz https://books.google.pl/books?id=DQs_AAAAcAAJ&hl=pl&pg=PP7#v=onepage&q&f=false
- Jahrbücher der Stadt Breslau von Nikolaus Pol, Band 5, 1824, Büsching, Johann Gustav Gottlieb Graß und Barth, Breslau, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000760-7>
- Jerlicz J., 1853a, Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza, tom 1, Wydał K.W. Wojcicki, Warszawa, zasób dostępny online: http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=1555&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=389C754969EA702757A59B67716AF72C-23
- Jerlicz J., 1853b, Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza, tom 2, Wydał K.W. Wojcicki, Warszawa, zasób dostępny online: http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=1556&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=389C754969EA702757A59B67716AF72C-1
- Jobst W., 1706, Kurtze Beschreibung der Alten Löblichen Stat Franckfurt an der Oder Auch von ihrer ersten Fundation, Erbauung und Herkommen etc. biss auff gegenwärtige Zeit, Verlegts Jeremias Schrey und Johann Christoph Hartmann, Franckfurt an der Oder, zasób dostępny online: <https://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/11558/edition/11476/content?ref=desc>
- Józefowicz, 1888, Letopis sobytj w jużnoj Rusi lwowskaho kanonika Jana Józefowicza (1624-1700). Sbornik letopisej juznoj i zapadnoj Rusi, Kiew
- Kahlo J.G., 1757, Denkwürdigkeiten der königlichen preußischen souverainen Grafschaft Glatz von ihrem ersten Ursprunge bis auf gegenwärtige Zeiten, Berlin und Leipzig, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11064390-1>
- Kaliszanin 1882 (29)
- Kaliszanin 1882 (61)
- Kaliszanin 1884 (7)
- Kehrberg A., 1724, Erleuterter Historisch-Chronologischer Abriss, der Stadt Königsberg in der Neu-Marck, Berlin, zasób częściowo dostępny online: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10000884/bsb:BV001439659?page=24>
- Kelch Ch., 1875, Liefländische Historia. Continuation, 1690 bis 1707, Band II, Dorpat, zasób dostępny online: <https://archive.org/details/liefndischehis00kelcgoog/page/n8>
- Kepler J., 1858, Joannis Kepleri astronomi opera omnia, tom 1, Ch. Frisch (red.), Heyder & Zimmer
- Kędzior A., 1928-1932, Roboty wodne i meljoracyjne w południowej Małopolsce wykonane z inicjatywy Sejmu i Wydziału krajowego zestawil inż. Andrzej Kędzior, cz. 1-4, Lwów
- Kędzior A., 1934, W sprawie trwałego zabezpieczenia doliny Wisły i jej dopływów przed powodzią, Drukarnia Ludwika Gronusia, Kraków, zasób dostępny online: <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/publication/58590/>
- Kicka N., 1972, Pamiętniki, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa, 669 s.

- Kochowski W., 1683, *Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV climacter primus*, Ex Officina Georgii & Nicolai Schedel, Cracoviae, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/annalivm-poloniae-ab-obitv-vladislai-iv-climacter-primus,MzQwNjlyNTM/4/#info:metadata>
- Kochowski W., 1688, *Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV climacter secundus*, In Officina Typographica Nicolai Alexandr Schedel, Cracoviae, zasób dostępny online: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnnRlw1>
- Kochowski W., 1698, *Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV climacter tertius*, Ex Officina Francisci Cezary, Cracoviae, zasób dostępny online: <http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra/docmetadata?id=101>
- Kögler J., 1884-1885, *Historische und topographische Beschreibung der im Glatzer District gelegenen und zur Rengersdorfer Pfarrei gehörigen 5 Dörfer Rengersdorf, Eisersdorf, Märzdorf, Piltsch und Aspenau*, [w:] *Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz*, Tom 4: Jahrgang (1884/85), E. Scholz (red.), Habelschwerdt
- Kolberg W., 1861, *Wisła, jej bieg, własności i spławność. Część Druga*, Warszawa w Drukarni Jana Jaworskiego, zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/wisla-jej-bieg-wlasnosci-i-splawnosc-cz-2,ODE4MjY4NTk/>
- Komoniecki A., *Chronographia albo dziejopis Żywiecki, w którym rocznie dzieje spraw przeszłych starodawnych miasta Żywca y pobliskich jego mieysc znajduią się [...] z różnych authorów, pism, wiadomości zebrany y wipisany [...] roku pańskiego 1704 przez sławnego Andrzeja Komonieckiego wójta na ten czas żywieckiego*, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6518/edition/6040/content>
- Kopff W., 1906, *Wspomnienia z ostatnich lat Rzeczypospolitej Krakowskiej*, nakładem Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków, zasób dostępny online: <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=12493&from=publication>
- Korespondent Rolniczy, *Handlowy i Przemysłowy*, 1857 (30), Dodatek przy *Gazecie Warszawskiej*, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/742413/>
- Korespondent Rolniczy, *Handlowy i Przemysłowy*, 1882 (2), Dodatek przy *Gazecie Warszawskiej*, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/743006/>
- Korespondent Rolniczy, *Handlowy i Przemysłowy*, 1882 (27), Dodatek przy *Gazecie Warszawskiej*, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/743026/>
- Korespondent Rolniczy, *Handlowy i Przemysłowy*, 1886 (4), Dodatek przy *Gazecie Warszawskiej*, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/743163/>
- Korschelt G., 1871, *Geschichte von Oderwitz*, H. Trommer, Neu-Gersdorf, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11005629_00005.html
- Korytkowski J., 1883, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, Tom 3, J.B. Lange, Gniezno, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/51510/edition/67973/content>
- Korytkowski J., 1891, *Arcybiskupi gnieźnieńscy: prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim według źródeł archiwalnych*, Tom IV, Nakładem i Czcionkami Drukarni Kuryera Poznańskiego, Poznań, zasób dostępny online: http://dir.icm.edu.pl/Arcybiskupi_gnieznienscy/Tom_4/
- Koźmian K., 1858, *Pamiętniki Kajetana Koźmiana obejmujące wspomnienia od r. 1780 do r. 1815*, Tom 2, Wydawnica Jan Konstanty Żypański, Poznań, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/117010/>

- Kraffert A.H., 1871, *Chronik von Liegnitz. Zweiter Theil, W. Pfingsten: H. Krumbhaar, Liegnitz*, zasób dostępny online: <https://obc.opole.pl/dlibra/publication/1365/edition/1208/content?ref=desc>
- Krakus, 1822 (96), nakładem redakcyi Pszczółki, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/13585/>
- Kraszewski J.I., 1840-1842, *Wilno: od początków jego do roku 1750, Tom 1-4, Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno*, zasób dostępny online: <http://kpbc.umk.pl/publication/13595>
- Kraszewski K., 2000, *Silva rerum: Wspomnienia i zapiski dzienne z lat 1830-1881: Kronika domowa*, Wydawnictwo Ancher
- Kraus G., 1862, *Siebenbürgische Chronik des Schässburger Stadtschreibers 1608-65, [w:] Fontes Rerum Austriacarum, Erste Abtheilung. Scriptores, 3 Band, 1 Theil*, zasób dostępny online: https://books.google.pl/books?id=cEsrBGxw89oC&source=gbs_book_other_versions_r&redir_esc=y
- Kreis-Kalender für den Kreis Königsberg Nm. für das Jahr 1931, zasób dostępny online: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:186-opus4-115837>
- Kronika klasztorne Bernardynów w Rzeszowie
- Kronika parafialna w Kamienicy koło Łącka, materiał uzyskany przez ankietę
- Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych, 1860 (172), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/526583/>
- Kroniki klasztorne Bernardynów w Sokalu
- Kroniki klasztorne Kapucynów w Olesku
- Kroniki klasztorne Kapucynów w Rozwadowie nad Sanem
- Kroniki parafialne Czaniec
- Kroniki parafialne Czystki, powiat lwowski, dawny obwód lwowski
- Kroniki parafialne Dobrotwór
- Kroniki parafialne Głogoczów
- Kroniki parafialne Gosprzydowa
- Kroniki parafialne Grabownica Starzeńska, powiat brzozowski, dawny obwód sanocki
- Kroniki parafialne Jazłowiec, powiat Czortkowski, dawny obwód zaleszczycki
- Kroniki parafialne Kopyczyńce
- Kroniki parafialne Kosina
- Kroniki parafialne Królik Polski
- Kroniki parafialne Odrowąż
- Kroniki parafialne Oleśno
- Kroniki parafialne Osielec, powiat myślenicki, dawny obwód wadowicki
- Kroniki parafialne Piotrkowice
- Kroniki parafialne Piwniczna, powiat nowosądecki, dawny obwód sądecki
- Kroniki parafialne Rudolowice
- Kroniki parafialne Sucha
- Kroniki parafialne Wielogłowy
- Kroniki parafialne Zaczernie
- Kroniki parafialne Zaleszczyki, powiat zaleszczycki, dawny obwód czortkowski
- Kücken L., 1880, *Geschichte der Stadt Cammin im Pommern, und Beiträge zur Geschichte des Camminer Dom-Capitels, Gedruckt und Commission bei H. L. Behrendt, Cammin*, zasób dostępny online: <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=41622&from=publication>
- Kühnast L., 1873, *Historische Nachrichten über die Stadt Bromberg: von der Gründung der Stadt bis zur preußischen Besitznahme*, Mittler, Bromberg, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10013447_00005.html

- Kummrow J.C., 1742, Vergilbte Blätter, 4. Auflage, Stettin
- Kundmann J.Ch., 1742, Die Heimsuchungen Gottes in Zorn und Gnade uber das Hertzogthum Schlesien in Müntzen, Verlag Davids Siegerts, Leipzig, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/12466/edition/25454/content>
- Kunick E., 1929, Heimatbuch des Kreises Landeshut in Schlesien, Zweiter Band, Armin Verner's Buchdruckerei, Landeshut, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/11599/edition/10716/content?ref=desc>
- Kurier Poznański 1885 (26), zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/79179/>
- Kurier Poznański 1885 (31), zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/79184/>
- Kurjer Polski, 1898 (40), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/420605/>
- Kurjer Polski, 1900 (187), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/419792/>
- Kurjer Polski, 1900 (278), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/419701/>
- Kurjer Polski, 1902 (183), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/419101/>
- Kurjer Polski, 1902 (184), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/419100/>
- Kurjer Polski, 1902 (227), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/419069/>
- Kurjer Polski, 1904 (201), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/418395/>
- Kurjer Polski, 1904 (203), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/418393/>
- Kurjer Polski, 1904 (207), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/418389/>
- Kurjer Polski, 1904 (221), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/418375/>
- Kurjer Polski, 1906 (112), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/34530/>
- Kurjer Polski, 1906 (177), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/34466/>
- Kurjer Polski, 1906 (179), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/34464/>
- Kurjer Polski, 1906 (3), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/34627/>
- Kurjer Polski, 1907 (187), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417987/>
- Kurjer Polski, 1907 (193), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417981/>
- Kurjer Polski, 1907 (195), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417979/>
- Kurjer Polski, 1907 (221), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417953/>
- Kurjer Polski, 1908 (190), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417636/>
- Kurjer Polski, 1909 (199), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417290/>
- Kurjer Polski, 1909 (236), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417253/>
- Kurjer Polski, 1909 (48), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417429/>
- Kurjer Polski, 1909 (5), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/417472/>
- Kurjer Polski, 1911 (184), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416622/>
- Kurjer Polski, 1911 (189), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416617/>
- Kurjer Polski, 1911 (193), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416613/>
- Kurjer Polski, 1911 (207), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416599/>
- Kurjer Polski, 1911 (208), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416598/>
- Kurjer Polski, 1911 (210), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416596/>
- Kurjer Polski, 1911 (57), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416737/>
- Kurjer Polski, 1911 (96), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416698/>
- Kurjer Polski, 1912 (196), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/41034/>
- Kurjer Polski, 1912 (217), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/41013/>
- Kurjer Polski, 1912 (218), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/41012/>
- Kurjer Polski, 1912 (219), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/41011/>
- Kurjer Polski, 1912 (227), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/41003/>
- Kurjer Polski, 1912 (232), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/40998/>

- Kurjer Polski, 1912 (233), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/40997/>
- Kurjer Polski, 1912 (260), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/40970/>
- Kurjer Polski, 1919 (179), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/36152/>
- Kurjer Polski, 1919 (211), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/36120/>
- Kurjer Polski, 1919 (296), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/36048/>
- Kurjer Polski, 1920 (183), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/35820/>
- Kurjer Polski, 1920 (210), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/35805/>
- Kurjer Poranny, 1914 (137), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poranny-r-38-nr-137-19-maja-1914,MTg5OTQ0NTg/0/>
- Kurjer Poranny, 1914 (176), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poranny-r-38-nr-176-27-czerwca-1914,MTg5OTQ1MjU/0/>
- Kurjer Poranny, 1920 (138), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poranny-r-43-i-e-44-nr-138-22-maja-1920,MjgyMTY4ODc/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (130), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-130-11-czerwca-1915,NjU1MTc1NA/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (135), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-135-17-czerwca-1915,NjU1MTc5Nw/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (146), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-146-1-lipca-1915,NjQzNjAyNw/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (154), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-154-10-lipca-1915,NjU1NDQ5Mw/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (156), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-156-13-lipca-1915,NjU1NDU2MA/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (163), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-163-21-lipca-1915,NjU1NDcxNQ/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (165), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-165-23-lipca-1915,NjU1NDc0Mw/0/>
- Kurjer Poznański, 1915 (86), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-10-nr-86-16-kwietnia-1915,NjU1MTE0OA/0/>
- Kurjer Poznański, 1916 (123), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-11-nr-123-30-maja-1916-dod,NjU4MzQ3Mw/0/>
- Kurjer Poznański, 1916 (152), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-11-nr-152-7-lipca-1916-dod,NjU5MDgzNA/0/>
- Kurjer Poznański 1916 (165), zasób dostępny online: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=6590929>
- Kurjer Poznański, 1916 (77), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-11-nr-77-2-kwietnia-1916-dod,NjU4MjY3Nw/0/>
- Kurjer Poznański, 1916 (93), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-11-nr-93-21-kwietnia-1916-dod,NjU4MzEzMA/0/>
- Kurjer Poznański, 1916 (96), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-11-nr-96-27-kwietnia-1916-dod,NjU4MzE0Mw/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (149), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurier-poznanski-1917-r-nr-149-r-12-nr-149-5-lipca-1917-dod,NjYyMjYyMw/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (165), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-165-24-lipca-1917-dod,NjYyMzA0MA/0/>

- Kurjer Poznański, 1917 (171), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-171-31-lipca-1917-dod,NjYyMzEwNA/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (172), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-172-1-sierpnia-1917-dod,NjYyMzEwMg/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (175), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-175-4-sierpnia-1917-dod,NjYyMzE1Mg/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (2), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-2-3-stycznia-1917-dod,NjYxMjI4OA/0/>
- Kurjer Poznański, 1917 (33), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-12-nr-33-11-lutego-1917-dod,NjYxMzc0Mw/0/>
- Kurjer Poznański, 1919 (152), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-poznanski-r-14-nr-152-5-lipca-1919,MTkyMTE3ODc/0/>
- Kurjer Warszawski, 1844 (195), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/751153/>
- Kurjer Warszawski, 1844 (197), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/751155/>
- Kurjer Warszawski, 1844 (198), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/751156/>
- Kurjer Warszawski, 1844 (199), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/751157/>
- Kurjer Warszawski, 1844 (208), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/751166/>
- Kurjer Warszawski, 1853 (62), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/379629/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (16), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754683/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (161), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754815/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (202), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754847/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (217), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754862/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (218), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754863/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (233), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754878/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (30), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754697/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (48), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/754708/>
- Kurjer Warszawski, 1855 (82), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/378279/>
- Kurjer Warszawski, 1866 (106), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/758129/>
- Kurjer Warszawski, 1866 (122), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/758145/>
- Kurjer Warszawski, 1866 (131), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/373515/>
- Kurjer Warszawski, 1908 (210), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-warszawski-r-88-nr-210-31-lipca-1908,MTkzNTE3NzA/0/>
- Kurjer Warszawski, 1908 (212), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-warszawski-r-88-nr-212-2-sierpnia-1908,MTkzNTE3NzI/0/>
- Kurjer Warszawski, 1908 (217), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-warszawski-r-88-nr-217-7-sierpnia-1908,MTkzNTE3ODE/0/>
- Kurjer Warszawski, 1908 (244), zasób dostępny online: <https://polona.pl/item/kurjer-warszawski-r-88-nr-244-3-wrzesnia-1908-dod-poranny,MjU1NjI4MDE/0/>
- Kurjer Warszawski, 1914 (179), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/236212/>
- Kurjer Warszawski, 1914 (180), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/236211/>
- Kurjer Warszawski, 1914 (202), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/236172/>
- Kurjer Warszawski, 1914 (276), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/236031/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (181a), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221973/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (181b), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221972/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (184), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221966/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (185), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221965/>

- Kurjer Warszawski, 1918 (186), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221964/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (221), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221898/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (223), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221895/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (224), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221893/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (225), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221891/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (236), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221871/>
- Kurjer Warszawski, 1918 (237), zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/221870/>
- Kuryer Polski 1752 (834), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski 1752 (835), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski 1753 (6), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski 1753 (850), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski 1754 (51), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/85715/>
- Kuryer Polski 1754 (52), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/85717/>
- Kuryer Polski, 1730 (12), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1730 (14), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1730 (15), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217447/>
- Kuryer Polski, 1730 (17), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217446/>
- Kuryer Polski, 1730 (38), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217436/>
- Kuryer Polski, 1730 (39), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217435/>
- Kuryer Polski, 1730 (40), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217434/>
- Kuryer Polski, 1730 (44), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217431/>
- Kuryer Polski, 1730 (46), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217429/>
- Kuryer Polski, 1730 (51) Pijarzy, Warszawa,
- Kuryer Polski, 1730 (53,) Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217426/>
- Kuryer Polski, 1730 (XXXIV), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1731 (104), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217390/dis>
- Kuryer Polski, 1731 (62), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217418/>
- Kuryer Polski, 1731 (68), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217413/>
- Kuryer Polski, 1731 (80), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217406/>
- Kuryer Polski, 1731 (82), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217404/>

- Kuryer Polski, 1731 (83), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217403/>
- Kuryer Polski, 1731 (85), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217401/>
- Kuryer Polski, 1731 (86), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217400/>
- Kuryer Polski, 1731 (93), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217394/>
- Kuryer Polski, 1731 (95), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217392/>
- Kuryer Polski, 1736, rocznik niedostępny online
- Kuryer Polski, 1739 (104), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1739 (129), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1739 (133), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1748 (603), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217339/>
- Kuryer Polski, 1748 (612), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/217335/>
- Kuryer Polski, 1751, (756), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1751, (759), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1751, (772), Pijarzy, Warszawa , zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10796921-4>
- Kuryer Polski, 1751, (787), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1752, (805), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/59723/>
- Kuryer Polski, 1755 (100), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1755 (104), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1755 (85), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1755 (88), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1756 (132), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/93795/>
- Kuryer Polski, 1757 (15), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/94723/>
- Kuryer Polski, 1757 (24), Pijarzy, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/94918/>
- Kuryer Polski, 1759 (51), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1759 (8), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Polski, 1759 (9), Pijarzy, Warszawa
- Kuryer Warszawski, 1761 (3), z suplementem, Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284202/>
- Kuryer Warszawski, 1762 (52), z suplementem, Drukarnia Jezuitów
- Kuryer Warszawski, 1763 (57), z suplementem, Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284073/>
- Kuryer Warszawski, 1763 (62), z suplementem, Drukarnia Jezuitów
- Kuryer Warszawski, 1764 (10), z suplementem, Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284043/>

- Kuryer Warszawski, 1764 (14), z suplementem, Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284040/>
- Kuryer Warszawski, 1764 (6), z suplementem, Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/16684/>
- Kuss C., 1826, *Jahrbuch denkwürdiger Naturereignisse in den Herzogthümern Schleswig und Holstein vom eilften bis zum neunzehnten Jahrhundert*, 2 Teile, Altona, zasób dostępny online: https://dibiki.uni-kiel.de/viewer/image/PPN671194739/1/LOG_0003/
- Lelewel P., 1966, *Pamiętniki i diariusz domu naszego*, Ossolineum, Wrocław 532 s.
- Leniek J., 1897, *Ks. Izydora Chrościńskiego I-go prefekta gimnazjum tarnowskiego Kronika z lat 1784-1794 z przydaniem aktów fundacyjnych kolonii akademickiej w Tarnowie z lat 1559 i 1578, jakoteż raportu o jej stanie z roku 1766*, Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, IX, 295-401, zasób online: <http://www.wbc.poznan.pl/Content/73701/57753.pdf>
- Letopis (1506-1737), *Sbornik letopisej južnoj i zapadnoj Rusi*
- Letopis Samowidca o wojnach Bohdana Chmielnickoho, 1846, Moskwa
- Liber crescentiarum in villa Boryczowka ... *Conventus trembovlensis, Ord. Carmelitarum, 1771-1804*, rękopis w Bibliotece Baworowskich we Lwowie, Nr. 621
- Lowe E.J., 1870, *Natural phenomena and chronology of the seasons*, Bell and Daldy, London, zasób dostępny online: <https://archive.org/details/naturalphenomen00lowegoog/page/n6>
- Luge J.G., 1861, *Chronik der Stadt Greiffenberg in Schlesien*, Selbstverlag, Greiffenberg, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10013576_00005.html
- Lustig J., 1867, *Geschichte der Stadt Myslowitz in Ober Schleisen*, Myslowitz, zasób dostępny online: <https://sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/8174>
- Lwowskie Tygodniowe Wiadomości, 1787 (14),
- Łoś J., 1858, *Pamiętniki Łośia towarzysza chorągwi pancерnej Władysława margrabi Myszkowskiego wojewody krakowskiego obejmujące wydarzenia od r. 1646 do 1667, z rękopisma współczesnego, dochowanego w zamku podhoreckim*, wydane, Nakładem księgarńi D.E. Friedleina, Kraków, 1858, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=70291&from=publication>
- Łukaszewicz J., 1838, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*. Tom 1-2, Czcionkami C.A. Pompejusza, Poznań, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=3209> oraz <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=3213>
- Maercker H., 1886, *Eine polnische Starostei und ein preußischer Landrathskreis. Geschichte des Schwetzer Kreises 1466-187*, *Zeitschrift des Westprussischen Geschichtsvereins*, 17, 81 s., zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/publication?id=20670&tab=3>
- Maercker H., 1899-1900, *Geschichte der ländlichen Ortschaften und der drei kleineren Städte des Kreises Thorn in seiner früheren Ausdehnung vor der Abzweigung des Kreises Briesen* I.J. 1888, TH Bertling, Danzig, zasób dostępny online: <http://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=10987>
- Marbot M., 1891, *Mémoires du Général Bon de Marbot*, Paryż, Plon et Nourrit
- Marczykiewicz F., 1847, *Hydrografia miasta Krakowa i jego okręgu*, Drukarnia Uniwersytecka, Kraków, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb10704553_00001.html
- Maroszek J., 1999, *Wiktoryn Kuczyński. Pamiętniki 1668-1733, opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Maroszka*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, Białystok, 1999, zasób dostępny online: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=9947>
- Maske R., 1937 *Geschichte der Stadt Bad Polzin in Pommern*, Verlag Leon Saunier, Stettin
- Masłowski K., *Szczególniejsze odmiany powietrza i oceny zboża tudzież inne wypadki y wiadomości*, rękopis, Biblioteka Czarторыskich

- Matthias G.A., 1849, *Chronica der Stadt Crossen: im Lichte unserer Zeit geschrieben*, Verlag der Buchhandlung von Carl Range, Crossen und Zielenzig, zasób dostępny online: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/37400/edition/31570/content?ref=desc>
- Mączyński J., 1834, *Wspominki historyczne Krakowa*, Kraków
- Meyer C., 1895-1896, *Quellen zur alten Geschichte des Fürstenthums Bayreuth*, 2 Bande, Bayreuth
- Michael Kelch's *Tagebuch*, 1698-1723, Königsberg
- Michael Kelch's *Tagebuch* 1698-1723, 1899, *Altpreuussische Monatsschrift*, Bd 36, 368-413
- Micraelius J., 1723, *Antiquitates Pomeraniae, oder Sechs Bücher vom Alten Pommerlande, Stettin und Leipzig*, zasób dostępny online: http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/65484/edition/58986?ref=desc&format_id=2
- Mnemosyne, 1834, *Galizisches Abendblatt für gebildete Leser*, Lemberg
- Monumenta Historiae Warmienses*, 1889, *Scriptores rerum Warmiensium VIII*, Braunsberg
- Müller C.H.F., 1852, *Die Denkwürdigkeiten Lähns und seiner beiden Kirchen zur 100jährigen Jubelfeier der ev. Kirche daselbst*, Goldberg
- Mylus M., *Martini Meisteri vel Mylii annales Gorlicenses ab anno 1131 ad a. 1609*
- Namaczyńska S., 1937, *Kronika kłęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1648-1696*, I. Zjawiska meteorologiczne i pomory (z 7 tablicami), *Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, Nr. 23, F. Bujak (red.), Kasa im. Rektora J. Mianowskiego, Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, Lwów (część II. Kronika kłęsk elementarnych), zasób dostępny online: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=1731>
- Neue Lausizische Monatsschrift*, 1804, *Zweiter Theil*, Görlitz, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/29735/98/0/>
- Opisanie powodzi z roku niniejszego 1772, w lipcu i aurorae borealis, rękopis w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, Nr 572/III
- Pamiętnik Jana Władysława Poczobuta Odlanickiego (1640-1684), 1877, W Drukarni Michała Ziemiakiewicza, Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/520631/edition/430346>
- Pamiętnik Mikołaja Jemiołowskiego towarzysza lekkiej chorągwi, ziemianina województwa bełzkiego, obejmujący dzieje Polski od roku 1648 do 1679 społecznie, porządkiem lat opowiedziane, 1850, Zakład Narodowy Ossolińskich, Lwów, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=70323>
- Pamiętnik Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego za czas od r. 1845 do r. 1895 zestawil J.A. Lippoman, 1898, *Czcionkami Drukarni Związkowej pod zarządem A. Szyjewskiego*, Nakładem Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego, Kraków, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=6759>
- Pamiętniki Filipa Pawła de Segura adiutanta Napoleona, 1961, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 390 s.
- Parczewski A.J., 1870, *Monografia Szadku*, Drukarnia J. Goldmana, Warszawa, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=7703&from=publication>
- Pasek J.C., 1840, *Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska z czasów panowania J. Kazimierza, Mich. Korybuta i Jana III*, wydawnictwo Edward Raczyński, Poznań, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/30709/edition/47996/content>
- Pescheck Ch.A., 1834-1837, *Handbuch der Geschichte von Zittau*, Band 1-2, Zittau, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/93402/1/>
- Petruszewicz A.S., 1889, *Swodnaja halyczsko-russkaja letopyś, s. 1772 do konca 1800 hoda*, Czast II, Lwow

- Pfaff C.H., 1809, Über die strengen Winter, vorzüglich des 18. Jahrhunderts und über den letzt verfloßenen strengen Winter von 1808-1809, Kiel, dostępne online: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10134454/bsb:BV001463067?page=5>
- Physikalische merkwürdige Nachrichten von den Witterungen etc., 1743, Aus den Frankfurtschen auerlesenen Merkwürdigkeiten der Arzneykunst, Frankfurt a. Oder
- Pisma do wieku i spraw J. Sobieskiego, 1880-1881, cz. I (1629-1671), cz. II (1672-1674), Acta Historica res gestas Poloniae illustrantia, II, Kraków
- Poczta Krolewiecka, 1718-1720, zasób online: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/22168/edition/39962/content>
- Poetzch C.G., 1784, Chronologische Geschichte der grossen Wasserfluthen des Elbstroms seit tausend und mehr Jahren, Dresden
- Pötsch C.G., 1786, Nachtrag und Fortsetzung seiner Chronologischen Geschichte der großen Wasserfluthen des Elbstroms seit tausend und mehr Jahren, Dresden, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/en/workview/dlf/2715/5/0/>
- Potthast A., 1858, Geschichte der ehemaligen Cistercienserabtei Rauden in Oberschlesien: Festgabe zur sechsten Säcularfeier ihrer Gründung, Verlag von Rudolf Bauer, Leobschütz
- Prahl F., 1856, Chronica der Stadt Kiel: nach den besten Quellen bearbeitet, Akademische Buchhandlung, Kiel, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10363175-6>
- Prchal J.M., 1831-1832, Die Cholera beobachtet in Galizien im Jahre 1831, Prag, zasób dostępny online: <https://wellcomecollection.org/works/r8yygk3f/>
- Prokesch W., 1900, Wspomnienia mieszczanina krakowskiego z lat 1786-1807, Krzyżanowski Tomasz, Drukarnia „Czasu” pod zarządem J. Łakocińskiego, Kraków, zasób dostępny online: <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=10276>
- Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (10)
- Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (11)
- Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (13)
- Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (5)
- Przegląd Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy, 1851 (7)
- Puzynina G., 1928, W Wilnie i dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815-1843 z 18 ilustracjami i 27 winjetami wydali Adam Czartkowski i Adam Mościcki, Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno, zasób dostępny online: <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=38076>
- Radecki J.K., 1842. Pamiątki z dziejów dawnej Polski, tom II: Janina albo historia o Janie III Królu Polskim, Druk Walentego Stefańskiego, Poznań, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/113959/edition/126932/content>
- Radziwiłł A.S., 1970, Memoriale Rerum Gestarum In Polonia 1632-1656. Tom II: 1634-1639, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk
- Rohrer J., 1804, Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Gränze über die Bukowina durch Ost- und Westgalizien, Schlesien und Mähren nach Wien, Pichler, Wien, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10467993_00005.html
- Rohrer M., 1866, Beitrag zur Meteorologie und Klimatologie Galiziens, Verlag Karl Gerolds Sohn, Wien
- Rostowski S., 1768, Lithuanicarum Societatis Jesu Historiarum Provincialium pars prima, Typis S.R.M. & Republicae Acadaemicis Societatis Jesu., Vilnae, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/408441/edition/320193/content>
- Rozmaitości, 1818, dodatek do Gazety Lwowskiej
- Rozmaitości, 1819, dodatek do Gazety Lwowskiej

- Rozmaitości, 1822 (148), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/203462/>
- Rozmaitości, 1822 (92), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/203242/>
- Rozmaitości, 1822 (95), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/203245/>
- Rozmaitości, 1822, dodatek do Gazety Lwowskiej
- Rozmaitości, 1824 (18), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/206896/>
- Rozmaitości, 1824 (19), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/206898/>
- Rozmaitości, 1825 (18), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/209359/>
- Rozmaitości, 1826 (6), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/210876/>
- Rozmaitości, 1828 (7), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/66834/>
- Rozmaitości, 1829 (10), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/65902/>
- Rozmaitości, 1830 (5-6), dodatek do Gazety Lwowskiej
- Rozmaitości, 1840 (8), Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/75217/>
- Rudawski W., 1755, *Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem vsque libri IX, seu, Annales regnante Ioanne Casimiro Poloniarum Sueciaeque rege ab anno MDCXLVIII usque ad annum MDCLX, Sumptibus Mizlerianis, Varsoviae et Lipsiae*, zasób dostępny online: <http://starodruki.hist.pl/stWeb/single/420/>
- Rulikowski E., 1913, *Opis powiatu kijowskiego*, Nakładem Księgarni Leona Idzikowskiego, Kijów-Warszawa, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/19685/edition/18090/content>
- Sarna W., 1908, *Opis powiatu jasielskiego, Jasło*, zasób dostępny online: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/show-content/publication/edition/6569>
- Sartyni M., 1861, *Gradobicia w Galicji*, Vide Estreicher, 10, s. 371.
- Saucke H., 1886, *Chronik von Glückstadt: ausgezogen aus er. stormarschen und hardeshörnischen Chronica Hieronymi Sauckij, Augustin*
- Scheibel I.E., 1781, *Witterungsbeobachtungen zu Breslau, [w:] Der Patriotischen Gesellschaft in Schlesien neue oekonomische, Nachrichten auf das jahr 1781, Korn, Breslau, 63-67*, zasób dostępny online: <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/volumes/id/PPN625465792>
- Scherder M., 1843, *Chronik Des Landes Hadeln: Nebst Interessanten Auszugen*
- Schmidt E., 1900, *Die Chronik des Bernardinerklosters zu Bromberg, Texte 1, Gruenauersche Buchdruckerei Otto Grunwald, Bromberg*
- Schmidt H., 1922, *Geschichte der Stadt Grünberg, Schlesien, Verlag von W. Levysohn, Grünberg*, zasób dostępny online: <http://zbc.uz.zgora.pl/dlibra/publication/8057/edition/7831/content?ref=desc>
- Schmidt-Reder O., 1882, *Otia Lusatica, Verlag von C.A. Starke, Gorlitz*, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/139308/3/0/>
- Schneider A., 1873, *Encyklopedya do krajoznastwa Galicyi pod względem względem historycznym, statystycznym, topograficznym, orograficznym, hydrograficznym, geognostycznym, etnograficznym*

- handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc. etc., tom 1, zeszyty 1-5, Kraków, zasób dostępny online: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnqfh68>
- Schneider A., 1874, Encyklopedia do krajoznastwa Galicyi pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, orograficznym, geognostycznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, sfragistycznym etc. etc., tom 2, zeszyt 6, Lwów, zasób dostępny online: http://www.mtg-malopolska.org.pl/images/skany/schneider_2/schneider_2.pdf
- Schneider J.Ch., 1846, Chronik der Stadt und Standesherrschaft Forst vor und nach der Vereinigung mit der Standesherrschaft Pforten, Guben, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10014150_00005.html
- Schröder P., 1904, Reitweinische Merkwürdigkeiten. Geschichte des Dorfes Reitwein im Oderbruch, Reitwein
- Schroeder W., 1886, Chronik des Bistums und der Stadt Minden, Verlag von Leonardy, Minden, zasób dostępny online: <https://sammlungen.ulb.uni-muenster.de/hd/content/titleinfo/613959>
- Schulz W.G., 1926-1930, Zum neuen Saltze; Darstellungen und Quellen zur Geschichte der Stadt Neusalz (Oder), Bd. 1-2, C. Stobbe, Neusalz Oder
- Schönwälder K., 1846-1847, Geschichtliche Ortsnachrichten von Brieg und seinen Umgebungen, 2 Teile
- Senckel F., 1898, Auszüge aus dem Kirchenbuche von Wellmitz, Kreis Guben, Niederlausitzer Mitteilungen. Zeitschrift der Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Altertumskunde, 5, 330-367
- Short T., 1749, A general chronological history of the air, weather, seasons, meteors, in sundry places and different times, more particularly for the space of 250 years, together with some of their most remarkable effects on animal (especially human) bodies, and vegetables, tom 1, Londyn, dostępne online: <https://books.google.pl/books?id=hTMqAAAAYAAJ&hl=pl&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
- Siarczyński F., 1826, Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu, Drukarnia Jozefa Schnaydera, Lwów, zasób dostępny online: <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/show-content/publication/edition/2695?id=2695>
- Sicul C.E., 1721, Leipziger Jahr-Geschichte 1719, 2. Teil, Leipzig
- Skalitzky A., 1887-1888, Excerpte aus der handschriftlichen Chronik eines Habelschwerdter vom Jahre 1618, [w:] Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz, Tom 7: Jahrgang (1887/88), F. Volkmer, W. Hohaus (red.), Habelschwerdt
- Sleidanus J., 1625, Sleidani continuati III. Pars. (1576-1610) und IV. Pars. (1611-1624), Strassburg i/E.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1882, tom III, wydany pod redakcją B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Nakładem Władysława Walewskiego, Warszawa, zasób dostępny online: http://dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny/Tom_III/
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1886, tom VII, wydany pod redakcją B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Nakładem Władysława Walewskiego, Warszawa, zasób dostępny online: http://dir.icm.edu.pl/Slownik_geograficzny/Tom_VII/info
- Spittgerber A., 1927, Geschichte der Stadt und des Kreises Zullichau, Selbstverlag
- Staszic S.W., 1815, O ziemioródtwie Karpatów i innych gor i rownin Polski, Warszawa, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=267>
- Strehlke F., Strehlke E., 1873, Nachrichten über besondere Witterungs-Erscheinungen in Preussen während des 14., 15., 16. und 17. Jahrhunderts, Altpreussische Monatsschrift, 10, 650-660, zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=20239&from=publication>
- Strzetelska-Grynbergowa Z., 1899, Staromiejskie, ziemia i ludność, Muzeum Imienia Dzieduszyckich, Lwów, zasób dostępny online <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=13043&from=pubindex&dirids=1&lp=4451>

- Sturm L., 1888, *Geschichte der Stadt Goldberg in Schlesien*, L. Sturm, Goldberg, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/17813/edition/15837/content>
- Sutorius B.G., 1784, *Die Geschichte von Löwenberg aus Urkunden und Handschriften gesammelt, Erster Theil*, gedruckt bey C.W. Reimers, Bunzlau, zasób dostępny online: <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/doccontent?id=12944>
- Sutorius B.G., 1787, *Die Geschichte von Löwenberg aus Urkunden und Handschriften gesammelt, Zweiter Theil*, gedruckt bey C.W. Reimers, Bunzlau, zasób dostępny online: <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=12945>
- Sygański J., 1901, *Historia Nowego Sącza od wstąpienia dynastji Wazów do pierwszego rozbioru Polski*, Tom I. *Obraz dziejów wewnętrznych miasta*, nakładem autora, Lwów
- Szewczuk J., 1939, *Kronika kłesk elementarnych w Galicji w latach 1772-1848*, Kasa im. J. Mianowskiego, Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, Lwów, zasób dostępny online: <http://sanocka-bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/527/edition/482/content>
- Śniadecki J., 1809, *Jeografia czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi*, Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10430994_00007.html
- Święcki T., 1816, *Opis Starożytnej Polski*, tom I, Nakładem Zawadzkiego i Więckiego, Warszawa, zasób dostępny online: <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/doccontent?id=11410>
- Teichmann A., 1880, *Chronik der Stadt Bolkenhain in Schlesien, von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1870 : nebst Nachträgen bis 1908 und Anhang*, O. Schubert, Bolkenhain, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/14555?id=14555>
- Theatrum Europaeum, 1643, Band 1 (1617-1629), Frankfurt am Main
- Theatrum Europaeum, 1648, Band 4 (1639-1642), Frankfurt am Main
- Theatrum Europaeum, 1658, Band 6 (1647-1651), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000241-5
- Theatrum Europaeum, 1667, Band 8 (1657-1661), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000243-5
- Theatrum Europaeum, 1670, Band 3 (1633-1638), Frankfurt am Main
- Theatrum Europaeum, 1672, Band 9 (1658-1664), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000244-1
- Theatrum Europaeum, 1677, Band 10 (1665-1668), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000245-6
- Theatrum Europaeum, 1679, Band 2 (1630-1632), Frankfurt am Main
- Theatrum Europaeum, 1682, Band 11 (1672-1679), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000246-1
- Theatrum Europaeum, 1685, Band 7 (1651-1657), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: <https://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb11054733.html>
- Theatrum Europaeum, 1691, Band 12, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000247-6
- Theatrum Europaeum, 1698, Band 13 (1687-1691), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000248-2
- Theatrum Europaeum, 1702, Band 14 (1691-1695), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000249-2
- Theatrum Europaeum, 1707, Band 15 (1696-1700), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000250-5
- Theatrum Europaeum, 1707, Band 5 (1643-1646), Frankfurt am Main

- Theatrum Europaeum, 1717, Band 16 (1701-1703), Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000251-0
- Theatrum Europaeum, 1718, Band 17, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000252-5
- Theatrum Europaeum, 1720, Band 18, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000253-1
- Theatrum Europaeum, 1723, Band 19, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000254-6
- Theatrum Europaeum, 1734, Band 20, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000255-1
- Theatrum Europaeum, 1738, Band 21, Frankfurt am Main, zasób dostępny online: urn:nbn:de:bvb:384-uba000256-6
- Thebesius G., 1732-1733, Liegnitzische Jahr-Bücher, Worinnen so wohl die Merckwürdigkeiten dieser Stadt, Als auch die Geschichte der Piastischen Hertzoge in Schlesien von ihrem Anfange biß zum Ende des 16. Jahrhunderts, J.Ch. Jungmann, Jauer, zasób częściowo dostępny online: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/16762/edition/25541/content>
- Thiede F., 1849, Chronik der Stadt Stettin. Bearbeitet nach Urkunden und den bewährten historischen Nachrichten, Verlag von F. Müller, Stettin, zasób dostępny online: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10014302_00005.html
- Tietze A.J.W., 1845, Kurze Geschichte der Stadt Schmiedeberg, ihrer Kirchen, und der zum evangelischen Kirchspiel gehörigen Stadt- und Landschulen, J.S. Landolt, Hirschberg
- Toeppen M., 1873, Die Niederung bei Marienwerder. Eine historisch-chorographische Untersuchung mit besonderer Rücksicht auf Weichselburg und Zantir, Altpreußische Monatsschrift, 10, 219-253, 307-337, zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=20239&from=publication>
- Toeppen M., 1893, Die Elbinger Geschichtsschreiber und Geschichtsforscher in kritischer Übersicht vorgeführt, Zeitschrift des Westpreußischen Geschichtsvereins, 32, 193 s., zasób dostępny online: <http://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/docmetadata?id=49797&from=publication>
- Trausch J., 1847, Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsylvanici, Pars I. Complectens Annales ann. 990-1630, J. Gott Typographum, Coronae, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000086-3> (tom I)
- Trausch J., 1848, Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsylvanici, Pars II. Complectens Annales ann. 1630-1699, J. Gott Typographum, Coronae
- Tschamser M., 1864, Annales oder Jahrs-Geschichten der Baarfürseren oder Minderen Brudern S. Franc. Ord. Insgemein Conventualen genannt zu Thann, Chronike de Thann, Tome II, zasób dostępny online: <http://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV021204655/ft/bsb10030599?page=1>
- Tschiirch A., 1896, Zeittafel zur Geschichte der Stadt Guben, Neue Lausitzische Magazin, Band 46, E.E. Struve (ed.), Görlitz, 1-62, zasób dostępny online: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/12028/7/0/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1845 (36), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572391/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1845 (9), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572364/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1846 (26), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572433/>

- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1846 (31), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572438/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1846 (34), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572441/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1847 (19), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572480/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1847 (38), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572499/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1848 (11), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572525/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1848 (12), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572526/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1848 (40), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572555/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1848 (6), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572520/>
- Tygodnik Rolniczo-Przemysłowy, 1848 (9), zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/572523/>
- Udziała M., 1896, Janów pod względem historycznym i jako latowisko przyszłości, nakładem autora, Drukiem Pillera i Spółki, Lwów, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/9486?id=9486>
- Ulryk Werdum (diariusz podróży po Polsce w latach 1670-1672), 1876, Wydał Ksawery Liske, Cudzoziemcy w Polsce, 37-196
- Viethen A., 1733, Beschreibung und Geschichte des Landes Dithmarschen oder geographische, politische und historische Nachricht vom bemeldten Lande, Verlag von Thomas von Wierings Erben, Hamburg, zasób dostępny online: https://archive.org/details/bub_gb_TtlEAAAACAAJ/page/n3
- Violet A.F., 1864, Neringia oder Geschichte der Danziger Nehrung, mit 21 Illustrationen und einer Spezialkarte der Nehrung, Selbstverlag des Verfassers, Danzig, zasób dostępny online: <http://pbc.gda.pl/dlibra/doccontent?id=23706>
- Vogel F., 1845, Die alten Chroniken oder Denkwürdigkeiten der Stadt und Landschaft Zürich von den ältesten Zeiten bis 1820, Druck und Verlag von Friedrich Schulthess, Zürich, zasób dostępny online: <https://www.e-rara.ch/zut/content/pageview/8611749>
- Vogel J.J., 1714, Leipzigerisches Geschicht-Buch oder Annales, etc. von Anno 661 nach Christi Geburt an, bis in das 1714. Jahr von Tage zu Tage sich begeben haben etc., Leipzig,
- Vogt M., 1875, Illustrierte Chronik der Stadt Hirschberg in Schlesien enthaltend eine historisch-topographische Beschreibung derselben seit ihrem muthmasslichen Ursprunge bis auf gegenwärtige Zeit, Verlag von Petzoldt & Pannowitz, Hirschber, zasób dostępny online: <https://obc.opole.pl/dlibra/publication/1009/edition/834/>
- Voigt J., 1824, Geschichte Marienburgs, der Stadt und des Haupthauses des deutschen Ritter-Ordens in Preussen, Bornträger, Königsberg
- Volkmer F., 1884-1885, Geschichte der bedeutendsten Überschwemmungen in der Grafschaft Glatz, [w:] Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz, Tom 4: Jahrgang (1884/85), E. Scholz (red.), Habelschwerdt
- Volkmer F., 1897, Geschichte der Stadt Habelschwerdt in der Grafschaft Glatz, Druck und Verlag von Frankes Buchhandlung J. Wolf, Habelschwerdt, zasób dostępny online: <https://obc.opole.pl/dlibra/show-content/publication/edition/1203>

- Von Dreyhaupt J.C., 1773, Pagus Neletici Et Nudzici, oder diplomatisch-historische Beschreibung des Saal-Creyeses, und aller darin befindlichen Städte, Schlösser, Aemter, Rittergüther, adelichen Familien, Kirchen, Clöster, Pfarren und Dörfer etc., Tom 2, Verlag des Waisenhauses, zasób dostępny online: https://books.google.pl/books/about/Pagus_Neletici_Et_Nudzici_oder_diplomati.html?id=KWMA-AAAAcAAJ&redir_esc=y
- von Fronsberg B., 1832, Die herrschenden Krankheiten und ihr Charakter während der Jahre 1817 bis 1826, beobachtet im Lemberger allgemeinen Krankenhause, Medicinische Jahrbücher des kaiserlich-königlichen österreichischen Staates, XII, 186-499
- von Fronsberg B., 1833, Die herrschenden Krankheiten und ihr Charakter während der Jahre 1817 bis 1826, beobachtet im Lemberger allgemeinen Krankenhause, Medicinische Jahrbücher des kaiserlich-königlichen österreichischen Staates, XIII, 12-24
- von Prittwitz B., 1876, Über die handschriftlichen Vervollständigungen von Pol's „Hemerologium Silesiacum Wratislaviense“, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 13 (1), 193-242, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/9064/edition/8446/content>
- von Sydow A., 1830, Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden über Krakau und Wieliczka nach den Central-Karpathen, als Beitrag zur Characteristik dieser Gebirgsgegenden und ihrer Bewohner, Berlin
- Vulpius J., 1700, Megalurgia Martisburgica: das ist Fürtreffligkeit der Stadt Mårseburg, Nach ihren alten und jetzigen Zustande, Landesherren, vorigen und heutigen Geschichten, von uhralten Zeiten her Biss auff das 1700. Jahr Christi, Verlag von E. Gottlob, Quedlinburg–Aschersleben–Strunz, zasób dostępny online: <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/urn:nbn:de:gbv:3:1-62358>
- Vulpius J., 1702, Magnificentia Parthenopolitana: das ist der uralten weltberühmten Haupt- und Handel-Stadt Magdeburg sonderbare Herrlichkeit, Verlag von D. Müller, Magdeburg, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11064471-6>
- Walter Ch., 1855, Das Oderbruch: historische Skizze, Verlag von Roeder, Wriezen, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10012724-2>
- Wattenbach W., 1862, Nekrologium des Stifts Kamenz. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesien, Nekrologium des Stifts Kamenz - herausgegeben dr Wilhelm Wattenbach, Vierter Band, Breslau, zasób dostępny online: <http://www.dokumentyslaska.pl/nekrologium%20kamenz/index.html>
- Wedekind E.L., 1839, Geschichte der Stadt und des Herzogthums Crossen: Mit einer lithographirten Ansicht und einem Grundriss der Stadt, Verlag von J.C. Riep, Crossen, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10014409-8>
- Wedekind E.L., 1857, Geschichte der Grafschaft Glatz: Chronik der Städte, Flecken, Dörfer, Kolonien, Schlösser, etc. dieser souverainen Grafschaft von der frühesten Vergangenheit bis auf die Gegenwart, Verlag von F.W. Fischer, Neurode, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10014411-5>
- Weikinn C., 1958, Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850: Hydrographie, Teil 1 (Zeitwende – 1500), Akademie Verlag, Berlin, 531 s.
- Weikinn C., 1960, Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850. Hydrographie: Teil 2 (1601-1600), Akademie Verlag, Berlin, 486 s.
- Weikinn C., 1961, Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850. Hydrographie: Teil 3 (1601-1700), Akademie Verlag, Berlin, 586 s.
- Weikinn C., 1963, Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850. Hydrographie: Teil 4 (1701-1800), Akademie Verlag, Berlin, 381 s.

- Weltzel A., 1861, *Geschichte der Stadt Ratibor*, Selbstverlag, Ratibor, zasób dostępny online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/9610/edition/8943/>
- Werdun U., 1670-1972, za: *Cudzoziemcy w Polsce*, Xawery Liske, Nakładem Gubrynowicza i Schmidta, Lwów, 1876, 37-197, zasób dostępny online: <https://archive.org/stream/cudzoziemcywpol00nakego-og#page/n42/mode/2up>
- Wernicke E., 1884, *Chronik der Stadt Bunzlau: von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Kreschmer, Bunzlau
- Wernicke J., 1842a, *Geschichte Thorn aus Urkunden, Dokumenten und Handschriften, Erster Band, die jahre 1230-1530 umfassend*, H. Greunauer, Thorn, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10137085-2>
- Wernicke J., 1842b, *Geschichte Thorn aus Urkunden, Dokumenten und Handschriften, Zweiter Band, die jahre 1531-1840 umfassend*, E. Lambeck, Thorn, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10137087-3>
- Wiadomości Uprzywilejowane Warszawskie, 1761 (45), Drukarnia Jezuitów, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/277341/>
- Wiadomości Warszawskie, 1765 (68), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64536/>
- Wiadomości Warszawskie, 1765 (8), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/63899/>
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (102), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64706/>
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (11), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64590/>
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (16), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64610/>
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (17), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64611/>
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (7), z suplementem, Wydawca Jan Naumański
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (76), z suplementem, Wydawca Jan Naumański
- Wiadomości Warszawskie, 1767 (92), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/64698/>
- Wiadomości Warszawskie, 1768 (23), z suplementem, Wydawca Jan Naumański
- Wiadomości Warszawskie, 1768 (30), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/337159/>
- Wiadomości Warszawskie, 1768 (33), z suplementem, Wydawca Jan Naumański
- Wiadomości Warszawskie, 1769 (1), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284217/>
- Wiadomości Warszawskie, 1769 (10), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285287/>
- Wiadomości Warszawskie, 1769 (70), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285240/display/Default>
- Wiadomości Warszawskie, 1770 (54), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285153/>
- Wiadomości Warszawskie, 1770 (55), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285152/>

- Wiadomości Warszawskie, 1770 (70), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285137/>
- Wiadomości Warszawskie, 1770 (98), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285109/>
- Wiadomości Warszawskie, 1771 (39), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285065/>
- Wiadomości Warszawskie, 1771 (5), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285099/>
- Wiadomości Warszawskie, 1772 (2), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/285012/>
- Wiadomości Warszawskie, 1772 (65), z suplementem, Wydawca Jan Naumański, zasób dostępny online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/284949/>
- Wierciński H., 1973, Pamiętniki, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin, 505 s.
- Wierzbowski S., 1858, Konnotata wypadków w domu i w kraju zaszłych od 1634 do 1689 r., Nakładem Księgarni Zagranicznej, Lipsk, zasób dostępny online: <https://books.google.pl/books?id=a9VbAAAAcAAJ&hl=pl&pg=PP8#v=onepage&q&f=false>
- Wilcke J.A., 1862, Chronik der Stadt Neu-Stettin, F.A. Eckstei, Neu-Stettin, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10014449-8>
- Witebskaja letopis, 1888, Sbornik letopisej k' istorii jużnoj i zapadnoj Rusi, Kiew
- Wittig J., 1937, Chronik der Stadt Neurode, Verlegt von der Stadt Neurode, Neurode, zasób dostępny online: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=4896>
- Wodzicki S., 1873, Stanisława hrabiego Wodzickiego wspomnienia z przeszłości: od roku 1768 do roku 1840, Drukarnia Leona Paszkowskiego, Kraków, zasób dostępny online: <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=287987>
- Wójcicki K.W., 1840, Powietrze. (Obraz podań i pieśni ludu), Przyjaciel Ludu, 2 (30), 238-240, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=26591>
- Wójcicki K.W., 1843-1844, Biblioteka starożytna pisarzy polskich, Warszawa, tomy 1, 3, 5, 6
- Wójcicki K.W., 1846, Pamiętniki do panowania Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza, Tom 1-2, Orgelbrand S., Warszawa, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=72004> oraz <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=71988>
- Wuttke H., 1864, Städtebuch des Landes Posen, Fries Hermann, Leipzig, zasób dostępny online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=7467>
- Wybranowski A., 1893, Dawne dzieje, Nakładem Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, Kraków, zasób dostępny online: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=30118>
- Zachert E., 1883, Zacherts Chronik Der Stadt Meseritz, A. Warschauer, Posen
- Zahuski A.Ch., 1709, Epistulae historico-familiares, Brunsbergae, tom 1, zasób dostępny online: <http://www.staredruki.ihuw.pl/stWeb/single/195/>
- Zahuski A.Ch., 1711, Epistulae historico-familiares, Brunsbergae, tom 3, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11197402-8>
- Zapiski metrykalne parafii Gorzyce
- Zapiski metrykalne parafii Gręboszów
- Zapiski metrykalne parafii Jazłowiec
- Zathey J., 1962, Pamiętniki krakowskie rodziny Louisów, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 400 s.
- Zbiór cyrkularzy urzędu obwodowego w Sanoku, 1794-1807, rękopis w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie

- Zbiór cyrkularzy urzędu obwodowego w Zaleszczykach, 1789-1803, rękopis w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie
- Zeitschrift des Historischen Vereins für den Regierungsbezirk Marienwerder. H. 35, 1897, Georg von Hirschfeld, Marienwerder
- Zeller D., 1726, Hirschberger Merkwürdigkeiten, von dem herumliegenden Riesengebirge, und dessen beschriebenen Gespenst, dem Rübezahl, Hirschberg
- Zernecke J.H., 1711, *Historiae Thorunensis naufragae tabulae* oder Kern der Thornischen Chronika, Thorn, zasób dostępny online: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10884671-9>
- Zernecke J.H., 1727, *Thornische Chronica in welcher die Geschichte dieser Stadt von 1231 bis 1726 aus bewehrten Scribenten und glaubwürdigen Documentis zusammen getragen worden*, Ambrosius Haude, Berlin, zasób dostępny online: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/20206/edition/44406/content>
- Ziessler M.D.O., 1719, *Historische und andere Begebenheiten Der Müglischen Ehren- und Gedächtniß-Seule: unterzogen aus theils gelehrten historischen Schrifften/ theils schriftlicher Anmerckung Priesterlicher und anderer guten Freunde/ theils aus eigenem Fleiß und Mühe also zusammen getragen/ Zur Continuation und Fortsetzung solcher der Müglischen Chronica, von Anno 1652. biß 1708*, Lankisch, Leipzig

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

W celu ułatwienia korzystania z indeksu nazw geograficznych, nazwy te podano różnymi rodzajami czcionki w zależności od rodzaju obiektu geograficznego. Nazwy oznaczające miasta i miejscowości – zwykłą czcionką tekstową; obszary (kontynenty, państwa, regiony fizycznogeograficzne i historyczne) – WERSALIKIEM; wody (rzeki, jeziora, morza) – zwykłą czcionką rozstrzeloną; góry (pasma i szczyty) – kursywą.

- A d y g a | 452, 730
 Alcantara | 455
 Almonte | 455
Alpy | 364
 Altona | 709
 AMERYKA PÓLNOĆNA | 1287, 1290, 1411, 1444, 1538
 Amsterdam | 729, 740
 ANGLIA | 19, 363, 364, 510, 637, 709, 734, 735, 1125, 1290, 1309, 1411, 1473, 1496, 1541
 APULIA | 104
 Arnhem | 714
 A r n o | 1448
 A t l a n t y k | 1233
 AUSTRALIA | 1455, 1547
 AUSTRIA | 100, 163, 233, 474, 730, 885, 1210, 1309, 1377, 1430, 1504, 1559
- B a b a | 277
 Babia Góra | 815
 Babice | 810
 B a ł t y k | 21, 73, 123, 166, 167, 182, 235, 237, 248, 270, 321, 373, 381, 462, 550, 574, 745, 1306, 1472
 Barcinek | 368
 BELGIA | 661
 B e ł t | 182, 247, 248, 321
 Bełz | 749, 751
 B e r e z y n a | 846
 Berlin | 363, 697, 1359, 1360, 1482, 1504
 BESARABIA | 334
Beskiły | 1090
Beskiły Zachodnie | 815
 Będzin | 1255, 1302
 B i a ł a (dopływ Dunajca) | 748, 1034, 1044
 B i a ł a (dopływ Nysy Kłodzkiej) | 435, 495
 B i a ł a (dopływ Wisły) | 850
 Biała | 861, 929, 947, 1067, 1096
- Biała (Bielsko-Biała) | 1076, 1077
 Białka | 1067, 1174
 BIAŁORUŚ | 1295
 B i a ł u c h a | 915
 Bielsk (Płocki) | 1256, 1386, 1397
 Bieniaszowice | 757
 Bieżanów | 175
 Birza | 1273
 Biskupice | 1184
 Bochnia | 925, 980, 983, 1018, 1030, 1047, 1078, 1087, 1109, 1163, 1174
 Bolechów | 772
 Bolesławiec | 3, 6, 10, 23, 29, 76, 96, 114, 125, 147, 173, 254, 266, 274, 327, 368, 431, 482, 509, 536, 587, 599, 605, 606, 632, 640, 677, 688
 Bolków | 423
 Bolonia | 452
 Bombaj | 1377, 1453
 Bordeaux | 734
 Borodino | 841
 B ó b r | 1, 6, 10, 23, 29, 48, 76, 96, 112, 114, 125, 147, 170, 173, 266, 274, 302, 327, 375, 431, 451, 482, 509, 536, 587, 605, 606, 621, 622, 624, 632, 633, 639, 640, 664, 673, 677, 688
 B r d a | 86, 578
 Brdów | 1199
 Brema | 391
 Brescia | 1290
 Brody | 900, 920, 1011, 1364
 B r y n i c a | 1555
 Brzeg | 286, 333, 500, 627
 Brzeszcze | 210
 Brześć | 1204, 1452
 Brzeziny | 1407
 Brzeżany | 782, 905
 Buczacz | 928, 930, 938, 1017, 1515
 BUDZIAK | 248
 B u g | 138, 549, 910, 972, 981, 982, 1006, 1051,

- 1063, 1204, 1205, 1289, 1319
 BUKOWINA | 1201, 1414, 1502
 Bursztyn | 863
 Busko Zdrój | 1120
 Bydgoszcz | 86, 578, 579, 598, 1153
 B y s i n k a | 1067
 B y s t r a | 850
 B y s t r z y c a (dopływ Nysy Kłodzkiej) | 14, 55
 B y s t r z y c a (koło Stanisławowa) | 884, 1069
 Bystrzyca Kłodzka | 2, 12, 354, 376
- Caen | 734
 Chabówka | 1462, 1561
 Chełm | 1344, 1393, 1483
 Chełmiec | 252
 Chełmno | 1164
 Chicago | 1444
 Chojnice | 177
 CHORWACJA | 1389
 Chrzastowice | 850
 Chwastowo | 1262
 Chyrów | 990
 Ciechocinek | 1181
 Cieleśnica | 1289
 Cieplice | 4, 28, 67, 434, 447, 522, 686, 1326
 Cieszanów | 1009
 Cieszyn | 1553
 C o m o , L a g o d i (jez.) | 100
 Cremona | 452
 C z a r n a | 174
 Czarnków | 701
 C z a r n y P o t o k | 1515
 Czchów | 359
 CZECHY | 155, 164, 233, 416, 498, 508, 537, 588, 1468, 1482, 1504
 C z e r e m o s z | 1502
 Czerniowce | 1414, 1515
 Czersk | 716, 1398
 Częstochowa | 1198, 1302, 1498, 1526
 Czortków | 750, 866, 911, 923, 973, 1003, 1112
 Czyżew | 1478
- DAKOTA (stan) | 1287
 DANIA | 248
 Dąbie | 1361
 D e e | 1290
- D e r ł a | 707
 Dęblin | 1270, 1405, 1483
 Dębno (nad Odrą) | 30, 398
 D e b ó w k a | 748
 DITHMARSCHEN | 92
 Długopole | 87
 D n i e p r | 181, 847, 1314
 D n i e s t r | 263, 268, 324, 345, 562, 707, 773, 868, 873, 882, 932, 950, 957, 966, 970, 973, 994, 1013, 1053, 1054, 1091, 1101, 1272, 1273, 1275, 1317, 1347, 1433, 1515, 1543
 Dobromił | 1090
 Dobrzyń | 699
 Dołhobyczów | 1227
 D o m a c z k a | 1067
 D r a w a | 391
 Drezno | 100, 101, 651, 696, 702, 703, 720
 Drohobycz | 764, 767, 772, 1421
 D r u ć | 847
 D u b r o w i e n k a | 1173
 D u e r o | 183
 Dukla | 832
 D u n a j | 100, 176, 181, 183, 460, 474, 726, 731, 1468
 D u n a j e c | 138, 206, 242, 252, 359, 746, 748, 757, 763, 850, 871, 969, 974, 984, 1004, 1033, 1034, 1044, 1065, 1108, 1114, 1174, 1561
 Duńkowice | 989
 Działoszyn | 1199
 Dziwnów | 74
 D ź w i n a | 128, 396, 478
- EIDERSTADT | 92
 Elbląg | 143, 144, 240, 525
 E m s | 181
 EUROPA | 18, 181, 191, 248, 292, 299, 313, 319, 321, 363, 364, 384, 391, 407, 489, 502, 528, 617, 765, 776, 809, 1031, 1127, 1140, 1233, 1255, 1290, 1309, 1473, 1504
 EUROPA POŁUDNIOWA | 1387, 1468
 EUROPA ŚRODKOWA | 93, 163, 176, 247, 294, 323, 617, 720, 774, 1248, 1388, 1389, 1468, 1473, 1482, 1504, 1505
 EUROPA WSCHODNIA | 1248
 EUROPA ZACHODNIA | 734

- Ferrara | 452
 Filadelfia | 1290, 1444
 FINLANDIA | 248
 FLANDRIA | 363
 Flensburg | 1472
 FRANCJA | 20, 103, 183, 248, 363, 384, 422, 661, 706, 718, 734, 747, 1210, 1233, 1309 1415, 1446, 1495, 1541
 Frankfurt (nad Menem) | 1473
 Frankfurt (nad Odrą) | 66, 171, 244, 259, 282, 614, 616, 642, 700

 GALICJA | 803, 885, 896, 901, 924, 939, 1038, 1174, 1185, 1272, 1273, 1317, 1347, 1364, 1421, 1427, 1467, 1489, 1502, 1515, 1543, 1561
 G a r o n n a | 1415
 Gdańsk | 22, 113, 148, 164, 177, 184, 186, 198, 227, 256, 271, 291, 332, 379, 386, 401, 404, 490, 504, 507, 514, 518, 558, 574, 579, 580, 584, 625, 649, 669, 745, 1149, 1154, 1251, 1418, 1472
 Gdów | 1163
 Genua | 1307, 1437
 G i e r c z y Ń s k i P o t o k | 678
 Gliwice | 1475
 Głogów | 165, 418, 475
 G o p ł o (jez.) | 1293
 Goraj | 1254
 Gorlice | 1010 1088
 Gorzów Wielkopolski | 71, 250, 464, 485, 543, 626, 636
 Gorzyce | 757
 Gostynin | 1257
 Gostyń | 1164, 1165
 Góra Kalwaria | 1562
 Grabówek | 465
 Grave | 714
 GRECJA | 1309
 Grenada | 183
 Grenoble | 741
 Gręboszów | 757
 Groblowice | 325, 340
 Grodno | 595, 695, 1151
 Grójec | 1398
 Grudziądz | 142, 144, 271
 Gryfice | 73
 Gryfów | 8, 25, 68, 79, 276, 281, 283, 369, 425, 427, 511, 601
 Gubin | 33, 46, 75, 98, 236, 287, 382, 440, 685
 G w a d a l k i w i r | 455
 G w a d i a n a | 455

 Haga | 738
 Halicz | 750, 769, 863
 Hamburg | 105, 709, 1473, 1496
 H a w e l a | 1360
 HEL | 22, 94, 97, 270, 331
 HISZPANIA | 183, 455, 1290, 1309
 HOLANDIA | 183, 191, 223, 248, 335, 364, 729, 734
 HOLSZTYN | 123, 191
 Hrubieszów | 1227, 1393
 H u d s o n | 1501

 ILLINOIS (stan) | 1290, 1538
 Iłża | 1299
 INDIANA (stan) | 1290, 1538
 INFLANTY | 128, 246, 248, 400
 I n n | 100, 176
 Innsbruck | 1505
 IOWA (stan) | 1287
 IRLANDIA | 363, 1411
 ISLANDIA | 1388
 ISTRIA | 1377, 1389
 Izbica | 1346

 Jaktorów | 1325
 JAMAJKA | 1290
 Janów Lubelski | 1254
 Jarosław | 138, 560, 566, 591, 593, 596, 597, 805, 999, 1027, 1082, 1273, 1421
 J a s i o ł k a | 748, 1001, 1270, 1273
 Jasło | 813, 820, 832, 881, 1001, 1010, 1079, 1083, 1088, 1273
 Jawor | 432, 438
 Jaworów | 338
 Jaworzyna | 815
 Jazłowiec | 812, 904
 J e d l i c a (potok) | 555
 Jelenia Góra | 27, 434, 639
 Jędrzejów | 1492, 1558
 Jordanów | 1561

- K a c z a w a | 7, 9, 24, 26, 90, 99, 122, 173, 189, 284, 288, 353, 409, 415, 432, 436, 449, 607, 610, 851
Kalisz | 579, 1129, 1198, 1199, 1250, 1258, 1266, 1317, 1357, 1380, 1406, 1462
K a m i e n i c a | 206, 208, 242
Kamienica | 208
Kamieniec | 130, 341, 562, 568, 571, 582, 586, 589, 766, 773, 1160
K a m i e n n a (dopływ Bobru) | 4, 27, 28, 67, 434, 522, 686
K a m i e n n a (dopływ Wisły) | 1175
Kamień Pomorski | 378, 479, 572
Kansas (m.) | 1290
Karkonosze | 375, 434, 444, 621
Karlovy Vary (Karlsbad) | 1430
Karpaty | 807, 850, 871, 1068, 1112, 1377, 1457, 1532
K a w e n k a (Żó ł k i e w k a) | 1345
Kazań | 1253
Kazimierz Dolny | 965, 1343, 1379
Kielce | 1164, 1255, 1263, 1315, 1322, 1340, 1449, 1525, 1526
Kieżmark | 180
Kieżmark | 815
Kijów | 360, 1159, 1294, 1298, 1314
Kilonia | 1496
Klimontów | 1302
Kłodzko | 43, 58, 77, 83, 305, 435, 495, 541, 641, 660
Koblencja | 725
Kobyłka | 1390
Kolbuszowa | 145
Kolno | 1456
Kolonja | 183, 1468
Koło | 1361
Kołobrzeg | 573
Kołomyja | 1070, 1075, 1105, 1515
Konin | 1317
K o n o p k a | 1498
Konstantynów | 1366, 1564
Kopenhaga | 321, 732
Korytnica | 1558
Kostrzyn | 367, 473, 516, 545, 611, 626, 631, 638, 642, 646
K o s z a r a w a | 152
KOTLINA KŁODZKA | 83
Kossowa | 850
Kotuń | 1409
Kowary | 362, 444, 448, 508, 555
Kowel | 1385
Kowno | 838, 1454
Kozłe | 1152
Kozmin | 1540
Krajno | 1322
Kraków | 124, 138, 149, 156, 157, 175, 185, 194, 199, 203, 205, 210, 220, 255, 290, 293, 339, 397, 613, 746, 753, 760, 768, 778, 785, 801, 804, 809, 814, 817, 819, 850, 857, 867, 874, 876, 878, 879, 888, 895, 902, 908, 909, 912, 915, 919, 926, 934, 941, 968, 987, 1014, 1022, 1025, 1046, 1072, 1073, 1092, 1093, 1097, 1107, 1116, 1117, 1118, 1119, 1121, 1130, 1147, 1163, 1180, 1248, 1253, 1270, 1317, 1427, 1428, 1438, 1457, 1462, 1504, 1530, 1543, 1557, 1563
Krasieczyn | 1433
Krasnobród | 262
Krasnystaw | 1345, 1394
Kraśnik | 1254
Krempna | 135
Kronszadt | 745, 1306
Krosno | 315
Krosno Odrzańskie | 85, 88, 111, 119, 303, 307, 365, 408, 456, 461, 1290
Krościenko n. Dunajcem | 1108
KRÓLESTWO POLSKIE | 1324, 1350
Królewiec | 60, 110, 291, 439, 458, 517, 535, 849, 1473
Kruszwica | 1293
KRYM | 248, 1310
Krystynopol | 751, 766
Krzemieniec | 1488
Krzyszowice | 858
Książ Wielki | 1255
KUJAWY | 229, 1255, 1293
Kunów | 325
Kutno | 1257, 1336, 1487
K w i s a | 16, 25, 34, 38, 68, 79, 112, 117, 126, 146, 153, 170, 173, 226, 267, 275, 276, 281, 283, 330, 344, 348, 351, 355, 368, 369, 370, 372, 426, 427, 428, 433, 442, 447, 497, 511, 521, 537, 621, 666, 678, 682, 687

- Laski Odrzańskie | 635
 Latyczów | 1512
 Łądek | 608
 Legnica | 9, 122, 415, 432, 436, 449
 Leopoldów | 1483
 Leszkowy | 180
 Leszno (Wielkopolskie) | 1552
 Lidzbark | 629
 Lipno | 1189
 LITWA | 124, 216, 245, 249, 395, 396, 691
 L o a r a | 747, 1468
 LOMBARDIA | 452, 1387
 Londyn | 650, 721, 735, 1473, 1504, 1507, 1541
 LOTARYNGIA | 1468
 Lubaczów | 1009
Lubań | 682
 Lubartów | 1344, 1526
 Lubeka | 73, 123, 321, 383, 1473, 1496
 Lubień | 1257
 Lublin | 1168, 1254, 1255, 1327, 1342, 1344, 1363, 1365, 1367, 1370, 1393, 1483, 1493, 1508
 Luboń | 815
 Lutomiersk | 1366
 Lwów | 289, 316, 326, 391, 520, 583, 770, 784, 786, 790, 798, 806, 808, 811, 813, 826, 834, 844, 855, 864, 872, 887, 896, 903, 911, 944, 995, 1002, 1012, 1015, 1035, 1056, 1059, 1081, 1102, 1178, 1194, 1227, 1283, 1421, 1423, 1425, 1427, 1433, 1515, 1517
 Lwówek | 664, 673
 Lyon | 706
- Ł a b a | 18, 54, 181, 182, 235, 247, 248, 285, 384, 391, 454, 503, 703, 720, 1473
 Łącko | 208
 Łączna | 1526
 Łęczyca | 1268, 1300, 1349
 Łomnica Wielka | 807
 Łomża | 1177, 1478
 Łódź | 1327, 1358, 1392, 1462, 1479, 1564
 Ł u b i n k a (O l b i n k a) | 206, 242
 Łuck | 594
 Łuków | 1202
 Ł y n a | 472, 629
- Madryt | 713, 715, 1290, 1309
- Maków (Podhalański) | 825, 850
 Malbork | 144, 296, 465, 665, 670, 692
 Malmö | 321
 Małe Bartodzieje | 1572
 MAŁOPOLSKA | 149, 158, 187, 193, 206, 210, 242, 253, 257, 293, 308, 311, 314, 328, 329, 777, 787, 794, 800, 951, 1005, 1028, 1039
 M a n d a w a | 420, 421, 445, 487, 515, 609
 Marcinkowice | 325, 340
 Mantua | 452
 Marsylia | 1131
Masyw Śnieżnika | 506
 MAZOWSZE | 169, 261, 356, 818, 962, 1020, 1115
 MAZURY | 317
 Mątwy | 228, 229
 Mediolan | 1307, 1468
 Medyka | 989
 MEKLEMBURGIA | 167
 M e n | 18, 181, 183, 503
 Merida | 455
 M e s z n a | 1500
 Michałpole | 1512
 Miechów | 1169, 1255
 Miejska Górka | 1536, 1537
 Międzylesie | 354
 Międzyrzecz | 648, 683, 1328
 Miłosław | 1184
 M i n c i o | 452
 Mińsk | 1161, 1191, 1261, 1304, 1332, 1335, 1373, 1440, 1445, 1519, 1521
 Mińsk Mazowiecki | 1200
 Mirsk | 38, 126, 146, 153, 267, 275, 330, 344, 348, 351, 370, 372, 428, 433, 447, 497, 521, 537, 678, 687
 M i s s o u r i | 1290
 MISSOURI (stan) | 1290, 1538
 Modlin | 1188, 1271
 Moguncja | 1468
 Mohylew | 216, 1173
 Mohylów Podolski | 707, 1162
 MOŁDAWIA | 1038
 Mołodeczno | 847, 848, 1261
 Monachium | 717, 1473, 1504
 MONTANA (stan) | 1287
 MORAWY | 155, 1312, 1430, 1482
 Morlaix | 734

- Morze Czarne | 248, 1310
 Morze Północne | 92, 105, 512
 Morze Śródziemne | 713, 1389
 Mosina | 1566
 Moskwa | 215, 248, 363, 364, 842, 1248, 1313
 Motława | 518
 M o z a | 714, 1542
 Mroczkowice | 126, 426, 447
 Mrozy | 1409
 Mrzygłód | 1068
 Mszczonów | 1431
 M u l d a | 454
 Mysłowice | 480, 613
 Myślenice | 839, 850, 856, 860, 861, 1067, 1561
- N a r e w | 711, 1006, 1177, 1271, 1319
 Neapol | 719, 734, 1448
 N e r | 1247, 1366, 1462
 N e w a | 483, 546, 658, 724, 1458
 N i d a | 1462
 NIDERLANDY | 183
 NIEMCY | 18, 54, 100, 181, 191, 214, 235, 247,
 248, 285, 363, 384, 460, 503, 1360, 1496
 NIEMCY POŁUDNIOWE | 1468
 NIEMCY PÓLNOCE | 120
 NIEMCY ŚRODKOWE | 51, 108, 192, 414, 1342
 NIEMCY ZACHODNIE | 59, 102
 N i e m e n | 81, 836, 837
 Niepołomice | 925, 1163, 1317
 Nieporęt | 1006
 Nieszawa | 251, 1189
 Nisko | 1066
 N o g a t | 42, 143, 198, 240, 258, 279, 296, 504,
 525, 534, 665, 670, 692
 NORDSTRAND | 92
 NORMANDIA | 734
 NORWEGIA | 734
 N o t e ć | 701
 N o w a K a m i e n n a | 429
 Nowa Ruda | 349
 Nowa Sól | 388
 Nowogród | 246
 Nowy Dwór (Gdański) | 209
 Nowy Dwór (Mazowiecki) | 1271, 1405
 Nowy Dwór (Dolny Śląsk) | 325
 Nowy Jork | 1444, 1501, 1505
- NOWY MEKSYK (stan) | 1287
 Nowy Mińsk (obecnie Mińsk Mazowiecki) | 1200
 Nowy Sącz | 150, 252, 838, 840, 869, 871, 892,
 935, 954, 960, 974, 984, 997, 1033, 1037, 1065,
 1086, 1089, 1099, 1273
 Nowy Targ | 815, 865, 974, 1561
 N y s a K ł o d z k a | 2, 11, 12, 14, 37, 87, 115,
 354, 376, 403, 419, 485, 495, 541, 544, 641, 660
 N y s a Ł u ż y c k a | 5, 17, 32, 33, 44, 45, 46,
 47, 53, 56, 65, 69, 75, 84, 89, 91, 98, 118, 226, 236,
 287, 300, 347, 366, 371, 382, 420, 440, 441, 445,
 446, 450, 468, 481, 486, 515, 539, 602, 609, 612
 N y s a S z a l o n a | 438
- Oborowo | 1420
 O b r a | 648, 683
 O d r a | 1, 13, 30, 39, 40, 41, 49, 52, 62, 66, 72,
 78, 80, 85, 88, 109, 111, 119, 134, 159, 171, 172,
 181, 197, 211, 221, 239, 259, 282, 285, 286, 301,
 303, 307, 312, 324, 350, 365, 366, 367, 371, 380,
 384, 388, 391, 392, 398, 405, 408, 411, 412, 413,
 418, 453, 456, 461, 467, 469, 470, 473, 475, 476,
 487, 491, 492, 500, 501, 505, 513, 516, 545, 547,
 552, 554, 563, 577, 614, 616, 620, 622, 623, 624,
 626, 627, 630, 631, 633, 634, 635, 638, 642, 644,
 645, 646, 653, 685, 690, 1290
 Ohio | 1538
 OHIO (stan) | 1290, 1538
 Ojców | 1264
 O l b i n k a | 206
 O l c h o w c z y k | 904
 O l e ś n i c a | 427
 Oliwa | 198
 Olkusz | 277, 1255, 1263, 1375, 1408
 Olszówka | 308
 Oława | 13, 15, 49, 159
 Ołomuniec | 155
 Opatów | 680
 Opoczno | 1426
 Opole | 491, 500, 690
 Osielec | 825, 850
 Ostroh (Ostróg) | 1328
 Ostroróg | 708
 Ostrowiec | 1426, 1575
 Ostrów (Wielkopolski) | 1552
 Oszmiana | 1261

- Oświęcim | 810, 850, 929, 1561
 O u s e | 19
- Pabianice | 1462
 P a d | 100, 391, 452
 P a k l i c a | 683
 Paryż | 661, 662, 1495, 1504
 P e ł t e w | 834, 1035
 Petersburg | 483, 546, 658, 724, 736, 745, 1248, 1306, 1458, 1524
 Piaseczno | 1565
 PIEMONTE | 452, 1387
 P i l i c a | 178, 1175, 1470, 1499
 Pilzno | 757, 1273
 Piła | 701
 Pinnów | 722
 Pińczów | 1263, 1462
 Piotrków Trybunalski | 1577
 Piotrowice | 434
 Pirna | 720
 Pisz | 377
 Piwniczna | 359, 850
 Piza | 1307
 Pleszew | 1184, 1190, 1534
 Płock | 699, 1052, 1341, 1368, 1386, 1390, 1398, 1420, 1447, 1465, 1498
 Płońsk | 1188
 PODKARPACIE | 145
 PODLASIE | 459, 490, 533, 540, 549, 556, 603, 604, 1145, 1148, 1155
 PODOLE | 127, 130, 164, 238, 263, 324, 341, 360, 523, 530, 679, 911, 1132, 1260, 1275, 1294, 1298, 1377, 1515
 Podwoleczyska | 1515
 POJEZIERZE POMORSKIE | 721
 POKUCIE | 1515
 POLSKA | 64, 124, 139, 232, 278, 358, 363, 397, 496, 579, 718, 830, 1129, 1144, 1164, 1196, 1291, 1303, 1317, 1324, 1350, 1416, 1419, 1446, 1461, 1462, 1477, 1494, 1497, 1526, 1527, 1528, 1546, 1560, 1577, 1578
 POLSKA POŁUDNIOWA | 174, 205, 850, 888, 890, 967, 1058
 POLSKA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA | 813, 820, 831, 875, 1011
 POLSKA POŁUDNIOWO-ZACHODNIA | 1402
- POLSKA PÓŁNOCNA | 320, 361, 394
 POLSKA ŚRODKOWA | 652, 1134, 1327, 1449, 1451, 1452
 POLSKA ZACHODNIA | 633
 Połczyn | 671
 POMORZE | 57, 191, 204, 212, 222, 269, 322, 357, 386, 471
 Poniec | 1551
 P o p r a d | 206, 242, 850, 871, 1033
 Poreba | 815
 Poznań | 133, 141, 273, 280, 352, 374, 385, 410, 527, 529, 569, 570, 579, 581, 636, 698, 705, 1127, 1136, 1176, 1276, 1277, 1320, 1362, 1395, 1439, 1533, 1539, 1550, 1551, 1566, 1572, 1576
 Pólmieście | 670
 PÓŁWYSEP APENIŃSKI | 1389
 PÓŁWYSEP BAŁKAŃSKI | 1389
 Praga | 176, 588, 1248, 1504
 Praszka | 1186
 P r a d n i k | 915, 1264
 P r e g o ł a | 60, 81, 110, 424, 439, 458, 517, 675
 P r o s n a | 1265, 1317, 1380, 1462
 Proszowice | 293, 1255
 PRUSY | 250, 256, 579
 P r u t | 773, 974, 1414, 1502, 1515
 Przasnysz | 1436
 Przegalina | 649, 670
 P r z e m s z a | 480, 613, 810, 1318
 Przemysł | 217, 780, 805, 850, 918, 945, 956, 963, 971, 989, 999, 1007, 1084, 1111, 1272, 1517
 Przyrów | 1302
 Przytyk | 1498
 Puławy | 1197, 1301
 Pułtusk | 818, 1183, 1319
- QUEENSLAND (stan) | 1455, 1547
- R a b a | 138, 815, 850, 1047, 1067, 1087, 1114, 1174, 1270, 1543, 1561
 Racibórz | 134, 211, 239, 752
 Radom | 1169, 1179, 1186, 1299, 1327, 1333, 1338, 1410, 1426, 1484, 1498, 1509
 R a d o m k a | 1498
 Radomsko | 1577
 Radymno | 850
 Radziwie | 1498

- Radzymin | 95, 952, 958, 1138, 1200, 1390
 Radzyń | 1168
 R a k ó w k a | 1500
 Rawa Mazowiecka | 202
 R e n | 18, 181, 183, 247, 248, 363, 460, 503, 714, 725, 1468, 1504
 Retkinia | 1564
 Rewal | 400, 745, 1248
 Rijeka | 1387
 R i o G r a n d e | 1287
 RIVIERA di Ponente | 1448
 Rochefort | 734
 Rogoźno | 1575
 Rohatyn | 1347
 R o d a n | 386, 706
 Romanów Podlaski | 1150, 1202 - 1246
 R o p a | 242, 748, 1001, 1088
 Ropczyce | 1273
 ROSJA, RUŚ | 246, 248, 295, 399, 847, 1255
 Rostock | 123, 321
 Rotterdam | 729
 ROZTOCZE | 262
 Rozwadów | 755, 820, 823, 833, 862, 959, 978, 991
 Równe | 1294, 1348, 1372
 Ruda Guzowska | 1325
 Ruda Pabianicka | 1564
 R u d a w a | 857, 867, 1427
 R u d a w k a | 494
 R u d n o (potok) | 1073
 RUGIA | 237
 RUŚ CZERWONA | 318
 Rybnik | 496
 Ryga | 128, 478, 745, 1248
 Rzeszów | 921, 979, 991, 1000, 1023, 1042, 1071, 1174
 Rzgów | 1564
 Rzym | 728, 742, 1523

 SAKSONIA | 31, 214, 454, 1473
 S a l a | 183, 391
 Salamanka | 183
 Salzburg | 1559
 Sambor | 336, 389, 754, 758, 796, 868, 886, 917, 990, 1008, 1095, 1273
 S a n | 136, 138, 174, 560, 591, 593, 597, 754, 755, 780, 820, 850, 853, 942, 945, 965, 979, 988, 989, 991, 1000, 1028, 1061, 1082, 1174, 1185, 1270, 1273, 1433, 1462, 1517, 1543, 1561
 Sandomierz | 174, 1271, 1301, 1381, 1382, 1401, 1405, 1426, 1462, 1481
 Sanok | 816, 828, 933, 943, 955, 986, 988, 996, 1016, 1026, 1041, 1068, 1080, 1090, 1103, 1110, 1273
 S a v e | 1415
 S a w a | 391
 S a z a w a | 498
 S e k w a n a | 248, 384, 422, 1468, 1495
 SERBIA | 1389
 S e r e t | 1201
 S e r i o | 452
 Serock | 1319
 Sewilla | 183, 455
 Sępólno | 1535
 Siechnice | 340
 Siedlce | 1202, 1280, 1409, 1513
 Siedliszowice | 746
 SIEDMIOGRÓD (TRANSYLWANIA) | 64, 406, 693
 Sieradz | 1129, 1317, 1462, 1498, 1500
 Sierosławice | 914
 Sierpc | 699, 1256, 1465
 Skąła | 1408
 S k a w a | 290, 825, 1067, 1114, 1561
 S k a w i n k a | 1543
 Skierniewice | 1336
 S k o t n i c a | 242
 Słuck | 1297
 Słupsk | 733
 Smiła | 1159
 Smoleńsk | 845
 Smorgonie | 847
 S m o t r y c z | 130, 1160
 Sobków | 1558
 Sochaczew | 1164, 1196
 Sokal | 531, 766, 893, 898, 910, 977, 1146, 1421
 S o ł a | 152, 810, 850, 1067, 1114, 1543, 1561
 Sopot | 657
 Sosnowiec | 1318, 1413, 1462, 1518, 1555, 1571
 S p r e w a | 226, 285, 1360
 Spytkowice k. Rabki | 815
 Spytkowice k. Zatoru | 290

- Stanisławów | 781, 799, 829, 884, 928, 1011, 1069,
 1091, 1101, 1421, 1515
 STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOC-
 NEJ | 1290
 S t a r a K a m i e n n a | 430
 Stary Sambor | 1421
 Stary Sącz | 1273
 Stopnica | 1263
 Stralsund | 73, 237, 387
 Strasburg | 1468
 S t r w i ą ż | 1273
 S t r y j | 390, 402, 1032, 1054, 1502
 Stryj | 225, 402, 1032, 1054, 1060, 1270
 S t r y p a | 131, 884
Sudety | 506
 S u k i e l | 772
 Sulejów | 1499
 S u n d | 235, 745
 SYCYLIA | 1307
 Sydney | 1455
 Szadek | 219, 1366
 Szaffary | 974, 1126
 Szamotuły | 708, 1549
 Szczawnica | 1520
 Szczecin | 39, 164, 197, 204, 630, 1123
 Szczuczyn | 1554
 SZLEZWIK | 92
 Sztokholm | 1296
 SZWAJCARIA | 1309, 1468
 SZWECJA | 248, 364, 709, 734, 1574

 Ś c i n a w k a | 305, 349
 ŚLĄSK | 154, 161, 165, 191, 325, 340, 437, 466,
 508, 519, 553, 618, 619, 620, 623, 752, 850, 1038,
 1312, 1324, 1430, 1462, 1475
 Śmigiel | 1544
 Świdnica | 333, 432
 Świecie | 272
 Świeradów | 16, 117, 129, 276, 355, 442, 666, 681

 T a g | 455, 460
 T a m i z a | 19, 502, 650, 721
 Tarnopol | 771, 795, 964, 976
 Tarnów | 763, 779, 788, 791, 793, 916, 927, 969,
 988, 1034, 1043, 1044, 1065, 1094, 1174
 T a t a | 910

Tatry | 815, 1004
 Tczew | 850
 TEKSAS (stan) | 1287
 Terespol | 1204
 T i c i n o | 100
 Tomaszów Lubelski | 1393
 Toruń | 36, 50, 61, 63, 82, 116, 160, 188, 204, 251,
 265, 306, 457, 524, 526, 551, 575, 579, 628, 656,
 663, 668, 672, 676, 699, 850, 1166, 1172, 1249,
 1284
 T r a v e | 383
 Trawniki | 1483
 Triest | 734, 1377, 1387, 1505
 Trujillo | 455
 Trydent | 730
 Trzebinia | 1428
 T r z e s i e c k o (jez.) | 322
 Tułowice | 173, 453
 Turek | 1129, 1361
 Turyn | 452, 1307
 TURYNIA | 107
 T y b e r | 1448
 Tykocin | 711, 1288
 Tylicz | 1089
 Tyniec | 1317
 Tyrawa | 1068, 1273
 T y r a w k a | 1068

 UKRAINA | 168, 215, 304, 310, 337, 679
 Ulanów | 965, 1000
 Uniejów | 1361
Urwista (szczyt) | 506
 U s z w i c a | 983, 1030, 1078

 Verdun | 1542

 Wadowice | 850, 859, 870, 880, 883, 929, 946,
 947, 961, 985, 998, 1036, 1058, 1074, 1096
 WALIA | 1290
 Warka | 178, 1470
 WARMIA | 472
 Warszawa | 95, 116, 121, 137, 140, 169, 243, 309,
 346, 356, 397, 585, 643, 689, 694, 712, 727, 737,
 756, 759, 761, 775, 824, 847, 850, 852, 854, 907,
 992, 993, 1048, 1049, 1050, 1128, 1135, 1137,
 1139, 1141, 1143, 1156, 1157, 1158, 1164, 1170,

- 1175, 1182, 1183, 1192, 1193, 1195, 1248, 1267, 1270, 1274, 1279, 1281, 1282, 1286, 1290, 1292, 1303, 1305, 1308, 1311, 1321, 1323, 1324, 1327, 1329, 1330, 1331, 1334, 1336, 1337, 1350, 1351, 1352, 1353, 1356, 1359, 1369, 1371, 1374, 1376, 1378, 1383, 1389, 1390, 1396, 1398, 1399, 1404, 1405, 1412, 1422, 1424, 1429, 1432, 1434, 1435, 1441, 1442, 1443, 1449, 1450, 1460, 1462, 1464, 1469, 1471, 1474, 1485, 1490, 1498, 1503, 1514, 1516, 1522, 1529, 1531, 1556, 1557, 1563, 1567, 1568, 1569, 1573
- W a r t a | 70, 71, 133, 141, 213, 273, 280, 343, 352, 374, 385, 410, 464, 484, 527, 542, 622, 626, 633, 636, 1252, 1317, 1320, 1357, 1361, 1462, 1498, 1500
- Waszyngton | 1444
- W ą t o k | 1044
- Wejherowo | 230
- Wenecja | 248, 452, 463, 734, 1387, 1448
- W e z e r a | 181, 384, 391
- Węgrów | 1506
- WĘGRY | 64, 164, 233, 474, 831, 1233, 1285, 1309, 1417, 1468, 1532
- W i a r | 217, 754, 989
- Wiaźma | 843
- Wichów | 1564
- Wiedeń | 176, 588, 726, 731, 743, 1248, 1377, 1387, 1389, 1438, 1473, 1482, 1505
- W i e l i m i e (jez.) | 322
- WIELKOPOLSKA | 121, 163, 196, 218, 579
- W i e l o p o l k a | 1273
- Wieluń | 1462, 1466
- W i e p r z | 1175, 1205, 1269, 1270, 1278, 1462
- Wieruszów | 704
- W i l i a | 744
- Wilno | 151, 248, 530, 532, 592, 739, 744, 762, 847, 897, 948, 1021, 1167, 1248, 1259, 1261, 1303, 1316, 1339, 1354, 1355, 1384, 1445, 1511
- WIKTORIA (stan) | 1455
- W i s ł a | 36, 42, 50, 61, 63, 81, 82, 95, 113, 116, 137, 138, 140, 142, 144, 148, 149, 156, 157, 174, 175, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 194, 198, 201, 203, 205, 210, 220, 227, 228, 250, 251, 255, 256, 265, 271, 290, 298, 305, 339, 356, 379, 401, 404, 457, 460, 465, 496, 499, 504, 514, 524, 526, 551, 558, 575, 579, 580, 625, 628, 643, 647, 649, 654, 656, 659, 663, 668, 672, 674, 676, 684, 692, 694, 727, 746, 753, 755, 756, 757, 759, 760, 761, 763, 775, 778, 810, 850, 852, 857, 858, 867, 877, 878, 889, 891, 895, 907, 909, 912, 914, 915, 919, 926, 929, 941, 942, 965, 968, 969, 971, 979, 983, 987, 992, 993, 1005, 1022, 1034, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1052, 1061, 1062, 1067, 1072, 1087, 1098, 1114, 1116, 1128, 1133, 1137, 1142, 1143, 1144, 1175, 1181, 1183, 1185, 1197, 1205, 1249, 1270, 1273, 1274, 1286, 1301, 1303, 1321, 1330, 1331, 1334, 1343, 1378, 1379, 1381, 1390, 1398, 1400, 1405, 1412, 1422, 1427, 1433, 1435, 1443, 1447, 1452, 1457, 1459, 1462, 1463, 1476, 1481, 1485, 1486, 1490, 1491, 1498, 1503, 1516, 1543, 1557, 1561, 1562, 1563, 1567, 1569, 1573
- Wilanów | 1485
- Winnica | 1260, 1403
- Wisitno | 1564
- W i s ł o k | 991, 1055, 1270
- W i s ł o k a | 135, 242, 748, 988, 1001, 1034, 1044, 1062, 1185, 1273
- Wismar | 73, 123, 167, 321
- Witebsk | 576, 710, 1262
- Wleń | 29, 302
- WŁOCHY | 100, 104, 106, 363, 391, 452, 723, 1233, 1307, 1377, 1387, 1389, 1446, 1448, 1468, 1523
- Włocławek | 1189, 1447, 1510
- Włodawa | 1187, 1227
- Włodzimierz | 1480
- Włoszczowa | 1263
- W o d k a | 915
- W o g r a | 671
- WOLIN | 73, 572
- WŁOSZCZYŻNA | 268, 334
- Wołożyn | 1261
- WOŁYŃ | 224, 231, 234, 241, 562, 783, 1328, 1488
- Worniany | 1511
- Wrocław | 13, 15, 40, 62, 72, 121, 154, 165, 239, 264, 342, 350, 412, 469, 470, 476, 501, 505, 634, 645, 690, 1122, 1124, 1326, 1482
- Wronki | 1545
- W y ł o ń | 1270
- Wysokie | 1254

Wyszogród | 1256, 1400, 1405

Wyżnica | 1414

York | 19

Zabrze | 1475

Zagaj Odrzański | 635

Zagórzany | 881

Zakopane | 1462, 1548, 1561

Zaleszczyki | 802, 835, 850, 873, 882, 932, 937,
940, 957, 966, 970, 975, 994, 1013, 1019, 1029,
1053, 1057, 1100, 1104, 1112, 1317

Zalew Wiślan y | 60

Zamość | 531, 557, 559, 561, 564, 567, 590, 1146,
1177, 1254, 1393

Zatoka Biskaj ska | 734

Zatoka Gdań ska | 22, 94, 97, 291, 331,
462, 477, 655, 657

Zatoka Helgolandz ka | 92

Zatoka Parnas | 1309

Zator | 290

Zawichost | 1045, 1133, 1142, 1175, 1405

Zbaraż | 130, 131, 132

Zborów | 131

ZELANDIA | 182

Zembrzyce | 883

Zgorzelec | 35, 44, 53, 65, 69, 84, 89, 91, 441, 450,
468, 539, 602, 612

Zielona Góra | 78, 405, 487, 492, 554, 577, 635,
644, 667

Złoczów | 792, 797, 821, 822, 827, 863, 894, 899,
906, 913, 922, 931, 936, 949, 953, 972, 981, 982,
1011, 1024, 1040, 1064, 1085, 1113, 1421

Złota Lipa | 1517

Złotoryja | 7, 24, 90, 99, 189, 284, 288, 353, 409,
432, 607, 610, 851

Żarnów | 1499

Żółkiew | 789, 1009, 1051, 1063, 1106

Żółkiew ka | 1345

ŻUŁAWY |, 113, 142, 143, 144, 148, 179, 180,
184, 186, 190, 198, 209, 240, 256, 258, 260, 499,
580, 647, 670, 684

Żurawiec | 1272

Żwaniec | 164, 324, 334, 966

Żydaczów | 390, 1272

Żytawa | 17, 47, 118, 347, 417, 420, 421, 443, 445,
446, 481, 486, 488, 493, 515, 538, 543, 600, 609,
615

Żywiec | 195, 200, 207, 297, 393

THE EXCERPTS FROM HISTORICAL SOURCES ON EXTRAORDINARY HYDROLOGICAL AND METEOROLOGICAL PHENOMENA ON POLISH LANDS IN THE YEARS 1601-1920

PREAMBLE

Przemysław Ligenza

Ongoing monitoring of atmospheric processes is one of the primary tasks of the Institute of Meteorology and Water Management – National Research Institute. This continuous and uninterrupted process ensures people's safety, well-being, and the continuity of business activities. Natural extreme phenomena are unavoidable and often cause severe damage, loss of life, and socio-economic losses. For this reason, early warning of the possibility of occurring the processes that carry a danger or can be the cause of a natural disaster is essential for the functioning of a modern state, making decisions based on knowledge and experience. In this context, the possibility of referring to past events is of particular importance. Such action allows not only to learn about some characteristic features of the occurrence of certain natural phenomena causing dangers or disasters but, above all, to identify their effects. Knowledge of the past becomes even more invaluable when extreme natural phenomena are an increasingly frequent manifestation of modern global warming.

The answer to these needs is the monograph *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands in the years 1601-1920* by Ryszard Girguś, one of the co-authors of the book issued in 1965 titled *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands from the 10th to the 16th centuries*. The publication of the second part of *The excerpts...* is the result of many years of very tedious work of R. Girguś, as well as the exceptional involvement of the team of scientific editors, recently deceased prof. Halina Lorenc and Dr. Urszula Kossowska-Cezak and living Dr. Jerzy Szkutnicki. Scientific editors not only supported the creation of this monograph with their knowledge, but above all strongly encouraged the author to continue working on the *The Excerpts...* All this would not be possible without the patronage of the Polish Geophysical Society, a scientific association of professional geophysicists and sympathizers of this field of knowledge, regardless of their place of employment or their academic degrees and scientific titles.

The result of the author's and scientific editors' work has been materialized thanks to the Institute of Meteorology and Water Management – National Research Institute, which decided to issue *The excerpts...* because of their cognitive value and respect for the enormous work done by the former employees of the Institute. The current form of *The excerpts...* we owe to the exceptional involvement of Rafał Stepnowski, the editor in the publishing process.

We present to the readers *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands in the years 1601-1920*, persuaded of the high scientific value of this work, which is emphasized by positive reviews issued by specialists in the field of Earth sciences and historians. I am convinced that this study will contribute to the development of knowledge regarding extreme extraordinary phenomena on Poland's territory and encourage in-depth analysis of their effects. Because of this, it will be possible to take more effective adaptation measures.

PREFACE

Rajmund Przybylak, Piotr Oliński

We present to the readers the long-awaited second part of the publication, extremely important for the further development of historical climatology in Poland (the first part entitled *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands from the 10th to the 16th centuries* was published in 1965), edited this time by Ryszard Girguś, entitled *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands in the years 1601-1920*. It is worth noting that the excerpts from historical sources published in the mid-1960s [Girguś, Strupczewski 1965] permanently entered the geographical and historical literature. It is evidenced by the frequent use of this collection of weather records both in climate research (especially climate change in Poland and Europe), as well as in various historical studies [Przybylak et al. 2010; Tyszkiewicz 2014]. It is all the more justified and reasonable to publish a continuation of this collection, which includes notes from the beginning of the 17th century. In this way, both items provide an extremely rich, although for obvious reasons not fully complete, collection of notes found in various sources and publications, both modern times, and from the 19th and 20th century, in the old press, in older scientific studies that used earlier sources, often non-existent today, most often describing extreme meteorological and hydrological events occurring in Poland, including its historical borders. The time range of available weather notes covers almost 1000 years, from the winter 940/941 (shortly before the establishment of the Polish state) to 1920, when the national network of meteorological stations, created and managed by the National Meteorological Institute established in 1919, began to fully operate, i.e., shortly after Poland gained independence on November 11, 1918. The chronicle could be completed at the end of the 18th century because, at the beginning of the 19th century, there were already several series of meteorological observations in Poland (they began in Vilnius in 1770, in Warsaw in 1779, in Wrocław in 1791, and in Cracow in 1792 [Przybylak 2010]). In the half of the 19th century, professional national observation networks were established.

Until 1918, when the Polish lands were under partitions, meteorological observations were conducted mainly in three observation networks: Prussian (from 1847), Russian (1849), and Austrian (1851). In addition, the Balneological Commission of the Cracow Scientific Society (TNK) established the so-called Cracow network in 1857. This observation network in later years was expanded and included meteorological stations organized by: the Physiographic Commission of TNK (1865), the Polish Tatra Society (1876) and, the Hydrographic Office (1895). In turn, on the territory of the Russian partition, in 1885, the Meteorological Office established an independent network of meteorological stations in the Museum of Industry and Agriculture (the so-called Warsaw network). Subsequently, meteorological stations organized by the Central Agricultural Society were added to this network. Until now, this multitude of observation networks employing different observation methods and instruments makes it difficult for researchers to obtain uniform and fully comparable series of meteorological data, as also mentioned by the editors of this chronicle in their introduction.

Together with the author of this study, Ryszard Girguś, the Presidium of the General Board of the Polish Geophysical Society, decided that it would be beneficial to include in this chronicle also descriptive information on meteorological and hydrological phenomena from the 19th and early 20th centuries. Moreover, such a solution seems to have several other significant advantages. The first is the ability to calibrate the information obtained from historical

sources with observational data, which is necessary for making reliable climate reconstructions for the so-called pre-instrumental period. Until now, it was possible to a small extent because the 19th century was poorly researched by historians in terms of weather information sources. Another advantage seems to be to show how people and entire communities in rural and urban areas have reacted to past weather conditions. The records highlight those aspects of human life in the past that depended on weather conditions, especially their extreme states, or that stimulated the imagination of chroniclers the most.

Currently, paleoclimatic research on various eras and geological periods is widely carried out on a large scale. However, it is essential to understand in detail the climate of the last millennium to assess the causes of modern and future climate change and the creation of climate change scenarios in the 21st century. It allows us to determine with the required accuracy the so-called natural climate variability. No less significant aspect is also being able to assess the causes of climate change at this time reliably. Another vital benefit of understanding the climate in recent centuries is the provision of data for the validation of climate models, which are most often used to calculate future climate change scenarios. It is assumed that if the model will enable the correct reconstruction of the climate of past periods, then it is highly probable that its simulations of the future climate will also be realistic and reliable.

Europe (including Poland) is in a privileged position compared to most other areas in terms of the possibility of reconstructing the climate of the last millennium. This is because there are written sources from the whole of this period, which significantly complement the climatic information that can be obtained from the so-called “natural archives” (e.g., tree rings, laminated lake sediments, glacial cores, and others). For this reason, we currently have many climatic reconstructions of various climatic elements (mainly air temperature, precipitation, and atmospheric pressure) and elements of atmospheric circulation.

Current knowledge about climate change in Poland over the last millennium is varied. Understandably, the best is from the period of instrumental observations. In the last few decades, however, the knowledge of the climate of Poland has also increased significantly, including the so-called pre-instrumental period, but not exceeding the beginning of the last millennium (the state of knowledge was presented, among others in the published monograph edited by Przybylak et al. [2010] and in articles by Przybylak [2016] and Opała-Owczarek et al. [2021]).

Despite this significant improvement in knowledge on the climate of the last millennium in Poland, it is still largely incomplete and imperfect. Therefore, there is no doubt that the provision in an orderly form of well-known and much new information on extreme meteorological and hydrological phenomena in Poland in the period 1601-1920 as a single monograph will contribute significantly to the development of knowledge about the climate of this period in Poland. We believe that it will give a significant boost and motivate many researchers to undertake detailed research in historical climatology. We are convinced that the current chronicle presenting the list of available historical information on weather and hydrological conditions in Poland in 1601-1920 will meet with a similarly positive reception as its first part. We strongly believe that it will be widely used not only by Polish but also foreign researchers.

INTRODUCTION

Urszula Kossowska-Cezak, Jerzy Szkutnicki

When in 1965, the book entitled *The excerpts from historical sources on extraordinary hydrological and meteorological phenomena on Polish lands from the 10th to the 16th centuries* was issued, it was an essential item in the field of the history of meteorology and hydrology. This publication provided information about such phenomena that appeared before taking meteorological and hydrological observations and measurements. Excerpts from many different historical sources were, therefore, the only information about their occurrence that is invaluable for the study of climate change and fluctuations.

The search of such information was recommended over 100 years ago by the then International Meteorological Organization [Rojecki 1965]. In Poland, the initiator of the preparation of the mentioned study was professor Julian Lambor, chairman of the Geophysics Committee of the Polish Academy of Sciences, an outstanding hydrologist, and the editor Ananiasz Rojecki, a geophysicist and erudite, among others historian of meteorology and experienced editor. Ryszard Girguś and Witold Strupczewski made queries and translations of excerpts from foreign languages. The editor of the study, in an extensive introduction, presented a historical outline of meteorological and hydrological measurements, starting with individual measurements performed in ancient times. He showed the importance of descriptive information on phenomena occurring in the atmosphere and hydrosphere. The knowledge of these events in historical times on the former Polish lands was of great cognitive importance. Especially since most of these phenomena had a significant impact on life, economy, and even other historical events in these lands. It was a work of great cognitive value. The study was carried out under the patronage of the then National Hydrological and Meteorological Institute and published by the Transport and Communication Publishers.

This publication aroused great interest, and descriptions of some phenomena, such as extremely cold winters or severe floods, were cited by numerous authors. However, this was accompanied by a feeling of unsatisfied that the study covers the time only until the end of the 16th century, and thus just a part of the pre-instrumental period, a term commonly used in meteorology and hydrology. Although, as stated, the earliest attempts at measurements in this area were made earlier, regular measurements and observations can be dated only to the second half of the 17th century. In 1654 the Florentine network was launched, which included a few stations (one of them in Warsaw) and operated very briefly [Meteorological Dictionary 2003]. In 1669 the Paris Observatory was established at the request of the Royal Academy of Sciences [Khodri et al. 2015/2017]. It was only in 1780 that the Mannheim meteorological network was set up, covering 39 stations in Europe and North America [Meteorological Dictionary 2003]. During this period the first regular measurements and observations in Polish lands were undertaken: in 1770 in Vilnius (priest Marcin Poczobutt-Odlanicki), in 1779 in Warsaw (priest Jowin Bończa-Bystrzycki), in 1792 in Krakow (Jan Śniadecki) [Kossowska-Cezak et al. 2009]. It can therefore be admitted that from the point of view of the needs of climate history researchers, the study from 1965 “missed” at least two centuries, and this deficiency concerned a very significant period in Europe’s climate history, which was the Little Ice Age.

According to one of the authors of the collection of *The excerpts...*, R. Girguś, the continuation of the study covering the following centuries was planned. However, it was never realized. There were various reasons, including organizational changes of the then PIHM and the establishment of the Institute of Meteorology and Water Management, which still exists

today. The second of the co-authors, W. Strupczewski, successfully engaged in scientific work in the field of hydrology (he died in 2017).

Meanwhile, R. Girguś conducted further inquiries in various libraries and archives – ecclesiastical, monastic, and private, carefully collecting excerpts on not only extraordinary meteorological and hydrological phenomena, but also all other notes on the condition or course of the weather after 1600. Numerous descriptions of phenomena have been obtained in various languages (mostly in German and Latin), and these have also been translated by R. Girguś. So when in autumn 2017, the Polish Geophysical Society received news that R. Girguś had collected a significant part of the materials until the beginning of the 20th century, the Society's General Board decided to publish these materials without hesitation.

Since the issue of such a serious item exceeded the Society's capabilities (primarily financial), Professor Rajmund Przybylak, on behalf of the General Board, asked the Director of the Institute of Meteorology and Water Management – National Research Institute (IMGW-PIB) for support and cooperation so far kindly provided to the Society. And this time, we received the promise of a joint publication, financing of printing, and ensuring the cooperation of an employee of the Institute – Rafał Stepnowski. He undertook the task of compiling the sources of the excerpts used for publication and preparing the book for printing. We express our deep gratitude to the Director of the Institute, Dr. Przemysław Ligenza, and we dedicate this work to the Institute, which celebrated its 100th anniversary in 2019 for this support, that will enable the implementation of plans from half a century ago. Starting with the establishment of the Institute (then the National Meteorological Institute) a hundred years ago, it can be assumed that a new period of meteorological and hydrological research has begun in Poland. Therefore, the elaboration presents the extraordinary phenomena until 1920.

Work on the continuation of *The excerpts...* proved difficult for many reasons. First of all, A. Rojecki, a seasoned editor who was a half-century earlier, did not participate in the preparation of the book. Another fundamental difficulty was the lack of funding for which PTGeof. asked the appropriate ministry. This prevented the employment of people from outside the Society. All the work, including the analysis of the working texts, proofreading, the chronological order, the editing and proofreading of the final version, and the compilation of the index of geographical names, which took hundreds of hours, was done socially. R. Girguś, who devoted many years to collecting materials, did not receive any remuneration, so he deserves special words of appreciation and gratitude. Prof. Piotr Oliński, a historian from the Nicolaus Copernicus University in Toruń, also socially verified the work, to whom we would like to express our sincere thanks.

The present volume of *The excerpts...* is a continuation of work from 1965 but differs from it in many respects. Firstly, a slight difference should be noted in the title: hydrological and meteorological phenomena have been divided into separate meteorological and hydrological phenomena, as they are, in fact, separate events, although often causally related to each other. Secondly, the title refers to extraordinary phenomena, when many excerpts concern phenomena that may not deserve to be called extraordinary. In distant centuries, chronicles and other records commemorated truly extraordinary, unusual phenomena that attracted public attention, primarily because of their negative and even dangerous effects. As the years passed, weather information increasingly came from various private notes and the press (19th century). It turned out to be a simple description of the weather, illustrating the well-known fact that the weather is constantly changing. Nevertheless, even from these notes, specific periods of the more frequent occurrence of floods, droughts, or violent storms, can be seen.

The use of press releases also included reports from areas distant even from historical Polish lands. There is information on the outermost European countries, such as Italy, Spain or Iceland, and other continents – North America and Australia. Whether these reports should be included in this collection may raise doubts among many readers. However, it must be admitted that they demonstrate the broadening of the geographic scope of the interests of the society of that time.

The collection included in the publication contains excerpts concerning the phenomena until 1920, i.e., until the commencement of regular, according to the same rules, measurements at the network of stations in Independent Poland. Although, as already mentioned, the meteorological stations' network of the partitioning countries were established in Poland over time, but they operated according to different rules, and therefore the results of the observations were not entirely comparable. The published excerpts from chronicles, press, and archives supplement this knowledge, especially interesting when they concern phenomena occurring beyond the reach of meteorological stations and bringing information about violent storms, floods, hail, or gales.

The layout of the work is similar to that in elaboration covering the period from the 10th to the 16th century. Each quotation (excerpt) has a title that specifies the phenomenon's time, place and its type. The quotes are given in their original form. If the original is in a foreign language, its translation into Polish is provided. Numerous such quotations come from the 17th century. Then they are replaced by sources in Polish. The original language has been preserved in these excerpts – anachronistic, with dialect and even linguistic errors. The quotes in Ukrainian or Belarusian are given in their original language, assuming that they are understandable to the Polish reader. The only difference from the elaboration published in 1965 is the method of reference according to contemporary editorial requirements. Following items are numbered; these numbers are listed in the geographic names index.

This index includes most of the geographic names appearing in the titles of the quotations and cited in those quotations. Since most excerpts concern large-scale phenomena (floods, droughts, heat, frosts), attention was paid primarily to identifying the principal, easily identifiable area. However, some of the village names were omitted, especially in areas beyond the contemporary Polish borders that are impossible to identify. Names of towns and rivers in the former eastern borderlands are given in the modern wording. In turn, the index includes all the terms of water objects cited in the texts, including even small watercourses referred to as streams.

In the excerpt titles, the location is repeatedly referred to as the administrative unit or another complex term, such as “lubelskie voivodship” or “land of Radom”. Items with such a location were assigned in the index of geographical names to the main town to which the name refers, respectively, “Lublin” and “Radom”.

We present to the readers a study that is certainly far from perfect, perhaps even affected by errors that were difficult to avoid under the existing circumstances. However, despite all its weaknesses, we hope it can become both an interesting reading and a valuable material for learning about extraordinary meteorological and hydrological phenomena on Polish lands from the 17th to the beginning of the 20th century.